המקנא לאשתו. ליתנא דקרא נקט וקנא את אשתו (במדבר ה).
ולקמן בגמ' [ע"ב] מפרש מאי לשון קינוי. (ג) ובמתניתין מפרש
כיצד מקנא לה אומר לה אל תסתרי עם איש פלוני: **מקנא לה ע"פ
שנים.** אם בא להשקותה צריך להביא שני עדים שאמר לה בפניהם אל
תסתרי עמו ואם לא קינא לה בפני שנים אינה נאסרת עליו בסתירתה
ואינו משקה: **ומשקה ע"פ עד א' או ע"פ עצמו.** ואפי' אין עדים שנסתרה
אלא עד אחד או הוא עצמו אומר ראיתיה שנסתרה אחר שקינאתי לה
נאסרת בסתירה עד שתשתה. ולקמן [כח.] ילפינן מקראי שסתירתה אוסרתה
עליו מספק: **ר' יהושע אומר.** צריך
ב' עדים אף לסתירתה: **ודברה
עמו.** שלא במקום סתר: **עדיין (ג)
מותרת לניסה.** לשמש עם בעלה:
ומותרת בתרומה. אם אשת כהן
היא: **די טומאה.** כדי הערלה:
אסורה לניסה. מספק דילפינן לקמן
(דף כח.) שלשה וטומאה אמורים
בפרשה (ד) וקנא את אשתו והיא נטמאה
ונסתרה והיא נטמאה תחת איש
וטמאה אחד שאסורה לבעל ואחד
שאסורה לבועל אם ימות בעלה או
יגרשנה ואחד שאסורה לתרומה: **ואם
מת.** קודם שהשקה ואין לו בנים
והיא זקוקה ליבם: **חולצת.** ליתנא
לשון וגא מתייבמת וגמרא (ה) יליף לה:
גמ' מכדי תנא מנזיר קא סליק.
כן סדר המשנה סוטה אחר נזיר:
מאי תנא דתנא סוטה. מאי תנא
בנזירות דדמי לסוטה דתנא סוטה
בתרה: **בקלקולה.** בגיוולה ובשתה
שמגוולין אותה כדקתני מתני' (לקמן
דף ז:) קושר חבל למעלה מדליה:
יזיר עצמו מן היין. שהיין מביא לידי
קלות ראש והוא גרם לה: **וליתני
סוטה והדר נזיר.** שכך היא שמיכת
פרשתייהו: **ותנא המדיר.** פרק הוא
בכתובות המדיר את אשתו (ו) ואיידי
דאיירי בנדרים תנא נדרים אחר כתובות
ואיידי דתנא נדרים תנא נזיר בתרה
שלף הנזירות בתה על ידי נדר והדר
תנא סוטה בתרה: **לכתחילה לא.**
מדלא תני רבי אליעזר אומר מקנא
אדם לאשתו על פי שנים: **אסור
לקנאות.** שמביא עצמו לידי תגר ואת
אשתו לידי ניוול ואפי' היא טהורה:
כי (ד) פשה. כשהיה בא לדרוש בפרשת
סוטה: **מזווגין אשה לפי מעשיו.**
לנועה לנדיך ופרוצה לרשע: **כי לא
ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים.**
לא יזדווג ממשלת רשע בגורל לדיק:
וקשין. לפני המקום: **לזווגם.** הנך
דלפי מעשיו: **לקריעת ים סוף.**
שנאמרו שדרי בראשית: **מושיב יחידים ביתה.** אדם יחיד ואשה יחידה והוא מזווגם יחד ומיישב מהם בית: **מוציא אסירים בכושרות.** הוציא
את ישראל ממצרים בחדש (ה) כשר לא חמה ולא לינה. מקיש זיווג יחידים ליציאת מצרים: **אינו.** מי הוי זיווג לפי רשע וזכות והא מקודם
יצירתם שאין נודע רשעו וזכותו מכריזין את זווגו. ואם תאמר הכל גלוי לפניו הכל בידי שמים כדאמר במסכת נדה (דף טז:)
מלאך הממונה על ההריון טוטל טיפה ומביאה לפני המקום ואומר לפניו טיפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טפש עני או עשיר אבל צדיק ורשע לא דאין זה בידי שמים [שאין נודע
אבל לדיק ורשע לא קאמר ליה דאין זה בידי (ו) שמים: **זווג ראשון.** לפי המזל: **זווג שני.** לפי מעשיו וקשה לזווגן לפי שאינה בת זווג: **עד
כאן לא פליגי אלא בקינוי וסתירה.** כלומר עד כאן לא שמענו מפלוגתייהו דבעינן שני עדים אלא בקינוי לר"א ובסתירה לר' יהושע: **אבל בטומאה.**
אם יש עדים בקינוי וסתירה ויש עד אחד שקילקלה בסתירתה נאמן ואינה שותה אלא בלא כתובה ואסורה לבעל ולבועל ולתרומה: **שנטמאה.**
בשותה סתירה: **מגלן דמהימן עד אחד.** בטומאה של סתירה אחר קינוי: **ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר.** וקאמר עדים שנים אין בטומאה
זו אלא עד א' וקרא בטומאה קמישתעי ושכב אים אותה שכבת זרע ועדים שנים אין בה אלא א' והיא לא נתפשה לא נאנסה וממילא שמעינן
דמהימן מדכתיב והיא לא נתפשה להמיר עליה בא הכתוב לדונה לדונה ומרישא דקרא נמי שמעת דמהימן דקאמר ומעלה בו מעל ושכב
אים אותה ואין מעיד בדבר אלא זה. ולקמן (דף ג.) מפרש דהאי קרא בתר קינוי כתיב דכתיב בתריה ועבר עליו רוח קנאה וגו' ודרשינן ליה לקמן
[שם] שכבר עבר: **או אינו אלא אחד.** דקאמר קרא דאפילו עד אחד אין בה. ולקמן [ע"ב] פריך אלא במאי מיתסרא דקאמר קרא והיא לא נתפשה
אלמא פשיטא דנטמאת מדמהדר בתר אונס ולגן: **ת"ל לא יקום עד א' וגו'.** מהאי קרא שמעינן דכל עד האמור בתורה שנים הם כדמפרש ואזיל.

ממשמע

ואשה יחידה והוא מזווגן יחד והוא קשה כמו מוציא אסירים ישראל בכושרות בחדש כשר לא חמה ולא צינה. וא"ת אמאי נקט קריעת ים סוף טפי משאר נסים של יציאת מצרים. וי"ל דמ"ד (ד) בכושרות דר' מדרשי' בעלמא בבכי
ובשירות בכי למצרים ושירות לישראל והיינו קריעת ים סוף שבאותו נס היה כן ואמר ר"ת פי' מדמי ליה ליציאת מצרים וקריעת ים סוף שבאותו ענין שטבע הקב"ה את המצריים בים כדי להציל את ישראל כמו הורג בעלה של זה
ואשתו של זה ומשיאן זה לזה דבזווג שני קא מיירי כדפרש בסמוך. איני והאמר רב יהודה (רב אדא) [אמר רב] ארבעים יום פ"ה אינו מי הוי זיווג לפי רשע וזכות והא מקודם (רשעיו וזכותיו) [ציריתו] מכריזין את זיווגו וא"ת הכל
גלוי לפניו והוא בידו הא אמר במסכת נדה דמלאך הממונה על ההריון נוטל הטיפה ומביאה לפני הקב"ה ואומר טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טפש עני או עשיר אבל צדיק ורשע לא דאין זה בידי שמים [שאין נודע
רשעו וזכיותיו]. כדאמרי' הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כפ"ה. זווג שני כגון אלמון לאלמנה אבל בחור שנשא אלמנה או אפכא הוי כמו זווג ראשון. ע"כ לא פליגי אלא בקינוי וסתירה (ד) כמ"ש לא פליגי אלא כדאי' דר' יוסי לקמן
(מוהקן) הוא לומר דקאי ע"כ לא פליגי אדר' יוסי דפליג לקמן ולפ"ה ניחא דפירש הכי ע"כ לא שמעי' בפלוגתייהו דבעי' ב' עדים אלא לקינוי לר' אליעזר ובשתיה לר' יהושע אבל בטומאה עד אחד נאמן. פ"ה אם יש עדים בקינוי
ובסתירה ויש עד אחד שראה שקלקלה באותה שעה נאמן ואינה שותה ויוצאה בלא כתובה ואסורה לבעל ולבועל ולתרומה לשון הקונטרס. וא"ת מנא לן דבטומאה עד אחד נאמן אימא דבעי שנים. וי"ל דאמתני' דמיתני אחר זה סמיך
ועוד אומר הרב אלחנן מדלא קתני ר' יהושע אף משקה ע"פ עדים אלא קתני משקה לה משמע דדוקא משקה בעי שנים אבל בטומאה בעד א' סגי דאי בעי בעי בטומא' ב' היה לו לומר נמי וטומאה ע"פ שנים כיון דאייריי בדיני סוטה:

(ג) נראה דל"ל דר"י דרש בכושרות כדדרשינן בעלמא (בסנהדרין כב) בכי ושירות וכו'. (ד) בקינוי וסתירה פירש לא פליג תנא דמתני' ור' יוסי לקמן אלא בקינוי וסתירה הוא וכו'.

(א) סנהדרין פח., (ב) יבמות יא., (ג) בכרכות סג., (ד) [מזר ב.], (ה) [יבמות ג. וש"נ], (ו) [לקמן ג.], (ז) סנהדרין כב. (מו"ק יח), (ח) [מו"ק יח: ע"ש סנהדרין כב.], (ט) [לקמן לא., י) שם:, (כ) [במדבר ה], (ל) [לקמן ה:], (מ) [דף ע.],

תורה אור השלם

1. כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרָל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם:
תהלים קכה ג
2. אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בֵּיתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בְּכוֹשָׁרוֹת אַךְ סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צְחִיחָה: תהלים סח ז
3. וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמְאָה וְעֵד אַיִן בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה:
במדבר ה יג
4. לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חֵטְא בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר:
דברים יט טו

הגהות הב"ח

(א) במשנה אמר לה בפני שנים: (ב) רש"י ד"ה המקנא וכו' ומתני' מפרש. נ"ב עיין לקמן בפיסקא דמיסד מקנא לה כו' דף ה' ע"ב דשייך רש"י לכאן: (ג) ד"ה עדיין היא מותרת: (ד) ד"ה כי הוה פתח: (ה) ד"ה מוליא וכו' בחדש כשר. נ"ב ועיין בסנהדרין דף כב ע"א דדרש שם בגמרא דרשא אחר על בכושרות בזה דהיינו בכי ושירות: (ו) ד"ה אינו וכו' דאין זה בידי שמים. נ"ב כלומר ואם כן אע"פ שהכל גלוי לפניו מכל מקום מאחר שתלוי במעשיו אי אפשר [והשאר חסר]: (ז) תוס' ד"ה אחידי דתנא וכו' ותימה אמאי לא קאמר דקבעה אגב: (ח) באא"ד וכרש מסכת שבועות. נ"ב זה אינו נמשך מפירושם אלא קאי למה שפי' מ"ר דרש נזיר יהיב טעמא למאי דקבעה לנזיר [בסדר נשים] וכהכ קא יהיב טעמא דתני נדרים בראשא והדר נזיר והדר סוטה והכי משמע ליתא מכדי תנא נזיר סליק וכרש מסכת שבועות נמי דייק בבה"ג מכדי תנא ממכות סליק משמע דאינו מדייק על שקבעה בסדר מיקון אלא על הסדר [אחר מכות] שבועות וא"ע"פ דבתרי מסכת אין סדר למשנה היינו דוקא לענין ממלוקת ואח"כ סתם אגב כסדר תכרס ועיין במר' ברש בבא מציעא: (ט) ד"ה המקנא וכו' קמיימתא דשמיטת חולין. נ"ב דף ג וע"ש בתוס' בד"ה המגיח הטני: (י) באא"ד וכפ' ב' דשמיטת חולין. נ"ב דף לז וע"ש בסוגיא דמשמע דשרי לשחוט מסוכנת אפי' לכתחילה: (כ) באא"ד לגיתלי דלישנא דייק הכי: (ל) באא"ד נמי טבריא דייקינן ותימה וכו' המקנא שבא לימלך כדמתרץ:

המקנא

(מ) לאשתו רבי אליעזר אומר מקנא לה על פי שנים ומשקה על פי עד אחד או ע"פ עצמו רבי יהושע אומר [א]מקנא לה על פי שנים [ב]ומשקה ע"פ שנים כיצד מקנא לה (ג) [ג]אומר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני ודברה עמו עדיין היא מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה [ד]נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה עמו כדי טומאה אסורה לביתה [ה]ואסורה לאכול בתרומה ואם מת [ו]חולצת ולא מתייבמת: **גמ'** מכדי תנא מנזיר סליק מאי תנא דקא תנא סוטה כדרבי [ז]דתניא רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך [ח] שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין וליתני סוטה והדר ליתני נזיר איידי דתנא כתובות ותנא המדיר תנא נדרים [ט] ואיידי דתנא נדרים תנא נזיר דדמי לנדרים וקתני סוטה כדרבי: המקנא דיעבד אין לכתחילה לא קסבר תנא דידן [י]אסור לקנאות א"ר שמואל בר רב יצחק כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה אמר הכי אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנא' [1]כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים [כ]אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן וקשין לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר [2]אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות איני והא [מ]אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני לא קשיא הא בזוג ראשון הא בזוג שני: ר"א אומר מקנא לה על פי שנים וכו': עד כאן לא פליגי אלא בקינוי וסתירה אבל [ל]בטומאה עד אחד מהימן [מ] ותנן נמי עד אחד אומר אני ראיתי שניטמאת לא היתה שותה מדאורייתא מנלן דמהימן עד אחד [נ]דתנו רבנן [3]ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר או אינו אלא אפילו באחד ת"ל [4]לא יקום עד אחד באיש

המקנא. איידי דתנא נדרים תנא נמי נזיר דדמיא לנדרים.
תימה והא ברישא מסכת נזיר (דף ג.) אמר דלא תנא
ליה אלא אגב סוטה כדרבי וי"ל דלא קבעה בסדר נשים אלא אגב
סוטה ומשום דדמיא לנדרים קבעה בתר נדרים מ"ר. ותימה אמאי
(ו) לא קבעה אגב נדרים דהא בפ"ד
[דנזיר] תנא משניות טובא דמיירי
בנדרי נשים ובהפרת בעל ויש לומר
דעדיפא ליה למימר משום סוטה
דפרשיות נמי נסמכו ובריש מסכת
שבועות (ח) (דף ג:) דייק נמי בכה"ג:
המקנא דיעבד אין. וא"ת וכי
כל היכא דתני ה"ל
בתחילתן לשון דיעבד הוא והא קתני
בסוף אלו עוברין (פסחים דף מט.)
ההולך לשחוט את פסחו ובעבודה
זרה פרק השוכר (דף סט.) המניח
עובד כוכבים בחנותו דמסיק
בשמעתתא קמייתא דשמיטת חולין (ט)
(דף ג.) דמיירי לכתחילה ובפרק ב' (י)
דשמיטת חולין (דף לז.) (כ) השוחט את
המסוכנת ובפרק קמא דבילה (דף ו:)
השוחט את הטרפות ומצא בה בילים
גמורות ויש לומר דכל היכא דאיכא
למיתלי (כ) בליתנא דייק הכי כגון הכא
ובריש פ"ב דשמיטת חולין (דף מז.)
והתם נמי בפ' קמא (דף טו:) השוחט
במגל יד ובפ' קמא דבילה (דף ז:)
השוחט חיה ועוף יחפור בדקר ובפ'
חבית (שבת דף קמ.) הרוחץ במי מערה
או במי טבריא (ל) ותימה היכי דייק
מהכא דאסור לקנאות אמאי לא
מתרץ המקנא שבא כדמתרץ בפ"ק
דבילה (דף ז:) ועל כרחך אית לן למימר
דהכא ממשנה ידיעא דייק כדפרש"י:
הא בזוג ראשון הא בזוג שני.
תימה בפ' ואלו מגלחין (מו"ק דף
יח:) דאמר שמואל מותר לאדם בחולו
של מועד שמא יקדמנו אחר קפדיך
ליה מהכא ארבעים יום קודם יצירת
הולד אמאי לא מוקי התם מלתיה
דשמואל בזוג שני:
קודם יצירת הולד. נראה לרבי
קודם יצירת הולד הזכר בין אם
לא נולדה הנקבה עדיין בין אם נולדה:
אבל בטומאה עד אחד מהימן.
תימה אדרבה איכא למימר
איפכא אבל בטומאה בעינן בי תרי
ומשום דאוסרתה איסור עולם ואי לאו
ממתני' דמייתי מהיכא פשיטא ליה
למימר הכי וי"ל דעדיפא ליה טומאה
מקינוי וסתירה אף על גב דאוסרתה
איסור עולם משום דרגלים לדבר:
כל

תוספות שאנץ

אסורה לביתה. פירש הקונטרס מספק כדילפינן לקמן כו' תחת אישה ונטמאה. אחד שאסורה לבעל ואחד שאסורה לבועל אם ימות בעלה או יגרשנה. ואחד שאסורה לאכול בתרומה לשון הקר'. וה"ה דהוה מצי למימר דאסורה לבועל אלא אגב דתנא לעיל ומותרת לאכול בתרומה תנא נמי דאסורה לאכול בתרומה דלעיל לא מיירי בדין בועל כמו שהיא מותרת לביתה. ואם מת חולצת ולא מתיבמת. ובגמרא יליף מנא לן והכי נמי הוה מצי למיתני פלוגתא דב"ש וב"ה דנוטלות כתובה ולא שותות וב"ה אומר' שאינן נוטלות כתובה אלא בממונא לא מיירי הכא: **גמ'** מכדי תנא מנזיר סליק מאי שנא דקתני סוטה ואע"ג דאין סדר למשנה פי' בריש פ"ק דבבא מציעא: כל הרואה סוטה בקלקולה פ"ה בגיוולה ובושתה שמגולין אותה (במקום למקום שמטילין אותה) וקושר חבל למעלה מדדיה יזיר עצמו מן היין שהיין מביא לידי קלות ראש והוא גרים לה לשון הקונ'. המקנא דיעבד אין לכתחלה לא. ותימה דהא איכא הרבה מקומות דלא פריך כי הכא כגון המביא גט לאשתו וכן השולח דהוי אפילו לכתחלה. וי"ל דלא פריך ליה אלא היכא דאיכא למטעי דהוי לשון דיעבד. אי נמי י"ל דלא פריך ליה אלא היכא דמצי למימר ביה תירוץ: וקשה לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר אלהים מושיב יחידים ביתה. פ"ה יחידים אדם יחיד

מוסף רש"י

המקנא לאשתו. המתרה באשתו אל תסתרי עם איש פלוני (סנהדרין פח.). ומשקה על פי עד אחד. שבא ואמר אני ראיתיה שנסתרה, ואם לא השקה נאסרת עליו (שם). נכנסה עמו לבית הסתר. המקנא לאשתו ואמר לה אל תסתרי עם איש פלוני, אסורה לביתה. לבעלה, שמא זינתה, שרגילים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה, ואם כהנת היא אסורה בתרומה כדילף (לקמן כח.) נטמאה נטמאה ונטמאה ג' פעמים, אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה (יבמות יא.). יזיר עצמו מן היין. כדלמרינן (לקמן ז.) בתי הרבה יין עושה (נזיר ב.).

א א מיי' פ"ח מהל' סוטה הלכה ח סמג עשין עו טוש"ע אה"ע סימן קעח סעיף ג:
ב ב מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעיף ד:
ג ג מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ו:
ד ד מיי' שם הלכה ב סמג שם טוש"ע שם סעיף ד [וסי' קטו סעי' ח]:
ה ה מיי' פ"ח מהלכות תרומות הלכה טו:
ו ו מיי' פ"ו מהל' יבום הל' יט סמג עשין נח טור וש"ע אה"ע סי' קנג סעיף יא:
ז ז מיי' פ"ח מהלכות סוטה הלכה יד סמג עשין עו טור ש"ע אה"ע סימן קעח סעיף יד:

כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים. ואחד דכתיב גבי ועד אחד לא יענה בנפש (במדבר לה) מוקי לה בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לד.) בדריסה מן התלמידים ולא יומת על פי עד אחד (דברים יז) דרשינן בפרק ראשון דמכות (דף ו:) לעדות מיוחדת לאפוקי אחד רואה מחלון זה ואחד רואה מחלון זה [6] אבל קשיא דגבי עבועת העדות כתיב והוא עד (ויקרא ה) ומחייבין אפילו אחד כדתנן (שבועות דף לא:) כפר אחד והודה אחד הכופר חייב וי"ל דשבועת העדות לא חייבה תורה אלא בתביעה כדילפינן התם מקראי הילכך כל היכא דמפסידו ממון מיחייב דבהפסד ממון תליא מילתא:

מאי טעמא דר' יהושע. בירושלמי מפיק ליה מהני קראי מאי טעמא (ב) [1] דרבי יהושע כי מצא בה ערות דבר ערוה זו הסתירה דבר זו הקינוי וילפינן דבר דבר מה דבר האמור להלן על פי שנים אף כאן ע"פ שנים תני רבי יוסי בר' יהודה וכו' משקה ע"פ שנים נאמר כי מצא ואין מציאה בכל מקום אלא על פי עדים מה מקייס רבי אליעזר דבר (ג) דבר שהוא מרגיל בפה לידי ערוה עוד בירושלמי כתיב ועבר עליו רוח קנאה וגו' שלא יקנא לה מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך גאות אלא מתוך דבר של אימה עבר וקינא לה מחמת הדברים הללו מה את אומרת למלוה קינויו קינוי אם תאמר לעיכוב אין קינויו קינוי אמר רבי מנא אתיא כהדא כל מקום שנאמר חוקה תורה מעכב (ד): רבי סתירה עדיפא שכן אוסרתה בטומאה אדרבה קינוי עדיף שכן עיקר גרם לה אי לאו סתירה קינוי מי איכא ואי לאו קינוי סתירה מאי אהני אפ"ה סתירה עדיפא דאתחלתא דטומאה היא מתני' דלא כי האי תנא דתניא [3] רבי יוסי ברבי יהודה אומר משום ר' אליעזר המקנא לאשתו מקנא ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו ומשקה לה על פי שנים השיבו חכמים לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף מ"ט דר' יוסי ברבי יהודה אמר קרא בה בה ולא בסתירה ואימא בה ולא בקינוי קינוי איתקש לטומאה דכתיב וקנא את אשתו והיא נטמאה סתירה נמי איתקש לטומאה דכתיב ונסתרה והיא נטמאה ההוא לכמה שיעור סתירה כדי טומאה הוא דאתא השיבו חכמים לדברי ר' יוסי בר' יהודה אין לדבר סוף מאי ניהו דזמנין דלא קני ואמר קנאי הא למשנתינו יש לדבר סוף זמנין דלא איסתתר ואמר איסתתר אמר רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן אף לדברי רבי יוסי בר' יהודה אין לדבר סוף אף לדברי רבי יוסי בר' יהודה ולא מיבעיא למשנתינו אדרבה למשנתינו איכא עיקר התם ליכא עיקר אלא אי איתמר הכי איתמר א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן לדברי ר' יוסי בר' יהודה [4] אף למשנתינו אין לדבר סוף א"ר חנינא מסורא [5] לא לימא אינש לאיתתיה בזמן הזה לא תיסתרי בהדי פלוני דילמא קי"ל כרבי יוסי בר' יהודה דאמר קינוי על פי עצמו ומיסתתרא וליכא האידנא מי סוטה למיבדקה [2] וקאסר לה עילויה איסורא דלעולם אמר ריש לקיש מה לשון קינוי דבר המטיל קנאה בינה לבין אחרים אלמא קסבר קינוי על פי עצמו וכולי עלמא לא ידעי דקני לה ואמרי מאי דקמא דקא בדלה ואתו למיעבד קנאה בהדה ורב יימר בר ר' שלמיא משמיה דאביי אמר דבר המטיל קנאה בינו לבינה אלמא קסבר קינוי על פי שנים עדים וכולי עלמא ידעי דקני לה ואיהו הוא דאתי למיעבד קנאה בהדה אלמא **ואמר קנאי.** כשכועס עליה אומר קנאתי לה מפלוני ומציא עדים שנסתרה עמו סתירה כל שהוא דכיון דלא קינא לה לא נזהרה בו: **הא למשנתינו יש סוף.** לדברי רבי אליעזר בתמיה: **והא זמנין דלא איסתתר.** ואומר ראיתיה שנסתרה: **ולא מיבעיא למשנתינו.** בתמיה: **איכא עיקר.** שכבר התחיל בעדים שלא ע"י כעס: **הכא ליכא עיקר.** ולכשיכעוס נקל לומר קנאתי והוא ימצא לה סתירות הרבה: **לא ליימא איניש.** אפילו בינו לבינה: **ומסתתרא.** ונסתרת ונאסרת עליו: **קנאה.** כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) כי קנאה חמת גבר (משלי ו): **מאי דקמא.** מה יש לפנינו מה אירע עכשיו שזו בודלת מן האנשים: **וכולי עלמא ידעי דקני לה.** שהעדים מגלין הדבר ואינן שונאין אותה: **ואיהו דאתי למיעבד קנאה בהדה.** שזו מקניטתו על שמושדה: אלמא

[6] ממשמע שנאמר לא יקום עד באיש איני יודע שהוא אחד מה ת"ל אחד זה בנה אב כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד ואמר רחמנא תרי ליתי בה אלא חד [1] והיא לא נתפשה אסורה אלא טעמא דכתיב לא יקום עד אחד באיש הא לאו הכי הוה אמינא עד דסוטה חד הוא ואי אפילו חד ליכא אלא במאי מיתסרא איצטריך סד"א עד אין בה אין נאמן בה אין נאמן בה ואלא מאי בעי עד דאיכא תרי לישתוק קרא מיניה דאתיא דבר דבר מממון ואנא ידענא מידי דהוה אכל עדיות שבתורה איצטריך סד"א סוטה שאני [2] דרגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה ליתהימן בה עד אחד ומי מצית אמרת דאין נאמן בה ושריא והא מדכתיב והיא לא נתפשה מכלל דאסורה איצטריך סד"א אין נאמן בה עד דאיכא תרי ובתרי נמי היא דלא נתפשה קמ"ל: רבי יהושע אומר מקנא לה על פי שנים וכו': מ"ט דרבי יהושע אמר קרא [1] בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה ורבי אליעזר אומר בה ולא בקינוי ואימא בה ולא בסתירה איתקש לטומאה דכתיב [1] ונסתרה והיא נטמאה קינוי נמי איתקש לטומאה דכתיב [2] וקנא את אשתו והיא נטמאה הא מיעט רחמנא בה ומה ראית מסתברא

[6] ממשמע שנאמר לא יקום עד באיש איני יודע שהוא אחד מה ת"ל אחד זה בנה אב כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד ואמר רחמנא תרי ליתי בה אלא חד [1] והיא לא נתפשה אסורה אלא טעמא דכתיב לא יקום עד אחד באיש הא לאו הכי הוה אמינא עד דסוטה חד הוא ואי אפילו חד ליכא אלא במאי מיתסרא איצטריך סד"א עד אין בה אין נאמן בה אין נאמן בה ואלא מאי בעי עד דאיכא תרי לישתוק קרא מיניה דאתיא דבר דבר מממון ואנא ידענא מידי דהוה אכל עדיות שבתורה איצטריך סד"א סוטה שאני [2] דרגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה ליתהימן בה עד אחד ומי מצית אמרת דאין נאמן בה ושריא והא מדכתיב והיא לא נתפשה מכלל דאסורה איצטריך סד"א אין נאמן בה עד דאיכא תרי ובתרי נמי היא דלא נתפשה קמ"ל: רבי יהושע אומר מקנא לה על פי שנים וכו': מ"ט דרבי יהושע אמר קרא [1] בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה ורבי אליעזר אומר בה ולא בקינוי ואימא בה ולא בסתירה איתקש לטומאה דכתיב [1] ונסתרה והיא נטמאה קינוי נמי איתקש לטומאה דכתיב [2] וקנא את אשתו והיא נטמאה הא מיעט רחמנא בה ומה ראית מסתברא

ממשמע שנאמר עד. ולא נאמר עדים מיני יודע דאחד קאמר אלא מדאיצטריך למיכתב אחד שמע מינה דעד שנים משמע דאינו אלא לשון עדות וסתם עדות שנים: **ואמר רחמנא תרי ליתי בה.** לעיל קאי לפרושי מסקנא דמילתיה היכי מידרש ועד אין בה: **אלא טעמא כו'.** קושיא היא. כלומר טעמא דכתיב [3] לא יקום עד אחד דהתם מוכח לך דהאי ועד אין בה בתרי קאמר הא לאו הכי הוה אמינא עד דכתיב הכא בסוטה חד הוא וקאמרינן אפילו אחד אין בה: **איצטריך.** לא יקום עד אחד לגלויי עליה דהאי ולאשמעינן דאחד מהימן דאי לאו הכי הוה אמינא כל סתם עד אחד הוא ובסוטה לא הוה אמינא דמיתסרא ואפי' בעד א' וכל שכן בלא עד והכי הוה דרשינן ליה ועד אין בה דקא אמר רחמנא הכי קאמר ועד אחד אין נאמן בה אלא שנים: ופרכינן **אין נאמן בה.** בתמיה: **אלא מאי בעי.** קרא עד דאיכא תרי בתמיה אמאי אתא קרא להאי לשתוק קרא מייניה כו': **דבר דבר ממון.** כתיב בנואפת כי מצא בה ערות דבר (דברים כד) וכתיב בדיני ממונות ע"פ שני עדים יקום דבר (שם יט): **איצטריך.** לא יקום לגלויי עליה דהאי עד דבשנים הכתוב מדבר דאי לא גלי עליה הוה אמינא עד אחד משמע ואין נאמן בה קאתא קרא לאשמועינן. ודקשיא לך למה לי קרא סלקא דעתך אמינא סוטה שאחר קינוי וסתירה בא עד אחד והעיד שנטמאה באותה סתירה שאני ולאו להאמינו כאן שהרי רגלים לדבר: **ומי מצית אמרת.** דאי לא גלי רחמנא דכל עד שנים הם [4] דאתא אמינא דהאי עד אין בה אין נאמן בה קאמר א"כ בא הכתוב להגיד עליה דלא כי האי תנא דתניא [3] רבי יוסי ברבי יהודה אומר משום ר' אליעזר המקנא לאשתו מקנא ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו ומשקה לה על פי שנים השיבו חכמים לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף מ"ט דר' יוסי ברבי יהודה אמר קרא בה בה ולא בסתירה ואימא בה ולא בקינוי קינוי איתקש לטומאה דכתיב וקנא את אשתו והיא נטמאה סתירה נמי איתקש לטומאה דכתיב ונסתרה והיא נטמאה ההוא לכמה שיעור סתירה כדי טומאה הוא דאתא השיבו חכמים לדברי ר' יוסי בר' יהודה אין לדבר סוף מאי ניהו דזמנין דלא קני ואמר קנאי הא למשנתינו יש לדבר סוף זמנין דלא איסתתר ואמר איסתתר אמר רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן אף לדברי רבי יוסי בר' יהודה אין לדבר סוף אף לדברי רבי יוסי בר' יהודה ולא מיבעיא למשנתינו אדרבה למשנתינו איכא עיקר התם ליכא עיקר אלא אי איתמר הכי איתמר א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן לדברי ר' יוסי בר' יהודה [4] אף למשנתינו אין לדבר סוף א"ר חנינא מסורא [5] לא לימא אינש לאיתתיה בזמן הזה לא תיסתרי בהדי פלוני דילמא קי"ל כרבי יוסי בר' יהודה דאמר קינוי על פי עצמו ומיסתתרא וליכא האידנא מי סוטה למיבדקה [2] וקאסר לה עילויה איסורא דלעולם אמר ריש לקיש מה לשון קינוי דבר המטיל קנאה בינה לבין אחרים אלמא קסבר קינוי על פי עצמו וכולי עלמא לא ידעי דקני לה ואמרי מאי דקמא דקא בדלה ואתו למיעבד קנאה בהדה ורב יימר בר ר' שלמיא משמיה דאביי אמר דבר המטיל קנאה בינו לבינה אלמא קסבר קינוי על פי שנים עדים וכולי עלמא ידעי דקני לה ואיהו הוא דאתי למיעבד קנאה בהדה אלמא

עין משפט נר מצוה

ח א טוש"ע אה"ע סי' קעח סעיף ז: [ב מיי' פ"ח מהל' סוטה הל' ג]:

תוספות שאנץ

אלא טעמא דכתב רחמנא לא יקום עד אחד באיש. וא"ת לא לכתוב רחמנא ועד אין בה לא יקום עד אחד באיש וממילא שמענן דעד אחד נאמן בסוטה משום דאיכא רגלים לדבר. וי"ל דאין זה סברא כל כך להאמין עד אחד מכח סברא אי לאו דנפיק לך מקרא. ואי אפי' חד ליכא אלא במאי מתסרא דאין לומר דאיתסרא משום דאיכא רגלים לדבר משום דאין לנו לאוסרה בלא עד א' לכל הפחות משום טעמא דרגלים לדבר. דאתיא דבר דבר מממון כתיב בנואפת כי מצא בה ערות דבר וכתיב בדיני ממונות על פי שנים עדים יקום דבר. ומי מצית אמרת דאין נאמן בה. פ"ה ומי מצית אמרת דאי לא גלי' רחמנא דכל עד שנים הם דאנא אמינא דהאי עד אין בה אין נאמן בה קאמר א"כ בא הכתוב להקל עליה והא מדכתיב והיא לא נתפשה [6] אועד אין בה נהי דרישי' דקרא איכא למימר על ידי שנים עדים ושכב איש אותה בעדים ועד א' אין נאמן אלא והיא לא נתפשה היכא קאי אאין נאמן בה הא אמרת דלא מחזקי' לה בנבעלת. לשון הקונטרס: לדברי ר' יוסי אין לדבר סוף מאי נינהו דזימנין דלא קנאי י"מ אין לדבר סוף לפי שאין המים בודקין אותה אם לא קנא והיא אומרת שונתה א"כ מוציא לעז על המים המאררים. אדרבה משנתינו עיקר (וי"א) [י"מ] הכי אדרבה משנתינו עיקר דכיון דקינא לה על פי שנים תהא מוזהרת אבל במילתא דר' יוסי בר' יהודה דמיירי דלא קנא לה מתחלה היא לא תזהר מליסתר: 3) שכבר קנא לה בעדים שלא על ידי כעס. הכא ליכא עיקר שהרי לא קנא לה בפני עדים ולכשיכעוס נקל לו לומר קנאתי והוא ימצא לה סתירות הרבה. ל"ה:

6) לא נתפשה מכלל דפשיטא ליה דטומאה והיכי קאמר והיא לא נתפשה אועד אין בה. 3) תוי' ל"ל ונקונטרס פירש למשנתינו איכא עיקר שכבר קנא לה בעדים וכו'.

מסורת הש"ם

6) סנהדרין ג. לקמן לא:. 3) [לקמן ג. נדה ג.]. 4) [תוספתא פ"ח]. 5) גיטין רש"ל ופף. 6) [דברים יט],1) פ"ח דר"ל ועי' רש"ל.

תורה אור השלם

1. וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה:

במדבר ה יג

2. וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנָּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה: במדבר ה יד

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומי מצית אמרת וכו' שנים הם ד"ה הוה אמינא: (ב) תוס' ד"ה מאי וכו' מ"ט דר"א כי מצא בה. נ"ב פי' מ"ט דר"ל אליבא דתנא דתמתיתין דסבר מקנא ע"פ שנים ומשקה על פי עד א': (ג) בא"ד מה מקיים ר"ל דבר. נ"ב פי' מה מקיים ר"ל אליבא דר' יוסי בר' יהודה דמקנא ע"פ עד א' או ע"פ עצמו ומשקה ע"פ שנים והא דבר נפקא לן לקינוי וילפינן דבר דבר ופריק דאיכו לא דרשי דבר לדברי קינוי אלא דבר שהוא מרגיל לבא לידי ערוה: (ד) בא"ד תורה מעכב ה"נ מעכב הקינוי הס"ד:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה כל מקום כו' אבל קשיא וכו'. עיין רש"י ב"ק דף נו ע"ל ד"ה אם לא יגיד ול"ע.

אלמא קסברי דאסור לקנאות. כיון דאמרי לשון הטלת קנאה הוא אלמא אסור: **ונמ"ד מותר לקנאות מאי לשון קינוי: ויקנא ה' לארצו.** התרה בילק וחסיל וגזם שלא ישחיתו עוד את ארצו דבשילוח גובאי משתעי פרשה לעיל. לארצו על ארצו כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כו) על אשתו האתם תריבון לבעל (שופטים ו): **אדם עובר עבירה.** כגון אשה פרוצה עוברת בסתר: **והקב"ה מכריז בגלוי.** שנותן בלב בעלה לקנאות לה והדבר מתפרסם בגלוי: **ואין עבירה גרסינן: לשון הכרזה.** הקב"ה מתכוין להעביר קול: **רגליס לדבר.** שנטמאת: **והא כי כתיב קינוי בסתר ספירה וטומאה.** דאיתהימן בה עד אחד כתיב[ה] ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה וגו' וסמיך ליה ועבר עליו וגו' אלמא בלא קינוי נמי עד אחד מהימן בטומאה: **ועבר לכם כל חלוץ.** בבני גד ובבני ראובן כתיב שהיה משה מצוה אותם לעבור עם יהושע את הירדן: **משובו.** מוכיח דלהכא הוא: **נכנסה בו רוח.** ממרוס. ולקמן מפרש רוח טהרה או רוח טומאה ע"י שטן הבא להטמיאו להקניט את אשתו: **רבנן.** דבי רב אשי אמרי רוח טומאה: **רוח טהרה.** שמונע את הפרישות: **ומסתברא כמ"ד.** דרוח דקאמר רבי ישמעאל טהרה היא: **דתניא.** דקאמר רבי ישמעאל רשות. פלוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבא לקמן מפרש טעמייהו: **שפיר.** אי רשות אי חובה: **ר' עקיבא אומר חובה.** שאסור לשחרר עבדו: **בכל הפורה.** בכל עשה שבתורה א"כ אין לך מצות עשה לרבי ישמעאל חובה: **דתניא** לא גרסינן אלא הדר ונקיט למילתייהו לפרושי כל חדא באפי נפשה: **כלפי.** כמו אחרי שאמרה תורה שאסור להניח עצמו לידי שנאה ותגר: **יכול אף זה כן.** שילקה את אשתו עוברת על דת יהודית נסתרת עם שכיינה לא יקנא לה. כלפי לשון כנגד: **תלמוד לומר וקנא.** אם רצה לקנא הרשות בידו. ומשום דאי לא כתיב קנא הוה אמינא דאסור הוא דא"ר ישמעאל הכא רשות אבל בכל מצות עשה שבתורה לא אמר הכי: **קינוי אחרינא כתיב.** ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה אם לא נטמאה חד לרשות וחד לחובה: **ורבי ישמעאל.** אמר לך אידי דבעי למיכתב והיא נטמאה והיא לא נטמאה שפק הוא בידינו ואעפ"כ אסרה הכתוב מספק כתב נמי וקנא אחרינא. ואף ע"ג דמצי למיכתב הכי ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה או לא נטמאה אפילו הכי אורחיה דקרא לחזור ולשנות את האמור מפני דבר אחר המתחדש בכפילתו: **איצטריך למיכתב לה יטמא.** לומר שמותר ליטמא לקרובים הללו: **מכי אם לשארו נפקא.** לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו וגו' ולאחותו הבתולה וממילא שמעינן דמיטמא לאלו: **לה יטמא.** אם מתה ואינו מטמא לאיבריה אם אחד מאלו מוכה שחין ואיבריו נופלין אין מיטמא להן דקיימא לן בהעור והרוטב (חולין דף קכח:) אבר מן החי מטמא כאבר מן המת ואיצטריך לה למעוטי איבריה: אם

אלמא קסברי דאסור לקנאות ומאן דאמר מותר לקנאות מהו לשון קינוי אמר רב נחמן בר יצחק אין קינוי אלא לשון התראה וכן הוא אומר [1] ויקנא ה' לארצו תניא היה רבי מאיר אומר אדם עובר עבירה בסתר והקב"ה מכריז עליו בגלוי שנאמר [2] ועבר עליו רוח קנאה ואין עבירה אלא לשון הכרזה שנאמר [3] ויצו משה ויעבירו קול במחנה ריש לקיש אמר אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות א] שנא' [4] איש איש כי תשטה אשתו תשטה כתיב תנא דבי רבי ישמעאל [5] מפני מה א האמינה תורה עד אחד בסוטה ב) שרגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה ועד אחד מעידה שהיא טמאה אמר ליה רב פפא לאביי והא כי כתיבה קינוי בתר סתירה וטומאה הוא דכתיבה א"ל ועבר וכבר עבר אלא מעתה [5] ועבר לכם כל חלוץ ה"נ התם מדכתיב [6] ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו משמע דלהבא אלא הכא אי ס"ד כדכתיבי (ג) ועבר בתר טומאה וסתירה קינוי למה לי תנא דבי רבי ישמעאל אין אדם מקנא לאשתו אא"כ נכנסה בו רוח שנאמר ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו מאי רוח רבנן אמרי רוח טומאה רב אשי אמר רוח טהרה ג ומסתברא כמאן דאמר רוח טהרה דתניא וקנא את אשתו רשות דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר ד חובה אי אמרת בשלמא רוח טהרה שפיר אלא אי אמרת רוח טומאה רשות וחובה לעיולי לאינש רוח טומאה בנפשיה גופא וקנא את אשתו רשות דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא אומר חובה ה) [7] לה יטמא רשות דברי רבי ישמעאל ור"ע אומר ד חובה [8] לעולם בהם תעבודו ו) רשות דברי רבי ישמעאל ר' עקיבא אומר ה חובה אמר ליה רב פפא לאביי ואמרי לה רב משרשיא לרבא לימא ר' ישמעאל ור' עקיבא בכל התורה כולה הכי פליגי דמר אמר רשות ומר אמר חובה א"ל הכא בקראי פליגי וקנא את אשתו רשות דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר חובה מ"ט דר' ישמעאל סבר לה כי האי תנא דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר כלפי שאמרה תורה [9] לא תשנא את אחיך בלבבך יכול כגון זו ת"ל ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו ור"ע קינוי אחרינא כתיב ורבי ישמעאל ז) איידי דבעי למיכתב והיא נטמאה והיא לא נטמאה כתיב נמי וקנא את אשתו לכדתנא דבי רבי ישמעאל ו) דתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה לה יטמא רשות דברי רבי ישמעאל ר' עקיבא אומר חובה מ"ט דר' ישמעאל איידי דכתי' [10] אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו איצטריכא למיכתב לה יטמא ור' עקיבא מכי [11] אם לשארו נפקא לה יטמא למה לי לחובה ורבי ישמעאל ו) לה מיטמא ו ואין מיטמא לאיבריה ורבי

רבי ישמעאל אומר רשות. תימה לרבי וכי ליה להו הא דאמר בשלהי מסכת מכות (דף כג:) שש מאות וי"ג מצות נאמרו למשה מסיני וכי לרבי ישמעאל דאמר רשות בלר להו לו לר' עקיבא טפי להו ונראה דבשאר מצות דמפיק ר' ישמעאל מקרא עביד ליה ר' עקיבא אסמכתא ודרים ליה לדרשא אחריתי בירושלמי אמרי דר' אליעזר אמר חובה ואין להקשות הא אמרינן הא לעיל המקנא דיעבד אין אלמא קסבר אסור לקנאות דתנא דידן דוקא דתני כי הך לישנא סבירא ליה הכי אבל ר' אליעזר לא סבירא ליה הכי והכי נמי אמרי' בפ' קמא דקידושין (דף כא.) וגאל את ממכר אחיו ר' אליעזר אומר חובה ובפרק השולח (גיטין דף לח:) נמי ד) אמרינן לעולם בהם תעבודו חובה ואין להקשות נמי מפ"ב דמכות (דף יב.) דאמר ר' עקיבא ולא גואל הדם רשות מי כתיב ירצח והכא אמרינן וקנא חובה דשאני הכא משום דכתיב תרי קינויין אבל קשיא מירושלמי דרבי יהושע אמר התם רשות ומפרש טעמא אתיא דר' יהושע כבית הילל דבית הילל אומרים אפי' הקדיחה תבשילו לפוס כן הוא אמר רשות רצה לקנא יקנא רצה לגרש יגרש והא ר' עקיבא מיקל התם טפי מבית הילל ואמר התם אפילו מצא אחרת נאה הימנה מגרשה ואפי' הכי אמר חובה והתם בירושלמי פליג רבי אליעזר עליה דר' יהושע ואמר חובה ואמר אתיא דר' אליעזר כבית שמאי דבית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה ערות דבר מצא בה דברים כעורים לגרשה אינו יכול אלא מצא בה ערוה לקיימה אינו יכול שמצא בה דברים כעורים לפוס כן הוא אמר חובה והא תניא משום בית שמאי אין לי אלא היוצאת משום ערוה מנין היוצאת משום דראשה פרוע ונדליה מפורמין וזרועותיה חלוצות (ה) ת"ל כי מצא בה ערות דבר אמר רבי מנא קיימת כאן בעדים וכאן שלא בעדים ותימה לפי הירושלמי כיון דתליא קינוי בגירושין הוה ליה למיתני סוטה בתר גיטין ובתר סוטה זיר כסדר פרשיות ובתר זיר נדרים וכתר נדרים כתובות:

לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש. תימה לרבי היכא דאיכא למדרש כי הכא אמאי לא דרשינן לה כדאמר ט) גבי קל וחומר מילתא דאתיא מקל וחומר טרח וכתב לה קרא ואפילו הכי היכא דאיכא למדרש דרשינן ט) וכן בפרק כל שעה (פסחים דף כד:) כל היכא דאיכא למדרש לא מוקמינן ליה בלאוי יתירי: **לה יטמא מצוה.** וג"מ לעוסק במצוה כדאמרינן בסוף פרק משוח מלחמה (לקמן דף מד.) ולטמאותו בעל כרחו אם לא ירצה לטמאות כדאמרי' בפרק טבול יום (זבחים ק.) מעשה ביוסף הכהן וכו':

ורבי

א [מיי' פ"ח מהל' סוטה הל' יד טוש"ע אה"ע סי' קעא סעי' ח יד]:

ב ג מיי' פ"ד מהלכות סוטה הל' יח [ופט"ו מהל' אישות הל' יז] טוש"ע אה"ע סי' קעא סעיף כא:

ד ד מיי' פ"ב מהלכות אבל הלכה ו סמג עשין נח ולאוין רלה טוש"ע י"ד סימן שנא סעיף ג:

יא ה מיי' פ"ט מהלכות עבדים הלכה ו טוש"ע י"ד סימן רסז סעיף עט:

יב ו מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה יד סמג עשין נח ולאוין רלה טור ש"ע י"ד סימן שנא סעיף ט:

תורה אור השלם

1. וַיְקַנֵּא יְיָ לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל עַמּוֹ:
יואל ב יח
2. וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמְאָה אוֹ עָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה: במדבר ה יד
3. וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלֶאכֶת לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא:
שמות לו ו
4. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעָל: במדבר ה יב
5. וְעָבַר לְכֶם כָּל חָלוּץ אֶת הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְיָ עַד הוֹרִישׁוֹ אֶת אֹיְבָיו מִפָּנָיו: במדבר לב כא
6 וְאֹמַר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם יַעַבְרוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אִתְּכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן כָּל חָלוּץ לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי יְיָ וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה:
במדבר לב כט
7. וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ תִּטְמָא:
ויקרא כא ג
8. וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ:
ויקרא כה מו
9. לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא: ויקרא יט יז
10. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו:
ויקרא כא א
11. כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו:
ויקרא כא ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' אי ס"ד כדכתיבי ונסתרה והיא נטמאה ועבר בתר טומאה: (ב) תוס' ד"ה ר' ישמעאל וכו' חכרוותיה מצות מנין ת"ל כי מצא:

גליון הש"ם

גמ' מפני מה האמינה וכו'. עיין מרדכי פרק הגחל קמא סי' קל"ח:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' שנאמר איש איש כי תשטה אשתו. עי' במהרש"א בח"א שפי' הכל"ל כי תטה ומדכתיב תשטה ר"ל לשון שטות:

מוסף רש"י

לעולם בהם תעבודו רשות. משום דכתיב בשבעה אומות לא תחיה כל נשמה, אילטריך למיכתב מדני המושבים לעולם בהם תעבודו, להתיר אחד משאר אומות הבא על הכנענית שהיא משבעה אומות והוליד בן שאתה רשאי לקנותו בעבד (גיטין לח:). לה מיטמא. כשהיא שלמה, ואין מיטמא לאיבריה. שאם נפרד ממנה אבר, בין בחייה בין במותה, אינו מיטמא לה, לפי שאין אדם מיטמא לא לה ולא על אחד משאר קרובין על אבר מן המת, לפי שאינו יכול להמירו לבמות שהיה מתחילה, והוא הדין נמי לאבר מן המת, שאין בין אבר מן המת לאבר מן החי אלא בשר הפורש (שם).

המקנא פרק ראשון סוטה

ורבי עקיבא א"כ לכתוב לה. תימה לרב חסדא דאמר בפרק שלשה מינין (מיר דף מג:) לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא לאביריס לדידיה לא איצטריך לה לאיבריס מאי הוי דריש בלה יטמא ויש לומר הוה דריש לחובה כדרבי עקיבא ואיידי דכתב יטמא כתב לה:

למשרי אחד מכל האומות. מהכא נפקא לן דבאומות אלו אחר הזכר [ד]: **כתיב** נמי [ה] (**ובאחיכם**) **לבדתנא דבי רבי ישמעאל.** וא"ת הא איצטריך דדרשינן בפרק איזהו נשך (ב"מ דף עג:) מנין אם לאיתו נוהג שלא כשורה שאתה רשאי להשתעבד בו וכו' וי"ל אסמכתא בעלמא הוא וקנס חכמים הוא כדי לייסרן: **מה עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם.** תימה דהוה מצי למפרך מה לעדות האחרונה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה:

ת"ל ועד אין בה בכל שיש בה. תימה כיון דהוא קינא לה ונסתרה והשתא אתי עד ג' דטומאה מסתמא בעל שתיק ולא מכחיש ליה ג"כ מאי צריך קרא דעד אחד נאמן אפילו טומאה בעלמא בלא קנוי וסתירה כי האי גוונא היה מהימן כדאיתא בפרק האומר (קדושין דף סו.) אשתו זינתה בעד אחד וכו' תינח לרבא דאמר התם הוה דבר שבערוה אלא לאביי דאמר מהימן מאי איכא למימר אלא ע"כ אית לן למימר דלאביי לא איצטריך קרא אלא היכא דמכחיש אע"ג דקינא לה:

נאמר כאן דבר ונאמר להלן **דבר.** תימה למה לי ג"ש אפילו בלא ג"ש מהיכא תיתי ליה לדיתהימן בה עד אחד מעדות אחרונה ליכא למילף דאיכא פירכא כמה ואיידי באיתתא אבל בגברא לית לן בה ואמר רב חסדא בתחילה קודם שחטאו ישראל היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד שנאמר [4] כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך כיון שחטאו נסתלקה שכינה מהם שנאמר [4] ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך [ו] א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב שנאמר [5] והלך לפניך צדקך וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין שנאמר [6] ילפתו ארחות דרכם יעלו בתוהו ויאבדו ר"א אומר קשורה בו ככלב שנאמר [7] ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה [ז] לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה לעולם הבא [ח] תנן התם שהיה בדין ומה עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינה מתקיימת בפחות משנים עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים ת"ל [8] ועד אין בה כל שיש בה וק"ו לעדות הראשונה מעתה ומה עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם מתקיימת בעד אחד עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינו דין שתתקיים בעד אחד ת"ל [9] כי מצא בה ערות דבר ולהלן הוא אומר [10] על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר מה דבר האמור להלן על פי שנים עדים אף כאן על פי שנים [ט] האי מכי מצא בה ערות דבר נפקא מבה נפקא בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה מיבעי ליה הכי נמי קאמר תלמוד לומר בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה דלא מהימן עד אחד מנלן נאמר כאן כי מצא בה ערות דבר ונאמר להלן על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר מה דבר האמור להלן עדים שנים אף כאן עדים שנים תנו רבנן אי זו היא עדות הראשונה זו עדות סתירה עדות אחרונה זו עדות טומאה וכמה

ורבי עקיבא א"כ ליכתוב רחמנא לה ולישתוק יטמא למה לי ש"מ ור' ישמעאל [ו] איידי דכתב לה כתב נמי יטמא [ז] לכדתני דבי ר' ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה [1] לעולם בהם תעבודו רשות דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר חובה מאי טעמא דרבי ישמעאל איידי דכתיב [2] לא תחיה כל נשמה איצטריך נמי למיכתב לעולם בהם תעבודו למישרי אחד מכל האומות שבא על הכנענית והוליד ממנה בן שאתה רשאי לקנותו [3] דתניא [ח] מנין לאחד מן האומות שבא על הכנענית והוליד ממנה בן שאתה רשאי לקנותו בעבד ת"ל [3] וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו יכול אף הכנעני שבא על אחת מן האומות והוליד ממנה בן שאתה רשאי לקנותו בעבד ת"ל [3] אשר הולידו בארצכם מן הנולדים בארצכם ור"ע ממהם תקנו נפקא לעולם בהם תעבודו למה לי לחובה ורבי ישמעאל בהם ולא באחיכם ור"ע באחיכם מסיפא דקרא נפקא [1] ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך ור' ישמעאל איידי דכתי' ובאחיכם כתי' נמי בהם לכדתנ' דבי רבי ישמעאל דתנא דבי ר' ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה א"ר חסדא זנותא בביתא כי קריא לשומשמא וא"ר חסדא תוקפא בביתא כי קריא לשומשמא אידי ואידי באיתתא אבל בגברא לית לן בה אם כן. דלאו לחובה אתא אלא להך דרשא: **לכתוב רחמנא לה ולשתוק.** דמשמע לנפשיה לא יטמא בעמיו כי אם לשאר וגו' ולאחותו הבתולה לה כלומר לגופה שלם ולא לאביריה: **לא תחיה כל נשמה.** בשבעה אומות כתיב החתי והגרגשי והאמורי והכנעני והפריזי והחוי והיבוסי: **למשרי אחד מן האומות.** משאר שבעים אומות: **שבא על הכנענית.** כל ז' אומות נקראו על שם כנען: **והוליד בן.** דהלך אחר האב ומותר להמיותו לך לעבד: **דתניא.** דלהכי אתא קרא: **בעבד** גרסי' בבי"מ: **וגם מבני התושבים וגו'.** לעיל מייתי כתיב מאת הגויים אשר סביבותיכם מהם תקנו עבד ואמה אשר סביבות אלכם ולא מבני אלכם דשבעה אומות וגם מבני התושבים כל תושב היינו שבא ממקום אחר ומתיישב כאן וקאמר קרא שמותר לקנות מבניהם אשר יהיו להם מבנות אלך: **מן הנולדים באלכם.** בנים הנולדים באלכם והם בני התושבים דהיינו אחרים שנשאו באלכם נשים אתה רשאי לקנות: **ולא מן הגרים באלכם.** ולא מן הבנים הנולדים לבני אלכם במקום אחר מבנות שאר אומות והביאום לבניהם לגור שם: **ולא באחיכם.** בשבעה אומות: **עבד עבד:** ה"ג **ורבי ישמעאל אוידי דכתיב ובאחיכם כתיב נמי בהם דתניא קרא:** תולעת של שומשמין האוכלתן. כך הזנות מחרבת את הבית: **תוקפא.** כעס: **אידי ואידי.** תוקפא וזנותא דאמרינן דמחרבת את הבית: **באיתתא.** כשהאשה מזנה או כעסנית. לפי שהאשה מתעסקת בזנוניה ואינה עושה מלאכתה ולא משמרת ביתה ומפקרת את של בעלה למנאפים: **קודם שחטאו ישראל.** בעריות: **עם כל אחד ואחד.** בבניו: **נפלגה מהם.** מלבא לביתם דאינו יכול לראות בעבירות שבבניו: **מקדמתו.** לפני מיתתו מכרזת לפניו: **מלפפתו.** כורכתו: **תנן התם.** בפ' מי שקינא (לקמן לא.) אמאי דקתני אמר עד אחד ראיתיה שנטמאה לא היתה שותה: **שהיה בדין.** שלא להאמינו אי לאו דכתיב קרא: **הראשונה.** סתירה: **אין אוסרתה איסור עולם.** שאם תשתה ותמצא טהורה מותרת לבעלה ולתרומה: **אין מתקיימת בפחות משנים.** כדבעינן למיגמר דבר דבר מממון: **האחרונה.** טומאה שהיא אחר הסתירה: **כל שיש בה.** כל עדות שיש בה נאמן כדדרשינן לעיל [ו] ועד אין בה תרי אלא חד וקא אמר אסורה ואטומאה קאי דהא מיהא סליק והיא נטמאה ועד אין בה: **קל וחומר.** שתתקיים בעד אחד: **תלמוד לומר.** בשאה מקלקלת כי מצא בה ערות דבר והלהן כו': ופרכינן למה לי למיכתב למילפה בגזירה שוה: **בה ולא בקינוי כו' מיבעי ליה.** [ח] דכיון דכתיב בה מיעוטא הוא ולא גמרי' שאר עדיות דאשה מיהא וקמו להו במלתייהו ככל עדיות שבתורה: **הכי נמי קאמר.** וגזירה שוה למילתא אחריתי נקט ומתניתין חסורי מיחסרא והכי תנא ליה ת"ל בה ולא בקינוי וסתירה וגזירה שוה לטומאת אשה דעלמא שלא קינא לה בעלה ובא ועד אחד ואמר אני ראיתיה שנטמאה דלא מהימן והכא הוא דמהימן משום דרגלים לדבר: כדי

מסורת הש"ם

ג) [פסחים סז: יבמות נד: וסה סמסן], ב) יבמות עח: קדושין סז:, ג) ע"ז ה., ד) שם יומא לה:, ה) לקמן לא., ו) לקמן לא., ז) [לף ב:], ח) [לענין יוחסין], ט) [ל"ל בהם],

יג א מיי' פ"ט מהל' עבדים הלכה ג סמג עשין רכ:

תורה אור השלם

1. וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ:

ויקרא כה מו

2. רַק מֵעֲרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה: דברים כ טז

3. וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה:

ויקרא כה מה

4. כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ: דברים כג טו

5. אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְיָ יַאַסְפֶךָ: ישעיהו נח ח

6. יִלְפֻתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וַיֹּאבֵדוּ:

איוב ו יח

7. וְיָהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֵצְלָה לִהְיוֹת עִמָּהּ: בראשית לט י

8. יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמְאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה:

במדבר ה יג

9. כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ:

דברים כד א

10. לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכֹל עָוֹן וּלְכֹל חֵטְא בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר: דברים יט טו

תוספות שאנץ

וגם מבני התושבים כל תושב היינו שבא ממקום אחר ונתישב כאן ואמר קרא דמותר לקנות מבניהם אשר היו להם מבנות ארצך. ולא מן הגרים בארצך בנים הנולדים במקומות אחרים מבנות שאר אומות והביאום לבניהם לגור כאן. ל"ה: הכי הוי גירסת הספרים איידי דכתיב בהם כתיב ובאחיכם לכדתנא דבי ר' ישמעאל וקשה וכי בשביל שכתוב בהם ולא באחיכם כתיב ובאחיכם וכפל את דבריו על חנם ואין חוזר ואומר כלום. והגיה רש"י איידי דכתיב ובאחיכם כתיב בהם. וכי תימא מה מועיל גרסא זו מן האחרת ואומר רבי דהועיל דהא עתה חזר בו ממה שאמר לעיל רבי ישמעאל לעולם בהם תעבודו אתא למשרי אחד מן האומות שבא על הכנענית אלא איצטריך למדרש בהם ולא באחיכם ולרבי ישמעאל איידי דכתיב ובאחיכם כתיב נמי בהם לכדתנא [דבי ר"י] וכתיב בהם תעבודו דהוי תרתי בה. וקשה להר"מ דאמאי לא קאמר דאיצטריך בהם ובאחיכם לעשה ולא תעשה מדכתיב בהם ולא באחיכם [לאו] הבא מכלל עשה עשה ובאחיכם לא תעשה דכי האי גונא בפרק איזהו נשך גבי לא תשיך. ועוד דאם נאמרה ונשנית ט) דלעולם בהם תעבודו כתיב מקמי קרא דובאחיכם ואינו כגון דאמר לעיל [איידי] דכתב לה כתב לה ישמא דלעולם כתוב הפסוק המיותר באחרונה. [ונראה] לקיים גירסת הספרים איידי דכתב בהם כתב נמי ובאחיכם לעולם כדפרקינן מהם תקנו נפקא לן למשרי אחד מן האומות שבא על הכנענית ובהם איצטריך בהם ולא באחיכם. ואיידי דתנא בהם תנא נמי באחיכם לכדתנא דבי ר' ישמעאל דכל פרשה שנאמרה ונשנית וכו' ואיצטריך למכתב כדדרשי' בב"מ בפ' איזהו נשך גבי רב שעורים באותו שאינו נוהג בשורה מנין שאתה מותר לשעבד בו ת"ל לעולם בהם תעבודו [ובאחיכם] והיינו דבר שנתחדש בה והתלמוד לא היה חושש לפרש איזהו דבר נתחדש בה: כדקריא לשומשמא. פ"ה קריא תולעת של שומשמין. וי"א קריא לשון קרי שהוא חם ושומשמין הוי מין תולע שקורין פרמייל (דכל דבדקה ליה התולע ועי"א קריא לשון קרירות דכל קרקע לו):

ט) נראה דל"ל דאם נאמרה ונשנית בקרא דלעולם בהם תעבודו ת"כ למה כתיב הך קרא מקמי קרא דבאחיכם וכו'.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בה ולא בקינוי כו' מיבעי ליה. נ"ב לקנוי של רש"י לומר דהכי קא קשיא ליה וקבעי ליה:

גליון הש"ם

גמ' לבדתני דבי ר"י. ב"ק סד ע"ב שבועות יט ע"א מנחות י ע"א:

מוסף רש"י

מנין לאחד מן האומות. שבעולם שאינו מן אומות של ארץ ישראל שאמר הכתוב עליהם לא תחיה כל נשמה (קדושין סז:) שאינו משבע אומות ואינו בכלל לא תחיה כל נשמה (יבמות עח:). **שבא** על הכנענית. שהיא בכלל לא תחיה, והוא הדין לחוית ויבוסית, אלא שבולם נקראין על שם כנעני, דכתיב ארץ כנען (קדושין סז:). **שאתה רשאי לקנותו בעבד.** דשדינן ליה בתר זכר ומותר לאחיותם (שם) ואי אתה מצווה להמיתו דשדינן ליה בתר אבוה (יבמות עח:). **ת"ל וגם מבני** התושבים. שבאו מאומות אחרים ועשו אבותם תושבים במקומכם (שם) ועל מיה כתיב ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגויים אשר סביבותיכם, שאינן מז' אומות, מהם תקנו עבד ואמה, ומסיק ליה וגם מבני התושבים, כלומר ולא משאר אומות לבדם שאין בהם מערבוב שבע אומות, אלא אף מבניהם שמולידים אותם תושבים הבאים לגור עמכם ומולידין מן הכנעניות מהם תקנו (קדושין סז:). **מן הנולדים בארצכם.** אשר הולדו בני שאר אומות מבנות אלכם שלדתן באלכם דהיינו תמותיהם (שם) שאמו מאלכם וילדתו שם (יבמות עח:). **ולא מן הגרים** בארצכם. שהולדו בני אלכם במקומות אחרים מבנות שאר אומות ובאו הבנים לגור כאן אצל אבותם, ובתורת הבנים גרסינן ולא מן הכנעניים שבאלכם, כלומר שנולדו מן הכנעניים (קדושין סז:) שנולד במקום אחר, שאמו מן שאר אומות ואחר כך בא לגור אצל אביו באלכם, דרך אשה להיות במקומה ודרך איש לגלות, אלכך הנולדים במקום אחר ולאי אמו משבעה אומות, אבל הנולדים במקום אחר ולאי אמו משאר אומות, ומתבארן כי מעטיהנו קרא היכי דאיכא כנעני (יבמות עח:). **מלפפתו.** מעטפתו, לשון מלבוש, כמו (שבת קכט:) מלפפין את

מסורת הש"ס

ג) [פסחים סז: יבמות נד: וסה סמסן], ב) יבמות עח: קדושין סז:, ג) ע"ז ה., ד) שם יומא לה:, ה) לקמן לא., ו) לקמן לא., ז) [לף ב:], ח) [לענין יוחסין], ט) [ל"ל בהם],

כדי טומאה. ומהו כדי טומאה כדי ביאה ומהו כדי ביאה כדי הערלה דהיינו נשיקת אבר [נקמן כח:] בשותו מקום וכמה שיעורה כדי הקפת דקל שיוכל האדם לילך סביבות הדקל. ולקמן מפרש למה לי למיתני כולהון: **כדי מזיגת כוס.** למוזגו במים וסתם כוס רביעית. ולקמן[ג] אמרי' כל אחד ואחד מן החכמים הללו בעצמו שיער כמה שהוא שוהה בהערלתו: **ליטול קיסם.** מבין שיניה: **ואף ע"פ שאין רואה.** גמורה לדבר דקרא לאו הוסטת יד לסל כתב ביה יש זכר ורמז מקלת דהוקשה אשה זונה לבכר לחם: **וכל הני למה לי.** למיתני בריש'א ליתני שיעור סתירה כדי טומאה כדי הקפת דקל: **דאי תנא כדי טומאה הוה אמינא.** בכל שיעור הצריך לבא לידי כך דהיינו טומאה וארלותה שיפתה אותה וידבר על לבה עד שתתרצה: **קמ"ל.** דמאי טומאה ביאה נחודה דאיכא למימר קודם הסתירה נתרצית לו: **קמ"ל כדי הערלה.** דקי"ל בפרק הבא על יבמתו (יבמות נד.) הערלה כגמר ביאה לכל העריות: **ואי תנא כדי הערלה.** ולא תנא בריש'א כדי טומאה הוה אמינא כדי הערלה וארלותה ואפי' תנא כדי ביאה כדי הערלה לא הוה מימעיט ארלותה דתנא אמינא הערלה למעוטי גמר ביאה ומיהו ארלותה בעינן דהכי הוה משמע כמה שיעור סתירה כדי ביאה ותנא אמינא כל לרכי ביאה דהיינו ארלותה וגמר ביאה והדר מפרש מה היא ביאה הערלה אכתי ארלותה לא אימעיט הילכך תנא בריש'א כדי טומאה דמשמע טומאה וארלותה והדר פריש ומה היא טומאה כדי ביאה ועל כרחך אימעיט ארלותה דהא ביאה כולה גמר ביאה משמע ולא מיעט אלא ארלותה והדר תנא ומה היא ביאה הערלה למעוטי דלא בעינן גמר ביאה וממילא שמעי' מינה נמי דאי' לא תנא כדי ביאה אכתי לא הוה ממעטא ארלותה דכדי טומאה וארלותה משמע והערלה דפריש בתרה לא ממעטא אלא גמר ביאה הילכך אינטריכו כולהו: **וכמה.** הוא שיעור הערלה לחודה כדי הקפת דקל. והא ליכא לאקשויי הואיל וסוף סוף שיעורא כדי הקפת דקל הוא ליתני כמה שיעור סתירה כדי הקפת דקל דאיבעי ליה לתנא לפרושי איסור סתירה משום מאי אי לא גמר ביאה או הערלה משום הכי תנא כדי טומאה כדי ביאה כדפרישית: **כדי חזרה דקל.** קס"ד השתא דהיינו הקפה: **ברוח.** שהרוח דוחפתו להענף והוא חוזר למקומו: **קאי בדוכתיה.** נח מניעונעו: **אימא כדי למזוג ולשתות.** והאי כדי לשתותו דקתמר לעיל אמזיגה דקתמר רבי אליעזר קא מוסיף ר' יהושע ואמר שתיה נמי בעינן עם המזיגה וכדי מזיגה דתנא הכא בבתריי'תא מזיגה ושתיה קתמר דסתם מזיגה למשתייה מיד הוא שאחר שמזגו מתקלקל אם משהה אותו: **א"כ היינו רבי אליעזר.** דהא ר' אליעזר בקמיי'תא כדי מזיגת הכוס קתמר וקא פליג ר' יהושע ואמר כדי לשתותו ובבתריי'תא [ג] (נמי) אמר רבי אליעזר חזרת דקל ואוקימנא דהיינו כדי מזיגה ואי מזיגה דקתמר ר' יהושע בתריה בלא שתיה קתמר היינו רבי אליעזר: **הכא אמר כדי לשתותו.** לכתו: **חד שיעורא הוא.** וליכא לאקשויי א"כ היינו ר' יהושע דבקמיי'תא אמר כדי לשתותו לכוס ואמר בן עזאי בתריה כדי לגלות ביצה דהוא כדי שתיה לאו קושיא היא דהא אוקימנא כדי לשתותו דר' יהושע כדי למזוג ולשתות וקתמר ליה בן עזאי כדי לגלות ביצה דהוא כדי שתיה לחודה דכוס: **אימא כדי לגלות וגמועה.** גמיעה דקתמר ר"ע בקמיי'תא אגלייה דבן עזאי דלעיל מייתי קא מוסיף לה ובבתריי'תא דקתמר כדי לגלות ביצה לגלות ולגמע קתמר דסתם גלייה גמיעה בתרה שגומעו חס שלא יצטנן: **לדבריו דר"ע קאמר לה.** דאמר לגלות ולגמוע לדידך אדקמשערת בגלייה וגמיעה בחדא [ד] שפיר בגמיעה דשלא דהוא כגלייה וגמיעה בחדא: **דמרחק.** שני ראשי הימא הנפסקות מרוחקות זה מזה דאיכא שהייה טפי: **דמהדק.** הקיסם בדוחק בין השיניים: **דמהדק.** הכבר בדוחק בתוך הסל: **בחדתא או בעתיקא.** סל ישן חלק הוא ונוח להשתמש מן החדש שהחדש יוצאין לתוכו ראשי קיסמין של אריגה: **בקרירא או בחמימא.** לחס חס נמעך ונשמט מן היד ונריך להוציאו בנחת ושוהה בהוצאתו:

בדחטי

כמה שיעור סתירה. בירושלמי כל אלין שיעורין אחר [התרת סינר]:

בן עזאי אומר. האי דמקדיש בן עזאי לרבי עקיבא אע"ג דרבי עקיבא היה רבו כדאמר בפרק הרואה (ברכות סב.) בן עזאי עד כאן העזת פניך בדבר משוס דגלייה קודמת לגמיעה והאי דמקדיש ליה בחידך בריי'תא משוס דמסיק שיעורין דשייכי בכוס אבל תימה אמאי מקדיש רבי ישמעאל למילתייהו דרבי אליעזר ורבי יהושע מיהו י"ל דסדר אכילה ושתיה סמיך[ו]:

אי הכי היינו רבי אליעזר. ה"ה דהוה מצי למימר אי הכי היינו בן עזאי אלא (ה) בריי'תא קמיי'תא נקט א"כ יתרץ בבן עזאי כדי למזוג ולשתותו:

אם בן היינו בן עזאי. ה"ה דהוה מצי למימר היינו רבי יהודה בן בתירא אלא (ו) בריי'תא קמיי'תא נקט:

דמרחק או דמקרב. בחזרת דקל לא קמבעי ליה בגדול או בקטן משוס דידע שיעוריה דהיינו כדי מזיגת הכוס וכן בגלייה ביצה במדורה גדולה או קטנה משוס דפי' כבר דהיינו כדי שתיית הכוס אבל בהקפת דקל תימה אמאי לא קמידעי ליה:

נעקר

וכמה שיעור סתירה כדי טומאה כדי ביאה כדי הערלה כדי הקפת דקל דברי רבי ישמעאל ר"א אומר כדי מזיגת הכוס רבי יהושע אומר כדי לשתותו בן עזאי אומר אכדי לצלות ביצה ר"ע אומר בכדי לגומעה רבי יהודה בן בתירא אומר כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו ר"א בן ירמיה אומר כדי לקשור גרדי נימא חנין בן פנחס אומר כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם פלימו אומר כדי שתושיט ידה לסל ליטול כבר אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר [1] כי בעד אשה זונה עד כבר לחם וכל הני למה לי צריכי דאי תנא כדי טומאה הוה אמינא כדי טומאתה וארצותה קמ"ל כדי ביאה ואי תנא כדי ביאה הוה אמינא כדי גמר ביאה קמ"ל כדי הערלה ואי אשמעינן כדי הערלה ה"א כדי הערלה וארצותה קמ"ל כדי טומאה וכמה כדי [ה] [הערלה] כדי הקפת דקל ורמינהי[ז] [2] ונסתרה וכמה שיעור סתירה לא שמענו כשהוא אומר והיא נטמאה הוי אומר כדי טומאה כדי ביאה כדי הערלה כדי חזרת דקל דברי ר"א רבי יהושע אומר כדי מזיגת הכוס בן עזאי אומר כדי לשתותו ר"ע אומר כדי לצלות ביצה רבי יהודה בן בתירא אומר כדי לגומעה קס"ד היינו הקפת דקל היינו חזרת דקל התם א"ר ישמעאל כדי הקפת דקל ופליג ר"א עליה הכא אמר ר' אליעזר כדי חזרת דקל אמר אביי הקפה ברגל חזרה ברוח בעי רב אשי חזרה ברוח כי היכי דאזיל והדר אתי או דילמא כי היכי דאזיל ואתי והדר קאי בדוכתיה תיקו התם אמר ר"א כדי מזיגת הכוס הכא כדי חזרת דקל אידי ואידי חד שיעורא הוא התם א"ר יהושע כדי לשתותו הכא אמר כדי מזיגת הכוס אימא כדי למזוג ולשתות ולימא אידי ואידי חד שיעורא הוא א"כ היינו ר"א התם אמר בן עזאי כדי לצלות ביצה הכא אמר כדי לשתותו אידי ואידי חד שיעורא הוא התם אמר רבי עקיבא כדי לגומעה הכא אמר כדי לצלות ביצה אימא כדי לצלות ביצה ולגומעה ולימא אידי ואידי חד שיעורא הוא אם כן היינו בן עזאי התם א"ר יהודה בן בתירא כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו הכא אמר כדי לגומעה לדבריו דרבי עקיבא קאמר דקאמר משערין בצליאה ובגמיעה אימא שיעור גמיעה לחודה כדי לגמע שלש ביצים זו אחר זו דהיינו צליאה וגמיעה: ר"א בן ירמיה אומר כדי שיקשור גרדי נימא: בעי רב אשי דמרחק או דמקרב תיקו: חנין בן פנחס אומר כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם: בעי רב אשי דמהדק או דלא מהדק תיקו: פלימו אומר כדי שתושיט ידה לסל ליטול כבר: בעי רב אשי דמהדק או דלא מהדק בחדתא או בעתיקא בחמימא או בקרירא

בדחטי

מסורת הש"ס

ה) רש"ל, ו) [תוספתא פ"ל ע"ש], ז) [ע"ב], ד) ס"ל ומ', ח) ס"ל שיעור [וגי' יעב"ן תעבר], ט) [ועיין היטב תוספות ע"ז מה. ד"ה ל"ל עקיבא ותוספות ב"מ כד: ד"ה אתא ותוספות כתובות קה. ד"ה דחמיב],

תורה אור השלם

1. כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לָחֶם וְאֵשֶׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָצוּד:
משלי ו כו
2. וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמְאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה:
במדבר ה יג

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה א"כ היינו וכו' ובבתריי'תא דקאמר ר"א כל"ל ותיבת נמי נמחק: (ב) תוס' ד"ה אי הכי וכו' אלא קמייתא דבריי'תא נקט: (ג) ד"ה אם כן וכו' אלא קמייתא דבריי'תא נקט:

עין משפט נר מצוה

יד א ב מיי' פ"ל מהל' סוטה הלכה ב סמג עשין נו טוש"ע אה"ע סי' קעח סעיף ד:

תוספות שאנץ

ה"א כדי טומאה וארצותה פ"ה שיפתה אותה וידבר על לבה כדי שתתרצה קמ"ל דמאי טומאה ביאה לחוד דאיכא למימר קודם נתרצית ואי תנא כדי ביאה כו' קמ"ל כדי הערלה דהערלה כגמר ביאה לכל לרכי ביאה דהיינו ארצותה ואפילו תנא כדי ביאה כדי הערלה לא אמעיט ארצותה דאנא אמינא הערלה למעוטי גמר ביאה ומיהו ארצותה בעי דהכא הוה משמע כמה שיעור סתירה כדי ביאה ואנא אמינא כל צרכי ביאה דהיינו ארצותה וגמר ביאה והדר תני הערלה לומר ביאה הערלה אכתי ארצותה לא ממעיט הילכך תנא ברישא כדי טומאה דמשמע טומאה וארצותה והדר מפרש ומאי היא טומאה כדי ביאה וע"כ ארצותה אימעוט דהא ביאה כולה גמר ביאה משמע ולא מיעט אלא ארצותה והדר תני הערלה לומר דלא בעי גמר ביאה וממילא שמעי' דאי תנא כדי טומאה כדי הערלה ולא תני כדי ביאה אכתי לא הוי ממעטינא ארצותה דכדי טומאה כדי טומאה וארצותה משמע והערלה דפריש בתריה תו לא ממעטינא אלא גמר ביאה הילכך איצטרי' כולהו ע"כ ל"ה. וכמה כדי טומאה כדי הקפת דקל וליכא לאקשויי הואיל וסוף סוף שיעור הקפת דקל היא ליתני כמה שיעור סתירה כדי הקפת דקל דאיבעי ליה לתנא לפרושי איסור סתירה משום מאי כפ"ה ובתוס' וירושלמי גבי שיעורין הללו כמה היא הערלה כדי הקפת ידו שלימה א"ר יוסי כל השיעורין הללו חוץ מהתרת סינר. התם אמר בן עזאי כדי לצלות ביצה והכא אמר כדי לשתות ואידי ואידי חד שיעורא הוא וליכא לאקשויי א"כ היינו רבי יהושע דאמר לעיל כדי לשתותו ואמר בתריה כדי לצלות ביצה משום דר' יהושע אמר דבעי מזיגה עם השתיה דסתם מזיגה למשתיה מיד הוא אבל הכא ר"ל לשתותו בלא מזיגה [דהיינו] כדי לצלותו. בעי רב אשי במרחק או במקרב. תמה אמאי לא קא בעי בהקפת דקל באלימא או בקטיפא דבשלמא גבי כוס סתם כוס הוי מרביעית. וכן ביצה סתמא דתרנגולת ובינונית אלא מדקל אמאי לא בעי באיזה דקל מיירי. ושמא ר"ל כדי הקפת דקל בינוני:

נעקר מן העולם. תימה לר״י לפי׳ רש״י דפי׳ דעובר על דברי חכמים חייב מיתה (ד) מאי אריא נטילת ידים אפי׳ כל דברי חכמים נמי ועוד קשיא דאמר הכא דעונשו מיתה וכפ׳ במה אשה יוצאה (שבת דף סב:) אמרינן דעונשו עניות כדאמר שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות המזלזל בנטילת ידים וכפ׳ עושין פסין (עירובין דף כח:) מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים וכו׳ עד מה מעשה שחבירי חייבו עליה מיתה וגרמה דזלזול שמזלזל בה תמיד עונשו עקירה ע״י עניות דקשה ממיתה ע״י נחש ונעקר מן העולם דאמר [בסוכה] (דף מה:) וסנהדרין (דף סג.) כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם ובפרק קונס יין (נדרים דף סב.) כל המשמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם לא בחדא מחיתא מינהו דעניות אלא מיתה חטופה או משונה. מ״ר:

היא תצודנו לדינה של גיהנם. ואמר נמי בפ״ק דחגיגה (דף ט:) כל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה נטרד מן העולם וק״ק מפ׳ הזהב (ב״מ דף נט.) דאמר הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה״ב וי״ל דהתם מיירי כשעשה תשובה והכי משמע בפ׳ (ה) ג׳ דיבמות (דף כב:) היכא דלא הוליד ממזר דבר תשובה הוא ותשובה עם יסורין דוקא דאמר בפרק חלק (סנהדרין דף קז.) אמר דוד כל הכי נטרוד ההוא גברא א״ל קבל עליך יסורים וחנק נמי ליסורין (ו) דכל המומתים מתווזין והאי דאמר נטרד מן העולם פי׳ מן העולם עם אותו עון דכך הוא חמור אשת איש האוסרה על בעלה כמו על אחותו פנויה והוליד ממנה ממזר ריב״א. א״נ היכא דלא גמר עליו יסורים נטרד מן העולם: כל

בדחטי או בדשערי ברכיבא או באקושא תיקו א״ר יצחק בר (רב) יוסף א״ר יוחנן כל אחד ואחד בעצמו שיער והאיכא בן עזאי (ז) דלא נסיב איבעית אימא נסיב ופירש הוה ° ואיבעית אימא מרביה שמיע ליה ואיבעית אימא [1] סוד ה׳ ליראיו דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה שנאמר [2] כי בעד אשה זונה עד ככר לחם אמר רבא האי בעד אשה זונה עד ככר לחם בעד ככר לחם עד אשה זונה מיבעי ליה אלא אמר רבא כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם א״ר זריקא אמר ר״א ᵃכל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם אמר רב חייא בר אשי אמר רב [3] מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה [3] מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה תניא נמי הכי הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה ᵈשמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים אמר רבי אבהו ᵉכל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא שנאמר [3] ויאמר ה׳ ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וגו׳ ומאי ואשת איש נפש יקרה תצוד אמר רבי חייא בר אבא א״ר יוחנן כל אדם שיש בו גסות הרוח לבסוף נכשל באשת איש שנא׳ [2] ואשת איש נפש יקרה תצוד אמר רבא האי נפש יקרה נפש גבוהה מיבעי ליה ועוד היא תצוד מיבעי ליה אלא אמר רבא כל הבא על אשת איש אפילו למד תורה דכתיב בה [4] יקרה היא מפנינים (ז) מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים היא תצודנו לדינה של גיהנם א״ר יוחנן משום ר״ש בן יוחי כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודת כוכבים כתי׳ הכא [5] תועבת ה׳ כל גבה לב וכתיב התם [6] ולא תביא תועבה אל ביתך ורבי יוחנן דידיה אמר ᵗכאילו כפר בעיקר שנאמר [7] ורם לבבך ושכחת את ה׳ אלהיך וגו׳ ר׳ חמא בר חנינא אמר כאילו בא על כל העריות כתי׳ הכא תועבת ה׳ כל גבה לב וכתי׳ התם [8] כי את כל התועבות האל וגו׳ עולא אמר כאילו בנה במה שנאמר (ז) [9] חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תיקרי במה אלא במה מאי ᵗ) יד ליד לא ינקה אמר רב (ח) כל הבא על אשת איש אפי׳ הקנהו להקב״ה שמים וארץ כאברהם אבינו דכתיב ביה [10] הרימותי ידי אל ה׳ אל עליון קונה שמים וארץ לא ינקה מדינה של גיהנם קשיא להו לדבי רבי שילא האי יד ליד לא ינקה ידי (ז) מיבעי ליה אלא אמרי דבי רבי שילא אפילו קיבל תורה כמשה רבינו דכתיב ביה [11] מימינו אש דת למו לא ינקה מדינה של גיהנם קשיא ליה לר׳ יוחנן האי יד ליד יד מיד מיבעיא ליה אלא א״ר יוחנן אפילו

בדחטי או בדשערי. של חטין חלק ונשמט יותר משל שעורים: רכיבא. נשמט יותר מאקושא: רכיבא. שמילושה העיסה רכה: כל אחד ואחד. מן התנאים הללו: בעצמו שיער. כמה שהיה שוהה בנטילתו: והאיכא בן עזאי דלא נסיב. כדאמר ביבמות (דף סג.) אבל מה מעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם להתקיים על ידי אחרים. כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. פ׳ דריש ליה מסיפיה לרישיה בשביל ככר לחם מתחייב בעונש של אשה זונה ולהכי מדמי ליה לאשה זונה משום דכשאוכל בלא נטילה הוי אכילה הפקר וזונה זו מפקרת היא. ה״ג במלתיה דרבה בעד ככר לחם עד אשה זונה מיבעיא ליה דמשמע בשביל ככר לחם רב העונש עד כדי אשה זונה. וה״ה נמי אי הוה כתיב עד אשה זונה בעד ככר לחם לא הוה קשה ליה לרבא דודאי מסיפא לרישיה מידרש קרא אלא עד ובעד קא קשיא ליה דגבי ככר לחם הוה ליה למכתב בעד ל״ה. המזלזל בדחטי או בדשערי. של חטין חלק ונשמט יותר משל שעורים: רכיבא. נשמט יותר מאקושא: רכיבא. שמילושה העיסה רכה: כל אחד ואחד. מן התנאים הללו: בעצמו שיער. כמה שהיה שוהה בנטילתו: והאיכא בן עזאי דלא נסיב. כדאמר ביבמות (דף סג.) אבל מה מעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם להתקיים על ידי אחרים. כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. פ׳ דריש ליה מסיפיה לרישיה בשביל ככר לחם מתחייב בעונש של אשה זונה ולהכי מדמי ליה לאשה זונה משום דכשאוכל בלא נטילה הוי אכילה הפקר וזונה זו מפקרת היא. ה״ג במלתיה דרבה בעד ככר לחם עד אשה זונה מיבעיא ליה דמשמע בשביל ככר לחם רב העונש עד כדי אשה זונה. וה״ה נמי אי הוה כתיב עד אשה זונה בעד ככר לחם לא הוה קשה ליה לרבא דודאי מסיפא לרישיה מידרש קרא אלא עד ובעד קא קשיא ליה דגבי ככר לחם הוה ליה למכתב בעד ל״ה. המזלזל

עין משפט נר מצוה

טז א מיי׳ פ״ו מהלכות ברכות הלכה יט סמג עשין נו טוש״ע א״ח סימן קנח סעיף ט (וברב אלפס ברכות ספ״ח דף מו: ובהרא״ש פרק כל הבשר סימן יח):

טז ב מיי׳ שם הל׳ טז סמג שם טוש״ע א״ח סימן קסב סעיף א:

יז ג מיי׳ וסמג שם טור ש״ע א״ח סימן קפא סעיף ה:

יח ד מיי׳ וסמג שם טוש״ע א״ח סימן קסב סעיף א:

יט ה מיי׳ שם הלכה כ סמג שם טוש״ע א״ח סי׳ קנח סעיף יב:

כ ו מיי׳ פ״ב מהלכות דעות הלכה ג:

תורה אור השלם

1. סוֹד יְיָ לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם: תהלים כה יד
2. כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לָחֶם וְאֵשֶׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָצוּד: משלי ו כו
3. וַיֹּאמֶר יְיָ כָּבְדָה יַעֲקֹב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר אִדִּיחֵם שָׁם: יחזקאל ד יג
4. יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל חֲפָצַיִךְ לֹא יִשְׁווּ בָהּ: משלי ג טו
5. תּוֹעֲבַת יְיָ כָּל גְּבַהּ לֵב יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה: משלי טז ה
6. וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי חֵרֶם הוּא: דברים ז כו
7. וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: דברים ח יד
8. כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אֲנַשֵּׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ: ויקרא יח כז
9. חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי בַּמֶּה נֶחְשָׁב הוּא: ישעיהו ב כב
10. וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל מֶלֶךְ סְדֹם הֲרִימֹתִי יָדִי אֶל יְיָ אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: בראשית יד כב
11. וַיֹּאמֶר יְיָ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מִרְבְּבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ: דברים לג ב

תוספות שאנץ

והא איכא ב״ע דלא נסיב כדאמר ביבמות מה אעשה ונפשי חשקה בתורה אפשר לעולם להתקיים על ידי אחרים. כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. פ׳ דריש ליה מסיפיה לרישיה בשביל ככר לחם מתחייב בעונש של אשה זונה ולהכי מדמי ליה לאשה זונה משום דכשאוכל בלא נטילה הוי אכילה הפקר וזונה זו מפקרת היא. ה״ג במלתיה דרבה בעד ככר לחם עד אשה זונה מיבעיא ליה דמשמע בשביל ככר לחם רב העונש עד כדי אשה זונה. וה״ה נמי

מסורת הש״ס

ח) [עי׳ תוספות יבמות סג: ד״ה שיתקיים ותוספות כתובות סב. ד״ה בהתיה], ט) [בוריות יג.], ג) [ברכות יד. ע״ב], ד) [ברכות סא. עירובין יח: ע״ב], ה) [עירובין כח:], ו) [ל״ל אחר ד״ה לריך להספיל], ז) עי׳ בטוש״ע סי׳ קסב בב״י, ח) [עירובין יח:],

---

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אמר רב (כל הבא על אשת איש) תלמ״מ וג״ב ג׳ רש״י כל שיש בו גסות הרוח: (ב) שם ידי לא ינקה מיבעי ליה: (ג) רש״י ד״ה שמע יצאו וכו׳ נטל את הרלאשונים ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורים. ר״ב ולפנינו במשנה היא טומאים לפי שמים שחוץ לפרק אין מטהרין השניים את הרלאשונים ועי׳ פי׳ הר״ש במשנה זו: (ד) תוס׳ ד״ה נעקר וכו׳ חייב מיתה דכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש מאי איריא וכו׳ הכא דעונשו מיתה ובפרק עושין פסין נמי קאמר מעשה בר׳ עקיבא וכו׳ עליה מיתה ובפרק במה אשה וכו׳ בנטילת ידים ובגמ׳ ד״ה היא וכו׳ משמע בפ״ב דיבמות. ר״ב ע״ש בדף כ״ח ע״ב ובדף כ״ב ע״ב: (ו) בא״ד ותנן נמי יסורין עם תשובה דכל המומתין:

גליון הש״ס

גמ׳ ואיבעית אימא מרבי׳ שמיע ליה. לקמן דף י ע״ב:

תוס׳ שאנץ (המשך)

בנטילת ידים שאוכל תמיד בלא נטילת ידים נעקר דהעובר על דברי חכמים חייב מיתה שנאמר ופורץ גדר ישכנו נחש. מים ראשונים שלפני אכילה צריך שיגביה ידיו ראשי אצבעותיו שיהו המים משופעין לצד זרועותיו שמא יצא מים חוץ לפרק וכו׳ כדתנן במס׳ ידים שצריך לשפוך מים על ידיו ב׳ פעמים הראשונים מטהרין את הידים מן הטומאה והשניים מטהרין את המים הטופחין על ידיו שנטמאו ותחלה מפני הידים ותנן התם הידים מטמאות עד הפרק כלומר מן הפרק ולמטה גזרו עליהם להיות שניות ופוסלות את התרומה ומטהרות בנטילה עד הפרק שעד הפרק צריך נטילה. נטל את הראשונים ואת השניים וחזרו ליד טהורות שהרי טהרו שניים את הראשונים. נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד לפרק וחזרו ליד טמאות כלומר על השניים לא הקפיד ליטול עד מקום שיצאו אלא עד הפרק כמשפטו. וא״כ המים שניים לא טיהרו את הראשונים שיצאו חוץ לפרק הילכך צריך שיגביה ראשי אצבעותיו למעלה שלא יצאו המים הראשונים ויטמאו את הידים כן פירש הקונטרס. אחרונים של אחר הסעודה שתקנו חכמים מפני מלח סדומית שמסמא את העינים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שתרד הזזהמא של תבשיל שבידו שהרי להעביר את הזזהמא הן באין:

להעביר הזוהמא הן: **כל האוכל בלי ניגוב ידים.** דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא אלמא דבר מיאוס קרי טומאה: **מאי ואשת איש וגו׳.** והכי קאמר בעד אשה זונה עד ככר לחם ואשת איש זונה עד ככר לחם: **נסוף נכשל באשת איש.** כיון דמסיפיה לרישיה קדרשת ליה הכי איבעי ליה למכתב ואשת איש נפש יקרה היא תצוד אותה אבל השתא משמע אשת איש דלא הנפש היקרה: **מכהן גדול.** דאפילו ממזר תלמיד חכם קודם לכהן עם הארץ לפתוח ראשון ולברך ראשון ומהאי קרא יליפינן ליה בהוריות (דף יג.): **ורם לבבך.** מעלה אני עליך כאילו שכחתו: **כי את כל התועבות.** גבי עריות כתיב: **כמה.** עבודת כוכבים: **אשר נשמה באפו.** שמחזיק עצמו כבעל נפש דהיינו גאוה שהשובה נפשו בעיניו: **מאי יד ליד לא ינקה.** סיפיה דקרא דאיירי ביה לעיל הוא תועבת ה׳ כל גבה לב יד ליד לא ינקה: ה״ג **כל שיש בו גסות הרוח אפילו הקנהו.** ול״ג כל הבא על אשת איש דלא משתעי קרא אלא בגסי הרוח: **הקנהו להקב״ה.** השליטו בשמו על הכל כאברהם שקראהו קונה שמים וארץ. והיינו יד ליד אפילו דומה לאברהם שאמר הרימותי ידי: **קשיא להו לדבי רבי שילא.** אהך דרשה דרב: הכי גרסינן **האי יד ליד ידי לא ינקה מיבעי ליה: אפילו הוא למשה.** שקבל מיד הקדוש ברוך הוא לידו תורה: **יד מיד מיבעי ליה.** דהא קרא במקבל מוקמינן ליה ולא בנותן והוה ליה למיכתב יד מיד לא ינקה יד שקבלה מיד אף הוא לא ינקה: אפילו

אפילו עושה צדקה בסתר. שנותן מידו לידו של העני והכי משמע יד הנותנת ליד אף הוא לא יקבל: **דכתיב ביה מתן בסתר בו'.** לאו דשייך האי קרא בקרא דלעיל אלא רבותא היא שאע"פ שמכפה אף ואימה אינו מכפר על גסות הרוח: **אזהרה.** שלא יהא גם רוח: **ורם לבבך ושכחת.** אלמא מגובה לב בא לידי שכחה ששוכח את בוראו ובשכחה הוא מוזהר השמר לך פן תשכח: **מתמעט.** מתשיבותו: **רומו מעט.** כיון שרומו מתמעט: **ישנו בעולם.** מתקיים: **והומכו.** ואם חזר ועשה עניו שממיך את עצמו: **כלל.** כאותן שנאמר בהן כל: **יקפצון.** מן העולם ימותו מות ישרים. אברהם כתיב ביה[1] וה' ברך את אברהם בכל ילחק כתיב ביה[1] ואוכל מכל יעקב כתיב ביה[2] כי חנני אלהים וכי יש לי כל והכי מפרש בהדיא בבראשית רבתי[3] (דבשלמא בכל מכל [4] רבותא הוא שנתברכו בכל אבל וכל אשר תתן לי[5] מילתא בעלמא הוא דקאמר): **כאסאא דשיבלתא.** גבהו של שבולת שקורין זקן השבולת והוא נשבר ונופל מאליו: **גבוהה גבוהה הוא מלקט.** והיינו וכראש שבולת[6] שראשה נראית למעלה מחברותיה: **אמי דכא.** אני מגביהו עד ששוכן אצלי והיינו אשכון את דכא: **אני את דכא.** אני מרכין שכיתי אצלו: **ילמד אדם מדעת קונו.** לאהוב את הנמיכות: **כל הרים וגבעות.** כגון תבור וכרמל שבאו אסא[7] כדכתיב למה תרצדון הרים גבנונים (תהלים סח): **לאשירה.** יגדע וישרש אחריה כאשירה שצריך גידוע אחריה כדכתיב ואבדתם את שמם (דברים יב): **נגער.** מקין בתחיית המתים: **שכני בעפר לא נאמר.** דלישתמע על כל המתים: **שכן נעפר.** משפיל עצמו לעפר: **מילגם.** מקוננת: **וגבוה ממרחק יידע.** ריסיה דקרא כי רס ה' ושפל ירמה וגבוה והגבוה ממרחק מקודם שתבא עליו פורענות ימים רבים יידע. שכינה מתאוננת ומשתברת עליו כמו וידע אלמנותיו (יחזקאל יט) ויודע בהם אנשי סכות (שופטים ח) יודע כמבין למעלה (תהלים עד) לשון שבר: **רוחה אם[8] הגבוה.** לקרבו ולהשתדל עמו וחשוב בעיניו כמו (הושע ט) כביכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם נתתי עיני לקרבם ולחבבם: **ואילא דמתני לה אמספרי לשון הרע.** משוש ריסא דקרא מלשני בסתר רעהו וגו': **רוח קימעא עוכרתו.** פורענות קלה טורפתו ומאבדתו: **והרשעים.** גסי הרוח. דקראי דלעיל משתעי בשפלים ונדכאים להחיות רוח שפלים וגו' כי לא לעולם אריב עם אותן שפלים בעון בצעו וגו' דרכיו ראיתי וגו' בורא ניב שפתים וגו' אבל הרשעים שאינן שפלים ונדכאים כים נגרש המגרש ומשליך רפש וטיט לשפתיו סביביו: **כמה רביעיות.** לוגי מים אנו רואים שרוח קימעא עוכרתו עוכרת את מימיו: **אדם שאין בו אלא רביעית אחת.** שברביעית דם הוא מתקיים. שיעור זה הלכה למשה מסיני שרביעית דם מת מטמא באהל מפני שהיא נפש וקריינא ביה על כל נפשות מת לא יבא[9]: **אחד משמונה בשמינית.** משקל קטן הוא והיינו[10] עוכלא[11]. כלומר צריך שיהיה בו מעט גאוה שלא יהו קלי הראש מסתולין בו ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם: **ומעטרא ליה כי סאסא דשיבלתא.** גסות מועט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת: **בשמתא דלים ביה.** גסות הרוח: **ובשמתא דלים ביה.** גסות פורתא לפי שאין בני עירו ירלאים ממנו ואין בו כח להוכיחם: **לא ממנה ולא ממקלסה.** לא יחפוץ אדם לא בכולה ולא במקלסה דמי זוטר מאי דקרי ליה קרא תועבת ה': **בשבר.** שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה: **בהשפחוות.** להתפלל. אותם שהם בשבר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני אבל גסי הרוח לא יבואו: **בשבר כתיב ביה ונרפא.** ובשבר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא. אדם כי יהיה בעור בשרו[12] נגע צרעת כי תהיה באדם[13] לא כתיב בחד מייניהו ונרפא לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כשבר קרוב להתרפאות מיסורין הבאין עליו אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למכותיו[14]: **אדם.** למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה. כלומר כולו הבל לכך אל יתגאה. מרה היא ליחלוחית מרה היוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי האדשים ושינוי העתים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באין חלייס וגנעים ומכאובות יש שקורין בדברי הרופאים מרירה שחורה ויש שקורין מרירה אדומה: **שאול.** מקום שאול ביתו: **נפחת.** מתמעט מחשיבותו ונעשה פחות באנשים: ולשאת

כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו נגער. תימה אמאי לא חשיב האי במשנת חלק והא דאמר פרק בתרא דכתובות (דף קיח.) מתיס שבמו"ל אין חייס ותו גרסינן התם ע"ה אין חייס אא"כ יהנו תלמידי חכמים ומלוי (1) רביות מצינו באגדה (2) שאין חייס לעולם הבא. תוס' ר"י: **אדם שאין בו אלא רביעית דם.** (3) פר"ח הוא דס הלגול שממנו משתית הלב אין בו אלא משקל כ"ה סלעים שהיא רביעית הלוג (4): הלא

[1] מתן בסתר יכפה אף ואשחד בחק חמה עזה:
משלי כא יד
[2] שמעו והאזינו אל תגבהו כי יי דבר:
ירמיהו יג טו
[3] ורם לבבך ושכחת את יי אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: דברים ח יד
[4] השמר לך פן תשכח את יי אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקותיו אשר אנכי מצוך היום: דברים ח יא
[5] רומו מעט ואינגו והמכו כבל יקפצון וכראש שבלת ימלו:
איוב כד כד
[6] ואברהם זקן בא בימים ויי ברך את אברהם בכל:
בראשית כד א
[7] ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה:
בראשית כז לג
[8] קח נא את ברכתי אשר הבאת לך כי חנני אלהים וכי יש לי כל ויפצר בו ויקח:
בראשית לג יא
[9] כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: ישעיהו נז טו
[10] הנה האדון יי צבאות מסעף פארה במערצה ורמי הקומה גדועים והגבהים ישפלו: ישעיהו י לג
[11] כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם תתצו ומצבתם תשברו ואשיריהם תגדעון ופסיליהם תשרפון באש: דברים ז ה
[12] יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שכני עפר כי טל אורת טלך וארץ רפאים תפיל:
ישעיהו כו יט
[13] כי רם יי ושפל יראה וגבה ממרחק יידע:
תהלים קלח ו
[14] מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל:
תהלים קא ה
[15] והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל והגרשו מימיו רפש וטיט:
ישעיהו נז כ
[16] תועבת יי כל גבה לב יד ליד לא ינקה:
משלי טז ה
[17] והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יי:
ישעיהו סו כג
[18] ובשר כי יהיה בו בערו שחין ונרפא:
ויקרא יג יח

מסורת הש"ס

א) מכות יג: שבועות ד. עירובין לז. זבחים קו. מנחות לט: ע"ז נח:, ב) [שבע מיתות הללו לא מזכרו בע"ז], ג) [גירסת הילקוט שוכני בעפר לא נאמר וכו'], ד) [פי' מדם גדול חולק כבוד למי שהוא גדול ממנו ערוך ערך גב ז], ה) [שבת לא:], ו) [בראשית כד], ז) [שם כז], ח) [שם לג], ט) [פרשה מג מז], י) רש"ל מ"ז, כ) [בראשית כח], ל) [כלאיים מגילה כט.], מ) [ל"ל השפל. רש"ל], נ) [ויקרא כא], ס) [ב"ב פט:], ע) [ויקרא יג], פ) [שם], צ) [ועיין תוספות ב"מ ע: ד"ה תעזין], ק) [וכ"כ הערוך ערך רפש ת],

הגהות הב"ח

(א) גמ' דכתיב בה מתן בסתר: (ב) שם אלא רביעית אחת. תז"מ וג"כ ס"א דם: (ג) רש"י ד"ה דבשלמא בכל מכל כל רבותא: (ד) ד"ה גבוהה וכו' שבולת ימלו כשבולת שראשה נראית: (ה) ד"ה אחד משמונה וכו' עוכלא. ב"ג ל"ע בב"ב דף ל' דמפרש שם מהו עוכלא: (ו) ד"ה בשר וכו' רפואה למכותיו דרוח קימעא עוכרתו הס"ד: (ז) תוס' ד"ה כל וכו' ומלוי ברבית מצינו:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה אדם שאין בו וכו' עד סופו. כי לוג הוא ב' ליטרין וליטרא הוא מאה זח ביהודה כלאים' בירושלמי הוצא בר"ש ס"ו דתרומות מ"ח נמצא לוג הוא שני מאות זח שהם מאה סלעים בגליל ורביעית הלוג הוא כ"ה סלעים. (בגיתא שלום על התורה פ' כי תשא):

תוספות שאנץ

אפי' עשה צדקה בסתר שנאמר מתן בסתר יכפה אף ה) יד ליד לא ינקה. והכי אמרינן במדרש משלי (פ' י"א) כשאדם בא על אשת איש ונזדמן לו עני אחד ונתן לו פרוטה לצדקה ואומר לא היה הקב"ה מזמין לי אותו עני לעשות צדקה אלא א"כ מחל לי אותו עון על זה נאמר יד ליד לא ינקה: בכל מכל כל אברהם כתיב ביה וה' ברך את אברהם בכל. יצחק כתיב ואוכל מכל. יעקב כתיב וכי יש לי כל וי"א וכל אשר תתן לי: וגבוה ממרחק יידע [ריש"א דקרא] כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע. פי' הגבוה ממרחק מקודם שתבוא עליו פורענות ימים רבים יידע שכינה מתאוננת עליו כמו וידע אלמנותיו וכן ויודע בהם אנשי סכות: השם אורחותיו. הפסד מצוה כנגד שכרה:

ה) נראה לפ"ל יכפה אף שהוא מתן מיד ליד אף הוא לא ינקה.

עין משפט נר מצוה

כא א **ב** מיי' פ"ג מהל' דעות הלכה ג:

תורה אור השלם

1. מתן בסתר יכפה אף ושחד בחק חמה עזה:
משלי כא יד
2. שמעו והאזינו אל תגבהו כי יי דבר:
ירמיהו יג טו
3. ורם לבבך ושכחת את יי אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: דברים ח יד
4. השמר לך פן תשכח את יי אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקותיו אשר אנכי מצוך היום: דברים ח יא
5. רומו מעט ואינגו והמכו כבל יקפצון וכראש שבלת ימלו:
איוב כד כד
6. ואברהם זקן בא בימים ויי ברך את אברהם בכל:
בראשית כד א
7. ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה:
בראשית כז לג
8 קח נא את ברכתי אשר הבאת לך כי חנני אלהים וכי יש לי כל ויפצר בו ויקח:
בראשית לג יא
9. כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: ישעיהו נז טו
10. הנה האדון יי צבאות מסעף פארה במערצה ורמי הקומה גדועים והגבהים ישפלו: ישעיהו י לג
11. כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם תתצו ומצבתם תשברו ואשיריהם תגדעון ופסיליהם תשרפון באש: דברים ז ה
12. יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שכני עפר כי טל אורת טלך וארץ רפאים תפיל:
ישעיהו כו יט
13. כי רם יי ושפל יראה וגבה ממרחק יידע:
תהלים קלח ו
14. מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל:
תהלים קא ה
15. והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל והגרשו מימיו רפש וטיט:
ישעיהו נז כ
16. תועבת יי כל גבה לב יד ליד לא ינקה:
משלי טז ה
17. והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יי:
ישעיהו סו כג
18. ובשר כי יהיה בו בערו שחין ונרפא:
ויקרא יג יח

הא גופא קשיא. תימה לרבי אמאי לא נקט הכא ליטנא דריש מס' מכות (דף ב.) כילד העדים נעשים זוממין כילד אין העדים נעשים זוממין מבעי ליה הכא נמי הוה ליה למימר הכי כילד מקנא לה כילד אין מקנא לה מבעי ליה והתם מתרץ שפיר אבל הכא אפילו לפי התירוץ הוה ליה למיתני כילד אין מקנא לה ונראה דלהכי לא פריך הכא משום דמצי למימר אל תדברי דריש פירושו סתירה דהיינו קינוי גמור ואתי שפיר ליטנא דכילד מקנא לה ולא קשיא מידי אלא ריש לקיש וה"פ הכא אלמא פירוש דמתני' דדיבור סתירה הוא מדקתני כילד מקנא ולשון נקי הוא כדתנן בפרק קמא דכתובות (דף יג.) ראוה מדברת ומפרש בגמ' מאי מדברת נסתרה א"כ תיקשי קיפא דקתני דיבור עדיין מותרת לביתה ואי פירוש דדיבור דמתניתין סתירה אמאי מותרת אלא דיבור ממש הוא ולפי הירושלמי משמע דבעי לתרוצי דדיבור דריש סתירה אלא דנקט לשון נקי והכי איתא התם סוף דבר שתדבר עמו הא אם נסתרה עמו ולא דברה אין סתירה כלום פירוש בתמיה דבורה אתא מימר לך אפי' דברה עמו ולא נסתרה עדיין מותרת לביתה לשון נקי הוא מתני' פי' דיבור דריש לשון נקי מיהו דסיפא אית לן למימר על כרחך דיבור ממש:

לאחר ולא ליבם. אין להקשות מפרק האשה שנפלו לה נכסים (כתובות דף פא.) בשמעתין דשומרת יבם דפריך התם והא בעינן לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליבי אמר רב אשי יבם כמו אחר דמי דלענין לשון תנאי ב"ד שוייה כאחר אבל באחר דקרא אין האמ בכלל והכי נמי משמע בפרק אין מקדישין (ערכין דף כה:) דקתני אם מכר את השדה לאיש אחר לאחר ולא לבן או אינו אלא לאחר ולא לאם כשהוא אומר איש הרי את אמור הא מה אני מקיים לאחר לאחר ולא לבן דמשמע טעמא דכתיב איש הא לאו הכי לא הוי אח בכלל אחר וכ"ש גבי יבם דבא מכח נשואי אחיו דלאו אחר הוא והכי אמרינן נמי בפ"ק דקידושין (דף יג:) אמר קרא פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה מתקיף לה רב אשא ברי'

דרב אידי אימא מאן אחר יבם ומשני דיבם לא מקרי אחר ה) אבל קשיא מפרק האומר (קדושין דף סז:) דנפקא לן מהכא בפרק האומר דלא תפסי קדושין באחות אשה אימר דאיצטריך קרא דוקא ליבם (ג"ש) משום דרמיא עליה ליבומי כדאמרי' בשמעתין ואכתי אחות אשה מנלן ועוד תקשה דהכא אע"ג דכתיב איש אחר ממעטינן יבם ובערכין מרבינן יבם מאיש וממעטינן בן מאחר וא"ת מאיש ממעטינהו בפ' האומר (ג"ז שם) קרובים ומלאחר יבם סוף סוף ואיש אחר יקחנה מאי דרשת ביה: **לאחר ולא ליבם.** אי קשיא והא האי קרא בסוטה ודאי ע"י עדים כתיב דילפינן דבר דבר מממון בסוף מסכת גיטין (דף 5.) וסוטה ודאי אמר בפ"ק דיבמות (דף יח:) דסוטה בלא חליצה משום דכתיב בה טומאה כערוה תריץ דלאחר לא איצטריך למיכתב אלא ליומא משום סתירה כיון דנפקא לן סוטה ודאית מטומאה דכתיב בה: **אילו** איתיה לבעל מי לא בעיא גט. הקשה רבי בשם ר' אברהם בר מרדכי ז"ל והא סוטה ודאית ואילונית היכא דהכיר בה ואשת סריס דבעו גט מבעל היכא דאיתיה ואפ"ה פטורות מיבם בלא חליצה ויש לתרץ סוטה ודאית לא דמיא להכא (ד) כיון דטומאה סתם הרי היא כערוה גמורה דגזירת הכתוב הוא דפטורות ואשת סריס ואילונית היכא דאיתיה לבעל שרו ליה ואפ"ה אימעוטו בפ"ק דיבמות ו) מדין יבוס דלא צריך בהו כלל אבל סוטה ספק לא אימעוטו אלא גבי איסורא דבעל וקמשמע לן קרא כיון דבא מכח נשואי אחיו הרי הוא במקום בעל דאסורה לו ליבם אבל חליצה בעיא:

דלא ליסתריה לביתיה ואת אמרת תתייבם נמי יבומי. רבינו חננאל הטעים דבריו ופירש ורחמנא אמר אשר לא יבנה לבנות ולא לסתור: מי

[1] ולשאת ולספחת [ו] ואין שאת אלא לשון גבוה שנא' [2] ועל [כל] ההרים הרמים ועל [כל] הגבעות הנשאות ואין ספחת אלא טפילה שנאמר [3] ספחני נא אל אחת הכהונות לאכל פת לחם [ז] א"ר יהושע בן לוי בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה שבשעה שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם שנאמר [4] זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר [4] לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה [ח] ואמר ריב"ל אכל השם אורחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר [5] ושם דרך אראנו בישע אלהים אל תקרי (ט) ושם אלא ושם דרך: [כיצד מקנא לה כו']: הא גופא קשיא אמרת אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני זה אלמא דבור סתירה הוא והדר תני דיברה עמו עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה אלמא דבור לא כלום הוא אמר אביי [2] הכי קאמר אל תדברי ודברה אל תדברי ונסתרה [ד] (ולא כלום) אל תסתרי ודברה עמו עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה כדי טומאה אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה: ואם מת חולצת: אמאי תתייבם נמי יבומי אמר רב יוסף אמר קרא [6] ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר לאיש אחר ולא ליבם א"ל אביי אלא מעתה חליצה נמי לא תיבעי א"ל אילו איתיה לבעל מי לא בעיא גט השתא נמי תיבעי חליצה ואית דאמרי אמר רב יוסף רחמנא אמר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר דלא ליסתריה לביתיה ואת אמרת תתייבם נמי יבומי אמר ליה אביי אלא מעתה לאחר לא תינשא דלא תיסתריה לביתיה אמר ליה מי

ונשאת ונספחת. על ידי שמנשא עצמו בא לידי ספחת שאינו עיקר באנשים אלא נספח וטפל: **טפילה.** דבר שאינו חשוב בעצמו אלא נטפל באחרים: **ספחני נא.** אספני נא. (ז) בגבולת בית עלי משמעי קרא דעמיד כהנים גדולים אחרים שיוציאו את כהני זרעך מגדולתם ויגטרכו לבקש מהם לאוספם ולקולטם אצלם: **אל אחת הכהונות.** באחת מן המשמרות: **שכר עולה בידו.** ולא שכר קרבן אחר: **זבחי.** כל הזבחים במשמע: **השם אורחותיו.** מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה: ט) (**אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני ודברה עמו.** שלא ביחוד: **עדיין מותרת לביתה.** לשמש. ביתה לשון משמיש הוא: **אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה.** עד שתשתה. ולקמן בפ' כשם שהמים בודקין (דף כח.) יליף מונטמאה ונטמאה שלא פעמים אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה: **ואם מת בלא בנים.** עד שלא השקה: **חולצת ולא מתייבמת.** בגמרא מפרש טעמא): **הא גופא קשיא אמרת כילד מקנא לה אמר לה בפני שנים כו'.** קס"ד אמר לה כו' היינו פירושא דכילד מקנא לה אמר לה בפני שנים כו' ואשמועינן דזהו הקינוי: **אלמא דיבור סתירה היא.** אפי' מדברת עמו בשוק סתירה תשיב לה מדקאמר זה הקינוי דאי לאו דסתירה הוא ולא מיתסרא בה מאי קינוי איכא ולמה לי דמתרה בה: **והדר תני.** דכי עברה על התראתו ודברה עמו מותרת לביתה: **אמר אביי הכי קאמר.** אמר לה לאו פירושא דכילד מקנא לה הוא אלא תרתי קתני וה"ק אמר לה אל תדברי ונסתרה או דברה אע"פ שעברה על קינויו אצל דיבור או אם דברה עמו אחר קינוי גמור דאל תסתרי עדיין באחת משתי אלו מותרת לבעלה אבל עברה על קינויו אצל סתירה כגון שאמר לה אל תסתרי ונכנסה עמו לבית הסתר כו': **וילאה מביתו.** לעיל מייתי כתיב כי מצא בה ערות דבר וגו' וילאה מביתו וגו' לאיש אחר למה לי למכתב אי למשריה לאנסובא על ידי גט כריתות לכתוב וילאה מביתו והיתה לאיש למה לי למכתב לאחר אלא למעוטי יבמה היכא דלא גרשה בעל אחר שמצא בה ערות דבר והכי משתמעי קראי כי מצא בה ערות דבר יגרשנה בספר כריתות וילאה מביתו כלומר ובכל לד שתצא מביתו בין ע"י גירושין בין ע"י מיתה אם בתא ליבשא לאיש אחר תנשא ולא ליבם שאינו אחר אצל נשואין של זו שמכח נשואי ראשון היא נזקקת לו: **אי הכי חליצה נמי לא תיבעי.** דהא פטרה רחמנא ושרייה לאיש אחר בכל ענין שתצא מביתו אחר שנמצא בה ערות דבר: **אילו איתיה לבעל.** מי משתריא בלא גט הא כתיב וכתב לה ספר כריתות ו) אפי' מצא בה ערות דבר כריתות בעיא השתא נמי בעי' חליצה דיבם במקום בעל קאי: **איש דאמרי.** דהכי שני רב יוסף לעיל רחמנא אמר כו' לוה לבעלה לגרשה מביתו כשמצא בה ערות דבר כי היכי דלא תיסתרי' לביתיה כדאמר לעיל) זונתא בביתא כי קריא לשומשמא: מי

ו) [שבועות ו:], ז) סנהדרין מג: ע"ש, ח) מ"ק ה., ט) ס"פ לא"ג, י) כפול הוא במתני', יא) [בכורים כד], יב) [דף ג:], יג) [ועיין תוס' קידושין יג: ד"ה חדא ותוס' כתובות פא. ד"ה יבמה], יד) עי' רש"ש, טו) [דף יב. וכל.],

הגהות הב"ח

(א) גב' אל תקרי ושם. נ"ב ושם בס"ן כמו מי שם פה לאחר פירושו ששם דרכו בדרכי הש"ם אל תקרי ושם בס"ן אלא בש"ן מענין שומת ב"ד: (ב) רש"י ד"ה ספחני וכו' נא (בגבולת) מז"מ וכ"ב ס"פ בגזירת: (ג) תוס' ד"ה לאחר וכו' דוקא ליבם כדאמרי' בשמעתין כל"ל ותיבות משום דכמיא עליה ליבומי נמחק: (ד) ד"ה אילו וכו' לא דמיא להכא דכיון דטומאה כתיב בה הרי היא כערוה גמורה וגזירת וכו' ואפ"ה אימעוט בפרשת יבמין מדין:

מוסף רש"י

זבחי. לשון רבים משמע (סנהדרין מג:). לא תבזה. אין דרכן לבזותו (שם). כל השם אורחותיו. המחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה, ושם כמו שמין (מו"ק ה.).

תורה אור השלם

1. וְלִשְׁאֵת וְלִסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת: ויקרא יד נו
2. וְעַל כָּל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל כָּל הַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת: ישעיהו ב יד
3. וְהָיָה כָּל הַנּוֹתָר בְּבֵיתֶךָ יָבוֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לְאֲגוֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר לָחֶם וְאָמַר סְפַחְנִי נָא אֶל אַחַת הַכְּהֻנּוֹת לֶאֱכֹל פַּת לָחֶם: שמואל א ב לו
4. זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה: תהלים נא יט
5. זִבְחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים: תהלים נ כג
6. וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר: דברים כד ב

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פ"ח מהל' דעות הלכה ד:
כג ב מיי' פ"ח מהל' סוטה הלכה ד ה סמג עשין נו טוש"ע אה"ע סי' קעח סעיף ו:

מי קא רמינן עליה. למינסבה בעל כרחיה דאילו ליכס אמרינן ליה מצות יבום קודמת למצות חליצה אבל בהא אסור למימר ליה וממילא אשמועינן קרא דאסור ליבמה דלא שייך בה יבום והויא כאשת אח שלא במקום מצוה: **הכאבו קראו אחר.** למי שנושאה ואת אמרת תתיבם ותרמי עליה בעל כרחיה: **נישאת לאחר.** שגרשה ראשון שמצא בה ערות דבר וניסת כו' לא תתיבם דהשתא נמי אחר הוא ואין (ב) בן זוגו של ראשון שזה הוציא רשעה מביתו וזה הכנים רשעה לתוך ביתו ואת אמרת תתיבם נמי יבומי אמר ליה אביי אלא מעתה נשאת לאחר ומת בלא בנים לא תתיבם דהכתוב קראו אחר גביה דהאי מיהא בשם טוב הוה קיימא רבא אמר (ג) ק"ו אם נאסרה במותר לה באסור לה לא כל שכן אמר ליה אביי אלא מעתה כ"ג שקידש את האלמנה ומת ויש לו אח כהן הדיוט לא תתיבם אם נאסרה במותר לה באסור לה לא כל שכן נאסרה הא אסירא וקיימא מותר לה אסור לה הוא אלא אשת כהן שנאנסה ומת ויש לו אח חלל לא תתיבם אם נאסרה במותר לה באסור לה לא כל שכן [ד]אונס בישראל מישרא שרי וגבי דהאי [ה] (מיהא) ליכא איסורא: **מתני'** [ו]ואלו אסורות מלאכול בתרומה האומרת טמאה אני לך ושבאו עדים שהיא טמאה והאומרת איני שותה ושבעלה אינו רוצה להשקותה [ז] ושבעלה בא עליה בדרך: **גמ'** [ח] אמר רב עמרם הא מילתא אמר לן רב ששת ואנהר לן עייניין ממתניתין סוטה שיש לה עדים במדינת הים אין המים בודקין אותה מ"ט דאמר קרא [ט]ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה [י]דליכא דידע בה לאפוקי הא דהא איכא דידע בה ואנהר לן עייניין ממתני' דקתני ושבאו לה עדים שהיא טמאה דאתו עדים אימת אי נימא מקמי דתשתי [כ] זונה היא אלא לבתר דשתאי אי אמרת בשלמא אין המים בודקין אותה שפיר אלא אי אמרת מים בודקין אותה תיגלי מילתא למפרע דסהדי שקרי נינהו אמר ליה רב יוסף לעולם אימא לך מים בודקין אותה והא אימור זכות תולה לה במאי קמיפלגי במתנוונה דרבי [ל] דתנן רבי אומר זכות תולה במים המרים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונה והולכת לסוף שהיא מתה באותה מיתה רב ששת סבר בין לרבי ובין לרבנן הויא מתנוונה ורב יוסף סבר לרבי הויא מתנוונה לרבנן לא הויא מתנוונה מתיב רב שימי בר אשי [מ] ר' שמעון אומר אין זכות תולה במים המרים ואם אתה אומר זכות תולה במים המרים [נ] מדחה אתה את המים בפני כל הנשים השותות ואתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו והן אומרים טמאות היו אלא שתלה להן זכות ואם איתא יש לה עדים במדינת הים נמי אתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו והן אומרים טמאות היו אלא שיש להן עדים במדינת הים לר' שמעון קאמרת לר' שמעון מדזכות לא תליא עדים נמי לא תלו מתיב [ס] רב [ע] ואלו שמנחותיהן נשרפות

האומרת

מי קא רמינן לה עליה בעל כרחיה. הכא הוה מצי למיפרך כדפריך לבסוף דלמאר אלא מעתה נשאת לאחר ומת בלא בנים לא תתיבם דלא נסתריה לגיתיה: **אשת** כהן שנאנסה. וא"ת אמאי לא תני לה בפרק יש מותרות (יבמות דף פד.) גבי אסורות לבעליהן ומותרות ליבמיהן יש לומר הא תני ליה חייבי לאוין וזו מחייבי לאוין דלאמר בפרק הבא על יבמתו (שם דף ט:) הכל היו בכלל אחרי אשר הוטמאה וגו' והכי מתרץ התם דפריך מפלוגו דכא אבל יש לתמוה אמאי לא פריך הכא ישראל שנשא כהנה ונעשה פלוגו דכא ויש לו אח כהן דדמי למתני' מאי הוי ליה לתרוצי [פ]:

האומרת טמאה אני לך. אי קשיא בשלהי מס' נדרים (דף 5:) דפליגי רבה ורב ששת באומרת טמאה אני לך דרב ששת אומר אוכלת בתרומה וכו' תניא דהכא דאיכא רגלים לדבר. ומשמע דה"פ מתני' דקאמר שובדת כתובתה ויוצאה לא אתיא כמשנה ראשונה דהתם אמר דנטלת כתובתה ומשני ר' בון אפי' תימא כמשנה אחרונה דקאמר התם דאינה אסורה לאכול בתרומה ואם תיקשי מכלתין דקאמר דאסורה לאכול בתרומה שאני התם דרגלים יש לדבר שהרי קינא לה ונסתרה. ע"ל דהא דקאמר התם דמותרת לאכול בתרומה היינו לרב ששת משום דמיירי באונסין דאשת כהן מיירי שכיחי אבל הכא מיירי ברצון דכיון שקינא לה ונסתרה א"כ נבעלת ברצון ומ"ה אמרי' דאסורה לאכול בתרומה. ושבעלה בא עליה בדרך פי' דשוב אין המים בודקין אותה כדאמרי' ונקה האיש מעון שלא בא עליה לאחר שנאסרה לו האשה ההיא תשא את עונה אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו: **גמ'** ואנהר לן עייניין ממתני' סוטה שיש לה עדים במדינת הים אין המים בודקין אותה דאמר קרא ועד אין בה ואע"ג דדרשי' לעיל דעד א' נאמן בסוטה ולסוטה ודאית שלא תשתה עוד מ"מ אין המקרא יוצא מידי פשוטו. ודרשי' ליה נמי הכי ועד אין בה הוא דאמר והביא האיש את אשתו וכל הפרשה הא יש בה עד אין המים בודקין אותה ואנהר לן עייניין ממתני' הביא לנו ראיה לדבריו ממתני' ואע"ג דהביא מן המקרא מ"מ קרא אינו ראיה כל כך דהא דרשיניה לעיל לסוטה ודאית ויש בה עד אחד לפנינו וללמד שלא תשתה ל"ה. אילימא מקמיה דתשתה זונה היא פ"ה פשיטא דאסורה בתרומה דהא תני לה האומרת טמאה אני ולא נהירא דא"כ הו"ל למפרך הא תנא ליה ברישא. אלא נ"ל זונה היא וקי"ל דזונה אסורה לאכול בתרומה כיון שנבעלה בעילת זנות כדאמרי' בפ' ר' יוחסין תנא אלמנה וגרושה וחללה זונה בזמן שהן כסדר חייב על כל אחת ואחת וקאמר דההוא תנא אית ליה איסור מוסיף אבל איפכא כמה זונה וחללה וגרושה ואלמנה אינו חייב אלא אחת דאין כאן איסור מוסיף ואמאי לא כיון דאינה מותרת לאכול בתרומה אלא ש"מ דאסורה. וה"נ אמרי' לקמן פ' כשם תרומה נמי לא תיבעי שהרי עשאה ספק

כא א מיי' פ"י מהלכות גירושין הלכה כב סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן קיט סעיף ה:

כב ב מיי' פי"ח מהל' איסורי ביאה הל' ח ופר"ד מהל' אישות הל' יט) סמג לאוין קכא ועשין מה טוש"ע אה"ע סימן ו סעיף יא:

כג ג מיי' פי"ח מהלכות תרומות הלכה טו:

כד ד מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה כג:

תוס' שאנץ (המשך)

לא כהך משנה ראשונה דתניגן תמן בראשונה היו אומרים ג' נשים יוצאות ונוטלות כתובה האומרת טמאה אני ומשני א"ר יהודה א"ר בון אפילו תימא כמשנה אחרונה ושאני הכא דאיכא רגלים לדבר. ומשמע דה"פ מתני' דקאמר שובדת כתובתה ויוצאה לא אתיא כמשנה ראשונה דהתם אמר דנטלת כתובתה ומשני ר' בון אפי' תימא כמשנה אחרונה דקאמר התם דאינה אסורה לאכול בתרומה ואם תיקשי מכלתין דקאמר דאסורה לאכול בתרומה שאני התם דרגלים יש לדבר שהרי קינא לה ונסתרה. ע"ל דהא דקאמר התם דמותרת לאכול בתרומה היינו לרב ששת משום דמיירי באונסין דאשת כהן מיירי שכיחי אבל הכא מיירי ברצון דכיון שקינא לה ונסתרה א"כ נבעלת ברצון ומ"ה אמרי' דאסורה לאכול בתרומה. ושבעלה בא עליה בדרך פי' דשוב אין המים בודקין אותה כדאמרי' ונקה האיש מעון שלא בא עליה לאחר שנאסרה לו האשה ההיא תשא את עונה אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו: **גמ'** ואנהר לן עייניין ממתני' סוטה שיש לה עדים במדינת הים אין המים בודקין אותה דאמר קרא ועד אין בה ואע"ג דדרשי' לעיל דעד א' נאמן בסוטה ולסוטה ודאית שלא תשתה עוד מ"מ אין המקרא יוצא מידי פשוטו. ודרשי' ליה נמי הכי ועד אין בה הוא דאמר והביא האיש את אשתו וכל הפרשה הא יש בה עד אין המים בודקין אותה ואנהר לן עייניין ממתני' הביא לנו ראיה לדבריו ממתני' ואע"ג דהביא מן המקרא מ"מ קרא אינו ראיה כל כך דהא דרשיניה לעיל לסוטה ודאית ויש בה עד אחד לפנינו וללמד שלא תשתה ל"ה. אילימא מקמיה דתשתה זונה היא פ"ה פשיטא דאסורה בתרומה דהא תני לה האומרת טמאה אני ולא נהירא דא"כ הו"ל למפרך הא תנא ליה ברישא. אלא נ"ל זונה היא וקי"ל דזונה אסורה לאכול בתרומה כיון שנבעלה בעילת זנות כדאמרי' בפ' ר' יוחסין תנא אלמנה וגרושה וחללה זונה בזמן שהן כסדר חייב על כל אחת ואחת וקאמר דההוא תנא אית ליה איסור מוסיף אבל איפכא כמה זונה וחללה וגרושה ואלמנה אינו חייב אלא אחת דאין כאן איסור מוסיף ואמאי לא כיון דאינה מותרת לאכול בתרומה אלא ש"מ דאסורה. וה"נ אמרי' לקמן פ' כשם תרומה נמי לא תיבעי שהרי עשאה ספק

תורה אור השלם

1. וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נֶטְמָאָה וְעֵד אַיִן בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה:

במדבר ה יג

הגהות הב"ח

(א) גמ' שאין זה כן זוגו: (ב) רש"י ד"ה ושאת וכו' ואין זה כן זוגו: (ג) ד"ה זונה היא וכו' דהא תנא ליה. נ"ב ע"פ המולן דף מ"ד במ"ש התוס' בד"ה הכא נמי: (ד) תוס' ד"ה ושבאו וכו' כדעולא דאמר בפ' האשה רבה כל מקום: (ה) ד"ה אם וכו' דהבועל יגיד:

גליון הש"ם

גמ' אמר רב עמרם הא מילתא. יבמות דף נו ע"ב: תוס' ד"ה אשת כהן וכו'. אבל יש לתמוה. עיין יבמות פד ע"ב תוס' ד"ה שייר:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה לאכול בתרומה אם הוא כהן. עי' בפיהוא סר"ב ועי' תוי"ט ד"ה טמאה וכו' ובמ"ש עליו הרמ"ז ותבין סוד רש"י ודו"ק:

תוספות שאנץ

מתני' אלו אסורות לאכול בתרומה. פי' אם היא אשת כהן האומרת טמאה אני לך וה"ה דאסורה לבעלה וכדתנן אמרה טמאה אני שובדת כתובתה ויוצאה ולא דמי לההיא דתנן בפ' בתרא דנדרים בראשונה היו אומרים שלשה נשים יוצאות ונוטלות כתובה האומרת טמאה אני לך. השמי' ביני לבינן נטולה אני מן היהודים חזרו לומר האומרת טמאה אני לך תביא ראיה לדבריה ואינה אסורה לבעלה דלמא נתנה עיניה באחר והכא לא חיישינן דשמא עיניה נתנה באחר. וי"ל דהיינו טעמא דהכא איכא רגלים בדבר שהרי קינא לה ונסתרה ולילא למיחש דשמא עיניה נתנה באחר ומ"ה כשאמרה טמאה אני נאמנת אבל התם ליכא רגלים לדבר וכשאומרת טמאה אני היא משקרת ושמא עיניה נתנה באחר ומהאי טעמא ניחא שפיר הא דקאמר התם בתר הכי דאמרה טמאה אני אוכלת בתרומה שלא תוציא לעז בביה והכא קאמר דאסורה לאכול בתרומה בכל ענין דמשמע בין יש להם בנים בין אין להם אלא לאו משום דכאן שהיא ספק סוטה ואיכא רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה ויש בה חששא בכך ולכך היא נאמנת ואינה אוכלת בתרומה אבל התם ליכא רגלים לדבר. וכן נראה מתוך הירושלמי דקאמר התם על הך משנה מתני'

מי קא רמינן עליה. למינסבה בעל כרחיה דאילו ליבמה אמרינן ליה מצות יבום קודמת למצות חליצה אבל בהא אסור למימר ליה וממילא אשמועינן קרא דאסור ליבמה דלא שייך בה יבום והויא כאשת אח שלא במקום מצוה: **הכאבו קראו אחר.** למי שנושאה ואת אמרת תתיבם ותרמי עליה בעל כרחיה: **נישאת לאחר.** שגרשה ראשון שמצא בה ערות דבר וניסת כו' לא תתיבם דהשתא נמי אחר הוא ואין (ב) בן זוגו של ראשון שזה הוציא רשעה מביתו וזה הכנים רשעה לתוך ביתו ואת אמרת תתיבם נמי יבומי אמר ליה אביי אלא מעתה נשאת לאחר ומת בלא בנים לא תתיבם דהכתוב קראו אחר גביה דהאי מיהא בשם טוב הוה קיימא רבא אמר (ג) ק"ו אם נאסרה במותר לה באסור לה לא כל שכן אמר ליה אביי אלא מעתה כ"ג שקידש את האלמנה ומת ויש לו אח כהן הדיוט לא תתיבם אם נאסרה במותר לה באסור לה לא כל שכן נאסרה הא אסירא וקיימא מותר לה אסור לה הוא אלא אשת כהן שנאנסה ומת ויש לו אח חלל לא תתיבם אם נאסרה במותר לה באסור לה לא כל שכן [ד]אונס בישראל מישרא שרי וגבי דהאי [ה] (מיהא) ליכא איסורא: **מתני'** [ו]ואלו אסורות מלאכול בתרומה האומרת טמאה אני לך ושבאו עדים שהיא טמאה והאומרת איני שותה ושבעלה אינו רוצה להשקותה [ז] ושבעלה בא עליה בדרך: **גמ'** [ח] אמר רב עמרם הא מילתא אמר לן רב ששת ואנהר לן עייניין ממתניתין סוטה שיש לה עדים במדינת הים אין המים בודקין אותה מ"ט דאמר קרא [ט]ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה [י]דליכא דידע בה לאפוקי הא דהא איכא דידע בה ואנהר לן עייניין ממתני' דקתני ושבאו לה עדים שהיא טמאה דאתו עדים אימת אי נימא מקמי דתשתי [כ] זונה היא אלא לבתר דשתאי אי אמרת בשלמא אין המים בודקין אותה שפיר אלא אי אמרת מים בודקין אותה תיגלי מילתא למפרע דסהדי שקרי נינהו אמר ליה רב יוסף לעולם אימא לך מים בודקין אותה והא אימור זכות תולה לה במאי קמיפלגי במתנוונה דרבי [ל] דתנן רבי אומר זכות תולה במים המרים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונה והולכת לסוף שהיא מתה באותה מיתה רב ששת סבר בין לרבי ובין לרבנן הויא מתנוונה ורב יוסף סבר לרבי הויא מתנוונה לרבנן לא הויא מתנוונה מתיב רב שימי בר אשי [מ] ר' שמעון אומר אין זכות תולה במים המרים ואם אתה אומר זכות תולה במים המרים [נ] מדחה אתה את המים בפני כל הנשים השותות ואתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו והן אומרים טמאות היו אלא שתלה להן זכות ואם איתא יש לה עדים במדינת הים נמי אתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו והן אומרים טמאות היו אלא שיש להן עדים במדינת הים לר' שמעון קאמרת לר' שמעון מדזכות לא תליא עדים נמי לא תלו מתיב [ס] רב [ע] ואלו שמנחותיהן נשרפות

האומרת

[ב:] לעד אחד נאמן בסוטה ולסוטה ודאית שלא תשתה עוד אין מקרא יוצא מידי פשוטו ודרשינן ליה נמי הכי ועד אין בה הוא דאמר והביא האיש את אשתו וכל הפרשה הא יש בה עד אין המים בודקין אותה: **ואנהרינהו לעייניין.** משום דקרא נאו ראיה הוא כל כך דהא דרשיניה לסוטה ודאית שיש בה עד אחד לפנינו וללמד שלא תשתה: **זונה היא.** ופשיטא דאסורה בתרומה [ג] דהא תנא ליה האומרת טמאה אני: **אלא נבעל דשתאי.** ואילטריך לאשמועינן דלא מחזקינן להו בדקרי על אשר לא בדקוה המים: **שפיר.** ומשום הכי לא מחזקי' להו כשקרי דמשום דהוו ידעי בה לא בדקי לה מיל: **זכות תליא לה.** דאמר לקמן (דף כ.) זכות תולה במים המרים: **וקמיפלגי.** רב ששת ורב יוסף: **במתנוונה.** דקאמר לקמן (דף כב:) גבי אשה שתלה לה זכות: **זכות קולה.** שלא יצבה בטנה מיד אבל אינה יולדת לעולם ואינה משבחת: **אלא מתנוונה והולכת.** מכחשת והולכת: **באותה מיתה.** לבוי בטנה ונפול ירך: **רב ששת סבר.** לא פליגי רבנן עליה דרבי אלא שקוף שהיא מתה באותה מיתה לחוד אבל במתנוונה לא איפלוג דכל מי שזכות תולה לה מנוונה היא וזו הוא ולא נתנוונה לא תלה לה זכות אלא שאינה רואיה ליבדק כלל משום עדים: **ורב יוסף סבר.** דאויה ליבדק היא אלא זכות תולה לה ואי משום דלא נתנוונה הא מני רבנן היא דאמרי לקמן [כ.] זכות תולה לה הויא מתנוונה כלל: **מדחה אתה מ"מ לא המים בפני הנשים.** שלא יהו ירואות מהם להודות שהיא טמאה ולא ימהה שם הקדוש על המים: **ואי איתא.** דיש לה עדים לא מיבדקה השתא נמי על ידי זו נמי איכא לעז על הטהורות ששתו כו': **מדזכות לא תליא.** משום הכי טעמא דחיים הוא לגלגו על הטהורות עדים נמי לא תלו: **שמנחותיהן נשרפות.** מנחות קנאות שלה עשירית האיפה קמח שעורים נשרפות למטה על בית הדשן שאינן ראויות ליקרב ולא לפדות ולילא לאולין:

האומרת

הא"נ אמרי' בפרק החולץ: תיגלאי מילתא למפרע דשהדי שקרי נינהו. הק' הר"מ מפונטייזא לר"ת לעולם אימא לך דלאו

כי קדוש מעיקרא שפיר קדוש משום הכי נשרפת. קשיא כיון דהוא היה מביא מנחתו עליה אמאי נשרפת מאי שנא מהא דתנן בפרק ד׳ (א) במסכת נזיר (דף כד:) האשה שנדרה בנזיר והפרישה את בהמתה בנזיר והיפר לה בעלה אם שלו היתה הבהמה תלא ותרעה בעדר ואם שלה היתה הבהמה חטאת תמות ואע״ג דבשעת הקדש הוה בת מקדש דקי״ל דבעל מיגז גייז ואפ״ה אמר כיון דמשלו היתה תלא ותרעה בעדר דנפקא לחולין ותנן נמי התם בפרק בית שמאי (שם דף לב.) מי שנדר בנזיר והלך להביא בהמתו (ב) אם עד שלא נגנבה בהמה נדר הרי הוא נזיר ואם משנגנבה בהמה נדר אינו נזיר וחכי נמי הוו עדיס בעולם קודם הקדש ולאו אדעתא דהכי הקדיש (ג) ועוד אמאי נשרפת כיון דקי״ל כבית הלל דאמרי בפרק יש נוחלין (ב״ב דף קכ:) ובפרק ב״ש במסכת נזיר (דף לא:) דיש שאלה להקדש למה אינו נשאל עליה ותלא לחולין: **דבי** קדוש **מעיקרא בטעות** קדוש. ואין להקשות והא אשם תלוי אע״ג דכי קדוש מעיקרא בטעות קדוש דלא חזי לכפר מידי היכא דלא חטא ואפ״ה תנן בפרק בתרא דכריתות (דף כג:) המביא אשם תלוי ונודע שלא חטא ירעה עד שיסתאב דהא מפרש התם טעמא משום דלבו נוקפו גמר ומקדיש:

נזירה שמא יאמרו מוציאין מכלי שרת לחולין. ואי תקשה כל הני דתנן תלא ותרעה בעדר נגזור שמא יאמרו מוציאין מקדושת הגוף לחולין תרץ התם לא מוכחא מילתא וליכא היכירא בין קדושת פה לקדושת הגוף ואימר קדושת הפה היא אבל הכא איכא היכירא בין קדושת הפה לקדושת כלי שרת ול״ע בפרק שתי מדות (מנחות דף 5.) ובפרק התודה (שם דף עט:):

קרב הקומץ **ולא הספיק בו׳.** נראה דהוא הדין אם קרב הקומץ ובאו עדיס שנטמאה דאמר נמי ביפרה ספיקה דהכי אמר בפרק בתרא דכריתות (דף כו:) גבי חטאת העוף הבא על הספק אם (ד) משמילה דמו נודע לה שילדה אסורה אפילו בהנאה שעל הספק באת ביפרה ספיקה:

נמצאו עדים זוממין. נראה (ה) דאקדשה בכלי קאי וקודש קמילה דלאחר הקמילה איכא איסורא דרבנן ונשרפת דמוקמינן נמי התם הא דתנן משנמלקה נודע לה הרי זו תקבר בנודע לה שלא ילדה ובדין הוא דמותרת בהנאה ומאי טעמא תקבר מדרבנן:

וטהורה ולא שתולה לה זכות. מהכא משמע דבעלה מותר בה לאלתר ולא אמרי׳ ימתין עד שלש שנים שמא זכות תלתה לה דאם היה אסור בה היכי הוה מלינו למיקרי בה ונקתה ונזרעה זרע וכן הראני רבי בירושלמי ונקה האיש מעון (ו) אינה מושש שמא תלה זכות ואמיא כמ״ד הזכות תולה ואינה ניכרת: יש

האומרת טמאה אני ושבאו לה עדים שהיא טמאה דאתו עדים אימת אילימא מקמי דתקדוש תיפוק לחולין אלא לבתר דקדוש אי אמרת בשלמא מים בודקין אותה אלמא בת מקדש ומקרב היא וכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש ומשום הכי מנחתה נשרפת אלא אי אמרת אין המים בודקין אותה תיגלי מילתא למפרע דכי קדוש מעיקרא בטעות קדוש ותיפוק לחולין אמר רב יהודה מדיסקרתא כגון שזינתה בעזרה דכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש מתקיף לה רב משרשיא והלא פירחי כהונה מלוין אותה שזינתה מפירחי כהונה עצמן רב אשי אמר כגון שנצרכה לנקביה דאטו פירחי כהונה בכיפה תלי לה רב פפא אמר לעולם כדאמרינן מעיקרא ודקאמרת תיפוק לחולין מדרבנן גזירה שמא יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול מתיב רב מרי (ז) נטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותפדה משקדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותשרף (ח) אקדש הקומץ ולא הספיק להקריבו עד שמת הוא או עד שמתה היא הרי היא ככל המנחות ותשרף קרב הקומץ ולא הספיק לאכול שירים עד שמת הוא או עד שמתה היא הרי היא ככל המנחות ותאכל שעל הספק באת מתחילה כיפרה ספיקה והלכה לה באו לה עדים שהיא טמאה מנחתה נשרפת (ט) נמצאו עדיה זוממין מנחתה חולין עדים זוממין קאמרת עדים זוממין קלא אית להו תניא כוותיה דרב ששת ולאו מטעמיה (י) טהורה ולא שיש לה עדים במדינת הים וטהורה ולא שתלתה לה זכות היא ולא שישאו ויתנו בה (יא) מוזרות בלבנה ורבי שמעון נהי (יב) דוי״ו לא דריש והא איכא

האומרת טמאה אני. שהודתה לבית דין על קלקולה שהיו מלאיימין עליה כדתני מתני׳ (יג): **מקמי דתקדוש.** בכלי שרת: **תיפוק לחולין.** בפדיון שלא היה קדושת הגוף אלא קדושת פה וכל המנחות נפדות כל זמן שלא קדשו בכלי (יד): **אלא לבתר דקדוש.** דכלי שרת מקדשין את הראוי להם שלא לצאת עוד לחולין כדתנן (טו) כל הנוגע בהם יקדש וליקרב אינה ראויה שהרי אינה באה אלא להזכיר עונה של זו שתבדק והרי היא בדוקה ועומדת ולנדבה נמי לא חזיא להקריבה דמנחת שעורים אינה כשירה אלא לסוטה ולעומר: **אי אמרת בשלמא מים בודקין אותה.** אם שתתה עד שלא באו עדים אלמא בשעה שנתנה בכלי ראויה היתה לכלי שרת דההיא שעתא בת מיקדשא ומיקרב היא מספק כשאר מנחת סוטה הלכך כי קדיש בכלי שפיר קדיש ומשום הכי כי אתו עדים איפסלא מהקרבה מכאן ולהבא ולא נפקא לחולין ונשרפת: **אלא אי אמרת אין המים בודקין אותה.** הואיל ולא ליבדק עומדת ולא ראויה היא למנחה: **תיגלי מילתא למפרע.** דלא היתה ראויה לכלי ואין כלי שרת מקדשין אלא הראוי להם כדאמר בזבחים (דף פו.): **ותיפוק לחולין.** בלא פדיון שקדושת פה שלה וקדושת כלי שלה הכל בטעות שהיינו סבוריס שהיא טעונה מנחה ואינו כן והקדש טעות אינו הקדש (טז): **שזינתה בעזרה.** לאחר שקדשה בכלי ועל זנות זה באו העדים ולא על טומאה של סתירה ראשונה הילכך כי קדשה בכלי בת מקדש ומקרב הואי דלא הוו לה עדים: **שנצרכה לנקביה.** והיחוה והלכה וזינתה: **דאטו פירחי להונה בכיפה.** של ראשה תלויים לה שלא תשמט מידם: **לעולם דלאמרינן מעיקרא.** כדהוה סלקא דעתיה בריש שעל טומאת סתירה ראשונה באו ואפילו הכי לא קשיא לרב ששת דהא דקאמר דכיון דלא חזיא לקידוש תיפוק לחולין אין הכי נמי מדאורייתא יצאת לחולין ומדרבנן היא נשרפת לפי שאין הכל בקיאין בהלכות לידע שבשביל שהיו לה עדים לא היתה ראויה לקדש ואתו למימר מוציאין דבר שקידש בכלי שרת לחולין: **הרי היא ככל המנחות.** שנטמאו עד שלא קדשו בכלי ותפדה ויביא בדמיה את המנחה: **קדש הקומץ.** שקמצה ונתן הקומץ בכלי שרת קדש בקדושת קומץ שהמנחה טעונה ארבע עבודות כנגד ארבע עבודות של דם זבחים קמילה מתוך כלי שרת כנגד שחיטה שהסכין של כלי שרת מקדש את הדם ומתן כלי להקדיש הקומץ בכלי שרת שני כנגד קבלת דם הולכה כנגד הולכה והקטרת הקומץ כנגד זריקת הדם: **שמא הוא.** ושוב אינה שותה דאמאן בעינן למשרייה: **הרי היא ככל המנחות.** שאינה בהן פסול בין קמילה להקטרה ותישרף למטה: **ולא הספיק.** כהן לאכול את השיריס: **ליפרה.** מנחה זו את ספיקה. האי כפרה לאו כפרת עון הוא ולא הזכרת עון אלא כפרה הראויה לה קאמרינן שעשתה מנחה זו בשעת הקטרת קומצה כל מה שיש עליה לעשות שהרי בהכשר קרבה יצא וישקה אותה ותיבדק וכיון דבהכשר קרבה שייריה נאכלין כל זמן שלא אירע בהן פסול בגופן: **באו לה עדים שהיא טמאה.** אמעיקרא קאי קודם הקטרה: **נמצאו עדיה זוממין.** עדי סתירתה שעל ידיהם באה לכך: **מנחתה חולין.** לא קדושת פה ולא קדושת כלי (יז) ואין מועלין בה דבטעות הוה. אלמא לא אמרינן תישרף מדרבנן כי נמצאו עדיה זוממין שמא יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול וש״מ כי קתני באו לה עדים שהיא טמאה מנחתה נשרפת מדאורייתא קאמר דבת מקדש הואי: **קנא היא להו.** הכל יודעין שהקדישה טעות: **כוותיה דרב ששת.** דאין המים בודקין סוטה שיש לה עדים: **ולא מטעמיה.** דועל מין בה דהוה לאו לספק סוטה מידיה אלא לסוטה ודאית בעד אחד אלא מקרא אחרינא נפקא: **טהורה.** ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה וזרעה זרע [במדבר ה] והוה ליה למיכתב ואם לא נטמאה ונקתה וגו׳ וטהורה היא לדרשה למידרש הכי טהורה וזרעה זרע ולא שיגולת מן המים מפני שהיו עדים בטומאתה: **וטהורה.** וי״ו יתירא למעוטי שתלתה לה זכות דבהא לא אמר קרא וזרעה זרע: **היא.** ולא הגיגולת מן המים על ידי שהיה קלקולה מפורסם לכל שכבר היו נושאות ונותנות בה לדבר בה: **מוזרות בלבנה.** נשים טוות בלבנה: ופרכינן **ורבי שמעון.** דאמר [לקמן כב:] אין זכות תולה נהי דוי״ו לא דריש מיהו יש לה עדים נפקא מקרא קשיא דאתה מוציא שם רע על הטהורות ואימרו עדים היו להם: לא

עין משפט נר מצוה

כח א מיי׳ פ״ד מהלכות סוטה הלכה יד:
כט ב מיי׳ שם הל׳ טו: [ג מיי׳ פ״ג מהל׳ סוטה הל׳ כג]:

תוספות שאנץ

שהדי שקרי נינהו והאי דלא בדקי לה מיא משום דשמא בעלה בא עליה בדרך דאין המים בודקין אותה. והשיב לו ר״ת תשובתך בצדך דמשני רב יוסף דאימר זכות תלה לה. וה״ה דבא עליה בדרך דתולה ואפילו לרב ששת דפליג עליה ואמר דאין זכות תולה לה ליכא למיחש שמא בא עליה לא מיבעיא לרבנן דאמרי מוסרין לה שני תלמידי חכמים שלא בא עליה דליכא למיחש להכי אלא אפי׳ לר׳ יהודה דאמר דאפי׳ בעלה נאמן עליה בדרך ליכא למיחש דאטו בשופטני עסקי׳ שאינו מנוקה מעון שבא עליה בדרך ואחר כך משקה אותה אלא לאו ש״מ ליכא למיחש להכי. ותדע דא״כ לר׳ שמעון אתה מוציא לעז על הטהורות ששתו שיאמרו טמאות היו אלא שבעליהן באו עליהן בדרך דליכא למימר דר׳ שמעון סבר דכמו דבזנות לא תלינן עדות נמי לא תלינן דהא כיון (ו) דמקרא נפקא לן דאין המים בודקין אשתו כשבא עליה בדרך תלינן דלא פליג ר׳ שמעון אקרא וה״נ משמע לקמן דפרכי׳ ליה לר׳ שמעון והא איכא עדים במדינת הים ומשני עדות דמדינת הים לא שכיח ואמאי לא קאמר עדים במדינת הים לא תלו אלא ש״מ דסבירא ליה (ז) כיון דתלו בקרא (ח) ומה שאמר בעון בניו ובנותיו של אדם אין המים בודקין הים לא שכיח ואמאי לא קאמר עדים במדינת הים. לחוש שמתנונה כדפרי׳ ועוד דלקמן אמרי׳ דאין זה מן התורה אלא דברי קבלה שהתקין ריב״ז מלהקנות מפני שרבו המנאפין ומייתי קרא מדברי קבלה. רב ששת סבר לא פליגי רבנן עליה דרבי במתנונה דכי פליגי רבנן בסוף שהיא מתה באותה מיתה לחוד אבל במתנונה לא אפלוג דכל מי שזכות תולה מתנוונה היא וזו הואיל ולא מתנוונה לא תלה לה זכות אלא שאינה ראויה ליבדק כלל משום עדים. ורב יוסף סבר דאויה ליבדק משום עדים רק דהזכות תלה לה ואי משום דלא מתנוונה הא מני רבנן היא דאמרי רבנן זכות תולה לה ולא איירי במתנוונה כלל דקסברי לא היתה מתנוונה. ואלו שמנחותיהן נשרפות מנחת קנאות עשירית האיפה קמח שעורים נשרפות למטה דבית הדשן:

ו) עי׳ רש״י לקמן יש דף ז׳ ד״ה לא שמשא.
ז) נראה דל״ל כיון דמיב בקרא תליגן ומה שאמר וכו׳.
ח) אולי ל״ל דלא אמר דלא בדקי לה מיא משום עון בניו ובנותיו י״ל משום דלא שמא וכמו דאמר לקמן (דף ז) לענין עדים במדה״י ועוד דא״כ הוי מתנוונה כדפי׳ לקמן בסמוך.

מסורת הש״ס

ה) לקמן כב: [תוספתא פ״כ], ו) כריתות כד., ז) [מתוספות לקמן כו. ד״ה דומה וכו׳ תמלא פירוש על מלה זו], ח) [עי׳ תוספות סנהדרין יד. ד״ה ור״ם], ט) [לקמן ז.], י) [מנחות ק:], יא) [זבחים פו: פז.], יב) [ערכין כב.], יג) גי׳ רש״ל מועלת בה דבטעות כו׳,

הגהות הב״ח

(א) תוס׳ ד״ה כי וכו׳ דמסכת נזיר וכו׳ אם בהמתה ואח״כ היפר לה בעלה: (ב) בא״ד להביא בהמתו ומצאה שנגנבה אם עד שלא וכו׳ והבא נמי: (ג) ד״ה קבל וכו׳ הבא על הספק אם משנמלקה נודע לה שלא ילדה אסורה וכו׳ באת מתחלתה ביפרה ספיקה והלכה לה הס״ל: (ד) ד״ה נמצאו וכו׳ נראה דקאי אקדשה בכלי וקודם וכו׳ דתנן אם משנמלקה: (ה) ד״ה וטהורה וכו׳ אינו מושש:

גליון הש״ם

גמ׳ קדש הקומץ וכו׳. עי׳ לקמן דף כב ע״ב תד״ה אלו: תוס׳ ד״ה כי קדוש בו׳ ועוד בו׳. עיין מל״מ פי״ח ה״ד מהל׳ מעה״ק:

מוסף רש״י

הרי היא ככל המנחות. שנטמאו עד שלא קדשה בכלי. ותפדה. ותלא לחולין ומהמעות יקנה אחרת. ותישרף. שקדשה קדושת הגוף ואינה יוצאה עוד לחולין (לקמן כב:). נמצאו עדיה זוממין. אותן שאמרו שנסתרה עם האיש (בריתות כד.).

לא שכיחא. ולא מסקי אינשי אדעתייהו למחשדינהו לטהורות בהכי. והא דאמר לעיל[ב] לר' שמעון מדזכות לא תלה עדים נמי לא תלו משום דאכתי לא הוה קיימא לן דרשא דהאי קרא: **מתני' אמאי יצא עליה בדרך.** שלריך להשקותה בירושלים בב"ד הגדול כדלקמן: **גמ' עליה.** שלא יבא: **גמ' לא שנו.** הא דתנן בקידושין[ג] אבל אשה מתייחדת עם שני אנשים: **שמא יצטרך כו'.** הכא נמי הואיל ושניהם אסורין בה לא סגי בתרי שמא יצטרך הבעל או שליח ב"ד לנקביו כו': **דליהוו עליה סהדי.** אם יבא עליה יעידו עליו[ד] לב"ד הגדול ולא ישקוה: **ל"ש.** דאשה מתייחדת עם שני אנשים: **והוליאוה עשרה.** לאשת איש חוץ לעיר במטה בחזקת מתה לקלקל עמה: **דידעי לאתרויי ביה.** ולומר לו מן התורה כשאין האיש מנוקה מעון שבא עליה משגאסרה עליו אין המים בודקין את אשתו: **בעלה נאמן עליה.** ואין לריך להעמיד עדים אלגו: **סוטה שהיא בלאו.** דלא יוכל בעלה הראשון וגו'[מ] דאמרינן ביבמות בפ"ק (דף יא:) מה אני מקיים אחרי אשר הוטמאה[נ] לרבות סוטה שנסתרה: **והיא הנותנת.** המדה הזאת שהבעלת ראיה לדבריך היא הנותנת את הדין שאנו אומרים שלריך עדים: **נדה שהיא בכרם.** חמורה עליו ואינו בא עליה: **שכן יש לה היתר.** לכשתטהר לפיכך אין יצרו תוקפו שמובטח הוא לאחר זמן: **שאין לה היתר.** אם תמצא טמאה ולפיכך נבו רודף אחריה: **גנובים.** כלומר דבר האסור לו יצרו רודף אחריו: **ופרכוה.** כדאמר שכן יש לה היתר: **היינו ס"ק.** דבריתא[ס] **אבל אמרו.** לר' יהודה לית ליה: **מתני' ומאיימין עליה.** שתהא מודה: **על עדי נפשות.** דדאמרינן בסנהדרין הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות כו' בפרק אחד דיני ממונות (דף לג.): **הרבה ילדום עושה.** וגורם לנערה ילדה שתבא לידי קלקול ושמא אמת הדבר אל תביאי עלמך לידי מיתה מעולת זו: **שניים רעים.** יודעים לפתות ומצויין לה תמיד: **שאינה כדאי לשומען.** אינה ראויה לה[פ] שאומר לפניה דברי הודאות לדיקים הראשונים אלא כדי שתודה על קלקולה כדאמרי' לקמן[ע] יהודה הודה ולא בוש: **שובבה לשובבה.** כותבת שובר על כתובתה זניתי והפסדתי כתובתי ונותנת ביד בעלה שלא תתבענו לאחר זמן ואינה נהרגת שלא התרו בה עדים בשעת מעשה: **נשער מורם.** שער החילון שבו נכנסין להר הבית ומשם לשער נקנור הוא שער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים: **אשה משקין את הסוטות.** מפני שלא נתקדש בקדושת עזרה עובי חלל אותו השער מפני המצורעין שמכניסין ידיהן לבהונות ליתן מדם האשם על בוהן ידו ומחוסר כפורים שנכנס לעזרה בכרת לפיכך לא קדשו שיוכל לעמוד בחלל השער שאם היה כהן מוציא את דם האשם חוץ לעזרה הרי הוא נפסל ביוצא לפיכך לריך להכניס ידו לתוך חלל העזרה וביאה במקצת שריא דחמנא דשם משקים סוטות דבעי לפני ה' ל"ה: ואם נפרמו פרימה גדולה מקריעה שנקרע לקרעים הרבה דמינצי"ר בלע"ז כמו ההוא דפרים סילקא ל"ה.

יש לה עדים במדינת הים לא שכיחא. וה"ה בא עליה בעלה בדרך נמי לא שכיח: **כי** היכי דידעי לאתרויי ביה. והכי אמרינן נמי בפ' אלו הן הגולין (מכות דף ט:) גבי גולין לעיר מקלטו ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יהרגנו בדרך ודייק בגמרא מאי לאו דאתרו ביה דאי קטיל בר קטלא הוא אלמא גבי התראה בעינן תלמידי חכמים: **נדה שהיא בכרת בעינן בעלה נאמן עליה.** תימה דמשמע בפרק אין מעמידין (ע"ז דף לו:) דיחוד דעריות דאורייתא אם כן יחוד דנדה מנלן דשרי ויש לומר דוקא יחוד דעריות דאין להן היתר דומיא דבן עם אמו אסרה תורה אבל נדה לא[פ]: **היא הנותנת.** האי היא הנותנת לא דמי כלל לההוא דפרק קמא דעירובין (דף י.): **אמר** להו ק"ו **ופרכוה.** יש לומר דוקא בפירכא שכן יש היתר[ס] לאיסורה פרכוהו אבל בהיא הנותנת לא פרכוהו ולכך הוצרכה לפירכא אחריתי דאשכחן בדוכתי סגיאין דחמירא להו לאינשי עבירה קלה ומסתפו מינה טפי מעבירה חמורה כגון בפ"ק דכתובות (דף ד:) דחמירא להו אבילות דלא הוי אלא מדרבנן מנדה שהיא בכרת ובפ' המזקין (גיטין דף מד.) בתתריה דרבי יהודה חמירא להו שביעית דליכא אלא לאו משבת שהוא בסקילה ובריש פ"ק דבילה (דף ג:) אמר האי דקיל צריך הרחקה טפי דאמר מ"ש גבי שבת דסתם לן תנא כרבי שמעון וגבי יום טוב כרבי יהודה שבת דחמיר סתם לן כר"ש י"ט דקיל סתם לן כרבי יהודה אלמא זימנין בדילי מקילתא טפי מחמירתא וזימנין איפכא והשתא צריך לישב הברייתא לפי הירושלמי[ע] והתוספתא דהכי מיתניא בתוספתא (פ"ל) ר' יהודה אומר נאמן עליה בעלה מקל וחומר ומה נדה שחייב על ביאתה כרת וכו' ר' יוסי אומר הכתוב האמינו שנא' והביא האיש את אשתו וגו' ובירושלמי מיתניא הכי רבי יהודה אומר בעלה נאמן וכו' אמרו לו לא אם אמרת בנדה שיש לה היתר וכו' אמר להם רבי יהודה גזירת הכתוב הוא והביא האיש את אשתו וגו' אמרו לו ובלבד בעדים והשתא אית לן למימר דבההיא תוספתא פרכוהו והדר אמר להו הכא קרא כההיא דירושלמי אבל (ו) מדרבי יוסי (ק) איכא לתמוה דמעיקרא אמר להו קרא והדר אמר להו קל וחומר: (ר) **ואומר** מים גנובים. נראה דהאי וחומר פירושו הכי כלומר מאי תלי בהכי שאין היתר לאיסורה חדא דילרו תוקפו מאחר שאין היתר לאיסורה אין ממון בדבר אם לא עכשיו אימתי וא"ת לא יתקפנו ילרו על אשתו הואיל ובעלה כבר מיס גנובים ימתקו:

מה

יש לה עדים במדינת הים לא שכיחא: מתני' [א]כיצד עושה לה מוליכה לבית דין שבאותו מקום [ב]ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך רבי יהודה אומר בעלה נאמן עליה: **גמ'** תרי ואיהו הא תלתא לימא מסייע לי' לרב [ג]דאמר רב יהודה אמר רב [ד]לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד דאיכא שלשה שמא יצטרך אחד מהן לנקביו ונמצא אחד מהן מתייחד עם הערוה לא הכא היינו טעמא כי היכי דליהוו עליה סהדי [ה]תלמידי חכמים אין כולי עלמא לא לימא מסייע ליה לאידך דרב דאמר רב יהודה אמר רב [ו]לא שנו אלא כשרין אבל פרוצין אפילו עשרה נמי לא מעשה היה והוציאוה עשרה במטה לא הכא היינו טעמא דידעי לאתרויי ביה: רבי יהודה אומר בעלה וכו': תניא [ז]רבי יהודה אומר בעלה נאמן מקל וחומר ומה נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עליה סוטה שהיא בלאו לא כל שכן ורבנן היא הנותנת נדה דכרת חמירא ליה ומהימן סוטה דלאו לא חמירא ליה ולא מהימן ורבי יהודה מק"ו מייתי לה והא רבי יהודה מקראי מייתי לה דתניא [1]והביא האיש את אשתו אל הכהן מן התורה האיש מביא את אשתו אבל אמרו חכמים מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך רבי יוסי אומר [ח]בעלה נאמן עליה מקל וחומר ומה נדה שהיא בכרת [ט]בעלה נאמן עליה סוטה שהיא בלאו לא כ"ש אמרו לו לא אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר תאמר בסוטה שאין לה היתר ואומר [2]מים גנובים ימתקו וגו' ר' יהודה אומר מן התורה האיש מביא את אשתו אל הכהן שנא' והביא האיש אשתו אמר להו קל וחומר בריישא ופרכוה והדר אמר להו קרא רבי יהודה היינו תנא קמא איכא בינייהו אבל אמרו: **מתני'** [י]היו מעלין אותה לבית דין הגדול שבירושלים ומאיימין עליה כדרך שמאיימין על עדי נפשות [יא]ואומר לה בתי הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכנים הרעים עושין (יב) עשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על המים ואומר לפניה דברים (יג) שאינם כדי לשומען היא וכל משפחת בית אביה [יא]אם אמרה טמאה אני שוברת כתובתה ויוצאת [יב]ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשער המזרח (יג) שעל פתח שער נקנור [יד] [יב]ששם משקין את הסוטות [יג]ומטהרין את היולדות [יד]ומטהרין את המצורעין[טו] [יא]וכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה רבי יהודה אומר [יב]אם היה לבה נאה לא היה מגלהו ואם היה שערה נאה לא היה סותר [יג]היתה מתכסה בלבנים מכסה בשחורים היה עליה כלי זהב

וקטליאות

לא שכיחא. אכיצד עושה לה מוליכה לבית דין שבאותו מקום [ב]ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך רבי יהודה אומר בעלה נאמן עליה: **גמ'** תרי ואיהו הא תלתא לימא מסייע לי' לרב [ג]דאמר רב יהודה אמר רב [ד]לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד דאיכא שלשה שמא יצטרך אחד מהן לנקביו ונמצא אחד מהן מתייחד עם הערוה לא הכא היינו טעמא דידעי לאתרויי ביה: רבי יהודה אומר בעלה וכו': תניא [ז]רבי יהודה אומר בעלה נאמן מקל וחומר ומה נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עליה סוטה שהיא בלאו לא כל שכן ורבנן היא הנותנת נדה דכרת חמירא ליה ומהימן סוטה דלאו לא חמירא ליה ולא מהימן ורבי יהודה מק"ו מייתי לה והא רבי יהודה מקראי מייתי לה דתניא [1]והביא האיש את אשתו אל הכהן מן התורה האיש מביא את אשתו אבל אמרו חכמים מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך רבי יוסי אומר [ח]בעלה נאמן עליה מקל וחומר ומה נדה שהיא בכרת [ט]בעלה נאמן עליה סוטה שהיא בלאו לא כ"ש אמרו לו לא אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר תאמר בסוטה שאין לה היתר ואומר [2]מים גנובים ימתקו וגו' ר' יהודה אומר מן התורה האיש מביא את אשתו אל הכהן שנא' והביא האיש את אשתו אמר להו קל וחומר בריישא ופרכוה והדר אמר להו קרא רבי יהודה היינו תנא קמא איכא בינייהו אבל אמרו: **מתני'** [י]היו מעלין אותה לבית דין הגדול שבירושלים ומאיימין עליה כדרך שמאיימין על עדי נפשות [יא]ואומר לה בתי הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכנים הרעים עושין (יב) עשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על המים ואומר לפניה דברים (יג) שאינם כדי לשומען היא וכל משפחת בית אביה [יא]אם אמרה טמאה אני שוברת כתובתה ויוצאת [יב]ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשער המזרח (יג) שעל פתח שער נקנור [יד] [יב]ששם משקין את הסוטות [יג]ומטהרין את היולדות [יד]ומטהרין את המצורעין[טו] [יא]וכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה רבי יהודה אומר [יב]אם היה לבה נאה לא היה מגלהו ואם היה שערה נאה לא היה סותר [יג]היתה מתכסה בלבנים מכסה בשחורים היה עליה כלי זהב

וקטליאות

תורה אור השלם

1. וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֶל הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי מִנְחַת קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֹן:

במדבר ה טו

2. מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם:

משלי ט יז

הגהות הב"ח

(א) במשנה שכנים הרעים עושין (עפי' לשמו וכו' המים) תפ"מ וי"ב ס"א אל תעשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שימחה על המים: (ב) שם דבריס שאינה כדאי לשומען: (ג) שם לשער המזרח לשער נקנור כפ"ל ותימה שעל פתח נמתק: (ד) רש"י ד"ה לוהו וכו' עליו בב"ד הגדול: (ה) תוס' ד"ה אמר וכו' היתר לאיסורו וכו' ולכך הוצרכו וכו': (ו) בא"ד אבל בדר' יוסי איכא דמעיקרא:

לעזי רש"י

דימינציי"ר. לחתוך לחתיכות דקות, לקרוע לגזרים.

מוסף רש"י

ומוסרין לו. מי שקינא לאשתו ונסתרה והוא מעלה להקושקה, מוסרין לו בית דין שבעיר, שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך. שהרי נאסרה עליו, כדתנן (לקמן מ:) נטמאה נטמאה, אחד בנעל ואחד בנועל, אם בא עליה שוב אין המים בודקין אותה, דכתיב ונקה האיש מעון, כומן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו, אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו, ומנלא שם שמים ממתק בנעלה (קדושין פ:). שמא יצטרך אחד מהן לנקביו. וכעי להתמתק לנעיעות (שם פא.). **והוציאוה עשרה.** פרילים לאשת איש חוץ (ע"ז כה:). **במטה.** חוץ לעיר לעבירה בעין קובבי מת שלא יביאו (שם) בחזקת שהיא מתה וקלקלו עמה, ואשת איש היתה (קדושין פ:). **וכהן אוחז בבגדיה.** של סוטה, **אם נקרעו,** כדרך כל הנקרעים, **ואם נפרמו.** קרע משוה לכאן ולכאן ולחתיכות קטנות (סנהדרין מה.). **וסותר את שערה.** קלעי שערה (שם).

תוספות שאנץ

עדים במדינת הים לא שכיחא ולא מסקי אינשי אדעתייהו למחשדינהו לטהורות בהכי והאי דשני לעיל לר' שמעון מדזכות לא תלו עדים נמי לא תלו משום דאכתי לא הוה קיימא לן דרשא דהאי קרא. וא"ת היאך יוציאו לעז על הטהורות שיש עדים במדינת הים כיון שהיא יולדת והא אמר לקמן דאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח ואם היתה יולדת שחורים יולדת לבנים. וי"ל דאינו דבר הניכר כל כך ולא מסקינן אדעתייהו: סוטה שהיא בלאו פי' דלא יוכל בעלה הראשון ואמרינן בפ"ק דיבמות אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה הנסתרת: ואומר מים גנובים ימתקו וגו' תימה מאי ואומר הא כבר נפרך הק"ר וי"ל דה"פ וכי תימא דיש לו לבעל להיות נאמן על אשתו דכיון שהיא שנואה בעיניו לא יבא עליה ומ"ה מייתי ואומר מים גנובים ימתקו וחייש' שמא יבא עליה: **מתני'** היו מעלין אותה לב"ד הגדול שבירושלים והקשה ה"ר אלחנן דאמאי לא חשיב אותה גבי מילי דבעו ב"ד של ע"א פ"ק דסנהדרין וי"ל דתנא ושייר דהכי נמי לא קתני זקן ממרא דצריך ב"ד של ע"א. ומעלין אותה לשער המזרח ומשם לשער נקנור פ"ה נקנור אדם גדול היה והביא דלתות נחשת מאלכסנדריא של מצרים לאותו שער ונעשו בו נסים כדאמר בסדר יומא ונקראו על שמו הוא שער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים ששם משקין את הסוטות שלא נתקדש בקדושת העזרה עובי חלל אותו השער מפני המצורעין שמכניסין ידיהן לבהונות ליתן מדם האשם על בוהן ידו ומחוסר כפורים שנכנס לעזרה בכרת לפיכך לא קדשו שיוכל לעמוד בחלל השער שאם היה כהן מוציא את דם האשם חוץ לעזרה הרי הוא נפסל ביוצא לפיכך לריך להכניס ידו לתוך חלל העזרה וביאה במקצת שריא דחמנא דשם משקים סוטות דבעי לפני ה': ל"ה: ואם נפרמו פרימה גדולה מקריעה שנקרע לקרעים הרבה דמינצי"ר בלע"ז כמו ההוא דפרים סילקא ל"ה.

לב ד מיי' פכ"ב מהל' מיאסורי ביאה הל' ח טוש"ע שם:

לג ו מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה [ג] ב סמג עשין ט:

לד ח מיי' שם הל' ג:

לה ט י כ מיי' פ"ד מהל' מחוסרי כפרה הלכה ב:

לו ל מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה יא סמג עשין מ: **לז** מ מיי' שם הלכה ד:

לא ב מיי' פרק ג מהלכות סוטה הל' ג סמג עשין מ:

לא ג טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף ה בהגהה:

לב ד מיי' פכ"ב מהל' מיאסורי ביאה הל' ח טוש"ע שם:

ה [מיי' פכ"ב מהל' מיאסו"ב הל' ג טוש"ע אה"ע סי' כב סעי' ג יו"ד סי' קצה סעי' ג]:

לג ו מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה [ג] ב סמג עשין ט:

ז [מיי' שם טוש"ע אה"ע סי' קטו סעי' ו ז]:

לד ח מיי' שם הל' ג:

לה ט י כ מיי' פ"ד מהל' מחוסרי כפרה הלכה ב:

לו ל מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה יא סמג עשין מ:

לז מ מיי' שם הלכה ד:

מה להלן בשבעים ואחד. תימה אמאי לא תני להו לסוטה וזקן ממרא בפ"ק דסנהדרין (דף ג.) בהדי הני דהוו בב"ד של שבעים ואחד וי"ל דמשום דגמר של סוטה וזקן ממרא לא היה בבית דין של שבעים ואחד: **מה** להלן בבית דין של שבעים ואחד. קשיא כיון דילפינן מזקן ממרא אית לך למימר גבי סוטה שהמקום גורם כמו גבי זקן ממרא ולכך היו מעלין אותה לנשכת הגזית א"כ פסקו המים המרים מיום שגלתה סנהדרין ושבה לה בחנות כדאמר בפרק היו בודקין (סנהדרין דף מא.) לפי שלא רצו לדון דיני נפשות לפי שהמקום גורם ובפרק בתרא דמכילתין (לקמן דף מז.) אמרינן דרבן יוחנן בן זכאי הפסיקן וקודם גלות סנהדרין אומר בפרק היו בודקין (שם מא.) דרבן יוחנן בן זכאי תלמיד יושב לפני רבו היה ולא מקרי רבן וגרמה לאיוש לא היה מעכב ואם לא היו מאיימין כלל אעפ"כ היתה שותה הילכך היתה נוהגת אפי' לאחר גלות:

לא עבר זר בתוכם. פירש ר"י[1] בשם רבי שמואל היינו בחלוקת יחזקאל שראובן ויהודה שכנים: **שמעת** מינה כותבין שובר. תימה והא הכא לא אפשר בלא שובר אם היא אומרת אבדה כתובתי במה יכוף אותה להחזיר כתובתה בשלמא לוה בעלמא מעכב הפרעון עד שיחזיר מלוה את השטר אבל כאן אין פרעון שהרי כאן אבדה כתובתה והיכא דלא אפשר דברי הכל כותבין וי"ל שהיה יכול לעכב את הגט אלא עד שתחזיר לו הכתובה אבל תמיה לפוס מאי דמסיק במקום שאין כותבין כתובה כותבין שובר למה לי למיכתב שובר יקרע הגט ויכתוב עליו גיטא דנן דקרעינוהו לא משום דגיטא פסולא הוא אלא דלא תהדר ותגבי ביה זימנא אחריתי דלאמרינן בפ' הכותב (כתובות דף פט:) ובפרק קמא דבבא מציעא (דף יח.) וי"ל דהכא מיירי מן הסכנה ואילך דאמר בפרק הכותב (כתובות דף פט:) דגובה בעלי גירושין אפילו בלא גט: **אמר** רבא במקום שאין כותבין כתובה עסקינן. מקשים הא במקום שכותבין אין כותבין שובר ובגט פשוט (ב"ב ד' קעא:) אמר ה"נ מסתברא דכותבין שובר דאי אין כותבין יאכל הלה וחדי א"ל אבי אלא מאי כותבין אבל שובר יאכל הלה וחדי א"ל רבא אין עבד ליה לאיש מלוה אלמא דקיבל אותה סברא דכותבין וגרמה דרבא ס"ל כותבין אבל הכא דחייה בעלמא הוא דליכא למשמע מהכא דכותבין שובר: ששם

אחוהי (ג) : אם אמרה טמאה אני וכו': [1] שמעת מינה כותבין שובר אמר אביי תני מקרעת א"ל רבא והא שוברת קתני אלא אמר רבא במקום שאין כותבין כתובה עסקינן: ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשערי מזרח: מעלין אותה התם

רלאוכן שלדו קיימת כאילו הוא חי וחלת ליהודה שהוא מתגלגל: **נשפה.** למקום שנתקו משם כמו דשף מדוכתיה (חולין דף מב:): **למתיבתא**(ד). ליפא ולימן עם שאר החכמים: **למשקל ומטרח.** ליפא ולימן: **ידיו רב לו.** יהא לו נלחון לריב ריבו. והאי דכתיב ידיו לשון מלחמה הוא מלחמתה של תורה: **אליבא דהילכתא.** לא היה זוכה לומר דבר המתקבל: **מאן דמפריע חטאים.** לרבים גרמה שאינו (ה) נכלם בדבר: **דלא ליחשדו אחוהי.** שלא יהו שאר אחיו נחשדין מאביהם: **שמע מינה כותבין שובר.** ופלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי היא בגבא בתרא (דף קע:) דקאמר רבי יהודה אין כותבין שובר אלא יקרעו את השטר דאם כן צריך זה לשמור שוברו מן העכבריס: **פני מקרעת.** שטר כתובתה: **במקום שאין כותבין כתובה.** אלא סומכין על תנאי בית דין שנתנו לבתולה מאתים ולאלמנה מנה וכשמגרשה מוציאה גיטה וגובה בה וכשנתאלמנה מביאה עדי מיתה וגובה והתם כיון דלא אפשר מודי רבי יהודה שכותבין שובר דטוב לו שיהא בידו קצת ראיה שפרע כדי שלא תחזור ותביא עדי מיתה אחרים בבית דין אחר ותתבענו: התם

יהי בו כח לריב ריבו לעצמו נגד חביריו (שם). **לא הוה קא סלקא ליה.** כלומר לא היה עולה בידו למימר שמעתתא אליבא דהלכתא, לא הוה מסייעא מילתא למימר מילתא דתהוי הלכתא כוותיה (ב"ק צב.).

ד) נראה דל"ל כדי שיתבענו אבל בתוספות שלינו מפורסם טוב לו שלא יגלה חטאו דאם אחרת נראה שלינו נכלם בדבר.

עין משפט
נר מצוה

לח א מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה ד סמג עשין נו:
לט ב מיי' שם הל' יא:
מ ג מיי' שם הל' ה:
מא ד מיי' שם הל' ו:
מב ה מיי' שם הל' ה:
מג ו ז מיי' שם פ"ד הל' ה סמג שם:
מד ח מיי' שם פ"ג הלכה ג:
מה ט מיי' פ"ב מהל' תשובה הלכה ה וטוש"ע ח"מ סי' תכז סעיף ג בהג"ה:

תורה אור השלם

1. וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּה מִן הָאָרֶץ וְנִוָּסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמָּתֶכֶן:
יחזקאל כג מח
2. אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְיָ וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת: במדבר ה ל
3. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךְ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל:
דברים יז יא
4. אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם:
איוב טו יח
5. לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאָרֶץ וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם: איוב טו יט
6. וַיַּבֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי וְלֹא יָסַף עוֹד לָדַעְתָּהּ:
בראשית לח כו
7. יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר:
דברים לג ו
8. וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְיָ קוֹל יְהוּדָה וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה:
דברים לג ז

תוספות שאנץ

לבדם נתנה הארץ פ"ה יהודה זכה למלכות בתוספתא דברכות (פ"ד) קאמר דראובן נטל תחלה חלק בעבר הירדן: היו עצמותיו מגולגלין פ"ה איבריו היו מתפרקין בארונו מפני שנדה את עצמו בערבונו של בנימין וחטאתי לך כל הימים אפ' לעולם הבא ומהכא נפקא לן נידוי של תלמיד חכם אפילו על תנאי בא ל"ה: מי גרם שיורה יהוד' פ"ה דאמר' במדרש ר' מנחומא בשעה שאמר יהודה צדקה ממני אמר ראובן גם אני בלבלתי יצועי אבי ועכשיו יחי ראובן שלדו קיימת כאילו הוא חי וזאת ליהודה בתמיה שעצמותיו מגולגלין: על איברי לשפא למקום שנתקו משם כמו דשף מדוכתיה: מאן דמפרש חטאיה. והתם (ביומא פ"ז) רמי כתוב אחד אומר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתוב אחר אומר ומודה ועוזב ירוחם. לא קשיא כאן בחטא המפורסם טוב לו להודות לרבים (ה) דנראה שאינו נכלם בדבר. ש"מ ממתני' כותבין שובר ופלוגתא היא (ב"ב ק"ט). רבא אמר במקום שאין כותבין. וקשה דהא רבא גופא אמר בגט פשוט דכותבין שובר משום דעבד לוה לאיש מלוה והכא משמע דלית ליה. וי"ל דאית ליה דכותבין והא דקאמר הכא במקום שאין כותבין דיחוי בעלמא הוא כלומר מהא לא תפשוט מידי דאיכא לאוקמא במקום שאין כותבין:

הגהות הב"ח

(א) גמ' מי גרס לרלאוכן שהוה יהודה. נ"ב כתבו התוס' בפ' המוכל דף נ"ב אע"ג דאמר במדרש ויפה רלאוכן אל הבור מלמד שבר משקו ומתעמעמו על שבלבל יצועי אביו חס היה קודם מעשה תמר מ"מ לא הוה ברכים עד אחר שהוה יהודה עכ"ל: (ב) שם וחלת ליהודה שמע כנ"ל ומיכת מיד נמחק: (ג) שם דלא ליחשדו אחוהי בהדיה: (ד) רש"י ד"ה למתיבתא לישיבה של מעלה הס"ד ואח"כ מ"ה למשקל וכו' ולימן עם שאר חכמים הס"ד: (ה) ד"ה מאן וכו' שאינו בוש ונכלם: (ו) תוס' ד"ה לא וכו' פירש ר"י. נ"ב וכן פי' רש"י בשיוב ט"ו ועי"ש:

גליון הש"ם

גמ' ורמינהו בדרך שמאיימין עליה. עיין לקמן דף יד ע"ב תוד"ה אי משום.

מוסף רש"י

מאי דכתיב יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה. מה ראה לסמוך יהודה לראובן ומה ראה להתחיל בלשון וחלת ליהודה, אלא לפי שהיו עצמות כל השבטים שלדן קיים ושל יהודה מגולגלין, אמר לשון זה יחי לראובן, כלומר לראובן שלדו קיימת כאילו הוא חי, וחלת תהיה ליהודה שהם מגולגלין (מכות יא:) עצמות כל השבטים יצאו ממצרים ונשאום בניהם במדבר, וחזו שאמר יוסף לאחיו (שמות יג) והעליתם את עצמותי מזה אתכם, עם עצמותיכם (שם) כל השבטים יצאו עצמותיהם ממצרים ונקברו בארץ ישראל, שנאמר והעליתם את עצמותי מזה אתכם, משמע שלא עצמותם העלו, ולא נכתב יוסף אלא להודיענך שנחו של משה, שכל ישראל נתעסקו בגיזה והוא עסוק במצות (ב"ק צב.). מגולגלין בארון. לא היה שלדו קיימת ומתוברת מפני נידוי דקאמר ליה ליעקב (בראשית מג) אם לא הביאותיו אלך ואתאחי לך כל הימים, ואע"פ שנתקיים התנאי, נפקא לן במסקת מכות (יא:) קללת חכם אפילו על תנאי היא באה (ב"ק צב.). לשפא. נכנס כל עצם ונתחבר למקומו שלא משם. לשפא, אשלויי שדוגא בלע"ז, כמו (חולין מב:) שלא מדוכתיה (ב"ק צב. וכע"ז מכות יא:). משקל ומטרח. ליפא ולימן (שם). **ידיו רב לו.** עירובין נח. [ועי' תוספות לקמן מ: ד"ה ואמ"כ], ב) [תוספתא פ"פ], ג) ב"ק לב. מכות יא: ע"ש, ד) [ל"ל יוגתן וכ"ש בע"ז], ה) [ל"ל ומתעמע כך אינא בשאלתות פ' מקץ סי' ל], ו) ברכות לד: ע"ש, ז) [בתוספות פט. עוד שם סז: ע"ש], ח) [לף מ:], ט) [לף מ:], ע) [במדבר ה], י) [ל"ל נידוי על תנאי לריך הפרה],

---

גמ' אלא עבר זר בתוכם. ר"ל אם אמרה טמאה אני אין מעלין אותה לשערי מזרח אלא לשערי מערב ולא לשערי מזרח אלא לשערי מערב ולא לשערי מזרח אלא לשערי מערב ולא

הסס קיימא. בלשכת הגזית כדקאמרת שיאיימו עליה ב"ד הגדול ולשכת הגזית בעזרה היתה חליה בקודש וחליה בחול כדאמר ביומא פרק שני (דף כה.): **ומחתינן לה.** מכל הר הבית לאחר שיאיימו עליה: **כדי לייגעה.** ותדלג מן המים ותודה כשתראה בצרתה:

מסיעין היו את העדים. שמעידים עדות נפשות וכשבודקין אותן היו מסיעין אותן מפינה לפינה ומלשכה ללשכה: **לפני ה'.** והוא הפתח שבו דרך כניסה ויציאה לכל בני עזרה: **אקורבנייהו.** כשמקריבים את קרבן קיניהם לטהרם באכילת קדשים ומצוה על האדם שיעמוד וישמור על קרבנו ונפקא לן בספרי[ג] מתשמרו להקריב לי במועדו (במדבר כח) ומי שיכול ליכנס בעזרה נכנס ואלו שלא היו יכולות מפני שהיו מחוסרות כפרה עומדות בחלל שער נקנור שלא נתקדש: **זבין וזבות נמי.** כשמקריבין[מ] קרבניהם הן מחוסרי כפרה ואינן יכולין ליכנס: **שלא יהא לבה גס בחבירתה.** שמא האמת עומדת על בוריה ואינה מודה לומר טמאה אני וחברתה שהיא טמאה רואה את זו שאינה מודה וסובלת את בושתה ולבה מתגבר עליה לעשות כמו זו ואינה מודה: **לא מן הסס הוא זה.** לא זהו הטעם שאמרת העיקר הנאמר בדבר: **אוסף.** [ו] והשביע אותה הכהן: ר"ש יהיב טעמי לקראי בב"מ (דף קטו.) דקא אמר לא תחבל בגד אלמנה[ס] בעניה נאמר ולא בעשירה דטעם המקרא שאם אתה ממשכנה ואתה חייב להחזיר לה ואתה נכנס שחרית ליטלו וערבית להחזירו משיאה שם רע בשכינותיה: **מאי ביניייהו.** בין רבי יהודה לרבי שמעון לי משום לבה גס בה ולי משום גזירת הכתוב: **אילא ביניייהו.** אשה שאנו רואים בה שהיא רותתת מאימת המים ואינה מודה למ"ד שלא יהא לבה גס בה זו אנו רואין שאין לבה גס בה ונמצא לא דריש טעמא דקרא אלא גזירת הכתוב אין משקין עמה אחרת: **ורותתת מי משקין.** עמה אחרת נהי דאין לבה גס בה האיכא משום עשיית מצות חבילות כדתניא כו': **חבילות חבילות.** שנראה כמי שהיו עליו למשאוי וממהר לפרק משאו: **בבהן אחד.** הוי חבילות וכן לגבי עבדים בב"ד אחד ובאחדון אחד: **ופרע.** בכל מקום לשון גילוי הוא: **גופה מנין.** כדתנן מגלה את לבה: **סותר את שערה.** מרבה בגילויה שסותר קליעתה: **חייש להרהורא.** שלא יתנו הרואין את לבם בה: **האיש מכסים אותו.** כשנסקל: **פרק אחד.** חתיכת בגד מלפניו ושאר כל גופו ערום: **שהוא ערום.** אחוריה ופניה שבית הבשת נראה משני צדדין: **הכא היינו טעמא דר' יהודה שמא תלא מב"ד ולאה.** שטהורה תמצא ולא יבדקוה המים ויתגברו בה ויהיו רודפים אחריה כל ימיה: **פרחי כהונה.** נקט על שם שהיו מצויין בעזרה יותר משאר העם: **וכי תימא אפי לאגרויי באחרנייתא.** על ידי שראו את זו ערומה מתגרה ילרם בנשים אחרות: **גמירי.** מסורת בידי מרבותי: **דרבנן אדרבנן לא קשיא.** בתמיה. דשמית רבי יהודה ולא חייסת לשנויי דרבנן:

התם קיימא [א]דמסקינן לה ומחתינן לה כדי לייגעה [ב] דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר [ג]בית דין מסיעין את העדים ממקום למקום כדי שתטרף דעתן עליהן ויחזרו בהן: ששם משקין את הסוטות וכו': בשלמא סוטות דכתיב [1]והעמיד הכהן את האשה לפני ה' מצורעין נמי דכתיב [2]והעמיד הכהן המטהר וגו' אלא יולדת מאי טעמא אילימא משום דאתיין וקיימין אקורבנייהו דתניא [ד]אין קרבנו של אדם קרב אלא אם כן עומד על גביו אי הכי זבין וזבות נמי [ה]אה"נ [ו]ותנא חדא מינייהו נקט ת"ר [ז] [ח]אין משקין שתי סוטות כאחת כדי שלא יהא לבה גס בחבירתה רבי יהודה אומר לא מן השם הוא זה אלא [ט]אמר קרא [3]אותה לבדה ות"ק הכתיב אותה ת"ק ר"ש היא [י] דדריש טעם דקרא ומה טעם קאמר מה טעם אותה לבדה כדי שלא יהא לבה גס בחבירתה מאי בינייהו איכא בינייהו רותתת ורותתת מי משקין והא אין עושין מצות חבילות חבילות [יא] דתנן אין משקין שתי סוטות כאחת [יב]ואין מטהרין שני מצורעין כאחת [יג]ואין רוצעין שני עבדים כאחת [יד]ואין עורפין שתי עגלות כאחת [טו] לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות אמר אביי ואיתימא רב כהנא לא קשיא [טז] כאן בכהן אחד כאן בשני כהנים: והכהן אוחז בבגדיה: תנו רבנן [1]ופרע את ראש האשה אין לי אלא ראשה גופה מנין ת"ל האשה אם כן מה ת"ל ופרע את ראשה מלמד שהכהן סותר את שערה: ר' יהודה אומר אם היה לבה וכו': [יז]למימרא דר' יהודה חייש להרהורא ורבנן לא חיישי והא איפכא שמעינן להו דתניא האיש מכסין אותו פרק אחד מלפניו והאשה שני פרקים אחד מלפניה ואחד מלאחריה מפני שכולה ערוה דברי רבי יהודה וחכ"א [2]האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה אמר רבה הכא טעמא מאי שמא תצא מב"ד זכאית [יח] ויתגרו בה פרחי כהונה התם הא [ט] מסתלקא וכי תימא אתי לאיגרויי באחרניית' האמר [י] רבא גמירי דאין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות אמר רבא דר' יהודה אדר' יהודה קשיא דרבנן אדרבנן ל"ק אלא אמר רבא [יא] דר' יהודה אדר' יהודה ל"ק כדשנין דרבנן

ששם [יט] משקין את הסוטות. בתוספתא (פ"ח) שנא' (מלכים ג ח) את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותו ובא אלה לפני מזבחך בבית הזה וכו' להרשיע רשע ולצדק בטנה ולהצדיק צדיק [לתת לו כלדקתו שנאמר ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא] ונקתה ונזרעה זרע היא עומדת מבפנים והכהן עומד מבחוץ שנאמר והעמיד הכהן את האשה לפני ה' האשה לפני ה' ואין כהן לפני ה': **אין** משקין שתי סוטות כאחת.

נראה לפרש שיעמיד שתיהן בעזרה בצד אחת להשקותן אע"פ שאין שותות כאחת וכן רליעה ובתוספתא דפרה (פ"ג) תנא נמי אין שתי פרות נעשות כאחת משנעשית אפר מביא אחרת ושורפה על גבה ותימה וכי היה אוסר בכה"ג לשחוט שני זבחים כאחד כגון שני עולות או שני חטאות שיעמיד שניהן בעזרה וישחוט א' ואחר כך ישחוט השני והא דאמרי' בפ"ב דשחיטת חולין (דף כט. ושם) תזבחהו שלא יהא א' שוחט שני זבחים מיירי שיתחוך שני לוארין כאחד דאיכא מיסור דאורייתא אבל בכה"ג לא מיירי התם ובפ' נערה המאורסה (נדרים עב.) בנדרים בעי מהו שיפר אדם לשתי נשיו כאחד אותה דוקא או לאו דווקא ופשיט להו מהכא:

איכא בינייהו רותתת. נראה דהוה מלי למימר איכא ביניייהו אשה אחרת שאינה סוטה לר' שמעון מותר לר' יהודה אסור להעמיד אצלה שום אשה בשער נקנור [יא] דאמר בפרק טרף בקלפי (יומא דף מב:) דפליגי נמי הכי רבי ורבי שמעון בקרא דוהוציא אותה דכתיב גבי פרה ואמר איכא ביניייהו חמור דלרבי דאמר אותה לבדה אסור להוציא עמה חמור: **והא** אין עושין מצות חבילות. תימה מאי פריך והא אין עושין מצות חבילות ליכא אצלה איסור מדרבנן משום דמיחזי עליה כמשא ואינהו פליגי בקראי:

כאן בשני כהנים. רש"י פירש וכן גבי עבד בב"ד אחד ואדון אחד ותימה והא טהרת ב' מצורעין דמי לשני עבדים של שני בני אדם: **והכהן** אוחז בבגדיה. בפרק אלו הן הלוקין (מכות דף כב:) תניא נמי הכי חזן הכנסת אוחז בבגדיו כו' ונראה משום דכתיב בו ונקלה מצוה לגוזלו בתוספתא (פ"א) כהנים מטילים גורלות וכל מי שיעלה גורלו אפילו כ"ג יולא ועומד בצד סוטה ואוחז בבגדיה: [כ] **אם** היה לבה נאה. אע"ג דגזירת הכתוב הוא שב ואל תעשה לאו מיעקר הוא כדאיתא פ' האשה רבה (יבמות 5.): **האיש** נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה. תימה מאי קשיא לרבנן אדרבנן והא מפרש טעמא בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מה.) משום דכתיב אותו בלא כסותו ואין אותה בלא כסותה א"כ למה היה לנו לגוזלה מאחר שהכתוב אומר שלא לגוזלה אם היינו מגוזלין אותה א"כ אנו עוקרין הכתוב בידים י"ל בין לר' יהודה בין לרבנן דאותו לא בא אלא למעט על הכסות שלו הילכך לרבנן לא שמענו מן התורה מה דינה והרשות ביד בית דין לעשות כמה שירלו ובגמרא מפרש במאי פליגי להכי קשיא לרבנן אדרבנן כיון דלא חייסינן להרהורים היה לנו לגוזלה משום יסור: **ויתגרו** בה פרחי כהונה. תימה כיון דלאו חובה לאנשים לראותה יתלו סדין של בוץ בינה לבין האנשים ויסתור שערה כדאמר קרא ואי משום כהן המשקה אותה יהפוך פניו לצד אחר והכי תני בספרי בהדיא ופרע את ראש האשה סדין של בוץ פורש בינו לבין העם כהן פונה לאחוריו ופורעה כדי לקיים בה מצות פריעה ולרבי יהודה נמי נעשה כך וי"ל לר' יהודה אם היו פורסין סדין בינה לבין האנשים לא היה ניוול כל כך בפני הנשים כמו באנשים שאין אשה בושה מפני חברותיה ולא יוסרו: **גמירי** אין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות. מקשי' מפרק אין דורשין (סנהדרין יא:) דאמר עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצרייהו ולא קשיא מידי דהתם ה"פ מאחר שראה הערוה פעם אחת שוב מהרהר אחריה לעולם אפי' שלא בפניה אבל מאחת שראה הנסקלת ערומה אינו מהרהר אחר אחרת:

ואמר

מסורת הש"ס

(א) סנהדרין נב: [תוספתא סנהדרין פ"ט], (ב) [תענית ט.], (ג) [נזמות מח: וש"נ], (ד) [נדרים עג. ע"ש תוספתא דנגעים פ"א ע"ש ותוספתא' סוטה פ"א ע"ש], (ה) [קדושין סח: וש"נ], (ו) ל"לתמיה, (ז) [ברכות מט. פסחים קב:], (ח) [סנהדרין מה.], (ט) [מיר מה:], (י) [ל"ל מסתקלא ודע דבסנהדרין מה. איתא מקטלא], (כ) [בסנהדרין איתא רבנן], (ל) [עי' תענית כ.], (מ) ס"א קייסים, (נ) [עי' היטב נדרים עג. ומש"ש על הגליון], (ס) [נדרים כד], (ע) [שיך לעיל ז. במשנה], (פ) [שיך לעיל ז. במשנה],

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה איכא וכו' נקנור והכי נמי אמר בפרק טרף וכו' ר' יהודה ור' שמעון וכו' דלר' יהודה דאמר אותה:

גליון הש"ם

גמ' אין משקין שתי סוטות. עיין נדרים דף עג ע"א: שם באן בבהן אחד. עיין מג"א סימן קמז ס"ק יא: שם דר"י אדר"י לא קשיא. פסחים יח ע"א כתובות כד ע"א: רש"י ד"ה אותה והשביע אותה הכהן. בנדרים דף עג ע"א איתא בהן בגדיה בשום שאמר והשקה אותה לבדה (ובקלא לא כתיב אותה) ופי' הר"ן שם כיון דכתיב והשקה במפיק ה' הוי כאילו כתיב אותה וא"כ הכא נמי במה דאמרינן אמר קרא אותה היינו על ידי מפיק ה' דוהשקה. אבל ברש"ש שם וכן בפי' המכוונה בשם רש"י איתא משום שנאמר והשקה לבדה והיינו מדכתיב במפיק ה' וא"כ י"ל דדיק לומר דקורא הש"ס זה בלשון אמר קרא אותה מש"ה פי' רש"ש הכא דהיינו קרא והשביע אותה והוי הכא בריית אחרית ובכמב"ש איתא שנאמר והעמיד אותה הכהן והיינו ע"כ מדכתיב והעמידה במפיק ה"א הוי כאילו כתיב אותה ובקשה אמאי נטה ממאי דמפורש בבריית שנאמר והשקה. ובשיורי כנה"ג א"ח בסוף הספר בלשונותיו על הרמב"ם כתב לל"ל ברמב"ם והקריב אותה. וא"כ י"ל דהרמב"ם ס"ל דבבריית הכא דנקט אמר קרא אותה היינו קרא דוהקריב אותה:

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פ"ג מהל' סוטה הל' ג סמג עשין מ:

מז ב מיי' פ"א מהל' עדות הלכה ד:

מח ג מיי' פ"ו מהלכות כלי המקדש הל' א:

מט ד מיי' פ"ד מהל' ממזרים כפרה הל"ב:

נ ה ו מיי' פ"ד מהל' סוטה הלכה ב:

נא ז מיי' פי"א מהל' טומאת צרעת הל"ו:

נב ח מיי' פ"ג מהל' עבדים הלכה ט:

נג ט מיי' פ"י מהל' רוצח הלכה ה:

י מיי' שם [ופי"א מהל' טומאת צרעת הל' ו ופ"ג מהל' עבדים הל' ט]:

נד כ מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה א סמג עשין קכ:

תורה אור השלם

1. וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְיָ וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ אֶת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים:
במדבר ה יח

2. וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֶת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר וְאֹתָם לִפְנֵי יְיָ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:
ויקרא יד יא

3. וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה:
במדבר ה יט

מוסף רש"י

מסיעין את העדים. קודם קבלת עדות ממקום למקום וממחל לחדל, כשבאין להעיד אומרים להם לא נקבל כאן אלא כאן, וכן משם למקום אמר (סנהדרין לב:). שלא יהא לבה גס בחבירתה. הואיל ויש לה חבירתה, אומרת מה בכך אם אשתה גם אני (נדרים עג.). חבילות חבילות. דמיחזי עליה כמשאוי (רשב"ם פסחים קב:). חייש להרהורא. שמא יתנו בה עיניהם ויבואו לידי הרהור (סנהדרין מה.). פרק אחד. כלומר מעט ממנו מלפניו, וי"ל פרק חתיכת בגד, ולשון פרק בתרוייהו לשני טוריגל"ן (שם).

תוספות שאנץ

אתיין וקיימן אקרבנייהון שמקריבין קיניהן לטהרן באכילת קדשים ומצוה על האדם שיעמוד וישמור על קרבנו ונפקא לן בספרי מתשמרו להקריב לי במועדו ומי שיוכל ליכנס לעזרה נכנס ואלו שלא היו יכולות מפני שהן מחוסרו' כפרה עומדות בחלל שער נקנור שלא נתקדש ל"ה. מכסין אותו פרק אחד כשנסקל חתיכת בגד מלפניו. ויתגרו בה פרחי כהונה. פ"ה פרחי כהונה לאו דווקא אלא נקט אותם על שהן מצויין בעזרה יותר משאר בני אדם:

ואחר כך מביא חבל המצרי. בירושלמי מפרש חבל המצרי וכפיפה המצרית באין משירי הלשכה כחומת העיר ומגדליה ולא ידענא אי סודר שנחנק בו וסייף שנהרג בו דאמרינן פרק גנמר הדין (סנהדרין דף מג.) דבאין משל גבור אי פירושו נמי משירי הלשכה כי הכא:

תנינא ואחר כך מביא חבל המצרי. ולא ידענא מאי פשיטו מהכא טפי מהא דקתני היא חגרה לו בגלגול דמשמע דחבל מצרי בעינן ממש ועל כרחך לכתחילה למצוה בעינן אבל לאו דוקא לעכב דהיכא כתיב חבל המצרי או שוש קשירה בתורה ולמה היה לו לעכב מיהו המדקדק בפירוש רש"י לא קשיא מידי דעיקר הבאתו קמבעיא ליה אי משוש מדה במדה דוקא חבל או משוש שמיטת בגדים הואיל וצריך לקשור בגלגול לקשור חבל כדי ליפרע ממנה מיהו היכא דליכא חבל המצרי ואיכא בגלגול לא מהדרינא יותר מדאי בתר חבל: **מיום** שחרב בהמ"ק וכו'. וה"ה דבזמן הבית נהגו דין ד' מיתות מי שנתחייב בהן בלא עדים והתראה שלא (ג) לדונו בסנהדרין כדאמר בפ' אחד דיני ממונות (דף ז:) מעשה ברבי שמעון בן שטח שהיה בזמן הבית דתניא אמר רבי שמעון בן שטח ארבה בנחמה אם לא ראיתי וכו' עד שהשיבו נחש ומקשינן והאי בר נחש הוא והתני רבי חייא וכו' אלא האי דנקט מיוס שחרב בית המקדש מלתא דפסיקא נקט דבטלו ארבע מיתות לגמרי: **מי** שנתחייב סקילה. מקשי' מפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף פג:) דרבי אלעזר ברבי שמעון הוה תפיס גנבי יומא חד פגע בההוא כובס אמר להו תפסוהו ותפסוהו (ד) (זקפוהו) וזקפוהו וקא בכי אמר לו רבי אל ירע לך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום"כ וזה שנתלה נחנק ואמאי לא פריך והאי בר הכי הוא בר סקילה הוא אבל לפרש"י לא קשיא מידי דפירש התם משוש הכי נתלה משוש דכל הנסקלין נתלין ויש לומר דלאו דוקא נקט נופל מן הגג או חיה דורסתו אלא מעין מיתה שנתחייב בה יהרג ויש מפרשים דבנו בעל תחילה דהויא לה בעולה דמיתתו הויא בחנק אבל קשיא לרבי מהא דאמר בפרק אלו הן הגולין (מכות י:) דרש ריש לקיש והאלהים אנה לידו זה שהרג בשוגג עולה ונופל והורגו והא לאו בר סקילה הוא ותירץ אע"ג דלאו בר סקילה מיהו מדה במדה היא דזורק על חבירו דרך ירידה הוא כדכתיב (במדבר לה) ויפל עליו וימות ואלו מתים דרך ירידה ואם הרגו בסייף הקדוש ב"ה נפרע מהם בענין אחר:

מגיימין

דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא הכא טעמא מאי משום [1] ונוסרו כל הנשים התם אין לך ייסור גדול מזה וכי תימא לעביד בה תרתי (ו) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא [2] ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה לימא דרב נחמן תנאי היא לא דכולי עלמא אית להו דרב נחמן והכא בהא קמיפלגי מר סבר בזיוניה עדיף ליה טפי מצערא דגופיה ומר סבר צערא דגופיה עדיף ליה טפי מבזיוניה: היתה מכוסה לבנים וכו': תנא [א] אם היו שחורים נאים לה מכסין אותה בגדים מכוערים: היו עליה כלי זהב וכו': פשיטא השתא נוולי מנוויל לה הני מיבעיא מהו דתימא בהני אית לה בזיון טפי כדאמרי אינשי [ב] שליח ערטיל וסיים מסאני קמ"ל: ואחר כך מביא חבל וכו': בעא מיניה רבי אבא מרב הונא חבל המצרי מהו שיעכב בסוטה משום שלא ישמטו בגדיה מעליה הוא [ג] ובצלצול קטן נמי סגי או דילמא משום דאמר מר [ד] היא חגרה לו בצלצול לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה מדדיה מעכב א"ל תניתוה ואח"כ מביא חבל המצרי וקושרו לה למעלה מדדיה [ג] כדי שלא ישמטו בגדיה מעליה: וכל הרוצה לראות בה יראה וכו': בעא מיניה רבי אמרת כל הרוצה לראות בה רואה אלמא לא שנא גברי ולא שנא נשי והדר תני כל הנשים מותרות לראותה נשים אין אנשים לא אמר אביי תרגמה אנשים אמר ליה רבא והא כל הרוצה לראות בה רואה קתני אלא אמר רבא כל הרוצה לראות בה רואה לא שנא גברי ולא שנא נשי [ד] ונשים חייבות לראותה שנאמר [1] ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה: **מתני'** [ה] [ו] במדה שאדם מודד בה מודדין לו היא קשטה את עצמה לעבירה המקום נוולה היא גלתה את עצמה לעבירה המקום גלה עליה בירך התחילה בעבירה תחילה ואחר כך הבטן לפיכך תלקה הירך תחילה ואחר כך הבטן ושאר כל הגוף לא פלט: **גמ'** אמר רב יוסף אף על גב דמדה בטילה במדה לא בטיל [ו] דאמר רב יוסף וכן תני ר' חייא מיום שחרב בהמ"ק אע"פ שבטלה סנהדרי ארבע מיתות לא בטלו והא בטלו אלא דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטין באין עליו מי שנתחייב חניקה או טובע בנהר הכא טעמא מאי. אמרי רבנן שמלוה לבישה ואפילו היא טהורה משום ווסרו כל הנשים שלא יבאו עצמן לידי חשד ותהיינה נזעות: **הפס.** שהיא נסקלת אין לך יסור גדול מזה לאחרות: **פרפי.** מיתה ובושה: **מר סבר בזיונא עדיף ליה.** חשוב על האדם ושנוי לו טפי מצערא דגופיה הילכך מיתה יפה היא לו ליסקל לבוש ואע"פ שצערו נמשך שאינו ממהר למות ולא ליסקל ערום ויתבזה. [ו] ורבי יהודה סבר צערא דגופא עדיף ליה וזו היא מיתה יפה לו ליסקל ערום ואע"פ שמתבזה ולא יסקל בלבושו וימשך צערו: **בהני אית לה בזיון טפי.** שהיא ערומה על לבה ולאשה פרוע ויתן עליה תכשיטי זהב גנאי הוא לה שדרך בני אדם להתלוצץ באדם ערום ומנעלו ברגליו (ו) ואמרי' שליח ערטיל וסיים מסאני. שליח מופשט כדמתרגמינן ופשט וישלח [ט]. ערטיל ערום [י]: **משום דאמר מר.** לקמן במדה שאדם מודד בה מודדין לו: **היא חגרה לו.** חגרה את עצמה בצלצול נאה להתגאות בפניו. ביצלול בגדי"ל בלע"ז: **פניפוס.** דעיקר הבאתו אינו אלא כדי שלא ישמטו: **תרגמה.** לרישא דקתני כל הרוצה אנשים: **תרגמה.** פרש אותה: **מתני' יד' התחיל בעבירה תחילה.** בדרך תשמיש הירך נהנה תחילה בקירוב בשר לפיכך תלקה ירך תחילה לקלל אותה דכתיב בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה (במדבר ה): **גמ' ואע"ג דמדה.** עצמה בטילה שפסקו ארבע מיתות בית דין: **במדה לא בטיל.** שמודדין להם לעוברי עבירה במדה שמתחייבים בה ומתיס בדוגמת אותה מיתה: **דאמר רב יוסף.** הגמרא קאמר דאמר רב יוסף נמי בעלמא וכן תני כו': **דין ארבע מיתות.** דין שמיס שהיא דוגמתו: **נופל מן הגג.** דומיא דסקילה דתנן (סנהדרין דף מה.) בית הסקילה היה גבוה שתי קומות אחד מן העדים בא ולחפו כו': **חיה דורסתו.** אי דורסו בצפרניו ומפילו לארץ וגם זה דומה לנסקל: **נחש מכישו.** והאלא שורפו: **נמסר למלכות.** ומיתת מלכות מתיזין את ראשו בסייף והרג נמי סייף הוא כדאמרינן בסנהדרין (דף נב:): **ליסטין.** בומנל"ט והוא חולי בגרונו: **באים עליו.** בתוך אותה שאה עצמה כשאתה משלחה לאבדון תריבנה: **אין לי אלא שאה.** עבירה גדולה: **חניקה.** חלי שאה. תרי וקב דהיינו ג' קבין: **טובע ועולה.** משקלות קטנים הן ושיעורן בבבא בתרא בהמוכר את הספינה (דף 5.): **ומנין שכל פרוטה ופרוטה וכו'.** ואע"פ שלא נפרעו ממנו פעם ראשונה ושניה לא יתרו לו עליהם אלא מצרפין לו אותן לחשבון: **ליראות לו** (ג): **פרסה לו.** כנגדו: **לפה.** לעיף:

פניה

מסורת הש"ס

א) [סנהדרין מה. וש"נ], ב) כתובות סה:, ג) [לקמן ט.], ד) [מגילה יב:], ה) סנהדרין ז: ע"ש כתובות ג., ו) [סנהדרין ק. תוספתא פ"ג], ז) [בסנהדרין ק. איתא ר' מאיר אומר וכו' וכן מוכרח להיות לפי מאי דמסיק הש"ס לקמן טו: דשמעי' לר' מאיר דקאמר היא האכילתו וכו' ע"ש בפרש"י וכן אי' בתוספתא ריש פרק ג היה ר' מאיר אומר וכו'], ח) ס"ע ומר סבר, ט) [ויקרא טז], י) [בראשית כז], כ) [שיך לעיל ז: במשנה], ל) יעב"ץ מ"ז,

תורה אור השלם

1. וְהִשְׁבַּעְתִּי זֹמָה מִן הָאָרֶץ וְנִוַּסְּרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כִּזְמָתְכֶנָּה:
יחזקאל כג מח

2. לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְיָ:
ויקרא יט יח

3. בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגֶה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים:
ישעיהו כז ח

4. כִּי כָל סָאוֹן סָאוֹן בְּרַעַשׁ וְשִׂמְלָה מְגוֹלֵלָה בְּדָמִים וְהָיְתָה לְשִׂרְפָה מַאֲכֹלֶת אֵשׁ:
ישעיהו ט ד

5. רְאֵה זֶה מָצָאתִי אָמַרְה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן:
קהלת ז כז

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בהני וכו' ואמרי שליח: (ב) ד"ה לירלות לו פרכסה כנגדו כל"ל והל"ל: (ג) תוס' ד"ה מיום וכו' והתלאה שלא היו יכולין לזוזו בסנהדרין:

גליון הש"ם

מתני' במדה שאדם מודד. עיין סנהדרין דף 5 ע"א:

לעזי רש"י

בנדי"ל [בנידי"ל]. אגד, חגורה, סרט.
בומנל"ט [בו"ן מלב"ט] דלקת שקדים מוגלתית.

עין משפט נר מצוה

נה א מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה ד:
נו ב ג מיי' שם הל' יא סמג עשין מ:
נז ד מיי' שם הל' ה:

מוסף רש"י

משום ונוסרו כל הנשים. ואם לא היו מקבלין אותה אין כאן ייסור אם תלא זכאה, ואנו מתבוונים לגייסה ואפילו היא זכאה שלא נטמאה, מכל מקום פרוצה היתה, שהרי קינא לה ונסתרה (סנהדרין מה.). **התם.** דמיקטלא, אין לך ייסור גדול מזה. וטעמא לאו משום הרהור היא (שם). **מיתה יפה.** ולא מבזיון (שם). **בזיוניה עדיף ליה.** כלומר גדול בעיניו טפי מגופו דגופיה, הלכך טוב לה שיסקל בלבושה ותפסה למות, ואע"ג דאיכא צערא דגופא, ולא מבזה אותה להפשיטה, הלכך זו היא בגירתא מיתה יפה (שם). **צערא דגופיה עדיף ליה.** גדול בעיניו טפי מבזיוי, הלכך כשתפשיטוה זו היא יפה לה (שם). **ובצלצול.** חוור (ערובין קג:) דין ארבע מיתות. עוקם דוגמתם (כתובות ל:) פורעניות בידי שמים הדומה למיתה שהוא מתחייב בה (סנהדרין לז:), נופל מן הגג. דומיא דסקילה, כדתנן (שם מה:) בית הסקילה היתה גבוהה שתי קומות וקומה אלו הרי כאן אלא (שם לז:) דומה לנסקל שדוחין אותו מבית הסקילה לארץ (כתובות לא:). **או היה דורסתו.** אדי מפילו לארץ והורגו בדריסה (שם). **או נחש מכישו.** והאלא שורפו (שם) דקלי ליה ויהכא אלא של נחש שורפו (סנהדרין לז:). **או נמסר למלכות.** וכן מתחין ראשו בסייף כי כן דרך המומתין על ידיהן חוץ היא מיתת סייף (כתובות ל:). **או ליסטין באין עליו.** שדרכן להרגו בסייף (סנהדרין לז:). **בסרונכי.** אסכרה והיא בגרון (כתובות ל:). **שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו.** אם מדד ונתן לדקה לעני אלא מפניו, הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו (סנהדרין ק.).

תוספות שאנץ

חבל המצרי מהו שיעכב בסוטה. תימה למה יעכב והלא פריעה דכתיב בקרא אינו מעכב דהא אמר רבי יהודה אם היה לבה נאה אינו מגלה ואם היה שערה נאה אינו פורעו. וי"ל דסבר כרבנן דפליגי עליה דרבי יהודה. עוד (אית בידו) [יש לומר] דקרא לא מיירי אלא היכא שאין לחוש להרהור. דין ד' מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג. וקשה מדאמרי' (במכות דף י) שנים אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד הקב"ה מזמנן לפונדק אחד זה שהרג בשוגג עולה בסולם ונופל על אותו שהרג מזיד ואמאי והא לא מחייב סקילה שזה שנופל עליו הרי כמו אבן שנסקל בסקילה שנותנין על כריסו. וצ"ל דמיירי שהנופל יש לו בידו סייף או סכין כשנופל על חבירו הוא מתיז ראשו בסייף כמו שעושין במלכות:

או מת בסרונכי [1] **תניא היה** [2] **רבי אומר מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו שנאמר** [3] **בסאסאה בשלחה תריבנה אין לי אלא סאה מנין לרבות תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב רובע וחצי רובע תומן ועוכלא מנין תלמוד לומר** [4] **כי כל סאון סואן ברעש ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול תלמוד לומר** [5] **אחת לאחת למצוא חשבון וכן מצינו בסוטה שבמדה שמדדה בה מדדו לה היא עמדה על פתח ביתה ליראות לו לפיכך כהן מעמידה על שער נקנור ומראה קלונה לכל היא פרסה לו סודרין נאין על ראשה לפיכך כהן נוטל כפה מעל ראשה ומניחו תחת רגליה היא קשטה לו פניה לפיכך**

פניה

פניה מוריקות. הכי תני לקמן[1] אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות: **הראתה לו באצבעותיה.** רמזה לו לבעל אצלה: **מאכל בהמה.** שעורים: **במקידה של חרש.** פחותה ומגונה שבכוסות: **שש כה פנים.** פנאי ליפרע ממנה. ושמתי אני את פני

פניה מוריקות היא כחלה לו עיניה לפיכך עיניה בולטות היא קלעה לו את שערה לפיכך [א]כהן סותר את שערה היא הראתה לו באצבע לפיכך ציפורניה נושרות [ב] היא חגרה לו בצילצול לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה מדדיה היא פשטה לו את יריכה לפיכך יריכה נופלת היא קיבלתו על כריסה לפיכך בטנה צבה [ג] היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה היא השקתהו יין משובח בכוסות משובחים לפיכך כהן משקה מים המרים במקידה של חרש היא עשתה בסתר [1] יושב בסתר עליון שם בה פנים שנאמר [2] ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין [ד] וגו' דבר אחר היא עשתה בסתר המקום פירסמה בגלוי שנאמר [3] תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל (וגו') ומאחר דנפקא ליה מאחת לאחת למצא חשבון [4] כי כל סאון סואן ברעש למה לי לכמדה ומאחר דנפקא ליה מכי כל סאון סואן ברעש [5] בסאסאה בשלחה תריבנה למה לי לכדרב חיננא בר פפא דא"ר חיננא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שעת שילוחה שנאמר בסאסאה בשלחה וגו' [ה] איני והאמר רבא שלשה כוסות האמורות במצרים למה אחת ששתת בימי משה ואחת ששתת בימי פרעה נכה ואחת שעתידה לשתות עם חברותיה וכי תימא הנך אזדו והני אחריני נינהו [ו] והתניא אמר רבי יהודה מנימין גר המצרי היה לי חבר מתלמידי ר' עקיבא אמר מנימין גר המצרי אני מצרי ראשון ונשאתי מצרית ראשונה [2] אשיא לבני מצרית שניה כדי שיהא בן בני מותר לבא בקהל אלא אי איתמר הכי איתמר א"ר חיננא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן המלך עד שעת שילוחו שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה וגו' אמימר מתני להא דרב חיננא בר פפא אהא מ"ד [6] כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם אני ה' לא שניתי לא הכיתי לאומה ושניתי לה ואתם בני יעקב לא כליתם היינו דכתיב [7] חצי אכלה בם חצי כלין והן אינן כלין [ז] אמר רב המנונא אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו שנאמר [8] במלאות ספקו יצר לו וגו' דרש ר' חיננא בר פפא מאי דכתיב [9] רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה אל תקרי נאוה תהלה אלא נוה תהלה זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם דוד דכתיב [10] טבעו בארץ שעריה משה דאמר מר משנבנה מקדש ראשון נגנז אהל מועד קרשיו קרסיו וריחיו ועמודיו ואדניו היכא אמר רב חסדא אמר אבימי תחת מחילות של היכל תנו רבנן [1] סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה מה שביקשה לא ניתן לה ומה שבידה נטלוהו ממנה שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו מה שמבקש אין נותנין לו ומה שבידו נוטלין הימנו

מנימין גר המצרי וכו'. מקשים מפרק תפלת השחר (ברכות דף כח.) דאמר בו ביום עמד יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש ואמר להם מה אני לבא בקהל בקהל אמר לו ר"ג אסור אתה א"ל ר' יהושע מותר אתה א"ל ר"ג והלא כתיב לא יבא עמוני ומואבי אמר לו ר"י וכי עמון ומואב במקומם הן יושבין והלא כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל העולם כולו א"כ אפילו מנימין היה מותר לבא בקהל ועוד מקשינן אהיא דתפלת השחר דאמר פ"ק דמגילה (דף יב:) זיל לגבי עמון ומואב דיתבי אדוכתייהו כאמרא [ח] אדודיא שנאמר שאנן מואב מנעוריו וגו' מיהו הכא בשמעתין לא קשיא מידי כמו שפרש"י דמנימין היה טועה וסבור שלא נתבלבלו כדקתני סיפא בתוספתא דפ' בתרא דקדושין אמר לו רבי עקיבא מנימין טעית הלכה כבר עלה סנחריב ובלבל את האומות לא מצרים במקומם ולא עמונים ומואבים במקומם אלא עמון נושא מצרית ומצרי נושא עמונית ואחד מן אלו מותר בכל משפחות האדמה ואחד מכל משפחות האדמה נושא את אלו [ד] והכא הכי פירושא עד כאן ל"פ אלא אם נתבלבלו אי לאו אבל כולי עלמא מודו דישנן בעולם אבל ההיא דמגילה תיקשה ופר"ת דסנחריב אע"פ שבלבל את כל העולם כולו ארץ מצרים לא בלבל כדכתיב (מלכים ב כד) בפרעה נכה ולא הוסיף עוד מלך מצרים ללאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת אלמא סנחריב לא בלבל [ט] והכי תנא בסדר עולם מיום שעלה מלך בבל על ארץ מצרים עוד לא זקפה ראש אבל עמון (ומואב) בלבל דכל היהו [ו] לא אשכחן בהדיא שלא בלבלן כדכתיב (ישעיה לו) מי בכל אלהי הארצות וגו' ובמצרים אשכחן בהדיא שלא בלבלן אלא שטפן כדאמרי' בסדר עולם כשהלך לתרהקה מלך כוש ועל אותה שעה אמר בתוספתא אמר לו רבי עקיבא מנימין טעית וכו' וגמרא שלנו לא חש להזכיר לפי שלא היה כיבוש גמור אלא כשטיפת שבנא וסיעתו וגם מואב שטף כדאמרינן בסדר עולם שלא שנים ונקלה כבוד מואב (ישעיה טז) שסנחריב שטפן אבל כיבוש ובלבול לא הוה ובמואב אשכחן בהדיא דלא בלבל כדכתיב שאנן מואב מנעוריו וכי אמר ירמיה להאי קרא הוה שאנן מכלל דלא בלבל ובמגילה גרסינן זיל גבי מואב דיתיב אדוכתייהו ול"ג עמון דעמון לא יתבי אדוכתייהו [ובברכות (דף כח.) אמרינן] וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין ל"ג ומואב וחורבן נבוכדנצר לא חשיב בלבול דכי היה מחריב נבוכדנצר היה מניח דלת הארץ במקומם אבל סנחריב היה מעביר לארץ ומבלבלן והכי אמרינן בפ' בתרא (לקמן מו:) גבי לוז היא לוז שלא בלבלה סנחריב ולא החריבה נבוכדנצר ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור שם ובכ"מ מולה בלבול בסנחריב וחורבן בנבוכדנצר ולפוס ריהיטא גרס עמון בהדי מואב ולית[ח] כדפרישית ותו לא מידי ע"כ פירושו וקשה לפירושו מן התוספתא דקתני לא מצרים במקומם הם יושבין ויש לנו לשבש כמו כן לפירושו הא דקתני לא מואבים במקומם ואי ל"ג מואבים בתוספתא ועמון בגמרא לא קשיא מידי[ט]: **לא** הכיתי לאומה ושניתי. ה"ה דאתא הוה מצי למיפרך הא דרבא והא דמנימין ותימה מאי הוה מצי לתרץ דלא הוי מצי לתרץ למלך של אומה מדקאמר ואתם בני יעקב דאמר ואומה שלימה מיירי:

אלא

[1] [לעיל ח:], [2] [לקמן טו:], [3] [חולין לב.], [4] [מכות עח. ע"פ תוספתא קדושין פ"ה, ה] ערכין טו., [5] [תוספתא שם פ"ד], [6] [דף כ.], [7] [בראשית מ], [8] [ירמיה מו], [9] [פ"ה ה"ו], [10] פי' שמריס, [1] [וע"ע תוס' יומא עו: ד"ה מנימין ותוס' מגילה יב: ד"ה זיל],

[א] מיי' פ"ג מהל' סוטה הל' ט:

[ב] מיי' פי"ב מהל' איסו"ב הל' כ' טוש"ע אה"ע סי' ל סעי' ו:

[ג] כוסות האמורות במצרים הוא בחלום שר המשקים של פרעה ובמדרש יש דלעתיד משקה הקב"ה האומות כוס התרעלה וכשיגיעו למצרים ואמר כבר שתיתי פעמים יאמר לה הקב"ה שתה דאין שתיה זו כאחרות אלא [ד] לא תק עוד והיינו דכתיב אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ: אמר מנימין גר המצרי אני מצרי וכו' כדי שיהא בן בני ראוי לבוא בקהל וא"ת איהו הוי נמי כשר כיון דסנחריב עמד ובלבל כל העולם חוץ ממואב כדאמר בפרק תפלת השחר וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין והלא עלה סנחריב ובלבלן. וי"ל דסנחריב לא בלבל אותן של מצרים אלא הביאן בחבלים ובשלשלאות עד לפני ירושלים וכשהצליח חזקיה וראו הנס השלימו עמו וקבלו עול שמים עליהן והחזירן למקומן אי נמי י"ל דההוא דמנימין דהכא היתה אחר מ' שנה שפסקה גלותן וחזרו למקומן וה"נ קאמר התם [בתוספתא דידים] דאמר מנימין כשראה שהתיר ר"י ליהודה גר העמוני ואמר להם אף אני כמו כן אמרו לו לארצך יש קצבה לאחר מ' שנה כדכתיב בקרא גבי מצרים מקץ מ' שנה אשיב ולו אין קצבה: ומיהו פ"ה הכא דלית ליה להא דאמר עמד סנחריב ובלבל כל העולם והכי נמי קתני (בפרק בתרא) [בתר דהך] מילתא [בתוספתא] דקידושין אמר לו [ר"ע] מנימין טעית שכבר עלה סנחריב. ל"ה. משמבבנה מקדש ראשון נגנז אהל מועד ולית ליה לההוא תנא כמאן דאמר דארון גלה לבבל כדאמר ביומא אלא סבירא ליה כמאן דאמר יאשיהו גנזו:

[ח] עי' הגיהא בילקוט תהלים רמז תתי"ג.

תורה אור השלם

1. יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן:
תהלים צא א

2. וְעַיִן נֹאֵף שֹׁמְרָה נָשֶׁף לֵאמֹר לֹא תְשׁוּרֵנִי עָיִן וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים:
איוב כד טו

3. תִּכְסֶה שִׂנְאָה בְּמִשְׂאוֹן תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְּקָהָל:
משלי כו כו

4. כִּי כָל סָאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְּדָמִים וְהָיְתָה לִשְׂרֵפָה מַאֲכֹלֶת אֵשׁ:
ישעיהו ט ד

5. בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים:
ישעיהו כז ח

6. כִּי אֲנִי יְיָ לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם:
מלאכי ג ו

7. אִסְפָּה עָלֵימוֹ רְעוּת חִצֵּי אֲכַלֶּה בָם:
דברים לב כג

8. בְּמִלּאוֹת שַׁפְקוֹ יַצֵּר לוֹ כָּל יַד עֲמַל תְּבוֹאָנוּ:
איוב כ כב

9. רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לְיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:
תהלים לג א

10. טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ אִבַּד וְשִׁבַּר בְּרִיחֶיהָ מַלְכָּהּ וְשָׂרֶיהָ בַגּוֹיִם אֵין תּוֹרָה גַּם נְבִיאֶיהָ לֹא מָצְאוּ חָזוֹן מֵיְיָ:
איכה ב ט

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא תשומי עין וסתר פנים ישים ד"א וכ"כ בע"י: (ב) רש"י ד"ה לכמדה ללמדנו שנמדה: (ג) ד"ה ת דוד וכו' אי של כסף וזהב כדי: (ד) תוס' ד"ה מנימין וכו' ונשא את אלו והכי פריך הכא ע"כ ל"פ אלא אם נתבלבלו: (ה) בא"ד לא בלבל מצרים והכי תנא בסדר: (ו) בא"ד דלא אשכחן בהדיא שלא בלבלן ודאי בלבלן כדכתיב:

מוסף רש"י

בצילצול. אזור נאה (ערובין קג:). שלשה כוסות. בספור המלוס וכוס פרעה וגו' (חולין צב.). בימי פרעה נכה. שסחריב נבוכדנצר דכתיב (ירמיה מז) לבא נבוכדנצר מלך בבל וגו' (שם). במלאות ספקו יצר לו. כשתמלא סאתו בעונות הרבה אז יצר לו, תבא עליו צרה (ערכין טו.).

תוספות שאנץ

פניה מוריקות. הכי תני לקמן אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות: הראתה לו באצבעותיה. רמזה לו לבעל אצלה: מאכל בהמה. שעורים: במקידה של חרש. פחותה ומגונה שבכוסות: שש כה פנים. פנאי ליפרע ממנה. ושמתי אני את פני (ויקרא כ) ונתתי (את) פני (שם יח) כולן לשון פונה אני מכל עסקי ועוסקיני בהן: תכסה שנאה במשאון. (שנאמר במשאון) המכסה דבר השוה למקום. במשאון בחשך כמו שואה (איוב ל) שעושה מעשיו בחושך: כי כל סאון. שבא ללמדנו שאף עבירות קטנות נפרעות הימנו: למה לי. מאחת לאחת נפקא: לכמדה. (ב) שבמדה שמודד מודדין לו הפרעון מעין החטא: שילוחה. מיבודה מן העולם: ג' כוסות. בחלומו של שר המשקים (ד): בימי פרעה נכה. לבא נבוכדנצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים (ט): עם חברותיה. לימות המשיח. אלמא לא נטרדה במכה ראשונה: וכי תימא הנך אזדו. הראשונים כלו כולן ואלו מאומות אחרות היו שנתישבו בארץ מצרים: מצרי ראשון. הוא עצמו נתגייר: אשיא לבני מצרית שניה. בת מצרית גיורת וגר מצרי שתהא היא שניה לגירות כדי שיהא בן בני שלישי ורבוי ליש בת ישראל דכתיב (דברים כג) בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה' שאם הייתי משיא לבני מצרית ראשונה היה בן בני שני מצד האם דאמר ביבמות (דף עח.) ובקידושין (דף סז.) [בנים אשר יולדו] להם הלך אחר פסולן. אלמא עדיין מצרים הם דאילו שאר אומות מותרין לבא בקהל מיד. מנימין לית ליה הא דאמר בברכות (דף כח.) שהעמונים והמצרים מותרין לבא בקהל שכבר עלה סנחריב ובלבל את כל האומות והכי נמי קתני בתר דהך מילתא בתוספתא דקדושין אמר לו ר"ע מנימין טעית שכבר עלה סנחריב ובלבל כו': אהא. מן המקרא הזה: חלי כליס. מכותי כלות: במלאות ספקו. כל רצונו: יצר לו. תבואתו לרע: אלא נוה תהלה. על עסקי נוה בתים שבנו יהלוהו: אלא שלנו שונאיהם במעשה ידיהם. להיות נהנים מהם: דוד דכתיב טבעו בארץ שעריה. לעיל מיניה כתיב חסד ה' להשמיד חומת בת ציון ועלה כתיב טבעו בארץ ומלודת ציון היא עיר דוד וביתו דכתיב בספר שמואל (ג ה) וכשבאו לריס בימי לדקיהו טבעו השערים לתות השערים שהיו של נחושת או של (ג) זהב כדי שלא ישאוס אויבים ועליס לא נשאו אתם: מה שבקשה לא ניתן לה. שאסורה לבועל: ומה שבידה נטלו הימנה. אם שותה מים מתה ואם הודתה נאסרה לבעלה והפסידה כתובתה: נחש

[1] [לקמן ח:], [2] [חולין לב.], [3] [מכות עח. ע"פ תוספתא קדושין פ"ה, ה] ערכין טו., [4] [תוספתא שם פ"ד], [5] [דף כ.], [6] [בראשית מ], [7] [ירמיה מו], [8] [פ"ה ה"ו], [9] פי' שמריס, [10] [וע"ע תוס' יומא עו: ד"ה מנימין ותוס' מגילה יב: ד"ה זיל],

[1] [לעיל ח:], [2] [חולין לב.], [3] [מכות עח. ע"פ תוספתא קדושין פ"ה, ה] ערכין טו., [4] [תוספתא שם פ"ד], [5] [דף כ.], [6] [בראשית מ], [7] [ירמיה מו], [8] [פ"ה ה"ו], [9] פי' שמריס, [10] [וע"ע תוס' יומא עו: ד"ה מנימין ותוס' מגילה יב: ד"ה זיל],

נח א מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה טז סמג עשין כו:

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
בראשית ג יד
2. וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה יִתֵּן יְיָ אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ בְּתֵת יְיָ אֶת יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבֶה:
במדבר ה כא
3. וְהִשְׁקָה אֶת הַמַּיִם וְהָיְתָה אִם נִטְמְאָה וּתְמַל מָעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה לְקֶרֶב עַמָּהּ:
במדבר ה כז
4. וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמַעַיִךְ לְצֹבֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֵךְ וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן:
במדבר ה כב
5. וְיֹאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת עֵינָיו וַיּוֹרִידוּ אוֹתוֹ עַזָּתָה וַיַּאַסְרֻהוּ בְנְחֻשְׁתַּיִם וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים:
שופטים טז כא
6. וַיָּסֹבּוּ עֲשָׂרָה נְעָרִים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב וַיִּכּוּ אֶת אַבְשָׁלוֹם וַיְמִיתֻהוּ:
שמואל ב יח טו
7. וַיַּעַשׂ אַבְשָׁלוֹם כְּדָבָר הַזֶּה לְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאוּ לְמִשְׁפַּט אֶל הַמֶּלֶךְ וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל:
שמואל ב טו ו
8. וַיֹּאמֶר יוֹאָב לֹא כֵן אֹחִילָה לְפָנֶיךָ וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקָעֵם בְּלֵב הָאֵלָה: שמואל ב יח יד
9. וַתִּתְצַב אֶחָתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ:
שמות ב ד
10. וְתִסְּגֹר מִרְיָם מְחוּץ לַמַّחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם:
במדבר יב טו
11. וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרָיִם: בראשית נ ז
12. וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם: שמות יג יט
13. וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגַי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: דברים לד ו
14. אֵז יִבְקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְיָ יַאַסְפֶךָ: ישעיהו נח ח
15. וַיֹּאמֶר לוֹ אֲבִיו וְאִמּוֹ הַאִין בְּבְנוֹת אַחֶיךָ וּבְכָל עַמִּי אִשָּׁה כִּי אַתָּה הוֹלֵךְ לִקְחַת אִשָּׁה מִפְּלִשְׁתִּים הָעֲרֵלִים וַיֹּאמֶר שַׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְּעֵינָי: שופטים יד ג
16. וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מֵיְיָ הִיא כִּי תֹאֲנָה הוּא מְבַקֵּשׁ מִפְּלִשְׁתִּים וּבָעֵת הַהִיא פְּלִשְׁתִּים מֹשְׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל: שופטים יד ד
17. וַיֵּלֶךְ שַׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיַּרְא שָׁם אִשָּׁה זוֹנָה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ: שופטים טז א
18. וַיָּרֶד שַׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה וַיַּרְא אִשָּׁה בְּתִמְנָתָה מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים: שופטים יד א
19. וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן וַיֶּאֱהַב אִשָּׁה בְּנַחַל שֹׂרֵק וּשְׁמָהּ דְּלִילָה: שופטים יז ד
20. וַתִּשְׁנָהוּ עַל בִּרְכֶּיהָ וַתִּקְרָא לְאִישׁ וַתְּגַלַּח אֶת שֶׁבַע מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ וַתָּחֶל לְעַנּוֹתוֹ וַיָּסַר כֹּחוֹ מֵעָלָיו: שופטים טז יט
21. וַתָּרֶא דְלִילָה כִּי הִגִּיד לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים לֵאמֹר עֲלוּ הַפַּעַם כִּי הִגִּיד לִי אֶת כָּל לִבּוֹ וַעֲלוּ אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעֲלוּ הַכֶּסֶף בְּיָדָם: שופטים טז יח
22. וְאִמַּר פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וַיִּקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֵצֵא כַּפַּעַם בְּפַעַם וְאִנָּעֵר וְהוּא לֹא יָדַע כִּי יְיָ סָר מֵעָלָיו: שופטים טז כ
23. וַיְגִדֶ לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ וַיֹּאמֶר לָהּ מוֹרָה לֹא עָלָה עַל רֹאשִׁי כִּי נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מִבֶּטֶן אִמִּי אִם גֻּלַּחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כֹּחִי וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּכָל הָאָדָם: שופטים טז יז
24. וַיַּרְא כִּי הִגִּיד לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ וַתִּקְרָא נַפְשׁוֹ לְמוֹת: שופטים טז טז
25. וְעַתָּה הַשְׁמֵרִי נָא וְאַל תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל תֹּאכְלִי כָּל טֻמְאָה: שופטים יג ד
26. וַיְבַקֵּעַ אֱלֹהִים אֶת הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר בַּלֶּחִי וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מָיִם וַיִּשְׁתְּ וַתָּשָׁב רוּחוֹ וַיְחִי עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ עֵין הַקּוֹרֵא אֲשֶׁר בַּלֶּחִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה: שופטים טו יט
27. וַתָּחֶל רוּחַ יְיָ לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל: שופטים יג כה
28. יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דָרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי אָרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר: בראשית מט יז
29. פַּעֲמֹן וָרִמֹּן עַל שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב: שמות כח לד
30. כִּי הֹנַּף הֹרָה וִילַדְתִּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ כִּי נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן הַבֶּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים: שופטים יג ה

נחש הקדמוני. נתן עיניו בחוה ובא עליה והיינו דכתיב (בראשית ג) הנחש השיאני לשון תשמיש ושומין הוא: **נטלו הימנו.** קומה זקופה: **יהא מלך.** שלכך עשאו ערום מכל: **אני אמרתי יהלך בקומה זקופה.** מקללתו אתה למד. וכן כל אלה אתה למד מקללתן: **קין.** נתן עיניו בתאומה יתירה שנולדה עם הבל ששתי תאומות נולדו עמו[א] והיינו דכתיב (בראשית ד) את אחיו את הבל שני אתים שני ריבויים: **קית.** על הכהונה ונגלע: **נגעם.** בממונו של בלק לקלל את ישראל והרג במדין שהלך ליטול שכר עשרים ואחד אלף שנפלו מישראל בעצתו[ב]: **דואג.** אביר הרועים וגדול שבתלמידים היה ונתקנא בדוד שראהו נכון דבר ואיש תואר ומראה פנים בהלכה דכתיב (שמואל א ט:) הנה ראיתי בן ישי בית הלחמי וגו' ואמר באגדה דמלך (סנהדרין צג:) דכל הפסוק הזה דואג אמרו בלשון הרע: **ואחיתופל.** נתן עיניו במלוכה כדאמר במלך (שם קא:[ג]) ראה אם יוצא מאמתו וכסבור שעתיד למלוך[ד]. ומה שבידו נטלו הימנו לא יחלו ימיהם[ה]: **גחזי.** בממונו של נעמן ונצטרע[ו]: **ואדוניה.** בחיבשג ונהרג[ז]: **ועוזיה.** בכהונה והצרעת זרחה על מצחו (דה"ב כו): **כי לייט בו.** וקללה היא תחלת הפורענות. **מיהו כי בדקי מיא כי אורחייהו בדקי.** שבמעיים נכנסות תחילה ומקלקלות אותן ואח"כ נופלות לירך: **אלא להוליא נעו.** שאמרו לא עשו כסדר הקללה ואין פורענות זו על ידן: **מתני' שמשון הלך אחר עיניו.** כדיליף לקמן: **על עשר פלגשי אביו.** דכתיב בספר שמואל (ב טו) ויעזוב עשר נשים פלגשים לשמור הבית: **לוגביות.** חניתות: **לב אביו ולב ב"ד.** דכתיב (שם) אלכה נא ואמלטה את נדרי וגו' וכתיב את אבשלום הלכו מאתים איש קרואים והולכים לתומם ואמרינן בסוטה דירושלמי[ח] קרואים מדוד שעל ידי מצות דוד הלכו עמו אמר לו כתוב לי שילכו עמי אותן שנים שאבחר וכתב לו שנים והוליכם אחריו וכן לשנים אחרים עד שכינס מאתים וכולן ראשי סנהדרלות הרי לב אביו ולב ב"ד. ולב אנשי ישראל דכתיב [שם] בקרב איש להשתחוות וגו' וכתיב מי ישימני שופט בארץ [שם] וכתיב ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל: **ואין באחיו גדול ממנו.** שהיה מלך. הרי מדה שמדד שנקבר אביו בגדולים ובו במדה מדדו לו שנקבר הוא בגדולים[ט]: **מי נגו.** לענין כבוד קבורה ליקבר בגדולים גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה שהוא גדול מישראל ואין בישראל גדול ממנו. הרי שבמדה שמדד לקבור את יוסף ע"י גדול בה מדדו לו שאין גדול בכבודו קבור ממשה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה: **גמ' בעיניו מרד.** ע"י עיניו מרד בגורלו: **כי מה' הוא.** שחשק בואתה אשה כדי להתגרות בפלשתים: **והכתיב וירד שמשון אמנתה.** וילא שם אשה מבנות פלשתים ומיטב בעיני שמשון. ומעשה של זו שבתמנת קודם למעשה של זו שבעזה: **אחילם קלקולו מיהא בעזה הוה.** דההיא דתמנת לאו קילקול הוא כולי האי שלקחה לו לאשה ולא בא עליה בזנות. ל"ה. וכן איכא בירושלמי ואע"ג דגויה הוה שמא בציעה בא עליה אבל ההיא דעזה לא היה דרך נשואין אלא דרך

וכן מצינו[ו] בנחש הקדמוני שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו מה שביקש לא נתנו לו ומה שבידו נטלוהו ממנו אמר הקב"ה אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה ועכשיו [1]ארור הוא מכל הבהמה ומכל חית השדה אני אמרתי יהלך בקומה זקופה עכשיו על גחונו ילך אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם עכשיו עפר יאכל הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה עכשיו איבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה וכן מצינו בקין וקרח ובלעם ודואג ואחיתופל וגחזי ואבשלום ואדוניהו ועוזיהו והמן שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם מה שביקשו לא ניתן להם ומה שבידם נטלוהו מהם: ביארך התחילה בעבירה וכו': מנא ה"מ אילימא משום דכתיב [2]בתת ה' את יריכך נופלת ואת בטנך צבה והכתיב [3]וצבתה בטנה ונפלה ירכה אמר אביי כי לייט תחילה ירך והדר בטן לייט אומיא כי בדקי כי אורחייהו בדקי בטן ברישא והדר ירך בקללה נמי כתיב [4]לצבות בטן ולנפיל ירך[ג] ההוא דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירך שלא להוציא לעז על מים המרים: **מתני'** שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו פלשתים את עיניו שנאמר [5]ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו ולפי שבא על עשר פלגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לוגביות שנאמר [6]ויסבו עשרה (ח) אנשים נושאי כלי יואב ולפי שגנב ג' [ט]גנבות לב אביו ולב ב"ד ולב ישראל [ד] (שנאמר [7]ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל) לפיכך נתקעו בו ג' שבטים שנאמר [8]ויקח (ג) שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום וכן [ט]לענין הטובה מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר [9]ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו לה ישראל ז' ימים במדבר שנאמר [10]והעם לא נסע עד האסף מרים יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו שנאמר [11]ויעל יוסף לקבור את אביו ויעל עמו גם רכב גם פרשים מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה משה זכה בעצמות יוסף ואין בישראל גדול ממנו שנאמר [12]ויקח משה את עצמות יוסף עמו מי גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא המקום שנאמר [13]ויקבור אותו בגיא לא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים שנאמר [14]והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך: **גמ'** ת"ר שמשון בעיניו מרד שנאמר [15]ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני לפיכך נקרו פלשתים את עיניו שנאמר [5]ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו איני והכתיב [16]ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא כי אזל מיהא בתר (ג) ישרותיה אזל תניא [ט]רבי אומר תחילת קלקולו בעזה לפיכך לקה בעזה (ד) תחילת קלקולו בעזה דכתיב [17]וילך שמשון עזתה וירא שם אשה זונה וגו' לפיכך לקה בעזה דכתיב [5]ויורידו אותו עזתה והכתיב [18]וירד שמשון תמנתה תחלת קלקולו מיהא בעזה היה [19]ויהי אחרי כן ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה תניא רבי אומר אילמלא [ט] (לא) נקרא שמה דלילה ראויה היתה שתקרא דלילה דילדלה את כחו דילדלה את לבו דילדלה את מעשיו דילדלה את כחו דכתיב [20]ויסר כחו מעליו דילדלה את לבו דכתיב [21]ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו דילדלה את מעשיו דאיסתלק שכינה מיניה דכתיב [22]והוא לא ידע כי ה' סר מעליו ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו מנא ידעה א"ר חנין א"ר ניכרין דברי אמת אביי אמר ידעה בו באותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה כיון דאמר [23]נזיר אלהים אני אמרה השתא ודאי קושטא קאמר [24]ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו מאי ותאלצהו אמר רבי יצחק דבי רבי אמי בשעת גמר ביאה נשמטה מתחתיו [25]ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא מאי כל טמא ותו עד השתא דברים טמאים קאכלה א"ר יצחק דבי רבי אמי דברים האסורים בנזיר [26]ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי א"ר יצחק דבי רבי אמי הוא איוה לדבר טמא לפיכך נתלו חייו בדבר טמא [27]ותחל רוח ה' וגו' א"ר חמא בר' חנינא חלתה נבואתו של יעקב אבינו דכתיב [28]יהי דן נחש עלי דרך לפעמו במחנה דן א"ר יצחק דבי רבי אמי מלמד שהיתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג כתיב הכא לפעמו במחנה דן וכתיב התם [29]פעמון ורימון בין צרעה ובין אשתאול אמר ר' אסי צרעה ואשתאול שני הרים גדולים היו ועקרן שמשון וטחנן זה בזה [30]והוא יחל להושיע את ישראל אמר רבי חמא ברבי חנינא

הוחל

שדילדה. עקרה. כמו אבני הר שנדלדלו[ט]: **מנא ידעה.** הלא כמה כזבים אמר לה קודם לכן ומנאתו שקרן: **נכרין דברי אמת.** מתקבלין ומיושבין ודבורים על אופניהם. ראתה שערו גדול ולא היה שותה יין והבינה שהדברים האחרונים שאמר לה שבדבר הזה היה כחו גדול אמת הן: **ואתלצהו.** לשון דוחק ומצוקה: **בשעת גמר ביאה.** תחת האדם מרובה: **דברים האסורים לנזיר.** משרת ענבים כגון נזיר ששרה ענבים במים ויש בהם טעם יין הלא נפקא מכל אשר יעשה מגפן היין (במדבר ו) **מכאן.** מקום קביעות השן: **איזה לדבר טמא.** ליטמא בת אל נכר: **בדבר טמא.** לחי החמור שאלמלא הוא היה מת בלמת: **רוח ה'.** רוח נבואה ששרתה על יעקב: **מקשקשת לפניו.** לנוותו באשר הולך:

הגהות הב"ח

(א) במשנה ויסבו עשרה נערים נושאי כלי יואב וכיכו את אבשלום ולפי שגנב: (ב) שם ויקח יואב שלשה שבטים: (ג) גמרא בתר ישרות עיניו אזל: (ד) שם לקח בעצה תחילה תחילת: (ה) רש"י ד"ה ולפי בלמתי וכו' בגדולים דמי לנו וכו' שאין לנו גדול בכבוד קבורה כמשה כל"ל והל"ת:

מוסף רש"י

שלא להוציא לעז על מים המרים. משום דהוה אמר לה בקללה בריש את יריכך נופלת וגו' וסוף המים נבדוק כדרך מיפסק, דכתיב ונמצה בטנה והדר ונפלה יריכה, לכך הוקדם להודיע תחלה שהמים כדרך מיפסק ובדקוה (לקמן נח.). מקשקשת. בטנו"ט בלע"ז (נדה מז.).

תוספות שאנץ

וכן מצינו בקין נתן עיניו בתאומה יתירה שנולדה עם הבל דשני תאומות נולדו עמו דכתיב את אחיו את הבל שני אתין ב' ריבויין. קרח על כהונה ובלע. בלעם בממונו של בלק לקלל ישראל ונהרג במדין כשהלך ליטול שכר כ"ד אלף שנפלו מישראל בעצתו. דואג אביר הרועים וגדול שבתלמידים היה ונתקנא בדוד כדכתיב הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ואמר בהגדה בפ' חלק כל הפסוק הזה אמרו דואג בלשון הרע. ואחיתופל נתן עיניו במלוכה כדאמרינן ראה אם יוצאה מאמתו וכסבור שעתיד למלוך. גיחזי בממונו של נעמן ונצטרע אבשלום במלכות ונהרג אדניה באבישג ונהרג ועוזיהו בכהונה והצרעת זרחה במצחו. ל"ה. גנב לב אביו ולב בית דין פ"ה שאמר אלכה ואשלמה את נדרי. וכתיב ואת אבשלום הלכו מאתים איש (וא"ת) [ואמר' בירושל' דסוטה] שעל ידי מצות דוד אביו הלכו עמו אמר לו כתוב לי שילכו עמי אלו שנים שאבחר וכתב לו והיה מראה חותמו של דוד לשנים והולכין וכן לשנים אחרים עד שכנס מאתים איש וכולן ראשי סנהדראות הרי גנב לב אביו ולב ב"ד. ל"ה: תחלת קלקולו מיהא בעזה היה. פ"ה וההוא דתמנת לאו קלקול הוא כולי האי שלקחה לו לאשה ולא בא עליה בזנות. ל"ה. וכן איכא בירושלמי ואע"ג דגויה הוה שמא בציעה בא עליה אבל ההיא דעזה לא היה דרך נשואין אלא דרך

ח) מדר"ג פ"ח, ט) נקמן כח., ו) [ל"ל לנבות וכ"ל במשנה שמשמיות וכן בע"ז אבל בתוספתא פ"ג איתא גנבות], ז) רש"ז מ"ז, ח) [עי' תוס' לקמן יא. ד"ה שאמר], ט) [תוספתא פ"ג], י) [עי' תוספות מגילה כא.], יא) [פ"ל כב ז], יב) [סנהדרין קו.], יג) [וע"ש ל"ע], יד) [בר"ש שבע"י יט כאן סה"ד], טו) [תהלים נה], טז) [מ"ב ה], יז) [מ"ל נ], יח) [פ"ל ה"ח], יט) [ע"ז מו.].

הגהות הגר"א

[1] ארור הוא מכל הבהמה ומכל חית השדה אני אמרתי יהלך בקומה זקופה עכשיו על גחונו ילך אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם עכשיו עפר יאכל הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה עכשיו איבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה וכן מצינו בקין וקרח ובלעם ודואג ואחיתופל וגחזי ואבשלום ואדוניהו ועוזיהו והמן שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם מה שביקשו לא ניתן להם ומה שבידם נטלוהו מהם: [2] בתת ה' את יריכך נופלת ואת בטנך צבה [3] וצבתה בטנה ונפלה ירכה אמר אביי כי לייט תחילה ירך והדר בטן לייט אומיא כי בדקי כי אורחייהו בדקי בטן ברישא והדר ירך בקללה נמי כתיב [4] לצבות בטן ולנפיל ירך [ג] ההוא דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירך שלא להוציא לעז על מים המרים: [5] ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו שנאמר [6] ויסבו עשרה (ח) אנשים נושאי כלי יואב ולפי שגנב ג' [ט] גנבות לב אביו ולב ב"ד ולב ישראל [ד] (שנאמר [7] ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל) לפיכך נתקעו בו ג' שבטים שנאמר [8] ויקח (ג) שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום וכן [ט] לענין הטובה מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר [9] ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו לה ישראל ז' ימים במדבר שנאמר [10] והעם לא נסע עד האסף מרים יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו שנאמר [11] ויעל יוסף לקבור את אביו ויעל עמו גם רכב גם פרשים מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה משה זכה בעצמות יוסף ואין בישראל גדול ממנו שנאמר [12] ויקח משה את עצמות יוסף עמו מי גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא המקום שנאמר [13] ויקבור אותו בגיא לא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים שנאמר [14] והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך: **גמ'** ת"ר שמשון בעיניו מרד שנאמר [15] ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני לפיכך נקרו פלשתים את עיניו שנאמר [5] ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו איני והכתיב [16] ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא כי אזל מיהא בתר (ג) ישרותיה אזל תניא [ט] רבי אומר תחילת קלקולו בעזה לפיכך לקה בעזה (ד) תחילת קלקולו בעזה דכתיב [17] וילך שמשון עזתה וירא שם אשה זונה וגו' לפיכך לקה בעזה דכתיב [5] ויורידו אותו עזתה והכתיב [18] וירד שמשון תמנתה תחלת קלקולו מיהא בעזה היה [19] ויהי אחרי כן ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה תניא רבי אומר אילמלא [ט] (לא) נקרא שמה דלילה ראויה היתה שתקרא דלילה דילדלה את כחו דילדלה את לבו דילדלה את מעשיו דילדלה את כחו דכתיב [20] ויסר כחו מעליו דילדלה את לבו דכתיב [21] ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו דילדלה את מעשיו דאיסתלק שכינה מיניה דכתיב [22] והוא לא ידע כי ה' סר מעליו ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו מנא ידעה בו באותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה כיון דאמר [23] נזיר אלהים אני אמרה השתא ודאי קושטא קאמר [24] ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו מאי ותאלצהו אמר רבי יצחק דבי רבי אמי בשעת גמר ביאה נשמטה מתחתיו [25] ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא מאי כל טמא ותו עד השתא דברים טמאים קאכלה א"ר יצחק דבי רבי אמי דברים האסורים בנזיר [26] ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי א"ר יצחק דבי רבי אמי הוא איוה לדבר טמא לפיכך נתלו חייו בדבר טמא [27] ותחל רוח ה' וגו' א"ר חמא בר' חנינא חלתה נבואתו של יעקב אבינו דכתיב [28] יהי דן נחש עלי דרך לפעמו במחנה דן א"ר יצחק דבי רבי אמי מלמד שהיתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג כתיב הכא לפעמו במחנה דן וכתיב התם [29] פעמון ורימון בין צרעה ובין אשתאול אמר ר' אסי צרעה ואשתאול שני הרים גדולים היו ועקרן שמשון וטחנן זה בזה [30] והוא יחל להושיע את ישראל אמר רבי חמא ברבי חנינא

הוחל שבועתו של אבימלך. בטלה לשון לא יחל דברו (במדבר ל). לפי שהם עברו על השבועה תחילה: **במה בירכו.** כל ברכה שנמקלא לשון ריבוי הוא דבר המתרבה ומצוי בו שובע פייסו"ן בלע"ז. ומה ברכה נמצא בו לא מצינו עושר בשמשון: **שברכו באמתו.** להיות זרעו כנחל שוטף. למה שנתאוה נתברך: **נקם אחת משתי עיני.** (ב) שכר אחת מעיני תן לי בנקמה זו ושכר האחרת לעולם הבא: **שחוזר לאחוריו.** כשנלדין אותו אינו (ג) (מרחיק) לברוח אלא חוזר ונקלקלות: **שער העיר.** (ד) בעזה משתעי קרא: **על כתיפיו.** כשיעור כתיפיו: **קמי דשמי חמרא חמרא.** לפני כל אדם מביאין מה שהוא רגיל בו. לפני שותי יין מביאין יין: **קמי רפוקא גרידיא דובלא.** לפני עובד אדמה וחופר בגנות שרגיל לאכול ירק מביאין סל מלא ירק. דובלי מין ירק הוא: קאדי ובוליי מין אחד הוא אלא שאלו גדולים ואלו קטנים. כלומר במה שהוא עוסק היא עסוקה: **לאחד.** כיחידו של עולם במשפט לדק: (ה) **שמש.** לשון חומה כמו ושמתי כדכוד שמשותיך (ישעיה נד): **על שמו של הקב"ה.** משמע שכינהו בשמו של הקב"ה ממש: **מעין שמו.** שאין שמש שם ממש אלא מגן ומציל: **שפי.** אשלוייש"ש כמו דשף מדוכתיה (חולין דף מב:): **שפיפון.** שפייה כפולה: **מעין דוגמא זו.** נשתנו מן התחתונים לתפארת: **ויסר כחו.** לא מייתי ראיה אלא דכולן לקו: **שאול בגזרו.** ויגבה מכל העם משכמו (שמואל א ט): **ויפל עליה.** מקום שהורגין בחרב והיינו דאמר: **לדקיה בעיניו.** לא ידענא מנלן דנשתנה לשבח וכן אמא ברגליו אלא כן שמע מרבו: **פודגרא.** שם חולי הוא שאוחז ברגליים וקורא לו פודגר"א: **נענש אמא.** לחלות: **אגגריא.** עבודת המלך: **השמיע אם כל יהודה.** הזעיקן. ויקאו את אבני הרמה (ו) שהיה מלך ישראל בונה עליה כרך לבלתי תת יוצא ובא לאסא (ז): **חסן.** שכתוב בו נקי יהיה לביתו וגו' (דברים כד): **כמיב וירד שמשון ממנסה.** אלמא תמנת בירידה וכתיב עולה תמנתה אלמא עלייה היא ושמשון ויהודה תרוייהו בארץ ישראל הוו: **שנתגנה בה.** שנשא מבנות פלשתים האסורות לו: **יהודה נתעלה.** שמשם נולדו פרץ וזרח שהעמידו מלכים ונביאים בישראל: **דאמי מהאי גיסא.** שהיתה מיושבת באמצע שיפוע ההר הבא לה מראש ההר יורד הבא לה מרגלי ההר עולה: **לגון ורדני וכי נאדי ונרש.** עיירות הן היושבות בשיפוע ההרים: **מלפוף לראותו.** שהיו רגילין להתקבל שם ולגון והיה חביב עליהם: **שנתנה עיניים לדבריה.** דוגמא ופתח היתר נתנה לעצמה שאין עבירה בדבר: **גיורא אני.** ואיני עובדת כוכבים (ח) וראויה לך: **פנויה אני.** (ט) ומותרת לכל אדם: **יתומה אני.** (י) והייתי קטנה והשיאוני אמי ואחיי ואין נישואין לער ואונן כלום לאסור עליו משום כלתו ואין זכות לאם ולאחים להשיא קטנה (יא) אלא האב זוכה בה כדכתיב את בתי נתתי לאיש הזה (דברים כב). ולהך סברא לאו בתו של שם היתה ס שמשנת שמים ליעקב כלו שנותיו של שם ויעקב כבר היה יותר מבן מאה ועשר: **עטורה אני.** מנדה: **ונטע בו.** להתנות עובדים ושבים: **פונדק.** לנון שם אורחים. ולשון אש"ל נוטריקון הוא אכילה שתיה לויה שהיה מאכילן ומשקן ואח"כ מלווה אותן: **ויטע אהלי אפדנו.** פסוק הוא בדניאל על אחד מהמלכים: אלא

הוחל שבועתו של אבימלך דכתיב [1] אם תשקר לי ולניני ולנכדי [2] ויגדל הנער ויברכהו ה' במה ברכו אמר רב יהודה אמר רב שברכו באמתו אמתו בבני אדם וזרעו בנחל שוטף [3] ויקרא שמשון אל ה' ויאמר ה' אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים אמר רב אמר שמשון לפני הקב"ה רבש"ע זכור לי עשרים (ו) (ושתים) שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום [4] וילך שמשון וילכד שלש מאות שועלים מאי שנא שועלים אמר רבי איבו בר נגדי א"ר חייא בר אבא אמר שמשון יבא (ז) מי שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתן תניא א"ר שמעון החסיד בין כתיפיו של שמשון ששים אמה היה שנאמר [5] וישכב שמשון עד חצי הלילה ויקם בחצי הלילה ויאחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הבריח וישם על כתיפיו וגמירי דאין דלתות עזה פחותות מששים אמה [6] ויהי טוחן בבית האסורים א"ר יוחנן אין טחינה אלא לשון עבירה וכן הוא אומר [7] תטחן לאחר אשתי מלמד שכל אחד ואחד הביא לו את אשתו לבית האסורים כדי שתתעבר הימנו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי קמי דשתי חמרא חמרא קמי רפוקא [8] גרידיא דובלא וא"ר יוחנן כל המזנה אשתו מזנגת עליו שנאמר [8] אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתי וכתיב תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחרין [9] והיינו דאמרי אינשי איהו בי [10] קארי ואיתתיה בי בוציני וא"ר יוחנן שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים שנאמר [9] דן ידין עמו כאחד וגו' וא"ר יוחנן שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנאמר [10] כי שמש ומגן ה' אלהים וגו' אלא מעתה לא ימחה אלא מעין שמו של הקב"ה מה הקב"ה מגין על כל העולם כולו אף שמשון מגין בדורו על ישראל [11] וא"ר יוחנן בלעם חיגר ברגלו אחת היה שנאמר [11] וילך שפי שמשון חיגר בשתי רגליו היה שנאמר [12] שפיפן עלי ארח: ת"ר חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה וכולן לקו בהן שמשון בכחו שאול בצוארו אבשלום בשערו צדקיה בעיניו אסא ברגליו שמשון בכחו דכתיב [13] ויסר כחו מעליו שאול בצוארו דכתיב [14] ויקח שאול את החרב ויפל עליה אבשלום בשערו כדבעינן למימר קמן צדקיה בעיניו דכתיב [15] ואת עיני צדקיהו עור אסא ברגליו דכתיב [16] רק לעת זקנתו חלה את רגליו (ח) ואמר רב יהודה אמר רב שאחזתו פדגרא א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי פדגרא א"ל (ט) כמחט בבשר החי מנא ידע איכא דאמרי מיחש הוה חש ביה ס ואיכא דאמרי מרביה שמע ליה וא"ד [17] סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם דרש רבא מפני מה נענש אסא מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים שנאמר [18] והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי מאי אין נקי אמר רב יהודה אמר רב אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה (י): כתיב [19] וירד שמשון תמנתה וכתיב [20] הנה חמיך עולה תמנתה א"ר אלעזר שמשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה ר' שמואל בר נחמני אמר שתי תמנאות היו חדא בירידה וחדא בעליה רב פפא אמר חדא תמנה הואי דאתי מהאי גיסא ירידה ודאתי מהאי גיסא עליה כגון ורדוניא ובי באדי ושוקא דנרש [21] ותשב בפתח עינים א"ר אלכסנדרי מלמד שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו מקום שכל עינים צופות לראותו ר' חנין א"ר מקום הוא ששמו עינים וכן הוא אומר [22] תפוח והעינם ר' שמואל בר נחמני אמר שנתנה עינים לדבריה כשתבעה אמר לה שמא נכרית את אמרה ליה גיורת אני שמא אשת איש את אמרה ליה פנויה אני שמא קיבל בך אביך קידושין אמרה ליה יתומה אני שמא טמאה את אמרה ליה טהורה אני: [23] ויטע אשל בבאר שבע אמר ריש לקיש מלמד שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים רבי יהודה ורבי נחמיה חד אמר פרדס וחד אמר פונדק בשלמא למ"ד פרדס היינו דכתיב ויטע אלא למ"ד פונדק מאי ויטע כדכתיב [24] ויטע אהלי אפדנו וגו' ויקרא שם בשם ה' אל עולם אמר ריש לקיש אל תיקרי ויקרא אלא

אלא מעתה לא ימחה. תימה לרבי מאי שנא משלוש דאמר בפ"ק דשבת (דף י:) אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום דשם גופיה איקרי שלום כדכתיב ויקרא לו ה' שלום ולא קא חשיב ליה במס' סופרים (פ"ד) בהדי שמות שאין נמחקין וגרסה דמנא ושייר ועדיף מחנון ורחום דאמר בפרק שבועת העדות (שבועות דף לה.) דנמחק דלא אשכחן שקרא הקב"ה שמו כך חנון והכא פריך אהא דקאמר על שמו של הקב"ה נקרא משמע דשמו נקרא כך והיינו דקא דחי אלא מעין שמו כמו חנון על שם שהוא חונן ומרחם על בריותיו: נוח

מסורת הש"ס

א) [כך העיד הרשב"ץ בתשובה סי' פ"ח שבגמ' שלפניו ליתא מלא ושמים], ב) [עי' ע"ז כח.], ג) מגילה יב., ד) [ע' בערוך ערך קר ון], ה) מהרלמ"ן קה., ו) סס מת :, ז) ברכות יח: שבת יג: קנב., ח) [פי' וכל שכן תלמידי חכמים ערוך ערך אגגריא], ט) נ"א מחזיק, י) [ל"ל אחר ד"ה על שמו], כ) [מ"א טון], ל) [שס], מ) [לקמן כג.],

הגהות הב"ח

(א) גמ' יבא שועל שרוצ שמחר לאמוריו: (ב) רש"י ד"ה נקם אחת משתי עיני דדרש אמר שמשון רבש"ע שכר אחת וכו' זו בעורה"ז ושכר אחתכה: (ג) ד"ה שער העיר בשערי עזה: (ד) ד"ה גיורת וכו' ואיני עובדת כוכבים עד שאין אני ראויה לך הס"ד: (ה) ד"ה יתומה אני בביתת אבי והשיאוני וכו' ואין נישואי ער ואונן נשואין כלום וכו' שאין זכות:

גליון הש"ם

גמ' וא"ד מרבה. לעיל דף ד ע"ב: רש"י ד"ה יתומה אני כו' שמשנת ששים ליעקב. ט"ס וצ"ל חמשים:

לעזי רש"י

פרישו"ן. שפע.
אשלוייש"ש [אישלוישיי"ן]. (רגל) נקועה.
פודגרא". ציניות (שיגרון).

מוסף רש"י

בי קארי. לוענין גדולות, בי בוציני. לוענין קטנות, כלומר דבאותו מין עצמו זה נוקף וזו נוקפת (מגילה יב.). שנאמר וילך שפי. כמו (חולין נד:) בוקא לאמאת דשף מדוכתיה (סנהדרין קה.). שנאמר שפיפון. משמע שאיס (שם). פדגרא. כן שם אחוני אף בלשונגו (שם מח:). חד אמר פרדס. להבית ממנו פירות לאורחים בשעודה (בראשית כא לג). וחד אמר פונדק. לאכסניא וכו כל מיני פירות (שם).

תוספות שאנץ

זנות: הוחלה שבועתו של אבימלך ונר' שחולק על מה שפי' רש"י בספר שמואל [ב' ח'] שאותו היבוסי היה מזרעו של אבימלך ולא היו יכולין להורישו מפני השבועה שהיה כתוב על הצלמים כדאמר שם אלא סבירא ליה כמאן דאמר בפרקי דר' אליעזר ז) שינתנים היה להם שכרת להם אברהם כשלקח מערת המכפלה ועל שם העיר נקרא יבוסי. אי שמא אע"פ שהוחלה כבר בימי שמשון אעפ"כ לא באו עליהם עד בימי דוד: קמי דרפוקא גרייא דובלי. לפני חופר בגנות סל מלא ירק:

ז) ל"ל כפרקי דר"א [פרק ל"ו] דשבועה אחרת היתה שכרת אברהם להם כשלקח מערת המכפלה מאת בני חת ועל סם וכו'.

נוח לו לאדם שיפיל את עצמו לתוך כבשן האש. כדאמר בפ' אזהב (ב"מ דף נח:) כל היורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה וחד מיניהו המלבין פני חבירו ברבים ואומר נמי (שם נט.) נוח לו לאדם שיבעול ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנלן מדוד וגרמא האי דלא חשיב ליה (פסחים דף כה.) בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פקוח נפש עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים משום דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות:

יצאת בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים. בשלהי מסכת מכות (דף כג:) מסיק דהכי גמירי לה: **דקרב** רישא לגבי גופיה. תימה רבי מאיר דאמר בחלק (סנהדרין דף קג:) אבשלום אין לו חלק לעולם הבא א"כ סבירא ליה דקרב רישיה לגבי גופיה ולא סבירא ליה דאייתיה לעלמא דאתי מכל מקום אסקיה משבעה מדורי דגיהנם ואם כן אמאי לא חשיב ליה בהדי אחז ואחזיה דאמר (שם קג.) לא חיין ולא נידונין וי"ל דלא חשיב אלא מלכים:

דאייתיה לעלמא דאתי. ואי קשיא הא אמרו בחלק (סנהדרין דף קד.) ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא דכתיב ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל ולא יצחק את עשו אבל הכי מציל את האב כגון יאשיהו אלא ממנו את אמון וי"ל משום דאבשלום נטל את שלו בעולם הזה שנהרג במיתה משונה הועילה לו תפלת אביו דומיא דיהויקים דאמר התם שהיה כתוב על גולגלתו זאת ועוד אחרת ונפרע ממנו לאחר מיתה לא ממנו אותו ועוד אבשלום לא עבד עבודת כוכבים א"נ מאי למימר הא דאמר אבא לא מזכי ברא היינו משום כבוד האב אין מוגעין מלמנותו עם רשעים אלא תפלה אבל תפלה מועלת ודוד התפלל על אבשלום ולעולם

אלא ויקריא מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב כיצד לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו אמר להם וכי משלי אכלתם משל אלהי עולם אכלתם הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם [1]ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה [ו]משום דכסתה פניה חשבה לזונה א"ר אלעזר שכסתה פניה בבית חמיה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים מנלן מתמר נביאים דכתיב [2]חזון ישעיהו בן אמוץ מלכים מדוד [ז] ואמר רבי לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים הוו [3]היא מוצאת היא מיתוצאת מיבעי ליה א"ר אלעזר לאחר שנמצאו סימניה בא סמאל וריחקן בא גבריאל וקירבן היינו דכתיב [4]למנצח על יונת אלם רחוקים לדוד מכתם א"ר יוחנן משעה שנתרחקו סימניה נעשית כיונה אילמת לדוד מכתם שיצא ממנה דוד שהיה מך ותם לכל דבר אחר מכתם שהיתה מכתו תמה שנולד כשהוא מהול דבר אחר מכתם כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה כך בגדולתו (ג) [3]והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותימא ליה מימר [ד] אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש [א]ואל ילבין פני חבירו ברבים מנלן מתמר [3]הכר נא א"ר חמא ברבי חנינא בהכר בישר לאביו [ה] בהכר בישרוהו בהכר בישר [5]הכר נא הכתנת בנך היא בהכר בישרוהו הכר נא למי נא [ו] אין נא אלא לשון בקשה אמרה ליה בבקשה ממך הכר פני בוראך ואל תעלים עיניך ממני [6]ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני היינו [ז] דאמר רב חנין בר ביזנא א"ר שמעון חסידא [ח] יוסף שקדש ש"ש בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה דכתיב [7]עדות ביהוסף שמו [ג] יהודה שקדש ש"ש בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה כיון שהודה ואמר צדקה ממני יצתה בת קול ואמרה אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור חייך שאני מציל בזכותך ג' מבניך מן האור מאן נינהו חנניה מישאל ועזריה צדקה ממני מנא ידע יצתה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים ולא יסף עוד לדעתה אמר שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי משמיה דרב שמואל בר אמי כיון שידעה שוב [ט] לא פסק ממנה כתיב הכא [3]ולא יסף עוד לדעתה וכתיב התם [8]קול גדול ולא יסף: אבשלום נתגאה בשערו וכו': ת"ר אבשלום בשערו מרד שנאמר [9]וכאבשלום לא היה איש יפה וגו' ובגלחו את ראשו (וגו') והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך תנא אבן שאנשי טבריא ואנשי ציפורי שוקלים בה לפיכך נתלה בשערו שנאמר [10]ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רוכב על הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה (ד) ויאחז ראשו באלה ויותן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר [שקל ספסירא בעא למיפסקיה] תנא דבי רבי ישמעאל באותה שעה (ה) נבקע שאול מתחתיו [11]וירגז המלך ויעל על עליית השער ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום בני בני [אבשלום] מי יתן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום אבשלום בני בני הני תמניא (ו) בני למה שבעה דאסקיה משבעה מדורי גיהנם ואידך איכא דאמרי דקריב רישיה לגבי גופיה ואיכא דאמרי דאייתיה לעלמא דאתי [12]ואבשלום לקח ויצב לו בחייו מאי לקח [ו] אמר ריש לקיש שלקח מקח רע לעצמו את מצבת אשר בעמק המלך וגו' א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של מלכו של עולם דכתיב

אלא ויקריא. למד לבריות לקרות שם בשם ה' אל עולם: **כילד לאחר שאכלו ושתו.** משלו היו עומדין לברכו לאברהם והוא אומר להם וכי משלי אכלתם: **שכסתה פניה בביה חמיה.** ולא ראה אותה כל הימים שגדלה בביתו (ו) **אמון.** אביו של יאשיהו ואמציה מלך יהודה אחים הוו ואמציה מזרע דוד היה ואמון אחיו נביא היה. אלמא נביאים נפיק מינה: **היא מיבעי לאת.** הוי משמע לשון הוראה בעל כרחה. היא מוקמת משמע לשון מציאה: **סימניה.** חותמו ופתיליס ומטה. שבא סמאל שהוא שר של אדום וריחקן כדי שתשרף ולא יצא דוד ממנה (ו) המכה את אדום בגיא מלח (ח): **יונת אלם רחוקים.** על עסקי הרחקה שנעשו סימניה רחוקים: **לדוד מכתם.** לאותה (ח) שהיתה רואה ועומדת לצאת ממנה דוד: **שהוא תם.** עניו: **ותם.** תמיס בדרכיו: **מכתו תמה.** מקום מילה שהוא רואי למכה היה תם ושלם שלא הוצרך לחסרו: **ד"א כשם שבקטנותו.** קודם שמלך: **כך בגדולתו.** לאחר שמלך. ולשון מכתם שהיתה תמה מכתו מתחלתו ועד סופו לא נחסר ענוותנותו ולא נשתנית: **והיא שלחה וגו' לאיש אשר אלה לו.** ולא שלחה לו לאמר ממך אני הרה והרי סימנין שלך: **ותימא ליה מימר.** לשליח אמור לו שממנו אני הרה ואלו סימניו: **ואל ילבין כו'.** אף זו נוח היה לה לישרף ואל תלבין פניו לפיכך שלחה לו אם יודה ויגלה הוא עצמו את הדבר יגלה ואם לאו תשרף ולא תגלה היא את הדבר: **בהכר בישר אל אביו.** דבר שנעטר בו ובהכר בשרוהו: **מנא ידע.** שממנו היא מעוברת שמא אף אחריס באו עליה: **ויאמר.** בת קול אמרה: **כבושים.** דברים עלומים שנגזרו מלפני שיצאו מזו מלכים ואי אפשר לצאת אלא מיהודה דכתיב גור אריה יהודה (בראשית מט) גור אריה יהודה. כבושים דברי סתר גזירת המלך כמו בהדי כבשי דקודשא בריך הוא למה לך בברכות (דף י.) גבי חזקיה: **ליון שידעה.** שידע בה שהיא לדקת ולשם שמים נתכוונה: **מקץ ימים לימים.** משנה לשנה שנזיר עולם היה ומגלח (ח) אחת לי"ב חודש: **דקריב רישיה לגבי גופיה.** כשהיה רואה משלן לחוק מגופו וקירבו: **שלקח מקח רע לעצמו.** והכי קאמר קרא ואבשלום לקח לו את (ט) המצבה הזאת בחייו ויצב לו את מצבת אשר בעמק המלך: **עצה עמוקה.** של הקב"ה שהוא מלך עולם שגזר על דוד כן במעשה בת שבע: (ט) **הגני** מקיים

התם. קול גדול ולא יסף. לא כלום (שם, עי"ש בגמ'). **זכה ונקרא כולו.** שם בן אברהם אותיות כלול בשמו של יהודה (שם). פסק, קול שכינה אינו פוסק (סנהדרין יז.)

אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך: שמואל ב יד כה-כו 10. ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רכב על הפרד ותחת שובך האלה הגדולה ויחזק בין השמים ובין הארץ ויעבר הפרד אשר תחתיו עבר: שמואל ב יח ט 11. וירגז המלך ויעל על עליית השער ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום בני בני אבשלום מי יתן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני: והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום בני: שמואל ב יט א, ה 12. ואבשלום לקח ויצב לו בחייו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא למצבת על שמו ויקרא לה יד אבשלם עד היום הזה: שמואל ב יח יח

תוספות שאנץ

וכי משלי אכלתם הודו וברכו למי שאמר והיה העולם. יש במדרש שלא רצו לברך ברצונם עד שאמר להם אברהם פרעו מה שאכלתם ושתיתם והיה אומר להם שהוא עולה למנין גדול כי היו במדבר והיה טורח גדול להביא שם המאכל והמשתה וכשראו כך כי היה רוצה אברהם שיפרעו הכל אז ברכו הקב"ה שלא ברצונם על מנת שלא יפרעו שום דבר: שכסתה פניה בבית חמיה אע"פ שהיה בלבו שהיא תמר טעה בכך לומר אחרת היא שהרי תמר צנועה היתה. (ח) ל"א שכיסתה פניה בבית חמיה לא ראה אותה כל הימים שגדלה בביתו לפי' לא הכירה: יצאו כבושין דברים עלומים שנגזרו מלפני שיצאו מזו מלכים ואי אפשר לצאת אלא מיהודה כדכתיב גור אריה יהודה כבושין דברי סתר ל"ה.

(ח) עי' בהגהות הב"ח דגם ברש"י ל"ל ג' הפירושים.

תורה אור השלם

1. וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיְחַשְּׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ:
בראשית לח טו
2. חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה: ישעיהו א א
3. הוּא מוֹצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה וְתֹאמֶר הַכֶּר נָא לְמִי הַחֹתָמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה:
בראשית לח כה
4. לַמְנַצֵּחַ עַל יוֹנַת אִלֶּם רְחֹקִים לְדָוִד מִכְתָּם בְּאָחֹז אֹתוֹ פְלִשְׁתִּים בְּגַת: תהלים נו א
5. וַיִּשְׁלְחוּ אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר נָא הֲכֹתֹנֶת בִּנְךָ הִוא אִם לֹא:
בראשית לז לב
6. וַיַּכֶּר יְהוּדָה וַיֹּאמַר צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְּנִי וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ:
בראשית לח כו
7. עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שָׂפָת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע:
תהלים פא ו
8. אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְיָ אֶל כָּל קְהַלְכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלָי:
דברים ה יח
9. וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא הָיָה אִישׁ יָפֶה בְּכָל יִשְׂרָאֵל לְהִתְהַלֵּל מְאֹד מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֹדוֹ לֹא הָיָה בוֹ מוּם: וּבְגַלְּחוֹ אֶת רֹאשׁוֹ וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים לְיָמִים אֲשֶׁר יִגְלָחֵהוּ כִּי כָבֵד עָלָיו וְגִלָּחוֹ וְשָׁקַל אֶת שְׂעַר רֹאשׁוֹ מָאתַיִם שְׁקָלִים בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ: שמואל ב יד כה-כו 10. וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד וְאַבְשָׁלוֹם רֹכֵב עַל הַפֶּרֶד וַתֵּחַת שׁוֹבֶךְ הָאֵלָה הַגְּדוֹלָה וַיֶּחֱזַק בְּרֹאשׁוֹ וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר תַּחְתָּיו עָבָר: שמואל ב יח ט 11. וַיִּרְגַּז הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל עֲלִיַּת הַשָּׁעַר וַיֶּבְךְּ וְכֹה אָמַר בְּלֶכְתּוֹ בְּנִי אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי אַבְשָׁלוֹם מִי יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַחְתֶּיךָ אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי: וְהַמֶּלֶךְ לָאַט אֶת פָּנָיו וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ קוֹל גָּדוֹל בְּנִי אַבְשָׁלוֹם אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי: שמואל ב יט א, ה 12. וְאַבְשָׁלֹם לָקַח וַיַּצֶּב לוֹ בְּחַיָּיו אֶת מַצֶּבֶת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק הַמֶּלֶךְ כִּי אָמַר אֵין לִי בֵּן בַּעֲבוּר הַזְכִּיר שְׁמִי וַיִּקְרָא לַמַּצֶּבֶת עַל שְׁמוֹ וַיִּקָּרֵא לָהּ יַד אַבְשָׁלֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: שמואל ב יח יח

גליון הש"ם

גמ' בחבר בשרוהו. כעין זה לקמן דף יג ע"ב: שם יוסף שקדש ש"ש. לקמן דף לו ע"ב: רש"י ד"ה מקץ ימים כו' אחת לי"ב חדש. מזל דף ד ע"ב:

מוסף רש"י

שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה. על ידי אותו אבל נקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם (בראשית כא לג). שכסתה בבית חמיה. לפיכך לא הכירה עכשיו, אלף בביתו לא רואה פניה שיהא מכירה (מגילה י:) כשכיסתה בבית חמיה נצועה לפיכך לא משדה (בראשית לח טז). אמרו ואמציה. אמון אביו של יאשיה ואמציה מלך יהודה (שם). מנלן מתמר. אע"פ שהיו מוציאין אותה לשריפה לא אמרה להם ליהודה בפנאלמי אלא שלחה לו למי שאלה לו אנכי הרה, ואם יודה הוא מעצמו יודה (ב"מ נט.) אע"פ שאמת לישרף לא גילתה הדבר אלא אם כן יגלה הוא ואם לא יגלה נשרפת (כתובות סז: וכעי"ז בראשית לח כה) ואילו בהדיא לא אמרה אלו הסימנים של יהודה הם ולו אני הרה, אלא לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, אם יודה יודה ואם לאו אשרף ולא אלבין פניו (ברכות מג:). יוסף שקדש ש"ש בסתר. שנתיחד עם הענוה והעמיד על עצמו וכבש את יצרו (לקמן לו:). יהודה שקדש ש"ש בפרהסיא. על היס הים. קול גדול ולא יסף. לא

מסורת הש"ס

(א) מגילה י:, ב) ב"מ נט. כתובות סז: ברכות מג:, ג) [ברכות ט. סנהדרין מג: פט:], ד) [לקמן לו:], ה) [סנהדרין יח:], ו) [סנהדרין קט:], ז) המקבה וכו' מלא ליתא בכ"מ, ח) [מ"ב יד:], ט) [שיין לעמוד הבא],

הגהות הב"ח

(א) גמ' דאמר ר' לוי: (ב) שם כך בגדולתו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה והיא שלחה: (ג) שם יהודה שקדש ש"ש. נ"ב ע"ל פ' אלו נאמרין דף לו ע"ב: (ד) שם הגדולה ויחזק ראשו באלה ויותן: (ה) שם באותה שעה ראה גיהנם ונבקע מתחתיו: (ו) שם תמניא דימני בני למה: (ז) רש"י ד"ה שכסתה וכו' לא הכיר בה ל"א שכסתה פניה בבית חמיה וה"ק אע"פ שהיה בלבו שהיא תמר טועה היה בכך לומר אחרת היא שהרי תמר צנועה היא הס"ד: (ח) ד"ה לדוד מכתם לאותה שהיא רואה: (ט) ד"ה שלקח וכו' לקח לו את השררה הזאת בחייו:

מקים וגו'. הליב אבשלום אותה עצה וקיימה מלבת דבריו של הקב"ה כדכתיב לעולם ה' דברך נצב (תהלים קיט). ויקרא למלבת על שמו[ד] גרם לאותה רעה שתקרא על שמו. ויקרא לה יד אבשלום[ה] כך היא נקראת: **וישלחהו מעמק חברון.** ביוסף משמעי קרא כששלחו יעקב אצל אחיו והוא תחילת סיבת ירידת ישראל למצרים: **של אותו צדיק שקבור בחברון.** אברהם: **אינו כן.** דיותר ממה שהוא מודב מודדים לו: **דאלופה מדה.** דוגמא מעין אותו ענין. ומיהו יותר ממה שעשה משתלם דמדה טובה מרובה בתשלומין ממדת פורענות: **אמור נחכמה.** שהיא אצל הקב"ה ומפיו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (משלי ב): **דלא כתיב וימת.** מלך מצרים וימלוך תחתיו אחר: **ונתחכם למושיען.** לבקש לנו חכמה כנגדו: **כמה נידונים.** שלא יוכל לדון אותנו בו שידענו מדרכיו שמדד מדה כנגד מדה לדור המבול ולאנשי סדום: **כי נאש ה' נשפט.** וכן שיב לנו גמול[ו]: **שבשלו.** לשון ויזד יעקב נזיד (בראשית כה): **נאותה עצה.** דנתחכמה לו: **יושבי יעבץ.** תלמידי יעבץ. (ג) אדם גדול בתורה היה כדכתיב (דה"א ד) ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים וגו' ויבא אלהים את אשר שאל (תמורה טז.): **פרעפים.** מפרש בספרי[ז] ששמעו תרועה בהר סיני. ל"א תרעתים על שם שהיו יושבים בשערי ירושלים: **שמעפים.** שמעמו מלות אביהם. דבני יונדב בן רכב משתעי קרא והם היו מבני בניו של יתרו כדמפרש ואזיל המה הקינים: **סוכתים.** על שם שהיו יושבים בסוכות כדכתיב (ירמיה לה) ונשב באהלים. וקרי להו משפחת סופרים דהיינו סנהדרין וכן תרעתים זקני שער: **ועלינו מן הארץ מבצע ניב.** יגרשונו מן הארץ מאי ועלה הלומי שיצאו שונאיהם מארצם הוא ואיל וירלאים מפניהם: **מלבן.** כמין דפוס שבו עושין הלבנים שממלאין אותו טיט ומחליקין אותו והיא הלבנה: **ותנו לו לפרעה.** דעליה קאי קרא ומיניה סליק ויאמר אל עמו וגו' הבה נתחכמה לו וגו' וישימו עליו שרי מסים: **אסטנים.** מפונק ואינו יכול לעשות מלאכה: **שרי מסים דבר שמשים.** רידוי של שומה שמרגלין ומשימין לעבודה. אותו מלבן שתלו לו היה לישראל רידוי של השמה: **למען ענותו לפרעה.** בשביל סבלותם דישראל שיהו שכח לסבול: **שמסכנות את בעליהן.** שעל ידי אותן הערים ואותה עבודה נסתכנו מצרים ליטבע בים: **שממסכנות.** מדלדלות כדכתיב וינצלו את מצרים[ח] ובשביל עבודה זו אירע להן. ולהאי לישנא לא גרסינן לה דאמר מר[ט] כל העוסק בבנין מתמסכן. ומאן דגרים לה מתרגמינן להך דרב ושמואל גמי אכל בניינים של כל אדם מסכנות פעמים שנופל מהבנין ומת[י] ממסכנות שמביא את האדם לידי עניות דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן: **ראשון ראשון מסרוסס.** כשהיו בונין קצת היה מתרוסס ונופל וחוזרין ובונין והוא נופל: **פי הפסוס בונעו.** נבלע בארץ: **רוח הקדש מבשרתן.** לישראל ואומר למצרים אין מועיל לכם כן ירבה תמיד וכן יפרון: **ויקוצו היה דומה להן.** כאילו עייפה וגופם מלאים קוצים בראותם את ישראל פריס ורביס: בפרך

ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות. ולא"ת הא מלינו מדת פורענות גדולה ממדת טובה דכתיב איכה ידלוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה (דברים לב) גבי מדת פורענות וגבי מדה טובה כתיב ורדפו מכם חמשה מאה (ויקרא כו) וי"ל דעדיין גבי מדת פורענות מיירי[ד] רדיפה ולא הריגה אבל הכא דכתיב ורדפו מכם חמשה סיפא דקרא ונפלו אויביכם לפניכם לחרב. מספר היסר: [ט]**מרים המתינה למשה שעה אחת.** לאו דוקא נקט שעה אבל אלא שלש שעה או רביע דקתני בתוספתא מדה טובה מרובה ממדת פורענות על אחת חמש מאות אבל קשיא לרבי והא במרגלים נפקע מהם יום לשנה יום לשנה אם כן היתה מרובה מדת פורענות ממדה טובה של מרים[י] ועוד בפ"ק דמגיגה (דף ה:) דדרש רבי יוחנן אותי יום יום ילרושון שכל העוסק בתורה אפילו יום אחד כאילו עוסק כל השנה כולה וכן במדת פורענות כתיב (במדבר יד) במספר הימים אשר תרתם את הארץ מ' יום וגו' אלמא דמי הדדי ניהו: סהיתה

דכתיב [1]הנני מקים עליך רעה מביתך כיוצא בדבר אתה אומר [2]וישלחהו מעמק חברון א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון דכתיב [3]ידוע תדע כי גר יהיה זרעך [4]כי אמר אין לי בן ולא הוו ליה בני והכתיב [5]ויולדו לאבשלום שלשה בנים ובת אחת אמר רב יצחק בר אבדימי שלא היה לו בן הגון למלכות רב חסדא אמר גמירי כל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו ואיהו קלייה לדיואב דכתיב [6]ויאמר אל עבדיו ראו חלקת יואב אל ידי ולו שם שעורים לכו והציתוה באש ויציתו עבדי אבשלום את החלקה באש: וכן לענין הטובה מרים וכו': מי דמי התם חדא שעתא הכא שבעה יומי אמר אביי אימא ולענין הטובה אינו כן א"ל רבא הא וכן לענין הטובה קתני אלא אמר רבא הכי קתני וכן לענין הטובה דבאותה מדה ולעולם [ו]מדה טובה מרובה ממדת פורענות [7]ותתצב אחותו מרחוק א"ר יצחק פסוק זה כולו על שם שכינה נאמר ותתצב דכתיב [8]ויבא ה' ויתיצב וגו' אחותו דכתיב [9]אמור לחכמה אחותי את מרחוק דכתיב [10]מרחוק ה' נראה לי לדעת[ז] דכתיב [11]כי אל דעות ה' מה דכתיב [12]מה ה' אלהיך שואל מעמך יעשה דכתיב [13]כי לא יעשה [ה'] אלהים דבר לו דכתי' [14]ויקרא לו ה' שלום: [15]ויקם מלך חדש וגו' [ח]רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו מאן דאמר חדש ממש דכתיב חדש ומאן דאמר שנתחדשו גזירותיו דלא כתיב וימת וימלוך [15]אשר לא ידע את יוסף דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה כלל [16]ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל תנא הוא התחיל בעצה תחילה לפיכך לקה תחילה הוא התחיל בעצה דכתיב ויאמר אל עמו לפיכך לקה תחילה כדכתיב [17]ובכה ובעמך ובכל עבדיך [18]הבה נתחכמה לו להם מיבעי ליה א"ר חמא ברבי חנינא באו ונחכם למושיען של ישראל במה נדונם נדונם באש כתיב [19]כי הנה ה' באש יבא וכתיב [20]כי באש ה' נשפט וגו' בחרב כתיב [ט][20]ובחרבו את כל בשר] אלא בואו ונדונם במים [י]שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם שנאמר [21]כי מי נח זאת לי וגו' והן אינן יודעין שעל כל העולם כולו אינו מביא אבל על אומה אחת הוא מביא אי נמי הוא אינו מביא אבל הן באין ונופלין בתוכו וכן הוא אומר [22]ומצרים נסים לקראתו והיינו דא"ר אלעזר מאי דכתיב [23]כי בדבר אשר זדו עליהם בקדירה שבישלו בה נתבשלו [כ]מאי משמע דהאי זדו לישנא דקדירה הוא דכתיב [24]ויזד יעקב נזיד [כא]א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי שלשה היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין יתרו שברח [כב]זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית שנאמר [25]ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב [26]ובני קיני חתן משה וגו': [18]ונלחם בנו ועלה מן הארץ ועלינו מיבעי ליה א"ר אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו בחבירו [27]וישימו עליו שרי מסים עליהם מיבעי ליה תנא דבי ר' אלעזר בר' שמעון מלמד שהביאו מלבן ותלו לו לפרעה בצוארו וכל אחד ואחד מישראל שאמר להם אסטנים אני אמרו לו כלום אסטנים אתה יותר מפרעה שרי מסים דבר שמשים (לבנים) למען ענותו בסבלותם [ענותם מיבעי ליה] למען ענותו לפרעה בסבלותם דישראל ויבן ערי מסכנות לפרעה רב ושמואל חד אמר שמסכנות את בעליהן וח"א שממסכנות את בעליהן דאמר מר [כג]כל העוסק בבנין מתמסכן [27]את פיתום ואת רעמסס רב ושמואל חד אמר פיתום שמה ולמה נקרא שמה רעמסס שראשון ראשון [כד]מתרוסס וחד אמר רעמסס שמה ולמה נקרא שמה פיתום שראשון ראשון פי תהום בולעו [28]וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ כן רבו וכן פרצו מיבעי ליה אמר ר"ל רוח הקדש מבשרתן כן ירבה וכן יפרוץ: [28]ויקוצו מפני בני ישראל מלמד שהיו דומין בעיניהם כקוצים [29]ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך

1. כה אמר יי הנני מקים
עליך רעה מביתך
ולקחתי את משיך לעיניך
ונתתי לרעיך ושכב עם
נשיך לעיני השמש
הזאת: שמואל ב יב יא
2. ויאמר לו לך נא וראה
את שלום אחיך ואת
שלום הצאן ורשבני
דבר וישלחהו מעמק
חברון ויבא שכמה:
בראשית לז יד
3. ויאמר לאברם ידע
תדע כי גר יהיה זרעך
בארץ לא להם ועבדום
וענו אתם ארבע מאות
שנה: בראשית טו יג
4. ואבשלם לקח וייצב
לו בחייו את מצבת אשר
בעמק המלך כי אמר אין
לי בן בעבור הזכיר שמי
ויקרא למצבת על שמו
ויקרא לה יד אבשלם עד
היום הזה:
שמואל ב יח יח
5. ויולדו לאבשלום
שלושה בנים ובת אחת
ושמה תמר היא היתה
אשה יפת מראה:
שמואל ב יד כז
6. ויאמר אל עבדיו ראו
חלקת יואב אל ידי ולו
שם שערים לכו
והציתוה באש ויצתו
עבדי אבשלום את
החלקה באש:
שמואל ב יד ל
7. ותתצב אחותו מרחוק
לדעה מה יעשה לו:
שמות ב ד
8. ויבא יי ויתיצב ויקרא
כפעם בפעם שמואל
שמואל ויאמר שמואל
דבר כי שמע עבדך:
שמואל א ג י
9. אמר לחכמה אחותי
את ומודע לבינה תקרא:
משלי ז ד
10. מרחוק יי נראה לי
ואהבת עולם אהבתיך
על כן משכתיך חסד:
ירמיהו לא ב
11. אל תרבו תדברו
גבהה גבהה יצא עתק
מפיכם כי אל דעות יי
ולו נתכנו עללות:
שמואל א ב ג
12. ועתה ישראל מה יי
אלהיך שאל מעמך כי
אם ליראה את יי אלהיך
ללכת בכל דרכיו
ולאהבה אתו ולעבד את
יי אלהיך בכל לבבך
ובכל נפשך: דברים י יב
13. כי לא יעשה אדני
אלהים דבר כי אם גלה
סודו אל עבדיו
הנביאים: עמוס ג ז
14. ויכן שם גדעון מזבח
ליי ויקרא לו יי שלום עד
היום הזה עודנו בעפרת
אבי העזרי:
שופטים ו כד
15. ויקם מלך חדש על
מצרים אשר לא ידע את
יוסף: שמות א ח
16. ויאמר אל עמו הנה
עם בני ישראל רב
ועצום ממנו:
שמות א ט
17. ובכה ובעמך ובכל
עבדיך יעלו
הצפרדעים:
שמות ז כט
18. הבה נתחכמה לו פן
ירבה והיה כי תקראנה
מלחמה ונוסף גם הוא
על שונאינו ונלחם בנו
ועלה מן הארץ:
שמות א י
19. כי הנה יי באש יבוא
וכסופה מרכבתיו
להשיב בחמה אפו
וגערתו בלהבי אש:
ישעיהו סו טו
20. כי באש יי נשפט
ובחרבו את כל בשר ורבו חללי יי: ישעיהו סו טז
21. כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ
כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך: ישעיהו נד ט
22. ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים
נסים לקראתו וינער יי את מצרים בתוך הים: שמות יד כז
23. עתה ידעתי כי גדול יי מכל האלהים כי בדבר אשר
זדו עליהם: שמות יח יא
24. ויזד יעקב נזיד ויבא עשו מן השדה והוא עיף: בראשית כה כט
25. ומשפחות סופרים
ישביי יעבץ תרעתים שמעתים שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב: דברי הימים א ב נה
26. ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם: שופטים א טז
27. וישימו
עליו שרי מסים למען ענותו בסבלתם ויבן ערי מסכנות לפרעה את פתם ואת רעמסס: שמות א יא
28. וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרץ ויקצו מפני בני ישראל: שמות א יב
29. ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך: שמות א יג

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כי בחמה וכו' גמול הסמ"ל ואח"כ מ"ס נדונים במים כל הבן הילוד וגו' הסמ"ל: (ב) ד"ה יושבי וכו' יעבץ אדם גדול וכו' ישראל לאמור אם כרך: (ג) ד"ה שממקבצות וכו' לאמר מר ביבמות כל העוסק: (ד) תוס' ד"ה לעולם וכו' ברדיפה ולא בהריגה:

מוסף רש"י

מדה טובה מרובה. רבה על מכתיבה, מדה טובה מרובה על הרעה המה מלות בה, שבמדה טובה נאמר (שמות לד) ונצר חסד לאלפים ובמדת פורענות הוא אומר על שלשים ועל רבעים (יומא עג). ומשפחות סופרים. והלא קרא מפרש ליה כולי בספרי בפרשת ויאמר משה לחובב (סנהדרין קד.). המה הקנים. וקינים אלו בניו של יתרו, דכתיב ובני קיני מותן משה, ובניו של יתרו הן הן בניו של רכב, דכתיב הקינים הבאים מבית אבי בית רכב, וכתיב (ירמיה לה) ולבית הרכבים אמר ירמיהו כי כה אמר ה' וגו' יען אשר שמעתם על מלות יהונדב אביכם וגו' לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים, ומתרגמינן בספרי אשר נכרים הם ונכנסין לחיבל, והרי כל ישראל לא נכנסו לחיבל, אלא שהיו יושבים בסנהדרין ומורין בדברי תורה. מ"ל (שם). ותולה קללתו בחבירו. והרי הוא אמלו כתב ועלינו מן הארץ וכתיב יירשוה (שמות א י). מבשרתן כן ירבה וכן יפרוץ. אתם אומרים כן ירבה ואני אומר כן ירבה (שם א יב).

תוספות שאנץ

יעבץ אדם גדול היה בתורה. תרעתים מפרש בספרי ששמעו תרועה בהר סיני ל"א תרעתים על שם שהיו יושבין בשערי (ב"ד) [ירושלים] תרעתים זקני שער. שמעתים ששמעו מצות אביהם דבבני יונדב בן רכב משתעי [קרא] והם היו מבני בניו של יתרו. סוכתים על שהיו יושבין בסוכות כדכתיב ונשב באהלים. וקרי משפחות סופרים דהיינו סנהדרין ל"ח: שמסכנות לבעליהן. שעל ידי אותן הערים ואותה עבודה נסתכנו מצרים לטבוע בים: מסכנות מדלדלות כדכתיב וינצלו את מצרים. ובשביל עבודה זו אירע להם. ולהאי לישנא לא גרסינן לה דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן. ומאן דגרס ליה להך מתרגם להן דרב ושמואל אכל הבניינים של כל אדם מסכנות שנופל מהבנין וממית: ממסכנות שמביאין את האדם לידי עניות דאמר מר כל העוסק וכו'. ל"ה:

1. וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם
בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר
וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבֹדָה
בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל עֲבֹדָתָם
אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:
שמות א יד

2. אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין
שְׁפָתָיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה
בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק
חָרוּץ: תהלים סח יד

3. מִי זֹאת עֹלָה מִן
הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל
דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ
עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבָּלַתְךָ
אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה
יְלָדַתְךָ:
שיר השירים ח ה

4. וּמוֹלַדְוֹתַיִךְ בְּיוֹם
הוֹלֶדֶת אֹתָךְ לֹא כָּת שָׂךְ
וּבְמַיִם לֹא רָחַצְתְּ לְמִשְׁעֵי
וְהָמְלֵחַ לֹא הָמְלַחַתְּ
וְהָחְתֵּל לֹא חֻתָּלְתְּ:
יחזקאל טז ד

5. יָרְכִבֵהוּ עַל בָּמְתֵי
אָרֶץ וַיֹּאכֶל תְּנוּבֹת שָׂדָי
וַיַּנְקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן
מֵחַלְמִישׁ צוּר:
דברים לב יג

6. עַל גִּבְעֵי חָרְשוּ חֹרְשִׁים
הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם:
תהלים קכט ג

7. רִבְבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה
נָתַתִּיךְ וְתֶרְבִּי וְתִגְדְּלִי
וָתְבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים
שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ
וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה:
יחזקאל טז ז

8. עָזִי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי
לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ
אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ:
שמות טו ב

9. וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם
לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר
שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם
הַשֵּׁנִית פּוּעָה:
שמות א טו

10. וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת
הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל
הָאָבְנָיִם אִם בֵּן הוּא
וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם בַּת הִיא
וָחָיָה: שמות א טז

11. וְאָרַד בֵּית הַיּוֹצֵר
וְהִנֵּה הוּא עֹשֶׂה מְלָאכָה
עַל הָאֲבָנִים:
ירמיהו יח ג

12. וַתִּירָאן הַמְיַלְּדֹת אֶת
הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ
מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּין אֶת
הַיְלָדִים: שמות א יז

13. וַתֹּאמַרְן הַמְיַלְּדֹת
אֶל פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים
הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי
חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא
אֲלֵהֶן הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ:
שמות א יט

14. גּוֹר אַרְיֵה יְהוּדָה
מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע
רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי
יְקִימֶנּוּ: בראשית מט ט

15. יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דָרֶךְ
שְׁפִיפֹן עֲלֵי אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ
עְקֵבֵי סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ
אָחוֹר: בראשית מט יז

16. נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה
הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר:
בראשית מט כא

17. יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם
רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם
בראשית מט יד

18. בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ
וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם
עַמִּים יְנַגֵּח יַחְדָּו אַפְסֵי
אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם
וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה:
דברים לג יז

19. בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף
בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב
יְחַלֵּק שָׁלָל:
בראשית מט כז

20. וְאָמַרְתָּ מָה אָמַךְ לְבִיא בֵּין אֲרָיוֹת רָבָצָה בְּתוֹךְ כְּפִרִים רִבֹּתָה גּוֹרִיהָ: יחזקאל יט ב 21. וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים: שמות א כא 22. וְתֶמֶת עֲזוּבָה וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר: דברי הימים א ב יט 23. וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וּשְׁמוֹ יִשַׁי וְלוֹ שְׁמֹנֶה בָנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בָאֲנָשִׁים: שמואל א יז יב 24. וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֵת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֶת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בָנֶיהָ יֶשֶׁר וְשוֹבָב וְאַרְדּוֹן: דברי הימים א ב יח 25. לְמֹשֶׁה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן יָפֻנֶּה: במדבר יג ו 26. וְיַלֶּדֶת עֲתַנְיאֵל בֶּן קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ וַיִּתֶּן לוֹ אֶת עַכְסָה בִתּוֹ לְאִשָּׁה: שופטים א יג

שהיתה פועה לוֹדֵר. פירש רבינו חננאל (ה) לוחשת לחיסה ויולדת הולד כמו שעושים אלו עכשיו באומני האשה אחריס

בפרך רבי אלעזר אמר בפה רך רבי שמואל בר נחמני אמר בפריכה [1] וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים וגו' אמר רבא בתחילה בחומר ובלבנים ולבסוף ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים ולמ"ד נמי התם בפה רך הכא ודאי בפריכה דרש (ו) רב עוירא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים (ז) בשעה שהולכות לשאוב מים הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים ובאות ושופתות שתי קדירות אחת של חמין ואחת של דגים ומוליכות אצל בעליהן לשדה ומרחיצות אותן וסכות אותן ומאכילות אותן ומשקות אותן ונזקקות להן בין שפתים שנאמר [2] אם תשכבון בין שפתים וגו' בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים שנאמר [2] כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ וכיון שמתעברות באות לבתיהם וכיון שמגיע זמן מולדיהן הולכות וילדות בשדה תחת התפוח שנאמר [3] תחת התפוח עוררתיך (ח) וגו' והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקיר ומשפיר אותן כחיה זו שמשפרת את הולד שנאמר [4] ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי וגו' (ט) ומלקט להן שני עגולין אחד של שמן ואחד של דבש שנאמר [5] ויניקהו דבש מסלע ושמן וגו' וכיון שמכירין בהן מצרים באין להורגן ונעשה להם נס ונבלעין בקרקע ומביאין שוורים וחורשין על גבן שנאמר [6] על גבי חרשו חורשים וגו' לאחר שהולכין היו מבצבצין ויוצאין כעשב השדה שנאמר [7] רבבה כצמח השדה נתתיך וכיון שמתגדלין באין עדרים עדרים לבתיהן שנאמר [7] ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדים אל תקרי בעדי עדים אלא בעדרי עדרים וכשנגלה הקב"ה על הים הם הכירוהו תחלה שנאמר [8] זה אלי ואנוהו [9] ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות וגו' רב ושמואל חד אמר אשה ובתה וחד אמר כלה וחמותה מ"ד אשה ובתה יוכבד ומרים ומ"ד כלה וחמותה יוכבד ואלישבע תניא כמ"ד אשה ובתה דתניא שפרה זו יוכבד ולמה נקרא שמה שפרה שמשפרת את הולד ד"א שפרה שפרו ורבו ישראל בימיה פועה זו מרים ולמה נקרא שמה פועה שהיתה פועה (י) (ומוציאה את הולד) ד"א פועה שהיתה פועה ברוח הקודש ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל [10] ויאמר בילדכן את העבריות וגו' מאי אבנים א"ר חנן סימן גדול מסר להן אמר להן בשעה שכורעת לילד ריכותיה מצטננות כאבנים ואית דאמר כדכתיב [11] וארד בית היוצר והנה הוא עושה מלאכה על האבנים מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע אף אשה ירך מכאן וירך מכאן והולד באמצע [10] אם בן הוא והמתן אותו א"ר חנינא סימן גדול מסר להן בן פניו למטה בת פניה למעלה [12] ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן וגו' להן מיבעי ליה א"ר יוסי בר' חנינא מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו [12] ותחיין את הילדים תנא לא דיין שלא המיתו אותן אלא שהיו מספיקות להם מים ומזון [13] ותאמרן המילדות אל פרעה כי לא כנשים וגו' מאי חיות אילימא חיות ממש אטו חיה מי לא צריכה חיה אחריתי לאולודה אלא אמרו לו אומה זו כחיה נמשלה יהודה [14] גור אריה דן [15] יהי דן נחש נפתלי [16] אילה שלוחה יששכר [17] חמור גרם יוסף [18] בכור שור בנימין [19] זאב יטרף דכתיב ביה כתיב ביה ודלא כתיב ביה כתיב (ביה) [20] מה אמך לביא בין אריות רבצה וגו' [21] ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתים רב ושמואל חד אמר בתי כהונה ולויה וחד אמר בתי מלכות מ"ד בתי כהונה ולויה אהרן ומשה ומ"ד בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי דכתיב [22] ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכתיב [23] ודוד בן איש אפרתי וגו': [24] וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות ואלה בניה ישר ושובב וארדון בן חצרון [25] בן יפנה הוא בן שפנה מעצת מרגלים ואכתי בן קנז הוא דכתיב [26] וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב (י) אמר רבא חורגו דקנז הוה

דיקא

ולמה נקרא בן יפונה על שם מעשיו: ה"ג **ולכפי בן קנז הוא: חורגו דקנז.** בן אשתו של קנז היה כלב ומנלא עתניאל אחיו מאמו:

דיקא

בפרך בפה רך. משכוס בדברים ובשכר עד שהרגילוס לעבודה: **בפריכה.** בשברון גוף ומתניס וחזקה: ה"ג **בעבודה קשה אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן שהיו מחליפין וכו'.** וזו היא קשה שלא היו רגילים בכך: **ולמאן דאמר** (ה). בפרך קמא בפה רך הא' בפרך בתרא ולאי פריכה היא דהכתיב וימררו: **ושופתות.** כשמושיבין הסיר על גבי כירה קרי לה שפיתה: **אחת של חמין.** לרחוץ רגלי בעליהן בשדה: **בין שפתים.** בין מלרי השדות מקומות לנועין. מלר גבול השדה גבוה מכאן ומכאן וחביר מכאן וחריץ באמלע: **יונה.** ישראל שנאמר יונתי תמתי (שיר ו): **עוררתיך.** לגאת ממעי אמך: **חבלתך.** לשון חבלי יולדה (הושע יג): **מנקר.** מנקה: **משפר.** כמו שעושין לתינוקות לייפה את איבריהס ולתקנן שיתקין מלער הלידה: **לא כרת שרך.** לא היה לך מיילדת לחתוך טיבור הולד: **למשעי.** להחליק בשר. כמו חלקת לוארין (בראשית כז) שעיות: **עגולין.** כעין ככר עגול: **נעשה להן נס: רבבה כצמח השדה.** גדילים מן הארץ כלמח השדה: **ותבאי.** לבית אביך: **הס הכירוהו.** שראו שכינתו כבר: **זה אלי.** שראיתי כבר: **אלישבע.** בת עמינדב אשתו של אהרן: **שהיתה פועה לולד.** משעשעת אותו כדרך שמשחקים לתינוקות בדברים ערבים לשעשוע: **פועה.** לוועקת כמו כיולדה אפעה (ישעיה מב): ה"ג **ורא"ן על האבנים אמר רבי יוחנן סימן גדול מסר להן בשעה שכורעת לילד יריכותיה מצטננות כאבנים ד"א על האבנים כדכתיב ואדד בית היוצר וגו' מה יוצר זה ירך מכאן וכו': סימן גדול.** שלא מטלוהו האם ותחביאהו ותאמר נפל היה זה לכם הסימן של לידה ואז מטלוהו ותהרגוהו. ד"א להכי קרי ליה למסבר של אשה אבנים כדכתיב גבי יוצר כלי חרס אבנים ואשה נמי ליולר דמיא: **סדן.** עץ עב שעליו יושב ומגלגל הבליס לעשותן בדפוס הכלי לפי גדלו וקטנו: **סימן גדול מסר להם.** ורא"ן על האבנים אם בן הוא שם אתן יכולות לראות מיד אם בן הוא בלא שום הגבהה: **בן פניו למטה.** כדרך תשמישו: **בת פניה למעלה.** כדרך תשמישתה. והכי מפרש במסכת נדה (דף לא.): **אליהן.** משמע על עיסקי ביאה. לשון ויבא אליה (בראשית כט): **ותחיין.** הוה ליה למיכתב ולא המיתו הילדים ותחיין משמע שהיו מסייעין להמיותן שהיו טומנות אותן בבתיהן ומגדלות אותם: **אי נימא חיות ממש.** מילדות: **לחיה נמשלה.** ותיה הבליה איכה לריכה למילדת: **דכתיב ביה כתיב ביה.** מי שכתוב בו שנקרא בשם בהמה וחיה הרי כתיב בו ושאין כתיב בו הרי כתיב בכל כנסייתן יחד מה אמך לביא בין אריות רבצה אמך כנסת ישראל כולה נקראת לביאה: **אהרן ומשה.** שילאו מיוכבד: **ותמת עזובה אשה כלב.** והיא מריס. ולקמן מפרש למה נקראת שמה עזובה. והאי ותמת שנלטרעה: **ויקח לו כלב את אפרת.** לאחר שנתרפאת חזר ולקחה לו. אלמא אפרת קרי מריס וכתיב בדוד בן איש אפרתי: **וכלב בן חצרון.** פסוק הוא בדברי הימיס: (ט) **בן יפונה בן שנפנה מעצת מרגלים.** תירולא הוא דקא ממתן. לעולם בן חצרון הוא

ה) ס"א רבי עקיבא. רש"ל, **ו)** יומא עה., **ז)** שמה תבלנתן אמן, **ח)** ס"א ומוזמן לכם. רש"ל, **ט)** ס"א ל"ג, **י)** [תמורה טז. ע"ש], **יא)** [דף יב.], **יב)** [וכ"כ בערוך ערך פע ג' ע"ש].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומאן דאמר נמי בפרך: **(ב)** ד"ה וכלב וכו' הימים הס"ל ואת"כ מ"ה בן שנפנה כל"ל ותיבות בן יפונה נמחק:

מוסף רש"י

שהיתה פועה. שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה (שמות א טו). חורגו דקנז הוה. וילדה לו אמו של כלב את עתניאל (במדבר לב יב).

דיקא נמי דכתיב. קרא אחרינא. כי משתעי בכלב לא קייה בן קנז כדכתיב בעתניאל [שופטים א] אלא הקניזי מאנשי ביתו ומגידוליו של קנז: **עזובה שהכל עזובה.** שמתחילה חולנית היתה כדקרי לה הכא יריעות [דה"א ד] ולקמן קרי לה נמי חלאה [דה"א ג] ועזובה שעזבוה כל בחורי ישראל מלישא אותה: **והא מיסב נסבה.** כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו וגו' [שם] אלמא איתתיה הוה: **נשא שמים.** כגון זו שהיתה חולה ונשאה לשם שמים שבדק באחיה אהרן ומשה ולאה אותם לדיקים ורוב בנים דומין לאחי האם בב"ב בית נוחלין (דף קי.): **ליריעות.** בלי תואר לדמומית דמחמת חוליה היתה ירקרוקת: **כוויה.** אלו שמות בעלה שבנאה ועשאה מבוהה כשאר נשים בנישואין ובנים ישר ושובב ואדרדון[ט]: **שיישר את עצמו.** מלטעות את טעות המרגלים: **שביבב את עצמו.** מעצתן. לשון הבת השובבה (ירמיה לא) יולאנית ומורדת. [י] והכי נמי קרי ליה מרד בקרא אחרינא על שם שמרד בעצת מרגלים[יא]: **שרדה בילדו.** שהיה מסיתו לטעות עמהן: **שהושחרו פניו.** שקבל עליו תעניות הרבה שיגלל מעצת מרגלים: **שנעשה לה לאב.** להתעסק בה ברפואות ומזונות הצריכין לחולה: **שתקע את לבו לאביו שבשמים.** שלא להיות בעצת מרגלים: **חלאה.** חולי: **ולבסוף נערה.** שנתרפאה מחליה וחזרה בתולה פנים כנערה: **וכני חלאה.** ובניי חלאה [יב] שנבנית ונתרפאת משובחין היו להיות לרת ולהר ואתנן: **לרה לחברותיה.** מתקנאות ביופיה: **מוליך אתנן לאשתו.** שהיה מתאוה למשכב נשים: **אף על עמו גזר.** דרש רבי תנחומא[יג] יום שנולד משה אמרו איצטגנינו היום נולד מושיען של ישראל ואין אנו יודעים אם מצרי הוא או יהודי ועמד וקיבץ כל עמו ובקש מהן ליתן לו הנולדים בו ביום וגזר אף על עמו: **בתחילה והמתן אותו.** לא הושיב שומרים אלא סמך על המילדות: **משליכוהו.** שהושיב שומרין וקסדורין לדבר: **ולבסוף על עמו.** כדפרישית. וכיון שעבר היום ועדיין רואין איצטגנינו שלא נקה העמיד הגזירה עד יום שהושלך ליאור: **גדול הדור היה.** והיו הכל נשמעין לדבריו: **על הזכרים ועל הנקיבות.** שלא יולידו לא זכר ולא נקיבה: **אלא בעולם הזה.** שנולדים ומתים וחוזרים וחיים הן לעוה"ב. אתה גזרת בעולם הזה ובעולם הבא שכיון שאינם נולדים אין באין לעולם הבא: **בא מאה ושלשים.** כדמפרש ואזיל שנולדה בירידתן למצרים וישראל עמדו שם ר"י שנה ומשנולד משה לא נתעכבו אלא פ' שנים כדכתיב ומשה בן שמונים שנה וגו' בדברם אל פרעה (שמות ז) ואותה שנה יצאו ונמצא שעברו מירידתם עד שנולד משה ק"ל שנה וכשהחזיר עמרם את יוכבד[יד] היתה מעוברת ממשה כדאמרינן לקמן בשמעתין: **דאמר רבי חמא.** בית נוחלין[טו]: **זו יוכבד.** בפרטן של יורדי מצריים[טז] אתה מוצא שבעים חסר אחת וכללן אתה אומר הבאה מצרימה שבעים[יז] זו יוכבד שהשלימה מניין בכניסתן לעיר: **סימני נערות.** חזרה לימי עלומיה באורח כנשים ובתולה פנים ופשטו הקמטים: [יח] **והיא הוא מיעברא ביה אלאה ירחי מעיקרא.** מקמי דאהדרה כדלקמן: **מקיש לידתה וכו'.** לא נכתב הריון זה אלא לדרוש כך: **בפיתקה של חוט.** בגזר דין שלה ושטר גזירות קלותה דעלבון והריון: **הגון לנביאות.** ראתה ברוח הקודש שעתיד [להיות הגון] לנבואה: **ואלפנהו שלשה ירחים.** שלשה חדשים יכלה להפיעו שלא הלכו המצרים לבדוק אחריה אלא לסוף תשעה חדשים משהחזירה והיא הוה מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא ומהכא נפקא לן: **אמאי אלפניה וחיזל.** מאחר שלפון במסתרים היה כדכתיב ותצפנהו מה יש לה לדאג: **ומעוי הפס.** ולועק שם ולרך תינוק לנעוק כששומע קול תינוק חבירו: **אחזו לנו שועלים.** בת קול אומר למי היה אחזו לנו שועלים הקטנים [כ] המחבלים את הכרמים בהיותם סמדר בעוד הפרי קטן: **שחביב עליהן ממונן.** שדמיו מועטין ואף על פי שהיה משתמר גופו יותר בשל עצים שקשים וחזקים: **דבר רך.** בזה הוא משתמר יפה מן הכל לפי שהדבר הקשה כשהמים מוליכין אותו בחזקה [כא] הוא נתקל והוא נישוף ונשבר אבל דבר קל נתקל ומזדקר באבן לאחוריו: **ריח רע.** של זפת:

אגם

אחרים אומרים נולד כשהוא מהול. ומקשים מדקאמר ר"מ טוב שמו מכלל דאחריס לאו הייגו ר"מ ובשאלי הוריות (דף יג:) אמר דאסקוה לר"מ אחריס ובפ"ק דברכות (דף ט:) בגמרא מאימתי קורין שמע בשחרית [ד] אפליגו ר"מ ואחריס וא"ר שראה בקונטרס לרפת שמועות שקיבל מאליעזר בן אדוויה קבעוס בשם אחריס מפני שהיה שמו אחר אבל שאר שמועות קבעוס בשמו ולא מסתברא דהא לרבי נתן אסקו יש אומרים ואית לך שכל שמועותיו קבעו כך ולר"מ נמי עשו כיולא בו אלא נראה דלאחר דאסקוהו אחריס חזר בו ואמר נולד כשהוא מהול וכן בפ' קמא דברכות[ה]:

חמר מבחוץ וזפת מבפנים. פירש רבי בשם ר"ש בר קלונימוס זה וזה בתוך התיבה והחמר היה מכסה את הזפת אבל מבחוץ לא זיפפה שלא ירגישו כי הגומא דומה לקנה היאור ולא יבחינו התיבה בתוך קנה היאור: בשבילי

1. עַל כֵּן הָיְתָה חֲבֵרוֹן לְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה הַקֶּנִזִּי לְנַחֲלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: יהושע יד יד
2. וּלְאִשָּׁהוּר אֲבִי תְקוֹעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֵלְאָה וְנַעֲרָה:
דברי הימים א ד ה
3. וּבְנֵי חֵלְאָה צֶרֶת וְצֹחַר וְאֶתְנָן:
דברי הימים א ד ז
4. וְיָצוּ פַרְעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן:
שמות א כב
5. וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת לֵוִי:
שמות ב א
6. וַתְּגַזֵּר אוֹמֶר וַיָּקָם לָךְ וְעַל דַּרְכֵּיךְ נֹגַהּ אוֹר:
איוב כב כח
7. מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שָׂמֵחָה הַלְלוּ יָהּ: תהלים קיג ט
8. וְשֵׁם אִשְׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת אַהֲרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וְאֶת מִרְיָם אֲחֹתָם: במדבר כו נט
9. וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים: שמות ב ב
10. וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: בראשית א ד
11. וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל שְׂפַת הַיְאֹר: שמות ב ג
12. אֲחֹזוּ לָנוּ שוּעָלִים שוּעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר:
שיר השירים ב טו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בת מאה וכו' אם יוכבד כבר היתה: (ב) ד"ה אחזו וכו' הקטנים שהיו מחבלים: (ג) ד"ה דבר רך וכו' והוא נתקל באבן הוא נישוף ונשבר אבל דבר רך נתקל ונזדקר לאחוריו: (ד) תוס' ד"ה אחריס וכו' אפליגו ר"מ. נ"ב עיין בב"ב דף טו ולף לג בתוס' ד"ה מאן ר"ל שם תילנו קושיא זו:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה ששיבב את עצמו כו' וה"נ קרי ליה מרד. דס"ל ל יפ:

מוסף רש"י

וקרי לה בת. אשה הוה ליה לאיכתב, ומאנן דבת מאה ושלשים היתה, דא"ר חמא בר' חנינא זו יוכבד כו'. ובת לוי דקאמר הוא קרא הייגו בת לוי ממש, כמו של לוי, והא דלא קאמיר לה בהדיא לפי שלא באה למצרים אלא בבטן אמה ולידתה בין החומות, כלומר בתוך מצרים, ומשום דקאמר בדרך גבי הורתה, קאמר נמי בין החומות גבי לידתה (רשב"ם ב"ב קב.). אשר ילדה. קרא ימיה הוא דהא כבר כתיב בת לוי (שם קב.). **לידתה במצרים.** כשנכנסו לתוך החומה ילדתה והיא השלימה מנין שבעים (במדבר כו נט). אלא משעה דאהדרה. שמנו לה המצריים מיום שהחזירה והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד, שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין והם בדקו אחריה לסוף תשעה (שמות ב ג).

1. וְהָאֲזִינוּ הוּ נְחָרוֹת דְּלָלוֹ
וְחָרְבוּ יְאֹרֵי מָצוֹר קָנֶה
סוּף קָמְלוּ: ישעיהו יט ו
2. אם רָחַץ אֲדֹנָי אֵת
צֹאת בְּנוֹת צִיּוֹן וְאֶת דְּמֵי
יְרוּשָׁלִַם יָדִיחַ מִקִּרְבָּהּ
בְּרוּחַ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ
בָּעַר: ישעיהו ד ד
3. וַיֹּאמֶר עֵשׂוּ הִנֵּה אָנֹכִי
הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי
בְּכֹרָה: בראשית כה לב
4. וְתֹרַד בַּת פַּרְעֹה
לִרְחֹץ עַל הַיְאֹר
וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת עַל יַד
הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת הַתֵּבָה
בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת
אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֵהָ:
שמות ב ה
5. קוּמָה יְיָ הוֹשִׁיעֵנִי
אֱלֹהַי כִּי הִכִּיתָ אֶת כָּל
אֹיְבַי לְחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים
שִׁבַּרְתָּ: תהלים ג ח
6. וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם
דִּרְשׁוּ אֶל הָאֹבוֹת וְאֶל
הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים
וְהַמַּהֲגִים הֲלוֹא עַם אֶל
אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים
אֶל הַמֵּתִים:
ישעיהו ח יט
7. הֲמָה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר
רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יְיָ
וְיִקָּדֵשׁ בָּם: במדבר כ יג
8. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ
מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם
אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה
אָמַרְתָּ בָּשָׂר אֶתֵּן לָהֶם
וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים:
במדבר יא כא
9. אֶת מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת
מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי
מֵחָלָב עִתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם:
ישעיהו כח ט
10. וְתִקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה
אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת הַתֹּף
בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאנָ כָל הַנָּשִׁים
אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים
וּבִמְחֹלֹת: שמות טו כ

לאגם. של עני ערבה וקנים דקין והוא קנה וסוף דקרא [ישעיה יט ו]. קנה קנים סוף ערבה דקה: **לרחוץ.** לטבול שם לשם גירות: **וכן הוא אומר וכו'.** שהשב ומתנקה מעונו קרוי רחוץ: **נשון מיפה.** כדמפרש ואזיל שהיו ממחות בידה הללו של לדיק: **דאמר מר.** גבי ארבעה זוהב דאחשורוש במסכת מגילה[ט]: **בשיני רשעים.** דעוג מלך הבשן במסכת ברכות בתחלת פרק הרואה[י]: **שריבבתה.** לשון דאישתרבוני: **שרחתה עמו שביה.** והלי את לשון עם כמו לא שלח יעקב את אחיו (בראשית מב): **נער.** גדול משמע: **נעל מוס.** והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר: **ואין אחר נופל.** ליאור שאותו היום בטלו גזירתם: **וכי יאמרו אליכם.** העובדי כוכבים דרשו כמותינו אל האובות: **המצפצפים והמהגים.** נביא קרי להו לשון גנאי שהם (ג) מצפצפין כעגורים ומהגים כיונים מוציאין קול בגרונם ואין יודעין מה אומרים כך דרך איצטגנינין אינן רואין אלא שימן אבל לא פירושו של כל דבר: **ראו.** איצטגנינין פרעה: **שמושיען של ישראל בו.** והך מילתא לאו ר' אלעזר קאמר לה דקרא לאו אמאריס קאי אלא גמרא קאמר לה וקאי אהא דאמרינן לעיל ואין אחר נופל וכדרבי אלעזר דאמר שאין יודעים מה הוגין הילוך ראו המצרים ולא ידעו מה ראו: **כיון דשדיוה למשה במים.** כל זמן שהיה ביאור אין לקות גדולה מזו ובטל השימן של לקייה: **רגלי.** בשבילי כמו ויברך ה' אותך לרגלי (בראשית ל): **בשבילי נגלתם.** שביטלו מצרים את גזירתם: **שירה על הים.** בכ"ל בניסן נאמרה כדתניא בסדר עולם מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפני פי החירות הרי ג' ברביעי ויוגד למלך מצרים כי ברח העם חמישי וששי רדפו מצרים (ג) אור שביעי ירדו ליס שנאמר ויאר את הלילה[כ] לשחרית אמרו שירה ויום שביעי היה ויו"ט אחרון של פסח היה: **דאמר מר בשבעה באדר מת משה.** בפ"ק דקידושין (דף לח.) ילפינן לה מקראי דכתיב ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום[כא] וכתיב משה עבדי מת ועתה קום עבור[כב] וכתיב כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן וגו' [כג] וכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון[כד] לא מהן ל"ג למפרע תמצא שבשבעה באדר מת משה ומנין שבשבעה באדר נולד שנאמר[כה] ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וגו' מה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי: **שלשה ירחי.** היו והן ג' חדשים שהפיתו: **רובו של ראשון.** לא חסר אלא ז' ימים ורובו של ג' דהיינו ניסן ואמצעי שלם אדר השני שלם: **מאי שנא מן העבריות.** דקאמרה לה מכלל דמצריות לא ניחא לה: **דבר טמא.** זו שאכילתה דברים טמאים והתיוק טועם בחלבה כל מה שתאכל כדאמרי' ביומא (דף עה.) גבי לשד השמן[כו]: **אם מי יורה דעה.** למי לימד הקב"ה תורה למי שגמל והפרים עצמו מחלב טמא ועתה מן השדים הטמאים כמו ויעתק משם (בראשית יב): **שהלה בוריות לעלמה.** שכל כחה עליה. כמו חזק ואמץ (דברים לא) תקיף ועלם: **שהעלימה את דבריה.** שלא אמרה שהיא אחותו ושהיא מביאה את אמו: **הילילי אם הילד.** הרי לך שליך: **שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן.** עד שלא נולד משה והיינו הנביאה אחות אהרן: מאי

בשבילי נצלתם בולכם. תימה אדרבה בשבילו נגזרו הגזירות שראו איצטגנינין פרעה יש לומר הוא היה הראשון המושלך ליאור וגזירה ראשונה אם בן הוא והמתן אותו לא בשבילו היתה אלא משוש ונלחם בנו ודרך אנשים להלחם: סרס

אגם כדכתיב[1] קנה וסוף קמלו ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מלמד שירדה לרחוץ מגלולי אביה וכן הוא אומר[2] אם רחץ ה' את צואת בנות ציון וגו' [4] ונערותיה הולכות וגו' א"ר יוחנן אין הליכה זו אלא לשון מיתה וכן הוא אומר [3] הנה אנכי הולך למות [4] ותרא את התיבה בתוך הסוף ויאצולי למשה אמרו לה גבירתנו מנהגו של עולם מלך בשר ודם גוזר גזירה אם כל העולם כולו אין מקיימין אותה בניו ובני ביתו מקיימין אותה ואת עוברת על גזירת אביך בא גבריאל וחבטן בקרקע ותשלח את אמתה ותקחה ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר ידה וחד אמר שפחתה מ"ד ידה דכתיב אמתה ומ"ד שפחתה מדלא כתיב ידה ולמ"ד שפחתה הא אמרת בא גבריאל וחבטן בקרקע דשייר לה חדא דלאו אורחא דבת מלכא למיקם לחודה ולמאן דאמר ידה ליכתוב ידה הא קמ"ל דאישתרבב אישתרבובי[ו] דאמר מר וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים דכתיב[5] שני רשעים שברת[ז] ואמר ריש לקיש אל תיקרי שברת אלא שריבבתה ותפתח ותראהו את הילד ותרא מיבעי ליה א"ר יוסי ברבי חנינא שראתה שכינה עמו והנה נער בכה קרי ליה ילד וקרי ליה נער תנא הוא ילד וקולו כנער דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה[ח] א"כ עשיתו למשה רבינו בעל מום אלא מלמד שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה אמרה שמא לא אזכה לחופתו ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה מנא ידעה א"ר יוסי ברבי חנינא שראתה אותו מהול זה א"ר יוחנן מלמד שנתנבאה שלא מדעתה זה נופל ואין אחר נופל והיינו דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב [6] וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים צופין ואינם יודעין מה צופין מהגים ואינן יודעים מה מהגים ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה עמדו וגזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כיון דשדיוה למשה אמרו תו לא חזינן כי ההוא סימנא בטלו לגזירתייהו והם אינן יודעין שעל מי מריבה הוא לוקה והיינו דאמר[ט] רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב [7] המה מי מריבה אשר רבו המה שראו איצטגניני פרעה וטעו והיינו דקאמר משה [8] שש מאות אלף רגלי וגו' אמר להן משה לישראל בשבילי נצלתם כולכם ר' חנינא בר פפא אמר אותו היום עשרים ואחד בניסן היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה ילקה ביום זה רבי אחא בר חנינא אמר אותו היום ששה בסיון היה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה ילקה ביום זה בשלמא למ"ד בששה בסיון משכחת לה ג' ירחי [י] דאמר מר בשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד משה ומשבעה באדר ועד ששה בסיון תלתא ירחי אלא למ"ד בעשרים ואחד בניסן היכי משכחת לה אותה שנה מעוברת היתה רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם ותאמר אחותו אל בת פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות ומאי שנא מעבריות מלמד שהחזירוהו למשה על כל המצריות כולן ולא ינק [יא] אמר פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא והיינו דכתיב [9] את מי יורה דעה וגו' למי יורה דעה ולמי יבין שמועה לגמולי מחלב ולעתיקי משדים ותאמר לה בת פרעה לכי[יב] וגו' א"ר אלעזר מלמד שהלכה בזריזות כעלמה ר' שמואל בר נחמני אמר העלמה שהעלימה את דבריה ותאמר לה בת פרעה הילכי את הילד הזה אמר רבי חמא בר' חנינא מתנבאה ואינה יודעת מה מתנבאה הילכי הא שליכי ואני אתן את שכרך א"ר חמא בר' חנינא לא דיין לצדיקים שמחזירין להן אבידתן אלא שנותנין להן שכרן [10] ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגו' [יג] אחות אהרן ולא אחות משה אמר רב עמרם אמר רב ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן ואומרת

אגם. של עני ערבה וקנים דקין והוא קנה וסוף דקרא [ישעיה יט ו]. קנה קנים סוף ערבה דקה: **לרחוץ.** לטבול שם לשם גירות: **וכן הוא אומר וכו'.** שהשב ומתנקה מעונו קרוי רחוץ: **נשון מיפה.** כדמפרש ואזיל שהיו ממחות בידה הללו של לדיק: **דאמר מר.** גבי ארבעה זוהב דאחשורוש במסכת מגילה[ט]: **בשיני רשעים.** דעוג מלך הבשן במסכת ברכות בתחלת פרק הרואה[י]: **שריבבתה.** לשון דאישתרבוני: **שרחתה עמו שביה.** והלי את לשון עם כמו לא שלח יעקב את אחיו (בראשית מב): **נער.** גדול משמע: **נעל מוס.** והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר: **ואין אחר נופל.** ליאור שאותו היום בטלו גזירתם: **וכי יאמרו אליכם.** העובדי כוכבים דרשו כמותינו אל האובות: **המצפצפים והמהגים.** נביא קרי להו לשון גנאי שהם (ג) מצפצפין כעגורים ומהגים כיונים מוציאין קול בגרונם ואין יודעין מה אומרים כך דרך איצטגנינין אינן רואין אלא שימן אבל לא פירושו של כל דבר: **ראו.** איצטגנינין פרעה: **שמושיען של ישראל בו.** והך מילתא לאו ר' אלעזר קאמר לה דקרא לאו אמאריס קאי אלא גמרא קאמר לה וקאי אהא דאמרינן לעיל ואין אחר נופל וכדרבי אלעזר דאמר שאין יודעים מה הוגין הילוך ראו המצרים ולא ידעו מה ראו: **כיון דשדיוה למשה במים.** כל זמן שהיה ביאור אין לקות גדולה מזו ובטל השימן של לקייה: **רגלי.** בשבילי כמו ויברך ה' אותך לרגלי (בראשית ל): **בשבילי נגלתם.** שביטלו מצרים את גזירתם: **שירה על הים.** בכ"ל בניסן נאמרה כדתניא בסדר עולם מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם לפני פי החירות הרי ג' ברביעי ויוגד למלך מצרים כי ברח העם חמישי וששי רדפו מצרים (ג) אור שביעי ירדו ליס שנאמר ויאר את הלילה[כ] לשחרית אמרו שירה ויום שביעי היה ויו"ט אחרון של פסח היה: **דאמר מר בשבעה באדר מת משה.** בפ"ק דקידושין (דף לח.) ילפינן לה מקראי דכתיב ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום[כא] וכתיב משה עבדי מת ועתה קום עבור[כב] וכתיב כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן וגו' [כג] וכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון[כד] לא מהן ל"ג למפרע תמצא שבשבעה באדר מת משה ומנין שבשבעה באדר נולד שנאמר[כה] ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וגו' מה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי: **שלשה ירחי.** היו והן ג' חדשים שהפיתו: **רובו של ראשון.** לא חסר אלא ז' ימים ורובו של ג' דהיינו ניסן ואמצעי שלם אדר השני שלם: **מאי שנא מן העבריות.** דקאמרה לה מכלל דמצריות לא ניחא לה: **דבר טמא.** זו שאכילתה דברים טמאים והתיוק טועם בחלבה כל מה שתאכל כדאמרי' ביומא (דף עה.) גבי לשד השמן[כו]: **אם מי יורה דעה.** למי לימד הקב"ה תורה למי שגמל והפרים עצמו מחלב טמא ועתה מן השדים הטמאים כמו ויעתק משם (בראשית יב): **שהלה בוריות לעלמה.** שכל כחה עליה. כמו חזק ואמץ (דברים לא) תקיף ועלם: **שהעלימה את דבריה.** שלא אמרה שהיא אחותו ושהיא מביאה את אמו: **הילילי אם הילד.** הרי לך שליך: **שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן.** עד שלא נולד משה והיינו הנביאה אחות אהרן: מאי

ו) מגילה טו.; **ז)** מגילה טו.; **ח)** [בכורות נד.], **ט)** [בכורות נד:], **י)** [מגילה יג.], **יא)** [קידושין נה.], **יב)** [ל"ל אמר הקב"ה כ"ל בע"י], **יג)** [ל"ל ותלך העלמה אל"ל וכו'], **יד)** מגילה יד., **טו)** [דף טו:], **טז)** [דף נד:], **יז)** [שמות יד], **יח)** [דברים לד], **יט)** [יהושע ח], **כ)** [שם], **כא)** [שם ד], **כב)** [דברים לא], **כג)** [שם ד], **כד)** [במדבר יח],

הגהות הב"ח

(א) גמ' דקא בעת לאצולי: **(ב)** רש"י ד"ה המצפצפים וכו' שהם אינם אלא מצפצפים כעגורים: **(ג)** ד"ה שיה וכו' מגריס אחריהם אור:

מוסף רש"י

דאישתרבב כו'. נשתרבבה אמתה אמות הרבה (שמות ב ה). **וכן אתה מוצא בשיני רשעים.** עוג מלך הבשן במסכת ברכות פרק הרואה (נד:) שעקר הר בת ג' פרסי להשליכו על ישראל ונתנו על לחייו ושלח הקב"ה נמלים ונקבוהו ונכנס בנאחרו, נקב לשונתו ונשתרבבו שיניו לכאן ולכאן (מגילה טו:). **אלא שריבבתה.** לשון אשתרבוני אשתרבוב, ירדו ונגלו למטה (ברכות נד:). **בשבעה באדר מת.** שנאמר (יהושע ד) **והעם** עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון, לא מסה למפרע שלשים יום באחלו של משה ושלשה ימים שהסיעו להם לידה, שנאמר (שם א) הסיעו לכם לידה כי בעוד שלשה ימים אתם עוברים וגו', הרי בשבעה באדר מת משה, **ובשבעה באדר נולד משה.** דכתיב (דברים לא) בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, היום מלאו ימי ושנותי (מגילה יג:). **בשהיא אחות אהרן.** ועדיין לא נולד משה (שם יד:).

מאי שנא מעיקרא. דלקדמיניהו למלכים מקמי אחי יוסף ומאי שנא לבסוף דכתיב הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו: **וכי.** דרך לאסוף אטדין ולעשות מהן גורן: **שמקיפין לו אטד.** גדר של קוצים: **שלשים ושמה לפרים.** י"ב נשיאים דישמעאל וכ"ג אלופים נמנו בעשו. ומ"ת כ"ה הן תימן וקנז נמנו ב' פעמים ומ"ת קרח נמנה ב' פעמים שני קרח הן אחד מבני אליפז ואחד מבני אהליבמה. ומ"מ ל"ה הן וכתרו של יוסף הרי ל"ו: **קא מעכב.** שלא יקברוהו שם: **אמר.** קרית ארבע שמה שאינה מחזקת אלא ד' זוגות. הא דא"ר ינחק ראו מלאת דעשו היא אלא גמרא קאמר ליה למימר טעמא דעיכובא דודאי כן הוה כדברי עשו שאינה מחזקת אלא ח' קבורים: **איכו.** יעקב: **קברה נאה בדידיה.** בחלק המגיעו לדכתיב ושמה קברתי את לאה[ה]: **וזבינתיה.** כשמכרת הבכורה: **הי דזבינתי לבכורתי.** ולא אטול פי שניים אלא כמוהו: **פשיטותא מי זביני.** חלקי בחלק פשוט לא מכרתי: **א"ל אין.** פשיטותיך ממי זבנת חלקך במערה זו לגמרי שכך אמר אביו בשעת מיתה אשר כריתי לי ואין כירה אלא לשון מכירה כמו ואכרה לי בחמשה עשר כסף (הושע ג): **הבו איגרתא.** הראו שטר מכירה: **יקירן אודניה.** כבדו אזניו משמוע: **מאי האי.** למה אינכם קובלין אותו: **שקיל גוליה.** מקל כמו גולפי טודי בלע מאבימי בערכין (דף כב.): **ואי לא איעסק ביה יוסף אחיו מי לא הוי מיעסקי ביה.** כלומר היאך הניחוהו אחיו ליוסף ליטול לו את השם לבדו של קבורת אביהם וכי פרקו מעליהן העול ולא חשו לו ואם לא נתעסק בו הוא הם לא היו עסוקין בו והכתיב וישאו אותו בניו אלמא אף הם היו עסוקין במשאו (ג) וקבורתו ומסקנא כתיב אחרי קברו את אביו[ו] תלה הכתוב בו שהוא היה עיקר הדבר: **אמרו.** אחיו ביניהן הניחו לו להתעסק בו כנגד כולנו: **לכודו.** של אביו במלך יותר מבהדיוטות שיוסף מלך הוא: **נתעסקו בביזה.** (ד) של מלכים: **כדי שיתברכו מימיו.** תמיד לפי שאין ארץ מלכים שותה ממי גשמים אלא שכולה עשויה יאורים וחריצים מנילוס עד סוף המדינה כמה פרסאות ונילוס עולה ומשקה ומתברך וממלא אותן יאורים ומשקין מהן השדות והיינו דכתיב (זכריה יד) והיה [ז] אם לא יעלה מכל משפחות וגו' לא עליהם יהיה הגשם ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא [ח] תבא ולא עליהם ואין כתיב כאן הגשם אלא ולא עליהם יהיה אותו נהר שהן שותין ממנו ויונתן בן עוזיאל תרגם ולא עליהם תיסק נילוס: **ויהי האחד מפיל הקורה וגו'.** בתלמידי אליעזר כתיב במלכים: **והוא שאול.** השאילוהו לו: **תלמידו של משה.** ולא שלמד מפיו אלא מורתו של משה למדו [ט] לאליהו: **בקברניט של מלכים.** בקברות של מלכים. ולשון יוני הוא: קייס

הללו אמרו אחד של מת ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל [א] וכיון שנולד משה נתמלא כל הבית כולה אור עמד אביה ונשקה על ראשה אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך וכיון שהטילוהו ליאור עמד אביה וטפחה על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתיך והיינו דכתיב [1] ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו לידע מה יהא בסוף נבואתה: יוסף זכה וכו': מאי שנא מעיקרא דכתיב [2] ויעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' והדר [3] וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו ומאי שנא לבסוף דכתיב [4] וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו לקבור את אביו א"ר יוחנן בתחילה עד שלא ראו בכבודן של ישראל לא נהגו בהן כבוד ולבסוף שראו בכבודן נהגו בהן כבוד דכתיב [5] ויבאו עד גורן האטד וכי גורן יש לו לאטד א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד שבאו [ב] בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה תנא כולם למלחמה באו כיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב נטלו כולן כתריהן ותלאום בארונו של יעקב תנא שלשים וששה כתרים נתלו בארונו של יעקב [5] ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד תנא אפי' סוסים ואפילו חמורים [ג] (מאילו מאילו) כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו קא מעכב אמר להן [6] ממרא קרית הארבע היא חברון [ג] ואמר רבי יצחק קרית ארבע ארבע זוגות היו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה איהו קברה ללאה בדידיה והאי דפייש דידי הוא אמרו ליה זבינתה אמר להו נהי דזביני בכירותא פשיטותא מי זביני אמרו ליה אין דכתיב [7] בקברי אשר כריתי לי וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק [ד] אין כירה אלא לשון מכירה שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה אמר להו הבו לי איגרתא אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא ומאן ניזיל נפתלי דקליל כי איילתא דכתיב [8] נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר א"ר אבהו אל תקרי אמרי שפר אלא אמרי ספר חושים בריה דדן תמן הוה ויקירן ליה אודניה אמר להו מאי האי ואמרו ליה קא מעכב האי עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים אמר להו ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון [ה] שקל קולפא מחייה ארישיה נתרן עיניה ונפלו אכרעא דיעקב פתחינהו יעקב לעיניה ואחיך והיינו דכתיב [9] ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה דכתיב [10] למה אשכל גם שניכם יום אחד ואע"ג דמיתתן לא ביום אחד הואי קבורתן מיהא ביום אחד הואי ואי לא [ה] עסק ביה יוסף אחיו לא הוו מעסקי ביה והכתיב [11] וישאו אותו בניו ארצה כנען אמרו הניחו לו כבודו במלכים יותר מבהדיוטות: מי לנו גדול מיוסף כו': ת"ר בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצות שנאמר [12] חכם לב יקח מצות וגו' [ו] ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור אמרו סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור הלך משה אצלה אמר לה כלום את יודעת היכן יוסף קבור אמרה לו ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו הלך משה ועמד על שפת נילוס אמר לו יוסף יוסף הגיע העת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב אם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך מיד צף ארונו של יוסף ואל תתמה היאך ברזל צף שהרי כתיב [13] ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אל המים וגו' אהה אדוני והוא שאול ויאמר איש האלהים אנה נפל ויראהו את המקום ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל והלא דברים ק"ו ומה אלישע תלמידו של אליהו ואליהו תלמידו של משה צף ברזל מפניו מפני משה רבינו על אחת כמה וכמה רבי נתן אומר [ו] בקברניט של מלכים היה קבור הלך משה ועמד על קברניט של מלכים אמר יוסף הגיע עת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך באותה שעה נזדעזע ארונו של יוסף נטלו משה והביאו אצלו וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו שני ארונות הללו אחד של מת ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה והיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של שני ארונות ואחד של שכינה וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה אמרו

קיים

סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור. תימה והלא מכיר וידע בן מנשה נולדו בימי יעקב והיו מבאי האלך למה לא שאלה משה והם היו מבני בניו של יוסף י"ל שסוד הגאולה נמסר לסרח כדאיתא בפירקי ר"א (פרק מח) וכיון שבא משה הלכו זקני ישראל אצלה לפי שכבר נכשלו על ידי בני אפרים שיצאו אלפים שנה לפני הקץ ונמלכו עתה בה ואמרה להם מה לשון אמר לכם המושיע הזה אמרו לה פקוד פקדתי אמרה להם א"כ הוא הוא לכן הלך גם משה אצלה. מתוספת רבי: סמליון

ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל [א] וכיון שנולד משה נתמלא כל הבית כולה אור עמד אביה ונשקה על ראשה אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך וכיון שהטילוהו ליאור עמד אביה וטפחה על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתיך והיינו דכתיב [1] ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו לידע מה יהא בסוף נבואתה: יוסף זכה וכו': מאי שנא מעיקרא דכתיב [2] ויעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' והדר [3] וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו ומאי שנא לבסוף דכתיב [4] וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו לקבור את אביו א"ר יוחנן בתחילה עד שלא ראו בכבודן של ישראל לא נהגו בהן כבוד ולבסוף שראו בכבודן נהגו בהן כבוד דכתיב [5] ויבאו עד גורן האטד וכי גורן יש לו לאטד א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד שבאו (ב) בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה תנא כולם למלחמה באו כיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב נטלו כולן כתריהן ותלאום בארונו של יעקב תנא שלשים וששה כתרים נתלו בארונו של יעקב [5] ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד תנא אפי' סוסים ואפילו חמורים (ג) (מאילו מאילו) כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו קא מעכב אמר להן [6] ממרא קרית הארבע היא חברון (ג) ואמר רבי יצחק קרית ארבע ארבע זוגות היו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה איהו קברה ללאה בדידיה והאי דפייש דידי הוא אמרו ליה זבינתה אמר להו נהי דזביני בכירותא פשיטותא מי זביני אמרו ליה אין דכתיב [7] בקברי אשר כריתי לי וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק (ד) אין כירה אלא לשון מכירה שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה אמר להו הבו לי איגרתא אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא ומאן ניזיל נפתלי דקליל כי איילתא דכתיב [8] נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר א"ר אבהו אל תקרי אמרי שפר אלא אמרי ספר חושים בריה דדן תמן הוה ויקירן ליה אודניה אמר להו מאי האי ואמרו ליה קא מעכב האי עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים אמר להו ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון (ה) שקל קולפא מחייה ארישיה נתרן עיניה ונפלו אכרעא דיעקב פתחינהו יעקב לעיניה ואחיך והיינו דכתיב [9] ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה דכתיב [10] למה אשכל גם שניכם יום אחד ואע"ג דמיתתן לא ביום אחד הואי קבורתן מיהא ביום אחד הואי ואי לא (ה) עסק ביה יוסף אחיו לא הוו מעסקי ביה והכתיב [11] וישאו אותו בניו ארצה כנען אמרו הניחו לו כבודו במלכים יותר מבהדיוטות: מי לנו גדול מיוסף כו': ת"ר בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצות שנאמר [12] חכם לב יקח מצות וגו' (ו) ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור אמרו סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור הלך משה אצלה אמר לה כלום את יודעת היכן יוסף קבור אמרה לו ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו הלך משה ועמד על שפת נילוס אמר לו יוסף יוסף הגיע העת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב אם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך מיד צף ארונו של יוסף ואל תתמה היאך ברזל צף שהרי כתיב [13] ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אל המים וגו' אהה אדוני והוא שאול ויאמר איש האלהים אנה נפל ויראהו את המקום ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל והלא דברים ק"ו ומה אלישע תלמידו של אליהו ואליהו תלמידו של משה צף ברזל מפניו מפני משה רבינו על אחת כמה וכמה רבי נתן אומר (ו) בקברניט של מלכים היה קבור הלך משה ועמד על קברניט של מלכים אמר יוסף הגיע עת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך באותה שעה נזדעזע ארונו של יוסף נטלו משה והביאו אצלו וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו שני ארונות הללו אחד של מת ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה והיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של שני ארונות ואחד של שכינה וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה אמרו

קיים

1. ותתצב מה יעשה לו:
שמות ב ד
2. ויעל יוסף לקבר את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים:
בראשית נ ז
3. וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו רק טפם וצאנם ובקרם עזבו בארץ גשן:
בראשית נ ח
4. וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל העלים אתו לקבר את אביו אחרי קברו את אביו:
בראשית נ יד
5. ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד ויעש לאביו אבל שבעת ימים:
בראשית נ י
6. ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע הוא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק:
בראשית לה כז
7. אבי השביעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה:
בראשית נ ה
8. נפתלי איילה שלחה הנתן אמרי שפר:
בראשית מט כא
9. ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע:
תהלים נח יא
10. עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם למה אשכל גם שניכם יום אחד:
בראשית מה ה
11. וישאו אתו בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחזת קבר מאת עפרן החתי על פני ממרא:
בראשית נ יג
12. חכם לב יקח מצות ואויל שפתים ילבט:
משלי י ח
13. ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אל המים ויצעק ויאמר אהה אדני והוא שאול: ויאמר איש האלהים אנה נפל ויראהו את המקום ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל:
מלכים ב ו ה-ו

תוס' שאנץ (המשך)

של מתכת והשתא ניחא שלא הלך אצלה אלא שפגעה בו והגידה לו הדבר. ארון של מתכת יש וקבעוהו בנילוס. וכי דרכו של מת להלך עם השכינה במדרש יש ששמו עצמות יוסף בתוך עור של כבש ונכנסה בו באותו עור רוח חיים והיינו דכתיב נוהג כצאן יוסף: קיים זה מה שכתוב בזה פי' במכילתא מפ' כתיב הכא אנכי וכתיב ביוסף התחת אלהים אנכי. כתיב הכא לא יהיה לך אלהים אחרים וכתיב בזה את האלהים אני ירא. כתיב הכא זכור. וכתיב הכא וטבוח טבח והכן ואין והכן אלא לשבת שנא' והיה ביום הששי והכינו. כל י' הדברים ולא תשנא את אחיך ולא תקום ולא תטור וחי אחיך עמך ל"ה: את מספר ימיך אמלא ואם זכה מוסיפין לו

הגהות הב"ח

(א) גמ' שנאו שם בני עשו: (ב) שם ומי לא איעסק ביה יוסף אחיו מי לא הוו: (ג) רש"י ד"ה ומי לא וכו' ובקבורותו כתיב אחרי כל"ל ותיבת ומסקנא נמחק: (ד) ד"ה נתעסקו בביזה וינצלו את מצרים:

מוסף רש"י

כגורן זה שמקיפין לו אטד. המוקף סייג של קוצים (בראשית נ י). אשר כריתי לי. קנימי, דיעקב זבנה מעשו (חולין צז.) כמו אשר קניתי (בראשית נ ה).

תוספות שאנץ

תאנא ל"ו כתרים נתלו בארונו של יעקב י"ב נשיאים דישמעאל וי"ד דאלופי בני עשו הכתובים בסדר וישלח. ומבני קטורה זמרן ויקשן מדן ומדין ישבק ושוח הרי ששה ויקשן ילד את שבא ואת דדן. ושבא תלה כתרו של אביו. ומדין הוריש כתרו לה' בניו. ג) חנוך ועיפה ועפר ואבידע ואלדעה הרי ה' כתרים הרי י' בני קטורה ל"ו כתרים. והשתא אתי שפיר דקתני לעיל אתו בני עשו וישמעאל ובני קטורה ודלא כפ"ה דלא היה לו להזכיר כלל בני קטורה דפ"ה י"ב נשיאים דישמעאל וכ"ג אלופים נמנו בעשו וא"ת כ"ה הם תימן וקנז נמנו ב' פעמים. וא"ת קרח נמנה ב' פעמים [שני קרח הוי אחד מבני אליפז ואחד מבני אהליבמה מ"מ ל"ה הם וכתרו של יוסף [הרי ל"ו] כפ"ה: שקל קולפא מחייה. תי' דירו' בכתובות אמרי דמסורה היא בידם דיהודה קני ליה לעשו שנא' ידך בעורף אויביך. ד) ויכול להיות שאותו בשעה שהרג לעשו לשניהם והרגו אותו. אמרו סרח בת אשר נשתיירה. וא"ת הרבה נשתיירו מאותו הדור כדתניא בפ' יש נוחלין. יאיר בן מנשה ומכיר בן מנשה נולדו בימי מנשה ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ. ומכיר ודאי נולד בימי יעקב וגם יוסף גדל את בניו כדכתיב גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף ולא היה הולך אצלה לשאול היכן הוא מכל הגדולים שבדור. וי"ל דאיתא במדרש דאגדה שיגע בו משה ג' ימים עד שפגעה בו סגולה סרח בת אשר אמרה לו מה אתה מבקש אמר לה ארונו ~~של יוסף אמרה לו~~ ארון

ה) ומה אלא תמצ נמי כמרו של דדן נלאה משום דיקצן הי' הכבוד והיושה מזרה אליו וכזה ניחא נמי דלא תמיב בני דדן. ומיהו בלא"ה ניחא די"ל דמפרש כפי' התרגום אוקלוס ע"ש. ו) אולי ל"ל ויכול להיות שמיהם הרגו לעשו בלאומו שעה.

1. וְאֵת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם בְּחֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה וַיְהִי לִבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה: יהושע כד לב
2. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם: שמות יג יט
3. וַיְהִי בְּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו וַיֵּט עַד אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה: בראשית לח א
4. וַיֵּרְבוּ הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל גֵּזֵּי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה: בראשית לח יב
5. וְהָיָה כְּרָאוֹתוֹ כִּי אֵין הַנַּעַר וָמֵת וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ אֶת שִׂיבַת עַבְדְּךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה: בראשית מד לא
6. וְיוֹסֵף הוֹרַד מִצְרַיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פוֹטִיפַר סָרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה: בראשית לט א
7. וַיִּתְעַבֵּר יְיָ בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי רַב לְךָ אַל תּוֹסֵף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה: דברים ג כו
8. וּתְנוּ בָהֶן אֵשׁ וְשִׂימוּ עֲלֵיהֶן קְטֹרֶת לִפְנֵי יְיָ מָחָר וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי: במדבר טז ז
9. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיְיָ אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: דברים לא ב
10. לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וְעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: שמות כג כו
11. וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה: דברים לד ז
12. וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרִחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְיָ אֶת כָּל הָאָרֶץ אֶת הַגִּלְעָד עַד דָּן: דברים לד א
13. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת קְרָא אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְאֹהֶל מוֹעֵד וַאֲצַוֶּנּוּ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד: דברים לא יד
14. וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת חֶשְׁבּוֹן וְאֶת אֶלְעָלֵא וְאֵת קִרְיָתָיִם: במדבר לב לז
15. וַיֵּרֶא רֵאשִׁית לוֹ כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עַם צִדְקַת יְיָ עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל: דברים לג כא
16. מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים מִי יִתְיַצַּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן: תהלים צד טז
17. מִי כַּחֲכָמָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא: קהלת ח א
18. וְהַחֲכָמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה: איוב כח יב
19. וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי יְיָ: דברים לד ה
20. וַיְהִי שָׁם עִם יְיָ אַרְבָּעִים יוֹם וַאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת אֵת דִּבְרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים: שמות לד כח
21. וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: דברים לד ו

קייס זה מה שכתוב בזה. לגלה זו מפורשת במכילתא בפרשת ויהי בשלח פרעה[מ]. כתיב בזה אנכי[נ] וכתיב בזה התחת אלהים אנכי[ס] כתיב בזה לא יהיה לך[ע] וכתיב בזה האלהים אני ירא[פ] לא תשא[צ] מי פרעה[ק] זכור את יום השבת[ר] וטבוח טבח והכן[ש] ואין זה אלא יום השבת וכן הוא אומר והכינו את אשר יביאו[ת] וכן כל עשרת הדברות[א] לא תשנא את אחיך בלבבך[ב] לא תקום ולא תטור[ג] וחי אחיך עמך[ד]: **ואי לא אעיסק ביה משה וגו'.** כלומר היאך היינו ישראל למשה להתעסק בו לבדו וכי לא חטו לשבועה ואם לא נתעסק בו משה לא היו הם מתעסקין: **הכתיב וגו'.** אלמא לאחר שנפטר משה בערבות מואב נתעסקו בהן ישראל והעבירום את הירדן: **ואם אי לא הוו מתעסקי ביה ישראל.** לאחר שנפטר משה בניו מי לא הוו מיעסקי ביה והיאך היינו בניו את שאר העם להתעסק בו והכתיב בשכם ויהיו לבני יוסף לנחלה וגו' אלמא בנחלתם קבורהו דהכיב היה עליהן: **אמרו.** בניו בעצמם היינו לו שיתעסקו בו כל ישראל: **כבודו במרומים יוסר מבמועטין.** וישראל אמרו בעצמם בעוד משה קיים היינו שיתעסק בו משה לבדו כבודו בגדולים יותר מבקטנים: **משכם גנבוהו.** כדכתיב[ה] וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה ושם היו רועין. ודותן אינה מקום והאי דכתיב (שם) ויאמר האיש נסעו מזה וגו' כך אמר לו אתה אומר את אחי אנכי מבקש סעו מן האחוה הזאת ואין מחזיקין עצמן כאחין לך כי שמעתי אומריס נלכה ונבקש דתות ודינין היאך להמיתו אם יבא אלגו: **הלא כתיב ויקח משה.** ולא שאר העם: **אף מורידין אותו מגדולתו.** מן השמיס לתמחיל ואינו גומר אלא אם כן נאנס כמשה שמת בעבר הירדן [וירד יהודה. שהוא התחיל בהגלת יוסף כשאמר מה בצע[ו] ולא גמר]: **נקרא יוסף עצמות בחייו.** שנאמר והעליתם את עצמותי מזה[ז] ועודנו חי: **שהוריד אלטגיני פרעה מגדולתן.** כשפתר את החלום והם לא ידעו לפותרו: **בעצמו.** למשכב זכור מתוך יופיו: **פרעו.** היינו סירוס יתירא: **בא גבריאל וסירסו** לא גרס: **ברב בישר.** את בני מחלקותו רב לכם בני לוי והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ונענש באותה מדה: **רב יש לך.** הגיע מלכותו של יהושע ואין לך מלכות נוגעת בחבירתה: **ד"א רב לך.** די לך אל תרבה בבקשה שלא יאמרו הרב כמה קשה שאינו שומע לתלמיד ותלמיד כמה סרבן מפליה. ולשון חכמים הוא כך היו מסרבין בו ליטא את בת אחותו בנדליס (ד' סג:) היו מסרבין בו שיאכל עמו בשבועות (דף כג:) [ה] : **לפוס גמלא שיחנא.** לפי כח הגמל מרבין במשאו אף כאן לפי לדקתו מדקדק אחריו: **היום מלאו.** ביום זה נולדתי: **לא נס לחה.** לא נרס לחלוחית כחו: **דיו זוגי.** שני זוגות שני חבריס היו בהתחלת היום למשה וסופו ליהושע: **בכנפי השכינה.** בכנף לבוש הודו: **מי יקום לי עם מרעים.** להוכיחם לשמי: **פשר דבר.** שהיה יודע לעשות פשרה בעיני ובין בני: **סמליון.** שם חכם: **סימן בתוך סימן.** כלומר סימנים הרבה בארץ מואב בגיא מול בית פעור ואעפ"כ לא ידע וגו': גסטרא

סמליון אומר. פי' ר"ח אית דאמרי מלאך ואית דאמרי שם חכם. [ג] עיין: מפני

קיים זה כל מה שכתוב בזה ואי לא [ו] עסיק ביה משה ישראל לא הוו מיעסקי ביה והכתיב [1] ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם ותו אי לא איעסקו ביה ישראל בניו לא הוו מיעסקי ביה והכתיב ויהיו לבני יוסף לנחלה אמרו הניחו לו כבודו במרובים יותר מבמועטין ותו אמרו הניחו לו כבודו בגדולים יותר מבקטנים קברו בשכם מאי שנא בשכם אמר ר' חמא בר' חנינא משכם גנבוהו ולשכם נחזיר אבידתו קשו קראי אהדדי כתיב [2] ויקח משה את עצמות יוסף עמו וכתיב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל וגו' א"ר חמא בר' חנינא כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו רבי אלעזר אומר אף מורידין אותו מגדולתו דכתיב [3] ויהי בעת ההיא וירד יהודה רבי שמואל בר נחמני אמר אף קובר אשתו ובניו דכתיב [4] ותמת בת שוע אשת יהודה וגו' וכתיב וימת ער ואונן אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נקרא יוסף עצמות בחייו מפני שלא מיחה בכבוד אביו דקאמרי ליה [5] עבדך אבינו ולא אמר להו ולא מידי [ו] ואמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי חמא ברבי חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות: [6] ויוסף הורד מצרימה א"ר אלעזר אל תיקרי הורד אלא הוריד שהוריד איצטגניני פרעה מגדולתן ויקנהו פוטיפר סרים פרעה אמר רב שקנאו לעצמו [ז] (בא גבריאל וסירסו) בא גבריאל ופירעו מעיקרא כתיב פוטיפר ולבסוף פוטיפרע: מי לנו גדול ממשה וכו': [7] ויאמר ה' אלי רב לך א"ר לוי [ח] ברב בישר ברב בישרוהו ברב בישר [8] רב לכם ברב בישרוהו רב לך דבר אחר רב לך רב יש לך ומנו יהושע דבר אחר רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה ותלמיד כמה סרבן וכל כך למה תנא דבי ר' ישמעאל [ו] לפום גמלא שיחנא: [9] ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום [ט] שאין ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש דכתיב [10] את מספר ימיך אמלא לא אוכל עוד לצאת ולבא מאי לצאת ולבא אילימא לצאת ולבא ממש והכתיב [11] ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא נס ליחה וכתיב [12] ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ותניא שתים עשרה מעלות היו שם ופסען משה בפסיעה אחת א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן לצאת ולבוא בדברי תורה מלמד שנסתתמו ממנו שערי חכמה [13] וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד תנא אותה שבת של דיו זוגי היתה ניטלה רשות מזה וניתנה לזה [ט] (ותניא) א"ר יהודה [ח] אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו היכן משה מת בחלקו של ראובן דכתיב ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ונבו בחלקו של ראובן קיימא דכתיב [14] ובני ראובן בנו וגו' ואת נבו וגו' [ו] (נבו ששם מתו ג' גביאים משה ואהרן ומרים) והיכן משה קבור בחלקו של גד דכתיב [15] וירא ראשית לו וגו' ומחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי ארבעה מילין אותן ארבעה מילין מי הוליכו [ו] מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה ומלאכי השרת אומרים [ח] צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל והקדוש ברוך הוא אומר [16] מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און ושמואל אמר [17] מי כהחכם ומי יודע פשר דבר ורבי יוחנן אמר [18] החכמה מאין תמצא ורב נחמן אמר [19] וימת שם משה וגו' סמליון אמר וימת שם משה ספרא רבה דישראל תניא רבי אליעזר הגדול אומר שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל בת קול משמיע ואומר וימת משה ספרא רבה דישראל ויש אומרים לא מת משה כתיב הכא וימת שם וכתיב התם [20] ויהי שם עם ה' מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש [21] ויקבר אותו בגיא בארץ מואב מול בית פעור א"ר ברכיה סימן בתוך סימן ואפ"ה ולא ידע איש את קבורתו וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל

גסטרא

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומי לא אעיסק ביה: (ב) רש"י ד"ה ד"א רב לך וכו' בשבועות הס"ד ואמ"כ מ"ה יכל כך למה מה עונש רב בשמעו בא המורים שהרבה בתחנות הרבה ולא נענה הס"ד:

גליון הש"ס

גמ' ברב בישר. כעין זה בעיין דף י ע"ב: גמ' אלמלא מקרא כתוב. ר"ה דף יז ע"ב מגילה ד' כא ע"א: שם צדקת ה' עשה. עיין מגמות דף ל ע"א תד"ה מכאן ואילך:

מוסף רש"י

מפני מה מת יוסף קודם לאחיו. דכתיב (שמות א) וימת יוסף וכל אחיו (ברכות נה.). לפום גמלא שיחנא. לפי כח הגמל יטעיטהו משא (כתובות סז.) המשוי לפי הגמל (שם קז.). היום מלאו ימי ושנותי. ביום זה נולדתי וביום זה אמות (דברים לא ב). אי לימא לצאת ולבא ממש. אמשם כמו (שם, עי"ש). שערי חכמה. מסורות ומעייות החכמה (שם, עי"ש).

תוספות שאנץ

לפום גמלא שיחנא. לפי כח הגמל מרבין במשאו. בא גבריאל וסירסו ל"ג. סרבן מסרב מפציר ובלשון משנה מסרבין בו לישא את בת אחותו. וכן במס' שבועות. שמסרב בו חברו לאכול:

גסטרא. מושל כמה שאמר קומוס דוכוס ושלטון וחבירו ריהטון קורטון גסטרא (ברכות דף לב:): **ויכרך אלהים את יפלח.** ניחמו על אביו וברכו ברכת אבלים: **דבר הבא מן העור.** של למר הוא: **שהעור נהנה ממנו.** של פשתן שאדם לובש סמוך לעורו: **פחילאו גמילות חסדים.** הלבים ערומים: **ולפושעים יפגיע.** בשביל פושעים הפגיע: **הערב.** הריק:

הדרן עלך המקנא

היה מביא את מנחתה. הבעל כדכתיב והביא את קרבנה עליה וגו' (במדבר ה): **לפיפה מלרים.** סל של גלרי דקל זרדים שגדילין סביב הדקל: **כדי ליגעה.** בגמרא מפרש טעמא: **פחילאן וסופן.** השתא משמע כשמביאה מביתו מביאה בכלי שרת לעזרה: **וסופה בכלי שרת.** קודש קמילה: **כל המנחות טעונות שמן ולבונה.** כדכתיב ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה (ויקרא ב). ולקמיה [דף טו.] פריך והאיכא מנחת חוטא: **ווו אינה טעונה.** דכתיב בה לא יצוק עליה שמן וגו' (במדבר ה): **באות מן החטין.** דכתיב סלת חטים תעשה אותם (שמות כט): **מנחה העומר.** באה מן שעורים. במסכת מנחות (דף סח:) ילפינן לה מקראי: **באה גרש.** דכתיב גרש כרמל תקריב את מנחת בכוריך (ויקרא ב) ובמסכת מנחות (דף סו:) אמרינן במנחת העומר הכתוב מדבר: **גרש.** בשעורים מובחר שבו מנופה בי"ג נפה כעין סולת חטים: **קמח.** הכל מעורב כמו שנטחן: **גמ' ולו לך למה.** למה אנו טורחין ליגעה: **על עוברי רצונו.** שאם זינתה עברה על רצונו של מקום ורוצה שתולה שלא תיבדק: **קסבר.** האי תנא דאמר משום דחסה הוא:

משקה

מפני מה נקבר מול בית פעור כדי לכפר על מעשה פעור.

ומדרש אגדה בכל שנה ושנה בעת שחטאו ישראל בבנות מואב בחותו פרק בית פעור עולה למעלה כדי לקטרג ולהזכיר עון וכשהוא רואה קברו של משה חוזר ושוקע שמשה רבינו שקעו בקרקע עד חוטמו וכל שעה שעולה חוזר ונשקע למקום ששקעו משה רבינו. מתוספת רבי:

הדרן עלך המקנא

מביא את מנחתה. אין סדר המשנה וסדר הפרשה מכוונין שהרי כך סדר הפרשה קינא לה ונסתרה מעלה האשה ומביא את מנחתה הכהן מביא פיילי של חרס ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור ונותן בו עפר מעמיד האשה בשער נקבור ואוחז בנבגדיה וסותר את שערה ונותן את המנחה על ידיה וביד הכהן מים המרים ומשביע ומתנה עמה וכותב את המגילה ומוחק ומשקה ונוטל מנחתה מתוך כפיפה מצרית ונותן לתוך כלי שרת מניף ומגיש קומץ ומקטיר ולא ידענו למה שינה התנא הסדר ואם סדר התנא דוקא או סדר הפרשה:

כדי ליגעה. שהרי היתה נתונה על ידה עד גמר כל הסדר כדי שתחזור ותודה ולא שייך למימר דדרש טעמא דקרא אלא היכא דנפקא לן מינה מידי דמרבי מיניה וקרא סתמא כתיב וכולל הכל ואנו דורשין טעמו ואומרים זהו הטעם של פסוק הואיל וטעמו בשביל כך איכא דוקא כגון לא תחבול בגד אלמנה משמע בין עניה ועשירה וקאמר ר"ש טעמא דקרא שאם אתה ממשכן אותה אתה משיא לה שם רע בשכיותיה מתוך שאתה משיב לה הבגדו ונאמר עניה דוקא אין ממשכנין אותה (ב"מ דף קטו.):

אי

גסטרא של בית פעור הראנו היכן משה קבור עמדו למעלה נדמה להם למטה למטה נדמה להם למעלה נחלקו לשתי כיתות אותן שעומדים למעלה נדמה להן למטה למטה נדמה להן למעלה לקיים מה שנאמר [1]ולא ידע איש את קבורתו ר' חמא בר' חנינא אמר אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור כתיב הכא ולא ידע איש את קבורתו וכתיב התם [2]וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים וא"ר חמא ברבי חנינא מפני מה נקבר משה אצל בית פעור כדי לכפר על מעשה פעור ואמר רבי חמא ברבי חנינא (ח) מאי דכתיב [3]אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה והלא כבר נאמר [4]כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אאלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא מלביש ערומים דכתיב [5]ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אף אתה הלבש ערומים הקב"ה ביקר חולים דכתיב [6]וירא אליו ה' באלוני ממרא אף אתה בקר חולים הקב"ה ניחם אבלים דכתיב [7]ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו אף אתה נחם אבלים הקב"ה קבר מתים דכתיב [1]ויקבר אותו בגיא אף אתה קבור מתים: כתנות עור רב ושמואל חד אמר דבר הבא מן העור וחד אמר דבר שהעור נהנה ממנו דרש ר' שמלאי תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים תחילתה גמילות חסדים דכתיב [5]ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וסופה גמילות חסדים דכתיב [1]ויקבר אותו בגיא דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם שנאמר [8]לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פושעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע לכן אחלק לו ברבים יכול כאחרונים ולא כראשונים ת"ל ואת עצומים יחלק שלל כאברהם יצחק ויעקב שהן עצומים בתורה ובמצות תחת אשר הערה למות נפשו שמסר עצמו למיתה שנאמר [9]ואם אין מחני נא וגו' ואת פושעים נמנה שנמנה עם מתי מדבר והוא חטא רבים נשא שכיפר על מעשה העגל ולפושעים יפגיע שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה (ח) ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר [10]ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי:

הדרן עלך המקנא לאשתו

היה [ב]מביא את מנחתה בתוך כפיפה מצרית ונותנה על ידיה כדי ליגעה כל המנחות תחילתן וסופן בכלי שרת וזו תחלתה בכפיפה מצרית [ג]וסופה בכלי שרת [ד]כל המנחות טעונות שמן ולבונה [ה]וזו אינה טעונה לא שמן ולא לבונה [ו]כל המנחות באות מן החטין [ז]וזו באה מן השעורין [ח]מנחת העומר אע"פ שבאה מן השעורין היא היתה באה גרש וזו באה קמח ר"ג אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה: **גמ'** תניא אבא חנין אומר משום רבי אליעזר (ט) (וכל כך למה) כדי ליגעה כדי שתחזור בה אם ככה חסה תורה על עוברי רצונו קל וחומר על עושי רצונו וממאי משום דחסה הוא דילמא כי היכי דלא תימחק מגילה קסבר

משקה

ח) [ברכות כו: תענית ז: ס. סנהדרין לה:], ג) בס"י ליתא,

הגהות הב"ח

(ח) גמ' על מעשה פעור ואמר ר' חמא בר חנינא מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני בשר ודם מפני שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד ביהמ"ק ליחרב ולהגלות את ישראל מאלקם שמא יבאו לקבורתו של משה בחותה שעה ויעמדו בבכיה ויתחננו למשה ויאמרו לו משה רבינו עמוד בתפלה בעדנו ועומד משה ומבטל את הגזירה מפני שמחכיבים לדיקים במיתתם יותר מבחייהם שכן אתה מוצא בשעה שהיו ישראל במדבר וסרחו במעשיהם ועשו עגל קלף הקב"ה על ישראל ואמר למשה הרף ממני ואשמידם כמה לדיקים היו בחותו הדור וכמה חסידים משה ואהרן ויהושע אלדד ומידד וע' זקנים ואלר חכמים ותלמידים ולא עשה בשבילם ולא ביטל הגזירה אלא בשביל משה ואמר ר' ממא בר חנינא מאי דכתיב:

מוסף רש"י

דבר הבא מן העור. כגון למר המרגנים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו (בראשית ג כא).

הדרן עלך המקנא לאשתו

עין משפט נר מצוה

ם א מיי' פ"א מהל' דעות הל"ה [ו] סמג עשין ז:

א ב מיי' פ"ג מהל' סוטה הל"ב סמג עשין נ: ג [מיי' שם הל' יג]:

ב ד ה מיי' פי"ב מהל' מעשה הקרבנות הל"ז ופ"ג מהל' סוטה הל"ב:

ג ו ז מיי' פ"ג מהל' סוטה הל"ב ופי"ב מהל' מעשה הקרבנות הלכה ב:

ד ח מיי' פ"ז מהל' תמידין ומוספין הל"א [ויב]:

תורה אור השלם

1. וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
2. וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: דברים לג א
3. אַחֲרֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן: דברים יג ה
4. כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא: דברים ד כד
5. וַיַּעַשׂ יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתֹנֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם: בראשית ג כא
6. וַיֵּרָא אֵלָיו יְיָ בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם:
7. וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם בְּאֵר לַחַי רֹאִי: בראשית כה יא
8. לָכֵן אֲחַלֵּק לוֹ בָרַבִּים וְאֶת עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ וְאֶת פֹּשְׁעִים נִמְנָה וְהוּא חֵטְא רַבִּים נָשָׂא וְלַפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ: ישעיהו נג יב
9. וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ: שמות לב לב
10. וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ: ירמיהו ז טז

תוספות שאנץ

גסטרא דוכוס ושלטון וחבירו בברכות (ד' לב) ריהטון קרטין גיסטרא: **היה** מביא את מנחתה כדכתיב והביא את קרבנה עליה. בתוך כפיפה מצרית וכו'. צורי של דקל זרדין שגדילין סביב הדקל כדי ליגעה ולאו. משום תנופה היא. דלא כתיב תנופה בפרשה עד אחר ונתן על כפיה אלא כדי ליגעה ובגמ' מפרש טעמא: היא היתה גרש פ"ה ממובחר שבו מנופה ב"י"ג נפה כעין סלת חיטים. ל"ה: **גמ'** קסבר משקה

אי משום מגילה הא אימחיקא. היה קשה לרבי והאמרי לעילא (דף ז:) דלאחר [שנמחקה] מגילתה מאיימין עליה שתשתה ונראה דעל כרחך לית לן למימר דר"ל לית ליה לאיוס שתשתה אפי' לאחר מחיקת מגילה ומדלא פריך נהי דמשקה לאחר מקריבה אימא דלאחר מחיקה לאלתר היה נוטל המנחה מעל ידיה ש"מ דפשיטא ליה דעד שעת הקרבה היה מניחה על ידיה אם כן למאן דאמר מאיימין עליה שתשתה לית לן למימר דסבירא ליה מקריב מנחתה ואח"כ שותה דכבר נקרבה:

[א] משקה ואח"כ מקריב את מנחתה דאי משום מגילה הא אימחיקא לה: כל המנחות כו': ורמינהו [ב] אסדר מנחות כיצד אדם מביא מנחה מתוך ביתו בקלתות של כסף ושל זהב ונותנה לתוך כלי שרת ומקדשה בכלי שרת ונותן עליה שמנה ולבונתה ומוליכה אצל כהן וכהן מוליכה אצל מזבח ומגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו ומסלק את הלבונה לצד אחד וקומץ ממקום שנתרבה שמנה ונותנו לתוך כלי שרת ומקדשו בכלי שרת ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו [ג] (ומעלה אותו לגבי מזבח) ומעלהו ומקטירו בכלי שרת ומולחו ונותנו על גבי האישים [ד] קרב הקומץ שיריה נאכלין [ה] ורשאין הכהנים ליתן לתוכה יין ושמן ודבש ואין אסורין אלא מלחמץ קתני מיהא בקלתות של כסף ובקלתות של זהב אמר רב פפא אימא [ו] בכלים הראויין לכלי שרת מכלל דכפיפה מצרית לא חזיא כמאן דלא כרבי יוסי ברבי יהודה [ז] דתניא כלי שרת שעשאן של עץ רבי [ח] פוסל [ט] ור' יוסי בר' יהודה מכשיר אפי' תימא רבי יוסי ברבי יהודה אימר דא"ר יוסי בר' יהודה בחשובין בפחותין מי אמר [י] לית ליה לר' יוסי בר' יהודה [יא] הקריבהו נא לפחתך: ונותנה לכלי שרת ומקדשה בכלי שרת: שמעת מינה [יב] כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת אימא נותנה בכלי שרת לקדשה בכלי שרת: ונותן עליה שמנה ולבונתה: שנאמר [1] ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה: ומוליכה אצל כהן: דכתיב [3] והביאה אל בני אהרן וגו': וכהן מוליכה אצל מזבח: דכתיב [4] והגישה אצל המזבח: מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו: מגלן דכתיב [5] וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן לפני ה' אל פני המזבח [יג] ותניא לפני ה' יכול במערב ת"ל אל פני המזבח אי אל פני המזבח יכול בדרום ת"ל לפני ה' הא כיצד מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו רבי אלעזר אומר יכול יגישנה במערבה של קרן או לדרומה של קרן אמרת כל מקום שאתה מוצא שני מקראות אחד מקיים עצמו ומקיים דברי חבירו ואחד מקיים עצמו ומבטל דברי חבירו מניחין את שמקיים עצמו ומבטל חבירו ותופסין את שמקיים עצמו ומקיים חבירו כשאתה אומר לפני ה' במערב ביטלתה אל פני המזבח בדרום וכשאתה אומר אל פני המזבח בדרום קיימתה לפני ה' במערב הא כיצד מגישה לדרומה של קרן והיכן קיימתה אמר רב אשי קסבר האי תנא [יד] כוליה מזבח בצפון קאי מאי ודיו א"ר אשי איצטריך ס"ד אמינא תיבעי הגשת מנחה גופה קמשמע לן ואימא הכי נמי אמר קרא והקריבה אל הכהן וגו' והגישה אל המזבח מה הקרבה אצל כהן בכלי אף הגשה אצל מזבח בכלי: ומסלק את לבונתה לצד אחד: כי היכי דלא תקמוץ בהדי מנחה כדתנן [טו] קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט לבונה פסול: וקומץ ממקום שנתרבה שמנה: מגלן דכתיב [6] מסלתה ומשמנה מגרשה ומשמנה: ונותנו לתוך כלי שרת ומקדשו בכלי שרת: למה לי הא קדשה חדא זימנא מידי דהוה אדם דם אע"ג דקדישתיה סכין בצואר בהמה הדר מקדיש ליה בכלי שרת הכא נמי לא שנא: ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו: דכתיב [7] ואת כל הלבונה אשר על המנחה: ומעלהו ומקטירו

חלנו של היכל: **כנגד חודה.** כל מה שיכול לקרבו כלפי מערב ובלבד שיהא שם קצת דרוס משום אל פני המזבח דאי נמי כנגד חודה ליכא לפני ה' כלל שהרי זויות ההיכל כולם כנגד זויות המזבח: **ר' אלעזר אומר כו'.** דורשו למקרא בענין אחר וכך דורשו מתוך שנאמר לפני ה' אל פני המזבח יכול יגישנה לאחד מהן רלה למערב רלה לדרומה. וה"ג לה בת"כ [לו פרשתא ג]: **אי לדרומה של קרן אמרת.** כך תשיבני: **כל מקום שאתה מוצא כו'.** דכיון דאפשר לקיים את שניהם הו לא תוקמה רלה זה עושה אלא תפוס המקיים את שניהם: **קיימתה לפני ה' במערב הא כיצד מגישה לדרומה של קרן** ה"ג לה בת"כ [שם]. לדרומה של קרן ולא בעי כנגד חודה: **והיכן קיימתה.** הלא חוץ לכנגד זויות ההיכל הוא: **קסבר האי תנא.** ר' אלעזר: **כוליה מזבח בצפון קאי.** בחלק לפוני של עזרה ולית ליה דמזבח מכוון כנגד ההיכל וכתליו נמצא דרומו של מזבח כנגד אמצע פתח ההיכל הלכך יגישנה אל פני המזבח בדרום ובלבד שיהא סמוך למערב ונמצא מקיים את שניהם דכנגד ההיכל קיימן ביה לפני ה' ובלבד שיהא סמוך למערב ונמצא מקיים את שניהם דג' מחלוקות הן בדבר זה ר' יהודה אית ליה מזבח מכוון כנגד היכל וכתליו בפ"ק דיומא (דף טז.) ור"ש בן יעקב אית ליה כוליה מזבח בדרום קאי דאמר לפוני שהוא לד פוני מכלוס ור' יוסי הגלילי אית ליה כוליה מזבח בצפון קאי בזבחים בפ' קדשי קדשים (דף נט.) הלכך לר"ש דהכא דשמעי' ליה ע"כ דקאמר זויות דרומית של מזבח לפניס מכנגד זויות של היכל הוא ופליג אדר"י ואדר"ש בן יעקב מוקמינן ליה כר' יוסי הגלילי דס"ל דכוליה מזבח בצפון ולא מוקמינן ליה במחלוקת רביעית: **מאי ודיו.** מאי תיסק לדעתיה דנבעי טפי: **מנחה גופה.** ולא הכלי שהיא בה אלא יכוף הכלי שיהא נוגע סולת למזבח: **פסול.** משום דהוה קומץ חסר: **סברן.** הוי כלי שרת דתניא [יז] כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מחנכתן: **הדר מקדש ליה בכלי שמקבלו בכלי שרת כדכתיב ויסך בחגגות** (שמות כד): **ואם כל הלבונה.** גבי הקטרה כתיב דמקטר קומץ ולבונה כי הדדי:

ה"ג

[ב] [נקמן יט.], [ג] תוספתא פ"א דמנחות, [ד] ס"ל ל"ג, [ה] סוכה נ: מנחות כח:, [ו] [שם ומזבחים לו:], [ז] סוכה נ. מנחות ז., [עח.ל:], [ח] מנחות יט: זבחים סג:, [ט] [זבחים נט.], [י] מנחות ו., [יא] [במדבר ה], [יב] [דף כח:], [יג] כמ"ל: דמקו, [יד] [נקמן יט: ועי' בתוי"ט ד"ה כדי ליגעה],

תורה אור השלם

1. וְכִי תַגִּישוּ עֹר לִזְבֹחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצֶךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְיָ צְבָאוֹת:
מלאכי א ח

2. וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַיְיָ סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וְיָצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה:
ויקרא ב א

3. וְהֵבִיאוּ אֶל בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֹמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת אַזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ:
ויקרא ב ב

4. וְהֵבִאתָ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה לַיְיָ וְהִקְרִיבָהּ אֶל הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁהּ אֶל הַמִּזְבֵּחַ:
ויקרא ב ח

5. וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי יְיָ אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ:
ויקרא ו ז

6. וְהֵבִיאוּ אֶל בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֹמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת אַזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ:
ויקרא ב ב

7. וְהָרִים מִמֶּנּוּ בְּקֹמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַّמְנָהּ וְאֶת כָּל הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיְיָ:
ויקרא ו ח

הגהות הב"ח

(א) גמ' מי אמר וכי לית לה לר' יוסי: (ב) רש"י ד"ה משקה וכו' דאמאי מקדיק לה הס"ד ואח"כ מ"ה אדם מביא וכו' בקלתות וכו' קלתות כעין סליס הס"ד ואח"כ מ"ה ונותנה וכו' שרת ומקדשה קס"ד אלרין: (ג) ד"ה ודיו וכו' אמאי מיסק:

מוסף רש"י

לפני ה'. הקרב אותה בני אהרן לפני ה', היינו שמגיעה למזבח (זבחים סג:). יכול במערב. בקיר מערבי של מזבח דהיינו לפני ה', כנגד פתח ההיכל, דהיכל במערב (מנחות יט:). ת"ל אל פני המזבח. ופני המזבח זה דרום שהכבש בדרום (שם וזבחים סג:). רבי אלעזר אומר. מאחר שפרט לך הכתוב בהגשתה שתי רוחות, יכול לאחוז מהן שילקה (זבחים שם). כוליה מזבח בצפון קאי. ופתח היכל בחמעלע עזרה וכיון דכל המזבח בחלי עזרה עומד מלד לפון, אישתכח דקיר דרומית של מזבח כלה לפני פתח ההיכל ונקרא דרומו של מזבח לפני ה' (מנחות שם) ממלא דרומו של מזבח כלה לנגד הפתח וקיריין נמי מלד דרומו לפני ה' (זבחים שם). קמץ ועלה בידו צרור. ממלא קומץ חסר מקום הלרור וכן מלא או לבונה (מנחות ו.). הדר מקדיש ליה בכלי שרת. הדר בעי לקדושי וקדושיה בכלי זימנא אחריתא (זבחים יג:). הכא נמי לא שנא. קומץ נמי אע"ג דקדשה מנחה כולה בכלי בעי לקדושי קומץ זימנא אחריתא (שם).

תוספות שאנץ

ואחר כך מקריב מנחתה ופלוגתא היא בפ' היה נוטל ומיהו כל זמן שלא קירבה מנחתה אינה נבדקת דכתיב מזכרת עון ואע"פ ששתה מטשהן אותה בידה כדי ליגעה ותודה. וכהן מוליכה אצל מזבח ומגישה בקרן מערבית דרומית אבל בלילה לא חשיב משום דאין בלילה מעכבת דהא תנן אם לא בלל כשר. וא"ת והא במנחות בפ' הקומץ רבה אמרינן וקמץ הכהן מקמיצה ואילך מצות כהונה (ו) ואפי' הכי ממעטי יציקה ובלילה דמקמי הגשה הוו ואמאי נקט מקמיצה ואילך (ז) וי"ל דאיתיה אמ' במסכת ואילך מצות כהונה היה מכשרי קמיצה בזר והא דכתיב כהן אצל הגשה היינו שאין זר יכול ליקרב אצל המזבח דכתיב והזר הקרב יומת אבל קמיצה אימר שכשרה בזר להכי נקט מקמיצה ואילך מצות כהונה. וא"ת אמאי לא קאמר מתנופה ואילך מצות כהונה ואפי' הכי ממעטי יציקה דמקמי תנופה היה וי"ל דלאו מילתא היא דהא בשאר מנחות אין תנופה כמו שפירשו בהדיא במנחות (דף ט.) אבל קמיצה דהויא בכל המנחות נקט לה. הקרב אותה בני אהרן לפני המזבח יכול במערב יגיענה לדופן מערבי של מזבח דהיינו לפני ה' שההיכל היה למערב והמזבח לדרומו ל"ב אמה ממוצע באמצע העזרה וכן ההיכל באמצע זה מול זה ל"ב אמה ההיכל וכותלו חללו כ' וכותליו ו' אמה עובי ועובי כותל צפוני שש ושש לכותל דרומי נמצא מערבו של מזבח [לפני ה'] דאין מפסיק בינו לבין ההיכל דאילו אולם שלפני היכל פתוח הוא ורחבו כ' אמה ככל חללו של היכל. ל"ה. אל פני המזבח בדרום פי' משום דכתיב ושחט אותו על ירך המזבח צפונה. וכיון דהוי ירך לצפון א"כ הוי פניו לדרום. כנגד חודה כל מה שיכול לקרבו כלפי מערב ובלבד שיהי' שם קצת דרום משום אל פני המזבח דאי לאו כנגד חודה ליכא לפני ה'. שהרי זויות ההיכל כולה בעד זויות המזבח. כולי מזבח בצפון קאי בחלק צפוני של עזרה [ולית ליה] דמזבח מכוון כנגד היכל וכותליו. נמצא כותל דרומי של מזבח כנגד אמצעי פתח ההיכל הלכך יגישנו אל פני המזבח בדרום ובלבד שיהא סמוך למערב ונמצא מקיים את שניהם וה"ה נמי אם היה מזבח משוך מעט כנגד זוית ההיכל ולצפון שיהא דרומה של מזבח כנגד ההיכל הוה מצי לקיים את שניהם דכיון דכנגד ההיכל הוה קרי ביה לפני ה'. ובלבד שיהא סמוך לקרן דהיינו אצל מערב והאי דנקט (בפ"ק דיומא ר' אליעזר אית ליה) למשמע מיניה דכולי מזבח בצפון קאי משום דג' מחלוקות הן בדבר זה ר' יהודה אית ליה מזבח מכוון כנגד ההיכל וכותליו בפ"ק דיומא ור' אליעזר בר' יעקב אית ליה כולי מזבח בדרום קאי דאמר צפונה שיהא פנוי מכלום. ור' יוסי הגלילי אית ליה כולי מזבח בצפון קאי כדאמר בפ' קדשי הקדשים הילכך לר"א דהכא דשמעי' ליה ע"כ דאמר דרומו של מזבח לפנים מכנגד זוית של היכל הוא ופליג אדר' יהודה ואדר' אליעזר בן יעקב אוקי' ליה כר' יוסי הגלילי דסבר' ליה כולי מזבח בצפון ולא מוקמי ליה במחלוקת רבי' ל"ה. אע"ג דקדשי' סכין חדא זימנא הדר מקדש ליה בכלי שרת משמע מהכא דהסכין הוי קדוש וק' מההוא דפ"ק דחולין דקאמר כגון שבדק קרומית של קנה והכא אמר דצריך שיהא קדוש וקרומית לא הוו קדוש. וי"ל דלא ק' מידי דההיא דהתם אתיא כר' יוסי בר' יהודה דמכשר כלי שרת שעשאן של עץ אבל לעולם בעי' שהסכין הוי קדוש וראיה מיהא דאמרי' חומר בסכין מכלי שרת שהסכין אינו טעון תוך וכלי שרת טעון תוך ואי הוה אמרי' דאין צריך שיהא הסכין קדוש אמאי לא קאמר דסכין אינו קדוש וכלי שרת מקודש אלא ש"מ דלעולם סכין בעי' כלי שרת כדפרש"י ודלא כפי' ה"ר [אפרים] דפי' דלגבי שחיטת קדשים לא בעי כלי שרת

ו) נרשה דל"ל ואמאי לא אמר נמי מהגשה ואילך מצות כהונה ואפי' הכי. ז) נרשה דל"ל וי"ל דאי לאו קרא דוקמן הכהן היה מכשיר וכו' אבל קמילה הוה אמינא שכשרה בזר וכו'.

ה"ג **ומקטירו ס"ד.** ולא גרס אלו בכלי שרת מקטר ליה. והכי קא קשיא ליה מקטירו ס"ד והרי עדיין לא מלחה וסיפא קתני ומולחו ונותנו על גבי האישים אלמא השתא הוא דמקטר ליה: **אלא אימא מעלהו להקטירו בכלי שרת.** כלומר מעלהו בכלי שרת להקטירו לאחר שימלחנו: **קרב הקומץ למר כדאיתא ליה וכו'.** קרב הקומץ דקתני דמתיר שיריים באכילה מאימת חשיב קריבה להתיר שיריים לרבי יוחנן כדאיתא ליה משתיצת האור ברובו ולרבי חנינא משתשלוט בו ואפילו מעט: **למשחה.** גבי מתנות כהונה כתיב (במדבר יח) לך נתתים למשחה: **לא תאפה חמץ חלקם וגו'.** אפילו חלקם שיריים לא תאפה חמץ דדרשינן ליה האי חלקם דקרא נמי לפניו אלא תאפה: **מנחת חוטא.** הבא על חטא דמטומא מקדש ושבועת העדות ושבועת ביטוי דכתיב התם ואם לא תשיג ידו לשתי תורים וגו' (ויקרא ה): **ה"ק וכו'.** כלומר לא קתני מילתא באנפי נפשיה אלא כרוך ותני הכי כל המנחות טעונות שמן ולבונה ובאות חטין כלומר ושאינם טעונות באות מיהת חטין ובאות סולת כלומר חדא מהני מעליותא אית בהו כיולד מנחת חוטא אע"פ שאינה טעונה וכו': **שלא יהא חוטא נשכר.** להקל במנחתו יותר משאר מנחות: **חטאת חלב.** כל חטאת שתים קרי חטאת חלב דבתר חלב כתיב (ג) כל חלב וכל דם לא תאכלו (שם ג) וכתיב בתריה פרשת חטאת: **נסכים.** סולת למנחה ועשרון לכבש יין ושמן רביעית ההין כמו שמקריבין לעולה ושלמים: **ומפני מה אינם טעונות.** דכתיב בפרשת נסכים (במדבר טו) לפלא נדר או בנדבה הבא בנדר ונדבה טעון נסכים ואין חטאת ואשם טעונים נסכים: **חטאתו ואשמו של מצורע.** איתרבו בהדיא לנסכים במסכת מנחות בפרק שתי מדות (דף לא.): **על שבעה דברים נגעים בתים.** ומפרש להו בערכין בפרק יש בערכין (דף טז.): **מנגעיה איכפר ליה.** יסורים ובשת של נגע כפרו לו על אותו חטא: **וכי קא מייתי קרבן לאשתרויי בקדשים הוא דמייתי.** שיש טומאות שהצריכן הכתוב כפרה לטהרתן זב וזבה ויולדת ומצורע וזיר שנטמא: **חטאת זיר.** שמביא במלאת ימי נזרו חטאת ועולה ושלמים: **זיר חוטא הוא.** שלעיר עצמו מן היין: **חומר.** בוטו"ן בלע"ז והוא של זהב וחותמים בו שני לוחות חלוק לגוי: דשמעיה

טעונה נסכים. א"ל דאינה טעונה נסכים משום דאינה בנדר ונדבה די"ל ה"פ בדין הוא מאחר שהוא חוטא היה ליה לעונשו להביא קרבן גדול אבל בכור ומעשר אינו בדין:

סבר לה כרבי אלעזר הקפר. הכא משמע דרבי שמעון ורבי אלעזר הקפר סבירא להו דאפילו מזיר טהור חוטא הוא דהא מזיר טמא היה מביא חטאת העוף ועופות אינם טעונים נסכים כדאיתא בפרק שתי מדות (מנחות דף 5:) והכי איתא בהדיא נמי בפרק קמא דנדרים (דף י.) ובפרק ג' דזיר (דף יט.) דאף על גב דקרא בזיר טמא כתיב אנן אפילו מזיר טהור קאמרינן דקסבר רבי אלעזר הקפר חוטא הוא והיינו טעמא דכתב קרא בזיר טמא הואיל ושנה בחטא וקשה משמעתא קמייתא דמזיר (דף ג:) דתנן אהא נאה הרי זה מזיר ודלמא אתנאה לפניו במלות קאמר אמר שמואל שתפוס בשערו ואמר אתנאה מזירא עביד מילתא דעבירה ואמרינן ליה נאה אין אפילו רבי אלעזר הקפר דאמר מזיר חוטא הוא הני מילי גבי מזיר טמא דאיידי דבעי מיסתר דילמא אתי למיעבר על מזירותיה אבל מזיר טהור לאו חוטא קרינן ביה ואם תאמר שמואל סבירא ליה התם אליבא דרבי אלעזר הקפר דמזיר טהור לאו חוטא וסתמא דגמרא דהכא ודפ"ג דמזיר (דף יט.) לאו כשמואל וסתמא דמתניתין דקרי ליה נאה אליבא דרבנן דאמרי לאו חוטא ליפוס סתמא דגמרא [1] אם כן תיקשה דשמואל אדשמואל דאמר פרק קמא דתענית (דף יא.) כל היושב בתענית נקרא חוטא סבר לה כרבי אלעזר הקפר ותענית כמזיר טהור הוא דאמרינן בפ"ק דנדרים (דף י.) רבי אלעזר הקפר אומר וכו' מכאן שיושב בתענית נקרא חוטא והתם מיירי במזיר טהור כדפרישית ומדמי ליה יושב בתענית והשתא אית לן למימר דסתמא דגמ' דנדרים נמי דמדמי יושב בתענית למזיר טהור דלא כשמואל דאיהו הוה מדמי ליה דוקא למזיר טמא לפי שמצער את עצמו מכל דבר שהרי יושב בתענית ומתחרט כמזיר טמא שמתחרט משום צער דבעי מיסתר מזירותיה אבל מזיר טהור אינו צער מיהו תיקשה דשמואל אדשמואל דאמר בפ"ק (לעיל דף יא.) דיושב בתענית נקרא חוטא ובפרק המובל (ב"ק דף לא:) פריך ואין אדם רשאי לחבול בעצמו והתניא יכול נשבע להרע לעצמו וכו' מה הטבה רשות אף הרעה רשות ומוקי לה שמואל ביושב בתענית דהוא רשות ועוד קשיא מפרק בתרא דכריתות (דף כו.) דאמר [חטא] שאין אנו מכירין בו אלא המקוש יום הכפורים וקא פריך ספק מזיר שעבר עליו יום הכפורים לא נייתי דהא כפר עליה יום הכפורים ומשני לכל חטאתם ולא לכל טומאתם ולרבי אלעזר הקפר מאי איכא למימר מזיר כי מייתי קרבן לאו לכפרה מייתי אלא לאחולי עליה מזירות טהרה א"נ למישרי נפשיה בין אלמא דקרבן מזיר לר' אלעזר הקפר לאו לכפרה אתי והכא משמע משום דבא על חטא אינה טעונה נסכים והכי אמר נמי בפ"ג דנזיר (דף יט.) דחטאת העוף לר' ישמעאל בא על חטא דאע"ג דבעל מיעקר עקר מייתי ואכתי הוה מצי למיפרך התם לר' שמעון דהכא ולר' ישמעאל מספק מזיר לר' ישמעאל מספק מזיר טמא לר' שמעון אפי' מספק מזיר טהור ובפרק קמא דשבועות (דף ח.) נמי לא מתרץ כמו בכריתות דלאו משום כפרה אתי: **סבר** לה כרבי אלעזר הקפר. תימה לי אמאי תלי מילתיה בר' אלעזר הקפר והא איהו גופיה אומר נמי בפ"ק דנדרים (דף י.) אבל בנזירות לא התנדבו שלא יקראו חוטאין שנאמר וכפר עליו מאשר חטא וי"ל אגב שיטפיה דנקט בכל דוכתא הכי נקט נמי הכא כי האי לישנא: **כמין** חומר. פי' רבי הילל מרגלית ענין אחר בושם כמו חומרתא דפילון (שבת דף קפ.) בשמים מעורבין תרגום בלולה דפילא ענין אחר פי' רבינו שעדיה גאון כמין המעשה דבלשון ארמית אומר אדם לחבירו מה חמרך כלומר מה מעשיך: איכא

מסורת הש"ס

[1] פסחים סה: יומא פז:, מנחות כו:, ג) [זבחים כח. לא. מולין קלב:], ד) יבמות מ. שבועות טו: [מנחות נה.], ה) מנחות ו., ו) [יבמות לב: וש"נ], ז) ערכין טח. שבועות ת. [כריתות כו.], ח) מזיריט. וש"נ, ט) [קדושין כב:], י) גירסת רש"א אכתי, כ) [ע' בערוך ערך המל דרבינו שעדיה גרים כמין הומר שכן בלשון ארמי אומר מאי אהמרך ע"ש וע"ע תוס' קדושין כב: ותוס' מולין קלד:],

תורה אור השלם

1. וְכָל קָרְבַּן מִנְחָתֶךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח:
ויקרא ב יג

2. וְהֵבִיאָהּ אֶל בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת אַזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ:
ויקרא ב ב

3. וְהַנּוֹתֶרֶת מִן הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְיָ:
ויקרא ב ג

4. לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם:
ויקרא ו י

5. וְאִם לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לְשִׁתֵּי תֹרִים אוֹ לְשְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת לְחַטָּאת לֹא יָשִׂים עָלֶיהָ שָׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה כִּי חַטָּאת הִיא:
ויקרא ה יא

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חטאת וכו' כתיב דכתיב כל חלב:

לעזי רש"י

בוטו"ן. כפתור.

מוסף רש"י

הקומץ מאימתי מתיר כו'. דכתיב קדש קדשים תאכל ה', אין להן חלק אלא לאחר אשי ה' בא"כ (מנחות כו:). למשחה. לך נתתים למשחה, מתרגמינן לרבו, והיינו לגדולה (זבחים לא.) במתנות כהונה כתיב בויקח קרח לך נתתים למשחה, כל מתנות שנתתי לך בכהונתך נתתי לך לגדולה כדמתרגמינן לרבותא (חולין קלב:). לא תאפה חמץ חלקם. להכי סמיך חלקם לא תאפה חמץ, לומר אפילו שירי מנחה שהם חלקם של כהנים לא תאפה חמץ ומקשה נקף (יבמות מ:). שלא יהא קרבנו מהודר. שלא תהא המנחה נאה (מנחות ו:). כמין חומר. לרוב המרגליות ולרוב הבושם תלוי בלאחר לתכשיט (קדושין כב:).

תוספות שאנץ

ומביא ראיה מההיא דחולין דבדוק בקורמית של קנה דהוה עץ. ויש לדחות אותה [ראיה] כמו שפירשתי דסביראי ליה כר' יוסי בר' יהודה. ועוד היה מביא ה"ר אפרים ראי' מפרק איהו מקומן שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון ומדנקט גבי קבלה כלי שרת ולא נקט גבי שחיטה דלא אמר שחיטתן בכלי שרת בצפון ש"מ דבשחיטה לא בעי כלי שרת. ומיהו אינה ראיה דהא דלא תני שחיטתן בכלי שרת בצפון כמו דתני וקיבול דמן בכלי שרת משום דבקבלה צריך שיהא הכלי בצפון אבל בשחיטה לא צריך. מקטירו ס"ד ה"ג רש"י ז"ל ולא גרס אטו בכלי שרת מקטר ליה. והכי קא קשיא ליה והרי עדיין לא מלחן והרי אחרי כן תני ומולחו ונותנו על גבי האשים אלא אימא מעלהו על מנת להקטירו בכלי שרת לאחר שימלחנו ובמנחות (דף כו ע"א) קאמר כי הכא ומקטירו בכלי שרת ולא פריך כי הכא דפי' במסכת יומא פ' שני שעירי (דף סז). נזיר נמי חוטא הוא. פי' שציער עצמו מן היין. וא"ת ליקשי מאשם נזיר דהוה ליה למימר דתהא טעונה נסכים דאינה באה על חטא כדאמר התם בכריתות (דף כז ע"א) אשם נזיר לבטלה אתי. וי"ל דכיון דלבטלה קא אתי אינו טעון נסכים:

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פי"ב מהל' מעשה הקרבנות הלכה יג:
יג ב מיי' שם הל"ד:
יד ג מיי' שם הל"ז:
טו ד ה מיי' שם פ"ב הלכה [ב] ג סמג עשין קפב:

איבא למיפרך מה למצורע. הא סוגיא כרב אחא ברייה דרבא דאמר בפרק המפלת (דף כב.) לרבי ישמעאל כל ג"ש שאינה מופנה כל עיקר למידין ומשיבין ולפי המסקנא דיליף ליה מבכלי לא תיקשה נמי לרב יהודה דאמר[ב] אין למידין כל עיקר: **מה מים שלא נעשתה בהם מלאכה.**

ופ"ת כיון דמי כיור הן מי לא עסקינן שקדש ממנו כבר יש לומר אפי' אם קידש בהן [ג] שיצק מן הדדין שבו לא היתה מלאכה גבי נטילה דתנן בפ"ק דידים (מ"ג) עשה בהן מלאכה או שאבה בהן פתו פסולין ואפ"ה קתני (שם מ"ה) מים שנחתום מטבל בהן את הגלוסקין פסולין ושהוא מדיח בהן ידיו כשירין אלמא דלא חשיב מלאכה הדחת ידיים אלא הדחת כלים ומי נחתום כדקתני התם:

ומה מים שלא נשתנו. תימא דמאחר דמי כיור הן ומי כיור כשירין במי מקוה ומי מקוה שנשתנו מרליהן כשר כדתנן במסכת מקואות פ"ז (מ"ג) דמי לבע אין פוסלין המקוה בשינוי מראה ועוד תימה לרבי מאי שנא דהכא אמר מה מים שלא נשתנו ובפרק ב' דמסכת ע"ז (דף לז:) לא מסיק הכי גבי בישולי עובדי כוכבים ומראה דהכא נמי אסמכתא בעלמא הוא ולישא אלא פסולא דרבנן:

נתאכמו והחזירן לתוך כבשן האש מהו. תימה מ"ש דקא מבעיא ליה הכא בגראה וחוזר וגראה והא בפ' לולב הגזול (סוכה דף לג:) קא מבעיא לן ולא אפשיט ועוד מאי שנא מהא דאמר בזבחים פ"ב (דף יח:) בגדי כהונה שהיו מקורעין או מטושטשין ועבד עבודתו פסולה ואפי' הכי אם כיבס טשטוש וגיעול שלהן חזרו להתירן כדמייתי בריית'א פרק המזבח מקדש (שם דף פח.) בגדי כהונה אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג נתגעלו אין מכבסין אותן לא בנתר ולא באהל ופרכינן הא במים מכבסין אמר אביי ה"ק הוגעו למים מכבסין אותן בנתר אלמא דמכבסין אותן ולא אמר דנדחו. מ"ר: **והא** התם הדרי **ומפשטי.** פרש"י מדלא קתני שנעשה בהן מלאכה ש"מ אמלאכה לא קפיד אשיויא קפיד דנגעים פרק אין מצורע ר' אליעזר אומר עץ ארז ואזוב ושני תולעת שנאמר בתורה שלא נעשית בהן מלאכה אלמא דמלאכה פוסלת בהן לר' אליעזר גופיה: לרבות

דשמעיה לר' מאיר דאמר [ד] היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה א"ל התינח עשירה עניה מאי איכא למימר אלא כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה: **מתני'** [ה] **א**היה מביא [ו] פילי של חרם ונותן לתוכה חצי לוג מים מן הכיור ר' יהודה אומר רביעית כשם שממעט בכתב כך ממעט במים [ז] נכנס להיכל ופנה לימינו ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה כשהוא מגביה ונוטל עפר מתחתיה ונותן כדי שיראה על המים שנאמר [1] ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים: **גמ'** תנא [ח] פילי של חרם חדשה דברי רבי ישמעאל מאי טעמא דרבי ישמעאל גמר כלי כלי ממצורע מה להלן [ט] חרם חדשה אף כאן חרם חדשה והתם מנלן דכתיב [2] ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים מה מים חיים שלא נעשתה בהן מלאכה אף כלי שלא נעשתה בו מלאכה אי [י] מה להלן מים חיים אף כאן מים חיים לרבי ישמעאל הכי נמי [יא] דאמר ר' יוחנן מי כיור רבי ישמעאל אומר מי מעיין הן וחכ"א [יב] משאר מימות הן איכא למיפרך מה למצורע שכן טעון עץ ארז ואזוב ושני תולעת אמר רבה אמר קרא בכלי חרס כלי שאמרתי לך כבר אמר רבא לא שנו אלא שלא נתאכמו פניו [יג] אבל נתאכמו פניו פסולין מאי טעמא דומיא דמים מה [יד] מים שלא נשתנו אף כלי שלא נשתנה בעי רבא נתאכמו והחזירן לתוך כבשן האש ונתלבנו מהו מי אמרינן כיון דאידחו אידחו או דילמא [טו] כיון דהדור הדור ת"ש רבי [טז] אלעזר אומר עץ ארז ואזוב ושני תולעת שהפשיל בהן קופתו לאחוריו פסולין והא התם הדרי ומפשטי התם [יח] דאיקלוף איקלופי: נכנס להיכל ופנה לימינו וכו': מ"ט [יט] דאמר מר [כ] כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין: מקום היה שם אמה כו': תנו רבנן ומן העפר אשר יהיה יכול יתקן מבחוץ ויכנים תלמוד לומר בקרקע המשכן אי בקרקע המשכן יכול [כא] יחפור בקרדומות תלמוד לומר אשר יהיה היא כיצד [כב] יש שם הבא אין שם תן שם תניא אידך ומן העפר אשר יהיה וגו' מלמד שהיה מתקן מבחוץ ומכנים בקרקע המשכן איסי בן יהודה אומר להביא קרקע שילה

דשמעיה לרבי מאיר דאמר כו'. בפ"ק (לעיל דף ח:) גבי במדה שאדם מודד: **עניה.** לא האכילתו מעדנים למה מביאה מאכל בהמה: **אלא היא עשה מעשה בהמה.** שהפקירה עצמה לתשמיש למי [ו] שאינה בן זוגה: **מתני' היה מביא.** הכהן: **פילי.** כוס של מים: **מן הכיור.** דכתיב מים קדושים (במדבר ה) ואין קדושים אלא שנתקדשו בכלי הכי תניא בספיפרי [ח]: **כשם שממעט.** רבי יהודה בכתב המגילה לקמן במתני' [ט] כך ממעט כאן במים: **ומקום היה שם.** ניכר מתוך שאר רצפת ההיכל: **טבעת קבועה בה.** לאחזה בטבעתה ולהגביהה מבין הרצפה שהיא כולה באבני שיש: **כדי שיראה.** צריך ליתן שיעור שיהא נראה וניכר על פני המים: **ונתן אל המים.** מדלא כתיב ונתן במים אלא אל המים משמע שלא יהא נבלע בתוכן: **גמ' מאי טעמא דרבי ישמעאל.** דבעי חדשה: **גמר ממצורע.** ושחט את הצפור האחת אל כלי חרס וגו': **אלא נעשה בהן מלאכה.** דהא חיים כתיב: **גר' ישמעאל.** דפרכת הא אליבא: **הכי נמי.** דבעינן מים חיים לסוטה דהא מן הכיור הוא נוטל ושמעינן ליה לר' ישמעאל בעלמא דאמר מי כיור מי מעיין הן דהיינו חיים: **משאר מימות הן.** אם רצה ליתן לתוכו מי מקוה יתן: **איצא למיפרך.** בהא גז"ש דרבי ישמעאל דגמר כלי כלי ממצורע: **מה למצורע שכן טעון כו'.** לפיכך כלי שלו חדש תאמר בסוטה שאין בה כל אלו: **אמר רבה וכו' בכלי שאמרתי לך כבר.** הכי משמע ליה לרבה מדלא כתיב ולקח כלי חרס ונתן בו מים וכתיב בכלי חרס משמע שכבר הוזכר כלי זה במקום אחר ואמר רחמנא הכא שבאותו כלי שאמרתי לך במקום אחר קח אותם ומאי ניהו דמצורע: **לא שנו.** רבנן דמתני' דבעו חרס ומכשרי בישן: **אלא שנתאכמו.** הושחרו פניו על ידי האור: **דומיא דמים.** אע"ג דלא גמרי ממצורע מיהו מינה ובה גמרי כלי דסוטה ממי סוטה ונהי דמי סוטה לרבנן לאו חיים נינהו דמכשרי בשאר מימות מיהא לא נשתנו וכלי נמי בעינן דלא נשתנה. תניא אידך פליגא אקמיתא דלעיל ותנאי הוא כדקתני בה פלוגתא דתנאי והך דלעיל מתוקמא כאיסי בן מנחם: מן העפר אשר יהיה במשכן מדלא כתיב ומקרקע המשכן יקח אינו מקפיד אלא שיכנים להיכל מלמד שמתקן מבחוץ ומכניס בפנים ל"ה. איסי בן יהודה אמר לרבות בית עולמים:

דלא הדר הוא: דאמר מר. בסדר יומא (דף נח:) ובשמיטת קדשים (זבחים דף סב:) ויליף לה מפויים פויים [דה"ב ב] דשנים עשר בקר היה שעשה שלמה: **ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן.** אי [ט] לא היה כתיב בקרקע [יהוה בעינן מקרקע המשכן ממש אבל השתא דכתיב בקרקע] משמע דאינו מקפיד אלא שיכנים העפר להיכל: **יכול יתקן.** יזמין עפר מבחוץ ויכנים בהיכל ודיו בכניסתו: **ת"ל בקרקע.** בקרקעיתו: **אי בקרקע.** קא דרשינן ולא כתיב אשר יהיה יכול לא מצא שם עפר תיחוה נוח ליטול יחפור שם בקרדומות ת"ל אשר יהיה [כ] ומדלא כתיב ומקרקע המשכן יקח ש"מ לא הקפיד אלא שיהא מונח בקרקעית המשכן שעה אחת הא כיצד יש שם עפר תיחוה הבא משם: **אין שם תן שם.** על הקרקעית וחוזר ונוטלו ונותנו לתוך המים: **תניא אידך.** פליגא אהך קמייתא ותנאי היא דכתיב בה פלוגתא דתנאי והך דלעיל מיתוקמא כאיסי בן מנחם: [כא] **מן העפר אשר יהיה במשכן.** מדלא כתיב מקרקע המשכן יקח אינו מקפיד אלא שיכנים להיכל מלמד שמתקן מבחוץ ומכניס מבפנים להיכל ונותן אל המים וא"ל להניחו בקרקע ההיכל: **בקרקע המשכן איסי בן יהודה וכו'.** בקרקע המשכן למאי אתא כיון דילפינן מאשר יהיה דא"ל ליטלו מעל גבי קרקעית: **איסי בן יהודה אומר להביא קרקע בית עולמים** ה"ג לה בספיפרי [נשא ה יח]. ולא גרס לרבות שילה ונוד וגבעון ובית עולמים דשילה משכן הוא ולא צריך לרבויא דהוא עיקר הכתוב ונוד וגבעון אין משקין בהן סוטות דהא במה הואי ולא הוה שם ארון אלא מזבח הנחושת לבדו ולא קרבה בהן מנחת סוטה ולא שום חובת יחיד שאין לה זמן קבוע כדאמר בשמיטת קדשים (זבחים דף קיז.) ובמגילה (דף ט:) אבל בית עולמים הוצרך לרבות שלא תאמר משכן נאמר ולא מקדש. בית המקדש שבירושלים קרי ליה בית עולמים לפי שאין אחר קדושתו היתר במקום אחר ושוב לא שרתה שכינה במקום אחר:

אינו

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פ"ג מהל' סוטה הל"ט סמג עשין מז:
יז ב מיי' שם הל"י:
יח ג מיי' שם הל"ט:
יט ד מיי' פי"ח מהל' טומאת צרעת הלכה א סמג עשין רלז:
ה (מיי' שם):
כ ו מיי' פ"ה מהל' בית מקדש הל"ב ועי' בכ"מ בפ"ג מהל' סוטה הל"ט:
כא ז ח מיי' פ"ג מהל' סוטה הל"ט וע"ש בכ"מ:
[ט מיי' פ"ה מהל' בית מקדש הל' יב]:
כב י מיי' פי"ח מהל' טומאת צרעת הל"א סמג עשין רלז:
כג כ מיי' פי"ד מהל' נשיאות כפים הל"ג:
כד ל מיי' פ"ד מהל' סוטה הל"ג:
כה מ מיי' שם הל"ב:

תוספות שאנץ

פילי כוס בספל אדירים מתרגמי' בפילי: כדי שיראה על פני המים צריך ליתן שיעור כדי שיהיה נראה וניכר על פני המים דכתיב ונתן אל המים מדלא כתיב ונתן במים אלא אל המים משמע שצריך שיבא העפר אל המים שלא יהא נבלע בתוכו ל"ה. לא שנו לרבנן דמתני' דלא בעי חדשים אלא שלא נתאכמו פניו על פני האור. דומיא דמים ואע"ג דלא גמירי ממצורע מיהו מינה ובה גמרי כלי דסוטה ממי סוטה ונהי דמי סוטה לרבנן לאו חיים נינהו דמכשרי בשאר מימות מיהא לא נשתנו וכלי נמי בעינן דלא נשתנה. תניא אידך פליגא אקמיתא דלעיל ותנאי הוא כדקתני בה פלוגתא דתנאי והך דלעיל מתוקמא כאיסי בן מנחם: מן העפר אשר יהיה במשכן מדלא כתיב ומקרקע המשכן יקח אינו מקפיד אלא שיכנים להיכל מלמד שמתקן מבחוץ ומכניס בפנים ל"ה. איסי בן יהודה אמר לרבות בית עולמים:

תורה אור השלם

1. וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי חָרֶשׂ וּמִן הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל הַמָּיִם: במדבר ה יז
2. וְרַצְוָה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל כְּלִי חָרֶשׂ עַל מַיִם חַיִּים:
ויקרא יד ה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומן וכו' אי הוה כתיב ומן העפר אשר יהיה במשכן ולא הוה כתיב בקרקע משמע דאינו מקפיד אלא שיכנים העפר להיכל כל"ל וכ"ג נראה שרש"י ז"ל קא מפרש אי יכול כו' דה"ק אינו לא נאמר בקרקע אלא ומן העפר אשר יהיה במשכן יקח הייתי אומר יתקן מבחוץ ויכנים ת"ל בקרקע המשכן ואינו לא נאמר אשר יהיה אלא ומן העפר אשר בקרקע המשכן יקח הייתי אומר דיחפור בקרדומות ת"ל אשר יהיה ופי' רש"י דמדלא כתיב ומקרקע המשכן יקח ואלו דוקא הך לישנא קאמר רש"י אלא ה"ה ומן העפר אשר בקרקע המשכן יקח ממ"ש מחולה דאין חילוק בין מ"ש דומן העפר אשר בקרקע לבין מ"ש דומקרקע אידי ואידי משמעו דיקח מן הקרקע שבמשכן ממש אלא דרש"י הכא לשון קלה נקט ומהרש"ל בהגהותיו הגיה בלשון רש"י כאן ואי אפשר לישבו: (ב) ד"ה אי בקרקע וכו' דמדלא כתיב: (ג) ד"ה ומן העפר אשר יהיה מדלא כתיב ומקרקע כל"ל ותיבת במשכן נמחק:

מוסף רש"י

פילי של חרס. כלי גדול של חרס שבו היה נותן עפר מקרקעית המשכן, דכתיב ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן, להשקות את הסוטה (נזיר לח.).

ח) [לעיל ט.], ט) [מזיר לח.], י) [במשנה שבמימות פיילי וכ"כ העריך שהוא כוס בלשון יון וכ"ל בפירוש הרב דברטנורה והמי"ט], יא) [זבחים כב.], יב) [מתוך מ"ש תוס' ד"ה והא התם וכו' מוכח שהיה גרסתם רבי אליעזר], יג) [נשא ה יח], יד) [ד' יח.], טו) [נשא ה יח], טז) [ל' יח.], יז) [לעיל ט.], יח) [סוס כב:], יט) שלא יצק מן וכו'. מהרש"ל וכ"ה בנ"ר,

אינו צריך. לרבות בית העולמים: **ומה טומאה קלה.** ליכנס בטומאת הגוף למקדש למשכן שנאמרו בפרשת פרה אדומה שני פסוקים כי את מקדש ה' טמא (כי) את משכן ה' טמא (במדבר יט): **נא לו לא שכן.** שהשוו מקדש ומשכן לגדולה ולגערה מתוכן: **א"כ מה ת"ל בקרקע שלא יביא מאוד קופסו.** לתוך כלי ויכניס להיכל אלא מקרקעיתו יטול ואם אין שם יביא ויניח שם ואח"כ יטלנו ונתקיים אשר יהיה ונתקיים בקרקע כדדרשינן לעיל. **ובספרי** [1] לא תני הכי להך ברייתא ואומר אני מדרש שני הוא בפיס אחריס: פלוגתא דב"ש וב"ה בשחיטת חולין (דף פח:) גבי כיסוי הדם אליבא דב"ה דאמרי אפר קרוי עפר דכתיב (במדבר יט) ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וב"ש אומרים עפר שריפה נקרא עפר סתמא לא אקרי: **הלא בקרקע המשכן כתיב.** וקרא יתירא הוא דהא אתרבי מאשר יהיה דאין צריך לאוקמו משם הילכך למעוטי אפר אתא ולמידרש דבעינן דומיא דקרקע המשכן: **עוקבא.** מקפחת את עקבו מעמדו [2] ועוקרת. בג' מקומות הלכה למשה מסיני בתה ועוקרת את הפסוק: **המורה אמרה בעפר.** לענין כסוי הדם ולא הכשיר דבר אחר: **והלכה בכל דבר.** המגדל למחיס כגון [3] (הגיר ו) הזרנין והסיד וחרסית ולביה שכתשה [4]: **המורה אמרה ספר.** לענין גט כריתות: **והלכה בכל דבר.** שכתבו עליו [5] על עלה של זית על הנייר ועל הלוח: [6] **המורה אמרה תער.** לא יעבור על ראשו בגזיר: **והלכה בכל דבר.** דתנן (מיר דף לט.) מיר שגילח בין בזוג בין בתער או שספסף כל שהוא חייב. ואם היה שם ארון אלא מזבח הנחשת לבדו ולא קרבה בהן מנחת סוטה ולא שום חובת יחיד שאין לה זמן קבוע כדאמרי' בשחיט' קדשים ובמסכת מגילה אבל בית עולמים הוצרך לרבות שלא תאמר משכן נאמר ולא מקדש ל"ה. אינו צריך לרבות בית עולמים ומה בטומאה קלה שהיא ליכנס בטומאת הגוף במקדש שאינה מיתת ב"ד אלא כרת לא חלק הכתוב בין משכן למקדש שני' בפרשה פרה אדומה [שני פסוקים] את (מקדש) [משכן] ה' טמא. וכתיב את מקדש ה' טמא לא כ"ש שהרשוו מקדש למשכן לבודקה ולבערה מתוכן ל"ה. אליבא דב"ש לא תיכבי לך דאמרי לא מצינו אפר שקרוי עפר הילכך לא מצינו אפר שקרוי עפר פלוגתייהו גבי כיסוי הדם. ואומר ר"ת דהא דקאמר ב"ש דאפר לא הוי עפר היינו באפר של אוכלין כגון אפר פרה אבל אפר דעצים מודו דהוי עפר דמכסין בו. ומ"ה כתב ר"ת הכי משום דק"ל הא דקאמר פ"ק [דביצה] גבי פלוגתא דב"ש וב"ה הכל מודים בדקר נערץ מבעוד יום ובאפר כירה שהוא מן המוכן פי' ומותר לכסות בו. ומ"ה פי' דאפר לא הוי [עפר] דקאמר ב"ש. י"ל דמיירי באפר של אוכלין והכי נמי לענין סוטה מיבעיא ליה באפר של אוכלין. ולפי פי' רש"י דפי' התם דהא דקאמר מודים לא קאי אלא אדקר נערץ ולא אאפר כירה דאפי' באפר כירה פליגי ב"ש ואמרי שאין מכסין בו ולפי זה אתי שפיר הכא דמיבעי ליה לענין סוטה בכל מיני אפר: בג' מקומות התורה עוקבת את המקרא פ"ה עוקבת מקפחת את עקבו והעמדתו ועוקרתו אישטלוני"ר בלע"ז: התורה אמרה בעפר לענין כיסוי ולא הכשיר דבר אחר והלכה בכל דבר המגדל צמחים הגיר והגור וסיד וחרס ולבינה שנכתשה. התורה אמרה ספר לענין כריתות ולא ד"א והלכה בכל דבר שאפי' כתבו על העלה

שילה נוב וגבעון ובית עולמים איסי בן מנחם אומר אינו צריך ומה בטומאה קלה לא חלק הכתוב בטומאת אשת איש חמורה לא כ"ש א"כ מה ת"ל בקרקע המשכן שלא יביא מתוך קופתו איבעיא להו אין שם עפר מהו שיתן אפר אליבא דבית שמאי לא תיבעי לך דאמרי לא מצינו אפר שקרוי עפר כי תיבעי לך אליבא דבית הלל דאמרי [6] **מצינו אפר שקרוי עפר מאי אע"ג דאיקרי עפר הכא בקרקע המשכן כתיב או דילמא האי בקרקע המשכן לכדאיסי בן יהודה ולכדאיסי בן מנחם הוא דאתי ת"ש דא"ר יוחנן משום ר' ישמעאל בשלשה מקומות הלכה עוקבת מקרא התורה אמרה** [1] **בעפר והלכה** [a] **בכל דבר התורה אמרה** [2] **בתער והלכה** [b] **בכל דבר התורה אמרה** [3] **ספר והלכה** [c] **בכל דבר ואם איתא ליחשוב נמי האי** [d] **תנא ושייר ומאי שייר דהאי שייר שייר מצורע דתניא** [4] **והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו כלל את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו פרט ואת כל שערו יגלח חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה פרט מפורש מקום כינוס שער ונראה אף כל מקום כינוס שער ונראה מה רבי רבי שיער הרגלים מאי מיעט מיעט דבית השחי ודכוליה גופיה והלכתא** [e] **מגלח כדלעת דתנן** [f] **בא לו להקיף את המצורע מעביר תער על כל בשרו וקתני סיפא** [g] **וביום השביעי מגלחו** [h] **תגלחת שניה כתגלחת ראשונה אמר רב נחמן בר יצחק כי קא חשיב הלכה עוקבת מקרא הא עוקבת מדרבנן היא רב פפא אמר כי קא חשיב הלכה עוקבת ועוקרת הא עוקבת מנלן היא רב אשי אמר הא מתניתא מני** [i] **רבי ישמעאל היא דדריש כללי ופרטי כדלעת**

לרבות נוב וגבעון שילה ובית עולמים. רש"י גורס להביא קרקע בית עולמים ושיבא הגירסא שילה נוב וגבעון משום דנוב וגבעון אין משקין בהן סוטות משום דהויא מנחת יחיד שאין קבוע לה זמן ותימה ששיבשה משום קושיא זו דילמא קסבר איסי בן יהודה כרבי יהודה דאמר בפרק בתרא דשחיטת קדשים (זבחים ד' קיז.) כל שהנבור והיחיד מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל ואין חילוק ביחיד אלא במתו שבראש גגו והשתא הוצרך לרבות נוב וגבעון משום דבמה הוו:

ובית העולמים. מקשינן אמאי איצטריך לרבות בית העולמים והאמר בפ"ב דשבועות (דף טז:) דמשכן אקרי מקדש ומקדש אקרי משכן ואי לא הוה כתיב אלא (כי) את משכן ה' טמא הוה נמי מקדש בכלל הכא נמי נימא הכי ובריש מסכת עירובין (דף ג.) דנפקא לן שלמים ששחטן קודם שיפתחו לתות ההיכל פסולים במקדש משום דמקדש אקרי משכן ואע"ג דושחטו פתח אהל מועד במשכן כתיב ולפי גירסת הספר הזה אתי שפיר דהוי מלי למימר עיקר ריבוא לא הוה צריך אלא משום נוב וגבעון ובית עולמים נקט אגב שיטפיה אבל ר"י פירש האי דאיצטריך הכא לרבות בית עולמים משום דכתיב קרקע משמע היכא דאיכא קרקע לאפוקי בית העולמים דהואי ריצפה ולא מסתברא משום דמריבוא דקרקע מרבינן בית העולמים דאי לא הוה כתיב קרקע לא הוה בית העולמים בכלל ולפירושו לא הוה צריך למיכתב קרקע כלל ועוד קשיא מפ' טרף בקלפי (יומא דף מד.) דמייתי ברייתא וכל אדם לא יהיה באהל מועד אין לי אלא באהל מועד שבמדבר שילה ובית העולמים מנין אלמא דשילה לא הוה בכלל אהל מועד וכן בית העולמים ובפ"ק דעירובין (דף ג.) אמר דבית העולמים הוה בכלל אהל מועד ושחטו פתח אהל מועד הואיל ומקדש איקרי משכן וכן בפרק הוליאו לו (יומא דף נג.) רב ששת אמר אין לי אלא אהל מועד שבמדבר שילה ובית העולמים מנין ת"ל וכסה [a]: **ואם איתא ליחשב נמי הא.** תימה היכי מלי למיפשט מדר' ישמעאל והא סבירא ליה כבית שמאי דאפר לא איקרי עפר ואליבא דבית שמאי לא קמיבעי ליה אלא אליבא דב"ה א"כ ה"נ אפר בכלל משמעותא דעפר משום דהכא בקרקע כתיב: **תנא** ושייר. ואי קשיא היכי מלי למימר תנא ושייר והא שלשה קתני ואמר בפ"ק דקידושין (דף טז:) גבי הענקה וכי תימא הכא נמי תנא ושייר והא ארבעה קתני וארבעה דתסם דוקא כיון דנחת למיינא דוקא הוא משום דקתני בסיפא ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהן כו' ואם איתא דמיתת האב נמי מוליאה היה יכול לומר ארבעה באחד מהן [b]: מאי

עולמים מנין ת"ל וכסה [a]: **ואם איתא ליחשב נמי הא.** תימה היכי מלי למיפשט מדר' ישמעאל והא סבירא ליה כבית שמאי דאפר לא איקרי עפר ואליבא דבית שמאי לא קמיבעי ליה אלא אליבא דב"ה א"כ ה"נ אפר בכלל משמעותא דעפר משום דהכא בקרקע כתיב: **תנא** ושייר. ואי קשיא היכי מלי למימר תנא ושייר והא שלשה קתני ואמר בפ"ק דקידושין (דף טז:) גבי הענקה וכי תימא הכא נמי תנא ושייר והא ארבעה קתני וארבעה דתסם דוקא כיון דנחת למיינא דוקא הוא משום דקתני בסיפא ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהן כו' ואם איתא דמיתת האב נמי מוליאה היה יכול לומר ארבעה באחד מהן [b]: מאי

אם איתא דמרבינן מיניה לרבות כל דבר דרשי ליה בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף כדדרשינן לה התם וכן כולן אלא אהלכה למשה מסיני סמכינן וקראי אסמכתא בעלמא הוא הלכך שאר מדרשים ריבויין דכל התורה כולה לא חשיב להו ר' ישמעאל כהלכה עוקבת מקרא אלא הני תלת. ובמסכת קידושין ירושלמי [פ"א סוה"ג] מצאתי משנה זו דר' ישמעאל ואין תער מן השלשה אלא מרלע והכי תניא התם התורה אמרה ספר והלכה בכל דבר התלוש התורה אמרה תער והלכה בכל דבר המגדל למחיס התורה אמרה מרלע [שמות כא] והלכה אמרה אפי' קול וסירה והוא נראה בעיני מאד דהך דתער מוספת הוא: ואם איתא. דאפר נמי כשר ליחשב נמי דבהא הלכה עוקבת מקרא דהתורה אמרה עפר והלכה אמרה אף אפר וממשמעותיה לא משמע לן דהא לרבי ישמעאל [c] עפר לאו ממשמעותיה ממש נפקא ליה לענין כיסוי הדם: **תנא ושייר.** לא חשביהו לכולהו מקומות: **שייר מצורע.** בתגלחת שניה שהוא צריך שני תגלחות דכתיב וכבס המטהר את בגדיו וגו' והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו וגו' בתגלחת ראשונה לא כתב כלל ופרט אלא את כל שערו סתם דמשמע כל גופו זרועותיו ושוקיו ודית השחי שיהא כל גופו חלק כדלעת ובתגלחת שניה כתוב בכלל ופרט דמשמע מקום כינוס שיער שיהא שם קיבוץ שיער הרבה למעוטי זרועותיו ושוקיו שאינו מכונס ונראה למעוטי בית השחי: **שיער הרגלים.** דאותו מקום ולישנא מעלייתא נקט: **והלכה מגלח כולו כדלעת.** אף בתגלחת שניה קתני דמגלח כל גופו: **דתנן.** במסכת נגעים (פי"ד מ"ג): **להקיף.** לגלחו כולו. לשון לא תקיפו פאת ראשכם (ויקרא יט): **מעביר תער על כל בשרו.** ת"ג ובתגלחת ראשונה קאי: ה"ג **וקתני סיפא וביום השביעי מגלחו תגלחת שניה כתגלחת ראשונה.** ולא גרסינן יגלחנו שתהא תגלחת וכו' דלאו אקרא קאי אלא לשון המשנה ומגלחו תגלחת שניה כתגלחת ראשונה תנן בה. אלמא שניה נמי כדלעת דהא תנא ליה בתגלחת ראשונה מעביר תער על כל בשרו: **אמר רב נחמן בר יצחק.** מצורע לא שיורא הוא דכי קא חשיב הלכה עוקבת מקרא כגון ספר תער עפר דכתיב בהדיא והלכה עוקבת [d] מוספת על המקרא: **רב אשי אמר הא מתניתא.** דקתני מקום כינוס שיער ונראה: **דדרש.** כל התורה כולה בכלל ופרטי ור"ע שימש את רבי ישמעאל שימש את רבי נחוניא בן הקנה שהיה דורש את כל התורה בכללי ופרטי ור"ע שימש את נחום איש גם זו שהיה דורש כל התורה בריבויי ומיעוטי. וכבר פירשתי כל משמעות כלל ופרט וריבוי ומיעוט וחילוקן במס' סוכה בפ' החליל (דף ג:) [e]: כדלעת

בו ולפי זה אתי שפיר הכא דמיבעי ליה לענין סוטה בכל מיני אפר: בג' מקומות התורה עוקבת את המקרא פ"ה עוקבת מקפחת את עקבו והעמדתו ועוקרתו אישטלוני"ר בלע"ז: התורה אמרה בעפר לענין כיסוי ולא הכשיר דבר אחר והלכה בכל דבר המגדל צמחים הגיר והגור וסיד וחרס ולבינה שנכתשה. התורה אמרה ספר לענין כריתות ולא ד"א והלכה בכל דבר שאפי' כתבו על העלה

ואי אתה יכול לומר ד' באחד מהם ופרי' וניתני נמי מיתת האב וכי תימא תנא ושייר והא ד' קתני וה"נ הוה ליה למפרך הכא. וי"ל דהתם היינו טעמא משום דקת' ואי אתה יכול לומר ד' באחד מהם מ"ה פריך ליה והא ד' קתני אבל הכא לא שייך למימר הכי והא דפריך במכות תנא ח' לאוין קתני ואת אמרת תנא ושייר ה"נ הוה ליה למפרך הכא היינו משום דנחית למיינא לאפושי לאוין:

א) [מולין פח:], **ב)** [סוכה נד. וש"נ], **ג)** נגעים פי"ד מ"ב ע"ש], **ד)** [שם משנה ג], **ה)** [שבועות טו.], **ו)** [נפא ה ח], **ז)** בס"ת: ומעמדו, **ח)** [רש"ל מ"ז], **ט)** [מולין פח:], **י)** [גיטין יט.], **כ)** גי' רש"ל אפר ע"ש, **ל)** ד"ה והכא במילף וכו', **מ)** [וע"ע תוס' מולין כד. ד"ה יכול], **נ)** [וע"ע תוס' מנחות יח: ד"ה מנין ותוס' קידושין טז: ד"ה והא ותוס' יבמות ג: ד"ה למעוטי ותוס' כתובות נא: ד"ה ממשה ותוס' גיטין נ: ד"ה אין מוליאין ותוס' ב"ק לא. ד"ה ממשה ועוד שם: ד"ה שנאמר],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה התורה אמרה תער ל"ל קודם ד"ה התורה אמרה ספר: **(ב)** ד"ה אמרינ"ש וכו' והלכה עוקבת הס"ד ואח"כ מ"ה **הא עוקבת** מוספת:

מוסף רש"י

עוקבת. כותמת (איוב לז ד, ע"ש).

תוספות שאנץ

ה"ג רש"י ז"ל [ולא גרס] לרבות נוב וגבעון ושילה ובית עולמים משום דשילה משכן הוא ולא צריך לריבויי דהא עיקר הכתוב ביה כתיב ונוב וגבעון אין משקין בהן את הסוטות הא במת יחיד היא. ולא היה שם ארון אלא מזבח הנחשת לבדו ולא קרבה בהן מנחת סוטה ולא שום חובת יחיד שאין לה זמן קבוע כדאמר' בשחיט' קדשים ובמסכת מגילה אבל בית עולמים הוצרך לרבות שלא תאמר משכן נאמר ולא מקדש ל"ה. אינו צריך לרבות בית עולמים ומה בטומאה קלה שהיא ליכנס בטומאת הגוף במקדש שאינה מיתת ב"ד אלא כרת לא חלק הכתוב בין משכן למקדש שני' בפרשה פרה אדומה [שני פסוקים] את (מקדש) [משכן] ה' טמא. וכתיב את מקדש ה' טמא לא כ"ש שהרשוו מקדש למשכן לבודקה ולבערה מתוכן ל"ה. אליבא דב"ש לא תיבעי לך דאמרי לא מצינו אפר שקרוי עפר פלוגתייהו גבי כיסוי הדם. ואומר ר"ת דהא דקאמר ב"ש דאפר לא הוי עפר היינו באפר של אוכלין כגון אפר פרה אבל אפר דעצים מודו דהוי עפר דמכסין בו. ומ"ה כתב ר"ת הכי משום דק"ל הא דקאמר פ"ק [דביצה] גבי פלוגתא דב"ש וב"ה הכל מודים בדקר נערץ מבעוד יום ובאפר כירה שהוא מן המוכן פי' ומותר לכסות בו. ומ"ה פי' דאפר לא הוי [עפר] דקאמר ב"ש. י"ל דמיירי באפר של אוכלין והכי נמי לענין סוטה מיבעיא ליה באפר של אוכלין. ולפי פי' רש"י דפי' התם דהא דקאמר מודים לא קאי אלא אדקר נערץ ולא אאפר כירה דאפי' באפר כירה פליגי ב"ש ואמרי שאין מכסין

תורה אור השלם

1. וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יָצוּד צַיִד חַיָּה אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר: ויקרא יז יג
2. כָּל יְמֵי נִזְרוֹ נִזְרוֹ תֵּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ עַד מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר יַזִּיר לַיְיָ קָדֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ: במדבר ו ה
3. כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ:
דברים כד א
4. וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִגְלַח אֶת כָּל שַׂעְרוֹ אֶת רֹאשׁוֹ וְאֶת זְקָנוֹ וְאֶת גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת כָּל שְׂעָרוֹ יִגְלַח וְכִבֵּס אֶת בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר: ויקרא יד ט

תוס' שאנץ (המשך)

של זית ועל הנייר ועל הלוח כשר. התורה אמרה תער לא יעבור על ראשו והלכה בכל דבר כדתניא נזיר שגילח בין בזוג בין בתער או שספסף כל שהוא חייב. וכל הני ג' מקומות הוי עוקרת ועוקבת והקשה בקונטרס גבי נזיר אין זה עקירה איברא עקירה היא שמלקין אותו על כך ואסור להכות ישראל על חנם שהרי אמרה תורה לא יוסיף פן יוסיף. וא"ת מאי קאמר עוקבת אגן דרש' להו כולהו בכלל ופרט דבכולהו איכא ריבוי דקראי בגיטין ובנזיר ובכסוי הדם ומאי קאמר עוקבת הא מקראי נפקי' להו. וי"ל דסבירא ליה לר' ישמעאל דכולהו הני ריבויין איצטריכו להו כדמפרש התם קרא דוכתב דמרבי' מיניה לרבות כל דבר איצטריכא ליה למדרש בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף וכן כולן. אלא הל"מ הם וקרא אסמכתא בעלמא הילכך שאר מדרשים ריבויין דכל התורה כולה לא חשיב להו ר' ישמעאל בהלכה עוקבת מקרא כי אם אלו הג' כפ"ה ופי' באורך. ועוד פ"ה דבירושלמי דמסכת קידושין מייתי משנה דר' ישמעאל ואין תער מן הג' אלא מרצע דהכי תניא התם התורה אמרה מרצע והלכה אפי' סיל וסירה ומקדח ומכתב ופי' נראית בעיני דהך דתער דוספת היא ל"ה: תנא ושייר וא"ת אמאי לא פריך והא בג' קתני כדפריך בפ"ק דקידושין גבי ד' מעניקין להם ג' באיש וג' באשה

כו א מיי' פי"ד מהל' שחיטה הל"ח סמג עשין סד טוש"ע יו"ד סי' כח סעי' כג:
כז ב מיי' פ"ה מהל' מזיקות הל"ח:
כח ג מיי' פ"ד מהל' גירושין הל' ב ג סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' קכד סעי' ח ב:
כט ד מיי' פי"ח מהל' טומאת צרעת הל"ח סמג עשין רלו רלז: ל ה מיי' שם הל"ב:

מאי הוי עלה. תימה מאי קא בעי כיון דלאו שיורא הוה אם כן תפשוט וי"ל דלא איתבריר להו האי דשיירא לי משום טעמא כדפרי' ולאו שיורא הוא לי משום דתנא נמח לשיורא: **מביא** מים שדם צפור ניכר בהם וכמה רביעית ורבנן ההוא לגופיה. קשיא לרבי הכא אמר דרבנן פליגי עלה ובפ' ג' מיין (מיר דף לח.) קא חשיב ליה בהדי עשר רביעיות מחמש חיוריתא וקא פריך התם ותו ליכא והא איכא ומייתי מתניתין דהכא היה מביא פיילי של חרס וכו' ומשני בפלוגתא לא קא מיירי והא דמלורע נמי פלוגתא היא וקא חשיב ליה ונראה דהא פלוגתא דהכא לא דמיא לפלוגתא דמייתי התם כגון נוטלין לידים לאחר ואפילו לשנים ור' יוסי דפליג התם בפ"ק דמסכת ידים (מ"ח) ואמר לא סגי ליה לשנים ברביעית דבעי לאחרון נמי רביעית וכן במתניתין היה מביא פיילי של חרס דת"ק דרבי יהודה לא סגי ליה ברביעית וכן גבי ביטול מי רגליס דקאמר תנא קמא כל שהוא אבל הכא רבנן מודו בפחות מרביעית לא אפשר ואי בעי סגי ברביעית מיהו לכתחילה מביא חלי לוג כדתנן בריש פרק י"ד דמסכת נגעים כילד מטהרין את המלורע היה מביא פיילי של חרס חדשה ונותן לתוכה [6] חלי לוג מים חיים והא דתנן בפ' שתי מדות (מנחות דף פח.) רביעית מה היתה משמשת [6] רביעית מים למלורע ר' ישמעאל היא: **מביא** מים שדם ניכר בהם וכמה רביעית. ופ"ת וכי אינו ניכר ביותר מרביעית והא תנן בפ"ז דמסכת מקואות (מ"ה) ומייתי לה בגמרא בכמה דוכתי בשילהי פ"ק דשחיטת חולין (דף כו.) ובפ"ק דמכות (דף ג:) ג' לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב יין ומרלאיהן כמרלה יין אלמא דאפילו יין ניכר בג' לוגין וכ"ש דם דסומק טפי י"ל ניכר דקאמר ממשותו של דם ולאו בשינוי מראה דעלמא (מ"ר) והשתא לא תיקשה מה שהיה תמיה רבי נמי מהא דקאמרינן בהקומץ רבה (מנחות דף כב.) ופרק גיד הנשה (חולין דף לח:) לרבי יהודה דיליף למין במינו דאינו בטל ממאי דכתיב ולקח מדם הפר ומדם השעיר הדבר ידוע שדמו של פר מרובה משל שעיר אלמא דמין במינו לא בטיל ורבנן אמרי עולין אין מבטלין זה את זה והא הכא דהוה מין שלא במינו והדבר ידוע שהמים מרובין על הדם ואפילו הכי כתיב בדם וי"ל כיון [8] דממשותו ניכר הרי הוא בעין: **קטנה** ונדחית מפני המים מהו. תימה אליבא דמאן קא מיבעיא ליה אי לרבי ישמעאל פשיטא דפסול דהא בעי שיהא דם לפור ניכר אי לרבנן הא לא קפדי [8] אהיכר מים ונראה דהא בעיא לא לשון ספיקא אלא שהיה תמיה על דברי ר' ישמעאל דאמר רביעית לעולם דם לפור ניכר בהן והא פעמים שאינו ניכר שהמים מדחין אותו כגון קטנה ופעמים שאין המים ניכרין כגון גדולה והיכי קיים לרבנן לשעוריה בלפור שיהא דמה ניכר לעולם ברביעית דומיא דפ"ק דר"ה (דף יג.) דאמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא מי קיים להו לרבנן בין שלש לפחות משלש אמר ליה לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא וכו': **שינה** הכתוב במשמעו. תימה לרבי וכי שינוי הוא שנקרא אפר עפר והכתיב (מלכים ב כג) וישרוף אותה בגמל קדרון וידק לעפר וכן ואכות אותו טחון היטב עד אשר דק לעפר (דברים ט) וי"ל אותן שלא נעשה אפר ע"י שריפה אלא לריכין כתישה נקראין עפר אבל פרה עיקר מלות שריפתה לאפר אע"פ שאם היו שם אודין היו כותשין אותם כדאיתא בספרי וכדתנן בפ"ג דפרה נשרפה חובטין אותה במקלות משום אודין שלא נעשו אפר מיהו עיקר מלות שריפתה לאפר הוא: **שינה** הכתוב במשמעו. תימה וכי מפני כך שינה והאמר בפרק כיסוי הדם (חולין דף פח:) הלכך שינה אליבא דב"ה לגמד אפר נקרא עפר וי"ל תרתי שמע מינה: מתני'

כדלעת מני [6] ר"ע היא דדריש ריבויי ומיעוטי דתניא [1] והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו ריבה את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו מיעט ואת כל שערו יגלח חזר וריבה ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל מאי ריבה ריבה דכוליה גופיה ומאי מיעט [4]מיעט שיער שבתוך החוטם מאי הוי עלה ת"ש דאמר רב הונא בר אשי אמר רב אין שם עפר [2]מביא רקבובית ירק ומקדש [3]ולא היא רקבובית ירק הוא דהואי עפר אפר לא הואי עפר: כדי שיראה על המים: תנו רבנן [5] שלשה צריכין שיראו [7]עפר סוטה [8]ואפר פרה [9]ורוק יבמה משום רבי ישמעאל אמרו אף דם צפור מאי טעמא דרבי ישמעאל דכתיב [2]וטבל אותם בדם הצפור וגו' ותניא בדם יכול בדם ולא במים ת"ל [6] במים אי מים יכול במים ולא בדם ת"ל בדם הא כיצד [9]מביא מים שדם ציפור ניכר בהן וכמה רביעית ורבנן ההוא לגופיה דהכי קאמר רחמנא אטביל בדם ובמים ורבי ישמעאל אם כן לכתוב רחמנא וטבל בהם בדם ובמים למה לי לניכר ורבנן אי כתב רחמנא וטבל בהם הוה אמינא האי לחודיה והאי לחודיה כתב רחמנא בדם ובמים לערבן ור' ישמעאל לערבן קרא אחרינא כתיב [3]ושחט את הצפור האחת וגו' ורבנן אי מההוא הוה אמינא לישחטיה סמוך למנא וינקטינהו לווריד ין ולקבליה לדם במנא אחרינא קמ"ל בעא מיניה ר' ירמיה מר' זירא גדולה ומדחת את המים קטנה ונדחית מפני המים מהו א"ל [6]לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהילכתא בצפור דרור שיערו רבנן אין לך גדולה שמדחת את המים ואין לך קטנה שנדחית מפני המים ת"ר [7] [8]הקדים עפר למים פסול ור' שמעון מכשיר מ"ט דרבי שמעון דכתיב [4]ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ותניא אמר ר"ש וכי עפר הוא והלא אפר הוא שינה הכתוב במשמעו לדון הימנו גזירה שוה נאמר כאן עפר ונאמר להלן עפר מה להלן עפר על גבי מים אף כאן עפר על גבי מים ומה כאן הקדים עפר למים כשר אף להלן הקדים עפר למים כשר והתם מנלן תרי קראי כתיבי כתיב עליו אלמא אפר ברישא וכתיב מים חיים אל כלי אלמא מים ברישא הא כיצד רצה זה נותן רצה זה נותן [9] ורבנן אל כלי [10]דוקא עליו לערבן ואימא עליו דוקא אל כלי שתהא [9] חיותן בכלי מה מצינו בכל מקום מכשיר למעלה אף כאן מכשיר למעלה: מתני'

מלורע שמכשיר את המים להזאה אף כאן עפר מכשיר את המים: מתני'

כגון קטנה ופעמים שאין המים ניכרין כגון גדולה והיכי קיים לרבנן לשעוריה בלפור שיהא דמה ניכר לעולם ברביעית דומיא דפ"ק דר"ה (דף יג.) דאמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא מי קיים להו לרבנן בין שלש לפחות משלש אמר ליה לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא וכו': **שינה** הכתוב במשמעו. תימה לרבי וכי שינוי הוא שנקרא אפר עפר והכתיב (מלכים ב כג) וישרוף אותה בגמל קדרון וידק לעפר וכן ואכות אותו טחון היטב עד אשר דק לעפר (דברים ט) וי"ל אותן שלא נעשה אפר ע"י שריפה אלא לריכין כתישה נקראין עפר אבל פרה עיקר מלות שריפתה לאפר אע"פ שאם היו שם אודין היו כותשין אותם כדאיתא בספרי וכדתנן בפ"ג דפרה נשרפה חובטין אותה במקלות משום אודין שלא נעשו אפר מיהו עיקר מלות שריפתה לאפר הוא: **שינה** הכתוב במשמעו. תימה וכי מפני כך שינה והאמר בפרק כיסוי הדם (חולין דף פח:) הלכך שינה אליבא דב"ה לגמד אפר נקרא עפר וי"ל תרתי שמע מינה: מתני'

מן העשר רביעיות ולא ילפי' מצורע מסוטה על כן ל"ג במשניות חצי לוג כדפרישי'; וכי עפר היא והלא אפר היא. אע"ג דאמרי' בפ' כסוי הדם דנפקא להו לב"ה מהכא שמכסין באפר משום דאפר איקרי עפר ולא אמרי דשינה לר"ש דהכא מ"מ לא משני הקרא לקרות אפר עפר ואין הלשון משמע כן. מה מצינו בכל מקום מכשיר למעלה בתורה עפר הוא המכשיר

ח) נראה דל"ל סתם לן תנא כת"ק דר"י דקאמר התם חלי לוג מים לסוטה ואעפ"כ תני התם רביעית למלורע אלמא וכו'.

לא א מיי' פי"ח מהל' טומאת צרעת הל"ח סמג עשין לו לו:
לב ב ג מיי' פ"ד מהל' סוטה הל"י:
לג ד מיי' שם פ"ג הל"י:
לד ה מיי' פ"ט מהל' פרה אדומה הל"ח סמג עשין לג:
לה ו מיי' פ"ד מהל' יבום וחליצה הל' ז סמג עשין נב טוש"ע אה"ע סי' קסט סעי' לח ובסדר חליצה סעי' נג ובפירוש סדר חליצה סעי' עו עז עח:
לו ז מיי' פי"ח מהל' טומאת צרעת הל"ח סמג עשין לו לז:
לז ח מיי' פ"ד מהל' סוטה הל"י:
לח ט מיי' פ"ט מהל' פרה אדומה הל"ח סמג עשין לג:

תורה אור השלם

1. וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלֵּח אֶת כָּל שַׂעְרוֹ אֶת רֹאשׁוֹ וְאֶת זְקָנוֹ וְאֶת גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת כָּל שַׂעְרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבַּס אֶת בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר: ויקרא יד ט
2. וְלָקַח אֶת עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֵזֹב וְהַצִּפֹּר הַחַיָּה וְטָבַל אֹתָם בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחוּטָה וּבַמַּיִם הַחַיִּים וְהִזָּה אֶל הַבַּיִת שֶׁבַע פְּעָמִים: ויקרא יד נא
3. וְשָׁחַט אֶת הַצִּפֹּר הָאֶחָת אֶל כְּלִי חָרֶשׂ עַל מַיִם חַיִּים: ויקרא יד נ
4. וְלָקְחוּ לְטֻמְאַת מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי: במדבר יט יז

תוספות שאנץ

מביא רקבובית ירק ומקדש (דקטנית) [רקבובית] ירק הוא דהוי עפר כו'. ולא גרס ולא היא כפ"ה. נראה הטעם משום דקא בעי מאי הוי עלה ומייתי עלה ת"ש משמע שבא להוכיח האמת מיהו דבכך אין למוחקו דמצינו בכמה מקומות דבעי מאי הוי עלה ומדחי ליה ולא פשיטא ולא מידי: מים שדם צפור ניכר בהם וכמה רביעית. מכאן נראה דל"ג במשניות דמס' נגעים חצי לוג. דקאמר כיצד מטהרין את המצורע מביא פיילי של חרס חדשה ונותן לתוכה חצי לוג של מים חיים ול"ג חצי לוג דהכא משמע דלא בעי אלא רביעית. וי"ל דשפיר גרס' ליה התם חצי לוג ונעמיד כרבנן כר' ישמעאל דהכא דס"ל דבעי בסוטה חצי לוג וילפי' מצורע מסוטה מג"ש דכלי כלי. ולא נראה דבמנחות פ' ב' מדות סתם לן תנא ח) דר' יהודה דאמר רב' של מצורע דקאמר כתיב חצי לוג לסוטה ורב' למצורע אלמא משמע דלא ילפי' להו מהדדי וכן משמע בנזיר פ' ג' מיין דקא חשיב עשר רביעיות הן וקחשיב רביעית דמצורע ופרי' התם והאיכא נמי רבי' דסוטה ומשני בפלוגתא לא קא מיירי אלמא משמע דליכא מאן דפליג גבי רבי' דמצורע מדקא חשיב ליה

הגהות הב"ח

(א) גמ' מ"ל מים כל"ל ואות ב' נמחק: (ב) רש"י ד"ה עפר וכו' כתיב ונתן במים: (ג) ד"ה ואפר ל"ל קודם ד"ה ורוק:

גליון הש"ם

גמ' ורבנן אל כלי וכו'. עיין רש"י פסחים ד' לה ע"א ד"ה מעלה וש"ע: תוד"ה מביא וכו' דממשותו ניכר. תמוה לי הא לרבנן לא בעי היכר דם. ותהי דדרשא וטבל בדם צריך לגופה מ"מ הא הדם בטל ולא מתקיים בדם ולא לר"י נפיק רק מיתורא והא בלא"ה צריך ממשות ניכר שלא יתבטל. ובעיקר קושיתם י"ל דהא דם במים הוי אינו מינו ובבליר מס' עדיין שם דם עליו דהאוכלו מייב משום דם. ורק בדם הפר דהוי מין במינו דדין ביטולו ברוב כיון דטעמן שוה: ד"ה קטנה כו'. אהיכר מים. אהיכר דם כל"ל:

מוסף רש"י

לא תפיק נפשך לבר מהילכתא. לפקפק בשיעור חכמים (ר"ה יג.). הקדים עפר למים. גבי סוטה, הקדים עפר שבקרקע למים בכלי (תחורה יב:). דכתיב. גבי מי חטאת ולקחו לטמא כו' (שם). נאמר כאן. במי חטאת, עפר, ונאמר כאן. בסוטה, עפר, מה בסוטה עפר על המים, דכתיב ומן העפר אשר יהיה וגו'. אף כאן במי חטאת עפר ע"ג מים, חו היא הכשר מלותה לכתחילה (שם). וכתיב מים חיים אל כלי. דמשמע דהמים יהיו נתונין אל הכלי ולא אל העפר, דאל כלי משמע עפר ברישא פסול (שם). עליו לערבן. ונתן עליו לאו לטמיא דאם הקדים עפר כשר, אלא לטמיא להזהר שלאחר שיתן העפר למים יערבנו בהאצבע יפה ויחזיר המים שתחתיו עליו (שם). ואימא עליו דוקא. דאפר קודם למים כדכתיב ונתן עליו מים, ואל כלי להכי אתא שהא חיותן בכלי. שלא יתלאם בכלי אחר ויערב לכלי זה, אלא כלי זה יתן לתוך המעיין ולקחו (צ"ל ויקלחו) המים לתוכו (שם) ומשני מה מצינו בכל מקום מכשיר למעלה. כגון

ח) [שבועות כו.], ב) [תוספתא פ"א ע"ב], ג) [ר"ה יג.], ד) תמורה יב: ע"ב [תוספתא דפרה פ"ו], ה) [פסחים לד:], ו) במקום פי' במשכן. רש"ל, ז) [צ"ל אחר ד"ה לא תפיק], ח) [במדבר כז], ט) [שם], י) [במדבר יט], כ) [עי' בר"ש דאיכא דגרסי הכי במשנה שם אלא לפנינו איתא רביעית וע' תוס' מנחות פח. ד"ה רביעית], ל) רביעית מים למלורע פי' היה מביא מים שדם לפור ניכר בהם וכמה רביעית אמי כר' ישמעאל וא"ת כו' וי"ל כו' והד"ל. מהרש"ל.

מתני' (ג) **מואס לא שכב איש אותך.** ואם לא שטית טומאה וגו' שהן קללות הבאות מחמת ברכות דמשמע הא אם שטית לא הנקי ואת כי שטית טומאה תחת אישך וכי נטמאת וגו' יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך וגו' ובאו המים המאררים וגו'. וכך הן סדורין בפרשה אלא שהקדים הכהן את האשה בשבועת האלה ואמר הכהן לאשה מפסיק בראש יתן ה' אותך ואינו כותבו לאינו אלא לוואה שמלוה הכהן להקדיש וגם בסוף ובאו המים המאררים במעיך לצבות בטן ולנפיל ירך ואינו כותב סוף המקרא ואמרה האשה דהיינו קבלה שהאשה תקבל עליה שבועה ואין זו מן האלות: **לא היה מפסיק.** משהתחיל אם לא שכב איש אותך עד אמן אמן שהיה כותב לוואה דוהקדים הכהן את האשה ואמר דומה האשה אמן אמן: **כל עצמו.** ליעשות בעלמא הוא. יזהר בעצמו שלא יהא כותב אלא אלות גדולות ואפילו אם לא שכב איש אותך והנקי לא היה כותב וכ"ש והקדים הכהן ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן סוף המקרא הזה: **גמ' אלות ממש.** יתן ה' אותך ובאו המים המאררים האלה במעיך וגו': **קללות הבאות וכו'.** הנקי ממי המרים: **אלה.** מיעוטא הוא: **שבמשנה תורה.** דאי כתב קרא וכתב את האלות בספר הוה משמע אלות שבמשנה תורה יכלה ס' בשחפת דאלה איקרו דכתיב והיה לשבועה לאשה ומשמע דאלה לא תדרוש למעוטי לוואות וקבלות דאמת את ורבינהו וה"י דהאלה אורחיה הוא: **ור"י דולהו.** הה"ן דקרא מעוטי דריש להו: **דלגבי ריבוי.** דהאלות דקאי אוכתב: **דלגבי מיעוט.** אלה דמיעוטא הוא אלה ולא אחרות: **והא ליה ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן.** דשמעינן ליה דבעי תנאי כפול דתנן (ג) ר"מ אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי כתנאי בני אם יעברו ואם לא יעברו (ד) הא לא כפליה מכלל לאו לא תשמע הן: **א"ר פנחס הנקי לחיב.** בלא יו"ד דמשמע הנקי אם לא שכב ותדרוש הכי טומאה תחת אישך חנקי (ה): **וכו'.** ללכת בדרך ישרה שלא יהא הוא נואף ולא היא נואפת: **שביניהם.** שהרי חלק את שמו ושיכנו ביניהן יו"ד באיש וה"י באשה: **לא זכו אש אוכלתן.** שהקב"ה מסלק שמו מביניהן ומנאלו אש ואש: **ודאשה עדיפא מדאיש.** אש של אשה קשה וממהרת לאכול וליפרע משל איש: **מאי טעמא האי מילרף.** אש של אשה נוחה להדליק מהר שאין אות של אש שם מפסיק אלא אחד כאן יש הנאה בסוטה לתת שלום ושלא ירבה ממזרים בישראל אם זונה היא. ואם נקתה ונזרעה זרע ומבטלת לעז מעל בניה וכן אפר פרה איכא הנאה לטהר ולזכות ישראל ממעשה הנגל. ל"ה: מפני שהתכלת דומה לים בא ללמד שכל המקיים מצות ציצית כאילו מקביל פני שכינה והכי תני לה בספרי ואיצטריכו כל הני משום דלא אשכחי' קרא אלא ברקיע הילכך תכלת דומה לים וים דומה לרקיע מפני דתכלת לאו לרקיע כל כך אלא דומה לדומה כמו תכלת קרוב למראה הים ולפי' מזכירין יציאת מצרים בפרשת ציצית לפי שהתכלת דומה לים והקב"ה שיושב על כסא הכבוד עשה לנו נסים בים. ועוד התכלת דומה לים שאנו עושין שליש גדיל ושני שלישי ענף וכן עשה הקב"ה בקע הים בשליש אמצעי ועשה מן הים ג' שלישים שאם יבקענה בשליש התחתון צריך שירדו למטה בתוך הים ואם יבקענה בשליש העליון צריך שיעלו למעלה דק"ל גודשא תילתא והבקיעה בשליש האמצעי לא למעלה ולא למטה על כן ייסד הפייט (ו) פנו כאן וכאן שליש רום

מתני' בא לו לכתוב את המגילה מאיזה מקום הוא כותב (ה) [1]אמואם לא שכב איש וגו' ואת כי שטית תחת אישך ואינו כותב והשביע הכהן את האשה וכותב יתן ה' אותך לאלה ולשבועה ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפיל ירך ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן רבי יוסי אומר לא היה מפסיק (ו) ר' יהודה אומר כל עצמו אינו כותב אלא יתן ה' אותך לאלה ולשבועה וגו' ובאו המים המאררים האלה במעיך וגו' ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן: **גמ'** במאי קא מיפלגי בהאי קרא קמיפלגי [2]וכתב את האלות האלה הכהן בספר ר"מ סבר אלות אלות ממש האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות אלה למעוטי קללות שבמשנה תורה האלה למעוטי צוואות וקבלות ורבי יוסי כולהו כדקאמרת את לרבות צוואות וקבלות ור"מ (ז) אתים לא דריש ור' יהודה כולהו במיעוטי דריש להו אלות אלות ממש האלות למעוטי קללות הבאות מחמת ברכות אלה למעוטי קללות שבמשנה תורה האלה (ח) למעוטי צוואות וקבלות ורבי מאיר מ"ש האי ה"י דמרבי ביה ומאי שנא האי ה"י דמעיט ביה ה"י דגביה דריבויא ריבויא היא ה"י דגביה דמיעוטא מיעוטא (ט) והא לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן (י) אמר רבי תנחום הנקי כתיב דריש ר"ע איש ואשה זכו שכינה ביניהן לא זכו אש אוכלתן אמר רבא ודאשה עדיפא מדאיש (מ"ט) האי מצרף והאי לא מצרף אמר רבא מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה זכתה יוצא ממנה בן כאברהם אבינו דכתיב ביה [3]עפר ואפר לא זכתה תחזור לעפרה (כ) דריש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר זכו בניו לב' מצות (ל) אפר פרה ועפר סוטה והאיכא נמי עפר כיסוי הדם התם הכשר מצוה איכא הנאה ליכא (מ) דרש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו [4]אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לב' מצות חוט של תכלת ורצועה של תפלין בשלמא רצועה של תפלין דכתיב [5]וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (נ) ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפלין שבראש אלא חוט של תכלת מאי היא דתניא (ס) היה ר"מ אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים ים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר [6]ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר וכתיב [7]כמראה אבן ספיר דמות כסא: **מתני'** [8]אינו כותב לא על הלוח ולא על הנייר ולא על הדיפתרא

האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות. תימה לרבי דהכא דריש ר"מ ה"י דהאלות ובפ"ק דהוריות (דף ה.) אמר ור"מ קהל הקהל לא דריש ותו איכא למימתה דר"י דריש הכא ה"י דריבויא למעט והתם דריש קהל הקהל לרבויא ותו קשיא דר' יהודה אדרבי יהודה דהכא משמע דלא דריש את האלות ובפ"ק דתענית (דף יא:) אמר ר"י סבר את (כל הלבושה) לרבות [קולט] אחרים:

אמר רבי תנחום הנקי כתיב. הכא פרש"י דתדרוש הכי טומאה תחת אישך חינקי אבל בסוף פרק שבועת העדות (שבועות דף לו.) פירש הנקי בלא יו"ד כמו חנקי וקאי אקרא דבתריה ואת כי שטית דמשמע הכי חנקי ממיס המרים האלה ואת כי שטית והתם אמר כי לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן בממונא בלאיסורא אית ליה וסוטה איסורא דאית ביה ממונא הוא ונשאל רבי והא בפ"ק דנדרים (דף יא.) אמר בגמרא מאי לאחוין לא חולין ליהוי אלא לקרבן מני מתני' אי ר"מ הא לית ליה מכלל לאו והכי דייק נמי בסוף הפרק (שם יג:) ובריש פרק שני (דף יד.) אע"ג דאיסורא גרידתא הוא והשיב רבי דהתם נמי איסורא דאית ביה ממונא הוא שאסר ממונו על חבירו: **מפני** שהתכלת דומה לים. בירושלמי דפ"ק דברכות מגיד שהתכלת דומה ליס והיס דומה לעשבים ועשבים לרקיע ורקיע לכסא והכסא לספיר וכתיב (אל) הרקיע וגו' (יחזקאל י:):

אינו כותב וכו' על הנייר אלא על המגילה. תימה בפ' המוציא (שבת דף עח:) דתנן קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין שמע ישראל אמאי לא קתני פרשת סוטה דשיעור זוטא טפי אור"י דפרשת סוטה לא שכיח כפרשת תפילין ואמרינן התם (דף עח.) כל מילתא דשכיח ולא שכיח אזול רבנן בתר שכיח לקולא: **לא** על הלוח ולא על הנייר אלא על המגילה. תימה אמאי לא מרבינן כל מילי מוכתב כדאמרינן פרק שני דגיטין (דף כא:) ספר אין לי אלא ספר מנין לרבות כל דבר ת"ל וכתב מ"מ אם כן מה ת"ל ספר מה ספר שאין בו רוח חיים ורבנן אי כתב בספר כדאמרת אלמא כל היכא דכתיב בספר

מדרבי יהודה דהכא משמע דלא דריש את האלות ובפ"ק דמנחות (דף יא:) אמר ר"י סבר את (כל הלבושה) לרבות [קולט] אחרים:

אמר רבי תנחום הנקי כתיב. הכא פרש"י דתדרוש הכי טומאה תחת אישך חינקי אבל בסוף פרק שבועת העדות (שבועות דף לו.) פירש הנקי בלא יו"ד כמו חנקי וקאי אקרא דבתריה ואת כי שטית דמשמע הכי חנקי ממיס המרים האלה ואת כי שטית והתם אמר כי לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן בממונא בלאיסורא אית ליה וסוטה איסורא דאית ביה ממונא הוא ונשאל רבי והא בפ"ק דנדרים (דף יא.) אמר בגמרא מאי לאחוין לא חולין ליהוי אלא לקרבן מני מתני' אי ר"מ הא לית ליה מכלל לאו והכי דייק נמי בסוף הפרק (שם יג:) ובריש פרק שני (דף יד.) אע"ג דאיסורא גרידתא הוא והשיב רבי דהתם נמי איסורא דאית ביה ממונא הוא שאסר ממונו על חבירו: **מפני** שהתכלת דומה לים. בירושלמי דפ"ק דברכות מגיד שהתכלת דומה ליס והיס דומה לעשבים ועשבים לרקיע ורקיע לכסא והכסא לספיר וכתיב (אל) הרקיע וגו' (יחזקאל י:):

אינו כותב וכו' על הנייר אלא על המגילה. תימה בפ' המוציא (שבת דף עח:) דתנן קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין שמע ישראל אמאי לא קתני פרשת סוטה דשיעור זוטא טפי אור"י דפרשת סוטה לא שכיח כפרשת תפילין ואמרינן התם (דף עח.) כל מילתא דשכיח ולא שכיח אזול רבנן בתר שכיח לקולא: **לא** על הלוח ולא על הנייר אלא על המגילה. תימה אמאי לא מרבינן כל מילי מוכתב כדאמרינן פרק שני דגיטין (דף כא:) ספר אין לי אלא ספר מנין לרבות כל דבר ת"ל וכתב מ"מ אם כן מה ת"ל ספר מה ספר שאין בו רוח חיים ורבנן אי כתב בספר כדאמרת אלמא כל היכא דכתיב בספר

לט א מיי' פ"ג מהל' סוטה הל"ח סמג עשין נו:
מ ב מיי' שם פ"ד הל"ח סמג שם:

תורה אור השלם

1. וְהִשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אוֹתָךְ וְאִם לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִרִים הַמְאָרֲרִים הָאֵלֶּה:
במדבר ה יט
2. וְכָתַב אֶת הָאָלֹת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל מֵי הַמָּרִרִים:
במדבר ה כג
3. וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר:
בראשית יח כז
4. אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת אַבְרָם:
בראשית יד כג
5. וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְיָ נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ: דברים כח י
6. וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר:
שמות כד י
7. וּמִמַּעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל רֹאשָׁם כְּמַרְאֵה אֶבֶן סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם עָלָיו מִלְּמָעְלָה: יחזקאל א כו

תוספות שאנץ

את המים לבדוק אותה וכן דם צפור של מצורע שמכשיר המים להזאה אף כאן בפרה עפר מכשיר את המים. ל"ה: אלא למעוטי קללות של משנה תורה דאי כתב וכתב את האלות האלה בספר ה"א אפי' דמשנה תורה. יכבה ה' בשחפת ובקדחת. דאלה איקרו דכתיב והיה בשמעו. ולא תימא דלא דלג להכי איצטריך קרא למעוטינהו אבל לא קאמר למעוטי אותן של תורת כהנים לפי שלא הוצרך למעט לפי שהוא לשון רבים אך אותן של משנה תורה שהן לשון יחיד איצטריך קרא למעוטינהו. צוואות וקבלות צוואות וכתב לה קבלות ואמרה האשה אמן אמן. ור' יהודה כולהו במיעוטי דריש להו והקשה ה"ר אלחנן דהכא משמע דלא דרי' ר' יהודה [את] דלא פליג אדר' מאיר אלא מוסיף עליו ובפ"ק דמנחות דרי' את גבי ואת כל הלבונה וצ"ל דאת דהכא לא דרי' אבל בעלמא דרי' להו: והא שמעי' לר' מאיר דאמר מכלל לאו לא תשמע הן דתניא ר' מאיר אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי אם יעברו אם לא יעברו הא לא כפליה לא תשמע הן. ל"ה. זכו שכינה ביניהם שהרי חלק הקב"ה שמו ושכנו ביניהם יו"ד באיש וה"א באשה לא זכו אש אוכלתן שהקב"ה מסלק שמו מביניהם ונמצאו אש ואש. ודאשה עדיפא אש של אשה נוח לדלוק וממהרת לאכול לפי שאין אות של שם מפסיקתן אלא מחובר הוא אבל אש של איש אינו מחובר יחד

לפי שאות של שכינה מפסיקתם. ל"ה. הנאה ליכא ואין זה קיבול שכר אבל כאן יש הנאה בסוטה לתת שלום ושלא ירבו ממזרות בישראל אם זונה היא. ואם נקתה ונזרעה זרע ומבטלת לעז מעל בניה וכן אפר פרה איכא הנאה לטהר ולזכות ישראל ממעשה הנגל. ל"ה: מפני שהתכלת דומה לים בא ללמד שכל המקיים מצות ציצית כאילו מקביל פני שכינה והכי תני לה בספרי ואיצטריכו כל הני משום דלא אשכחי' קרא אלא ברקיע הילכך תכלת דומה לים וים דומה לרקיע מפני דתכלת לאו לרקיע כל כך אלא דומה לדומה כמו תכלת קרוב למראה הים ולפי' מזכירין יציאת מצרים בפרשת ציצית לפי שהתכלת דומה לים והקב"ה שיושב על כסא הכבוד עשה לנו נסים בים. ועוד התכלת דומה לים שאנו עושין שליש גדיל ושני שלישי ענף וכן עשה הקב"ה בקע הים בשליש אמצעי ועשה מן הים ג' שלישים שאם יבקענה בשליש התחתון צריך שירדו למטה בתוך הים ואם יבקענה בשליש העליון צריך שיעלו למעלה דק"ל גודשא תילתא והבקיעה בשליש האמצעי לא למעלה ולא למטה על כן ייסד הפייט (ו) פנו כאן וכאן שליש רום

(ה) [ברכות טו:], (ג) [פסחים כב: קדושין נ. ב"ק מא: מנחות יא: בכורות ו: מיר סה: נדה לה.], (ג) [ברכות טו:], (ד) שבועות לו. ע"ש קדושין סב., (ה) מולין פח.), (ו) [בילקוט רמז פ"ג איתא עפר סוטה ואפר פרה], (ז) מולין פט., (ח) מולין פט. ברכות ו. נ. מנחות לה: [מגילה טח:], (ט) [מנחות מג.], (י) האלות לרבות הקללות כו'. מהרש"ל, (כ) [קדושין פא.], (ל) [במדבר לב], (מ) בס"ת: הנקי, (נ) רש"ל, (ס) [וע' מוספות מנחות יא: ד"ה ורבי שמעון מייבים קושיא זו],

הגהות הב"ח

(א) במשנה מאם לא: (ב) גמ' מיעוטא היא והא לית ליה: (ג) רש"י ד"ה מאם לא וכו' אלא שמה שהשביע וכו' ואינו כותבו וכו' שמלוה לכהן: (ד) ד"ה שהתכלת וכו' ואיצטריכו:

לעזי רש"י

גלו"ד [גלו"ד]. דבק חזק.

מוסף רש"י

הנקי כתיב. בלא יו"ד למדרשיה כמקבלו לשבועה דאשוה אם לא שכב תהא נקייה, ומשמעות נמי מידרש אשבועה קמייתא למשדייה אקרא דבתריה ולממר חנקי ואת כי שטית, כלומר אם שטית תתחנקי (קדושין סב.). בשכר כו' אם מחוט ועד שרוך נעל. אלא לא ליהנות מן הגזל. שרוך, לצועה (חולין פט.). חוט של תכלת. לציצית, ורצועה של תפילין. לקשר (שם). בשלמא רצועה של תפילין. היכא הנאה דכתיב ורלו מעך (שם). אלו תפילין שבראש. אות הן לכל כי אם ה' נקרא עליך (שם) שכתוב בהם רוב השם ש"ין ולו"ת מלי הנאה היכא היא. (חולין פט.). מה נשתנה תכלת. שהקיקתה תורה לציצית (שם) שיהלו הקב"ה למלות זו (מנחות מג:). שהתכלת דומה לים. שהתמון מן הים הוא עולה אחת לשבעים שנה ומראית דמו דומה לים, ויש אנו רואין שדומה לרקיע ורקיע לספיר וספיר לכסא הכבוד, דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, והוא כעצם השמים, אלמא שמים דומים לספיר, וספיר הוא כסא הכבוד, דכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא, וכשהקב"ה מתהלל בכסא הכבוד שלו מזכר במלוה זו שהיא כנגד כל המלות (שם) או: שהתכלת דומה לים, שנעשו בו נסים לישראל, ורקיע לכסא הכבוד ומתוך כך יזכר היושב על הכסא, ועוד נאה לישראל שיהא דמות כסאו עליהם, שנאמר ותחת רגליו וגו' דהיינו רקיע, וכתיב ספיר וכסא כתיב ספיר, אלמא רקיע כמראה כסא, ותכלת לים ים לרקיע אבן קחזינן (מנחות מג:).

(ו) הוא כיולר ליום אחרון של פסח.

עין משפט נר מצוה

מא א מיי' פ"ג מהל' סוטה הל"ח ופ"ד הל"ט סמג עשין נו:
מב ב ג ד מיי' שם פ"ד הל"ז:
מג ה מיי' שם הל"ח:

בספר כ"ע מודו דמרבינן כל מילי בר מדבר שיש בו רוח חיים מיהו לפי' ר"ת לא קשיא מידי דפי' התם בכלל ופרט וכלל דרשינן ליה [ז] דחזר וכתב ונתן לה (ספר כריתות) אבל הכא כלל ופרט הוא ואין בכלל אלא מה שבפרט א"נ התם קרא יתירא הוא דקא דרים משום דכתיב תרי זימני וכתב לה ספר כריתות ובירושלמי מקשה ליה נמי הכא כתיב ספר והכא כתיב ספר הכא את אומר כל דבר שהוא בתלוש והכא את אומר הכין שנייא היא הכא דכתיב בספר אבל בגמרא דידן לא אמר התם הכי דאמר אי כתיב בספר כדקא אמרת דהוי מרבינן כל מילי דתלוש בר מדבר שיש בו רוח חיים ירושלמי תניא ר"א בן שמוע אומר אין כותבין על עורות בהמה טמאה אמר ר"ש מכיון דאיתמר למחיקה ניתנה למה אינו כותב תני ר"א [בר שמעון] אומר רואה אני את דברי ר"א בן שמוע מדברי אבא שמא תאמר אני שותה ומגלח השם גנוז על עור בהמה טמאה ותו התם ר' לוי בר סיסי בעי קמיה רבי מגילת סוטה מהו שתטמא את הידים א"ל הרי זו שאלה א"ר יוסי אינה שאלה כלום גזרו על הספרים שיטמאו את הידים לא מפני קדושתן וזו למחיקה נתנה לא לריכא [דלא] הואיל ונתנה למחיקה:

שנאמר ומחה כתב שיכול למחוק. בירושלמי אי מחה יכול במשקה או במי פירות ת"ל וכתב הא כיצד כתב שיכול לימחק ואיזו זו דיו שאין בו קנקנתום והא תני אם מחק מתוך הספר כשר תיפתר כהדין תניא דתנא אמר ר"מ כל ימי שהיינו למדין אצל ר' ישמעאל [לא] היינו נותנין קנקנתום לתוך הדיו:

מה משפט ביום אף מגילת סוטה ביום. כל מעשה סוטה ילפינן מהכא בפ"ב דמגילה (דף כ:) דהשקאה ביום רש"י פי' מה משפט ביום בסנהדרין נפקא לן מוהיה ביום הנחילו את בניו ולא מסתברא דהא ע"פ התורה כתיב גבי זקן ממרא דמשתעי בדיני נפשות והאי קרא דביום הנחילו משתעי בדיני ממונות אלא מוהוקע אותם לה' נגד השמש נפקא לן התם[מ] דביום ונראה לי דכל דין סוטה בין גמר בין תחילה פסול בלילה דומיא דדיני נפשות ולא כדיני ממונות דתחילת דין ביום אבל גמר דין אפילו בלילה: **דכתיב** וכתב את **האלות האלה בדבתיבא.** תימה לר"י לקמן בפרק ואלו נאמרין (דף לב:) ואיתא נמי בריש פ"ב דמסכת ברכות (דף יג.) ובמסכת מגילה (דף יז:) דק"ש לא יקראנה למפרע לרבנן מוהיו ולרבי מדברים הדברים ורבנן דברים הדברים לא משמע להו הילכך אילטריך והיו שלא יקראנה למפרע ואמאי לא נפקא להו מהאלה כי הכא הדברים האלה כדכתיבא וי"ל כיון דקיבלו וגמירי מרבותיו דשמע אית לן למדרש בכל לשון שאתה שומע אייתר לך והיו שלא יקראנה למפרע והאלה דרשי להו לדרשא אחריתי: **קודם** שתקבל עליה שבועה פסולה. ירושלמי ר' קרוספא אמר איתפלגון ר' יוחנן ור"ל חד אמר משביע ואח"כ כותב וחד אמר כותב ואח"כ משביע ומפרש טעמא כדי לסמוך שבועה להשקאה והתם משמע דבהכי פליגי מ"ד משביע ואח"כ כותב אית ליה חוקה ותורה מעכב על הסדר ומאן דאמר כותב ואח"כ משביע אית ליה אע"ג דמעכב אינו על הסדר ותימה א"כ כמאן ס"ל לא כר"י ולא כר' נחמיה בפ' הוליאו לו (יומא דף ס.) דמשמע דכ"ע סבירא להו היכא דכתיב חוקה מעכב נמי על הסדר ותמה רבי דבפרק ד' מיתות (סנהדרין דף מט:) אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל מקום שאנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר חוץ משבעה סממנין רב פפא סבא משמיה דרב אמר אף ד' מיתות ואידך בפלוגתא לא קא מיירי רב פפא אומר אף סדר יומא ואידך ההוא לחומרא בעלמא דמשמע הא לאו הכי הוה חשיב ליה ואמאי לא חשיב סדר סוטה דהא איהו אמר הכא כתבה קודם שתקבל עליה שבועה פסולה ומשמע בירושלמי דבעי כל הפרשה על הסדר ונראה דלא חשיב אלא היכא דשנוין על הסדר אבל סדר סוטה אינה נישנית על הסדר שהרי אין סדר המשנה וסדר הפרשה מכוונין כמו שפירשנו בראש הפרק וסדר הפרשה עיקר אבל סדר המשנה אפילו למצוה בעלמא לא ולהכי לא אמר נמי התם דאמר זהו סדר תמיד לאפוקי ממנחות חגיגה אבל לאפוקי מסדר סוטה ליכא למימר דאפילו בדיעבד נמי לא: **כתבה** איגרת פסולה. רש"י פירש איגרת בלא שרטוט בספר אמר רחמנא והלכה למשה מסיני שהספרים צריכין שרטוט ואי קשיא מאי איריא משום דנקראת ספר תיפוק לי דבלאו הכי אסור לכתוב שום פסוק בלא שרטוט דאמרי' בפ"ק דגיטין (דף ו:) אמר רב יוסף מאן לימא לן דר' אביתר בר ממכא הוא ועוד הא איהו דשלח ליה לרב יהודה בני אדם העולים משם לכאן הן קיימו בעצמם ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין ויינם וכתב ליה בלא שרטוט וא"ר יצחק שתים כותבין שלא אין כותבין ומאריגין בסוף פרק מצות חליצה (יבמות דף קו:) אמר אביי האי מאן דכתב גיטא דחליצתא לכתוב הכי אקריינה לדילה ממאן יבמי עד יבמי ופירוש משום דלא מצי למכתב שלא תיבות רצופין בלא שרטוט כדמסיק מר זוטרא שירטט וכתב ליה לכולה פרשתא מתקיף לה מר בר רב אידי והא לא ניתן ליכתב והילכתא כמר זוטרא אע"ג דלא ניתן ליכתב תריץ אי לאו משום דנקראת ספר ה"א אע"ג דאסור לכתוב בלא שרטוט המגילה עצמה אינה פסולה קמ"ל דפסולה ונראה שלא היו המים בודקין על ידה מיהו לא ידענא אם שרטט אותה בין שיטה לשיטה לאחר כתיבה אע"ג דבשעת כתיבה כתב באיסורא אי המגילה כשירה בהכי או לא והא דאמרי' בהקומץ רבה (מנחות דף לב:) ובמגילה (דף יח:) הלכתא מזוזה לריכה שרטוט אבל לא תפילין נראה דהכי הילכתא גמירי לה דאין לו לשרטט תפילין דאי לא תימא הכי אלא הא דפסיק אבל לא תפילין דלא מיפסלי אי כתבן בלא שרטוט מיהו לריך לשרטט משום דאסור לכתוב בלא שרטוט א"כ הא דמקשה התם מהא דתפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה שאין מורידין אותו מקדושה חמורה לקדושה קלה טעמא דאין מורידין אבל משום שרטוט לא ומשני תנאי היא אי הוה מצי לשרטט להו הוה מצי למימר במשורטטין אלא ש"מ דהכי גמירי לה דלא מצי לשרטט להו אבל ר"מ פירש הא דאמרי' שלא אין כותבין היינו אם לא שרטט כלל אבל אם שרטט בד' פיאות הגליונים אע"פ דלא שרטט בין שיטה לשיטה חשוב שירטוט אפי' לענין ס"ת אלא משום זה אלי ואטוהו (שמות טו) לריך לשרטט בין כל שיטה ושיטה וכן מוכיח בפ"ק דמגילה (דף טז:) דברי שלום ואמת מלמד שלריכה שרטוט כאמיתה של תורה ופירש ר"ח דלאו היינו ס"ת אלא מזוזה ולישנא דאמיתה משמע כיחידה של תורה דהיינו מזוזה דיש בה עול מלכות שמים וכן עיקר דאי ס"ת ממש משתעי ההוא קרא דומתת א"כ הא דגרסינן בפ"ב דמגילה (דף יט.) מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בפשתן פסולה מאי איריא משום ספר תיפוק ליה משום ומתת וימת לריכה שירטוט ותפירה כאמיתה של תורה אלא ש"מ לשרטוט דמזוזה אילטריך דהתם תפירה ליכא ולענין תפירה נקראת ספר והשתא לא תקשי הא דפסקינן בהקומץ רבה (מנחות דף לב:) ובמגילה (דף יח:) הילכתא מזוזה לריכה שרטוט תפילין אין לריכין שרטוט ומקשה מהא דתפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין הא משום שרטוט לא ומשני תנאי היא מדלא מדלא משני במשורטטין ש"מ דאפי' מנהג ליכא [ט] הואיל וכן אין לריך לשרטטן דגרסינן בירושלמי בפרק [י] במה מדליקין כל הפטור בדבר ועושהו נקרא הדיוט השתא י"ל הא דאין לריכין שרטוט היינו בין השיטין אבל בד' פיאות לריכין שרטוט דלא גריעי משלא אין כותבין מיהא לפירושו לא תירץ [כ] מאי אילטריך למימר גבי מגילת סוטה דפסולה בלא שרטוט כיון דאפילו ס"ת הוא סגי ליה בשרטוט לאגבא פיאות מלאתי בתוספות רבינו יב"א במסכת גיטין שמעתי מר' אליהו הלרפתי שהיה אומר מה שאנו כותבים בכתבים בלא שרטוט ליכא למימחק דלא כתבינן לשום פסוק אלא לאמירה בעלמא לפרוס בשלום בלשון עברי או לדבר בו בלשון לא אבל כשכותב שמביא אותו לשום פסוק כי האי גוונא אסור למכתב בלא שרטוט ולא ידענא מנלן לכתוב בפירושיס פסוקים בלא שרטוט כשמביא לשום פסוק[ל]:

[מ] **כתבה** על שני דפין פסולה. מקשיס לפירוש רש"י [שפי'] בדפין של ס"ת מפרק בתרא דגיטין (דף פז:) דתנן שייר מקלף הגט וכתבו בדף השני והעדים מלמטה כשר ולא חשיב ליה שני ספרים כיון דמעורה כדאמרי' בפרק שני דגיטין (דף כ:) אהא הכי זה גיטך והנייר שלי אינה מגורשת וכו' בעי רב פפא בין שיטה לשיטה בין תיבה לתיבה מהו וקפריך ותיפוק ליה משום דספר אחד אמר רחמנא ולא שנים לא לריכא דמעורה ובהקומץ רבה (מנחות דף לב.) גבי מזוזה אמר נמי אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה על שני דפין פסולה

תוספות שאנץ

מימות ונפקא ליה מדכתיב בלב ים וק"ל דלבו של אדם הוי בשליש גופו: כתבה אגרת בלא שרטוטין. בספר אמר רחמ' והל"מ הוא דספרים צריכין שרטוט:

[א] הדיפתרא אלא על המגילה שנאמר [1] בספר [א]ואינו כותב לא בקומוס ולא בקנקנתום ולא בכל דבר שרושם אלא בדיו שנאמר [ב] ומחה כתב שיכול [ג] למחות: **גמ'** אמר רבא [ד]מגילת סוטה שכתבה בלילה פסולה מ"ט אתיא תורה תורה כתיב הכא [2] ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת וכתיב התם [3] על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט מה משפט ביום אף מגילת סוטה ביום [ה]כתבה למפרע פסולה דכתיב וכתב את האלות האלה כי דכתיבא [ו] [ד]כתבה קודם שתקבל עליה שבועה פסולה [ז] [שנא'] והשביע ואחר כך וכתב [ח]כתבה איגרת פסולה בספר אמר רחמנא כתבה

הדיפתרא. עור שאינה מעובד[ד] כל צרכה דמליא וקמיח ולא עפין שהיו מעבדין הקלפים בעפלים שקורין גלי"ש: **בספר.** קלף: **קומוס.** שרף האילן ומתיכו במים וכותב הימנו: **קנקנתום.** וויטריאול"ו או אורדימנ"ט קורין אותו: **ולא בכל דבר שהוא רושם.** ונבלע בקלף ואינו יכול למחוק וקומוס וקנקנתום עבדי רושם: **אלא בדיו.** שלנו של שרף: **גמ' משפט ביום.** בסנהדרין (דף לד:) נפקא לן מוהיה ביום הנחילו[מ]: **למפרע.** ילך ונגפיל בטן לנבות במעיך [נ] וכו' כסדר הזה לו אחד מהן היפך והשאר כתב כהילכתן: **האלה.** משמע כמו שהן סדורין בפרשה: **איגרת.** בלא שרטוט: **בספר אמר רחמנא.** והלכה למשה מסיני שהספרים צריכין שרטוט: על

תורה אור השלם

1. וְכָתַב אֶת הָאָלָה הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל מֵי הַמָּרִים:
במדבר ה כג
2. אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְיָ וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת:
במדבר ה ל
3. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל:
דברים יז יא

הגהות הב"ח

(א) גמ' שיכול להמחות:

גליון הש"ס

גמ' כתבה קודם שתקבל. עיין לקמן דף כ ע"א תד"ה א"ר ירמיה:

לעזי רש"י

גלי"ש. עפצים (גידולים טפילים בעלה האלון). וויטריאול"ו [וידריאו"ל]. ויטריאול (חומצה גפרתית). אורדימנ"ט [אדרימינ"ט] צבע שחור.

מוסף רש"י

כתב שיכול להמחות. וקנקנתום ישומו ניכר מאד (ערובין יג.). קודם שתקבל עליה שבועה פסולה. דכי כתיב וכתב את האלות, אחר קבלת שבועה כתיב (לקמן יח:).

[ה] (לקמן כ. עירובין יג.), [ו] (לקמן יט:), [ז] רש"ל, [ח] (שבת עט.), [ט] (דברים כא), [י] י"ל כולה. רש"ל [כ] וכתב לה כלל ספר כריתות פרט ונתן מחז וכלל אבל הכא כו'. מהרש"ל, [ל] (נסנהדרין לד:), [מ] הואיל ואין לריך לשרטטן. מהרש"ל, [נ] [נ"ל יציאות השבת], [ס] לא תיקן מאי איכא למימר כו'. מהרש"ל:, [ע] [וע"ע תוס' גיטין ו: ד"ה אמר ותוס' מנחות לב: ד"ה הא], [פ] שיך לקף שאח"ז,

---

תורה אור השלם

1. וְכָתַב אֶת הָאָלָה הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל מֵי הַמָּרִים:
במדבר ה כג
2. אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְיָ וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת:
במדבר ה ל
3. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל:
דברים יז יא

על שני דפין. כדפין של ספר תורה העשויין עמודים: **כתב אות אחת ומחקה.** על המים וחזר וכתב אות שלאחריה ומחקה עד שהשלים את כולה פסול דכתיב את כל התורה עד שתהא כולה כאחד: **נשמה.** בספר לעצמו דכתיב ועשה לה לשמה: **מחיקה נמי.** בכוס לשמה לעצמה שיהא ניכר המחיקה שהיא לשמה: **השקה בסיב.** שהוא חלול כדרך שהתינוקות שותין: **שיש עמה אלה.** דכתיב בחדא מיניהו בשבועת האלה. ולקמיה מפרש היכי דמי: **משביעני עליך.** בשם ומזכיר שם: **שלא נטמאת.** שאת אומר אמת שלא נטמאת היינו שבועה א] שאין עמה אלה: **שאם נטמאת יבואו בך.** המים לגבות בטן כו' והיינו אלה: **אמר רבא אלה נחודה קיימא כו'.** שבועה ואלה יש כאן ושניהן על האשה וקרא כתיב בשבועת האלה שהשבועה של אלה: **משביעני עליך שאם נטמאת יבואו בך.** ב) (ג) שבועת האלה שמשביע את האלה שתחול: **שבועה ליכא.** על האשה וקרא כתיב והשביע את האשה: **משביעני עליך שלא נטמאת ואם נטמאת יבואו בך.** משביעני עליך שיהא אמת מה שאמרת בפניו שלא נטמאת ואם נטמאת יבואו בך המים דקיימא שבועה אאשה שלא נטמאת ואלה שתחול: **מתני' אמן על האלה וכו'.** לכך הוצרכה לכפול: **ארוסה ונשואה.** על ידי גלגול שבועה הוא מגלגל עליה זנות של אירוסין אע"פ שלא היה בו קינוי. ומכאן לגלגול שבועה מן התורה:

שומרת

אכתבה על שני דפין פסולה ג) ספר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה ספרים ב כתב אות אחת ומחק אות אחת וכתב אות אחת ומחק אות אחת פסולה דכתיב [1] ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת בעי רבא כתב ב' מגילות לשתי סוטות ומחקן לתוך כוס אחד מהו ג כתיבה לשמה בעינן והאיכא או דילמא בעינן נמי מחיקה לשמה ואם תמצא לומר ד בעינן נמי מחיקה לשמה מחקן בב' כוסות וחזר ועירבן מהו מחיקה לשמה בעינן והאיכא או דילמא הא לאו דידה קא שתיא והא לאו דידה קא שתיא ואם תמצא לומר ה הא לאו דידה קא שתיא והא לאו דידה קא שתיא חזר וחלקן מהו יש ברירה או אין ברירה ו תיקו בעי רבא השקה ז בסיב מהו בשפופרת מהו דרך שתיה בכך או אין דרך שתיה בכך תיקו בעי רב אשי נשפכו מהן ונשתיירו מהן מהו ח תיקו א"ר זירא אמר רב ב' שבועות האמורות בסוטה למה אחת קודם שנמחקה מגילה ואחת לאחר שנמחקה מתקיף לה רבא תרוייהו קודם שנמחקה מגילה כתיבן אלא אמר רבא אחת שבועה שיש עמה אלה ואחת שבועה שאין עמה אלה היכי דמי שבועה שיש עמה אלה אמר רב עמרם אמר רב משביעני עליך שלא נטמאת שאם נטמאת יבואו ביך אמר רבא אלה לחודה קיימא ושבועה לחודה קיימא אלא אמר רבא משביעני עליך שאם נטמאת יבואו ביך אמר רב אשי אלה איכא שבועה ליכא אלא אמר רב אשי משביעני עליך שלא נטמאת ואם נטמאת יבואו ביך: **מתני'** ט ח על מה היא אומרת אמן אמן ט על האלה אמן על השבועה אמן מאיש זה אמן מאיש אחר אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה

ושומרת

פסולה מיתיבי כתבה על שני דפין והניח בשני סיפין פסולה הא בסף אחד כשירה ראויה לשני סיפין קא אמר אלמא דשני דפין דקאמר שמואל בנחתכין זה מזה קאמר שאין מעורין להכי מפרש נמי הכא שני דפין שאינן מעורין ופירש ר"י הא דאמר נמי בפ' ראוהו ב"ד (ר"ה דף כו.) אפי' לרבנן דאמרי קרן פרה פסול כיון דאית בה גילדי כשרים ושלש שופרות דמי ואע"ג דמחברי הכא נמי דרכו להוסיף בכל שנה גלד אחד והרי הוא כמביאו משופר אחר ומדבקו לזה כדתנן דיבק שברי שופרות פסול מפני שמתחילתו לא היתה ברייתן בצת אחת ויכר התוספת ולא מהני חיבורו ודומה כאילו גט שכתבו על ב' דפין ותפרן יחד דפסול ו דאהא דוקא כשכתב חלי מגילת סוטה על דף זה וחליה על דף אחר אמרינן דחשיב שני ספרים וה"ה אם כתב לה שתי מגילות ומחקן לתוך כוס אחד וכן גבי גט אם נתן לה שני גיטין אע"ג דכל חד וחד שלם הוא וספר אחד בפני עצמו פסולין ולא מיגרשא בתרוייהו משום שנים או שלשה ספרים כדאמרינן בפ' שור שנגח (ב"ק דף מ.) כופר אחד אמר רחמנא ולא שנים או שלשה כופרין ובפרק לולב הגזול (סוכה דף לה.) לינקוט תרתי תלת פרי אחד אמר רחמנא ולא שנים או שלשה פירות ואין להקשות מאי שנא משנתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ולא חשיב ליה כשני שופרות דהתם בשמיעה תליא מילתא והוא לא שמע אלא קול הפנימי: **חזר** וחלקן מהו יש ברירה **או אין ברירה.** הא לא דמי לברירה דמלה מן הצור פלוגתא דר' אליעזר ב"י ורבנן בשור שנגח (ב"ק דף נא:) דהתם לא הוכר חלקו של אחד מהן לעולם אבל הכא הוכר הכתב ותערב וכן ברירה משני לוגין שאני עתיד להפרים דמייתי בפ' מרובה (שם דף סט:) נמי לא הוכר המעשר מעולם וכן לגולהו ברירות דמייתי בפ' כל הגט (גיטין דף כה.) אבל דמי לברירה דמייתי בנכסי מערבין (עירובין דף לז.) שתי נשים שלקחו קייניהן בעירוב או שנתנו דמי קייניהן לכהן איזה שירצה יקריב חטאת ואי זה שירצה יקריב עולה אע"ג דהוכרו מתחילה דמי כל אחת לא אמרי' זו מתכפרת במה שנקח מדמי חבירתה או שתי קיניו של אחת יקריב כולן לעולה ושל חבירתה לחטאת א"נ ד לאמרי' ברירה ואע"ג דדחי ליה התם כשהתנו מיהו חזינן דקא מייתי לה אשאר ברירות אלמא דליכא לאיפלוגי בין ברירה שהוכרה מתחילה לשאר ברירות וכן בפ' הוליאו לו (יומא דף נה.) דמייתי מתני' ר' יהודה אומר לא היו מביאין שופרות לקיני חובה מפני התערובות ומסיק משום תערובות דמי חטאת שמתה בעליה וקא פריך ונברור ד' זוזי ונשדי במיא והנך ליפתרו ר' יהודה ליה ברירה מנלן ומייתי הכא להלוקח יין מבין הכותים ומסיק מדתני אין אלמא דמדמי ברירה דאם לא הא חכם למזרח אע"ג דליכא היכרא מעיקרא לברירה דאדבעה זוזי דהוכרו מעיקרא א"כ רבא מאי קא מבעיא ליה דלא פשיט מהני ומהא נמי דתנן בפ' בתרא דמס' מעילה (דף כא:) פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכיס או שאמר פרוטה בכיס זה הקדש כיון שהוציא הראשונה מעל דברי ר"ע וחכ"א עד שיוציא את כל הכיס אלמא לר"ע אית ליה ברירה כי האי גוונא דאמר בפרוטה ראשונה הוברר הדבר שפרוטה ראשונה שנלתה בידו היא היתה של הקדש שנפלה מיהא לא איתבריר לן התם במאי פליגי ומהא נמי ליכא למפשט דמייתי בבכורות פרק הלוקח בהמה (דף כב:) סאה תרומה טמאה שנפלה לק' חולין ר"א אומר תירום ותירקב שאני אומר היא סאה שנלתה היא סאה שנפלה ה"נ ניחא שהמחק של לאה יגיע ללאה דהתם מקילינן בדרבנן דמדאוריתא חד בתרי בטל וריב"א הקשה בפ' הוליאו לו (יומא דף נה:) אהא ונברור ד' זוזי דתניא בתוספתא דמעילה (פ"א) מזיר שהפרים מעות ואמר אלו לחטאתי ואלו לעולתי ואלו לשלמי ונתערבו הרי לוקח בהן ג' בהמות בין ממקום אחד בין משלשה מקומות ח מכלל דמי חטאת וכו' ודוקא בכי האי גוונא שרי אבל ליקח שלש המעות וליקח בהן בהמה לחטאת ונמצא הוברר הדבר דאלו הוו דמי חטאת לא אמרי' מיהו מכל הני הוה מצי רבא למיפשט ועוד תימה אי אית לן למימר ברירה כי האי גוונא אם כן כל התערובות שבעולם יחזור ויחלק משום ברירה ועוד אמאי לא פשיט ליה מפרק קמא דרחם הבנה (דף יג:) דקיימא לן דיש בילה לשמן ויין ממלא דאין ברירה בדבר לא ובפרק התערובות (זבחים דף פ.) מייתי ליה פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן גלוחות של חטאת שנפל ט לתוך מים וכו' ונראה דהכא קא מבעיא ליה מי אמרינן לא קפיד קרא אלא אמחיקה מן המגילה שתהא נכרת לתוך המים שלה אבל לתוך כוס אחד איכא למימר כל חדא שתייא מים דלאו דידה לאו מחיקה נכרת היא חזר וחלקן הרי מים של כל אחת ניכרין מי אמרינן ברירה וכו' הרי הוברר מימיה או דילמא אין ברירה כלומר ברירת מים בשעת מחיקה בעינן אבל על תערובת דיו של כתב המגילה לא קפדינן שהרי בשעת מחיקה בטל הכתב ולא תלי מילתא אלא במחיקה לתוך מים המבוררין לברכה וקא מבעיא ליה אי מיא לא בדקי לה משום דלא נמחקה כהלכתה אי משום דטהורה היא: **בעי רבא** השקה **בסיב** מהו. ליכא למיפשט מהא דאמר רבא בפרק ערבי פסחים (פסחים דף קטו:) כרכן בסיב אף ידי מצה לא יצא אלמא אין דרך אכילה בכך דהתם מפסיק הסיב בין המצה ובין בית הבליעה אבל הכא דלא מפסיק קא מיבעיא ליה: **על** מה היא אומרת אמן אמן. בפרק שלישי דמסכת שבועות (דף כט:) כל העונה אמן כאילו מוציא שבועה מפיו ובפרק שבועת העדות (שם דף לו.) אמן יש בו קבלה יש בו שבועה ויש בו האמנת דברים: י **אמן** שלא אבטמא. ירושלמי לא שהיה ר"מ אומר המים בודקין אותה מעכשיו אלא המים פקודים בה לכשתטמא המים בודקין אותה למפרע:

שומרת

ג) [גיטין כ:], ב) [פי' נתן הסיב במים וכלא הסיב לגמיס כמין ספוג ומתן הסיב בפיה ומוצצת למים. עיין ערך סב בז], ג) קדושין מז: יבמות נח., ד) [פירוש נכון דכילד לפיגין כל אותן דחשיב הכא מן חד אמן ימיה תמצא בתוס' יבמות נח. ד"ה שומרת ותוס' קדושין מז: ד"ה אמן], ה) שבועה שיש עמה אלה כו'. מהרש"ל, ו) גירסת רש"א ולאו דוקא, ז) ולא אמרינן דשמא אות' שהקריב כולה חטאת שמא עולה או איפכא משום דאמר בריה כו'. מהרש"ל, ח) ל"ל מחצל, ט) [ל"ל לאוכלן], י) [שיך לע"ב],

תורה אור השלם

1. אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְיָ וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת: במדבר ה ל

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה משביעני וכו' שבועה של אלה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה שלא נטמאת וכו' שבועה שאין עמה. מלת שאין נמחק וכ"כ שיש כל"ל. רש"ל:

מוסף רש"י

על מה היא אומרת אמן אמן. תרי זימני לרבות כל הני (יבמות נח.). אמן על האלה. יכלך טופלת וגו', אמן על השבועה. שהיה משביעה הכהן ואומר משביעני עליך שלא נטמאת, כדכתיב והשביע אותה (קדושין כז:).

מד א מיי' פ"י מהל' סוטה הל"ח:
מה ב מיי' שם הל"י:
ג [מיי' שם פ"ג הל' ח ופ"ד הל' יח]:
ד [מיי' שם פ"ג הל"י ופ"ד הל' יח]:
מו ה ו ז מיי' שם פ"ד הלכה יח:
מז ח מיי' שם הל"י:

תוספות שאנץ

על שני דפין פי' כדפין של ספר תורה שקורין קולנייש בלע"ז. פסולה ומיירי שאינן מחוברין יחד אבל אם הן מחוברין השני דפין שפי' קרי' ליה ספר אחד. השקה בסיב שהיא חלולה כדרך שהתינוקות שותין בגבעולי קנבוס ל"ה. יש ספרים דגרסי בסיב או בשפופרת מהו כעין קליעה שעושין נקבים כמין סל ט) ולאו דומה לשפופרת: **מתני'** אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה על ידי גלגול שבועה הוא מגלגל עליה זנות של אירוסין ואע"ג דלא היה בו קינוי ומכאן מפקי' דגלגול שבועה מן התורה. ומאן דמוקי לה התם כ) למילתא אחריתי מפיק גלגול שבועה מאמן מאיש זה אמן מאיש אחר: ולא מאחר שתתגרש ותסתר לאחד ואחר כך יחזירנה ה"ג ואפי' לר' מאיר דאמר מתנה על העתיד ונטמאת בגירושיה דאינה נאסרת עליו להחזור לו אלא א"כ נשאת על ידי קידושין דכי כתיב לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה וגו' לאחר קידושין ונישואין כתיב כדכתיב והלכה והיתה לאיש אחר ושנאה האיש האחרון ל"ה. ואית דגרסי ולא מאחר שתתגרש ותנשא לאחר ול"נ דכיון דאין האיש מנוקה מעון דלוקה משום לאו דלא יוכל ואין קידושין תופסין בה אין המים בודקין את אשתו. אבל קשה הכא משמע כיון שהיא גרושה לא נאסרה בזונות על בעלה אם יחזירנה. ותימה דפ"ק דמגילה (דף סז) קאמר גבי אסתר וכאשר אבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך דעד עכשיו באונס ועכשיו ברצון ואמאי לא גרשה מרדכי כדאיתא הכא. וי"ל משום דגט צריך עדים והיה ירא מרדכי פן יודע הדבר לאחשורוש ומ"ה לא גרשה וכן פי' בפ"ק דמגילה.

ט) אולי ל"ל ולאו בשפופרת ממש קאמר אלא דומה לשפופרת.

כ) כ"ל ביבמות דף נח דמיירי בהשקאה לארוסה ממש ובמסה לחופה ולא נעלה ע"ש. ועי' בתוס' קדושין מז ע"ב ד"ה ה"ג.

שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה. פי' אפי' לרבנן דאמרי קידושין תופסין בחייבי לאוין ופליגי אדר"ע הכא מודו כדאמר בהאשה רבה (יבמות דף לב:) דכתיב בה לא תהיה אשת המת החולה לאיש זר לא תהא בה הויה לזר אלמא דקרא משום לה כערוה דלא תפסי בה קידושין משום דלגילת ביה והויא כאלמנה שזינתה:

אמרי במערבא לית הילכתא כרב המנונא. בסוף פ"ק דסנהדרין (דף יח:) מפרש דאמרי במערבא היינו רבי ירמיה ורבא אע"ג דפסיק לית הילכתא כרב המנונא הילכתא כוותיה דאמר בהאשה רבה (יבמות דף לב:) דרב סבירא ליה דאין קידושין תופסין ביבמה ושמואל מספקא ליה ואמר בעניותינו לריכה גט ופסיק אמימר כשמואל ורב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב נשואין יש בה בזנות כדרב המנונא וכן ר' יוחנן ור' ינאי סבירא להו התם דאין קידושין תופסין ביבמה ופשיט לה ר' יוחנן ממתני' דלאחר שיחלוץ ליך יבמיך ופ"ל רבי ינאי אי לאו דדלמי לך חספא מי משכחת מרגניתא תותיה ופ"ל ר"ל לר"י אי לאו דקלסך גברא רבה ה"א מתני' ר"ע היא ומיהו ר"ל לא פליג אדר' יוחנן דהא מוקי התם באותו הפרק (דף לה.) הא דקתני ומה במקום שבא על האיסור קל נאסר האוסר בשומרת יבם וכדרב המנונא ובסוף ההיא גמרא ובשילהי החולץ (שם דף מט:) אמרינן נמי אביי מספקא ליה אי כרב אי כשמואל ובפ' הזורק בגיטין (דף פ:) פליגי ליה דגמרא אי מתני' הוה תיובתא לרב המנונא אי הוה סייעתיה והתם מצי למידחי סייעתיה כי הכא לאוקמיה מתניתין כר"ע אלא דדחי לה מלישנא דמתני' גופיה בירושלמי מפרש היאך קילס רבי ינאי לרבי יוחנן שקרא עליו הזלים זהב מכיס בני אל ילזו מעיניך חכם בני ושמח לבי תן לחכם ויחכם עוד ישמע חכם ויוסף לקח פ"ל ר"ל בתר כל אלו פסוקי קילוסיה יכול הוא פתר ליה כר"ע ותו דחי ליה התם ותיבביה מה איכפת לו ממזר גבי קינוי התורה אמרה וקנא את אשתו אפילו מקלת אשתו ולפוס מסקנא דהתם משמע דלית הילכתא כרב המנונא והכי גרס התם שומרת יבם שזינתה ר"א אומר מותרת לביתה ר' יהושע בן לוי אומר אסורה לביתה פ"ר ינאי שומרת יבם שזינתה מותרת לביתה ותני כן ועגלמה מעיני אישה ולא מעיני יבמה רבי יעקב בן זבדי בשם ר' אבהו מעשה היה וכהנת היתה והותרה לביתה פ"ר יוסי בר בון אף לא מכות אין בה לפי הירושלמי משמע דפליג רבי ינאי ארבי ינאי הא דאמר בהאשה רבה פ"ר ינאי בחבורה נמנו וגמרו אין קידושין תופסין ביבמה גרסי' הכי בירושלמי פ"ר שמואל לא כן פ"ר ינאי נמנו שלשים וכמה זקנים מנין שאין קדושין תופסין וכו': **מהו שיתנה אדם על נישואין האחרונים.** ירושלמי פ"ר ינאי פשיטא שאדם מוחל על קינוי גירש כמי שמחל היך [ט] עבידא קינא לה וגירשה החזירה ונסתרה אי תימא גירש כמי שמחל צריך לקנאות לה פעם שניה אי תימא גירש כמי שלא מחל אין צריך לקנאות לה פעם שניה אבל אם קינא לה ונסתרה וידע בה וגירשה והחזירה ונסתרה שתתה ולא בדקו אותה המים טהורה היא או מאחר שאין המים בודקין [י] את האשה טמאה היא ואסורה לביתה: **אין האשה שותה ושונה.** ירושלמי כורכמית תוכיח ששתתה ושיתה ושילשה לפני שמעיה ואבטליון: **קבלנו** עדותו בשני אנשים. ל"ע בפ"ק דקידושין (דף יח.) דמוקמינן התם הא דקתני כיון שנמכר פעם אחת שוב אי אתה רשאי למוכרו בשני בני אדם אבל באדם אחד נמכר ונשנה [יא] [ולפירוש רש"י התם ניחא שפיר כיון שנמכר פעם אחת וכו'] מתוספת רבי: **ורבנן בתראי הכתיב תורת.** ומ"ת הא דרשינן ליה בפ"ב דכריתות (דף ט:) שאדם מביא קרבן אחד אפילו אם קינא לאשתו על ידי אנשים הרבה וי"ל דהתם מיירי קודם ששתתה קינא לה מפלוני ונסתרה וקינא לה מפלוני ונסתרה וכן פעמים הרבה משקה בפעם אחת על כולן ומביא מנחה אחת על כולן ונפקא לן מקנאות אבל הכא דרשינן תורת לשותה ושונה אחר וקינא לה לאחר שתיה ונסתרה שחוזרת ושותה שנית:

ושומרת יבם וכנוסה אמן שלא נטמאתי ואם נטמאתי יבואו בי ר"מ אומר [א]אמן שלא נטמאתי אמן שלא אטמא הכל שוין [ב]שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס (ג) ולא על אחר שתתגרש נסתרה לאחד ונטמאת ואח"כ החזירה לא היה מתנה עמה [ג]זה הכלל כל שתבעל ולא היתה אסורה לו לא היה מתנה עמה: גמ' (ד) אמר רב המנונא שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה ממאי מדקתני שומרת יבם וכנוסה אא"ב אסירה משום הכי מתנה בהדה אלא א"א לא אסירה היכי מתנה בהדה והתנן זה הכלל כל שאילו תיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה אמרי במערבא [ד]לית הילכתא כרב המנונא אלא הא דקתני שומרת יבם וכנוסה הא מני ר"ע היא דאמר (ה) אין קידושין תופסין בחייבי לאוין ומשוי לה כי ערוה בעי רבי ירמיה מהו שיתנה אדם על נישואין הראשונים על נישואי אחיו מהו ת"ש זה הכלל כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה [ה]הא אסירה ה"נ דמתנה ש"מ: ר"מ אומר אמן שלא נטמאתי וכו': תניא (ו) לא כשאמר ר"מ אמן שלא אטמא שאם תטמא מים בודקין אותה מעכשיו אלא [ו]לכשתטמא מים מערערין אותה ובודקין אותה בעי רב אשי מהו שיתנה אדם על נישואין האחרונים השתא מיהא לא אסירה ליה או דילמא זימנין דמגרש לה והדר מהדר לה ת"ש הכל שוין שלא היה מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש (ז) נסתרה לאחד ונטמאת ואח"כ יחזירנה לא היה מתנה [ז]הא יחזירנה ותיטמא ה"נ דמתני ש"מ ת"ר [1]זאת תורת הקנאות מלמד שהאשה שותה ושונה רבי יהודה אומר זאת שאין האשה שותה ושונה אמר ר' יהודה מעשה והעיד לפנינו נחוניא חופר שיחין שהאשה שותה ושונה וקיבלנו עדותו בשני אנשים אבל לא באיש אחד וחכ"א אין האשה שותה ושונה בין באיש אחד בין בב' אנשים ות"ק נמי הכתיב זאת ורבנן בתראי נמי הא כתיב תורת אמר רבא באיש אחד ובועל אחד דכ"ע לא פליגי [ח]דאין האשה שותה ושונה

דכתיב

נאסרת עליו בזנות נישואין הראשונים לעולם וכן בזנות נישואי אחיו כדאמר בפ"ק (לעיל דף ב.) ואם מת חולצת ולא מתייבמת: **לא כשאמר ר"מ אמן שלא אטמא.** עלתה על דעתו שתבדק עכשיו על העתיד: **מערערין אותה.** חוזרין לה לתוך גרונה כאדם הנחנק ע"י משקה נראה כעושה ערער והוא לשון זעקת שבר יעוערו (ישעיה טו): **על נישואין אחרונים.** לר"מ דאמר מתנה על העתיד מהו שיתנה עמה בגלגול שבועה שלא תטמא אם יגרשנה ויחזירנה ותטמא: **ואחר כך יחזירנה.** טעמא דתטמא בימי גירושיה דלא מיתסרא עליה הא תטמא לאחר חזרה הכי נמי דמתני עכשיו: **תורת הקנאות.** תורה אחת לכל הקנאות שבכולן יעשה לה כתורה הזאת: **רבי יהודה אומר זאת.** מיעוטא הוא זאת ולא אחרת: **חופר שיחין.** להכניס מים לעולי רגלים בשדות ובדרכים: **בשני אנשים.** אם מת בעלה זה שהשקה ונישאת לאחר וקינא לה והיא נסתרה וקבלנו עדותו של נחוניא שישקנה השני

דרבי

שומרת יבם וכנוסה. ואם היתה יבמתו וכנסה וקינא לה ונסתרה מגלגל עליה שבועה שלא נטמאת כשהיא שומרת יבם. שומרת יבם מלפה וממתנת ליבם שייבמנה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לז) לא תשמור על חטאתי (שיר יד): **אמן שלא נטמאתי.** היינו קבלת שבועה ואם נטמאתי יבאו בי היינו קבלת אלה כדרך שהשביעה כדאמר לעיל בגמרא [ע"א] משביעי עליך שלא נטמאת ואם נטמאת יבאו בך והיינו פירושו דאמן על השבועה אמן על האלה דתניא בריש: **אמן שלא אטמא.** שאם תטמא לאחר זמן מים מערערין אותה לאחר שתטמא כדתניא בברייתא בגמרא: **ולא על אחר שתתגרש לו.** ואפילו לר"מ דאמר מתנה על העתיד: **ונטמאת.** בגירושיה דאינה נאסרת עליו לחזור לו אלא א"כ נישאת על ידי קידושין דכי כתיב (דברים כד) לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה לאחר קידושין ונישואין כתיב דכתיב (ד) והיתה לאיש אחר ונשאה האיש האחרון: **גמ' שזינתה.** כשהיא שומרת יבם: **אסורה ליבמה.** כאשה שזינתה תחת בעלה שאסורה לבעלה: **מדקתני שומרת יבם.** משמעיה על זנות שזינתה כשהיא שומרת יבם: **אי אמרת בשלמא.** זנתה נאסרת עליו משום הכי מתנה ע"י גלגול אף על אותו זנות אלא אי אמרת כו': **אין קידושין תופסין.** לאשה האסורה על המקדשה בלאו ורבנן פליגי עליה ואמרי בחייבי כריתות הוא דלא תפסי אבל בחייבי לאוין תפסי. אלא דאמר רב המנונא אפילו בחייבי לאוין תפסי. אבל לר' עקיבא משום חייבי לאוין חמורות לענין איסוריהו בחייבי כריתות שהולד ממזר ולגבי ליאסר על בעלה נמי כי היכי דהבא על אשת איש שהיא בכרת אוסרה על בעלה הבא על שומרת יבם נמי שהיא בלאו דלא תהיה אשת המת אוסרה על יבמה. ל"ה. אבל אליבא דרבנן אע"ג דאיכא מאן דאמר בהאשה רבה דאין (ו) ביבמה אלא מ"מ לאו משני לאוין בערוה ולא תהא אסורה לו כיון שאין ממזר מיבמה. מהו שיתנה על הנישואין הראשונים פ"ה כגון גרשה והחזירה וקינא לה ונסתרה מהו לגלגל עליה זנות אם זינתה קודם שגירשה שיבדקוה המים הללו. על נישואי אחיו כגון מת אחיו בלא בנים וכנוסה היבם וקינא לה ונסתרה מהו לגלגל עליה זנות שתחת אחיו. ואי קשיא דממתני' מצי למפשט דהא תנן במתני' ארוסה ונשואה ושומרת יבם וכנוסה דפ"ה דמתני' לאו בחדא איתתא קאי שישקנה יבם וישביענה על נישואין ואירוסין של אחיו אלא מילי מילי קתני אם הבעל משקה מתנה עמה על ארוסה ואם היבם משקה מתנה עמה

מח א ב ג מיי' פ"ד מהל' סוטה הל"י:
מט ד מיי' פ"ב מהל' יבום הל"כ [ופ"ד מהל' סוטה הל' ח] סמג עשין ב טוש"ע אה"ע סי' קנט סעי' ג:
נ ה ו ז מיי' פ"ד מהל' סוטה הלכה ח:
נא ח מיי' פ"א מהל' סוטה הל"ב:

תוספות שאנץ

גמ' הא מני ר' עקיבא היא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין באשה שהיא על המקדשה בלאו ורבנן פליגי עליה דאמרי בחייבי כריתות הוא דלא תפסי אלמא בחייבי לאוין תפסי. אבל לר' עקיבא משוי חייבי לאוין חמורות לענין איסוריהו בחייבי כריתות שהולד ממזר ולגבי ליאסר על בעלה נמי כי היכי דהבא על אשת איש שהיא בכרת אוסרה על בעלה הבא על שומרת יבם נמי שהיא בלאו דלא תהיה אשת המת אוסרה על יבמה. ל"ה. אבל אליבא דרבנן אע"ג דאיכא מאן דאמר בהאשה רבה דאין (ו) ביבמה אלא מ"מ לאו משני לאוין בערוה ולא תהא אסורה לו כיון שאין ממזר מיבמה. מהו שיתנה על הנישואין הראשונים פ"ה כגון גרשה והחזירה וקינא לה ונסתרה מהו לגלגל עליה זנות אם זינתה קודם שגירשה שיבדקוה המים הללו. על נישואי אחיו כגון מת אחיו בלא בנים וכנוסה היבם וקינא לה ונסתרה מהו לגלגל עליה זנות שתחת אחיו. ואי קשיא דממתני' מצי למפשט דהא תנן במתני' ארוסה ונשואה ושומרת יבם וכנוסה דפ"ה דמתני' לאו בחדא איתתא קאי שישקנה יבם וישביענה על נישואין ואירוסין של אחיו אלא מילי מילי קתני אם הבעל משקה מתנה עמה על ארוסה ואם היבם משקה מתנה עמה

ו) נראה דל"ל אפי' למ"ד לאין קדושין תופסין בחייבי מ"מ לא שאני משקר לאוין ולא הוי כערוה ולא תהא וכו'.

תורה אור השלם

1. זאת תורת הקנאת אשר תשטה אשה תחת אישה וטמאה:

במדבר ה כט

הגהות הב"ח

(א) במשנה קודם שתתארס (ולא על אחר שתתגרש נסתרה לאחד ונטמאת ואח"כ החזירה לא היה מתנה עמה) תא"מ וע"ב גירסת רש"י ולא על אחר שתתגרש ותסתר לאחד ותיטמא ואח"כ יחזירנה לא היה מתנה עמה ויש גורסין ולא משנתגרשה ונסתרה לאחד ונטמאה ואח"כ החזירה לא היה מתנה עמה פי' אם השביעה אחר שהחזירה לא היה מתנה עמה על מה שזינתה אחר הגילוסין קודם שהחזירה והמלפים עיכ שמי הגירסאות יחד ועיין בפי' דר' עובדיה וכרמב"ם פ"ד דסנהדרין: (ב) גמ' שתתגרש ותיסתר לאחד ותיטמא ואח"כ יחזירנה הא יחזירנה:

מוסף רש"י

ושומרת יבם וכנוסה. כלומר ואם היתה יבמתו וכנסה, היבם משקה אותה ומשביעה אף על קחילה שנאסרה בעודה שומרת יבם, ומיס בודקין אותה על שתיהן, דהא אי זאלי בעודה שומרת יבם אסורה עליו, וכו' עקיבא מוקמינן לה דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, דמשוי לה יבמה לשוק כאשה אים, וכי היכי דאשה אים מיתסרא אגברא בזנות, שומרת יבם נמי מיתסרא איבמה, וכיון דמיתסרא בה קינוי היא (יבמות נח.) כנוסה שייך למיתני גבי יבמה, שומרת יבם ממתנת ומצפה ליבום, כמו שמר את הדבר, לאמי שייך לשון כנוסה כדכתיב (דברים כה) לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר, אלא יבמה יקחנה לאשה בביתו (קדושין כז:). שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה. כלומר אים שזינתה לבעלה (יבמות פא.). דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. בהחולץ (יבמות מד:) בברייתא המחזיר גרושתו ר"ע אומר אין לו בה קדושין (כתובות כט:) אי: דקתני (יבמות נ:) חלץ ועשה בה מאמר אין לאחר חליצה כלום, כלומר אין המאמר חופס בה דקס ליה שאמא בלא יבמה, ואמר בגמרא (שם נב:) תניא רבי אומר אין הדברים הללו אמורים אלא לדברי ר"ע שהיה עושה חלוצה כערוה (קדושין סח.).

הדרן עלך היה מביא

דרבי יהודה דריש זאת למעוטי שאינה שותה ושותה על ידי בעל מ' אם חזר וקינאה לה ודריש תורת לרבות ששותה פעם שניה על ידי בעל שני. ומדקאמר ר' יהודה דע"י בעל שני חוזרת ושותה מכלל דלתנא קמא אפילו בעל ב' משקה שני פעמים והיינו דפרכינן ותנא קמא הא כתיב זאת ומאי קא ממעט מיניה: **דכתיב זאת.** ומסתברא דהא מיהת קממעט שלא יקנא לה בעל זה פעם אחרת: **שני אנשים ושני בועלים.** לאחר שהשקה זה מת ונישאת לאחר וקינאה לה מבועל אחר: **דכתיב תורת.** והא מיהת אתא לרבויי: **ור' יהודה.** סבירא ליה וכו' לאחר שריבה הכתוב ומיעט ולא פירש מה ריבה ומה מיעט על כרחך לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לפרש לך לפי חכמתם מה ריבה ומה מיעט ומסתברא דריבוא אנשים קאי ואפילו בבועל אחד ולא אנשים בועלים ובעל אחד כיון דקינאה לה כבר ונמצאת נקיה נראה הדבר שאדם קנטרן הוא ומתכוין להטיל לה מום מעתה ואי אפשר לבעל אחר לבא עליה אלא אם כן יגרשנה ויחזור ויקחנה ויהא בעל אחר בינתים ואם כן אין לחוש שמא יקנא לה בעל אחר ויבא לידי חשד

ורבי יהודה אומר כלבום של ברזל מטילין לה לתוך פיה. בפרק ז׳ מיתות (סנהדרין דף נב.) פליגי ר״י ורבנן במלות הנשרפין דתנן נותנין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על גופו זה מושך לילך וזה מושך לילך עד שפותח את פיו וזורק את הפתילה לתוך פיו ר״י אומר אם מת בידם לא היו מקיימין בו מצות שריפה אלא פותח פיו בצבת וכו׳ ותימה לר״י מאי שנא הכא דלרבי יהודה בכלבום והתם בצבת ופי׳ ר״י דהכא נמי היו פותחין פיה בצבת אלא לאחר שפותחין פיה בצבת היו מטילין לתוכה כלבום שלא תוכל לחזור ולקפוץ פיה ורבנן מודו נמי [ד) [הכא] דאין פותחין פיה על ידי סודרין דהתם טעם דרבנן משום דשריפה חמורה מחנק והיו מקרבין מיתתו ע״י חנק וגמר מיתתו בשריפה משום ואהבת לרעך כמוך אבל הכא אין לקרב מיתתה: [ה) **בפי׳ ר״ח** פי׳ לפי גי׳ הספרים וכן פירש והשקה בתרא מערערין [ו) והשקה קמייתא לגופו מה ת״ל לא שבברייתא נשנית בתרא וקמא אלא פירוש של בעל הגמרא הוא שהשקה בתרא בא ללמד שמערערין והשקה קמא לגופיה ורבי עקיבא סבר ליה כרבנן שמשקה ואח״כ מקריב מנחתה ומקשה היכי אמר רבי עקיבא מערערין והא בדוקה ועומדת סבירא ליה ותו מקשה ר׳ עקיבא בהא מתניתין דפליג עליה רבי שמעון תני מחיקה מעכבת אלמא סבירא ליה שמחיקה והשקאה קודם הקרבת המנחה כרבנן וכל זמן שלא נמחקה המגילה מצי הדרא והכא דפליג בהדי דרבי יהודה תני קומץ מעכבה דאלמא הקרבה קודם השקאה כר׳ שמעון ושניהן תרי תנאי ואליבא דרבי עקיבא ירושלמי ולית ליה לרבי עקיבא מערערין אית ליה בשהתחילה לשתות ולריך לפרש דאם נמחקה מגילה קודם שקרב הקומץ דשלא כדין עבוד כהנים כיון שהתחילה לשתות מערערין אותה:

ת״ר והשקה מה ת״ל והלא כבר נאמר והשקה שאם נמחקה מגילה ואומרת איני שותה [א)מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה דברי רבי עקיבא ר״ש אומר ואחר ישקה מה ת״ל והלא כבר נאמר והשקה אלא לאחר כל מעשים כולן האמורין למעלה מגיד ג׳ דברים מעכבין בה עד שלא קרב הקומץ ועד שלא נמחקה מגילה ועד שלא תקבל עליה שבועה עד שלא קרב הקומץ ר״ש לטעמיה דאמר מקריב את מנחתה ואח״כ משקה עד שלא נמחקה מגילה אלא מאי משקה לה אמר רב אשי [ב)לא נצרכה לשרישומו ניכר עד שלא תקבל עליה שבועה מישתא הוא דלא שתיא הא מיכתב כתבי לה והאמר רבא [ג)מגילת סוטה שכתבה קודם שתקבל עליה שבועה לא עשה ולא כלום [ד)כדי נסבה במאי קמיפלגי תלתא קראי כתיבי והשקה קמא ואחר ישקה והשקה בתרא רבנן סברי והשקה קמא לגופו שמשקה ואח״כ מקריב את מנחתה ואחר ישקה מיבעי ליה לשרישומו ניכר והשקה בתרא שאם [ה)נמחקה מגילה ואומרת איני שותה מערערין אותה ומשקה אותה בעל כרחה ור״ש סבר ואחר ישקה לגופו שמקריב את מנחתה ואח״כ משקה והשקה קמא שאם השקה ואח״כ הקריב את מנחתה כשרה והשקה בתרא שאם נמחקה מגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה ורבנן בדיעבד לא פתח קרא וסבר ר״ע משקין אותה בעל כרחה והתניא [ו)רבי יהודה אומר כלבום של ברזל מטילין לתוך פיה שאם נמחקה מגילה ואומרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בע״כ אמר רבי עקיבא כלום אנו צריכין אלא לבודקה והלא בדוקה ועומדת אלא עד שלא קרב הקומץ יכולה לחזור בה [ז)משקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה וליטעמיך תיקשי לך היא גופה משקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה והלא בדוקה ועומדת לא קשיא הא דקהדרא בה מחמת רתיתא והא דקהדרא בה מחמת בריותא והכי קאמר כל מחמת בריותא כלל כלל לא שתיא מחמת רתיתא עד שלא קרב הקומץ דאכתי לא אמחוק מגילה אי נמי אמחוק מגילה דשלא כדין עביד כהנים דמחקי מצי הדרא בה משקרב הקומץ הכדין עביד כהנים דמחקי לא מצי הדרא בה

קשיא

ה״ג **ה״ר והשקה מה ת״ל והלא כבר נאמר והשקה שאם נמחקה כו׳.** ולא גרסינן בתרא בריש וקמא בסיפא [ז) [שאין זה לשון ברייתא] ופי׳ משומדא הוא וטעה בוהלא כבר נאמר דמשמע שזה נאמר מתחילה. והכי פירוש סדר המקראות כך הוא ומחה והשקה והניף [ח) המנחה והקריב והקטיר ואחר ישקה את המים והדר תו כתיב השקאה שלישית אם המים והיתה לר״י מאי שנא הכא דלרבי יהודה בכלבום והתם בצבת ופי׳ ר״י דהכא נמי היו פותחין פיה בצבת אלא לאחר שפותחין פיה בצבת היו מטילין לתוכה כלבום שלא תוכל לחזור ולקפוץ פיה ורבנן מודו נמי [ט) [הכא] דאין פותחין פיה על ידי סודרין דהתם טעם דרבנן משום דשריפה חמורה מחנק והיו מקרבין מיתתו ע״י חנק וגמר מיתתו בשריפה משום ואהבת לרעך כמוך אבל הכא אין לקרב מיתתה: [י) **בפי׳ ר״ח** פי׳ לפי גי׳ הספרים וכן פירש והשקה בתרא מערערין [יא) והשקה קמייתא לגופו מה ת״ל לא שבברייתא נשנית בתרא וקמא אלא פירוש של בעל הגמרא הוא שהשקה בתרא בא ללמד שמערערין והשקה קמא לגופיה ורבי עקיבא סבר ליה כרבנן שמשקה ואח״כ מקריב מנחתה ומקשה היכי אמר רבי עקיבא מערערין והא בדוקה ועומדת סבירא ליה ותו מקשה ר׳ עקיבא בהא מתניתין דפליג עליה רבי שמעון תני מחיקה מעכבת אלמא סבירא ליה שמחיקה והשקאה קודם הקרבת המנחה כרבנן וכל זמן שלא נמחקה המגילה מצי הדרא והכא דפליג בהדי דרבי יהודה תני קומץ מעכבה דאלמא הקרבה קודם השקאה כר׳ שמעון ושניהן תרי תנאי ואליבא דרבי עקיבא ירושלמי ולית ליה לרבי עקיבא מערערין אית ליה בשהתחילה לשתות ולריך לפרש דאם נמחקה מגילה קודם שקרב הקומץ דשלא כדין עבוד כהנים כיון שהתחילה לשתות מערערין אותה:

ת״ר והשקה מה ת״ל והלא כבר נאמר והשקה שאם נמחקה מגילה ואומרת איני שותה [יב)מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה דברי רבי עקיבא ר״ש אומר ואחר ישקה מה ת״ל והלא כבר נאמר והשקה אלא לאחר כל מעשים כולן האמורין למעלה מגיד ג׳ דברים מעכבין בה עד שלא קרב הקומץ ועד שלא נמחקה מגילה ועד שלא תקבל עליה שבועה עד שלא קרב הקומץ ר״ש לטעמיה דאמר מקריב את מנחתה ואח״כ משקה עד שלא נמחקה מגילה אלא מאי משקה לה אמר רב אשי [יג)לא נצרכה לשרישומו ניכר עד שלא תקבל עליה שבועה מישתא הוא דלא שתיא הא מיכתב כתבי לה והאמר רבא [יד)מגילת סוטה שכתבה קודם שתקבל עליה שבועה לא עשה ולא כלום [טו)כדי נסבה במאי קמיפלגי תלתא קראי כתיבי והשקה קמא ואחר ישקה והשקה בתרא רבנן סברי והשקה קמא לגופו שמשקה ואח״כ מקריב את מנחתה ואחר ישקה מיבעי ליה לשרישומו ניכר והשקה בתרא שאם [טז)נמחקה מגילה ואומרת איני שותה מערערין אותה ומשקה אותה בעל כרחה ור״ש סבר ואחר ישקה לגופו שמקריב את מנחתה ואח״כ הקריב את מנחתה כשרה והשקה בתרא שאם נמחקה מגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה ורבנן בדיעבד לא פתח קרא וסבר ר״ע משקין אותה בעל כרחה והתניא [יז)רבי יהודה אומר כלבום של ברזל מטילין לתוך פיה שאם נמחקה מגילה ואומרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בע״כ אמר רבי עקיבא כלום אנו צריכין אלא לבודקה והלא בדוקה ועומדת אלא עד שלא קרב הקומץ יכולה לחזור בה [יח)משקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה וליטעמיך תיקשי לך היא גופה משקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה והלא בדוקה ועומדת לא קשיא הא דקהדרא בה מחמת רתיתא והא דקהדרא בה מחמת בריותא והכי קאמר כל מחמת בריותא כלל כלל לא שתיא מחמת רתיתא עד שלא קרב הקומץ דאכתי לא אמחוק מגילה אי נמי אמחוק מגילה דשלא כדין עביד כהנים דמחקי מצי הדרא בה משקרב הקומץ הכדין עביד כהנים דמחקי לא מצי הדרא בה

קשיא

כתבינן: **במאי קמיפלגי.** אמתני׳ קאי ובריתא נקט בריש לאשמועינן מהיכא יליף ר״ש טעמיה וקבעי רבנן השתא היכי דרשי להו לקראי ור״ש היכי דרשי להו לכולהו: **רבנן סברי והשקה קמא.** דקודם הקטרה דוקא הוא ואע״ג דכתיב ואחר ישקה דמשמע דוקא על כרחך מקרא האמור ראשון אינו נדרש אלא לגופו ומקראות יתירות האמורים אחריו ניתנו לדרוש הילכך קמא דוקא לומר שמשקה ואח״כ מקריב את מנחתה וע״כ ואחר ישקה אע״פ שנכתב אחר הקטרה אקודם הקטרה קאי ואחר דקאמר אמחיקה קאי הכתובה למעלה [ט) וקאמרי רבנן דאם לא נמחקה יפה לא ישקנה והשקה בתרא נמי אקודם הקטרה קאי ולדרשה אתא ע״כ: **ור״ש סבר ואחר ישקה.** משמע דדוקא הוא ודוקא כתיבה לאחר הקטרה לומר שכולן מעכבין בה הקטרת המנחה ורושם הייכר וכולהו מהכא נפקי דקודמין להשקאה והשקה קמא לאכשורי דאי עביד איפכא: **והשקה בתרא שאם נמחקה מגילה.** ודוקא אחר הקטרה דבדין אימחיק משקין אותה בעל כרחה והיינו דאיכא בין [י) לר״ע בין לר״ש דר״ע לית ליה אם השקה ואח״כ הקריב מנחתה כשרה הילכך לר״ע והשקה קמא לית ליה לבעל כרחה ואע״ג דשלא כדין אימחיק דקודם הקטרה ואחר ישקה לרישומו ניכר והשקה בתרא לגופיה לומר שמקריב מנחתה ואח״כ משקה: **בדיעבד לא פתח קרא.** אין דרך הכתוב לומר בתחילת דבריו שלא כדרך מצותן אלא בתחילה סדר משפט דבריו ולבסוף מרבה מקראות לדרוש: **כלבום.** שני שיניים יש לו ונותן לתוך פיה זקוף: **אלא לבודקה.** אם טהורה אם טמאה: **והלא בדוקה ועומדת.** דכיון דאמרה איני שותה מודה שהיא טמאה: **יכולה לחזור בה.** ולומר איני שותה ואין אונסין אותה דהא מודה דטמאה היא: **משקרב הקומץ וכו׳.** ולקמיה פריך היא גופא קשיא אמאי איכה יכולה לחזור והלא בדוקה ועומדת היא: **דקא הדרא מחמת בריותא.** דקתני בדוקה ועומדת דקא הדרא בה מחמת בריותא הוא שאינה רותתת וקאמרה איני שותה ודאי טמאה היא ולכך אינה רותתת דסמכא מעיקרא ואמרה כי מטינא למשתי לא שתינא ולא שנא לא קרב קומץ ולא שנא לא קרב לא שתיא כדמפרש ואזיל כל מחמת בריותא כלל כלל לא שתיא ואפי׳ קירב הקומץ והא דמפליג בין קרב ללא קרב דקא הדרא בה מחמת רתיתא שאנו רואין אותה רותתת דאיכא למימר דאינה מאמנת שלא יבדקוה המים ואפילו היא טהורה ורוצה היתה לסמוך על טהרתה ולשתות ולפיכך היא רותתת וכשמגעת לשתות חוזרת בה הילכך עד שלא קרב כו׳. ובריתא קמייתא דלעיל דקתני מערערין אותה במחמת רתיתותא קאמר:

קשיא

עין משפט נר מצוה

ד א מיי׳ פ״ד מהל׳ סוטה הל״ד:
ה ב מיי׳ שם הל״י ופ״ג שם הלכה י:
[ג מיי׳ שם פ״ד הל׳ ז]:

מוסף רש״י

כדי נסבה. מידי דלא אילטריך למתניה ומתייה בכלי (קדושין ה:).

תוספות שאנץ

אלא תעמוד. ה״ג ת״ר והשקה מה ת״ל ול״ג בתרא בריש״א וקמא בסיפא שאין זה לשון ברייתא. ועוד בספרי תני לה להך ברייתא. ומפיק להאי דרשא מוהשקה קמא ל״ה. וה״פ והשקה מה ת״ל סדר המקראות כך הוא ומחה והשקה והניף את המנחה והקריב דהיינו הגשה וקמץ והקטיר ואחר ישקה את המים ואח״כ כתיב השקאה שלישית והשקה את המים והיתה אם נטמאה וה״פ והשקה את האשה דכתי׳ קודם הקטרת מנחה מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר אחר הקטרת מנחה והשקה את המים וההוא ודאי דוקא הוא ואין הראשון דוקא דמדכתי׳ ואחר ישקה את האשה ש״מ השקאה אחר הקטרה ומה ת״ל והשקה אחר המחיקה ללמדך שאם נמחקה המגילה ואמרה איני שותה ולא הודת לומר דטמאה היא מערערין אותה כלומר פותחין את פיה שלא בטובתה ושופכין לתוכה מים ואפי׳ נמחקה המגלה קודם הקטרה דשלא כדין עשו הכהנים שאינה שותה עד לאחר הקטרה דכל מה שיש להם לאחר המחיקה מאחרין שמא תודה ואפי׳ הכי כי נמחקה שלא כדין אין שומעין לה לומר איני שותה אלא או שותה או תודה ולכך כתיב והשקה לאחר המחיקה לומר שהמחיקה גורמת לה שתשתה ר׳ שמעון אומר ואחר ישקה מה ת״ל והלא כבר נאמר והשקה לא פליג אדר׳ עקיבא אלא מר דריש האי קרא ומר דריש האי קרא והכי אמרי׳ לקמן בשמעתין דתרוייהו סבירא להו מקריב את המנחה ואחר כך משקה אבל איכא בינייהו דר׳ עקיבא לית ליה אם השקה ואחר כך הקריב את המנחה כשרה ור׳ שמעון אית ליה דכשרה ע״כ ל״ה. וק״ל לפ״ה חדא שמגיה הספרים דבכל הספרים כתיב בתרא וקמא ועוד ק״ אמאי קאמר והלא כבר נאמר והשקה הוה ליה למימר הלא כבר נאמר ואחר כך ישקה דהיינו קרא דלאחר הקטרה. וע״ק למה דאיכא בין ר׳ עקיבא לר׳ [שמעון] (ישמעאל) דר׳ עקיבא לית ליה השקה ואח״כ הקריב המנחה כשרה הילכך והשקה קמא דריש לעיל למשקה בעל כרחה ואע״ג דלא כדין אימחוק ואחר כך ישקה לרישומו ניכר והשקה בתרא לגופו. וא״כ ק״ [כיון] דר׳ עקיבא לא דריש ליה להאי קרא דר׳ (ישמעאל) [שמעון] אמאי לא מפרש תלמודא היכי

מסורת הש״ס

ה) לעיל ח:, ט) [ר״ה ה. וש״נ], ג) [לקמן כ.], ד) [תוספתא פ״ט], ה) [לקמן כ:], ו) גי׳ רש״ל, ז) לא שתשתה מיד אחר המחיקה אלא הא כו׳. מהרש״ל, ח) רש״ל, ט) ל״ל קודם ד״ה ור״י. מהרש״ל, י) והשקה קמייתא לגופו ול״ל שבברייתא כו׳ בעל הגמ׳ הוא שהשקה בתרא כו׳. מהרש״ל,

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה ה״ג וכו׳ והניף **את** המנחה: (ב) ד״ה אחר כל וכו׳ וכמיהה ומחיקה וקמיצה **והקטרה** מגיד כל״ל: (ג) ד״ה רבנן סברי וכו׳ למעלה וקאמר דאם לא כל״ל ומיבא רבנן נמחקה: (ד) ד״ה והשקה בתרא וכו׳ דאיכא בין ר״ע לר״ש כל״ע:

גליון הש״ם

רש״י ד״ה ר״ש **אומר** וכו׳ **והכי אמר** לקמן בשמעתין. ל׳ כ ע״ב:

תוס׳ שאנץ (המשך)

דריש ליה ר׳ עקיבא לקרא. לכ״ע לר״ת שאין בהמחות ג״ה והשקה בתרא מה ת״ל והלא כבר נאמר והשקה אם נמחקה מגלה ומן השקה קמא דריש דמשקה ואחר כך מקריב מנחה ואחר ישקה דריש לרישומו ניכר. ור׳ עקיבא פליג אדר׳ (ישמעאל) [שמעון] וקאמר דמשקה ואח״כ מקריב ולכך לא הוצרך כלל לפרש קראי אליבא דר׳ עקיבא דלגמרי סבירא ליה כרבנן דמשמע הכי לקמן דוהשקה קמא לגופיה לומר דמשקה ואח״כ מקריב מנחתה והא דאמרי׳ לקמן דר׳ עקיבא סבירא ליה דמקריב ואח״כ משקה נ״ל דתרי תנאי ואליבא דר׳ עקיבא כדאמרי׳ לקמן דפרי׳ דר׳ עקיבא אדר׳ עקיבא. ג׳ דברים מעכבין עד שלא קירב הקומץ לאו דוקא נקט עיכובא דעד שלא קירב את הקומץ דהא ר׳ (ישמעאל) [שמעון] גופיה אית ליה דמשקה ואח״כ מקריב כשרה אלא אגב אחדים נקטיה. לא נצרכה לשרישומו ניכר. פי׳ לא נצרכה לומר אלא שרישומן ניכר. וא״ת מקרא דכתיב ומחה נפקא לן דמשמע דבעי׳ שאין רישומן ניכר. וי״ל דמקרא דומחה לא ידעי׳ אלא דצריך שיהא הדיו יכול למחות ומ״מ ז) שלא ימחוהו כיון דראוי למחות קמ״ל האי קרא שצריך למחות לגמרי. במאי קמיפלגי אמתני׳ קאי ובריתא נקט בריש לאשמועי׳ מהיכא יליף ר׳ שמעון טעמיה וקבעי השתא דרבנן היכי דרשי׳ להו להאי קרא ור״ש היכי דריש להו לכולהו. ל״ה. והלא בדוקה ועומדת דכיון דאמרה איני שותה מודה

ז) ומ״מ אינו נראה שצריך למחות כ״כ שלא יהא רישומו ניכר קמ״ל.

קשיא דר"ע אדר"ע הכא קאמר מחיקה מעכבת. את האומר דכל זמן שלא נמחקה אם אמרה איני שותה יכולה לחזור בה ולא אנסינן לה להשקותה אבל אם נמחקה המגילה מערערין אותה על כרחה ואפי' לא קירב הקומץ דהא והשקה קמא דקודם הקטרה להכי דרשינן והכא קאמר קומץ מעכב את האומר דכל כמה דלא קרב קומץ אי אמרה איני שותה לא אנסינן לה להשקותה: **והזרה ואמרה שותה אני.** לר"ע מהו להשקותה מרלותה: **שיפן מר. דבר מר: שמרים כבר.** קודם מחיקה. אלמא מחמת דבר אחר הם מריס ואין מרירה על שם קללת בדיקתם נקרא דהא מקמי מחיקה לאו בני מיבדק נינהו: **מתני' מגילתה נגנזת.** [1] בגלי ההיכל דכל כתבי הקדש שאינן ראויין לקרות בהן נגנזין שלא יתבזו: **על בית הדשן.** שהיא בעזרה ששורפין שם פסולי קדשי קדשים ופסולי אימורים שמחיצתן לפנים מן הקלעים כדאמרינן בשחיטת קדשים (זבחים דף קד:) שלשה בית הדשן הם דהומיל וקדשה בכלי שרפת בעזרה. והאי מתפזרת היינו שרפת בעזרה. [2] ולאו שמנחותיהם שרפות וקא חשיב להא דאומרת אינו אותה: **ואין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת.** דבעינן כתיבה לשמה דכתיב [3] ועשה לה הכהן לה לשמה: **המים נשפכין.** כיון דאמרה טמאה אני בדוקה ועומדת היא ומים המרים לא ניתנו אלא לברר את הספק: **מערערין אותה.** דדלמא טהורה היא ומחמת רתיתותא קאמרה: **מחמלאת גידין.** הגידין שבלחייה נופחין ונראית כמלאה גידין. וגם בשרה נעשית שיטה שיטה של נפיחה והכי תניא בספרי [4] כמין שרביטין מזורקין בה: **אלא בטמא העזרה.** שערי נקנור או עזרת נשים שתא דרך שם. ולקמיה [5] פריך והא אמרינן בעלמא דשערי נקנור לא נתקדשו וכ"ש עזרת נשים ומת מותר ליכנס למחנה לויה: **תדע שזכות תולה לה.** תראה ותלמד בפרשת סוטה שהזכות תולה דילפינן מונקתה וזרעה זרע ונקתה ע"י זכיות כדי זריעת זרע ט' חדשים וי"א יותר כדמפרש בגמ' [6] : **מלמדה חיפלות.** מפרש בגמ' [7] : **רבי יהושע אומר רולה אשה בקב וחיפלות** גרסינן. ובגמרא [8] מפרש מאי קאמר: **מכות פירושין.** מפרש בגמ' [9] שמכה את עצמו בכתלים להראות שהוא עניו וצנוע: **גמ' נגנז.** סופר: **אם תחסר אות אחת.** כגון ג' וה' אלהים אמת (ירמיה י) או תייתר אות אחת כגון ברא"שית ברא"ו אלהים: **דבר אחד יש לי.** לקמן מפרש מאי תשובה היא זו: **כתב שיוכל למחות.** ורבי ישמעאל סבר מוחקין לה מן התורה ולא בעי כתיבה לשמה ואפרשת סוטה לחודה קא קפיד: **מאי קאמר ליה ומאי מהדר ליה.** מאי קאמר ליה ר' ישמעאל דקא מהדר ליה ר"מ דבר אחד יש לי שעושה רושם ואינו נמחק מה ענין קנקנתום אצל חיסור ויתור: **ומשוי ליה רי"ש.** כגון דלי"ת דאחד: **דבר אחד יש בו.** ואינו נמחק לגמרי: **קשיא שימוש אשימוש.** דקאמר לעיל שימוש דר"ע קודם [10] ואמר הכא דר"י קודם: **לא מצי למיקם אלייביה.** על עיקרי טעמיה שהיה אומר על טמא טהור ומרלה לו פניס ועל טהור טמא ומרלה לו פניס: **אתא לקמיה דר"י וגמר גמרא.** המשניות סתומות כמו שהן כדגמיר להו מרבו ורבו מרבו: **והדר אתא לקמיה דר"ע למיסבר סברא.** לעמוד על עיקר טעמי המשנה מפני מה זה טמא וזה טהור זה אסור וזה מותר ועל מה כל דבר נסמך ועל איזה מקרא וזה תלמוד שהיה בימי התנאים ולהבין דבר מתוך דבר כשהיה דבר חדש נשאל בבית המדרש מהיכן ילמדוהו ולאיזה משנה ידמוהו:

---

[1] [לעיל יט:], [2] [ע' תוספות פסחים לב. ד"ה טובול יומות ז: ד"ה ולאלה ותוס' זבחים לג. ד"ה ובטמאים], [3] [ע' תוספות לקמן כח: ד"ה בן עזאי], [4] [כתובות סב: וע' תוספות לקמן כח: ד"ה רוקה], [5] ס"א אינו, [6] [וכ"ה בפיסקא בגמ' לקמן כח: ומוכח שם דלא גרסינן הכי במשנה וכ"כ בתוי"ט], [7] עירובין יג, [8] [לעיל ח:], [9] עירובין יג, [10] ס"א בגירי, [1] [במדבר ה], [2] [נשא ה טו], [3] [ע"ב], [4] [סוע"ב], [5] [לקמן כח:], [6] [שם], [7] [לקמן כב:], [8] [ניטין כד.],

הגהות הב"ח

(א) גמ' אי תייתר אות ג': (ב) רש"י ד"ה קשיא וכו' קודם והכא אמר דר"י:

גליון הש"ם

מתני' מערערין אותה. עיין פרש"י איוב לט כט: שם מכאן אומר בן עזאי וכו'. ע' מגיהה ד' ג ע"א תד"ה נשים לשמוע:

מוסף רש"י

ואמרה אינו שותה. ולא הודיע לומר טמאה אני, מערערין אותה. כלומר פותחין פיה שלא בטובתה ושופכין את המים לתוך גרונה (לעיל יט:) מערערין. לשון קיילא גרון דומה לכך (איוב לט ל). בקב ותפלות. לחיות בעלה עמה, מעשרה קבין. לתעשר (כתובות סב:) חפילה לחון במזונות מועטין ויהא תיפלותה מלוי לה בחמשים, מע' קבין ופרישות לפרוש מן התיפלות, לפיכך אין טוב שתלמוד תורה (לקמן כא:). קנקנתום. אדיימנ"ט (ערובין יג.). שמא תחסיר אות אחת. וה' אלהים אמת אם תחסר אל"ף הרי אמה מחריב, וידבר ה' אם תוסיף אות אחת ותכתוב וידברו נמצאת מחריב (שם). דבר אחד יש לי. לקמן מפרש מאי קמהדר ליה (שם). כתב שיוכל למחות. וקנקנתום רשומו מיכר מאד (שם). מאי קא"ל. רבי ישמעאל, ומאי קא מהדר ליה. רבי מאיר, אזכר ליה על חסר ויתר ומהדר ליה קנקנתום יש לי (שם). כיון דלא מצי קם אלייביה. רבי עקיבא היה חריף טובא ולא מצי ר' מאיר למיקם אלייביה (שם). וגמר גמרא. משניות שקבל מרבותיו (שם). הדר אתא לקמיה דר"ע. שהיה חריף לפלפל ולדקדק במה שלמד להשיב תשובות ומשניות זו על זו ולתרץ (שם).

מוסף רש"י

ו א מיי' פ"ד מהל' סוטה הל"ג סמג עשין נו:
ז ב מיי' פ"ג שם הל"י סמג עשין נו:
ח ג מיי' שם פ"ד הלכה ל:
ט ד מיי' שם הל"ו:
י ה מיי' שם הל"ד:
יא ו מיי' שם פ"ג הלכה טז:
יב ז מיי' שם הל"כ:
יג ח מיי' פ"א מהל' ת"ת הל"ג סמג עשין יב טוש"ע יו"ד סי' רמו סעי' ו:
יד ט מיי' פ"א מהל' ערכין הל"ג:
טו י מיי' פ"א מהל' תפלין הל"ד סמג עשין כד טוש"ע יו"ד סימן רעא סעי' ו:

תוספות שאנץ

שהיא טמאה: דאמר קרא מי המרים שמרים כבר קודם מחיקה אלמא מחמת דבר אחר הם מרים ואין מרירותן נקרא על שם בדיקותן דהא מקמי מחיקה לאו בני בדיקה נינהו. ל"ה: **מתני'** מגילתה נגנזת בצדי ההיכל דכל כתבי הקדש שאינן ראוין לקרות בהן נגנזין שלא יתבזו: ומנחתה מתפזרת אבית הדשן דהוראל וקידשה בכלי שרפת בעזרה והאי מתפזרת בעזרה היינו נשרפת כדא' לקמן ואלו שמנחותיהן נשרפות וקא חשיב לה להא האומרת איני שותה. ל"ה. והיא מתמלאה גידין פ"ה הגידין שבלחייה נופחין ונראית מלאה גידין וגם בבשרה נעשית שיטה שיטה של נפיחה והכי תניא בספרי כמין שרביטין מזורקין בה: שאם תחסר אות אחת כגון אלף וה' אלהים אמת או תתיר אות אחת בראשית בראו אלהים. וה"ר מאיר פי' כגון הוה על הוה [6] אחרון יו"ד מברך את השם:

---

[6] נראה לר"ל אם יוסף יו"ד על הוה אחרון נמצא מברך את השם.

מגילתה נגנזת. ירושלמי תני נגנזת תחת לירו של היכל למה בשביל לשחקה לול קטן היה שם ושם המים נשפכים תני אין בהן משום קדושה מהו לגבל בהן את הטיט מה בכך המים נשפכים תני יש בהם משום קדושה: נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה למה שגרמה לשם שימחק כמה ימחק תני רבי חנין ב"ש אומרים אחת ובה"א שתים א"ר אילעאי טעמא דב"ה כדי לכתוב י"ה: [5] **אמר** ר' ירמיה למחוק לה מה"ת **איבא** בינייהו. תימה לרבי והא בימי ר"מ נפסקו כבר המים המרים כדאמרי' בפ' בתרא (לקמן דף מז.) דר' יוחנן בן זכאי הפסיקן ועוד האמר רבא (לעיל ד' יח:) מגילת סוטה שכתבה קודם שתקבל עליה שבועה לא עשה ולא כלום א"כ מ"ט דמ"ד מוחקין לה מן התורה וליכא למימר מ"ד מוחקין לה מן התורה לית ליה דרבא א"כ אמאי אמר לר"ש לעיל (ד' יט:) כדי נסבה לימא לית ליה דרבא אלא הכי משמע דבהא דרבא כ"ע מודו ואיכא למימר מ"ד מוחקין לה מה"ת כגון אם נכתבה אותה פרשה בתורה לאחר שקבלה עליה שבועה אע"פ שהסופר לא נתכוין לשם סוטה אלא לשם ס"ת ומה שאין מטילין קנקנתום לתוך הדיו לפרשת סוטה אפי' בזמן הזה משום דכתיב בה ומחה דבעינן כתב שיכול למחות וכיון דס"ל מוחקין לה מן התורה ש"מ דקסבר דאאותה פרשה אפילו כתובה בתורה קפיד קרא דבעינן שיכול למחוק:

אבל תורה דסתמא כתיב הכי נמי דמחקינן. לפוס האי דיחוי ה"מ למיפרך וכי לית ליה לת"ק הא דתנן [6] כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסול כילד היה עובר בשוק ושמע קול סופרים מקרין וכו' וה"מ לתרוצי דילמא עד כאן לא אמר גבי גט דסתמא פסול משום דאשה לאו גירושין עומדת אבל סוטה אחר שקיבל לה ונסתרה סתמא להשקות עומדת כדאמרינן בריש מסכת זבחים (דף ג:) א"ל עד כאן לא פסלינן גבי גט אלא משום דהתם וכתב לה אמר רחמנא וכו' מיהו היכא דאיתיה לשם רחל לא הדרא מנתקא ע"י מחיקה לשם לאה ולרבי אחי בר יאשיה נמי אע"ג דעשייה דידה מחיקה היא מיהו מהני קנא דכתב בסתמא ועשה לה ולא כתב ומחה לה דרשינן ליה נמי אכתיבה דבעינן דלכתוב לשם אלות בעולם מיהו אהני נמי האי דלא כתיב מבעיא בחסירות ויתירות דבקי אנא אלא אפילו למיחש לזבוב דדילמא אתי ויתיב אתגיה דדלי"ת ומחיק ליה ומשוי ליה רי"ש דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו וקנקנתום שמו איני והא [9] תניא אמר רבי מאיר כשהייתי למד תורה אצל ר' ישמעאל הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר כשבאתי אצל ר"ע אסרה עלי קשיא שמוש אשמוש קשיא אסרה אאסרה בשלמא שמוש אשמוש לא קשיא מעיקרא אתא לקמיה דר' עקיבא כיון דלא מצי קם אליביה אתא לקמיה דר"י וגמר גמרא הדר אתא לקמיה דר"ע סבר סברא אלא אסרה אאסרה קשיא קשיא תניא רבי יהודה אומר אומר היה ר"מ ילכל מטילין קנקנתום לתוך הדיו

קשיא דר' עקיבא אדרבי עקיבא התם אמר מחיקה מעכבא והכא אמר קומץ מעכב תרי תנאי ואליבא דר"ע איבעיא להו אמרה איני שותה מחמת בריותא וחזרה ואמרה שותה אני מהו כיון דאמרה איני שותה טמאה אני קאמרה וכיון דאחזיק נפשה בטומאה [1] לא מציא הדרה בה או דילמא כיון דאמרה שותה אני גליא דעתה דמחמת ביעתותא הוא דאמרה תיקו אמר אבוה דשמואל [2] צריך שיתן מר לתוך המים מ"ט דאמר קרא מי המרים שמרים כבר: **מתני'** [3] עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה מגילתה נגנזת ומנחתה מתפזרת על הדשן ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת [4] נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני המים נשפכין ומנחתה מתפזרת על בית הדשן [6] [5] נמחקה המגילה ואמרה איני שותה [6] מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה [7] אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת גידין והם אומרים [8] הוציאוה שלא תטמא העזרה [9] אם יש לה זכות היתה תולה לה יש זכות תולה שנה אחת יש זכות תולה ב' שנים יש זכות תולה ג' שנים [10] מכאן אומר בן עזאי [1] חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה ר"א אומר [2] כל המלמד בתו תורה [3] [4] (כאילו) לומדה תפלות ר' יהושע אומר [5] רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות הוא היה אומר [6] חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושין הרי אלו מבלי עולם: **גמ'** [7] א"ר יהודה אמר שמואל משום ר"מ כשהייתי למד תורה אצל ר"ע הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר כשבאתי אצל ר' ישמעאל א"ל בני מה מלאכתך אמרתי לו לבלר אני אמר לי בני הוי זהיר שמלאכתך מלאכת שמים היא שמא תחסיר אות אחת או [8] תתיר אות אחת נמצאת אתה מחריב את כל העולם כלו אמרתי לו דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו וקנקנתום שמו אמר לי וכי מטילין קנקנתום לתוך הדיו התורה אמרה [9] ומחה כתב שיוכל למחות מאי קא"ל ומאי קא מהדר ליה הכי קא"ל לא

---

[1] א מיי' פ"ד מהל' סוטה הל"ג סמג עשין נו:
[2] ב מיי' פ"ג שם הל"י סמג עשין נו:
[3] ג מיי' שם פ"ד הלכה ל:
[4] ד מיי' שם הל"ו:
[5] ה מיי' שם הל"ד:
[6] ו מיי' שם פ"ג הלכה טז:
[7] ז מיי' שם הל"כ:
[8] ח מיי' פ"א מהל' ת"ת הל"ג סמג עשין יב טוש"ע יו"ד סי' רמו סעי' ו:
[9] ט מיי' פ"א מהל' ערכין הל"ג:
[10] י מיי' פ"א מהל' תפלין הל"ד סמג עשין כד טוש"ע יו"ד סימן רעא סעי' ו:

כתיב וכתב לה אע"ג דנכתבה לשום אשה אחרת דכשר לפוס דיחוי דרב נחמן בר יצחק א"כ האי דקאמר הכא התם וכתב לה אמר רחמנא אבל הכא לא כתיב אלא וכתב ולה כתיב גבי עשייה והא בפרק כל הגט (גיטין דף כד:) מפרש מ"ט פסלינן לכל הני גיטין אי כתיב ונתן ספר כריתות ה"א למעוטי האיך קמשמע שנכתב שלא לשום אשה כתב רחמנא וכתב ואי לא כתיב אלא וכתב ה"א למעוטי האי דלא איכו כתב לה אבל יש לו ב' נשים דאיכו קא כתב לה כשר כתב רחמנא וכתב לה דממעטינן היו לו שתי נשים וכו' אלמא דממעטי התם מוכתב גרידא היכא דנכתב לשם אשה אחרת וי"ל דשאני התם דלא הוה צריך למיכתב אלא ונתן לה ספר כריתות הילכך הוי וכתב קרא יתירא למעוטי נכתב לשם אשה אחרת אבל הכא לאו יתירא הוא האי וכתב הילכך לא ממעטינהו מייה אלא היכא דלא אכתיב לשם אלות בעולם דכתיב וכתב את האלות: **הא** מני ר"ע **היא ובזכות סבר לה כרבנן.** פירש ר"י דאשכחן הכי בספרי וירושלמי בהדיא דסבר ר' עקיבא זכות תולה דגרס בירושלמי תני ר' טרפון אומר כל זכרונות שנאמרו בתורה לטובה חוץ מזו שהיא של פורענות אמר לו ר"ע אילו נאמר מזכרת עון ושתק הייתי אומר כדבריך הא אינו אומר מנחת זכרון אלא לטובה אבל אי לא הוי אמר ר"ע בהדיא דזכות תולה הוה מוקי לה כרבי דתמני' (לקמן ד' כב:) וסבר לה כרבי שמעון ונראה דלא הוה מצי לאוקמא כרבי דמדסיפא רבי ריש לקיש לא רבי ועוד איכא למאן דאמר בפ"ק (לעיל דף ו.) דבמתנוותה פליגי רבי ורבנן: **לא טמא מת אלא אפי' מת עצמו.** קשיא לר' דהכא משמע דמכניס מת חמור מטומאת מת הנכנס ובפרק בתרא דעירובין בסופו (דף קד:) אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל המכניס טומאת שרץ במקדש חייב שרץ עצמו פטור שנאמר מזכר ועד נקבה תשלחו מי שיש לו טהרה במקום ומת נמי אין לו טהרה במקום [מ] ויש לתרץ דהתם מיירי במכניס שרץ שלא נגע בו ושרץ לא מטמא במשא ולהכי נקט נמי שרץ ולא נבילה דאם נטמא המכניס תיפוק ליה משום גופו שהיה נכנס טמא שרץ במקדש והכא ה"פ ולא טמא מת בלבד אמרו לאחר שפירש מן הטומאה אלא אפי' מת עצמו דהויא טומאה בחיבורין במכניסו דחמירי טפי מטומאה שלא בחיבורין כדאיתא בפ' שני דמסכת ע"ז (דף לז:):

ביעתותא מרפיא. תימה לר"י והא בפרק בתרא דנדה (דף עא.) בגמרא ב"ש אומרים כל הנשים מתות נדות מ"ט דב"ש אגב ביעתותא [דמלאכא] דמותא חזיא וב"ש פליגי עליה וקא מקשה התם אלא הא דתניא ב"ש אומרים [מ] כל הנשים מתים זכין קרי כאן מבשרו ולא מחמת אונסו אלא טמא דב"ש וכו' אלמא דלא אמרי' ביעתותא מרפיא וי"ל ביעתותא דמלאך לא מרפיא דלא חזי אלא בשעת הוצאת הנפש: **יש זכות תולה שנה אחת.** ירושלמי יש זכות תולה שנה אחת מנבוכדנצר לקצת ירחין תרין עשר יש זכות תולה שתי שנים מתמנון ויהי לשנתים ימים (שמואל ב יג) יש זכות תולה שלש שנים מתחלה ויעבו שלש שנים אין מלחמה (מלכים א כב) אמר ר' יוסי כל [מ] אותן שלש שנים היה עסוק במצות וכל אותן שתי שנים היה עוסק בתורה: מנחת זכרון כלל מזכרת עון פרט כמדומה הכי פירוש אימא דממנחת זכרון ליכא למילף זכרון זכות אלא זכרון עון ואין בכלל אלא מה שבפרט אם אומר אתה כן לא נמצאת מדת הדין מקופחת מה אם מדת הפורענות מעוטה הרי מזכרת מידת הטובה מרובה על אחת כמה וכמה אלא מנחת זכרון יש לה זכות מזכרת עון אין לה זכות:

חוץ מפרשת סוטה בלבד רבי יעקב אומר משמו [א]חוץ מפרשת סוטה של מקדש מאי בינייהו א"ר ירמיה למחוק לה מן התורה איכא בינייהו והני תנאי כי הני תנאי דתניא [ב]אין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת רבי אחי בר יאשיה אומר מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת אמר רב פפא דילמא לא היא עד כאן לא קאמר ת"ק התם אלא כיון דאינתיק לשום רחל לא הדרא מינתקא לשום לאה אבל תורה דסתמא כתיבה הכי נמי דמחקינן אמר רב נחמן בר יצחק דילמא לא היא עד כאן לא קאמר רבי אחי בר יאשיה התם אלא במגילה דאיכתוב לשום אלות בעולם אבל תורה דלהתלמד כתיבה הכי נמי [ג]דלא מחקינן ורבי אחי בר יאשיה לית ליה [ד]כתב לגרש את אשתו ונמלך מצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך פסול לגרש בו אמרי התם [1]וכתב לה אמר רחמנא [ה]בעינן כתיבה [ו]לשמה הכא נמי [2]ועשה לה מאי עשייה מחיקה: אינה מספקת לשתות עד שפניה [כו']: מני ר"ש היא [ז]דאמר מקריב את מנחתה ואח"כ משקה דכמה דלא קרבה מנחתה לא בדקי לה מיא דכתיב [3]מנחת זכרון מזכרת עון אימא סיפא יש לה זכות היתה תולה לה אתאן לרבנן דאי ר"ש האמר [ד] אין זכות תולה במים המרים אמר רב חסדא הא מני ר"ע היא דאמר [ח] מקריב את מנחתה ואח"כ משקה ובזכות סבר לה כרבנן: והם אומרים הוציאוה וכו': מ"ט דדילמא מתה למימרא דמת אסור במחנה לויה [ט] [ל] והתניא [י]טמא מת מותר ליכנס למחנה לויה ולא טמא מת בלבד אמרו אלא [יא]אפילו מת עצמו שנאמר [4]ויקח משה את עצמות יוסף עמו עמו במחיצתו אמר אביי [יב]שמא תפרום נדה למימרא דבעיתותא מרפיא אין דכתיב [5]ותתחלחל המלכה מאד [יג] ואמר רב שפירסה נדה והא אנן [יד]תנן חרדה מסלקת דמים פחדא צמית ביעתותא מרפיא: יש לה זכות היתה וכו': מני מתני' לא אבא יוסי בן חנן ולא ר"א בן יצחק איש כפר דרום ולא רבי ישמעאל דתניא אם יש לה זכות תולה לה שלשה חדשים כדי הכרת העובר דברי אבא יוסי בן חנן ר"א בן יצחק איש כפר דרום אומר ט' חדשים שנאמר [6]ונקתה ונזרעה זרע ולהלן הוא אומר [7]זרע יעבדנו יסופר זרע [טו] הראוי לספר רבי ישמעאל אומר שנים עשר חדש ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר [יז] דכתיב [8]להן מלכא מלכי ישפר בצדקה פרוק ועויתך במיחן ענין הן מלכי ישפר עליך וגו'. דניאל אמר נבוכדנצר כשפתר לו החלום שיהא נטרד מן האנשים ולהיות עם בהמה ואיה להן מלכא אמנם המלך מלכי ישפר עליך עלתי תיטב בעייך להאמין לעלתי: **וחטיך בצדקה פרוק.** חטאך ע"י צדקה פדה: **ועויתך במיחן.** ועונותיך בחגיגת העגיים הן

חוץ מפרשת סוטה. ואפי' בס"ת: **משמו.** של ר"מ: **שנמקדש.** של כל סוטה וסוטה: **מאי ביניייהו.** כלומר במאי קמיפלגי באיזה טעמא: **למחוק לה.** מפרשת סוטה שבספר תורה. לת"ק מחקינן לר' יעקב לא מחקינן: **כי הני תנאי.** דאיפלגו נמי בבתיבה לשמה: **דאינתיק.** מכל נשים לשמה של זו: **אמר רב נחמן וכו'.** איהו נמי פריך דהני תנאי לאו כי הני תנאי ופריך לאידך גיסא ואית ליה נמי דרב פפא והו"ק איכא למיפרך להאי גיסא ואיכא למיפרך להאי גיסא: **כתב.** לה גט לגרש את אשתו וממלך מלגרשה: **בן עירו.** ששמו כשמו והוא מאותה העיר: **שמי כשמך וכו'.** ובני עיר אחת אתמו וגט זה ראוי לי תנייהו לי ותגרש בו את אשתי: **פסול לזה לגרש בו.** דדרשינן לה לשמה דכתיב וכתב לה ספר כריתות. והכא נמי כתיב ועשה לה הכהן: **מני.** הא דקתני דכיון ששתתה נבדקת ר"ש היא דאמר מקריב מנחתה ואח"כ משקה דאי לא אקרבה בריש לא הוה מיבדקה עד שתקרב מנחתה דכתיב מזכרת עון: **הא אמר אין זכות תולה.** במתני' (לקמן ד' כב:): **ר"ע היא.** דאמר לעיל (ד' יט:) משקרב הקומץ אינה יכולה לחזור בה אלמא מקרבי לה קודם שתשתה: **במחנה לויה.** בהר הבית דהא עזרת נשים וגם שער נקנור לא נתקדשו בקדושת עזרה והרי הן כשאר הר הבית: **עמו במחיצתו.** ובמדבר נמי היו ג' מחנות לפניה מן הקלעים מחנה שכינה והלויה יחנו סביב אהל מועד כדכתיב (במדבר ב) זה מחנה לויה והדגלים ג' פרסאות [יא] זה מחנה ישראל ומשם היה לוי וקאמר עמו: **שמא תפרום נדה.** אגב ביעתותא דמיים המריס. והנדה והזב והזבה ובעל קרי אסוריה במחנה לויה כדלעיל בפסחים בפרק אלו דברים (ד' סז.): **פחדא צמית.** דאגה שאינה בא פתאום אלא דואגת שמא יבואו אויבים להורגה לומת את המקור מלהוציא דם ואפי' בשעת וסתה. והיא דנדה אלאגה אימתר דקתני הגיע שעת וסתה ולא בדקה טמאה מפני שאורח בזמנו בא ר"מ אומר אם היתה במחבא והגיע שעת וסתה ולא בדקה טהורה אם בדקה אחרי כן ומצאתה טהורה ולא אמר אורח בזמנו בא שחרדה מסלקת את הדמים: **ביעתותא.** הבאה פתאום כגון זו שלא היתה חרידה עד עכשיו ופתאום היא מרגשת בצערה וכן באסתר שבאת לה שמועת מרדכי פתאום: **מרפיא.** הדמים. פותח את המקור: **מני מתני'.** דקתני יש זכות תולה ג' שנים: **לדי הכרת העובר.** דדריש ונקתה ע"י זכות כדי וזרעה זרע כשיעור שהעובר ניכר במעוברת: **הראוי לספר.** לחיות ולבא לידי סיפור שבחו של מקום: **ואע"פ שאין ראיה.** גמורה לדבר דזכות תולה י"ב חודש זכר לדבר. ולקמן [ט] מפרש אמאי אינה ראיה: **להן מלכא מלכי ישפר עליך וגו'.** דניאל אמר נבוכדנצר כשפתר לו החלום שיהא נטרד מן האנשים ולהיות עם בהמה ואיה להן מלכא אמנם המלך מלכי ישפר עליך עלתי תיטב בעייך להאמין לעלתי: **וחטיך בצדקה פרוק.** חטאך ע"י צדקה פדה: **ועויתך במיחן.** ועונותיך בחגיגת העגיים הן

מלה משמע לשמה (ערובין יג.). **וכתב לה אמר רחמנא.** כתיב לה גבי כתיבה, הכא כתיב לה לגבי מתן איצטריך קרא במפץ דהתם איצטריך קרא במפץ לומר דבעי במינו (שם). **למחנה לויה.** כל הר בית חוץ לחומת העזרה (פסחים סז.). עמו. ומשם לוי היה (שם). **ותתחלחל.** נתמוטטה חלש גופה (מגילה סז.). **פחדא צמית.** דאגת יראה כי הכא מפני פחד כרכוס והגיע שעת וסתה ולא בדקה טהורה שחרדה מסלקת הדמים, **ביעתותא מרפיא.** הבהלות פתאום שאדם רואה או שומע נבהל מרפיא (נדה עא.).

מסורת הש"ס

ח) גיטין כד. עירובין יג., ב) [גיטין כ. וש"נ], ג) [לעיל יט.], ד) [לעיל ו. לקמן כב.], ה) [לעיל יט.], ו) תוספפתא דכלים פ"א ע"ש פסחים סז. מיר מה., ז) מגילה טו., ח) נדה לט. עא., ט) [ע' סנהדרין קי.], י) ב"ב ד., יא) [עירובין נה.], יב) [לקמן כא.], יג) [ע' תוספות מנחות לה: ד"ה אין], יד) ס"ע ובירושלמי איתא כל אותן י"ב חודש;

תורה אור השלם

1. כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ:

דברים כד א

2. אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תֵּעָבֵר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנָּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְיָ וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת:

במדבר ה ל

3. וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֶל הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא יִצֹק עָלָיו שָׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי מִנְחַת קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֹן:

במדבר ה טו

4. וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם:

שמות יג יט

5. וְתִבוֹאֲנָה נַעֲרוֹת אֶסְתֵּר וְסָרִיסֶיהָ וַיַּגִּידוּ לָהּ וַתִּתְחַלְחֵל הַמַּלְכָּה מְאֹד וַתִּשְׁלַח בְּגָדִים לְהַלְבִּישׁ אֶת מָרְדֳּכָי וּלְהָסִיר שַׂקּוֹ מֵעָלָיו וְלֹא קִבֵּל:

אסתר ד ד

6. וְאִם לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע:

במדבר ה כח

7. זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לָאֲדֹנָי לַדּוֹר:

תהלים כב לא

8. לְהֵן מַלְכָּא מַלְכֵי יִשְׁפַּר עֲלָךְ וְחַטָּיָךְ בִּצְדָקָה פְּרָק וַעֲוָתָךְ בְּמִחַן עֲנִיָּן הֵן תְּהֲוֵא אֲרֵכָה לְשַׁלְוְתָךְ:

דניאל ד כד

גליון הש"ס

גמ' והתניא טמא מת. ע' זבחים ד' לג ע"א תד"ה וכטמאים: **תוס'** ד"ה בעיתותא כו' כל הנשים צ"ל האנשים:

מוסף רש"י

חוץ מפרשת סוטה. אפילו בספר תורה, דקסבר סט בא למחוק לה מן התורה מוחק (ערובין יג.). של מקדש. מגילה של כל סוטה וסוטה (שם). **אין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת.** סוטה שנכתבה מגילתה ואמרה טמאה אני ופטורה, אין מגילתה כשרה לסוטה אחרת, אלמא כתיבה לשמה בעינן וה"א נמי דאין מוחקין לה מן התורה (שם). **כתב לגרש את אשתו ונמלך.** וחזר בו מלגרש אותה (שם וגיטין כד.). **פסול לגרש בו.** אלמא וכתב לה משמע לשמה, הכי נמי כתיב ועשה לה מלה משמע לשמה (ערובין יג.). **וכתב לה אמר רחמנא.** כתיב לה גבי כתיבה, הכא כתיב לה לגבי מתן איצטריך קרא במפץ לומר דבעי במינו (שם). **למחנה לויה.** כל הר בית חוץ לחומת העזרה (פסחים סז.). עמו. ומשם לוי היה (שם). **ותתחלחל.** נתמוטטה חלש גופה (מגילה סז.). **פחדא צמית.** דאגת יראה כי הכא מפני פחד כרכוס והגיע שעת וסתה ולא בדקה טהורה שחרדה מסלקת הדמים, **ביעתותא מרפיא.** הבהלות פתאום שאדם רואה או שומע נבהל מרפיא (נדה עא.).

תוספות שאנץ

למחוק לה מן התורה פרשת סוטה שבספר תורה לת"ק מחקי' לר' עקיבא לא מחקינן: אבל תורה דסתם כתיבה הכי נמי דמחקינן וא"ת מאי שנא מהא דאמרי' בגיטין ההוא גברא דעל לבי כנישתא ויהב ספר תורה לדביתהו אמר רב יוסף למאי נייחוש לה אי משום כריתות הא בעי' וכתב לה לשמה אלמא אמרי' דאע"ג דסתם כתיבה לא אמרי' [דהוי] לשמה ודוחק הוא לומר דרב יוסף פליג ארב פפא דהכא ואומר דשאני גט דאפי' כתב הסופר שם אשה ושם האיש לא מהני אם לא אמר ליה הבעל שיכתוב הגט אבל הכא גבי סוטה מגלת סוטה שכתבה בלא אמירת האשה כשרה ומשו"ה אמרינן דכיון דסתמא כתיבא ה"נ דמחקי. אבל ק' דהכא משמע דלהתלמד עדיף יותר דפי' ברש"י פ' כל הגט. אבל ק' מאי האי דקאמר בתר הכי דר' אחא לית ליה כתב לגרש את אשתו ונמלך כו'. והא לא דמי גט לסוטה כדפרי'. וי"ל דמ"מ פריך הכי דכיון דלית ליה לשמה א"כ לא לדרוש נמי גבי גט וכתב לה לשמה כי היכי דלא דריש ליה גבי סוטה: למימ' דמת אסור ליכנס למחנה לויה. בהר הבית דהא עזרת נשים ושער נקנור לא נתקדשו בקדושת העזרה והרי הן כשאר הבית. ל"ה: וא"ת מאי מקשי' מדרבנן מיהא אסור דהכי אמרי' התם חצר חדשה שחדשו בה דברים הרבה שאין טבול יום וטמא מת נכנס במחנה לויה וגם תנן במס' כלים מקודש ממנו החיל שאין גרים וטמאי מתים נכנסין לשם. וי"ל דיש חלוק בין היכא דאירע לו טומאה קודם שנכנס לשם אז אמרי' דאסור ליכנס במחנה לויה אבל היכא דאירע לו תוך המחנה אז מותר להיות שם דה"נ אמרי' במס' תמיד אירע קרי באחד מהם היה הולך במסיבה לבית הטבילה וכשחזור בא לו אצל אחיו הכהנים: אלא אפי' מת עצמו וק' מאי אפי' אדרבה מת קיל טפי כדאמר (בערובין ק"ד) טמא שרץ שנכנס לעזרה חייב והמכניס שרץ למקדש פטור משום דכתיב מזכר עד נקבה תשלחו מי שיש לו טהרה במקום ומת נמי אין לו טהרה במקום וי"ל דפליגתא דתנאי היא התם. (א"ת יש במינו טהרה במקום דשרץ כדאמר בפ' דר' עקיבא דיש במינו טהרה בעי מפץ דהתם איצטריך קרא במפץ לומר דבעי במינו). עמו במחיצתו ובמדבר נמי היו ג' מחנות לפנים מן הקלעים מחנה שכינה והלוים יחנו סביב למשכן העדות זה מחנה לויה ומשה לוי היה וקאמר עמי ל"ה: ואשכח קרא דאמר ותני פי' בהארכת זמן כלומר דקרא כתיב כשהב"ה מאריך זמן עד ג' פעמים הלכך הו"ל ג' שנים:

הן תהוי ארכא לשלותיך וכתיב [1]כלא מטא על נבוכדנצר מלכא וכתיב [2]לקצת ירחין תרי עשר לעולם רבי ישמעאל ואשכח קרא דאמר ותני דכתיב [3]כה אמר ה' על שלשה פשעי אדום ומאי אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר דלמא שאני עובדי כוכבים דלא מפקיד דינא עלייהו: ויש זכות תולה ג' שנים כו': זכות דמאי אילימא זכות דתורה הא [א]אינה מצווה ועושה היא אלא זכות דמצוה זכות דמצוה מי מגנא כולי האי והתניא את זו דרש רבי מנחם בר יוסי [4]כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור את המצוה בנר לומר לך מה נר אינה [ב]מגינה אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה ואת התורה באור לומר לך מה אור [ג]מגין לעולם אף תורה מגינה לעולם ואומר [5]בהתהלכך תנחה אותך וגו' בהתהלכך תנחה אותך זה העוה"ז בשכבך תשמור עליך זו מיתה והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים ומחיה רעה ומן [ד]הליסטין ואינו יודע באיזה דרך מהלך נזדמנה לו אבוקה של אור ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הליסטין ואינו יודע באיזה דרך מהלך [ה]כיון שעלה עמוד השחר ניצל מחיה רעה ומן הליסטין ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם ד"א עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה שנאמר [6]מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה א"ר יוסף מצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא תורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא מתקיף לה [ו]רבה אלא מעתה דואג ואחיתופל מי לא עסקי בתורה אמאי לא הגינה עלייהו אלא אמר רבא תורה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא רבינא אמר לעולם זכות תורה ודקאמרת אינה מצווה ועושה נהי [ז]דפקודי לא מפקדא באגרא [ח]דמקרין ומתניין בנייהו ונטרן להו לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא מי לא פלגאן בהדייהו מאי פרשת דרכים א"ר חסדא זה ת"ח ויום מיתה רב נחמן בר יצחק אמר זה ת"ח ויראת חטא מר זוטרא אמר זה ת"ח דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא ד"א עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה א"ר יוסף דרשיה רבי מנחם בר יוסי להאי קרא כי סיני [ט]ואילמלא דרשוה דואג ואחיתופל הכי לא רדפו בתר דוד דכתיב [7]לאמר אלהים עזבו וגו' מאי דרוש [8]ולא יראה בך ערות דבר וגו' והן אינן יודעין שעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה מאי בוז יבוזו לו אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ולא כר' יוחנן דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הוו הלל עסק בתורה שבנא עבד עיסקא לסוף א"ל תא נערוב וליפלוג יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו וגו': אומר

מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא. ותימה מאי האי דקתני בברייתא תלה את המצוה בנר מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה אי מילר הרע אינה מגינה כלל אי מן הפורענות מגינה לעולם ותורה נמי למה תלאה הכתוב באור משום דמגינה לעולם אי מן הפורענות מצוה נמי מגנא לעולם ואי (ג) מילר הרע דמצלא הא לא מצלא אלא לפי שעה:

זה תלמיד חכם דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא. תימה והיאך ניצול מכולן והאמר לא ניצול מילר הרע בעידנא דלא עסיק בתורה וי"ל סתם תלמיד חכם תורתו אומנתו ועוסק בה ומהרהר כל שעה ואינו הולך ד' אמות בלא תורה:

והן אינן יודעין שעבירה מכבה מצוה. תימה והא אמר לעיל בין לרב יוסף בין לרבא מצוה אגוני מגנא מן הפורענות אפילו בעידנא דלא עסיק בה ועבירה מכבה מצוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אלא מליטול שכר לעתיד לבא כמו שפרש"י: בן

הן תהוי ארכא לשנותיך. ואז תהא אורך זמן לשלומך שלא יבאו עליך הפורענות. וכן עשה נבוכדנצר היה מקבץ בכל יום עניי ישראל שהביא בגולה והיו לריכין מזונות ומפרנסם ואף דניאל כשהשיאו עצה זו לכך נתכוין שראה את ישראל בגולה מחזרין על הפתחים: **וכתיב כולא מטא.** כל הפורענות הגיע על נבוכדנצר: **לקצת ירחין תרי עשר.** אלמא תלה לו הזכות י"ב חדש: **לעולם.** מתני' דקתני ג' שנים ר' ישמעאל היא: **ואשכח קרא דאמר ותני.** שונה בהארכת זמן כלומר מקרא כתוב שהקב"ה מאריך זמן עד ג' פעמים הלכך הוו להו ג' שנים: **דלא מפקיד דינא עלייהו.** אין ממהרין מן השמים לפקוד עונותם עליהם בעולם הזה. אבל מישראל ממהרין ליפרע בעה"ז ומדקדקין אחריהם: **זכות דמאי.** מגינה כל כך: **זכות דתורה.** שהיתה עוסקת בתורה: **הא לא מפקדא.** דכתיב ולמדתם אותם את בניכם (דברים יא) ולא את בנותיכם וכיון דאינה מצווה אין שכרה גדול כמצווה ועושה: **היא עשיתה.** תלין בעדך את זכותך: **פחתים.** גומות: **נזדמנה לו אבוקה של אור.** כך זכה לקיים מצוה ניצל ממקצת פורענות: **ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הליסטין.** שדרכן לילך בלילה פן יפגעו בו דכתיב תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער (תהלים קד): **הגיע עמוד השחר.** ואף כאן זכה לתורה ניצל מן החטא ומן היסורין: **ועדיין אינו יודע כו'.** שמא יכפנו יצרו ליבטל ויביא עליו יצה"ר ופורענות: **הגיע לפרשת דרכים.** ושם הכיר את דרכו. ואף כאן הגיע ליום המיתה ונא פירש מן התורה עד יום מותו ניצל מכולן והכי מפרש לה לקמיה: **עבירה מכבה.** שכר מצוה: **ואין עבירה מכבה.** שכר מי שעסק בתורה קודם לכן. אלמא מצוה לא מגנא כולי האי: **לכבות את האהבה.** זו תורה דכתיב (שיר ג) הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה. יין סודי: **אמר רב יוסף.** לעולם מגינה על היסורין הרבה ומאי אינה מגינה דקאמר(ג) ת"ק מן החטא שלא יתקפנו יצה"ר קאמר: **מצוה בעידנא דעסיק בה.** והיינו לפי שעה דאמר מגנא מן היסורין ומצלא מילה"ר שלא יכשילנו לחטא: **בעידנא דלא עסיק בה.** משנגמרו(ד) המצוה ואינו עסוק בה אגוני מגנא מן הפורענות אצולי לא מצלא. ודקתני בברייתא עבירה מכבה מצוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אלא מליטול שכר לעתיד: **אמאי לא הגין עליהן.** מילר הרע שהחטיאם ועשאם רשעים גמורים כלומר אמאי לא תלילהו מן העבירות: **לעולם זכות דתורה.** ולא שעוסקת בתורה אלא שטורחת בבנה ובבעלה שיעסקו: **דמקריאן ומתניאן.** שטורחות על בניהן להגיאן לבית הספר לקרוא מקרא ולשנות משנה: **ונטרן לגברייהו.** וממתינות לבעליהן שיוצאין לעיר אחרת ללמוד תורה: **מאי פרשת דרכים.** מהו מדמה להגיע לפרשת דרכים דהא אבוקה היינו מצוה עמוד השחר היינו תורה אלא פרשת דרכים מאי היא: **ויום המיתה.** והוא תלמיד חכם ביום מותו וידע שלא פירש לפרוק מעליו עול תורה: **ויראת חטא.** זכה ליראת חטא אחר שזכה לתורה ניצל מכולן שהתורה מלמדתו דברי מצוה ודברי איסור וממה שהוא לריך לפרוש וירא חטא מונעו מלרדוף אחרי יצרו: **דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא.** וה"ק עלה עמוד השחר ניצול מן המיתה כו' זכה לתורה ניצל מילה"ר ומן החטא ועדיין אינו יודע באיזו דרך מהלך אם יזכה שיסייעוהו מן השמים להתקבל דבריו בין חבריו להורות כהלכה וכמשפט הגיע לפרשת דרכים כלומר זכה לכך ניצול מכולם: **נאמר אלהים עזבו.** כך היו אומרים עליו אלהים עזבו שבא על אשת איש ואין אנו נענשין עליו רדפו ותפסוהו כי אין מגיל אין לו זכות שילילנו שהעבירה כבתה זכיותיו: **לא יראה בך.** עבירה ואם יראה ושב מאחריך: **שמעון אחי עזריה.** תנא הוא במשנה קמייתא דזבחים ולמד תורה על ידי אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא כדי שיחלוק בזכות למודו של שמעון לכך הוא נקרא על שם עזריה אחיו. וכן ר' יוחנן למד ע"י הגשיא שהי' מפרנסו: **הלל עסק בתורה.** מתוך עוני כדאמר ביומא ג) בשמיהו שנאמר ושם רשעים ירקב ואומר פי' ר"ג שפי' ושבנא דתרי שבנא הוו שבנא הסופר צדיק היה כדכתיב לך בא אל הסוכן הזה ואל שבנא אשר על הבית. וכתיב ויצא אל אליקים אשר על הבית ושבנא הסופר כשיצאו אל רבשקא. אלמא אחר היה שבימי שבנא הראשון לא היה אליקים על הבית. ומיהו אומר הר' אלחנן דשבנא הראשון ושבנא אשר על הבית אחד הוה והא דכתיב אליקים אשר על הבית היינו שסופו היה על הבית.

ג) ל"ל ומאי דקתני כך גירסת הילקוטי, ד) [ל"ל מאיר כ"ל בע"י], ה) [ל"ל רבא], ו) [ברכות ח.], ז) [ל"ל ומילתי ע' תוספות מגילה כח.], ח) [ע' סנהדרין לח.], ט) בס"ת: משגמר,

תורה אור השלם

1. כֹּלָּא מְטָא עַל נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא:
דניאל ד כה
2. לִקְצַת יַרְחִין תְּרֵי עֲשַׂר עַל הֵיכַל מַלְכוּתָא דִּי בָבֶל מְהַלֵּךְ הֲוָה:
דניאל ד כו
3. כֹּה אָמַר יְיָ עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי אֱדוֹם וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל רָדְפוֹ בַחֶרֶב אָחִיו וַיְשַׁחֵת רַחֲמָיו וַיִּטְרֹף עָדָף אַפּוֹ וְעֶבְרָתוֹ שָׁמְרָה נֶצַח: עמוס א יא
4. כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר: משלי ו כג
5. בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וְהֲקִיצוֹתָ הִיא תְּשִׂיחֶךָ: משלי ו כב
6. מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאַהֲבָה בוֹז יָבוּזוּ לוֹ:
שיר השירים ח ז
7. לֵאמֹר אֱלֹהִים עֲזָבוּהוּ רִדְפוּ וְתִפְשׂוּהוּ כִּי אֵין מַצִּיל: תהלים עא יא
8. מִי יְיָ אֶלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא יֵרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ: דברים כג טו

הגהות הב"ח

(א) גמ' הליסטים כל"ל וכן בכל העמוד: (ב) רש"י ד"ה אמר רב יוסף וכו' דקאמר בלישנא קמא: (ג) תוס' ד"ה מצוה וכו' ומ' דמצלא מילר הרע לא מצלא:

גליון הש"ס

גמ' כיון שעלה עמוד השחר. עיין פסחים נ ע"א גרס"י ד"ה בכי טוב:

מוסף רש"י

ונטרן להו לגברייהו. ממתינות לבעליהן ומוחות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת (ברכות יז). לא כשמעון אחי עזריה. על סם שמריה עסק בפרקמטיא ופיפק לוקי שמעון אחיו בשעה שהיה עוסק בתורה והמנו מיניהן שיהא מלגן לעזריה בשכר תלמודו של שמעון, לפיכך נקרא על שמו שלמד על ידו (זבחים ב.).

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פ"ו מה"ת מהל' ת"ת הלכ' ו ופ"ג מהל' סוטה הלכה כ סמג עשין יב טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף ו:
כג ב מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה כ:

תוספות שאנץ

דלא מפקד דינא עליהו ואין ממהרין מן השמים לפקוד עונותיהם עליהם בעולם הזה אבל בישראל ממהרין ליפרע בעולם הזה ומדקדקין אחריהם. אלא מעתה דואג ואחיתופל כו' אמאי לא מגין עליהו מגין לאו דוקא אלא ר"ל אמאי לא מציל עליהו: אלמלי דרשו דואג ואחיתופל הכי לא רדפו בתר דוד מאי דרוש וכו'. נראה דל"ג דואג שהרי על מעשה בת שבע קיימין הכא ודואג מת כבר ועברו ימים רבים כדאמר בחלק דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה שדואג היה בימי שאול ואחיתופל בימי דוד ובת שבע היתה בת אליעם והוא היה בן אחיתופל כדכתיב בפסוק וכן מוכח (כרי' בן מומי) ולא מצינו שעשה דוד רק בדבר אוריה החתי וקרא דלא יהיה בך ערות דבר איירי בערוה ממש. והיינו במעשה בת שבע לפי' ל"ג דואג ואע"ג שכתוב בכל הספרים אלא (בי) אחיתופל לבד. לא כשמעון אחי עזריה תנא הוא ולמד תורה על ידי אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא ומפרנסו כדי שיחלוק בזכות למודו של שמעון לכך נקרא על שם עזריה אחיו. וכן ר' יוחנן למד על ידי נשיא שהיה מפרנסו: הלל עסק בתורה מתוך עוני כדאמר ביומא ג) בשמיהו שנאמר ושם רשעים ירקב ואומר פי' ר"ג שפי' ושבנא דתרי שבנא הוו שבנא הסופר צדיק היה כדכתיב לך בא אל הסוכן הזה ואל שבנא אשר על הבית. וכתיב ויצא אל אליקים אשר על הבית ושבנא הסופר כשיצאו אל רבשקא. אלמא אחר היה שבימי שבנא הראשון לא היה אליקים על הבית. ומיהו אומר הר' אלחנן דשבנא הראשון ושבנא אשר על הבית אחד הוה והא דכתיב אליקים אשר על הבית היינו שסופו היה על הבית.

ג) נ"ל ומאי דקתני ומ"ש דקתני אגוני מגנא אצולי לא מצלא הכי הא מילר הרע דמצלא הא לא מצלא אלא לפי שעה אי מילר הרע אינה מגינה כלל אי מן הפורענות מגינה לעולם

כא: היה נוטל פרק שלישי סוטה

[1]בן עזאי אומר חייב אדם וכו'. ירושלמי דבן עזאי דלא כר"ע בן עזריה דדריש (חגיגה דף ג.) הקהל את העם האנשים והנשים והטף אנשים באו ללמוד נשים לשמוע וגרלה דפי' דמלוה לשמוע הנשים כדי שידעו לקיים מצוה ולא משום שידעו שזכות תורה א]: מטרוניה שאלה את ר' אליעזר מפני מה ב] חטא אחת במעשה העגל והן מתין בה ג' מיתות אמר לה אין אשה חכמה אלא כפלך אמר לו הורקנוס בנו בשביל שלא להשיבה דבר אחד מן התורה אבדת ממני ג' מאות כור מעשר בכל שנה ג] א"ל ישרפו ד"ת ולא ימסרו דברי תורה לנשים:

[2]רוצה אשה בקב ותיפלות. פר"ח רוצה אשה שיהא בעלה חמר ויהא מצוי אצלה בכל שבת לתת לה עונתה ולא יבא לה אלא קב חטים בלבד ולא יהא גמל שהולך בדרך רחוקה ואינו נותן לה עונה אלא אחת לשלשים יום ואע"פ שמביא לה לשכרו ט' קבין חביבה עליה העונה בכל שבת וקב אחד מט' קבין ופרישות ל' יום ורבי פירש בשם רב האי המשרה אשתו ע"י שליש לא יפחות לה מקבייס חיטין מן שבת לשבת כדמוכח בגמרא בפרק אע"פ (כתובות דף סד:) ועונתה מצוי לה ואילו המורד על אשתו (שם סג.) מוסיפין על כתובתה ג' דינרים בשבת ושער בינוני הוא ד' סאין בסלע [3]וסלע ד' דינרים נמצאת סאה בדינר וג' סאין בג' דינרים שהן י"ח קבין הרי שחכמים עמדו על סוף דעתה שהיא רוצה בתיפלות ועמו שני קבייס מי"ח קבייס שיפרוש ממנה דקבייס אחד מט' בי"ח קבין: **היכי** דמי חסיד שוטה. ירושלמי ראה תינוק מבעבע בנהר אמר לכשאחלון תפילין אצילנו עד כשהוא חולץ תפילין הוליא זה את נפשו: **זה** הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז. הא דרבי אבהו והא דרבי יוחנן ומבריה מזונות מן האלמנה קרי ירושלמי מכות לימדה תיפלות ס"ד. וכי תורה תיפלות קרא לה: **לאינו.** שמתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דבריה בהנאה: **חכמה.** תורה: **שמעמיד עצמו ערום עליה.** שפירש מכל עסקים ונעשה עליה עני וחסר כל. [1][ל"א שמשים עצמו ערום עליה גרסי'] שמעריס שיתקיים תורתו לקבון על יד וללמוד מכל אדם: **מאין אמצא.** מן העשוי כאין: **רוצה אשה בקב ותיפלות.** חפילה ליזון במזונות מועטין ויהא תיפלותה מצוי לה בתשמיש מט' קבין ופרישות לפרוש מן התיפלות לפיכך אין טוב שתלמוד תורה: **שמעטיס דבריו לדיין.** דמשנקבעו בלב הדיין שערי זכיותיו לדבריו של זה קשין לסלקן והרי ערמותו ורשע הוא שעובר על לא תשא שמע שוא (שמות כג): **להשלים מאתים זוז.** ומעתה לא יטול לקט ויש לו קרובים שיטלום: **בנכסים מועטין.** דתנן (ב"ב דף קלט:) מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים ירשו והבנות יזונו נכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים: **שקדמו ומכרו.** קודם שבאו הבנות לב"ד והעמידום ב"ד לנכסים בחזקת בנות: **המכריע אחרים באורחותיו.** ראו ועשו כמוני ולכו בדרכי. לא נתכוון זה אלא להראות עצמו כחסיד בעיני הבריות ואין תוכו כברו אלא שלא ידקדקו אחריו לבדוק תועבותיו. ל"ה: זה שקרא ושנה שקרא ושנה משנה ולא שמש תלמידי חכמים ללמוד תלמוד וסברת טעמי המשנה מה הם ורשע הוא שאין תורתו על בורייה ואין למידין הימנו שעל ידי הטעמים יש חילוק באיסור והיתר ובדיני ממונות לזכות ולחייב לטמא ולטהר כדאמר בכמה דוכתין מ"ט אמר מר הכי ומ"ש אמר מר הכי ואמרי מאי ביניייהו איכא ביניייהו כך וכך ולפי' הוה רשע וערום שהשומע קולו כששונה משניותיו כסבור שבקי בטעמיהם ונוהגין בו כבוד כתלמידי חכמים ל"ה. וי"מ ולא שמש תלמידי חכמים שמוש ממש

אומר בן עזאי חייב אדם ללמד את וכו' ר' אליעזר אומר כל המלמד את בתו תורה מלמדה תיפלות: תיפלות ס"ד אלא אימא כאילו למדה תיפלות א"ר אבהו מ"ט דר"א דכתיב [1]אני חכמה שכנתי ערמה כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית ורבנן האי אני חכמה מאי עבדי ליה מיבעי ליה לכדרבי יוסי בר' חנינא דא"ר יוסי בר' חנינא אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה א"ר יוחנן אין דברי תורה מתקיימין אלא במי כמי שאינו שנאמר [2]והחכמה מאין תמצא: רבי יהושע אומר רוצה אשה וכו': מאי קאמר הכי קאמר [3]רוצה אשה בקב ותיפלות עמו מתשעת קבין ופרישות: הוא היה אומר חסיד שוטה כו': היכי דמי חסיד שוטה כגון דקא טבעה איתתא בנהרא ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה היכי דמי רשע ערום אמר רבי [3]יוחנן [4]זה הממטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו ר' אבהו אומר זה הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז דתנן [5]מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היה לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול רבי אסי אמר רבי יוחנן זה המשיא עצה למכור בנכסים מועטין דאמר רבי אסי א"ר יוחנן [7][6]יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטין מה שמכרו מכרו אביי אמר [8]זה המשיא עצה למכור בנכסים כרבן שמעון בן גמליאל דתניא נכסי לך ואחריך לפלוני וירד הראשון ומכר ואכל השני מוציא מיד הלקוחות דברי רבי רשב"ג אומר [9]אין לשני אלא מה ששייר ראשון רב יוסף בר חמא אמר רב ששת זה המכריע אחרים באורחותיו רבי זריקא אמר רב הונא זה המיקל לעצמו ומחמיר לאחרים עולא אמר זה שקרא

פרושים ותו גרס התם חד תלמיד מדר' בון הוו לו מאתים זוז חסר דינר והוה רבי יליף למזכי עמיה חד לתלת שנים מעשר מסכני חד זמן עבדין ביה תלמידיו עין בישא ומלוון ליה אתא בעי מזכי עמיה היך דהוה יליף א"ל רבי אית לי שיעורא אמר זה מכת פרושים נגעו ביה רמז לתלמידיו ואעלוניה לקפילין וחסרוניה חד קרטו וזכה עמיה היך דהוה יליף שנינו בפרק בתרא דמסכת פאה (מ"ט) מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהן ה"ז לא יטול ובגמרא [9]הדא אמר חמשין דעבדין טבין מן מאתן דלא עבדין: **יתומים** שקדמו ומכרו בנכסים מועטין. ונראה דוקא לענין מזון הבנות אמרינן מה שמכרו מכרו אבל לענין מזון האשה כיון דמשועבד לה בעל למזונות בחיי הנכסים בחזקתם שאינם יכולין למכור כדאמרי' בפ' הנושא (כתובות קג.) יתומים שמכרו מדור אלמנה לא עשו ולא כלום ומ"ש מדר' אסי א"ר יוחנן יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטים וכו' התם לא משתעבדי לה מחיים אי נמי בית דין זה עצמו דרה בו בחיי הבעל אבל מזונות בכל יום צריכה למזונות ולא דמו מזונות אשה למדור והוא הדין אם מכרו בנכסים מרובין מה שמכרו מכרו דמטלטלי לא משתעבדי למזונות ואמרי' בפ' מצילת האשה (שם סט.) בין מכרו בין משכנו אין מוציאין למזונות והאי דנקט נכסים מועטין אורחא דמילתא נקט דלא מזבין אינש נכסים משום הפסד מזונות היכא דאיכא נכסים מרובים רבי פי' בתוספותיו דר' יוחנן פליג אההיא דמסקינן בפרק ב' דייני גזירות (שם דף קט.) אמר רבי יצחק בן אלעזר משמיה דחזקיה כל מקום שאמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו וגבי נכסים מועטין תניא התם (דף קח:) ובפרק מי שמת (ב"ב דף קלט:) אמר אדמון וכי בשביל שאני זכר הפסדתי ואמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון לא ידענא מאי דוחקיה לפרש כך [10]אליבא דאדמון טפי מאליבא דרבנן: **אביי** אמר זה המשיא עצה למכור בנכסים כרשב"ג. רשב"ם פי' בית נוחלין (ב"ב דף קלז.) משום דגרס לעבור על דברי הנותן וערוס דאתנו מעשיו והרי הוא חוטא ולא לו ומיהו המוכר עצמו דהיינו ראשון לא מיקרי רשע ואף על גב דלכתחילה אסור לעשות כך דלא חמיר איסוריה שהרי השליטו הנותן בגוף ופירות לעשות כרצונו וקשיא לפירושו בסוף פרק מי שהיה נשוי (כתובות דף לה:) דאמר אביי נכסי לך ואחריך לפלוני ועמדה וניסת בעל לוקח הוי ואין לאחריך במקום בעל כלום ומי אמר אביי הכי והאמר אביי איזהו רשע ערום זה המשיא כו' מי קאמר תינשא ניסת קאמר אלמא דמדמי מוכר עצמו למשיא ומיהו יש לפרש כיון דמשיא נקרא רשע מכלל דלמוכר אסור לעשות לכתחילה אע"ג דלא נקרא רשע כדקתני התם אין לו לראשון אלא אכילת פירות בלבד ואי קשיא מדקאמר אביי זה המשיא עצה וכו' כרשב"ג מכלל דאביי ס"ל כרשב"ג והכי אמר אביי נמי בהדיא בפרק מי שהיה נשוי (ג"ז שם) בעל לוקח הוי ואין לאחריך במקום לוקח כלום ובית נוחלין (ב"ב דף קלז.) מפרש טעמא משום דקסבר קנין פירות כקנין הגוף דמי ובסוף פרק השולח (גיטין דף מח:) אמר אביי נקטינן בעל בנכסי אשתו לריך הרשאה אע"ג דפירות דידיה הוי הגוף לריך הרשאה דמשמע דס"ל דלאו כקנין הגוף דמי יש לתרץ דוקא גבי אחריך ס"ל לאביי דכקנין הגוף דמי דאפי' ר"ל דאמר לאו כקנין הגוף דמי מתרלינן אליביה אחריך שאני ופי' רשב"ם דאחריך משמע גוף ופירות נתן לראשון דהא בהדיא פי' אחריך ירש פלוני ואף הוא פסק שם כרשב"ג וז"ל בעלמא סבירא לן דלאו כקנין הגוף דמי כדפסקי' בפרק החולץ (יבמות דף לו:) הכא אחריך שאני וכן עיקר דלא תקשי הלכתא אהלכתא דפסקינן כר"ל פרק החולץ והא דאחריך קיימא לן כרשב"ג דפסקי' הלכתא לקמיה ולא פליג ר"ל ומדאביי נמי איכא למשמע דהכי קיימא לן כדאמר אביי איזהו רשע וכו' ולקמן נמי ההיא אתתא דהוה לה דיקלא באחרא דרב ביבי כו' אזל איהו אקנייה לבנו קטן כרשב"ג עד אפילו רשב"ג לא קאמר מהתם שמעינן דהלכה כרשב"ג הלכך בעינן לפרושי דרשב"ג ס"ל כר"ל דלאו כקנין הגוף דמי והכא היינו טעמא דאחריך שאני ולא תקשה הלכתא אהלכתא תימה לר' אמאי לא קא חשיב נמי ההיא דאלו הן הנשרפין (סנהדרין דף עו:) אמר רב כהנא משום ר"ע איזו עני ורשע ערום זה המשהה בתו בוגרת ויש לומר דעני ורשע לא קא חשיב:

רבי

כד א מיי' פכ"ח מהל' סנהדרין הלכה ז סמג לאוין רמ טוש"ע מ"מ סימן ר סעיף ה:

כה ב מיי' פ"ט מהל' מתנות עניים הלכה יג סמג עשין קסה טוש"ע י"ד סי' רנג סעיף ח:

כו ג מיי' פי"ט מהלכות אישות הלכה יט סמג עשין מח לו טוש"ע אה"ע סימן קיג סעיף יד:

כז ד ה מיי' פי"ב מהל' זכייה ומתנה הלכה ט טוש"ע אה"ע סי' לא סעיף ב וטוש"ע מ"מ סי' רמח סעיף ח וסעיף ג:

תוספות שאנץ

מתני' רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות חולק היה אבן עזאי דאמר חייב אדם ללמד בתו תורה. ואומר ר' יהושע חפיצה היא בקב במזונות מועטין ויהא תפלותיה מצוי לה שתהא עם בעלה מט' קבין ופרישות לפרוש מן התפלות לפי' אין טוב שתלמוד תורה (ותפלות) פי' הערוך דזה החשבון מצינו במורד על אשתו מתשמיש המטה דמוסיף לה ג' דינרין בשבוע והיינו י"ח קבין דשער בינוני ד' סאין בסלע וסלע ד' דינרין והסאה ששת קבין א"כ הוה להו כ"ד קבין בד' דינרין וי"ח קבין בג' דינרין והמשרה אשתו על ידי שליש שאינו מורד בתשמיש אינו נותן לה אלא ב' קבין וזהו קב לתשעה: **גמ'** למכור בנכסים מועטין. דתנן מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים. וכשקדמו ומכרו קודם שיבואו הבנות לב"ד מה שמכרו מכרו. וא"כ הוי רשע במשיא עצה לבנים שימכרו בנכסים מועטין ל"ה: זה המכריע אחרים באורחותיו פ"ה שאומ' להם ראו עשו כמוני באורחותי ולא נתכוון זה אלא להראות עצמו כחסיד בעיני הבריות ואין תוכו כברו אלא שלא ידקדקו אחריו לבדוק תועבותיו. ל"ה: זה שקרא ושנה שקרא ושנה משנה ולא שמש תלמידי חכמים ללמוד תלמוד וסברת טעמי המשנה מה הם ורשע הוא שאין תורתו על בורייה ואין למידין הימנו שעל ידי הטעמים יש חילוק באיסור והיתר ובדיני ממונות לזכות ולחייב לטמא ולטהר כדאמר בכמה דוכתין מ"ט אמר מר הכי ומ"ש אמר מר הכי ואמרי מאי ביניייהו איכא ביניייהו כך וכך ולפי' הוה רשע וערום שהשומע קולו כששונה משניותיו כסבור שבקי בטעמיהם ונוהגין בו כבוד כתלמידי חכמים ל"ה. וי"מ ולא שמש תלמידי חכמים שמוש ממש

תורה אור השלם

1. אֲנִי חָכְמָה שִׁכַּנְתִּי עָרְמָה וְדַעַת מְזִמּוֹת אֶמְצָא: משלי ח יב
2. וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה: איוב כח יב

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) תוס' ד"ה בן עזאי אומר חייב אדם וכו' ולא משום שידעו שזכות תורה. נ"ב בירושלמי דפרקין בהלכה ד: **ב)** **בא"ד** מפני מה חטא אחת במעשה העגל. נ"ב ר"ל החטא היה שוב באופן אחד לכולן והן מתים בסייף ובמגפה ובמיתת הדליקן: **ג)** **בא"ד** אבדת ממני ג' מאות כור מעשר בכל שנה. נ"ב שהאשה חשובה הזאת נתנה מעשריותיה שהיה ג' מאות כור בכל שנה להורקנוס בנו של ר"ח ועתה אחרי שלחתה ר"ח פסקה מליתן לו:

מוסף רש"י

בקב ותיפלות עמו. להיות בעלה עמה, מעשרה קבין. להתעסר (כתובות שב:). יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטין. שהבנות זוכות בהן לדתנן (שם קח:) הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, וקדמו קודם שיבואו לב"ד ומכרום (שם קג). מה שמכרו מכרו. דאין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים וכ"ש בנכסים מרובין, כדאמר בכתובות (סט.) אתמיס ששעבדו מוציאין לפרנסה ואין מוציאין למזונות (רשב"ם ב"ב קמ.). זה המשיא עצה למכור בנכסים. המתעצר על ריב לא לו ומבטל מחשבת הנותן שאמר נכסי לך ואחריך לפלוני וכרלונו לא היה ראשון מוכר לאחריך שיהא לפסיד אחריך, ערום דמכל מקום מצליח הוא ומה שעשה עשוי, שהנותן לא מיחה בשעת המתנה כרשב"ג דאמר אם קדם ראשון ומכר מה שעשה עשוי, כי אין לאחריך אלא מה ששייר ראשון ואחרי לא שייר לו כלום (שם קעד:).

מ) כתובות סב:, ג) [בכ"ב אלפס איתא רבי חנינא וכן איתא בתוספות פ' משפטיהן], ג) פאה פ"ח מ"ח, ד) כתובות קג. יבמות סז: ב"ב קמ., ה) כתובות לה: ב"ב קלז. קעד: ערכין כג.,ו) ס"פ,ז) [שייך במשנה דלעיל כ.],ח) [ג"ז שייך שם], ט) [כדאיתא פ"ח דפאה מ"ז], י) [ר"ל ירושלמין], כ) אליבא דרבנן טפי מאליבא דאדמון. מהרש"ל,

שקרא. מקרא: **ושנה.** משנה: **ולא שימש תלמידי חכמים.** לגמוד סברת הגמרא בטעמי המשנה מה הס. רש"י הוא שאין תורתו על בוריה ואין לגמוד הימנו שע"י הטעמים יש חילוק באיסור והיתר **ובדיני** ממונות לזכות ולחייב ובטהרות לטמא ולטהר כדאמר בכמה דוכתי מ"ט אמר מר הכי ומר הכי ואמר מאי ביניהו איכא ביניהו כך וכך וערוס הוא שהשומע את קולו שונה משניותיו כסבור הוא שבקי בטעמיהם ונוהגין בו כבוד כתלמידי חכמים: **אמר** גרס: **ר"ז ע"ה.** שחשוד על המעשרות ועל הטהרות: **בור.** גרוע מעם הארץ: **כופי.** ואסור לאכול פיתו ויינו דכיון שלא שימש חכמים אינו מקפיד על דברי חכמים לדעתם ולא שנה אלא להראות עצמו כת"ח: **מגוז.** מכשף האוחז את העינים וגונב את הלבבות. ואף זה כן: **רטין.** תרגום חובר חבר (דברים יח) הוא מגוז. לוחש המכשף את לחשיו ואינו מבין מה הס ומה פירושם אלא כך מעשיהם שהמכשפות בא ע"י אותם הלחשים: **פני חנא.** ואף זה תנא שלא שימש בתלמוד שונה משנתו ואינו יודע מה היא: **איזהו עם הארץ.** שנחשד על הטהרות ועל המעשרות ומוחזק מגעו טמא: **כל שאינו קורא ק"ש.** דהא ודאי אינו יודע כלום. אבל יודע לקרות וקורא לא ע"ה הוא: **ששונין הלכות.** שלא שימשו לתלמידי חכמים ולא הקפידו על טעמי המשניות: **הלכות.** משניות: **פשיטא.** דהכי הוא אלא במאי נדרשיה אי לאו בהכי: **הוסרה לו.** דומה בעייני היתר: **מבני עולם ס"ד.** ומה הס גורמין לאחרים: **שמורין הלכה מפוך משנתן.** קאמר שמבלין עולם בהוראות טעות דכיון דאין יודעין טעמי המשנה פעמים גורמין שמדמין לה דבר שאינו דומה ועוד יש משניות הרבה (במשניות) דאמרינן הא מני פלוני הוא ויחידאה היא ולית הלכתא כוותיה ועוד שאין יודעים במחלוקת תנאים הראשונים הלכה כדברי מי הלכך מורין הוראות טעות: **הליכות עולם לו.** השונה הלכות עולם שלו בזכותו: **ליילנית.** בעלת תפלה: **ואלמנה שובבית.** בעלת שכיונות הולכת ומבקרת שכיונותיה תמיד: **הרי אלו מבני עולם.** שאינן אלא נוחפות ומכשפות ומרלות עצמן כגדקניות שלא יבדקו אחריהן: **קטן שלא הלו לו חדשיו.** לקמן מפרש: **וקיבול שכר מאלמנה.** שהיתה טורחת עצמה יותר מן הצורך כדי לקבל שכר כדמפרש ואזיל למדנו שיטריח אדם עצמו במצוה לקבל שכר יותר: **ברחת לדיקים.** לגמול ג"ע: **ברחת רשעים.** לירש גיהנם: **שלא יכשלו בני אדם.** להפסיד חלקם על ידי מגן עדן ולירש גיהנם: **כי קאמר.** מבני עולם: **לגון יוחני בת רעיני.** אלמנה מכשפה היתה וכשמגיע עת לידת אשה היתה עוקרת רחמה במכשפות ולאחר שמצטערת הרבה היתה אומרת רחמי אלך ואבקש אולי תשמע תפלתי והולכת ופותחת הכלי שהיו הכשפים בתוכו וסותרת הכשפים תפלתי והולכת וסותרת כשפיה והולד יוצא פעם אחת היה לה שכיר יום בביתה והיא הלכה לבית האשה היולדת ושמע השכיר קול הכשפים מתקשקשין בכלי כמו שהולד מקשקש במעי האם ובא ופתח את מגופת הכלי והכשפים יצאו והולד נולד וידעו כי בעלת כשפים היא: **המבעט ברבותיו.** וקרי ליה קטן שלא כלו לו חדשיו על ידי שימיו מתקצרין כדאמרינן בפרק קמא דחגיגה (דף ה.): **כי רבים חללים הפילה.** באשה זרה משמעי. ותלמיד שאינו נוהג עצמו כשורה קרי ליה נמי הכי: **זה תלמיד שלא הגיע כו'.** הפילה לשון נפל שלא כלו לו חדשיו: **ועצומים.** לשון עוקס עיניו (ישעיה לג) שקוגרים פיהם ואינם מוריס לגורכי[1] הוראה: **ועד**

שקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים: אתמר קרא ושנה ולא שימש ת"ח ר' אלעזר אומר הרי זה עם הארץ ר' שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור ר' ינאי אומר ה"ז כותי רב אחא בר יעקב אומר הרי זה מגוש אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא כרב אחא בר יעקב דאמרי אינשי רטין מגושא ולא ידע מאי אמר תני תנא ולא ידע מאי אמר ת"ר [6] איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית בברכותיה דברי ר' מאיר וחכ"א כל שאינו מניח תפילין בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו ר' יונתן בן יוסף אמר כל שיש לו בנים ואינו מגדלן ללמוד תורה [3] אחרים אומרים אפילו קורא ושונה ולא שימש ת"ח זהו ע"ה קרא ולא שנה הרי זה בור לא קרא ולא שנה עליו הכתוב אומר [1] וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה: [2] ירא את ה' בני ומלך ועם שונים אל תתערב אמר רבי יצחק אלו ששונים הלכות פשיטא מהו דתימא שונין בחטא וכדרב הונא [3] דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו קמ"ל תנא התנאים מבלי עולם מבלי עולם ס"ד אמר רבינא שמורין הלכה מתוך משנתן תניא נמי הכי א"ר יהושע וכי מבלי עולם הן והלא מיישבי עולם הן שנאמר הליכות עולם לו אלא שמורין הלכה מתוך משנתן: אשה פרושה וכו': ת"ר בתולה ציליינית ואלמנה שובבית וקטן שלא כלו לו חדשיו הרי אלו מבלי עולם איני והאמר רבי יוחנן למדנו יראת חטא מבתולה וקיבול שכר מאלמנה יראת חטא מבתולה דר' יוחנן שמעה לההיא בתולה דנפלה אאפה וקאמרה רבש"ע בראת גן עדן ובראת גיהנם בראת צדיקים ובראת רשעים יהי רצון מלפניך שלא יכשלו בי בני אדם קיבול שכר מאלמנה דההיא אלמנה דהואי בי כנישתא בשיבבותה כל יומא הות אתיא ומצלה בי מדרשיה דר' יוחנן אמר לה בתי לא בית הכנסת בשיבבותך אמרה ליה רבי ולא [5] שכר פסיעות יש לי כי קאמר כגון יוחני בת רטיבי מאי קטן שלא כלו לו חדשיו הכא תרגימו זה ת"ח המבעט ברבותיו רבי אבא אמר זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה [6] דא"ר אבהו אמר רב הונא אמר רב מאי דכתיב [4] כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה כי רבים חללים הפילה [א] זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה [ב] זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה **ועד**

רבי שמואל בר נחמני אמר ה"ז בור. תימה כמאן ס"ל לא כאחרים ולא כר' יהודה דאחרים לא קרו בור [6] אלא לשנה ולא קרא ור' יהודה אפי' עם הארץ לא משוי ליה לאמר בסוף פרק אלו מציאות (ב"מ דף לג.): דדרש ר' יהודה בר אילעאי שמעו דבר ה' האחרים אל דברו וגו' האחרים אל דברו אלו תלמידי חכמים אחיכם אלו בעלי מקרא שנאיכם אלו בעלי משנה מנדיכם אלו עם הארץ אלמא דבעלי משנה אי בעלי מקרא לאו בכלל ע"ה היינו: **כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית דברי ר"מ.** תימה לר"י דאמר בפ' הניזקין (גיטין דף סא.) ובפ' ג' שאכלו (ברכות דף מז:) איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חולין בטהרה דברי ר"מ ופירש דהרבה עניינו עם הארץ הן ויש אין מקבלין ממנו עדות כדאמרינן בפ' אלו עוברין (פסחים דף מט:) אשה דברים נאמרו בעם הארץ אין מקבלין מהן עדות וכו' ובפ' חומר בקודש (חגיגה דף כב.) כמאן מקבלין סהדותא מעם הארץ כר' יוסי ויש כאר לענין עדות ונחשד על הטהרות ועל המעשרות או לענין זימון או לענין שביעית א"נ לענין דברים שאין נקחין אלא מן המומחה כדאיתא בפ' שני דמסכת ע"ז (דף לט:): **בירושלמי** אשה פרושה זו היא שיושבת ומלעגת בדברי תורה ותאמר אלי תבא ויסכב עמה בגילה הוא א"ר אבהו כביכול היה במחשבה הוא לבדו יודע שלא עלתה על דעתה אלא בשביל להעמיד שבטים הוסיפו עליהם בתולתא ליימנית [ע] ואלמנה שובבית [ל] [מי חגלה נסבת שם בית] ותיוק שהוא עולה לחדשיו (בתולה ליימנית מלייסה אובדת בתוליה ותיוק שהוא עולה לחדשיו) ר' חלקיה בשם ר' שימון זה שהוא גדול בתורה שלא בפירקו ומבזה את הגדולים ממנו א"ר יוסי זהו שבן תשע ואבריו נראה כבן י"ב והוא בא על אחת מכל העריות האמורות בתורה והן מתות על ידו והוא פטור רבי פירש מליימה אובדת בתוליה מחמת לומות בתוליה נושרות אבל מורי אמי הרב ר"מ פי' עושה חסידה ומתפללת כדגרסינן בגמ' דילן לליימה וכאילו למה ועושה תעניות שתהא נענת בתפלתה ואינה עושה אלא לגנב את העין שלא יבדקו אחריה ומזנה ואובדת בתוליה: **ועד**

גליון הש"ס

גמ' דאמר ר' אבהו. ל"ל אבא:

מוסף רש"י

איזהו עם הארץ. שבכו מכמים בכל מקום (ברכות מז:). **ולא שימש ת"ח.** היא הגמרא התלויה בסבראל שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ושוסקים בכך, והיא דומגת הגמרא שסברו האמוראים (שם). **זרע אדם וזרע בהמה.** כלומר החכמים והבורים כולם אחזעם לפרותם ולרבותם (חולין ה:). **ולא שכר פסיעות יש לי.** אם יש בית הכנסת בשכונתי ואני באה לבית מדרשך להתפלל (ב"מ קז.). **כי רבים חללים הפילה.** לשון נפל שלא מלאו ימיו, כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חללו (ע"ז יט:). **ועצומים כל הרוגיה.** המתעצמים והמתרשים ומתעקשים מלהורות, הורגין את הדור, ועצומים לשון ועוקס עיניו (שם).

תוספות שאנץ

הרי זה בור. בור גרוע מעם הארץ: רטין מגושא לוחש המכשף את לחשיו ואינו יודע מה הם ומה פירושם אלא כך מעשיהם שמכשפות בא על ידי לחשים: תני תנא אף תנא זה שלא שמש תלמידי חכמים בתלמוד שונה משנתו ואינו יודע מה הוא. ל"ה: איזהו עם הארץ פ"ה שנחשד על הטהרות ועל המעשרות ומוחזק מגעו טמא: כל שאינו קורא ק"ש דהא ודאי לא ידע מידי אבל ידע לקרות וקורא לאו עם הארץ הוא דברי ר' מאיר. וי"מ דהך ברייתא מתניא לענין זימון שאין מזמנין על עם הארץ. עוד מצי למימר דמיתניא לענין דאמרי' פרק ואלו עוברין שעם הארץ פסול לעדות ואין מכריזין על אבדתו אבל ק' מההיא דפ' הנזקין (דף ס"א) דקאמר איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חולין בטהרה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו ולענין מאי מיתניא אי לענין זימון ליתא דאמרי' בפרק שלשה שאכלו דעם הארץ שאינו מעשר פירותיו דהיינו עם הארץ דרבנן. ואי לענין דמאי ליתא דהא מי שחשוד על טהרות אינו חשוד על הדמאי כדמוכח בפ"ק דיבמות ועוד ק' דר"מ אדר' מאיר דהכא קאמר דהוי עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה ויש לומר דההיא דתנים אינו מעשר פירותיו ולענין דמאי ליתא דהא מי שחשוד על טהרות אינו חשוד על הדמאי כדמוכח בפ"ק דיבמות ועוד ק' דר"מ אדר' מאיר דהכא קאמר דהוי עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה ויש לומר דההיא דתנים אינו מעשר פירותיו ולענין דמאי ליתא דהא מי שחשוד על טהרות אינו חשוד על הדמאי כדמוכח בפ"ק דיבמות ועוד ק' דר"מ אדר' מאיר דהכא קאמר דהוי עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה ויש לומר דההיא דתנים אינו מעשר פירותיו ולענין דמאי ליתא דהא מי שחשוד על טהרות אינו חשוד על הדמאי כדמוכח בפ"ק דיבמות ועוד ק' דר"מ אדר' מאיר דהכא קאמר דהוי עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה ויש לומר דההיא

ע) ל"ל דהניזקין מתניא לענין שנותנין לע"ה בנות מבכרים וכו' והוא בתוספתא דע"ז פ"ג וע' בתוס' גיטין שם ד"ה אינה.

ל) ל"ל יש לומרים אחר דברי ר' נתן וע"כ ד"ה אלו אינו ר"נ אלא דברוב המקומות וכו'.

עין משפט נר מצוה

כח א מיי' פ"ה מהלכות ת"ת הלכה ד [וס"כ מהל' מלכים הל' ח] טוש"ע י"ד סימן רמב סעיף יג:

כט ב מיי' שם [ושם] טוש"ע שם סעיף יד:

תורה אור השלם

1. הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְיָ וְזָרַעְתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה:
ירמיהו לא כו

2. יְרָא אֶת יְיָ בְּנִי וָמֶלֶךְ עִם שׁוֹנִים אַל תִּתְעָרָב:
משלי כד כא

3. עָמַד וַיְמַדֵּד אֶרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ הָרְרֵי עַד שְׁחוֹ גִּבְעוֹת עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ:
חבקוק ג ו

4. כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצֻמִים כָּל הֲרֻגֶיהָ: משלי ז כו

תוס' שאנץ (המשך)

אלו עוברין מיתניא. ואור"י דההיא דהניזקין ל) דההיא דנותנין לעם הארץ בנות חברים גדולות ופוסקין להם על מנת שלא תעשה על גביו טהרות ר"ש ב"ג א"א אין צריך לפסוק שאפי' לא פסק עמו כן הדין שלא תעשה על גביו טהרות אלא בפרישות אחר תינהג גם כשהיא תחתיו. ואחר כך שונה רשב"ג איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו וה"ק איזהו עם הארץ שישיאנו לו חבר בתו בזה הענין שתנהוג טהרה תחתיו כל פסק עמו אוכל כו'. וחכמים אומרים אפי' למי שאינו מעשר פירותיו משיאין לו בת חבר: אחרים אומרים אפי' קרא ושנה משמע מהכא דאחרים לא הוי ר' מאיר ואע"ג דבכוליה תלמודא אמרי' מאן אחרים ר' מאיר נ"ל דברוב מקומות הוו אחרים ר' מאיר כדאמרינן מאן יש אומרים ר' נתן ובפ"ק דגיטין גר' [3] יש אומרים לא היינו ר' מאיר אלא ר' נתן דברוב המקומות יש אומרים היינו ר' נתן: המורים הלכה מתוך משנתם שמבלים עולם בהוראת טעות דכיון דאינם יודעים טעם המשנה מדמים להם דבר שאינו דומה. ויש אומר' משניות הרבה דאמר הא מני פלוני היא ויחידא היא ולית הלכתא כותיה ומורים בטעות ל"ה: בתולה צליינית בעלת תפלות ואלמנה שובבית בעלת שכנית הולכת ומבקרת שכינותיה תמיד שאינן אלא מנאפות ומכשפות ומראות עצמן כצדקניות שלא יבדקו אחריהן ל"ה. כגון יוחני בת רטבי פ"ה אלמנה מכשפנית היתה וכשמגיע עת לדת האשה עוצרת האשה במכשפות ולאחר שמצטערת האשה

ל) ל"ל דהניזקין מתניא לענין שנותנין לע"ה בנות מבכרים וכו' והוא בתוספתא דע"ז פ"ג וע' בתוס' גיטין שם ד"ה אינה.

ל) ל"ל יש לומרים אחר דברי ר' נתן וע"כ ד"ה אלו אינו ר"נ אלא דברוב המקומות וכו'.

ועד כמה עד ארבעין שנין. פי׳ משנה שהתחיל ללמוד עד ארבעים שנה ולא משנה שנולד כדאמרינן בפ״ק דמסכת ע״ז (דף ה.): ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת עד היום הזה ש״מ לא קאים איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין וזה היה ממתן תורה עד מ׳ שנה שאז התחילו ללמוד: **בשוין.** רש״י פי׳ אם שוה לגדול העיר בחכמה מותר להורות קשה לר״י מפרק הרואה (ברכות דף סג.) דאמר אביי באתרא דלית גבר תמן לא ליכא דשוין אלמא היכא דשוין אין לו לקפוץ להורות להכי מסתברא הכא לפרש והא רבה דאורי והוא לא הגיע להוראה שכל ימיו לא היה אלא מ׳ שנה בשוין הא דאמר שאין לו להורות עד ארבעין שנין היינו כששוה לגדול העיר בחכמה וגדול העיר הגיע להוראה הלכך כיון שיש שם חכם כמותו הגיע להוראה בשנים והוא לא הגיע לשני הוראה אין לו להורות לפניו אבל אם גדול העיר הוא בחכמה אע״ג שלא הגיע לכלל שנים מורה ורבה גדול העיר בחכמה היה אבל ר״י פי׳ ההוא דפרק הרואה דמיירי באדם שנכנס לעיר שיש שם חכם מורה תמן לא תהוי גבר אפי׳ בשוין אבל אם הוא קבוע בעיר כמותו ושוה לו בחכמה מותר לו להורות כמו שפי׳ רש״י ור״ח פי׳ התם באתר דלית גבר ממונה משתדל בצרכי ציבור לא תקפוץ לתוך שררות אפי׳ בשוין ולפי׳ לא מייריי בהוראה:

פרוש מאהבה פרוש מיראה.

בירושל׳ פרק הרואה עשה מאהבה ועשה מיראה עשה מאהבה אם בא לשנות דע שאתה אוהבו ואין אוהב שונא עשה מיראה אם בא לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט: שבעה פרושין הן פרוש שכמי וכו׳ פרוש מן הנכייה כו׳ פרוש שכמי טעון מצותיה על כתפיה פרוש נקפי אקיף לי ואני עבד מצוה פרוש קיזאי עבד חדא בחדא חובה וחדא מצוה ומקיז חדא בחדא פרוש מן הנכייה מאי דאית לי אנא מנכה ועבד מצות פרוש אדע מחבתי ואעשנה הי דא מחבתי עבדית מצות דכותה פרוש ירא כאיוב פרוש אהבה כאברהם דכתיב (ישעיה מא) זרע אברהם אוהבי אין לך חביב מכולם אלא פרוש אהבה כאברהם: **לעולם** יעסוק אדם בתורה ובמצות אע״פ שלא לשמה. ואי קשיא הא אמרינן בפ״ק דתענית (דף ז.) כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות ובשאלי פרק היה קורא במסכת ברכות (דף יז.) כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא נראה לתרץ עוסק שלא לשמה כגון מילאת היסורין כי הכא ומאהבת קיבול פרס שאינו מתכוין להשלים רצון יוצרו שציוהו על כך אלא להנאתו כדאמרינן בפ״ק דמסכת ע״ז (דף יט.) במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו והיינו דתנן (אבות פ״ל מ״ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע״מ לקבל פרס וכי הא דאמר בפ׳ עגלה ערופה (לקמן מז.) ואיתא בנזיר פרק מי שאמר הריני נזיר (דף כג.) ובפרק בתרא דהוריות (דף י.) לעולם יעסוק אדם וכו׳ שבשכר מ״ב קרבנות שהקריב בלק זכה וילאה ממנו רות גם הוא נתכוין להנאתו שהעלה קרבן לשם להשלים חפציו בשכרו ולא לשם שמים וכדאמרי׳ פ״ק דר״ה (דף ד.) האומר סלע זו לצדקה ע״מ שיחיה בני ה״ז צדיק גמור אבל ההיא אלא לשמה דתענית ומס׳ ברכות אינו עוסק בתורה כדי לקיים לא מאהבה ולא מיראה אלא להוסיף על חטאתו פשע שעתה שגגות נעשו לו זדונות שאע״פ שידע שעובר לא מנע מכל תאות לבו כדמפרש התם (ברכות יז.) תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ובועט באביו ובאמו וברבו או בזמי שגדול הימנו שנאמר ראשית חכמה יראת ה׳ שכל טוב לכל עושיהם ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה[ט]: **אלא** שמנחותיהם נשרפות. תימה אמאי לא חשיב נמי מת הוא או שמתה היא דאמרי׳ בפ״ק (לעיל דף ו.) הנשרפת וליכא למימר דוקא היינו לאחר שקידש הקומץ כדתני׳ לעיל אבל הכא לא חשיב אלא הנשרפת משקדשה בכלי דה״ה אם משקדשה בכלי הנשרפת ואיידי דקתני סיפא קירב הקומץ הנאכלת נקט רישא קידש הקומץ ורבותא נקט אע״פ דכבר קדוש וקרוב להקרבה טפי מקידשה בכלי אפ״ה נשרפת: [י] **ושבעלה בא עליה בדרך.** תימה לר״י אמאי נשרפת כיון דבדרך בא עליה היינו קודם שתקדוש וכיון דאין המים בודקין אותה כדאמר [כ] ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון וכו׳ תיגלי מילתא למפרע דכי קדוש בטעות קדוש כדאמרינן גבי ושבאו לה עדים שהיא טמאה דהואיל ולא לבדוק עומדת ולא רואיה למנחה לא היתה רואיה לכלי ואין כלי שרת מקדשין אלא בראוי להן ונראה לדוקא לגבי שבאו לה עדים שייך למימר הכי משום דמנחה לבדר עון וכשיש שם עדים הרי העון מבורר וא״ל בירור אבל הכא שבא עליה בדרך אע״ג דאין המים בודקין כי קדוש מעיקרא שפיר קדוש מאחר שלא נתברר העון ולא הוי אלא כמו שנשאו ונתנו בה מוזרות בלבנה קודש לכן דאין המים בודקין ואפ״ה מנחה שפיר קדוש והאי דלא חשיב במתני׳ מנחת אלמנה ושומרת יבם אלמנה לכ״ג מפני שידוע פסול שלהן שאינן נבדקות ואין מביאין אותם לשמות:

ועד כמה עד ארבעין שנין איני והא [ח] רבה אורי בשוין: ומכות פרושין וכו׳: [ט] ת״ר שבעה פרושין הן פרוש שיכמי פרוש נקפי פרוש קיזאי פרוש מדוכיא פרוש מה חובתי ואעשנה פרוש מאהבה פרוש מיראה פרוש שיכמי זה העושה מעשה שכם פרוש נקפי זה המנקיף את רגליו פרוש קיזאי א״ר נחמן בר יצחק זה המקיז דם לכתלים פרוש מדוכיא אמר רבה בר שילא דמשפע כי מדוכיא פרוש מה חובתי ואעשנה הא מעליותא היא אלא דאמר מה חובתי תו ואעשנה פרוש מאהבה פרוש מיראה אמרו ליה אביי ורבא לתנא לא תיתני פרוש מאהבה פרוש מיראה [כ] דאמר רב יהודה אמר רב [א] לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי׳ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה אמר רב נחמן בר יצחק דמטמרא מטמרא ודמגליא מגליא בי דינא רבה ליתפרע מהני דחפו גונדי אמר לה ינאי מלכא לדביתיה אל תתיראי מן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין אלא מן הצבועין שדומין לפרושין שמעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס: **מתני׳** [ג] ר״ש אומר אין זכות תולה במים המרים ואם אתה אומר הזכות תולה במים המארר[ין] [ד] מדהה אתה את המים בפני כל הנשים השותות ומוציא אתה שם רע על הטהורות ששתו שאומרים טמאות הן אלא שתלתה להן זכות [ה] רבי אומר הזכות תולה במים המארר[ים] ואינה יולדת ואינה משבחת [ו] אלא מתנוונה והולכת לסוף היא מתה באותה מיתה [ז] [ג] נטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי הרי היא כבכל המנחות ותפדה [ד] ואם משקדשה בכלי הרי היא כבכל המנחות ותשרף [ז] [ה] ואלו שמנחותיהן נשרפות האומרת

ועד כמה. הוי רגיל להוראה: **והא רבה אורי.** וכל שנותיו אינן אלא מ׳ כדאמרי׳ בר״ה (דף יח.) רבה ואביי מדבית עלי קאתו כו׳: **בשוין.** אם שוה לגדול העיר בחכמה מותר להורות אם שאין זקן ממנו בעיר: **פרוש שיכמי פרוש נקפי פרוש קיזאי פרוש מדוכיא.** כולהו מפרש להו: **מעשה שכם.** שמלו שלא לשם שמים אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו בני אדם ולא לשם שמים: **המנקיף רגליו.** מהלך בשפלות עקב בגד גודל ואינו מריס רגליו מן האדמה ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבנים: **מקיז דם לכתלים.** עושה עצמו כעוסק עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא: **דמשפע.** הולך כפוף: **כי מדוכיא.** בוכנא עשוי כמקבת וראשו כפוף: **פרוש מה חובתי ואעשנה.** למדוני מה עלי לעשות ואעשה: **הא מעליותא היא.** אם אינו בקי באיסורין ודקדוקי מצות ובא ללמוד: **מה חובתי תו ואעשנה.** מה [ח] לעשות עוד ולא עשיתי ומראה עצמו כאילו קייס את הכל: **פרוש מאהבה.** מאהבת שכר המצות [ט] ולא לאהבת מצות הבורא: **מיראה.** של עונשין. אלא מה על האדם לעשות מאהבת הש״י כאשר צוונו ה׳ אלהינו וסוף השכר לבא: **דמטמרא מטמרא כו׳.** הנסתרות נסתרות מבני אדם והגלויות גלויות ומ״מ לב״ד הגדול כולם גלויות והוא יפרע מן המתכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושין ואינן פרושין: **אל תתירא מן הפרושין.** שהפרושין היו שונאין אותו לפי שהרג מן החכמים הרבה ונהפך להיות לדוקי כדאמר בקידושין (דף סו.) וכשמת היתה אשתו ירא מהן אלא יעבירו המלוכה מביתה והיתה אומרת לו לבקש מלפניהם עליה ואמר לה אל תתירא מן הפרושין שלדיקים הן ולא יגמלו רעה ולא לבניך שלא חטאו להם: **ולא ממי שאינן פרושין.** שהם אוהבי: **אלא מן הצבועים.** כלומר שאין מראיתם כתולדותם אלא צבועין מבחוץ ואין תוכן כברם: **שמעשיהם למעשה זמרי.** שהן רשעים ומבקשים שכר כפנחס אומרים לבריות לכבדן כפנחס. ואיכא דמפרש לה לענין לגיעותא: **מתני׳ הרי היא כל המנחות.** שנטמאו עד שלא קדשה בכלי: **ותפדה.** ותצא לחולין והמעות יקנה אחרת: **ותשרף.** שקדשה קדושת הגוף ואינה יוצאה עוד לחולין: וכל

מסורת הש״ם

ל א מיי׳ פ״ג מהל׳ ת״ת הלכה ה ופ״י מהל׳ תשובה הלכה ה סמג עשין יב טוש״ע י״ד סימן רמו סעיף כ:

לא ב מיי׳ פ״ג מהל׳ סוטה הלכה כ:

לב ג ד ה מיי׳ שם פ״ד הלכה יד:

מוסף רש״י

עד ארבעין שנין. משעולד (ע״ז יט:). **והא רבה אורי.** בע״ז שם: והא רבא אורי, וכל ימיו לא היו אלא מרבעים שנה בפ״ק דר״ה (רש״י שם). בשוין. התם בשוין, בשאין בעירו גדול ממנו (שם). הרי היא ככל המנחות. שנטמאו עד שלא קדשו בכלי, ותפדה. ויציא בדמיה את המנחה (לעיל ה:). ואלו שמנחותיהן נשרפות. מנחות קנאות שלה עשירית האיפה קמץ שעורים נשרפות למטה על בית הדשן, שאין לחוטים ליקרב אלא לבדות ולילא לחולין (לעיל ו.).

תוספות שאנץ

בשוין אם שוה לגדול שבעיר בחכמה מותר לו להורות אע״ג דאינו בר מ׳ שנה או שאין בעיר זקן הימנו ל״ה. מעשה שכם שמלו שלא לשום שמים אף זה עושה מעשיו להנאתו כדי שיכבדוהו בני אדם ולא לשום שמים ל״ה: המנקף את רגליו מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מניף רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבנים. דמשפע כי מדוכיא בוכנא שהיא עשויה כמקבת וראשו כפוף: פרוש מה חובתי ואעשנה. למדיני מה לעשות ואעשה. פרוש מאהבה פרוש מיראה וקשה דמשמע דלא הוי למעליותא. ולקמן בס״פ כשם משמע דהוי מעליותא דאמר הנהו תרי תלמידי דהוי יתבי קמיה דרבא חד אמר אקרינון בחלמי וישמחו בך אוהבי שמך וחד אמר אקרינון בחלמי מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. אמר להו רבא תרוייכו רבנן אתן אלא מר מאהבה ומר מיראה אלמא משמע דמעליותא הוא. וצ״ל דתרי עניני מאהבה ומיראה הוי והכא ה״פ פרוש מאהבת שכר שמתחרט אם לא תתמלא תאותו ופרוש מיראה כאדם שירא מרבו ודואג לכבודו שלא יקפיד עליו אבל פרוש מאהבת יוצרו כאשר צוהו ה׳ אלהיו וסוף השכר לבא וכן מיראת

הגהות הב״ח

(ח) רש״י ד״ה פרוש וכו׳ שכר המצות. נ״ב עיין ס״פ כשם דף לא:

גליון הש״ם

גמ׳ ת״ר שבעה פרושים הן. עיין בירושלמי פ״ט דברכות עלה דמתני׳ מייב אדם לברך על הרעה:

תוס׳ שאנץ (המשך)

יוצרו הוי מעליותא ביותר עוד יש פרוש מאהבה ומיראה דהוי מעליא כגון נותן צדקה בשביל שיחיו בניו ובנותיו ואינו מתחרט כשלא באו תאותו והיינו פרוש מאהבה ופרוש מיראת עונשין שלא יהיו בניו ובנותיו וג״כ הוי מעליותא כיון שאינו מתחרט ופירושא דהכא מאהבה ומיראה מייריי כשמתחרטין אם לא תמלא תאותן דהשתא הוי תרתי גונא דמאהבה ומיראה למעליותא זה למעלה מזה כדפי׳ והשלישי דהכא אינו טוב אבל מכל מקום יעסוק כו׳. והא דאמר בירושלמי פירושא פרוש מאהבה כאברהם פרוש מיראה כאיוב צ״ל דחולק על תלמוד שלנו אך ק׳ מההיא דאמר בפ׳ החולץ מפני מה גרים מעונים בזמן הזה ר׳ יוסי אומר לפי שאינן עושין מאהבת המקום אלא מיראת עונשין ולא היו חוששין לעשות אם לא דודאגים מן העונשין כי ביותר קשה להם להכנס בעול המצות מיראה כאיוב צ״ל דחולק על תלמוד שלנו אך ק׳ מההיא דאמר בפ׳ החולץ מפני מה גרים מעונים בזמן הזה ר׳ יוסי אומר לפי שאינן עושין מאהבת המקום אלא מיראת עונשין ולא היו חוששין לעשות אם לא דודאגים מן העונשין כי ביותר קשה להם להכנס בעול המצות (ח) ולפי׳ הוי גריעותא כיון דאין מקבלין עליהן עול מלכות שמים מאהבה ועל ידי יסורין באין עליהן. לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה פי׳ כדפי׳ בפ׳ מקום שנהגו: א״ל ינאי מלכא לדביתהו אל תתיראי מן הפרושין פ״ה שהיתה אשתו יראה מן הפרושין (ט) שלא יגמלו עליך רעה ולא לבניך שלא חטאו להם ולא ממי שאינן פרושין לפי שהן אוהבי אלא מן הצבועין כלומר שאין מראיתם כתולדותם אלא צבועין מבחוץ ראית דפרשי לענין

(ח) [בע״ז יט: איתא רבא ע״ש פרש״י], (ב) סנהדרין קה: פסחים נ: ערכין טו:, לקמן מז. הוריות י: מזיר כג:, (ג) לעיל ו. כ:, (ד) פי׳ מתשיך גוונו, (ה) [לעיל ו.], (ו) שם:, (ז) [לעילו.], (ח) בע״י נוסף: עלי, (ט) [ועי׳ תוספות ברכות יז. ד״ה העושה וכו׳ ומה שנ״מ בלדון], (י) [שייך לדף שאח״ז], (כ) [לקמן כח.],

(ח) לולי ל״ל ול״ל דמ״מ הוי גריעותא.

(ב) ול״ל שלא תתילאי מהם שלא יגמלוך רעה.

וכל הנשואות [לכהנים] מנחותיהן נשרפות. ואפילו קרב הקומץ כהלכתו ולא נטמאו נשרפין שירים בדית הדשן כדמפרש בגמרא: **כהנת.** בת כהן: **מנחתה נאכלת.** דכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל כתיב (ויקרא ו) אבל (א) כהנת הנשואה לישראל נאכלת וכן כהנת אלמנה וגרושה שהביאה מנחתה נאכלת: **כהנת מנחתן.** מן התרומה ומן הכהונה אם נבעלה לפסול: **וכהן אין מנחתן.** אם נשא גרושה זונה וחללה. וטעם דכולה מתני' מפרש בגמ' (ב): **בקדשי קדשים.** חטאת ואשם ומנחה בכולם כתיב (ג) כל זכר בכהנים (ד) [יאכלנו]: **מה בין איש לאשה.** בישראל נמי קמיירי: **איש פורע ופורם.** כשהוא מנוגע פורע לאשה ופורם בגדיו: **האיש מדיר את בנו.** קטן בנזיר וחלה הנזירות עליו אפילו לכשיגדל: **מגלח על נזירות אביו.** אם נדר אביו בנזירות והפרישם קרבנותיו ומת והיה בנו נזיר הבן מגלח ביום מלאת ימי נזירות ומביא קרבנות אביו: **מקדש את בתו.** מקבל קידושי בתו קטנה שלא מדעתה: **מוכר את בתו.** לאמה כשהיא קטנה: **גמ' מנחותיהן נשרפות.** אחת מנחת סוטה ואחת מנחת נדבה: **מפני שיש לו חלק בה.** שהוא מקריבה משלו וכתיב (ה) כל מנחת כהן וגו': **ואינה עולה כליל** (ו) **שיש לה חלק בה.** שלכפרתה היא באה ואין מנחת זר ובת כהן קריבין כליל בלא קמיצה: **השירים קריבין לעצמן.** לאחר שקרב הקומץ: **קני לאן לו שממנו כו'.** כי כל שאור וכל דבש לא (ו) תקריבו לה' (ויקרא ב) הוה ליה למכתב למה ליה למכתב ממנו אלא למדרשים נמי באנפי נפשיה לא תקטירו כל שממנו עולה כבר אשה לה' ויש בכלל לאו זה בשר כל קרבנות חוץ מעולה ויש בכלל זה שירי מנחות והכא נמי דלמא בתר חלב שלה אית לן למיזל והויא הקטרת קומץ כהלכתו ואלו שירים גמורין הם וישנן בכל תקטירו: **דמסיק להו לשם עליה.** דנימא הכי אם לאוויים הן להקטיר ולא היתה לאוויה ליקמץ כדין מנחת כהן הרי זו הקטרה לשמה וקמילה לא מעלה ולא מורדת ואם לאוויה היתה ליקמץ ואלו שיריה הרי הן כשאר עני המערכה: **רי"א.** פלוגתייהו בזבחים (ז) אברי חטאת שנתערבו באברי עולה ר"א אומר יתנם למעלה ורואה אני את בשר חטאת על המזבח כאילו הן עלים וחכ"א תעובר צורתן ויצאו לבית השריפה שאסור להקטיר אברי חטאת שנתערבו דפליגי בה ר"א ורבנן (זבחים עז.) דלא שייך בה תנאי דליכא שום ספק אלא ודאי מקצתן רואיה להקטיר (ד) ומקצתן לאכול ולהקטיר ואותן מה שבתוכן אין ראוי להקטיר לשם עליה כבל מקום שהוא ולא שייך שום תנאי וכמדומה דרש"י נקט לי' אגב שטיפה דהחיה דפרק נושאין על האונסה (יבמות ק.) דתנן כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה ותנינן עליהם חומרי ישראל וחומרי כהנים ומפרש בגמרא דמנחתם נקמצת כמנחת ישראל ואינה נאכלת כמנחת כהנים וכולה קוגיא כי הכא והתם ודאי שייך תנאי כשהאחד מקריב מנחה אינו יודע אם כהן הוא או ישראל ונריך להתנות כמו שפירש רש"י כאן והא דתנן בהקומץ רבה (מנחות דף כג.) נתערב קומצה בשיריה או בשיריה של חבירתה לא יקטיר אית לן למימר דשמא כרבנן דפליגי אדרבי אליעזר: **הקומץ קרב לעצמו והשיריים לעצמן.** אי תימר משום קומץ אינו נותנו בגילה ואינו נותנו לאחר מיתה ואינו מחשב להן ואי תימר משום שיריים נותנו בגילה ונותנו לאחר מיתה מהו שיחשב להן ופשיט לה מדר"א בר"ש דאמר דמתפזרין על גבי הדשן שלמטה כדמפרש בפ' ואלו הן מנחות הדא אמרו נותנו בגילה ונותנו לאחר מיתה ומחשב להן מ"ל יוסי בר בון אינו מחשב להו שלא הוכשרו לא לאכילת אדם ולא לאכילת מזבח: כהן

האומרת טמאה אני. ירושלמי האומרת טמאה אני לא כחטאת שמתה בעליה היא וחטאת שמתה בעליה ילכו המעות ליס המלח דמיא לאשם תלוי אם לאשם תלוי אפי' משקדשה בכלי א"ר מתני' דמיא לאשם תלוי שנשחט דתנינן תמן אם משנשחט נודע לו הדם יפסל והכשר יצא לבית השריפה: **כל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות.** פרש"י אחד מנחת סוטה ואחד מנחת נדבה ותימה מנחת נדבה מה חלק יש לו בה והא אפילו רבי יהודה דאומר בפ' אין בין המודר (נדרים דף לה:) אדם מביא על אשתו כל קרבנות שהיא חייבת דווקא שהיא חייבת כדמפרש בספרי כגון אם [הקיפה] נזירות בראשה וחיללה את השבת דומיא דמנחת סוטה שהיא חובה דיליף לה מוהביא את קרבנה עליה כל קרבן שעליה אבל מנחת נדבה מודה רבי יהודה שאינו מביא וי"ל משום הכי יש לו חלק משום דקי"ל מה שקנתה אשה קנה בעלה כדתנן בפ"ד דנזיר (דף כד.) אם שלה היתה בהמה החטאת תמות וקא דייק בגמ' מנא לה מה שקנתה אשה קנה בעלה הלכך יש לו חלק בה אפילו לרבנן דפליגי אדר' יהודה ואמרי דווקא קרבן שמכשירה לו מביא עליה דמה שקנת' קנה בעלה מיהו בירושלמי דפרק היה מביא משמע דמנחת סוטה חייבי והכי איתא התם מנחתה מלמד שהיא קדשה לשמה כשם שהיא קדשה לשמה כך היא קדשה לשמו ותני רבי חייא ופליג ליקרב כליל אינה יכולה מפני שותפתה של אשה לאכול אינה יכולה מפני שותפתו של איש [אלא] הקומץ לעצמו והשיריים קריבין לעצמן ואת אומר מנחתה אלא מה דאיתעי קרא איתעי מתני' ותו התם והביא את קרבנה עליה בעלה מהו שיפרש עליה חוץ מדעתה מכיון שיש לו שותפות במנחה מפרש עליה חוץ מדעתה ות"ת מאחר שיש לו חלק בה א"כ הוא לה מנחת שותפות ואומר בפ"ק דזבחים (דף ה:) הניח מנחה לשני בניו ומת קריבה ואין בה משום שותפות הא יש בה משום שותפות אינה קריבה משום דכתיב בה נפש והכי קתני בסיפרי בהדיא וי"ל כיון דעיקר כפרה משום דילה נפש קרינן בה הא הניח מנחתו לשני בניו דמסיק התם (דף ו.) דקניא להו אלמא משום דמכפרי קרינא ביה נפש: **הקומץ קרב בעצמו.** וא"ת אמאי לא שדינן לכולה מנחה בתר דילה ויהו שייריה נאכלין כדאמר בפ' אין בין המודר (נדרים דף לו:) ואיתא בפ"ק דזבחים (דף ו.) ובפ"ק דתמורה (דף ג:) מתכפר עושה תמורה והכא היא מתכפרת במנחה זו י"ל התם מיקני למתכפר כולי זבח ואין לו למקדיש חלק בו אבל הכא יש לו לבעל חלק במנחה: **דמסיק** להו לשום עצים. רש"י פי' דנימא הכי אם ראוין הן להקטיר ולא היתה ראויה לקמוץ וכו' ותימה מאי תנאי שייך הא ודאי כאילו מעורבין שייריה והוי כאברי עולה ואברי חטאת שנתערבו דפליגי בה ר"א ורבנן (זבחים עז.) דלא שייך בה תנאי דליכא שום ספק אלא ודאי מקצתן ראויה להקטיר (ד) ומקצתן לאכול ולהקטיר ואותן מה שבתוכן אין ראוי להקטיר לשם עליה בכל מקום שהוא ולא שייך שום תנאי וכמדומה דרש"י נקט לי' אגב שטיפה דהחיה דפרק נושאין על האונסה (יבמות ק.) דתנן כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה ותנינן עליהם חומרי ישראל וחומרי כהנים ומפרש בגמרא דמנחתם נקמצת כמנחת ישראל ואינה נאכלת כמנחת כהנים וכולה קוגיא כי הכא והתם ודאי שייך תנאי כשהאחד מקריב מנחה אינו יודע אם כהן הוא או ישראל ונריך להתנות כמו שפירש רש"י כאן והא דתנן בהקומץ רבה (מנחות דף כג.) נתערב קומצה בשיריה או בשיריה של חבירתה לא יקטיר אית לן למימר דשמא כרבנן דפליגי אדרבי אליעזר: **הקומץ קרב לעצמו והשיריים לעצמן.** בירושל' בעי אליביה דר"ש אלין שייריש משום מה הם באים משום קומץ או משום שייריש אי תימר משום קומץ אינו נותנו בגילה ואינו נותנו לאחר מיתה ואינו מחשב להן ואי תימר משום שייריש נותנו בגילה ונותנו לאחר מיתה מהו שיחשב להן ופשיט לה מדר"א בר"ש דאמר דמתפזרין על גבי הדשן שלמטה כדמפרש בפ' ואלו הן מנחות הדא אמרו נותנו בגילה ונותנו לאחר מיתה ומחשב להן מ"ל יוסי בר בון אינו מחשב להו שלא הוכשרו לא לאכילת אדם ולא לאכילת מזבח: כהן

מסורת הש"ס

(א) [מולין קלא:], (ב) [מיר כח:], (ג) [שם כ:], (ד) סנהדרין מד:, (ה) [מופסקת פ"ב], (ו) יומא מז: יבמות ק. זבחים עו: מנחות מ:, (ז) יבמות ק. זבחים עו: [מנחות קו: יומא מז:], (ח) מנחות עד. יבמות ק. [מופסקת פ"ב שם וע"ש], (ט) [נ"ב], (י) [ויקרא ו], (כ) [רש"ל], (ל) [ויקרא ו], (מ) [ל"ל תקטירו], (נ) [דף עז.], (ס) רש"ל, (ע) ל"ל קרב לעצמו, (פ) ומקצתן לאכול ואותן כו' להקטיר אלא דמסיק לשם עליה כו'. מהרש"ל ועי' רש"ש.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מנחתה וכו' אבל דכהנת: (ב) ד"ה ואינה עולה כליל מפני שיש: (ג) ד"ה כי"ש בר"ש וכו' ואינה נקמצת ואמר ר"ש כמנחה של ישראל וכו' אף מנחת חובה של כהן וכו' לאשים כלל ור"א בר"ש פליג עליה ואמר:

גליון הש"ם

מתני' ושבעלה אינו רוצה לחשקותה. עי' יבמות דף לה ע"א תד"ה אילימא:

מוסף רש"י

האומרת טמאה אני לך. שסוטתה לבית דין על קלקולה, שהיו מלאיימין עליה כדתני' מתני' (לעיל ו:). מנחת כהנת נאכלת. כמנחת ישראל, מנחת כהן אינה נאכלת. דכולה כליל דכתיב (ויקרא ו) כליל תהיה (חולין קלא:). כל שממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו. דכתיב (ויקרא ב) כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה', והא' ממנו תעלה הוא ודרשינן ביה נמי לא תקטירו כל שממנו אשה לה', יש בכלל זה קדשים ושירי מנחה ולחם הפנים שקרב מהן כבר לאישים לאימורים, וכן הקומץ וכן הבזיכין קיימי שיריש בבל תקטירו (זבחים עו:) מאחר שנתת לאש כל משפטו הרי השיריש בבל תקטירו, דכתיב לא תקטירו ממנו אשה לה', לא תקטירו דבר שיתן ממנו לאש (יומא מז: וכעי"ז יבמות ק.). דמסיק להו לשום עצים כר"א. דפליג במס' עצים (עז:) בגבולי חטאת שהן שיריים מאחר שהוקטרו לאימורים ונתערבו לאברי חטאת באברי עולה שהן עליה, ר"א אומר יתן הכל למעלה ורואה אני את בשר חטאת למעלה כאילו הן עלים, וליף טעמא מהאי קרא ולא המזבח לא יעלו וגו' בתריה דהאי קרא לא תקטירו ממנו כתיב החטאת שהן שיריים ובבל תקטירו כאילו הן עלים, דכיון דלא מכוין לאקטורי לאו הקטרה היא ומותר לעשות כן מפני תקנת עולה (יבמות ק.). רבי אלעזר בר"ש אומר. גבי הבן המעמת הקדש בדלי דלות, שמביא מנחת חוטא וכתב בה במנחת חוטא והיתה לכהן כמנחה, כלומר אם חוטא זה כהן הוא הרי היא כמנחת ישראל, מה מנחת ישראל נקמצת אף מנחת חוטא של כהנים נקמצת, אי מה מנחת ישראל שיריה נאכלין אף זה שיריה נאכלין, מ"ל וכל מנחת כהן כליל תהיה, הא כילד הקומץ קרב בעצמו והשיריש קרבות לעצמן, דברי ר"ש, ר"א בר"ש אומר הקומץ קרב לעצמו והשיריש מתפזרין בחצי הדשן למטה מקום שנתנים שם תרומת הדשן והטולה, והיינו אלא המזבח (יבמות ק.).

מתפזרין גבי מנחת כהן חוטא שהביא מנחה על שמיעת קול או על ביטוי שפתים או על טומאת מקדש וקדשיו בדלי דלות ופליגי רבנן עליה ואמרי מנחת חובתו של כהן כליל כמנחת נדבתו ואינה נקמצת ור' שמעון דריש לקרא התם וכי נאמר והיתה לכהן כמנחתו והלא לא נאמר אלא כמנחה והאי קרא במנחת חוטא כתיב ודרשי לה הכי ואם כהן הוא תהיה לו כמנחת חוטא של ישראל מה מנחת חוטא של ישראל נקמצת אף מנחת כהן חוטא נקמצת אי מה מנחת חוטא ישראל שיריה נאכלין אף זו שיריה נאכלין מ"ל והיתה לכהן כמנחה לענין עבודת כהן שטעונה קמיצה ולא לאישים כמנחה הא כיצד הקומץ קרב בעצמו והשיריים קרבין לעצמן ליה דכל שממנו לאישים כו' אלא קומץ קרב לעצמו והשיריים מתפזרין לאיבוד ל"ה:

עין משפט
נר מצוה

לג א מיי' פי"ב מהל' מעשה הקרבנות הלכה יב:
לד ב מיי' שם הלכה י:
לה ג מיי' שם הלכ' ט:
לו ד מיי' פי"ט מהל' איסורי ביאה הלכה ז סמג לאוין קכב טוש"ע אה"ע סימן ז סעיף יב:
לז ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף יג:
לח ו מיי' פ"ב מהלכות אבל הלכ' ו ופ"ג הלכה יא סמג לאוין רלה טוש"ע י"ד סימן שנג סעיף ב:
לט ז מיי' שם סמג שם טוש"ע י"ד סימן שפט סעיף ג:
מ ח ט מיי' פ"י מהל' מעשה הקרבנות הלכ' ג סמג עשין קפד קפה:
מא י מיי' פ"י מהל' טומאת צרעת הלכ' ו סמג עשין רלה:
מב כ מיי' שם הלכ' ח:
מג ל מ מיי' פ"ג מהלכות נזירות הלכה יג:
מד נ ס מיי' שם פ"ח הלכה טו:
מה ע מיי' פ"ג מהל' אישות הל' יא סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סימן לז סעיף ג:
מו פ מיי' פי"ל מהל' גירושין הלכה ז סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן קנה סעיף ג:
מז צ מיי' פ"ד מהל' עבדים הלכה ג ב:
מח ק מיי' פט"ו מהל' סנהדרין ה"ל סמג עשין קנ:
מט ר מיי' שם הלכה ו:
נ ש מיי' פ"ג מהלכות גניבה הלכה יב [וש"ל מהל' עבדים הל' ב] סמג עשין פח:
נא ת מיי' פי"ב מהל' מעשה קרבנות הלכ' יב ופ"ד מהל' סוטה הלכה טו:
נב א מיי' פ"ב מהל' איסורי מזבח הלכ' ה סמג עשין שיח שיט:
נג ב מיי' שם הלכה ג סמג שם:
נד ג ד מיי' פי"ב מהל' מעשה הקרבנות הלכ' יב ופ"ד מהל' סוטה הלכה טו:

תוספות שאנץ

צניעותא ל"ה: כהנת מתחללת מן התרומה ומן הכהונה אם נבעלה לפסול לה ולאו דוקא נקט כהנת דה"ה דאלמנת בת ישראל שנשאת לכהן גדול אלא רבותא נקט דאפילו כהנת מתחללת מכהונה: מגלח על נזירות אביו אם נדר בנזירות והפריש קרבנותיו ומת והיה בנו נזיר הבן מגלח ביום מלאת ימי נזרו ומביא קרבנות שהפריש אביו: איקרי כאן כל שממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו פ"ה דהוה ליה למכתב כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו לה' ולמה כתב ממנו אלא למדרשי באפי נפשיה לא תקטירו כל שממנו עולה כבר אשה לה' ויש בכלל לאו זה בשר כל הקרבנות חוץ מעולה ויש בכלל זה שירי מנחות והכא נמי אמרי' דלמא בתר חלב שלה אית לן למיזל והויא ליה הקטרה דקומץ כהלכתה ואלו שירים גמורין הן והרי הן בבל תקטירו. דמסיק להו לשם עצים וכר' אליעזר ופלוגתייהו בזבחים אברי חטאת שנתערבו באברים של עולה רבי אליעזר אומר יתנם למעלה ורואה בשר החטאת כאילו הן עצים וחכמים אומרים תעובר צורתו ויצאו לבית השריפה שאסור להקטיר אברי חטאת משום לאו דכל שממנו לאישים ור' אליעזר סבר

כהן ולא כהנת. ירושלמי ר' אבהו בעי קמיה ר"ל והכתיב (ויקרא כב) וכהן כי יקנה נפש קנין כספו מעתה כהן ולא כהנת א"ל והכהן המשיח תחתיו מבניו את שבנו עומד תחתיו יצתה זו שאין בנה עומד תחתיה ה"ה דבפרק הזרוע (מולין דף קלב.) הוה מצי לשנויי נמי הכי ונתן לכהן הזרוע דלא אמר לכהן ולא לכהנת אלא אפילו לכהנת דהכא טעמא משום דכתיב והכהן המשיח תחתיו מבניו אבל התם דמי ליה משום דאהרן ובניו כתיב בפרשת מנחה אי נמי משום דהתם הוי מיעוט אחר מיעוט: [1] **מה בין איש לאשה.** בתוספתא (פ"ב) קא תשיב עובר על מצות עשה שהזמן גרמה מה שאין כן באשה האיש עובר על כל תקיף ועל כל תשתית ועל כל תעמה למתים מה שאין כן באשה האיש נדון בבן סורר ומורה ונעטף ומספד ואין האשה נעטפת ומספדת האיש נמכר ונשנה ואין האשה נמכרת ונשנית האיש נרצע ונמכר לעבד עברי וקונה לעבד עברי ואין האשה נרצעת ונמכרת וקונה ולא קתני התם כל הני דמתני' אלא דזכאי בבתו משום דמפרש התם בכסף ובשטר ובביאה ותימה אמאי לא תשיב נמי סמיכות תנופות הגשות וקמיצות דבין כהן להכהנת וכל הני דתנן בפ"ק דקידושין (דף לו.) ולא קתני נמי שהעבדי יוצא בשניה וביובל ובמיתת האדון משא"כ בעבריה הזב מטמא בראיות ולא הזבה מצורע אסור בתשמיש המטה ולא מצורעת דמפרש בריש פרק מחוסרי כפרה (כריתות דף ח:) מחוץ לאהלו ולא מחוץ לאהלה:

[מ] **האיש מגלח על נזירות.** בפ"ד דנזיר (דף ל.) ובפרק בתרא דכריתות (דף מ:) מפ' דדוקא על מעות סתומין ולא על מעות מפורשין: **שנאמר את בתי.** מרישא דקרא יליף ליה ואמר אבי הנערה אל הזקנים משמע למעט אמה דאינה זוכה בבתה לתת: **ותלית אותו ולא אותה.** בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מו.) נפקא לן מוכי יהיה בחיים ולא באשה: **בגניבתו ולא בגניבתה.** תימה כיון דאי גנבה אינה נמכרת בגניבתה א"כ אין ב"ד רשאין למוכרה דבית דין אין מוכרין אלא בגניבתו ובפ"ק דקידושין (דף יד:) ממעטי רבנן מורלע את אזנו אזנו שלו ולא אזן של מוכר עצמו דדוקא מכרוהו בית דין נרצע ואשה הואיל ואין בית דין מוכרין אותה אינה יודעת כתובתה: **פחם אישה.** דאינה נרצעת ואמאי איצטריך לרבנן [1] למילף מהעבד ולא אמה העבריה דאינה נרצעת וי"ל כיון דאינה נמכרת אלא ע"י אביה סד"א תיהוי מכירה דאב במקום מכירת בית דין ותרצע להכי איצטריך קרא:

הדרן עלך היה נוטל

ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות בתובה. ירושלמי יודעת היתה שאין ארוסה שותה ומה הכניסה עצמה [מ] למספר הזה המרובה בשביל לפוסלה מכתובתה פר"ח ארוסה אע"פ שאין לה כתובה יש לה מנה ומאתים ועל מנה ומאתים קתני הכא לא נוטלת כתובתה רש"י פי' דליכא למיפסט ממתני' הא דאמר רב המנונא [מ] שומרת יבם שזנתה אסורה ליבמה דאפילו אי לית לן דרב המנונא מיהו אי לא בעי יבם למינסב אשה זונה אינה נוטלת כתובתה מיהו תימה אי לית לן דרב המנונא קרא מאי איצטריך למעוטי והא תנן בפרק היה מביא (לעיל דף יח:) כל שמיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה דמה קינוי שייך היכא דלא מיתסרא בתמיתותיה אלא מדאיצטריך למעוטי ש"מ דמיתסרא מיהו ליכא למיפסט מהכא משום דמוקי לה בגמרא כגון שבא עליה יבם בבית אחיו דקנאה לפוטרה בגט בלא חליצה אפילו אליבא דשמואל הלכך שייכא נמי אשתו ליאסר עליו בזנות כדברי הכל: **אלמנה לכ"ג וכו'.** אמי דלא ענייב ותני להו אלו לא שותות ולא נוטלות כתובתן ותני ארוסה ושומרת יבם אלמנה לכ"ג וכו' מעוברת חבירו ומניקת חבירו ואיילונית זקינה וכו' י"ל משום הכי פלגינהו משום דחלוקין בטעמם מיהו תימה אמאי לא תנא מעוברת בתר בבא דאלמנה לכ"ג דדמי בטעמא וה"ל למיתני בתחלת הפרק אלו לא שותות ובתר ליחסב וליזל כולהו כל הני דדמיין להדדי כל חד וטפי הוה שייך למיתני אלו בראש כולן ממאי דתני קתא דלא שותות והדר תני אלו: שאינה

ה"ג **ואפי' רבנן לא פליגי עליה אלא במנחת חוטא של כהנים דבא הקרבה היא.** דמקשי חובתו לנדבתו דלא בעי קמיצה אבל הא דלאו בת הקרבה היא דאמא בתר דידה אזלי' ושירים גמורין נינהו אפי' רבנן מודו דמתפזרין אבית הדשן ל"ה. ה"ג א"כ מה ת"ל איש לענין שלמטה לא למעוטי מטומאה האמורה בפסוק זה בא למעוטי אלא מענין האמור בפסוק שלאחריו דכתיב ביה פריעה ופרימה דליכא למימר דלענין שלמעלה קאמר דדוקא האיש נחלט ואין האשה נחלטת [פ] דהא אינה פורעת ופורמת. אותו בלא כסותו ולא אותה בלא כסותה. וא"ת לרבנן דר' יהודה דלעיל דאמרי אין האשה נסקלת ערומה משום דחיישינן להרהור ובעי נמי ברור לה מיתה יפה [צ] ותיפוק לי מהאי קרא. וי"ל דאי מההיא אשה בין בכסותה בין שלא בכסותה קמ"ל רב נחמן דאמר קרא ואהבת לרעך כמוך. אבל ר' יהודה דאמר לעיל דאין מכסין אותה אלא שני פרקים משום דצערא דגופה עדיף ספי (ולית ליה) [וא"ת אטו לית ליה] הך דרשא דהכא הא אותה בכסותה. וי"ל דאה"נ דלית ליה א"נ אית ליה וסבירא ליה דקרא לא אתא אלא שיכסו אותה שני פרקים אבל יותר לא משום צערא דגופה עדיף טפי ורוצה לומר הא אותה בכסותה בשני פרקים שמכסין אותה: בגנבתו ולא בגנבתה כו'. ואע"ג דדרשי' מהאי קרא בגנבתו ולא בכפלו בגנבתו ולא בזממו (שאם הודה לא ישלם פי' שנים ממה שהחזיר) בגנבתו גנבה אחת ולא ב' גנבות י"ל דכולהו הא דרשות

ש"מ: **סליק פירקא**

פרק שלישי ארוסה

ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה שהיא גרמה לאסור עצמה שנסתרה אחר קנוי פרשב"ם. ואפי' למאן דלית ליה דרב המנונא דאמר שומרת יבם שזנתה אסורה ליבמה מ"מ נהי דהוי מותרת לו. אי לא בעי לאינסובי משום שהיא זונה תפסיד כתובתה כיון שזנתה. מיהו אומר ר"ש דהלכה ג) דארוסה זו שזנתה דנאסרה בביאה זו על בעלה והך כו' עקיבא דמשוי חייבי לאוין כערוה. אלמנה לכהן גדול לא שותות ולא נוטלות כתובה ואע"ג דשאר אלמנה לכהן גדול לא קנסוה רבנן ואית לה כתובה כדאיתא בפ' אלמנה ניזונות זו אין לה כתובה שסתירתה גרמה לה ליאסר עליו ואפי' ראויה לו הלכך לאו בת כתובה היא דלא עדיפא מכשרה ל"ה ולא שותות דלא נאמרו בפרשה אלא בראויה לקיימה והכי תני בספרי כי תשתה אשתו בראויה לאישות הכתוב מדבר פרט לאלמנה לכהן גדול וא"ת אמאי לא תאני כולהו בחד בבא וי"ל דארוסה ושומרת יבם נפקא לן [מקרא אחרינא דכתיב] תחת אישה בישובת תחתיו הכתוב מדבר וא"ת תיפוק לי שאינה שותה משום דכתיב ונקה האיש מעון וזה אינו מנוקה מעון כיון שנשא אשה שאינה ראויה לו. וי"ל דחשבי' ליה מנוקה מעון כיון דאין העון בא אחר הקינוי והוו המים בודקין אשתו אי לאו טעמא דלעיל וא"ת אמאי לא פליגי ב"ש וב"ה גבי ארוסה ושומרת יבם כמו דפליגי בסמוך גבי מתו בעליהן עד שלא שתו והוו להו לב"ש לומר דנוטלות כתובה דאלמנה לכ"ג וכו' מעוברת חבירו ומניקת חבירו ואיילונית זקינה וכו' י"ל משום הכי פלגינהו משום מתו בעליהן אין יודעות שלא יהיו בעליהן לבודקן משנסתרו ולא סמכי אדעתיהו שימותו בעליהן והן נזהרות ביותר מליסתר לפי' קאמר ב"ש דנוטלות כתובה ועוד י"ל דשאני התם גבי מתו בעליהן שאינן חשובות עוברות על דת כיון שיכולין בעליהן לבדקן אבל

ת"ל איש לענין שלמטה. דמשמע איש ולא אשה, ולאו אטומאת מקא, דהתם אפילו אשה, אלא אקרא דאמטומאת קאי אשה דמשמע בפריעה ופרימה (שם) שפריעה ופרימה כתובה בתמיהון לומר לך איש פורע ופורם (כריתות ח:). **הלכה היא בנזיר.** שאשה מזיר ולא האשה (נזיר כח:). **הלכה היא בנזיר.** שהכן מגלח ואין לנו ללמוד הימנו, אלא מה שמטורת הוא בזיבוי כן ולא בת (שם ל.). הדרן עלך היה נוטל **לא שותות.** אם נסתרו דבעינן תחת אישה (קדושין כז: יבמות נח.). **ולא נוטלות כתובה.** אם קינא לה ונסתרה, שהיא גרמה לאסור עליו עצמה עליו (שם).

עין משפט נר מצוה

נה א מיי' פ"ה מהל' טומאת צרעת הלכה ח:

ב [מיי' פ"ב מהל' אבל הל"ו. ופ"ג הל' יא טוש"ע יו"ד סי' שנג סעי' ב]:

נו ג מיי' פ"ב מהל' מזיקות הלכה יג:

נז ד מיי' שם פ"ח הלכה טו:

א ה מיי' פ"ב מהלכות סוטה הלכה ב:

ב ו מיי' שם הלכה ח והלכה טו:

תוספות שאנץ

ה"ג ואפי' רבנן לא פליגי עליה אלא במנחת חוטא דבת הקרבה היא דמקשינן חובתו לנדבתו דלא בעיא קמיצה אבל הא דלאו בת הקרבה היא דלמא בתר דידה אזלי' ושירים גמורין נינהו אפי' רבנן מודו דמתפזרין אבית הדשן ל"ה. ה"ג א"כ מה ת"ל איש לענין שלמטה לא למעוטי מטומאה האמורה בפסוק זה בא למעוטי אלא מענין האמור בפסוק שלאחריו דכתיב ביה פריעה ופרימה דליכא למימר דלענין שלמעלה קאמר דדוקא האיש נחלט ואין האשה נחלטת [פ] דהא אינה פורעת ופורמת. אותו בלא כסותו ולא אותה בלא כסותה. וא"ת לרבנן דר' יהודה דלעיל דאמרי אין האשה נסקלת ערומה משום דחיישינן להרהור ובעי נמי ברור לה מיתה יפה [צ] ותיפוק לי מהאי קרא. וי"ל דאי מההיא אשה בין בכסותה בין שלא בכסותה קמ"ל רב נחמן דאמר קרא ואהבת לרעך כמוך. אבל ר' יהודה דאמר לעיל דאין מכסין אותה אלא שני פרקים משום דצערא דגופה עדיף ספי (ולית ליה) [וא"ת אטו לית ליה] הך דרשא דהכא הא אותה בכסותה. וי"ל דאה"נ דלית ליה א"נ אית ליה וסבירא ליה דקרא לא אתא אלא שיכסו אותה שני פרקים אבל יותר לא משום צערא דגופה עדיף טפי ורוצה לומר הא אותה בכסותה בשני פרקים שמכסין אותה: בגנבתו ולא בגנבתה כו'. ואע"ג דדרשי' מהאי קרא בגנבתו ולא בכפלו בגנבתו ולא בזממו (שאם הודה לא ישלם פי' שנים ממה שהחזיר) בגנבתו גנבה אחת ולא ב' גנבות י"ל דכולהו הא דרשות

ש"מ: **סליק פירקא**

פרק שלישי ארוסה

ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה שהיא גרמה לאסור עצמה שנסתרה אחר קנוי פרשב"ם. ואפי' למאן דלית ליה דרב המנונא דאמר שומרת יבם שזנתה אסורה ליבמה מ"מ נהי דהוי מותרת לו. אי לא בעי לאינסובי משום שהיא זונה תפסיד כתובתה כיון שזנתה. מיהו אומר ר"ש דהלכה ג) דארוסה זו שזנתה דנאסרה בביאה זו על בעלה והך כו' עקיבא דמשוי חייבי לאוין כערוה. אלמנה לכהן גדול לא שותות ולא נוטלות כתובה ואע"ג דשאר אלמנה לכהן

מסורת הש"ס

א) [קדושין לה:]; [כריתות ח:] ערכין ג.]; **ג)** מזיר כח.; **ד)** [שם ל.]; **ה)** סנהדרין מה.; **ו)** סנהדרין מו.; **ז)** יבמות נח. קדושין מ.; **ח)** [דברים כב]; **ט)** [נקמן כד.]; **י)** [לעיל יח:]; **כ)** [מאורה. רש"י]; **ל)** [שייך לעמוד א' במשנה]; **מ)** [נ"ז שייך לע"א במשנה]; **נ)** [קדושין טו.]; **ס)** ל"ל למספק; **ע)** [לעיל יח:];

תורה אור השלם

1. וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל:
ויקרא ו טז

2. וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדְּשׁוֹ: ויקרא כא טו

3. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו:
ויקרא כא א

4. כָּל זָכָר בְּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חֹק עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְיָ כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ:
ויקרא ו יא

5. אִישׁ צָרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טַמֵּא יִטַּמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוֹ:
ויקרא יג מד

6. וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא
ויקרא יג מה

7. וְאָמַר אָבִי הַנַּעֲרָ אֶל הַזְּקֵנִים אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וַיִּשְׂנָאֶהָ: דברים כב טז

8. וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים:
שמות כא ז

9. הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל הַשֹּׁמְעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה: ויקרא כד יד

10. וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ:
דברים יז ה

11. וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ:
דברים כא כב

12. אם זָרָה הַשֵּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם אם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בְּגִנְבָתוֹ: שמות כב ב

13. זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה:
במדבר ה כט

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ג"ג וכו' ופורס כו' פי' מה מ"ל: **(ב)** ד"ה ונגמו אותו מאי אותו אלימא וכו' ולא בכסות: **(ג)** רש"י ד"ה ולא נוטלות וכו' ושומרת יבם:

מוסף רש"י

כשהוא אומר והצרוע. משמע לרוע אחיריא לרבות את האשה (ערכין ג.). **מה** ת"ל איש לענין שלמטה. דמשמע איש ולא אשה, ולאו אטומאת קאי, דהתם אפילו אשה, אלא אקרא דלמטה קאי דמשמע בפריעה ופרימה (שם) שפריעה ופרימה כתובה בתמיהון לומר לך איש פורע ופורס (כריתות ח:). **הלכה היא בנזיר.** שאשה מזיר ולא האשה (נזיר כח:). **הלכה היא בנזיר.** שהכן מגלח ואין לנו ללמוד הימנו, אלא מה שמטורת הוא בזיבוי כן ולא בת (שם ל.). הדרן עלך היה נוטל **לא שותות.** אם נסתרו דבעינן תחת אישה (קדושין כז: יבמות נח.). **ולא נוטלות כתובה.** אם קינא לה ונסתרה, שהיא גרמה לאסור עליו עצמה עליו (שם).

מ) לשון זה ל"ע דהא בהדיא אמרינן דנפ"ל מקרא דאשה נמי נחלטת ואולי דע"ש הוא ול"ל דהא והצרוע כתיב. **נ)** ר"ל כמו דאיתא בסנהדרין דף מה וע"ש בכ"ש ד"ה להרהורא ובתוס' שם ד"ה הא. **ג)** נראה ד"ל דהלכה דשומרת יבם שזנתה דנאסרת על היבם ותך כר"ש וכו'.

נתינה. מן הגבעונים ואסורין לבא בישראל כדאמרינן ביבמות (דף עח:) **דוד גזר עליהן: לא שאסור.** דלא נאמרה פרשה אלא בראויה לקיימה והכי תניא בספרי [נשא ה יב] כי תשטה אשתו בראויה לאישות הכתוב מדבר פרט לאלמנה לכ"ג וכו': **ולא נטלה כתובה.**

ואע"ג דשאר אלמנה לכ"ג לא קנסוה רבנן כתובה כדאמרינן בכתובות בפרק אלמנה גזונית (דף ק:) זו אין לה דסתירתה גרמה לה ליאסר עליו ואפי' היא ראויה לו הלכך לאו בת כתובה היא דלא עדיפא מכשרה: **אמר בעלה איני משקה ובעלה בא עליה בדרך.** שהוא גרם לה שלא תשתה נוטלת כתובתה: **מתו בעליהן.** של כל סוטות הנסתרות ולאויות לשתות ולא הספיקו להשקותן כו': **ולא שאסור.** דבעינן והביא האיש את אשתו וגו'[1] : **וכ"ש מוכרים לו שאסור לו לא נוטלות כתובה.** כלומר מתוך שלא שותות לא נוטלות כתובה. וכגמ'[2] מפרש פלוגתייהו: **מעוברת חבירו.** שמת והניחה מעוברת ומניקה לו שגירשה והיא מעוברת לו מניקה ואסרוה חכמים[3] לינשא עד שיהא הולד בן ג' שנים שכך זמן יניקתו והלך זה ונשאה וקינא לה לא שותה שהרי אינה לו עדים שהיא טמאה[4] : **יכול הוא להפרישה.** עד כ"ד חדש ולהחזירה הלכך ראויה לאישות קיימא ביה: **איילונית.** דוכרייתא דלא ילדה שממעי אמה נגרלת כך ואין לה סימני אשה לא דדים ולא שערות וקולה עבה: **ושאינה ראויה לילד.** ששתת כוס עיקרין. ואסורות לקיימה למי שאין לו בנים שהרי נצטוו ישראל על פריה ורביה: **אשה כהן שותה ומוסרים לבעלה.** אם נמצאת נקיה. ובגמ'[5] פריך פשיטא: **אשת סרים.** כגון[6] שנסתרס לאחר שנשאה דקדמה שביבת בעל לבועל: **שותה.** וכגמ'[7] פריך פשיטא: **ע"י כל העריות מקנין.** אם קינא לה מאביה ומאחיה ומאחד מכל העריות שבתורה ונסתרה הוי קינויו קנוי ונאסרת עליו ושותה. ובגמ'[8] פריך פשיטא: **חוץ מן הקטן.** דכתיב[9] שכב אים אותה: **וממי שאינו אים.** וכגמ'[10] מפרש לה: **ואלו שב"ד מקנין לכן.** אם רואין אותם מתנהגות בפרילות: **לא להשקותה אמרו.** הם לא יסקוה דבעינן והביא האיש את אשתו ובעלה נמי לא יסקנה בקינוי זה[11] לכשירלה דבעינן וקינא והביא[12] ורבי יוסי לא בעי וקינא והביא: **גמ' הא קנוי מקני לה.** ליאסר עליו מדקתני לא נוטלות כתובה: ס"ג **דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם לרבות ארוסה ושומרת יבם נקינוי.** ולא גרס אים אים דלדרשא אחרינא דרשינן ליה לקמן (דף כז.) אלא ריבויא מואמרת אליהם וה"ל אמר לקמן בפירקין[13] ואמרת רבויא הוא: **יכול שאני מוציא כו'.** דממשמעות קרא משמע לן ארוסה למעוטי דלא קיימן בה תחת אישך אבל שומרת יבם קיימן בה תחת אישך כדמפרש לקמיה דלא מיחסרא מסירה לחופה: **ורבי יונתן.** משמע ליה מיעוטא קמא לשומרת יבם אבל ארוסה קיימא בה אישות אי לאו דהדר מעטיה קרא אחרינא כדמפרש לקמן [ע"ב] משום דהוא קידשה ואינה באה לו מכח קדושי אחרים ועוד שנסקלת על ידו מה שאין כן בשומרת יבם: **מר אלימא ליה ארוסה.** רבי יונתן משיבה ליה ארוסה אשה גמורה טפי משומרת יבם: **דקדושי דידיה.** שע"י קידושי עצמו באה לו: **וסוקלין על ידו.** אם זינתה נסקלת בשבילו: **דלא מחסרא מסירה לחופה.** דנקנית ליבם בביאה גרידתא ואפי' בזנות להיות כאשתו לכל דבר כדתנן ביבמות (דף נג:). ומייתי' לה לקמן בפירקא [ע"ב] : **גרסות אשת חרש** (ג) **שוטה.** שב"ד מקנין לכן. ובריתא היא בשילהי פירקין:

שעמוס

שאינה ראויה לילד. רש"י פי' שתת כוס עיקרין אבל בפ' אע"פ (כתובות דף ס:) לא משמע הכי דמייתי התם ברייתא ותני בה או שהיתה היא עקרה זקינה ואיילונית ושאינה ראויה לילד אלמא דשאינה ראויה לילד לאו עקרה ולפרש"י שתת כוס עיקרין היינו עקרה וזה לשון ר"ח התם איכא למישאל היינו איילונית היינו עקרה היינו שאינה ראויה לילד ותשובה שאמרנו בפרק יש נוחלין (ב"ב דף קיט:) ניסת לכ' יולדת עד מ' ניסת למ' שוב אינה יולדת וס"ה שנוכל לפרש שאינה ראויה לילד ששהתה אחר בעלה עשר שנים ולא היה דעתה לינשא דאמר בסוף פרק ד' אחים (יבמות דף לד:) אמר רב נחמן אמר שמואל כל ששהתה אחר בעלה י' שנים שוב אינה מתעברת כי אתת רבין אר"י ג"ש אלא שאין דעתה לינשא ואע"ג דאמר בגמ' בעקרה וזקינה ולפי' ר"ח לא הזכיר עקרה במשנה י"ל דלא דק בלישנא מיהו תימה אמאי לא תנא נמי במתני' עקרה: **ושאר כל הנשים או שוטות.** תימה הא משנה יתירא מאי קמ"ל הא שמעינן ליה מרישא והאומרת איני שותה אינה נוטלת כתובתה ואומר רבי דווקא מעוברת אינה שותה משום דאיכא סכנת נפשות כדאמר בפרק החולץ (יבמות דף מב:) אבל ניסת בתוך ג' חדשים מאי דהוה הוה ותו לא קנסינן ליה להוליא וקרינן בה אשתו הרשויה לו ובכהן אפילו לרבנן אינה שותה דמסקינן בפ' החולץ (שם לז.) אפילו לרבנן יוליא בגט: **ורבי יונתן האי איש איש מאי עביד ליה מיבעי ליה וכו'.**

תימה והא איהו דאמר בפ' אלו הנמנקין (סנהדרין דף פה:) גבי אים אים דכי יקלל את אביו ואת אמו קאמר דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשים ליה לדרשה אחריתי וכ"ת היכא דאיכא למדרש אפי' מאן דאתא ליה ד"ת מודה הוא דדרשינן ג"כ מאי פריך ברישא פרק השואל (ב"מ דף לד:) אהא דקא בעי אביה מגנב דשומר שכר חייב דתני' אם גנוב יגנב אין לי אלא גניבה אבידה מנין ת"ל גנוב יגנב מ"מ הניחא למ"ד לא ד"מ אלא למ"ד אמרי' מא"ל והא התם איכא למדרש ולא דרשינן אלא אמר ד"ת והכא אמאי דרשינן לה ואמרי' בפ' השוחט והמעלה (זבחים קח:) נמי ורבי יוסי מדהוא אים אים דברה האי אים אים נמי דברה אלא השוחט להדיוט דחייב מנא ליה ולא אמרת כיון דמצי למדרש מודה הוא דלא אמר דברה וקשה לייש שמועות דד"ת דקשי' דר"מ אדר"מ ודר' יהודה אדר' יהודה ודרבי יוסי אדר' יוסי ודר"ש אדר"ש דר"מ דאמר בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף נו.) לרבנן גבי אים אים דכתיב גבי ברכת השם ד"ת ור"מ דרשם ליה לרבות כיוויים ובפ"ב דמסכת ע"ז (דף כז.) נמי פליג ר' יהודה ור' יוסי דא"ר יהודה כותי לא ימול ישראל מפני שהוא מל לשם הר גריזים אמר לו ר' יוסי וכי היכן מצינו מילה בתורה לשמה ומפרש טעמא דר' יהודה משום דכתיב לה' המול ורבי יוסי המול ימול כתיב ואידך נמי הכתיב המול ימול ד"ת לשון בני אדם ק) [אלמא דרבי יוסי ליה ליה דברה תורה כו'] והתם בההוא שמעתתא גופיה פלוגתא ר"מ ור' יהודה ואמרינן ימול כותי ולא ימול אלמאי דברי ר"מ והיינו כר' יוסי דאמר כותי שפיר דמי דלא אמר ד"ת ובפ' ד' מחוסרי כפרה (כריתות דף יא.) אמרינן לאחרים בשלמא והפדה לא נפדתה דקסבר ד"ת ואחרים היינו ר"מ כדאיתא בסוף מס' הוריות (דף יג:) דר' יהודה מהא דהמול ימול דקא אמר ד"ת ובפ' מציאת האשה (כתובות דף סז:) מייתי ברייתא העבט תעביטנו זה שאין לו ואין רואה להתפרנס נותנין לו לשם מתנה וכו' דברי רבי יהודה והכ"ל יש לו ואינו רואה להתפרנס אין נזקקין לו אלא מה אני מקיים תעביטנו ד"ת אבל ר' יהודה דרש ליה וכן בפ' בנות כותים (נדה לב:) ובפ' יולא דופן (שם דף מד:) אים אים מה ת"ל אים אים לרבות תינוק בן יום א' שמטמא בזיבה דברי רבי יהודה ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר א"ל הרי הוא אומר והזב את זובו וגו' א"כ מה ת"ל אים אים ד"ת דר' יוסי מהניא דהשוחט והמעלה (זבחים דף קח:) דלאיתיבן לעיל דקאמר אים אים ד"ת והניא דהמול ימול דאיכא דדרשם לה ופליג אדר' יהודה דאמר ד"ת דר"ש הוה אים אים דקא"ר יוסי בפ' השוחט (גם זה שם) ד"ת פליג עליה ר"ש ואמר ודרשם לרבות שנים שאחזו באבר והעלו שחייבין ובפ' אלו מציאות (ב"מ לא:) אמר יש לו ואינו רואה להתפרנס אין נזקקין לו א"כ מה ת"ל תעביטנו ד"ת ונראה דמאן דס"ל דאמר ד"ת מודה כל היכא דאיכא למדרש דרשינן לי' וכל הני תנאי סברי להו

ד"ת

נתינה לישראל ובת ישראל לממזר ולנתין לא שותות ולא נוטלות כתובה ואלו לא שותות ולא נוטלות כתובה [א]האומרת טמאה אני [ב]ושבאו לה עדים שהיא טמאה [ג]והאומרת איני שותה אמר בעלה איני משקה ושבעלה בא עליה בדרך נוטלות כתובה ולא שותות [ד]מתו בעליהן עד שלא שתו [ה]בש"א נוטלות כתובה ולא שותות [ו]ובה"א [ז]או שותות או לא נוטלות כתובתן מעוברת חבירו ומניקת חבירו לא שותות ולא נוטלות כתובה דברי ר"מ וחכ"א [ח]יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן [ט]איילונית וזקינה ושאינה ראויה לילד לא נוטלות כתובה ולא שותות ר"א אומר יכול הוא לישא אשה אחרת ולפרות ולרבות הימנה ושאר כל הנשים או שותות או לא נוטלות כתובה [י]אשת כהן שותה ומותרת לבעלה [יא]אשת סרים שותה [יב]ע"י כל עריות מקנין [יג]חוץ מן הקטן וממי שאינו איש [יד]ואלו שב"ד מקנין להן מי שנתחרש בעלה או נשתטה או שהיה חבוש בבית האסורין [טו]לא להשקותה אמרו אלא לפוסלה מכתובתה ר' יוסי אומר אף להשקותה לכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה: **גמ'** [טז]מישתא הוא דלא שתייא הא קנוי מקני לה מה"מ דת"ר [1]דבר אל בני ישראל [2] ואמרת (לא) לרבות ארוסה ושומרת יבם לקינוי ומתני' מני רבי יונתן היא דתניא תחת אישך פרט לארוסה יכול שאני מוציא אף שומרת יבם ת"ל איש איש דברי רבי יאשיה ר' יונתן אומר תחת אישך פרט לשומרת יבם אוציא שומרת יבם ולא אוציא את ארוסה תלמוד לומר אשר תשטה אשה תחת אישה פרט לארוסה מר אלימא ליה ארוסה דקידושי דידיה וסוקלין על ידו ומר אלימא ליה שומרת יבם דלא מיחסרא מסירה לחופה ורבי יונתן האי איש איש מאי עביד ליה מיבעי ליה [3]לרבות אשת חרש ואשת שוטה ואשת

שעמוס

מסורת הש"ס

(א) יבמות לח: כתובות פא., ב) [עי' תוס' לקמן כה. ד"ה ב"ש], ג) [עי' תוספות לקמן כה: ד"ה ב"ה], ד) [עי' תוס' יבמות לו: ד"ה ולא קתני], ה) [לקמן כה.], ו) [לקמן מז.], ז) [במדבר ה], ח) [לקמן כה:], ט) [כתובות פ.], י) [לקמן כו:], כ) [ועי' היטב בכש"י לקמן כו. ד"ה קמ"ל וכו'], ל) [לקמן כו:], מ) [שם], נ) [במדבר ה], ס) [לקמן כו:], ע) [ס"ל לכשילא], פ) [במדבר ה], צ) [דף כו.], ק) רש"ל,

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואמרת אליהם לרבות: (ב) רש"י ד"ה לרבות אשת חרש ואשת שוטה:

גליון הש"ם

גמ' ואמרת לרבות ארוסה. עיין לקמן דף כו ע"א תד"ה ואמרת:

מוסף רש"י

מתו בעליהן עד שלא שתו. כל אשה שקינא לה בעלה ונסתרה ומת עד שלא שתתה (יבמות לח:) אבל הנשים שבעולם קא", שקינאו להן בעליהן ונסתרו ולא הספיק להשקותה עד שמת (כתובות פא.). **נוטלות כתובה.** ואע"פ שאמת זינתה ואין לה כתובה (יבמות שם). **ולא שותות.** דבעינן והביא האיש את אשתו ולישקה (שם ושם).

תוספות שאנץ

ארוסה ושומרת יבם כיון שאין בעליהן יכולין לבדקן חשובות כעוברות על דת ואפי' בלא קינוי אמרי' בגמ' דעוברת על דת יש לה להפסיד כתובתה אפי' בלא התראה: מתו בעליהן כו' ובה"א או שותות או לא נוטלות כתובה ובכתובות פ' האשה שנפלו פריך או שותות והביא האיש את אשתו אמר רחמנא וליכא אלא מתוך שלא שותות לא נוטלות כתובה: מעוברת חברו ומינקת חבירו פ"ה אם מת הנישא מעוברת או מינקת או שגרשה בעלה והיא מעוברת ומניקה ואסרוה חכמים לינשא עד שיהא הולד בן ב' שנים שכך זמן יניקתו והלך זה ונשאה וקנא לה לא שותה שהרי אינה ראויה לקיימה משמע מתוך פ"ה דאפי' מגורשת צריכה להמתין כ"ד חדש ודלא כפי' ה"ר שמשון מפלאירא בפרק אע"פ דדוקא באלמנה אמרי' דצריכה להמתין כ"ד חדש משום דמשעבדא ליה להניק בנו אבל בגרושה שאינה משעבדא להניקו אינה צריכה להמתין והכ' משמע דצריכה גרושה להמתין וכן פר"ת דבין גרושה ובין אלמנ' צריכה להמתין כ"ד חדש ומביא

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ב מהל' סוטה הלכה ו סמג עשין מד:
ד ב מיי' שם פ"ו הלכה יד:
ה ג מיי' שם פ"ג הלכה ו סמג שם:
ו ד מיי' שם הלכה ז:
ז ה מיי' שם הלכה ט:
ח ו מיי' שם הלכה י:
ט ז מיי' שם פ"ג הל' כא:
י ח מיי' שם פ"ב הלכ' ו:
יא ט י מיי' שם פ"ו הלכה ו סמג עשין מ"ע סימן קנח סעיף ג:
יב כ מיי' שם הלכה י סוס"ע שם סעיף יג:
יג ל מיי' שם הלכה [י] יא:

תורה אור השלם

1. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בּוֹ מָעַל: במדבר ה יב

תוס' שאנץ (המשך)

ראיה לדבריו דאף לב"ש דאמרי שומטת דד מפיו ולא משעבדא ליה אפי' הכי קאמרי שלא תנשא עד לאחר כ"ד חדש וכן משמע דאין חילוק בין גרושה לאלמנה מהני טעמי דמייתי ביבמות וכן פי' פ' אע"פ והא דלא תני להו בהדי אלמנה לכתן גדול משום דליכא בהני כי אם איסור דרבנן אבל בהני דלעיל איכא איסורא דאורייתא. ואע"ג דתני לעיל חלוצה דאין בה אלא איסורא דרבנן משום דאגב דנקט גרושה נקט חלוצה ומחד קרא מסמיך להו ביבמות. יכול הוא להפרישה עד כ"ד חדש ולהחזירה הלכך ראויה לאישות קר' ביה: וק' דמשמע דלהפרישה ר"ל בלא גט וה"נ דייקא תלמודא בפ' החולץ דיקא נמי דקתני יוציא ולא קתני יפריש משמע דאי הוה קתני יפריש הוה ר"ל בלא גט והכא נמי להפריש ר"ל בלא גט. וק' דאמרי' בפ' החולץ לא ישא אדם מעוברת חברו ומניקת חברו ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית דברי ר' מאיר ורחכ"א יוציא וכשיגיע זמנו לכנוס יכנוס וקאמר רבא לדברי חכמים יוציא בגט והכא אמר דאין צריכה גט וי"ל דלעולם צריכה גט והאי דקאמר התם דיקא נמי דקתני יוציא ולא קתני יפריש ה"פ דיקא נמי דקתני יוציא דמשמע בגט ולא קתני יפריש דמשמע בין בגט בין בלא גט ולהפריש דהכא ר"ל בגט. עוד אומר רב יוסף בכור שור דלעולם ר"ל להפרישה בלא גט ולא ק' דהתם אמרי' דצריכה גט לפי דליכא אלא חד איסורא דרבנן וחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ולכך צריכה גט אבל הכא חמיר עליה משום דאיכא תרי איסורי משום דהיא מעוברת חברו ועוד דקינא לה ונסתרה לכך אינה צריכה גט וכן עשה במעשה שאירע בנו מאדם אחד

עין משפט נר מצוה

יד א מיי׳ פ״ב מהל׳ סוטה הלכה ה:
טו ב מיי׳ פ״מ מהל׳ תרומות הלכה ו טוש״ע אה״ע סימן קסו סעיף ט:

תורה אור השלם

1. וְאִתָּ֣ כִּי שָׁטִ֗ית תַּחַת אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ:
במדבר ה כ

תוספות שאנץ

שקידש מעוברת חברו ולא נשאה והורה דיכול הוא להפרישה בלא גט משום דחמיר עליה דאיכא תרי איסורי חדא דמעוברת חברו ועוד דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה ה״נ כיון דאיכא תרי איסורי חמיר עליה ויכול להפרישה בלא גט אבל גם מההיא דאמר בפ׳ החולץ קידש תוך ג׳ חדשים וברח פליגי בה רב אחא ורפרם חד אמר שמותי משמתי׳ ליה וחד אמר ערוקי מסתיה משמע דוקא משום דברח הא אם לא ברח תרווייהו מודי דמשמתי׳ ליה ואמאי והא אמרינן הכא דיכול להפרישה בלא גט. וי״ל דשאני התם משום דשמא יבוא הדבר לידי קלקולא כדמפ׳ ביבמו׳ גזירה שמא יקח אחותו מאביו ויבם אשת אביו מאמו ויוציא את אמו לשוק ויפטר את יבמתו לשוק אבל הכא דליכא למיחש דאיירי שנשאה לאחר ג׳ חדשים להכי אמרי׳ דיכול להפריש בלא גט: האילונית פ״ה דורכרנית שממעי אמה נכרת שלא היו לה סימני אשה לא דדין ולא שערות וקולה עבה: ושאינה ראויה לילד פ״ה כגון ששתת כוס עיקרין. ור״ח פי׳ שנישאת לאיש בת מ׳ שנה ושוב אינה יולדת לעולם כדאיתא (בב״ב דף קי:) לא שותות לפי שאסור לקיימה למי שאין לו בנים לפי שהרי נצטוו ישראל על פריה ורביה ל״ה ואשת סריס שותה פ״ה דמיירי בשנסתרס לאחר שנשאה דאי מקודם שנשאה א״כ קדמה שכיבת בועל לבעל ואגן בע״י שקדמה שכיבת בעל לבועל ובגמ׳ פרי׳ פשיטא דשותה: על ידי כל העריות מקנין אם קינא לה מאביה ומאחיה ומאחד מכל העריות ונסתרה דהם קינויו קינוי: ואלו שב״ד מקנין להם אם רואין אותם שמתנהגות בפריצות ולא להשקותן אמרו דהם לא ישקוה והביא האיש את אשתו כתיב ובעלה נמי לכשיצא לא ישקנה בקינוי זה דבע״ ווקינא את אשתו והביא ור׳ יוסי לית ליה וקינא את אשתו והביא: **גמ׳** דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם לרבות ארוסה ושומרת יבם לקינוי ויש ספרים דגרסי איש איש ול״ג ליה דלדרשא אחריני דרשי׳ ליה לקמן אלא ריבויא הוי מואמרת וה״נ אמרי׳ לקמן בפי׳ ואמרת ריבויא הוא ל״ה: למר אלימא ליה שומרת יבם דלא מחסרא מסירה לחופה דנקנית

מסורת הש״ס

ד״ת מיהו היכא דמצי למידרשיה להעמיד קבלתם לו סברתם דרשינן ליה ובהא פליגי מאן דאית ליה דאמר דברה ומאן דלית ליה דברה מאן דאית ליה דברה אין לו כח להוציא יתור הלשון ממשמעות ואם אינו ענין לגופו אלא כיון דמצינו למימר דברה תורה אמר ד״ת ולא נוציאנו ממשמעותו דלאו קרא יתירא הוא להכי פריך בפ׳ השואל (ב״מ דף לד:) הניחא למ״ד לא ד״ת אם כן יגנב קרא יתירא הוא ואם אינו ענין לגניבה תנהו ענין לאחדה דיגנב גניבה משמע ולא אחדה אלא למ״ד דברה תורה א״כ לאו קרא יתירא הוא מאי איכא למימר ובפרק השוכר והמעלה (זבחים דף קח:) אע״ג דאמרינן מדא״ר יוסי האי איש איש דברה תורה ההוא איש איש נמי דברה תורה הוא מצי למידרשיה שפיר חדא לדברה תורה ואידך לרבויא דאיש איש משמע שפיר כל ריבויי כרבי יונתן דהכא דדרים האי איש איש דכי תשטה לרבויא ואיש איש כי יקנא לדברה תורה הוא ע) רבי יוסי מצי למידרשיה איש איש דשמוטי חוץ לרבות שוטה אלא משום דכתיב איש איש דשמוטי חוץ ואיש איש דמעלה בחוץ בחד עניינא מהדר למדרשיהו בחד עניינא וסוגיא דריש נדרים (דף ג.) לריך לפרושי הכי דמרבינן מנזיר להזיר לעשות כיוני נזירות כנזירות וידות נדרים כנדרים ומקיש נדרים לנזירות דכתיב לנדור נדר נזיר להזיר וקא דייק מ״ש גבי נזירות דכתיב נזיר להזיר נדרים נמי לנדור נדר היקשא למה לי מי כתב נדר לנדור כדכתיב נזיר להזיר כדקאמרת ולא לריך היקשא השתא דכתיב לנדור נדר ד״ת ופי׳ כיון דלא שינה קרא בדיבוריה א״כ דברה כלשון בני אדם ולאו קרא יתירא הוא למדרש מיניה לרבות כיוון וידות דמשמעות דקרא לא נפקא אלא מריבוי דקרא ובלא קרא יתירא לא מסתבר לרבויינהו ולמימר דליחייב קונס וקונס כמו שיאמר הריני מזיר לא אהא כמו שיאמר הריני הלכך לריך קרא יתירא ולא דמי לכיוני השם דמרבינן אם אם אפילו למ״ד ד״ת דאותן כיוניין משכחן דכתיבי בקרא כמו אל נבאות אהיה שדי כל הני דקתני בשבועות (דף לה.) ועוד דכיוני כתיב בההוא קרא דמברך השם אם אם כי יקלל אלהיו (ויקרא כד) והיינו דאמרי׳ התם בריש נדרים הניחא למ״ד ד״ת דאליביה לא לריך למידרשיה וכו׳ והכי אמר בפ׳ ד׳ מחוסרי כפרה (כריתות דף יא.) דאמר ליה ר״א ב״ע לרבי ישמעאל בעלמא כוותיך סבירא לי דדברה תורה והכא שאני מכדי כתיב ליה קרא כי לא חופשה והפדה לא נפדתה למה לי ש״מ לחליה שפחה וחליה בת חורין אלמא אפילו למאן דאית ליה ד״ת דרשינן ליה משום עניינא דקרא הואיל וניתן לדרש ה״ה דדרשינן ליה נמי להעמיד קבלתן לו סברתם היכא דלא עקר ליה ממשמעותיה כגון יגנב דכתיב בהדיא גניבה ודרשינן מיניה אחדה משום כפל הלשון הלכך כל הני דפרק אלו מציאות (ב״מ דף לא.) דהשב תשיבם שלא תשלח הוכח תוכיח עזוב תעזוב הקיים תקיים מות יומת השב תשיב חבל תחבול פתח תפתח נתון תתן כולי עלמא מודו בהו דדרשא דידהו לא עקר להו ממשמעותיה והא דאמרינן הניחא למ״ד לא אמרי׳ ד״ת היינו ר״ע דלא אשכחיניה דקאמר ד״ת דדרים בפ׳ ד׳ מחוסרי כפרה (כריתות דף יא.) והפדה לא נפדתה לפדויה ואינה פדויה ובפרק הערל (יבמות דף ע.) דשמעתתא קמייתא דא״ר אליעזר אם אם ד״ת ודרים ליה רבי עקיבא לרבות הערל וכן בריש חלק (סנהדרין דף 5:) ובפ׳ ד׳ מיתות (שם דף סד:) הכרת תכרת דא״ר עקיבא הכרת בעוה״ז תכרת לעוה״ב והכי משמע נמי סוגיין בפ׳ אין עומדין (ברכות דף לא.:) ע) אם ראה תראה לרבי ישמעאל דאמר ד״ת ולרבי עקיבא אם ראה מוטב ואם לאו תראה אבל ר׳ ישמעאל אומר בכל דוכתי ד״ת כגון הני דפליג אדר״ע ובפ׳ ד׳ מחוסרי כפרה (כריתות דף יא.) נמי וכן ר׳ אלעזר ב״ע בפרק קמא דקידושין (דף י:) ובפרק אלו מציאות (ב״מ דף לא.) גבי הענק תעניק לגד מההיא דכריתות כדמפרש התם טעמא ולר׳ אלעזר בר׳ יוסי בריש חלק (סנהדרין דף 5:) והא דאמר בפ׳ אלו הן הגולין (מכות דף יב.) בקרא אם יצא יצא הא כמ״ד ד״ת הא כמ״ד לא דברה מ״ד התם דברה מסברא קאמר לה כדמפרש אביי התם מסתברא כמאן דאמר דברה וכו׳ ע): **ורבי יונתן האי איש איש מאי עביד ליה וכו׳.** תימה האי ריבוי לרבי יאשיה מנליה והיקישא דאיש לאשה לר׳ יונתן מנא ליה וכי אית לן למימר דפליגי בהא נמי דר׳ יאשיה לית ליה דאשת חרש שותה ור׳ יונתן לית ליה דסומא אינה שותה: **דהאמר רב קנה לכל.** הני דישני דפליגי בהא על יבמתו (יבמות דף נח.) בשומרת יבם שנפלה מן הנשואין או מן האירוסין לא שייכא דוקא אלא לענין תרומה משום דכבר אכלה אבל לענין להשקותה ולטמא לה לא ע): **בספרים** גרס אי הכי לימא רב דאמר כרבי יאשיה ולא א״ש אי הכי ובספרים״ לא גרס והוא לא שבא הגירסא אלא בשתא פי׳ לימא רב דאמר וכו׳ ושמא בספרו לא היה כתוב אי הכי: **כשמואל דאמר לא קנה אלא לדברים בו׳.** תימה כיון דקנה מיהת לדברים האמורים בפרשה לפוטרה בגט דכיון שבא עליה ולקחה לו לאשה אשמועי׳ דביאתו עליה הן הן ליקוחין ואישות שלו הלכך למידי דאתמר בפרשה רבינהו ומה אמור בפרשה פטור חליצה על ידי יבום ויקום על שם אחיו שיורש נכסי אביו ואין

ע) [לקמן כו.], ב) יבמות נח., ג) [מי שקדמה], ד) יבמות נו. נח.:, ה) [במדבר ה], ו) [ממעוטא. רש״ל], ז) [יבמות נג.:], ח) [דבריס כה], ט) ג׳ רש״ל ר׳ יונתן נמי מצי, י) [עמש״ס על הגליון], כ) [וע״ע תריסות תוס׳ במגחות יז: ד״ה מאי האכל וכו׳], ל) [וע״ל היטב תוס׳ יבמות נו. ד״ה מן הישואין], מ) [רש״ל], נ) ל״ג בס״ל וביומלמי שלפנינו איתא קינא לה בעלה ומת ונפלה לפני היבם וכנסה ונסתרה משקה אותה על קינויו, ס) שיך לדף כה ע״ב,

מוסף רש״י

קנה לכל. בביאת שוגג ומזיד (יבמות נח:) **בלאחד** מן הביאות גרועות הללו קנה לה לבל דבר ואוכלת בתרומה מיד אם כהן הוא, אפילו הלך למדינת הים ולא בא עליה ביאה גמורה (שם [נ.]).

תוס׳ שאנץ (המשך)

ליבם בביאה גרידתא ואפי׳ בזנות להיות כאשתו לכל דבר כדתניא ביבמות ומייתי לה לק׳ בפרק״ ע) ואפי׳ למאן דאמר ביבמות דביאה איירוסין עושה ואינה עושה נישואין היינו היכא דלא נתכוון לקנות בביאה זו אפי׳ הוי ביאה זנות הויא כאשתו לכל דבר ואפי׳ לשמואל דאמר דלא קנה אלא לדברים האמורים בפרשת יבם מ״מ קונה בביאה זו לדברים האמורים בפרשה ב) שאינו כשאר נישואין. וא״ת והיכי אוקימנא למתני׳ כו׳ יונתן והא מתני׳ מפיק ארוסה ושומרת יבם שאינן שותות ולא נוטלות כתובה ג) אתיא כר׳ יונתן ולא כר׳ יאשיה. ועוד שמא מתני׳ לא הייתה חרושת להביא תרי קראי אלא מסמיך אתרוייהו מחד קרא. [ע״כ שייך ל״ע א] ואשת שעמום פ״ה לקוי בתמהון לבב והאמר רב קנה לכל דהבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד דהיינו בזנות קנה לכל דאם הוא כהן מאכילה בתרומה ויורשה ומטמא [לה] ומשקה ופוטרה בגט בלא חליצה ל״ה. כשמואל דאמר לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשה פי׳ בפרשת יבמה לקום על שם אחיו ולפוטרה בגט דהא דקני להיבם בביאה כל דהו מיבמה יבא עליה נפקא דלא כתב יבמה יקח לה לאשה אלא כתיב יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה אשמועי׳ דביאתו עליה הן הן ליקוחין ואישות שלו הלכך למידי דאתמר בפרשה רבינהו ומה אמור בפרשה פטור חליצה על ידי יבום ויקום על שם אחיו שיורש נכסי אביו ואין

ע) גלאה דל״ל משא״כ בתרוסה לאפי׳ למ״ד וכו׳ דביאה שאחר קדושין נשואין עושה שייט היכא דנתכוון לקנות בביאה זו אבל בשומרת יבם לאפי׳ הוי ביאה וכו׳.
ב) אול״ל משא״כ בשאר נשואין.
ג) בתרוסה גלאה דל״ל ולא אתיא לא כר׳ יונתן ולא כר׳ יאשיה וכו׳ ותסר בהעתקה התיכון ע״ז.

שעמום. לקוי בתמהון לב: **האי תחת אישה.** בתראה האמור בסוף הפרשה זאת תורת הקנאות וגו׳ ע): **להקיש אשה לאיש.** בריש״ת היא בשאלי פרקין והתם מפרש למאי הלכתא: **הני קראי.** דממעטי ארוסה: **מבלעדי אישך.** משמע שבעלה נתן בה את שכבתו קודם לסתירה זו: **משכחת לה.** דאילטריך למעוטי ארוסה מקרא אחרינא ולא ממעטא ע) מהתם: **לגון שבא עליה ארוס הפקר בביה אביה.** בזנות: **בביה חמיה.** לאחר שמת אחיו: **שומרת יבם קרוי לה.** דקאמרת דלא תשתה הא אשתו מעלייתא היא בזנות דהיינו בזנות קנה ואמר רב קנה דקתני מתני׳ קנה לכל אם כהן הוא מאכילה בתרומה ויורשה ומיטמא לה ומשקה ופוטרה בגט בלא חליצה: **כשמואל.** הא דאתא קרא למעוטי כשמואל דאמר לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשת יבמה ומיטמא לה ומשקה ופוטרה בגט בלא חליצה: דקני לה יבם בביאה כל דהו מיבמה יבא עליה ע) נפקא לן דלא כתיב יבמה יקחנה לו לאשה אלא יבא עליה ולקחה לו לאשה ואשמעינן דביאתו עליה הן הן ליקוחי האישות שלו הלכך למידי דאתמר בהך פרשתא רבינהו קרא דאיכא ביאה גמורה (שם [נ.]).

תוס׳ שאנץ (המשך)

ע) [לקמן כו.], ב) יבמות נח., ג) [מי שקדמה], ד) יבמות נו. נח.:, ה) [במדבר ה], ו) [ממעוטא. רש״ל], ז) [יבמות נג.:], ח) [דבריס כה], ט) ג׳ רש״ל ר׳ יונתן נמי מצי, י) [עמש״ס על הגליון], כ) [וע״ע תריסות תוס׳ במגחות יז: ד״ה מאי האכל וכו׳], ל) [וע״ע היטב תוס׳ יבמות נו. ד״ה מן הישואין], מ) [רש״ל], נ) ל״ג בס״ל וביומלמי שלפנינו איתא קינא לה בעלה ומת ונפלה לפני היבם וכנסה ונסתרה משקה אותה על קינויו, ס) שיך לדף כה ע״ב,

שעמום ורבי יאשיה האי תחת אישה מאי עביד ליה מיבעי ליה ע) להקיש איש לאשה ואשה לאיש אלא טעמא דכתיבי הני קראי הא לאו הכי הוה אמינא ארוסה שתיא ג) והא כי אתא רבי אחא בר חנינא מדרומא אתא ואייתי מתניתא בידיה [1]מבלעדי אישך ג) א משקדמה שכיבת בעל לבועל ולא שקדמה שכיבת בועל לבעל אמר רמי בר חמא משכחת לה כגון שבא עליה ארוס בבית אביה דכוותה גבי שומרת יבם כגון שבא עליה יבם בבית חמיה הא שומרת יבם קרית לה אשתו מעלייתא היא ד) דהאמר רב קנה לכל כשמואל דאמר ב) לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשה אי הכי לימא רב דאמר כרבי יאשיה ושמואל דאמר כרבי יונתן אמר לך רב אנא דאמרי אפילו לרבי יונתן מדאיצטריך קרא למעוטה מכלל דאשתו מעלייתא היא ושמואל

ע) גלאה דל״ל משא״כ בתרוסה לאפי׳ למ״ד וכו׳ דביאה שאחר קדושין נשואין עושה שייט היכא דנתכוון לקנות בביאה זו אבל בשומרת יבם לאפי׳ הוי ביאה וכו׳.
ב) אול״ל משא״כ בשאר נשואין.
ג) בתרוסה גלאה דל״ל ולא אתיא לא כר׳ יונתן ולא כר׳ יאשיה וכו׳ ותסר בהעתקה התיכון ע״ז.

ומת ונפלה לפני היבם וכנסה ונסתרה משקה אותה על קינויו: ס) **שאני התם דלית לה אימתא דבעל.** וא״ת הני דבעי למפשט מארוסה ושומרת יבם לית להו נמי אימתא דבעלה דהא בעלייהו לאו גבייהו נינהו י״ל אפ״ה אית להו אימתא פן יהרגום בעליהן בפרילותן:

ושמואל דאמר אנא דאמרי אפי' לרבי יאשיה. דאמר שותה דמדאיצטריך לרבויי לשתיה ש"מ לאו אשתו היא ליורשה וליטמא לה ולהאכילה תרומה וכ"ש לרבי יוחנן דאמר אינה שותה משום דלאו אשתו היא. והא דאיצטריך למעוטי אסמכתא בעלמא היא ולאו דקרא להכי אתא אנא להקיש אשה לאיש כדשני לעיל [כד:]: **עוברת על דת.** יהודית. שאינה נועה יוצאה ורואה פרועה וטווה בשוק ומדברת עם כל אדם דאמר בכתובות בפרק המדיר (דף עב.) דיוצאה שלא בכתובה: **צריכה הפרשה.** שמא תחזור ואם תחזור לא תפסיד כתובתה או אינה צריכה התראה דבלאו התראה מפסדא: **למאי.** כיון דלא שתיא קינוי למאי אהני: **לאפסודי כתובתה.** ואי לאו דקני לא מפסדא אלמא צריכה התראה וזו עוברת על דת היא שנסתרה עם אנשים: **להשקותה כשהיא נשואה.** (ב) ואם תסתר לאחר נישואין שותה על ידי קינוי של ארוסין שאינו יכול להשקותה כשהיא ארוסה דבעינן תחת אישה: **לאוסרה אבועל.** קינוי לא מהני אלא לאוסרה על בועלה אם ימות זה או יגרשנה ולא שתת (ג): **אלא לפוסלה מכתובתה.** מכלל דאי לא אתרו בה לא מפסדא: **דתנן.** לקמן בפרק כשם שהמים בודקין (דף מ:): **שאני התם.** הא דבעי התראה: **דליתי לה לימתא דבעל.** ואי לאו דאתרו בה בי דינא לא הוה לן למקנסה דכיון דליתי לה לימתא אין תימה בדבר אם עוברת על דת ואין זה פריצותא יתירתא אבל מי שבעלה אצלה ואינה ירא ממנו ועוברת על דת פריצותא יתירתא איתא בה ואיכא למימר דבלאו התראה נמי מפסדא כתובתה: **הלא רחמנא.** דכתיב (ד) וקנא את אשתו: **אי דלמא כיון דקפיד קפיד.** כלומר כיון דאורחיה דבעל למיקפד בהכי על כרחיה דהאי נמי הוא קפידא לגביה: **עבדינן מילתא דדלמא לא ניחא ליה.** והילך אנו נעשים שלוחים לו בדבר שהוא חוב לו שאינו חפץ בו וקיימא לן (כתובות דף יא.) דאין חבין לאדם שלא בפניו: **שמחל על קנויו.** והשתא ס"ד דקבעי בין שמחל קודם סתירה בין שמחל לאחר הסתירה ואם תימלי לומר עוברת על דת שרצה לקיימה מקיימה הני מילי בלא קינוי אבל היכא דאיכא קינוי וסתירה ורצה למחול מהו מי עקר קינוי ושריא ליה או לא: **עבדינן מידי דאתי בעל ומחיל.** ואיכא זילותא דבי דינא: **סתמא דמילתא אדם מסכים כו'.** וסמכינן אסתם דעתיה דאינשי ומקנינן לה ואי אתי ומחיל מחיל: **מאי שנא תלמידי חכמים.** תירוצא הוא והכי קאמר לעולם מחיל ודיקא ליה ממתני' מאי שנא דבעינן תלמידי חכמים משום דגמירי דאסורה ליה בדלא מחיל קינוי ואי אתי למיבעל אמרין ליה אחלי לקינויך: **סח לי ועירא.** שהיה מאנשי ירושלים: **זקן ממרא.** שהמרה על ב"ד של לשכת הגזית ומיתתו בחנק: **שהיא בלאו.** אחרי אשר הוטמאה) לרבות סוטה שנסתרה בפ"ק דיבמות (דף יא.): **במאי קמיפלגי.** איזה טעם נותנין לדבריהם: **ב"ש סברי שטר העומד לגבות לגבוי דמי.** מי שיש לו שטר חוב על חבירו ושיעבד לו בו נכסיו מוחזק בעל השטר בנכסים יותר מן הלוה והלכך כיון דנכסי ברשותיה קיימי הוו להו יורשי הבעל תובעין והמוציא מחבירו עליו הראיה ועליהן להביא ראיה שזיינתה בסתירה זו ואבדה כתובתה: **ובית**

**ושמואל אמר אנא דאמרי אפילו לרבי יאשיה מדאיצטריך קרא לרבוייה מכלל דלאו אשתו היא כלל איבעיא להו עוברת על דת צריכה התראה להפסידה כתובתה או אינה צריכה מי אמרינן כיון דעוברת על דת היא לא בעיא התראה או דלמא תיבעי התראה דאי הדרה בה תיהדר בה ת"ש [ה] ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה [ו] מישתא הוא דלא שתיא הא קנויי מקני לה למאי לאו להפסידה כתובתה אמר אביי לא לאוסרה עליו רב פפא אמר להשקותה כשהיא נשואה [ז] כדתניא אין מקנין לארוסה להשקותה כשהיא ארוסה [א] אבל מקנין לארוסה להשקותה כשהיא נשואה אמר רבא ת"ש אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין לא שותות ולא נוטלות כתובה מישתא הוא דלא שתיא הא קנויי מקני להו ולמאי אי לאוסרן עליו הא אסירן וקיימן אלא לאו להפסידן כתובתן אמר רב יהודה מדיסקרתא לא לאוסרה [ח] לבועל כבעל דתנן [ט] כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל א"ר חנינא מסורא ת"ש ואלו שבית דין מקנין להן מי שנתחרש בעלה או נשתטה או שהיה חבוש בבית האסורין ולא להשקותה אמרו אלא לפוסלה מכתובתה ש"מ [י] בעי התראה ש"מ וכולהו מאי טעמא לא אמרי מהא דלמא שאני התם דלית לה אימתא דבעל כלל איבעיא להו עוברת על דת ורצה בעל לקיימה [יא] מקיימה או אינו מקיימה מי אמרינן בקפידא דבעל תלא רחמנא והא לא קפיד או דלמא כיון דקפיד קפיד ת"ש ואלו שבית דין מקנין להן מי שנתחרש בעלה או נשתטה או שהיה חבוש בבית האסורין ואי אמרת רצה בעל לקיימה מקיימה עבדי ב"ד מידי דדלמא לא ניחא ליה לבעל סתמא דמילתא כיון דעוברת על דת היא מינח ניחא ליה איבעיא להו בעל שמחל על קינויו קינויו מחול או אינו מחול מי אמרינן בקינוי דבעל תלא רחמנא ובעל הא מחיל ליה לקינויו או דלמא כיון דקני ליה מעיקרא לא מצי מחיל ליה ת"ש ואלו שב"ד מקנין להן מי שנתחרש בעלה או נשתטה או שהיה חבוש בבית האסורין ואי אמרת בעל שמחל על קינויו קינויו מחול עבדינן מידי דאתי בעל מחיל ליה סתמא דמלתא אדם מסכים על דעת ב"ד ת"ש [יב] ומוסרין לו שני ת"ח שמא יבא עליה בדרך ואי אמרת בעל שמחל על קינויו קינויו מחול לחליה לקינויה ולבעול מ"ש תלמידי חכמים דגמירי דאי בעי למיבעל אמרי ליה אחליה לקינוייך ובעלה ת"ש [יג] דאמר ר' יאשיה שלשה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים [יד] בעל שמחל על קינויו קינויו מחול וזקן ממרא שרצו בית דין למחול לו מוחלין לו [טו] ובן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו וכשבאתי אצל חבירי שבדרום על שנים הודו לי ועל זקן ממרא [יו] לא הודו לי שלא ירבו מחלוקת בישראל ש"מ בעל שמחל על קינויו קינויו מחול ש"מ פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר [יח] קודם סתירה מחול לאחר סתירה אינו מחול וחד אמר לאחר סתירה נמי מחול ומסתברא כמאן דאמר אינו מחול ממאי מדקא מהדרי רבנן לרבי יוסי דתניא [יט] רבי יוסי אומר בעלה נאמן עליה מקל וחומר ומה נדה שהיא בברת בעלה נאמן עליה סוטה שהיא בלאו לא כל שכן אמרו לו לא אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר תאמר בסוטה שאין לה היתר ואי אמרת לאחר סתירה מחול לה משכחת לה דיש לה היתר דאי בעי מחיל ליה לקינויה ובעיל אלא ש"מ לאחר סתירה אינו מחול שמע מינה: מתו בעליהן עד שלא שתו ב"ש כו': במאי קמיפלגי בית שמאי סברי [כ] שטר העומד לגבות כגבוי דמי וב"ה

שמע מינה בעל שמחל על קינויו מחול. ותפשטו נמי עוברת על דת אם לא רצה בעלה לקיימה מקיימה אפילו התרה בה [כא]: [כב] **בית שמאי אומרים נוטלת כתובתה.** ואם תאמר מ"ש דאמרי ב"ש נוטלת כתובתה ובפרק מי שמת (ב"ב דף קנח.) גבי נפל הבית עליו ועל אשתו [כג] נפל הבית עליו ועל אביו והיתה עליו כתובת אשה וכו' דאמרי ב"ש יחלוקו הואיל וספק הוא מי מת ראשון וכן בפרק החולץ (יבמות דף נח:) ובכתובות בפרק האשה שנפלו לה נכסים (דף פ:) גבי שומרת יבם שמתה מה יעשו בנכסים הנכנסין והיוצאין עמה בית שמאי אומרים יחלוקו ומפרש בגמרא בפ' החולץ (יבמות דף נח:) משוס

מינה בעל שמחל על קינויו מחול. ואי לאו דקני לא מפסדא אלמא צריכה התראה וזו עוברת על דת היא שנסתרה עם אנשים: **להשקותה כשהיא נשואה.** (ב) ואם תסתר לאחר נישואין שותה על ידי קינוי של ארוסין שאינו יכול להשקותה כשהיא ארוסה דבעינן תחת אישה: **לאוסרה אבועל.** קינוי לא מהני אלא לאוסרה על בועלה אם ימות זה או יגרשנה ולא שתת (ג): **אלא לפוסלה מכתובתה.** מכלל דאי לא אתרו בה לא מפסדא: **דתנן.** לקמן בפרק כשם שהמים בודקין (דף מ:): **שאני התם.** הא דבעי התראה: **דליתי לה לימתא דבעל.** ואי לאו דאתרו בה בי דינא לא הוה לן למקנסה דכיון דליתי לה לימתא אין תימה בדבר אם עוברת על דת ואין זה פריצותא יתירתא אבל מי שבעלה אצלה ואינה ירא ממנו ועוברת על דת פריצותא יתירתא איתא בה ואיכא למימר דבלאו התראה נמי מפסדא כתובתה: **הלא רחמנא.** דכתיב (ד) וקנא את אשתו: **אי דלמא כיון דקפיד קפיד.** כלומר כיון דאורחיה דבעל למיקפד בהכי על כרחיה דהאי נמי הוא קפידא לגביה: **עבדינן מילתא דדלמא לא ניחא ליה.** והילך אנו נעשים שלוחים לו בדבר שהוא חוב לו שאינו חפץ בו וקיימא לן (כתובות דף יא.) דאין חבין לאדם שלא בפניו: **שמחל על קנויו.** והשתא ס"ד דקבעי בין שמחל קודם סתירה בין שמחל לאחר הסתירה ואם תימלי לומר עוברת על דת שרצה לקיימה מקיימה הני מילי בלא קינוי אבל היכא דאיכא קינוי וסתירה ורצה למחול מהו מי עקר קינוי ושריא ליה או לא: **עבדינן מידי דאתי בעל ומחיל.** ואיכא זילותא דבי דינא: **סתמא דמילתא אדם מסכים כו'.** וסמכינן אסתם דעתיה דאינשי ומקנינן לה ואי אתי ומחיל מחיל: **מאי שנא תלמידי חכמים.** תירוצא הוא והכי קאמר לעולם מחיל ודיקא ליה ממתני' מאי שנא דבעינן תלמידי חכמים משום דגמירי דאסורה ליה בדלא מחיל קינוי ואי אתי למיבעל אמרין ליה אחלי לקינויך: **סח לי זעירא.** שהיה מאנשי ירושלים: **זקן ממרא.** שהמרה על ב"ד של לשכת הגזית ומיתתו בחנק: **שהיא בלאו.** אחרי אשר הוטמאה) לרבות סוטה שנסתרה בפ"ק דיבמות (דף יא.): **במאי קמיפלגי.** איזה טעם נותנין לדבריהם: **ב"ש סברי שטר העומד לגבות לגבוי דמי.** מי שיש לו שטר חוב על חבירו ושיעבד לו בו נכסיו מוחזק בעל השטר בנכסים יותר מן הלוה והלכך כיון דנכסי ברשותיה קיימי הוו להו יורשי הבעל תובעין והמוציא מחבירו עליו הראיה ועליהן להביא ראיה שזיינתה בסתירה זו ואבדה כתובתה: **ובית**

ה) יבמות נח., **ו)** [לעיל כד.], **ז)** [יבמות נח:], **ח)** לקמן מ:, **ט)** לעיל ז., **י)** סנהדרין פה., **יא)** [לעיל ז.], **יב)** יבמות לח: כתובות פז. גיטין נ:. שבועות מח: [ב"מ סב.], **יג)** [במדבר ה], **יד)** [דברים כד], **טו)** [שיך לעיל כה. במשנה], **יו)** [שם קנז.],

הגהות הב"ח

(א) גמ' אבועל כבעל: **(ב)** רש"י ד"ה להשקותה וכו' דאם תפתר: **(ג)** ד"ה לאוסרה וכו' ולא שתת הס"ל ואם"כ מ"ה דתנן לקמן בפ' כשם הס"ל ואם"כ מ"ה אלא לפוסלה מכתובתה: **(ד)** תוס' ד"ה שמע וכו' התרה בה. נ"ב עיין פירושו בש"ת שלי סי' קמ"ג:

מוסף רש"י

הא קנויי מקנא לה. ליאסר עליו, מדקתני לא שותות כתובה (לעיל כד.). **כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל.** אם יומת בעלה או יגרשנה (לעיל ב.). **ומוסרין לו שני ת"ח שמא יבא עליה בדרך.** שלא להשקותה כיוצאים בנ"ד הגדול (לעיל ז.). **בעל שמחל על קינויו.** שקינה לאשתו אל תפתני עם פלוני, קינויו מחול. ואם נסתרה אינה נאסרת עליו (סנהדרין פח.). **ובן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו.** אף לאחר שהתרו בו וקלקל, ואם יומת בעלה או

כב א) מיי' פ"ב מהל' סוטה הלכה ב:

תוספות שאנץ

וב"ה סברי לאו כגבוי דמי והויא לה היא תובעת כתובתה מספק דדילמא זנאי הלכך אינהו ודאי והיא ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ועליה להביא ראיה שלא זינתה ל"ה. מחלוקת בעקרה וזקנה פ"ה מחלוקת דפליג רבי אליעזר ואמר ו) ראויה לקיימה היא דיכול לישא אשה אחרת אבל איילונית כי נמי ראויה לקיימה היא מיהו לא שתיא מהאי טעמא דראויה להריון בעינן ועקרה ע"י מכה ז)

ו) ל"ל ואמר דיכול לישא אשה אחרת כו' בעקרה וזקינה דליכא למימר מינה שותה אלא טעמא משום דלא חזיא לקיימה עלה פליג ר"ע ואמר וכו'.

ז) וזקינה מינה דבת הריון היא קודם לכן אבל איילונית מבטן אמה לקוייה היא ולא חזיא.

משום דזיקת נשואה עושה ספק נשואה אלמא דמספיקא אמרי ב"ש יחלוקו ולא מוקמי לכולהו נכסי בחזקת יורשי האשה מטעם שטר העומד לגבות כגבוי דמי י"ל גבי נפל הבית עליו ועל אביו לא היו לבן נכסים אלא שהיא אומרת האב ראשון מת וירש הבן וישתעבדו לכתובתה התם ודאי נכסי האב לא עמדו מעולם בכח האשה ואעפ"כ כיון דאמר כגבוי דמי הרי הוא ספק אם האב מת ראשון ועמדו הנכסים בחזקתה או הבן מת ראשון ואין לה באותם נכסים כלום ובחזקת היורשין הן הלכך ספק הוא אם עמד שטר שלה לגבות מאותן נכסים כלל הלכך חולקין וכן נפל הבית עליו ועל אשתו ספק אם היא מתה ראשונה וירשה הבעל שלא ניתנה לגבות מחייס אי נמי איפכא ויורשיה בחין מכתה וכן גבי שומרת יבם שמתה אמר הואיל והללו בחין לירש והללו בחין לירש יחלוקו אבל הכא שהיא בחייס והכתובה ניתן לגבות לאחר מיתת הבעל דכיון דדמיא כגבויה על היורשין להביא ראיה שזינתה וכה"ג אומר בפרק החולץ (יבמות דף לח:) רישא דאיתא לדילה הויא לה איהי ודאי ואיהו ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי איהו הללו בחין לירש והללו בחין לירש:[כ] **בית הלל אומרים או שותות או לא נוטלות כתובתן.** בפ' החולץ (גז"ש) מפרש מתוך שלא שותות לא נוטלות כתובתן ולא ידענא בנכסי לאן ברזל ומאי קא סבר ב"ה דבפ' מי שמת (ב"ב דף קנח.) גבי נפל הבית עליו ועל אשתו אמרי ב"ה הנכסים בחזקתן עומדות ופי' נכסי לאן ברזל ופליגי אמוראי בגמרא בחזקת מי בחזקת יורשי הבעל או בחזקת יורשי האשה ובר קפרא תני הללו בחין לירש והללו בחין לירש יחלוקו אבל הכא שהיא בחייס בחזקתה הן עומדים או דלמא כיון דאחריותם היו על הבעל היו בחזקתו ול"ש ושייכא בפלוגתא דהתם ובנכסי מלוג לא פליג ב"ה דאפי' גבי ספק מוקי להו בחזקת יורשי האשה וכ"ש הכא דאפי' ודאי זינתה לא הפסידתה כדאמר בפרק אלמנה ניזונית (כתובות דף קא.) היולאת משום שם רע נוטלת מה שבפניה ויולאה ופי' נכסי מלוג ואם תאמר מ"ש מתניתין מפלוגתא דרב הונא ורב יהודה ורב נחמן ור' יוחנן דפליגי בפ"ק דכתובות (דף יב:) מנה לי בידך והלה אמר איני יודע רב הונא ורב יהודה אמרי חייב רב נחמן ורבי יוחנן אמרי פטור ה"נ היא טוענת ברי אבל הוא אינו יכול לטעון טענת ברי ותהוי תיובתא דרב הונא י"ל מאחר שהתורה עשאה ספק עד שתשתה אינה יכולה לטעון טענת ברי ופלוגתא דמתני' התם הטושא את האשה ולא מצא לה בתולים לא שייכא להכא דהתם אפילו ב"ש מודו דשמא אותו שטר מעולם לא עמד לגבות שהרי הבעל טוען מקחו היה מקח טעות והכא לא שייך למימר אליבא דב"ה העומד אשה על חזקתה ואימור לא זינתה שהרי רגליס [לדבר] שקינה לה ונסתרה והכתוב הוציאה מאותה חזקה ועשאה ספק:

בית הלל סברי שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי. אי קשיא מהא דאמר בפ' המקבל (ב"מ דף קי.) יתומים אמרו אנו השבחנו וב"ש אומר אביכם השביח על מי להביא ראיה סבר רב הונא למימר ארעא בחזקת יתמי קיימא ועל ב"ח להביא ראיה אמר ליה ההוא סבא הכי אמר ר' יוחנן על היתומים להביא ראיה מאי טעמא ארעא כיון דלגובייני קיימא כמאן דגבי דמי ויתמי נייתי ראיה ונקטול וכי ר' יוחנן שבק בית הלל ועביד כב"ש יש לתרץ הכא דהשיעבוד עצמו של כתובה עומד בספק לא קיימא ארעא לגובייני אמרי ב"ה דלאו כגבוי דמי אבל התם היתומים מודו לב"ח בקרקע עצמו שהוא משועבד לו ואינם מעכבין לפניו הקרקע הלכך אפילו בית הלל מודו דבכה"ג כגבוי דמי ולא קיימא ארעא בחזקת יתמי וכיון דלא קיימא בחזקת יתמי על היתומים להביא ראיה מן השבח דומיא דעיר ואילן דמייתי עלה ספק זה קודם ספק זה קודם קולץ ונותן דמיס אלמא כיון דלמיקץ קאי דבין אם קדם האילן בין אם קדם העיר קולץ אלא אם קדם האילן קולץ ונותן דמיס אמרי ליה זיל קוץ ודמי אייתי ראיה ושקול גבי הא ארעא נמי אמרי ליתמי הבו ליה ארעא לב"ח דהא לגובייני קיימא ושבח אייתו ראיה ושקילו מפי מורי"ה: **לאו** כגבוי דמי. הכא לא שייכא כל הני פלוגתא דרבי מאיר ורבנן דפליגי בפרק השואל (ב"מ דף ק:) דכל העומד לגבות (א) כבגבוי דמי ופלוגתא דר' שמעון בן גמליאל ורבי פרק קמא דסנהדרין (דף טו.) ובפרק השולח (גיטין דף לט.) בכל העומד לגזוז ופלוגתא דרבי שמעון ורבנן בפרק המנחות והנסכים (מנחות דף קב:) כל העומד לזרוק כזרוק דמי וכן לפדות ולשרוף דלאו בחדא מחיתא נחות להו דהכא כ"ע מודו דאמרי' לאו כגבוי דמי והעמד ממון בחזקת בעליו שהרי צריך דיינין ולאו בידו הוא כדאמר ג) גבי גר מי יימר דמזדקקין ליה בי דינא וטעמא דר' מאיר בבגורות דמיין משום דבידו ואין צריכין לגופן הלכך לא חשיב להו כקרקע והכי אמר בפרק בהמה המקשה (חולין דף עג.) גבי ידות הכלים דאין מטביליו אלא עד מקום מדה משום דעומדין ליקצץ וגבי שערו העומד לגזוז אמר בפרק קמא דסנהדרין (דף טו.) דמודה רבי מאיר דלאו כגזוז דמי משום דאשבוחי אשבח כל מה דקאי ומיהו רבן שמעון בן גמליאל פליג ואמר כגזוז דמי דלא עביד אינש דשביק ליה והני דרבי שמעון טעמא אחרינא אית בהו ולא אמר אלא במקום מלוה כגון זריקת דם ופדיית פרה כשמצא אחרת נאה ממנה ושריפתה אבל בהני דרבי מאיר ורשב"ג לא שייך האי טעמא והא דאמר גבי שופר של עבודת כוכבים בפרק ראוהו בית דין (ר"ה דף כח.) וגבי עולב של אשירה (סוכה דף לא:) ומעגל בפרק מצלה חליצה (יבמות דף קג:) כתותי מכתת שיעוריה אפי' רבנן מודו משום דאיסור הנאה הוא ולא הוי אלא כעפרא דארעא בעלמא וליכא שיעורא ופרה חיבת הקדש מהני וצריך עיון כלאי הכרם אמאי מטמאין טומאת אוכלים ולא אמר כתותי מכתת שיעוריה הלכך ליכא לדמויי להדדי והא דאמר בפרק נערה (כתובות דף נא.) כל העומד לקצור כקצור דמי התם טעמא דלא תקנו לב"ח לגבות אלא דבר הצריך לקרקע קצת וכן פירש רש"י (ב"מ טו:) שבח המגיע לכתפים שעומד בקרוב לקצור וצריך עדיין קצת לקרקע:[ד] **מיתיבי** המקנא לארוסתו. כך בריתא זו שנויה בתוספתא (פ"ה) המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו אם משכנסה נסתרה או שותה או לא נוטלת כתובה הרובא שנשא עקרה או זקינה ויש לו אשה ובנים או שותה או לא נוטלת כתובתה [ה][מעוברת עצמו או מניקת עצמו או שותה או לא נוטלת כתובתה] כהנת לויה וישראלית שנשאו לכהן ולוי וישראל ממזרת לממזר נתינה לנתין ואשת גר לגר ועבד משוחרר והאיילונית או שותה או לא נוטלת כתובתה רבי שמעון בן אלעזר אומר איילונית לא שותה ולא נוטלת כתובתה שנא' ונקבה וזרעה זרע שראוי ליזרע פרט לאיילונית שאינה ראויה להזרע אבל המקנא לארוסתו ולשומרת יבמתו שלו עד שלא כנסה נסתרה לא שותות ולא נוטלות כתובתה הרובא [ו][שנשא עקרה וזקינה ואין לו אשה ובנים לא שותות ולא נוטלת כתובה מעוברת מבירו ומניקת מבירו לא שותות ולא נוטלות כתובה] רבי אליעזר אומר יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן:

ב מדברי שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי: מעוברת חבירו כו': אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה מחלוקת בעקרה וזקינה אבל איילונית דברי הכל לא שותה ולא נוטלת כתובתה שנאמר [1] ונקבה ונזרעה זרע מי שדרכה להזריע יצאה זו שאין דרכה להזריע מיתיבי [ג] המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו אם עד שלא כנסה נסתרה לא שותה ולא נוטלת כתובתה מעוברת

ובית הלל סברי לאו כגבוי דמי. והויא לה היא תובעת מספק דדלמא זנאי הלכך אינהו ודאי והיא ספק מוציא מידי ודאי ועליה להביא ראיה שלא זינתה: **מחלוקת.** דפליג ר"ע ואמר יכול לישא אחרת כו': **בעקרה וזקינה.** דליכא למימר אינה שותה אלא טעמא משום דלא חזיא לקיימה עלה פליג ר"ע ואמר ראויה לקיימה היא דיכול לישא אשה אחרת: **אבל איילונית.** נהי נמי דראויה לקיימה מיהו לא שתיא מהאי טעמא דראויה להריון בעינן ועקרה על ידי מכה וזקינה מינה דבת הריון היא קודם לכן אבל איילונית מבטן אמה לקוייה היא ולא חזיא:

לא

ג) [תוספ' פ"ה], ד) [קדושין סב:], ד) [וע' היטב תוס' ב"ק לה: ד"ה שבח ותוס' ב"ב מב: ד"ה שבח], ה) רש"ל, ו) [רש"ל],

תורה אור השלם

1. וְאִם לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע:
במדבר ה כח

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה לאו וכו' דכבצורות דמיין:

ו) **לא שוסות.** דכתיב[ז] תחת אישה: **ולא יחזיר עולמית.** קנסא קנסוהו רבנן: **לכשיגיע זמנו.** לאחר כ"ד חדש לגידת הולד: **והרוכא.** בחור. כמו ילד (בראשית כא) רבינא: **מעוברת עצמו.** שהיתה אשתו מעוברת וקינא לה: **או שוטות.** ולא אמרינן לא ליקטליה לולד: **אשת ממזר לממזר.** כלומר אשה הראויה לממזר ומיסת לממזר וקינא לה ונסתרה: **או שוטה כו'.** ולקמן פריך פשיטא: **אנא דאמרי כי האי גונא.** דאית ליה עקרה וזקנה שוטות מדלא נקט אלא איילונית ונסיב תלמודא מונקתה וזגרעה זרע ולא משוס דאיכא דאויה לקיימה אלמא כרבי אלעזר ס"ל דיכול ליפא אחרת ולפרות ולרבות ואפ"ה איילונית לא: **וזו.** כל אשה נטועה עקרה משוס דלא נסתרה הפסידה: **לא ליפוש פסולין.** לא נעשה שלוש ביאיסס הלוחי לא יפרה ולא ירבה הואיל וכל דורותיו ממזרין: **והיא לא נתפשה כו'.** כלומר מהו דתימא פרשת סוטה על כרחך באשת ישראל קיימא מדכתיב והיא[ח] מיעוטא משמע זו היא דכי לא נתפשה אסורה הא נתפשה כו' ועלה קאי קרא דבתריה ועבר עליו רוח וגו' דהיכא דמספקא לן בהך אם נטמאה ואם לא נטמאה שותה אבל אשת כהן דליתה בכלל והיא לא נתפשה ליתה נמי בכלל השקאה קמ"ל: **נמתנוונה.** לאחר שנתתה אילטריך לאשמועינן דמותרת לבעלה דלא תימא זונה היא שהרי בדקוה המים: **מתנוונה הא.** ודאי בדקוה המים וזונה היא אלא שתלה לה זכות ואמאי מותרת לבעלה: **נמתנוונה דרך אברים.** שאינה מתנוונה במעים ובירכים אלא לאשה ושאר אבריה כבידים עליה מהו דתימא הא לאו זכות תלה לה דאם כן הוה לה להתנוונה דרך בדיקת המים אלא באונס זינתה לפיכך מתנוונה שלא בדרכה ולכהן מיהא תיתסר: **מבלעדי אישך.** משמע דאישה בר הכי הוא: **קא משמע לן.** דלמיקדס שכיבת בעל לבועל הוא דאתא וסרים בר שכיבה הוא ואף על גב דלאו בר זריעה הוא. ט) ובסרים חמה קאמר דמותר לקיימה ולא בסרים אדם שאסור לקיימה משוס לא יבא פגוע דכא (דברים כג): מהו מותרת וזו הואיל ונתפשה אסורה אימא לא תשתה קא משמע לן: ומותרת לבעלה: פשיטא אמר רב הונא במתנוונה מתנוונה הא בדקוה מיא ט"במתנוונה דרך אברים מהו דתימא הא זנוי זנאי והא דלא בדקוה מיא כי אורחיה משום דבאונס זנאי ולגבי כהן אסירא קא משמע לן: אשת סרים שותה: פשיטא מהו דתימא מבלעדי אישך אמר רחמנא והאי לאו בר הכי הוא קא משמע לן: על ידי כל עריות מקנין: פשיטא מהו

מעוברת חבירו ומינקת חבירו לא שותות ולא נוטלות כתובה דברי ר' מאיר שהיה רבי מאיר אומר ח)א"לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית וחכמים אומרים ב)יוציא וכשיגיע זמנו לכנוס יכנוס ג)והרובא שנשא עקרה וזקינה ואין לו אשה ובנים מעיקרא לא שותה ולא נוטלת כתובה ר' אלעזר אומר יכול הוא לישא אחרת ולפרות ולרבות הימנה ד)אבל ג) המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו ומשכנסה נסתרה או שותה או לא נוטלת כתובה ה)מעוברת ומינקת עצמו או שותה או לא נוטלת כתובתה ו)הרובא שנשא עקרה וזקינה ויש לו אשה ובנים או שותה או לא נוטלת כתובה ז)אשת ממזר לממזר ואשת נתין לנתין ואשת גר ועבד משוחרר ואיילונית או שותה או לא נוטלת כתובה קתני מיהא איילונית תיובתיה דרב נחמן אמר לך רב נחמן תנאי היא ואנא דאמרי כי האי תנא דתניא ח)ר' שמעון בן אלעזר אומר איילונית לא שותה ולא נוטלת כתובה שנאמר [1] ונקתה ונזרעה זרע מי שדרכה להזריע יצאתה זו שאין דרכה להזריע ורבנן האי ונקתה ונזרעה זרע מאי עבדי ליה מיבעי להו לכדתניא ט) ונקתה ונזרעה [זרע] שאם היתה עקרה נפקדת דברי ר' עקיבא אמר לו ר' ישמעאל אם כן יסתרו כל העקרות ויפקדו וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה אם כן מה תלמוד לומר ונקתה ונזרעה זרע ט)שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח נקבות יולדת זכרים קצרים יולדת ארוכים שחורים יולדת לבנים: אשת ממזר לממזר: פשיטא מהו דתימא אפושי פסולין לא ליפוש קא משמע לן: אשת גר ועבד משוחרר (ח) ואיילונית: פשיטא מהו דתימא [2] דבר אל בני ישראל ולא גרים קמ"ל ואימא הכי נמי ואמרת רבויא הוא: אשת כהן שותה כו': ט) (אשת כהן שותה) פשיטא מהו דתימא [3] והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה אסורה אימא לא תשתה קא משמע לן: ומותרת לבעלה: פשיטא אמר רב הונא במתנוונה מתנוונה הא בדקוה מיא ט"במתנוונה דרך אברים מהו דתימא הא זנוי זנאי והא דלא בדקוה מיא כי אורחיה משום דבאונס זנאי ולגבי כהן אסירא קא משמע לן: אשת סרים שותה: פשיטא מהו דתימא מבלעדי אישך אמר רחמנא והאי לאו בר הכי הוא קא משמע לן: על ידי כל עריות מקנין: פשיטא מהו

ט) [**שנשא** עקרה וזקינה וכו']. ותימה אמאי לא תנא איילונית בהדי עקרה וזקינה: **לא ישא אדם מעוברת חבירו.** בירושלמי עליו הכתוב אומר (משלי כג) אל תשיג גבול עולם ובשדה יתומים אל תבא ט) ומודים חכמים לרבי אלעזר שאם היו לו בנים ואשה ט) [שהיא שותה או לא נוטלת כתובה היו לו אשה ובנים] ומתו בין קינוי לסתירה כבר נראית לשתות: **מעוברת עצמו או שותה וכו'.** רש"י פי' ולא אמרינן דלא לקטליה לולד ותימה אמאי אית לן למקטליה מה איכפת לן נמתין עד שתלד הא תנן בפ"ק דערכין (דף ז.) האשה היוצאה ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד ותסתם גזירת הכתוב הוא ומתו גם שניהם לרבות את הולד והתם משמע טעמא דרבי קרא הא לא רבי קרא לא קטלינה ליה משוס דממונא דבעל הוא דכתיב (שמות כא) כאשר ישית עליו בעל האשה והכא הכי פירושא מעוברת עצמו אע"ג דקינא לה כשהיא מעוברת שותה לאחר שתלד ולא אמרינן כמו גבי מעוברת חבירו דאי קינא לה כשהיא מעוברת וילדה ומת הולד או הפילה אפ"ה אינה שותה דלאו בת קינוי היתה דממעטינ לה בספרי מכי תשתה אשתו וכדאמרינן בירושלמי לא היו [לו] אשה ובנים וכו' כבר [נראית] שלא לשתות: **אמר** לו רבי ישמעאל א"כ יסתרו כל עקרות ויפקדו. תימה ור' ישמעאל לימא ליה לנפשיה יסתרו כל יולדות בצער וילדו בריוח וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה: **ואמרת** ריבויא הוא. תימה והא אפיקתיה לעיל (דף כד.) לרבות הארוסה ושומרת יבם לקינוי: **וזו הואיל ונתפשה אסורה אימא לא תשתה כלל קמ"ל.** תימה לר"י אמאי לא פריך הכא ואימא הכי נמי כדפריך לעיל ונראה כל היכא דקרא דמסיק אדעתיה מתוכו למדרש הכי ומדרש לדרשא אחריתי לא פריך ואימא ה"נ דקמ"ל דכך ניתן למדרש למשה בסיני ולא בע"א כגון והיא נתפשה לאסור אשת כהן מבלעדי אישך מי שקדמה שכיבת בעל אבל לעיל בני ישראל משמע בהדיא למעוטי גרים וכן בפרק שני דיבמות (דף כב.) בגמרא דמי שיש לו אח מ"מ זוקק את אשת אחיו ליבום דקא פריך פשיטא אחיו הוא מהו דתימא ליקח אחוה אחוה מבני יעקב קמ"ל התם פריך ואימא הכי נמי משוס דאין גזרה שוה למחלה ולריך טעמא להוציא מאותה סברא או קרא וכן לענין ליוצאו (שם:) וליטמא לו פשיטא אחיו הוא סד"א לא יטמא בעל בעמיו יש בעל שמטמא ויש שאינו מטמא הא כיצד מטמא לאשתו כשרה ואינו מטמא לאשתו פסולה ה"נ קמ"ל ואימא הכי נמי דהא קרא ממעט פסולין והאי פסול הוא וכן בפ"ק דערכין (דף ז.) גבי האשה שיוצאת ליהרג אין ממתינים לה עד שתלד פשיטא גופה היא מהו דתימא (כי) כאשר ישית עליו בעל האשה כתיב והאי ממונא דבעל הוא קמ"ל ואימא ה"נ ט) דמאי נפקא לן מהתם דממונא דבעל הוא אבל הכא כיון דאשמועינן דעיקר קרא לדרשא אחריתי תו לא סלקי דעתא למעוטי מיניה מידי וכן פר"י: **אשת** סרים. רש"י פי' בסרים חמה ולא בסרים אדם שאסור לקיימה ולא ידעינן מנלן דסרים אדם כגון שנתה כוס עיקרין דאסור לקיימה אי משוס האי ברייתא דמייתי בפרק שני דיבמות (דף כ:) ובפרק הערל (שם דף פט:) פגוע דכא וכרות שפכה סרים אדם והזקן וכו' עד אסור לקיימה הא קתני נמי זקן וכי זקן אסור לקיים אלא על כרחך אפגוע דכא וכרות שפכה קאי דקתני טעמא משוס שנאמר לא יבא פגוע דכא וכרות שפכה אבל אסרים דקתני בברייתא לא ידעינא מנליה דקאי נמי עליה:

אבל

ח) יבמות לו:, ב) [תוספתא ריש פ"ב ע"ש], ג) [שם בתוספתא], ד) בכלות לא: [ושם מוחלפת השיטה ועי' תוס' לעיל כד. ד"ה ור' יוחנן וכו' ועי' תוס' מנחות יז: ד"ה מאי האכל וכו' וע"ש], ה) רש"ל מ"ז, ו) [שיך לעמ' הקודם. רש"ל], ז) [במדבר ה], ח) [במדבר ה], ט) [ועי' היטב ברש"י דמשנה לעיל כד. ד"ה אשת סרים ועי' רש"א], י) כן גירסת רש"א אבל גירסת רש"ל הל"א עם דיבור דלעיל, כ) עי' בירושלמי דקאי אאילונית, ל) רש"ל, מ) ל"ל דהא,

תורה אור השלם

1. וְאִם לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע:
במדבר ה כח
2. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בּוֹ מָעָל:
במדבר ה יב
3. וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה:
במדבר ה יג

הגהות הב"ח

(א) גמ' משוחרר פשיטא כל"ל ותיכא ואיילונית נמתק:

מוסף רש"י

מעוברת חבירו ומינקת חבירו. אשה בעלה והיא מעוברת או מינקת, אסורה להנשא עד כ"ד חדש, שכן מיוק יונק (יבמות לו:).

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פי"א מהל' גירושין הלכה כה סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן יג סעיף יא:
כד ב מיי' שם הלכה כח טוש"ע שם סעיף יב:
כה ג מיי' פי"ב מהל' סוטה הלכה י:
כו ד מיי' שם הלכה ח:
כז ה מיי' שם הלכה ז:
כח ו מיי' שם הלכה י:
כט ז מיי' שם הלכה ו:
ל ח מיי' שם הלכה י וס"ג שם הלכה כב סמג עשין נו:
לא ט מיי' שם פ"ג הלכה כא:

תוספות שאנץ

ואיילונית במעי אמה לקייה ולא חזיא ל"ה: ואשת ממזר לממזר כלומר אשה הראויה לממזר ונשאת לממזר וקינא לה ונסתרה ל"ה איילונית או שותה או לא נוטלת כתובה ומיירי בשיש לו אשה ובנים דומיא דעקרה וזקנה: ולא ליפוש בפסולין פ"ה לא נעשה שלום ביניהם לא יפרה ולא ירבה הואיל וכל דורותיו ממזרים: מ"ד והיא לא נתפשה כו' כלומר מהו דתימא פרשה סוטה על כרחך באשת ישראל קיימא מדכתיב והיא משמע זו היא דכי לא נתפשה אסורה הא נתפשה כו' ועלה קאי קרא דבתריה ועבר עליו רוח וגו' דהיכא דמספקא לן בהך אם נטמאה ואם לא נטמאה שותה אבל אשת כהן דליתא בכלל והיא לא נתפשה ליתא נמי בכלל השקאה קמ"ל ל"ה. במתנונה דרך אברים שאין מתנוונה במעים אלא ראשה ושאר אברים כבדים עליה מ"ד ג). מ"ד מבלעדי אישך כו' משמע דאישה בר הכי הוא קא משמע לן דלמי שקדמה שכיבתו לבועל הוא דאתא וסרים בר הכי הוא ואע"ג דלאו בר איזרועי הוא ובסרים חמה קאמר דמותר לקיימה ולא בסרים אדם שאסור לקיימה משום לא יבא פגוע דכה ל"ה.

ג) נראה דל"ל מ"ד הא לאו זכות תלה לה וכו' ולכבן מיהת ליתסר ועי' בר"ש".

אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא קא משמע לן. תימה הא שמעינן לה מאלמנה לכהן גדול דאסירה וקיימא לגבעל ואפי׳ הכי איצטריך קרא דכי תשטה אשתו למעוטי הא לאו הכי הוה שותה וכן על מה שאמר איש אמר רחמנא ולא קטן גרמה דדוקא משתיה ממעט לה קרא אבל נאסרה על ידי בן תשע שנים ויום אחד אע״פ שאינו איש שהרי ביאתו פוסלת בתרומה כדאיתא בפרק אלמנה (יבמות דף סח.) ונסקלת הערוה על ידו כדאיתא בפ׳ ד׳ מיתות (סנהדרין דף נה:) ומקומו בפרק יולא דופן (נדה דף מה.) דומיא דכל עריות מקנא על ידן דלא איצטריך לאשמועינן אלא דשותות אבל דנאסרו פשיטא וכי משום דעריות נינהו גריעי:

שחוף. פירש רבינו חננאל שאינו בועל כדרכו ואינו מזריע דתניא[a] איזהו מרוח אשר זה הקליטים שנכנס רוח באשכיו דברי ר״ע רבי ישמעאל אומר זה השחוף תימה אמאי נקט שמואל שחוף ולא נקט סריס ושמא שחוף הוי רבותא טפי:

אבל הא הואיל ואסירא וקיימא. תימא מאי קמ״ל רב הונא והא מתני׳ היא ע״י כל עריות מקנין וי״ל דהכי פירושו מי שנאסר בכל בת ישראל ע״י בעילת זנות אפילו אינה קרובתו יצא עובד כוכבים דבלאו הכי כל בת ישראל מתסרא וקיימא לגביה: **יצא** עובד כוכבים שאין לו אלמנות וגירושין בה. פירש רש״י דנפקא לן מדכתיב אשר יגאף את אשת רעהו פרט לאשת אחריס תימה והא נפקא לן בקידושין בפרק האומרי[b] מנא תתתן בס וכמדומה דלא אתי קרא פרט לאשת אחריס אלא למעוטי ישראל הבא על העובדת כוכבים אשת עובד כוכבים וקמ״ל אע״ג דבעולת בעל יש להן ישראל בעובדת כוכבים פטור[c]:

למעוטי בהמה. תימה דהכא משמע דזנות תליא מילתא אם כן רבא דאמר בפ׳ הבא על יבמתו (יבמות דף נד.) דיש זנות לבהמה מתני׳ למעוטי מאי וכי אית לן לממיר דל״ל דשמואל או דרב[d] הונא: **מנא** הא מילתא דאמרי רבנן אין זנות לבהמה. ה״ג בפ׳ כל האסורין (תמורה ל:) מנא הא מילתא[e] דאין זנות לבהמה אמר ליה לא נישתמיט קרא וכתוב אתנן זונה וכלב ע״כ הכי אתנן כלב וכו׳: **אלא** למאן דאמר העראה זו נשיקה מאי איכא למימר. והיינו שמואל בפ׳ הבא על יבמתו (יבמות דף נה:) והכא אליבא דשמואל נמי מסקינן ותימה אדרבה איפכא מסתברא למאן דאמר העראה זו נשיקה ומשיבה ביאה גבי שאר עריות היינו דאיצטריך קרא הכא למעוטי אלא למ״ד העראה זו הכנסת עטרה ולא חשיבה נשיקה גבי שאר עריות הכא מאי איצטריך למעוטיה:

דומה

מהו דתימא [1]נטמאה [2]נטמאה שני פעמים [a]אחד לבעל ואחד לבועל היכא דקא מיתסרא בהא זנות אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא קא משמע לן: חוץ מן הקטן [וכו׳]: [3]איש אמר רחמנא ולא קטן ושאינו איש למעוטי מאי אילימא למעוטי שחוף והאמר שמואל שחוף [b]מקנין על ידו [c]ופוסל בתרומה מקנין על ידו פשיטא מהו דתימא [3]ושכב איש אותה שכבת זרע אמר רחמנא והא לאו בר הכי הוא קמ״ל ופוסל בתרומה פשיטא מהו דתימא [4]לא יחלל זרעו אמר רחמנא דאית ליה זרע ליחלל דלית ליה זרע לא ליחלל קמ״ל ואלא למעוטי עובד כוכבים והאמר רב המנונא [d]עובד כוכבים מקנין על ידו [e]ופוסל בתרומה מקנין על ידו פשיטא מהו דתימא נטמאה נטמאה שתי פעמים אחד לבעל ואחד לבועל היכא דקמיתסרא בהא זנות אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא קמשמע לן ופוסל בתרומה פשיטא מהו דתימא [5]ובת כהן כי תהיה לאיש זר אמר רחמנא דבר הויה אין דלאו בר הויה לא קמשמע לן דפסיל מדרבי יוחנן [f]דאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל [g]מנין לעובד כוכבים ועבד שבאו על הכהנת ועל הלוייה ועל בת ישראל שפסלוה שנאמר [6]ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה מי שיש לו אלמנות וגירושין בה יצאו עובד כוכבים ועבד שאין לו אלמנות וגירושין בה ואלא למעוטי מאי א״ר פפא [h]למעוטי בהמה דאין זנות בבהמה [i]אמר ליה רבא מפרזקיא לרב אשי מנא הא מילתא דאמור רבנן [7]אין זנות בבהמה דכתיב [7]לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב וגו׳ [j]ותניא [k]אתנן כלב ומחיר זונה מותרין שנאמר גם שניהם שנים ולא ארבעה ואלא שכבת זרע ל״ל מיבעי ליה [l]לכדתניא ש״ז פרט לדבר אחר מאי דבר אחר אמר רב ששת פרט לשקינא לה שלא כדרכה אמר ליה רבא שלא כדרכה [8]משכבי אשה כתיב אלא אמר רבא [m]פרט לשקינא לה דרך אברים א״ל אביי פריצותא בעלמא היא ופריצותא מי אסר רחמנא אלא אמר אביי פרט לשקינא לה בנשיקה הניחא למ״ד [n]העראה זו הכנסת עטרה אבל נשיקה ולא כלום היא היינו דאתי קרא למעוטי נשיקה אלא למאן דאמר דאמר העראה זו נשיקה מאי איכא למימר לעולם לשקינא לה דרך אברים ומהו דתימא בקפידא דבעל תליא רחמנא ובעל הא קא קפיד קמשמע לן אמר שמואל ישא אדם מהו דתימא נטמאה שני פעמים לה לקמן (דף מ:) אחד לבעל ואחד לבועל היכא דקא מיתסרא בהא זנות אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא קא משמע לן: חוץ מן הקטן [וכו׳]: איש אמר רחמנא ולא קטן ושאינו איש למעוטי מאי אילימא למעוטי שחוף והאמר שמואל שחוף [a]מקנין על ידו [b]ופוסל בתרומה מקנין על ידו פשיטא מהו דתימא [1]ושכב איש אותה שכבת זרע אמר רחמנא והא לאו בר הכי הוא קמ״ל ופוסל בתרומה פשיטא מהו דתימא [2]לא יחלל זרעו אמר רחמנא דאית ליה זרע ליחלל דלית ליה זרע לא ליחלל קמ״ל ואלא למעוטי עובד כוכבים והאמר רב המנונא [3]עובד כוכבים מקנין על ידו [4]ופוסל בתרומה מקנין על ידו פשיטא מהו דתימא נטמאה נטמאה שתי פעמים אחד לבעל ואחד לבועל היכא דקמיתסרא בהא זנות אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא קמשמע לן ופוסל בתרומה פשיטא מהו דתימא [5]ובת כהן כי תהיה לאיש זר אמר רחמנא דבר הויה אין דלאו בר הויה לא קמשמע לן דפסיל מדרבי יוחנן [6]דאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל [7]מנין לעובד כוכבים ועבד שבאו על הכהנת ועל הלוייה ועל בת ישראל שפסלוה שנאמר [8]ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה מי שיש לו אלמנות וגירושין בה יצאו עובד כוכבים ועבד שאין לו אלמנות וגירושין בה ואלא למעוטי מאי א״ר פפא [9]למעוטי בהמה דאין זנות בבהמה [10]אמר ליה רבא מפרזקיא לרב אשי מנא הא מילתא דאמור רבנן [11]אין זנות בבהמה דכתיב [12]לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב וגו׳ [13]ותניא [14]אתנן כלב ומחיר זונה מותרין שנאמר גם שניהם שנים ולא ארבעה ואלא שכבת זרע ל״ל מיבעי ליה [15]לכדתניא ש״ז פרט לדבר אחר מאי דבר אחר אמר רב ששת פרט לשקינא לה שלא כדרכה אמר ליה רבא שלא כדרכה [16]משכבי אשה כתיב אלא אמר רבא [17]פרט לשקינא לה דרך אברים א״ל אביי פריצותא בעלמא היא ופריצותא מי אסר רחמנא אלא אמר אביי פרט לשקינא לה בנשיקה הניחא למ״ד [18]העראה זו הכנסת עטרה אבל נשיקה ולא כלום היא היינו דאתי קרא למעוטי נשיקה אלא למאן דאמר דאמר העראה זו נשיקה מאי איכא למימר לעולם לשקינא לה דרך אברים ומהו דתימא בקפידא דבעל תליא רחמנא ובעל הא קא קפיד קמשמע לן אמר שמואל ישא אדם מהו דתימא נטמאה נטמאה שני פעמים אחד לבעל ואחד לבועל היכא דקא מיתסרא בהא זנות אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא קא משמע לן: חוץ מן הקטן [וכו׳]: איש אמר רחמנא ולא קטן ושאינו איש למעוטי מאי אילימא למעוטי שחוף והאמר שמואל שחוף [a]מקנין על ידו [b]ופוסל בתרומה מקנין על ידו פשיטא מהו דתימא נטמאה נטמאה שתי פעמים אחד לבעל ואחד לבועל היכא דקמיתסרא בהא זנות אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא קמשמע לן ופוסל בתרומה פשיטא מהו דתימא [1]ובת כהן כי תהיה לאיש זר אמר רחמנא דבר הויה אין דלאו בר הויה לא קמשמע לן דפסיל מדרבי יוחנן [2]דאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל [3]מנין לעובד כוכבים ועבד שבאו על הכהנת ועל הלוייה ועל בת ישראל שפסלוה שנאמר [4]ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה מי שיש לו אלמנות וגירושין בה יצאו עובד כוכבים ועבד שאין לו אלמנות וגירושין בה ואלא למעוטי מאי א״ר פפא [5]למעוטי בהמה דאין זנות בבהמה [6]אמר ליה רבא מפרזקיא לרב אשי מנא הא מילתא דאמור רבנן [7]אין זנות בבהמה דכתיב [7]לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב וגו׳ [8]ותניא [9]אתנן כלב ומחיר זונה מותרין שנאמר גם שניהם שנים ולא ארבעה ואלא שכבת זרע ל״ל מיבעי ליה [10]לכדתניא ש״ז פרט לדבר אחר מאי דבר אחר אמר רב ששת פרט לשקינא לה שלא כדרכה אמר ליה רבא שלא כדרכה [11]משכבי אשה כתיב אלא אמר רבא [12]פרט לשקינא לה דרך אברים א״ל אביי פריצותא בעלמא היא ופריצותא מי אסר רחמנא אלא אמר אביי פרט לשקינא לה בנשיקה הניחא למ״ד [13]העראה זו הכנסת עטרה אבל נשיקה ולא כלום היא היינו דאתי קרא למעוטי נשיקה אלא למאן דאמר דאמר העראה זו נשיקה מאי איכא למימר לעולם לשקינא לה דרך אברים ומהו דתימא בקפידא דבעל תליא רחמנא ובעל הא קא קפיד קמשמע לן אמר שמואל ישא אדם

שכבת זרע למה לי. כיון דאמרת מקנין ע״י שחוף: **נשקינא לה שלא כדרכה.** אל תסתרי עמו להבעל שלא כדרכה: **משכבי אשה כתיב.** הוקשו שני משכבותיה לכל דברים וכיון דנאסרת עליו אמאי לא הוי קיומי: **דרך אברים פריצותא בעלמא הוא.** שוכב עמה בקירוב בשר: **פריצותא מי קאסר רחמנא.** אשה על בעלה בהכי וכיון דלא מתסרא עליה בהכי פסיטא דלאו קיומי הוא: **בנשיקה.** משיק השמש באותו מקום: **היינו דאתא קרא למעוטיה.** דלא תימא העראה היא: **אלא למאן דאמר.** דיבמות (דף נה:) הערלה האמורה בתורה שהיא בגמר ביאה בכל העריות כדכתיב (ויקרא כ) את מקורה הערה את שאר הערה זו נשיקה מאי איכא למימר היכי מצית למימר דאתא קרא למעוטה הלא כגמר ביאה היא לכל דבר חוץ משפחה חרופה: **בקפידא דבעל תליא.** דכתיב ויקנא [במדבר ה] ובעל הא חזינן ליה דקפיד שהרי קינא לה על כך:

דומה

מסורת הש״ס

לב א מיי׳ פ״א מהל׳ סוטה הלכה א סמג עשין נו טוש״ע אה״ע סי׳ קעח סעיף ב:
לג ב מיי׳ פ״א מהל׳ איסורי ביאה הלכה יא [וס״ח מהל׳ תרומות הל׳ יא] סמג לאוין כ (טור אה״ע סימן כ):
לד ג מיי׳ פ״א מהל׳ סוטה הלכה א סמג עשין ע טוש״ע אה״ע סימן קעח סעיף ב:
לה ד ה מיי׳ פי״ח מהל׳ איסורי ביאה הלכה כ [ג] ופ״ו מהל׳ תרומות הלכה ז סמג לאוין לו טוש״ע אה״ע סימן ו סעיף ח:
לו ו מיי׳ פ״א מהל׳ סוטה הלכה ו טוש״ע אה״ע סימן קעח סעיף ב:
לז ז מיי׳ פי״ח מהלכות איסורי ביאה הלכה ג סמג לאוין קפא טוש״ע אה״ע סי׳ ו סעיף ח:
לח ח מיי׳ פ״ד מהל׳ איסורי מזבח הלכ׳ יח:
לט ט מיי׳ פ״ג מהל׳ סוטה הלכה כד:
מ י מיי׳ פ״א מהלכות איסורי ביאה הלכ׳ י סמג לאוין כ טוש״ע אה״ע סימן כ סעיף ג בהג״ה:

תוספות שאנץ

שחוף שבשרו נשחף ובלה ויבש ואין בו כח ובת״כ בקללות שנינו דוגמתו יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ת״ל את השחפת מלמד שבשרו נשחף ל״ה. מקנין על ידו פשיטא הוי כמו והרינן בה מקנין על ידו [פשיטא]. ופוסל בתרומה אם הוא אחד מן הפסולין המחללין את האשה כגון עובד כוכבים ועבד וחלל ונתין וממזר דקיימא לן בקידושין וביבמות דפסלי: מקנין על ידי עובד כוכבים מכאן מביא ר״ת ראיה באשה שנשתמדה לעבודת כוכבים ונשאה עובד כוכבים ונתגיירו היא ובעלה ואומר ר״ת דאסורה ליה כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל ויש ר״ל דאין אסורה ליה דרחמנא אפקריה לזרעי דעובד כוכבים דכתיב וזרמת סוסים זרמתם ומביאין ראיה מדאמרי׳ והא אסתר פרהסיא הואי ואמאי לא פריך אסתר ערוה היא אם איתא דעובד כוכבים עושה ערוה ופוסלה בביאתו אלא ש״מ מדלא כתיב הכי דאין עובד כוכבים עושה ערוה ואינו פוסל בביאתו ועוד מביאין ראיה מדפריך פ״ק דכתובות ולדרוש להו דאונס שרי משמע שאין עובד כוכבים פוסל בביאתו ומיהו אומר ר״ת דליתא דהא אמרי׳ הכא מקנין על ידי עובד כוכבים ואמרי׳ נמי כאשר אבדתי מבית אבי כך אבדתי ממך [אלמא] דעובד כוכבים פוסל בביאתו והא דפריך התם ולדרוש להו דאונס שרי התם משום דקרקע עולם הוא ואינה עושה שום דבר ואז שרי והשתא ניחא ומיהא דלא פרי׳ והא אסתר ערוה הואי משום דידע דלענין זה מהני מה שהיתה קרקע עולם אבל פריך והא פרהסיא הואי דלענין חלול השם אינו סבור דמהני ולכך מתרץ אהא נמי קרקע עולם היתה ואינה חייבת למסור עצמה דהיכא דהויא קרקע עולם יעבור ואל יהרג וכן נמי לענין שפיכת דמים אם יאמרו לישראל נשליך אותך על תינוק זה או נהרוג אותך יעבור ואל יהרג דהוי כמו קרקע עולם דהם זורקין אותו על התינוק ואינו עושה שום דבר ומהאי טעמא ניחא הא דאמר ביבמות אין אונס בערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת פי׳ אין אונס כלומר דיהרג ואל יעבור למה לי טעמא לפי שאין קישוי אלא לדעת בלא האי טעמא אין אונס דאמרי׳ בכל [התורה כולה] יעבור ואל יהרג חוץ מע״ז וג״ע וש״ד אלא לפי מה דפרישית ניחא דהיכא דהוי קרקע עולם שרי להכי איצטריך האי טעמא לפי שאין קישוי אלא לדעת ואסור: מנין לעובד כוכבים ועבד שבאו על הכהנת ועל הישראלית שפסלוה. וא״ת מאי קבעי מנין והא אית ליה לר׳ יוחנן דעובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר כדאמר בפרק עשרה יוחסין והשתא ממזר הוי מיפסל בביאתו מביעיא דה״נ פריך תלמודא התם וצ״ל הא דידיה הא דרביה אי נמי אמוראי נינהו ואליבא דרבי יוחנן.

תורה אור השלם

1. וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהוּא נִטְמָאָה אוֹ עָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה: במדבר ה יד
2. וְהִשְׁקָה אֶת הַמַּיִם וְהָיְתָה אִם נִטְמְאָה וּתְמַעֵל מַעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרֲרִים לְמָרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה בְּקֶרֶב עַמָּהּ: במדבר ה כז
3. וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה: במדבר ה יג
4. וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדְּשׁוֹ: ויקרא כא טו
5. וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בְּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל: ויקרא כב יב
6. וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל וְכָל זָר לֹא יֹאכַל בּוֹ: ויקרא כב יג
7. לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְכָל נֶדֶר כִּי תוֹעֲבַת יְיָ אֱלֹהֶיךָ גַּם שְׁנֵיהֶם: דברים כג יט
8. וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא: ויקרא יח כב

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה ופוסל וכו׳ ויבמות דפסלי האשה: (ב) ד״ה ובת כהן וכו׳ פרט לאשת נכרי אלמנה: (ג) ד״ה ואלא מי וכו׳ למעוטי מאי למעוטי בהמה:

מוסף רש״י

מנין לעובד כוכבים ועבד כו׳ שפסלוה. כהנת מתרומתם בית אביה, ולויה וישראלית כגון שניאנסו לכהן וילדו לו בניה וכשממו בעליהן היו אוכלות בתרומה בשביל בניהם, ואם בא עליה עכו״ם ועבד פסלה מתרומה וכ״ש מכהונה (יבמות מה.). מי שיש לו אלמנות וגירושין בה. שיש לו קדושין, הוא דאינו פוסלה בביאתו מלשון (קדושין עה:) כגון ישראל, דאינו פוסל אין לה בית אביה וגו׳ (יבמות מה.). יצאו עובד כוכבים ועבד. שאין קדושין תופסין (שם). אתנן כלב. אשה אמר אדם לזונה ואתנן כלב. אשה אמר אדם לכלב: מחיר זונה. המליף כלב בטלה: אתנן כלב. אדם אומר לזונה הילך טלה והבעלי לכלבי: מחיר זונה. היתה לו שפחה זונה והחליפה בטלה. ומדקאמר אתנן כלב מותר מכלל דלאו זונות הוא דאי זונות הוא הוה חייל עלה שם אתנן: ואלא למעוטי בהמה. דאין זנות בבהמה (שם). אמר ליה. לרב אשי (שם). מנא הא מילתא. דאין זנות בבהמה (שם). אין זנות בבהמה. דכתיב לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב וגו׳ (שם). ותניא. בתוספתא (שם). אתנן כלב ומחיר זונה מותרין. אם נתן לה אדם אתנן לכלב ומחיר זונה מותרין (שם). אלא. אם אמר אדם לזונה אתנן כלב. אם אמר אדם לכלב מחיר זונה

דומה. נטענת ונדברת בפי כל על מיאופיה. דומה לשון קלסה[ט] ודיבור כדאמרי' בגדה (דף פו.) דומת עירך עלתה בין והכוה לאו משל הוא אלא דיבור יתר שהיו נדברים בה על מביבותה של בעלה ואף קלסה לשון דיבור יתר הוא לפיכך הוא נהפך ללשון שבח וללשון גנאי כדאמר[י] (שמקלסין אותו): **וזו באה מביאה פסולה.** שמא מעובד כוכבים או ממזר: **[שזו].** הבת עומדת בחזקת כשרות ומותרת לבעלה ונטיפה פסולה לא חיישינן דרוב בעילות אחר הבעל ומבעלה נתעברה: **וזו אינה עומדת בחזקת כשרות.** שמזנה תחתיו ונאסרת עליו והוא אינו רואה ואינו מגרשה ובא עליה באיסור: **ופסבלא נושא לכתחילה.** הא ודאי מקלקלה ליה אלא על כרחך משבשתא היא ובעית לתרוצה ולמתני אם נשא אדם דומה מותר וכיון דבעית לתרוצה אלמא תנא לאו דוקא ולא מותבינן מינה דאיכא למימר בהא נמי טעה ותני נמי בת דומה ואגן נמי כי אמרינן ישא אדם זו ולא ישא זו לאו לכתחילה אם ימצא אחרת [א] אבל מי שאינו מוצא אלא שתים אלו ישא זו ואל ישא זו: **דתני רב אחליפא בו'.** הלכך בת דומה כיון דכשרה היא טוב לו שישאנה שתהא תחתיו בחזקת היתר ואל ישא דומה שמקלקלתו לשמש עמה משנאסרה לו: **היפה פרולה ביופר.** דאיכא למיחש דרוב בעילותיה משל אחרים: **מהו.** שיהו בניה כשרים: **אין אשה מתעברת אלא סמוך לווסתה.** לפני ווסת נדותה יום אחד ולא ידע הבעל את ווסת נדתה לנטרה אותו היום מלזנות שלא תתעבר בזנות: **כי מיבעי לך בו'.** פלוגתא במס' נדה (דף לא:): **סמוך לטבילתה.** לאחר שטבלה ביום טבילתה או ליום מחר: **או דלמא כיון דפרולה היא ביופר.** לא מלי מינטר לה שנשמטת מאצלו פתאום: **וקינא והביא.** המקנא לה ישקנה. ואי קשיא בקינוי נמי הא כתיב את אשתו דמשמע דבעלה מקנא לה ולא אחר הא מתרבי מאיש איש[ב]: **אשר תשטה אשה תחת אישה.** קרא יתירא הוא לדרשה בסוף הפרשה זאת תורת הקנאות וגו': **להקיש איש לאשה.** כדמפרש ואזיל למאי הלכתא: **רב אשי אמר בו'.** מר מפרש היקישא דאיש לאשה ומר מפרש היקישא דאשה לאיש ולא פליגי:

והעמיד

דומה. פירש ר"ח שמלעיזין עליה בני אדם שהיא מזנה כדגרסינן (ביבמות דף כה.) [אמר אביי אמרה לי אם] דומי דמתא יומא ופלגא והוא [ג] עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה פי' מוזרות נשים שטוות פשתן משזר כך מפרש בגמרת א"י. מה שהביא רבינו חננאל דומי דמתא יומא ופלגא לא הביא אלא לראיה דלשון דומה לזות שפתים הוא ומיהו הכא לא מיירי בדומה כה"ג דא"כ אפי' כנס יוליא דהא פסקינן התם בפ"ב דיבמות (דף כה.) כרבי בקלא דלא פסיק היכא [דדומי מתא יומא ופלגא דקאמר הואיל ומכוער הדבר תלא ואפילו רבי יוחנן מודי הכא אם כנס דלא יוליא[ד]): **רוב בעילות אחר הבעל.** לא איירי אלא בקלא דפסק דפסקינן כרב (יבמות כה.) דלא תלא דרוב בעילות אחר הבעל ואע"ג דרב דאמר בסוף פרק אלמנה ביבמות (דף סט:) הבא על ארוסתו בבית חמיו הולד ממזר ומוקי בגמרא בדליימא מייה ומעלמא ולא שדינן לה בתר דידיה דוקא ארוס שאין מצוי אצלה אבל בבעל שכנסה מודי ושמואל ל"ש דלעולם הולד שתוקי וכגון דליתא לדומה גופא קמן דליסיילה אבל איתא קמן ואמרה לכשר נבעלתי נאמנת דאמרינן בפרק עשרה יוחסין (קדושין דף עה.) גבי ארוסה שעיברה אע"ג דמוקמינן לה בפרק אלמנה לכ"ג (יבמות סט:) כגון דליימא מעלמא מאי שתוקי דאמר שמואל בדוקי שבודקין את אמו ואומרת לכשר נבעלתי דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל דאמר היא נאמנת דאפילו ברוב פסולין אצלה והוא הדין האי דקאמר הכא אל ישא בת דומה כגון דליתא לדומה קמן דליסיילה אבל איכא למתמה לישנא בתרא דאמר בפרק אלמנה בבא עליה דכ"ע לא פליגי דבתר דידיה שדינן והא הכא דבעלה קבוע אצלה כל שעה לא שדי ליה שמואל בתרייה דבעל בתר ארוס לא כל שכן ואפי' אם תמצא לומר דשאני התם דידעינן בברור דבא עליה ארוס אבל הכא גבי בעל לא ידעינן ביאה ודאית דבא עליה מ"מ לרבא תקשה דאמר אפי' בארוסה שעיברה אמר מסתברא דלא דיימא מייה בהא קאמר רב הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי אבל דיימא מייה בתר דידיה שדינן ליה ואפי' לרב וכ"ש לשמואל והא הכא אע"ג דאית לה בעל קבוע והוה לן למימר רוב בעילות אחר הבעל ולא שדי ליה בדידיה כ"ש התם: **אליבא** דמ"ד אין אשה מתעברת **אלא** סמוך לווסתה **וכו'.** י"ל כגון שלא קבעה ווסת וה"ה דהמ"ל וכגון דלא קבעה ווסת לא תבעי לך כי היכא דקבעה ווסת אלא מילתא דפסיקא נקט תימה לרבי והא אמרי' התם בפ' המפלת (נדה דף כה:) ההוא שפירא דאתא לקמיה דמר שמואל אמר האי בר מ"א יומא הוא וחשיב מיום דאזלה לטבילה עד ההוא יומא ולא הוה אלא מ' יומא אמר האי בנדותה בעל וכפתיה ואודי ותקשה למ"ד סמוך לווסתה [ה] ונראה דמ"ד סמוך לווסתה רוב עיברין קאמר מיהו מודי דזימנין מיקרי דמיעברה נמי סמוך לטבילתה או באחד מאותן הימים שבין טבילתה לווסתה וכן למ"ד סמוך לטבילתה: **איש איש לרבות אשת חרש וכו'.** נראה דעיקר קרא לא איצטריך אלא לאוסרה לבעל ולבועל ע"י קינוי זה אבל משוס לפוסלה מכתובתה לא צריך קרא דהא אפילו רבן שמעון בן גמליאל דאמר בפרק בתרא דכתובות (דף קי:) כתובת אשה דאורייתא לאו ממש דאורייתא אלא אית ליה סמך מדאורייתא דאמרינן התם בפ"ק (דף י.) מנלן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה אלא תנא דנקט כתובה מילתא אגב אורחיה קמ"ל דעוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה: **רב אשי אמר בשם שחיגרת וגידמת אינה שותה דכתיב והעמיד הכהן את האשה.** תימה לר"י מאי שנא הכא דממעט מוהעמיד מיגרת וגבי ערכין דכתיב והעמיד והעריך לא ממעט אלא גוסס בפ"ק דערכין (דף ד.) וכן העמדה דכתיב בקדשים בעלי מומין דאמרי' בפרק השוחט (חולין ג.) שחטה ועדיין מפרכסת דבת העמדה והערכה היא וגבי יבם כתיב (דברים כה) ועמד ואמר ואפ"ה חליץ נחתכו רגליו [למטה] מן הארכובה מיהו מחלילה לא תקשי דהתם [ו] מפרש טעמא משום דכתיב בה מעל רגלו ועיקר קרא דועמד ואמר כדדרים ליה בספרי מלמד שאינו אומר דבריו אלא בעמידה [ז] ותירץ מדרבי רחמנא בן חדש לערכין ש"מ דלהעמדה ממש לא קפיד רחמנא וכן בהמה בעלת מום עיקרה לפדיון עומדת ולא חילק בה הכתוב בין בעלת מום אפי' נשברו או נחתכו רגליה דלא עדיפא מאדם דלא קפיד קרא אעמידתו[ח]: **דכתיב** והעמיד **הכהן את האשה ונתן על כפיה.** אי קשיא דהכא משמע דרב אשי בעי קרא דכתיב ובפרק נגמר הדין (סנהדרין מה:) אמרי' אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי ומי לא בעינן קרא דכתיב והתנן היה אחד מהם גידם או חיגר וכו' מאי טעמא לאו משום דבעינן קרא דכתיב לא משום דכוליה קרא יתירא הוא דמשמע אי לאו דהוי יתירא דלא בעינן קרא דכתיב בשלמא דרב אשי אמר דלא בעינן קרא דכתיב אלא דמי שאינו מוצא אלא שתים אלו ישא זו ואל ישא זו: **דתני רב אחליפא בו'.** הלכך בת דומה כיון דכשרה היא טוב לו שישאנה שתהא תחתיו בחזקת היתר ואל ישא דומה שמקלקלתו לשמש עמה משנאסרה לו: **היפה פרולה ביופר.** דאיכא למיחש דרוב בעילותיה משל אחרים: **מהו.** שיהו בניה כשרים: **אין אשה מתעברת אלא סמוך לווסתה.** לפני ווסת נדותה יום אחד ולא ידע הבעל את ווסת נדתה לנטרה אותו היום מלזנות שלא תתעבר בזנות: **כי מיבעי לך בו'.** פלוגתא במס' נדה (דף לא:): **סמוך לטבילתה.** לאחר שטבלה ביום טבילתה או ליום מחר: **או דלמא כיון דפרולה היא ביופר.** לא מלי מינטר לה שנשמטת מאצלו פתאום: **וקינא והביא.** המקנא לה ישקנה. ואי קשיא בקינוי נמי הא כתיב את אשתו דמשמע דבעלה מקנא לה ולא אחר הא מתרבי מאיש איש[ב]: **אשר תשטה אשה תחת אישה.** קרא יתירא הוא לדרשה בסוף הפרשה זאת תורת הקנאות וגו': **להקיש איש לאשה.** כדמפרש ואזיל למאי הלכתא: **רב אשי אמר בו'.** מר מפרש היקישא דאיש לאשה ומר מפרש היקישא דאשה לאיש ולא פליגי:

דומה ואל ישא בת דומה שזו באה מטיפה כשרה וזו באה מטיפה פסולה ור' יוחנן אמר ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה שזו עומדת בחזקת כשרות וזו אינה עומדת בחזקת כשרות מיתיבי נושא אדם דומה אמר רבא ותסברא נושא לכתחלה אלא אם נשא תני נמי בת דומה [א] והלכתא ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה דתני רב תחליפא בר מערבא קמיה דר' אבהו [ב] אשה מזנה בניה כשרין רוב בעילות אחר הבעל בעי רב עמרם היתה פרוצה ביותר מהו אליבא דמ"ד [ג] אין אשה מתעברת אלא סמוך לווסתה לא תיבעי לך דלא ידע בה ולא מנטר לה כי תיבעי לך אליבא דמ"ד אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה מאי כיון דידע בה נטורי מנטר לה או דלמא [ד] כיון דפרוצה ביותר לא תיקו: ואלו שב"ד כו': ת"ר איש מה ת"ל איש איש לרבות [ה] אשת חרש ואשת שוטה ואשת שעמום ושהלך בעלה למדינת הים ושהיה חבוש בבית האסורין שב"ד מקנין להן לפוסלן מכתובתן יכול אף להשקותן ת"ל [1] והביא האיש את אשתו ר' יוסי אומר אף להשקותה ולכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה במאי קא מיפלגי רבנן סברי בעינן וקינא והביא ור' יוסי סבר לא בעינן וקינא והביא ת"ר [2] אשר תשטה אשה תחת אישה [ו] להקיש איש לאשה ואשה לאיש למאי הלכתא אמר רב ששת כשם [ז] שאם הוא סומא לא היה משקה דכתיב [3] ונעלם מעיני אישה כך היא אם היתה סומא לא היתה שותה רב אשי אמר [ח] כשם שחיגרת וגידמת לא היתה שותה דכתיב

והעמיד

מא א ב ג מיי' פט"ו מהל' איסורי ביאה הלכה כ טוש"ע אה"ע סימן ד סעיף טו:
ד [מיי' פ"א מהל' סוטה הל' י טוש"ע אה"ע סי' קעח סעי' יג]:
מב ה ו ז מיי' פ"ב מהל' סוטה הלכה ב והלכה ג:

תוספות שאנץ

דומה לשון קלסה ולשון חשד הוא כדאמרינן בגדה דומת עירך עלתה בין וכן מידם הוה דיימא חמותיה מינה: שזו עומדת בחזקת כשרות. הבת עומדת בחזקת כשרות ולטיפה פסולה לא חיישינן דרוב בעילות אחר הבעל ומבעלה נתעברה: וקינא והביא אמר רחמנא המקנא לה ישקנה. ואי קשיא בקינוי נמי כתיב וקנא (והביא) את אשתו דמשמע בעלה יקנא לה ולא אחר. הא איתרבי מאיש איש (אשר תשטה אשה תחת אישה) ל"ה: רב אשי אמר כו'. מר מפרש היקשא דאיש לאשה ומר מפרש היקישא דאשה לאיש ולא פליגי:

הדרן עלך ארוסה

ה) [תוספתא יבמות פי"ב], **ו)** [נדה לא.:], **ז)** [לעיל כד.], **ד)** [לעיל כד.:], **ח)** [יחזקאל כב],**ו)** רש"ל מ"ז,**ו)** [במדבר ה], **ח)** [עי' לעיל ו:], **ט)** דאיירי בקלא דפסיק דפסקינן כרב דלא תלא הס"ד ותמ"ב תה"ד דרוב בעילות אחר הבעל ואע"ג דרב כו'. רש"ל, **י)** [מיבמות קג.], **כ)** [ועיין היטב תוס' ערכין ד. ד"ה ולא אוליא],

תורה אור השלם

1. וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֶל הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא יִצֹק עָלָיו שָׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי מִנְחַת קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֹן:

במדבר ה טו

2. זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשָּׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה:

במדבר ה כט

3. וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה:

במדבר ה יג

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ותפבלא וכו' אמרת אלא דמי שאינו:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אליבא דמ"ד וכו' ונראה דמ"ד וכו'. עי' נדה דף י ע"ב תד"ה להוא: ד"ה רב אשי אמר וכו' ותירץ מדרבי רחמנא בן חדש. וי"ל כל"ל. וכ"ה בתי"ט פ"א דערכין מ"ג:

מוסף רש"י

דומה. לשון ליעוז (נדה סו.). **ואשת שעמום.** לקוי בתמהון לב (לעיל כד:).

הדרן עלך ארוסה

לפני ה׳ וכן הא דאמר מר בר רב אסי דאילמת אינה שותה משום דכתיב ואמרה ואפי׳ למ״ד (סנהדרין דף מה:) לא בעינן קרא דכתיב מודה דאילמת אינה שותה משום דלא מצא לקבולי שבועה ואפי׳ גבי חלילה דקרייה לא מעכבא אילם ואילמת שחלו חלילתן פסולה משום דר׳ זירא כל הראוי לחלילה אלא ונתן על כפיה אע״ג דלאו קרא יתירא הוא בעי קרא דכתיב והכי משמע בפרק שלשה מינין בנזיר (דף מו:) דמאן דבעי קרא דכתיב דנזיר ממורטו או אין לו כפים אין לו תקנה משום דכתיב ונתן על כפי הנזיר וכן אין לו בהן יד משום דכתיב על בהן ידו תריץ דרב אסי מהדר למר קשישא לפוס סברתו דבעי למידק ממתני׳ דבעינן קרא דכתיב וא״ל רב אסי מהכא ליכא למידק מידי דהתם קרא יתירא מיהו רב אסי ס״ל דבעינן קרא דכתיב:

הדרן עלך ארוסה

כשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו. ירושלמי המאררים אמר רבי תנחומא מנין המאררים נגד רמ״ח אברים שיש בה ונגד רמ״ח אברים שיש בו כשם שהמים בודקין אותה על כל ביאה וביאה שהיא מקבלת מבעלה לאחר הבועל כך הן בודקין אותו וכשם שהיא אסורה לאחיו של בעל כך היא אסורה לאחיו של בועל היא על ידי שדרכה ליאסר בין לו בין לאחר היא נבדקת אבל הוא לכשתשתה הוא נבדק בדקו אותו ולא אותה אי אומר הזכות תולה לה ואינו ניכרת כמאן דאמר הזכות תולה וניכרת הרי לא הוכרח אלא אי אומר מים מגולים שתה ונלבה הכין לא הוון בעיין מבדקוניה אלא כדין אלא אי אומר עם אחרים נסתרה ולא כן סברינן מימר לכשתשתה הוא נבדק תיפתר שהיה הוא מזיד והיא שוגגת ובדקו אותו ולא בדקו אותה בדקו אותה ולא בדקו אותו אי אומר הזכות תולה ליה ניחא כמ״ד הזכות תולה ואינו ניכרת כרש כמ״ד הזכות תולה וניכרת הרי הוא לא הוכר אלא אי אומר מים מגולים שתה ונלבה הכין לא הוה בעי מבדקוניה אלא כדין אלא אי אומר עם אחרים נסתרה מעתה גרש יהא מותר בה תיפתר שהיה הוא שוגג והיא מזידה ובדקו אותה ולא אותו הוא מזיד והיא שוגגת פשיטא שהיא מותרת לביתה גירש מהו שיהא מותר בה אפשר לומר מזיד בה ואת אמרת הכין הוא שוגג והיא מזידה פשיטא שהיא אסורה לביתה גירש מהו שיהא מותר בה אפשר לומר יגלה מתחת ידו ואת אמר הכין ומנין שהדבר תלוי בה שמעון בי״ר אבא בשם ר׳ יוחנן אמר ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטומאה בה בה הדבר תלוי אם היתה מזידה אסורה שוגגת מותרת: הסוף

עשה: **גמ׳** אותו למאן אילימא לבעל בעל מאי עביד וכי תימא דאי כדמפרש בגמרא[ט]: **מירשה.** מדאגת הפורענות שלא תבא עליו: **ירא אלהים.** ולא אוסר אלהים: **תלמיד תלמידך.** תלמידו של ר״ע היה: **גמ׳** דלי

[1] **והעמיד הכהן את האשה לפני ה׳ ונתן על כפיה כך הוא אם היה חיגר או גידם לא היה משקה מר בר רב אשי אמר [a]כשם שאילמת לא היתה שותה דכתיב [2]ואמרה האשה אמן אמן כך הוא אם היה אילם לא היה משקה:**

הדרן עלך ארוסה

כשם [3]שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו שנאמר [2]ובאו ובאו כשם [b][3]שאסורה לבעל כך אסורה לבועל שנאמר [3]נטמאה ונטמאה דברי ר׳ עקיבא א״ר יהושע כך היה דורש זכריה בן הקצב רבי אומר שני פעמים האמורים בפרשה נטמאה ונטמאה אחד לבעל ואחד לבועל: [c]בו ביום דרש ר׳ עקיבא [d][4]וכלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא אינו אומר טמא אלא יטמא לטמא אחרים למד על כבר שני שמטמא את השלישי א״ר יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיית אומר עתיד דור אחר [e]לטהר כבר שלישי שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא והלא ר׳ עקיבא תלמידך מביא לו מקרא מן התורה שהוא טמא שנאמר כל אשר בתוכו יטמא: בו ביום דרש ר׳ עקיבא [5]ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה וגו׳ ומקרא אחר אמר [6]מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים אמה ואי אפשר לומר אלפים אמה שכבר נאמר אלף אמה הא כיצד אלף אמה מגרש ואלפים אמה [7]תחום השבת ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר [8]אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים: בו ביום דרש רבי עקיבא [7]אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה׳ ויאמרו לאמר שאין ת״ל לאמר ומה ת״ל לאמר מלמד שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה על כל דבר ודבר בקוראין את הלל [9](אשירה לה׳ כי גאה גאה) לכך נאמר לאמר רבי נחמיה אומר בקורין את שמע ולא בקורין את הלל: בו ביום דרש ר׳ יהושע בן הורקנוס לא עבד איוב את הקב״ה אלא מאהבה שנא׳ [8]הן יקטלני לו אייחל ועדיין הדבר שקול לו אני מצפה או איני מצפה ת״ל [9]עד אגוע לא אסיר תומתי ממני מלמד שמאהבה עשה אמר רבי יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיית דורש כל ימיך שלא עבד איוב את המקום אלא מיראה שנאמר [10]איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע והלא יהושע תלמיד תלמידך למד שמאהבה

והעמיד. ולא מגרת: **ונתן על כפיה.** ולא גידמת קטועת ידים: **כשם.** כך בודקין אותו. בגמ׳ מפרש לה: **שנאמר ובאו ובאו.** בגמ׳[1] מפרש אי וי״ו יתירא דריש או ובאו ובאו יתירי דכתיבי בענייננו: **נטמאה ונטמאה.** וי״ו יתירא דריש אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה: **וכך היה ר׳ זכריה דורש.** וי״ו יתירא: **שני פעמים.** ונסתרה והיא נטמאה לא ממעיינא הוא דאוקימנא לטומאה ולאית בעל אחד בפ״ק (לעיל ב:) אלא וקנא את אשתו והיא נטמאה והיתה אם נטמאה ועוד כתיב אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה[2] ובגמרא דריש לה ר״ע לתרומה ורבי נמי מודי. והאי דנקט הכא תרי מייניהו ותו לא משום [3]דשמעינן לר״ע דדריש בעל ובועל מריבויא דוי״ו יתירא וקא״ל רבי בעל ובועל מנטמאה ונטמאה נפקי ולא דרשי וי״ו: **בו ביום דרש.** במס׳ ברכות (דף כח.) אמרינן דכל היכא דתני בו ביום הוא יום שהושיבו את ר״א בן עזריה לנשיאות שנתרבו תלמידים שנתנו רשות ליכנס לכל שהיה רבן גמליאל אומר כל ת״ח שאין תוכו כברו אל יכנס לבהמ״ד ורבתה תורה בו ביום ולא היתה הלכה תלויה בבית המדרש פירשוה. והא דקתני לה הכא נראה בעיני דהך דרשה דנטמאה ונטמאה דלעיל נמי בו ביום הואי. ל״ה: וכל כלי חרש שהוא ראשון שנטמא מן הטרש והאוכל שבתוכו שני שנטמא מן הכלי אינו אומר טמא אלא יטמא כל אשר בתוכו יטמא לאחרים לימד על כבר שני להכי נקט כבר לפי שמצוי בתנור שהוא כלי חרס: שמטמא את השלישי ואפי׳ בחולין דקרא סתמא כתיב ל״ה. וליכא למימר דליהוי אויר התנור כמאן דמלי טומאה וליהוי האוכל ראשון דא״כ אף כלים שבאויריו יטמא וליתא דאמרי׳ בפ״ק דפסחים מכל האוכל אשר יאכל אוכלין ומשקין מטמאין מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס: **גמ׳**

[a] לעיל כה., [b] [ל״ל וכל כלי], [c] [שבת סט. ע: עב. קנג. עירובין עט: קנ. סנהדרין סו.], [d] [עירובין ט: ע״ש תוספתא סוף ערכין ע״ש], [e] רש״ל מ״ז,[1] [נקמן כח.], [f] [ועוד כתיב והיתה אם נטמאה וכגמ׳ דריש לה ר״ע חד לתרומה כו׳. רש״ל], [g] [נקמן כט.], [h] [שם:], [i] בס״א ליתא ומחילוות, [j] [נקמן ל:], [k] [מיט. רש״ל], [l] [נקמן לא.],

תורה אור השלם

1. וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְיָ וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרֲרִים:

במדבר ה יח

2. וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרֲרִים הָאֵלֶּה בְּמְעַיִךְ לְצָבוֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֵךְ וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן:

במדבר ה כב

3. זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה:

במדבר ה כט

4. וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִּשְׁבֹּרוּ: ויקרא יא לג

5. וּמִדַּתָּם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת יָם אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בְּתוֹךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הָעָרִים:

במדבר לה ה

6. וּמִגְרְשֵׁי הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְּוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וְחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב:

במדבר לה ד

7. אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיְיָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם:

שמות טו א

8. הֵן יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֵל אַךְ דְּרָכַי אֶל פָּנָיו אוֹכִיחַ: איוב יג טו

9. חָלִילָה לִּי אִם אֶצְדִּיק אֶתְכֶם עַד אֶגְוַע לֹא אָסִיר תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי:

איוב כז ה

10. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע:

איוב א ח

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה שתי וכו׳ דשמעיה לר״ע:

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה כשם כו׳ אלא אני אומר עם אחרים נסתרה. ל״ל עם אחרים נסתר: **בא״ד אפשר** לומר מזיד בה. עי׳ יומא דף לה ע״א תד״ה אע״פ:

מסורת הש״ס

(ט) לעיל כה., (י) פסחים יח. מולין לג:, (יא) [ל״ל וכל כלי], (יב) [שבת סט. ע: עב. קנג. עירובין עט: קנ. סנהדרין סו.], (יג) [עירובין ט: ע״ש תוספתא סוף ערכין ע״ש], (יד) רש״ל מ״ז,[1] [נקמן כח.], (טו) [ועוד כתיב והיתה אם נטמאה וכגמ׳ דריש לה ר״ע חד לתרומה כו׳. רש״ל], (טז) [נקמן כט.], (יז) [שם:], (יח) בס״א ליתא ומחילוות, (יט) [נקמן ל:], (כ) [מיט. רש״ל], (כא) [נקמן לא.],

מוסף רש״י

כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל. אם יצות בעלה לו יבדשנה (לעיל ב.). **בו ביום.** ביום שמינו את ר״מ בן עזריה לנשיאות (פסחים יח.) וכל היכא דתני בו ביום סתמא הכוא יומא הוא והכי אמרינן בברכות (כח.) (חולין לג:). **וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו.** ארץ שנפל לאויר תנור שהוא כלי חרס נטמא התנור והרי הוא ראשון והתנור מטמא מה שבתוכו והוי שני, וכתיב יִטְמָא ומשמע יִטְמָא, אלמא עביד שליש (שם) ותניא בהכל שותטין (שם כד:) אע״פ שלא נגע אלא נתלה באויר הוה ליה כלי ראשון, וכתיב כל אשר בתוכו יטמא מתמא הכלי ה״ל אוכל שני, ואינו אומר טמא אלא יטמא, לדרוש ביה יִטְמָא (פסחים יח.). **למד על כבר שני.** דסתם תנור ככרות בתוכו, שמטמא את השלישי. וקרא משמע בין חולין ובין תרומה (חולין לג:) דהא קרא משתעי באוכלין דכתיב בתריה מכל האוכל אשר יאכל, והוא היה בתוך הכלי יטמא, אלמא כבר שני עושה שליש ואף בחולין, דקרא סתמא כתיב, והא ליכא למימר דאוכלין שבו מקבלין טומאה מן הארץ דליהוי אויר כלי כמאן דמלי טומאה ומיהו אוכל ראשון, דא״כ אף כלים שבאוירו יטמאו (פסחים יח.). **ואלפים אמה שדות וכרמים.** אלפים הוא מתן להם סביב ומהם אלף הפרמיים למגרש והמילוים לשדות וכרמים (במדבר לה ד).

תוספות שאנץ

כשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו בגמרא מפרש לה. שנאמר ובאו ובאו הא נמי מפרש בגמ׳ אי וא״ו יתירה [דרישן] או ובאו יתירה דריש. כך היה ר׳ זכריה בן הקצב דורש וא״ו יתירה. ונטמאה ב׳ פעמים פ״ה אבל ונסתרה והיא נטמאה לאו ממניינא הוא דהא אוקימנא לעיל בפ״ק לטומאה ודאית בעד אחד. ולא נחירא דהא כבר שמעינן בריש מכילתין טומאה דעד אחד מוהיא לא נתפשה. וכי תימא דאיצטריך לומר דבעי׳ סתירה כעין טומאה דאמר התם דאיתקש סתירה לטומאה ומשום [דכתיב] ונסתרה והיא נטמאה. הא ממילא שמעי׳ ליה. ולכן צ״ל דגמ׳ דקאמר (לקמן כח) ומה תלמוד לומר והיא נטמאה דטומאה יתירה קדריש ודלא כפ״ה בגמ׳ דלא קרא יתירא קדריש דמשמע שהוא סובר שאין כאן אלא ב׳ ונטמאה וקנא את אשתו והיא נטמאה ועוד כתיב אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה[ט]) ובגמ׳ צ״ל דכדי׳ ונסתרה והיא נטמאה יתירה כדפרי׳. בו ביום דרש ר׳ עקיבא פ״ה דאמר בברכות דכל היכא דתני בו ביום הוי ביום שהשיבו את רבי אלעזר בן עזריה בנשיאות [שנתרבו] תלמידים שנתנו רשות לכל ליכנס שהיה ר״ג אומר כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש ורבתה תורה בו ביום ולא היתה הלכה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה והא דתני לה הכא נראה בעיני דהך דרשא דנטמאה ונטמאה דלעיל נמי בו ביום הואי. ל״ה: וכל כלי חרש שהוא ראשון שנטמא מן הכלי אינו אומר טמא אלא יטמא כל אשר בתוכו יטמא לאחרים ביה נמי יטמא לאחרים לימד על כבר שני לפי שמצוי בתנור שהוא כלי חרס: שמטמא את השלישי ואפי׳ בחולין דקרא סתמא כתיב ל״ה. וליכא למימר דליהוי אויר התנור כמאן דמלי טומאה וליהוי האוכל ראשון דא״כ אף כלים שבאוירו יטמא וליתא דאמרי׳ בפ״ק דפסחים מכל האוכל אשר יאכל אוכלין ומשקין מטמאין מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס: **גמ׳**

ט) לולי ל״ל אבל בתמת נרלה דקדרים ונסתרה וכו׳

דאי איתא ביה עון. שבא עליה לאחר שנסתרה: **כומן שהאיש מנוקה מעון.** שלא בא עליה משנסתרה עליו האשה ההיא תשא עונה שיבדקוה המים: **אלא לבועל ליתני.** כך בודקין את הבועל בהדיא כדתני סיפא בהדיא כך אסורה לבועל ולא תנא כך אסורה לו:

באו ובאו קאמר. מרבויא דוי"ו: **או ובאו ובאו.** הכפולים בפרשה דריש: **שנאמר נטמאה ונטמאה.** ש"מ רבי עקיבא וי"י דריש: **ועדיין.** בהא גופא מיבעיא לי נטמאה ונטמאה דריש מרבויא דוי"ו או חד נטמאה וחד ונטמאה קדריש: **שיפא קרא.** שלשה ובאו כתובים שם ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן להודיע לנו בבטן והדר ירד שלא להוליד לעז כדאמרי' בפ"ק (לעיל ט:) וחד והשקה את האשה את מי המרים המאררים ובאו בה המים וגו' לעשה שהקב"ה גוזר שיבואו בה המים למרים וחד (ג) לעשייה והשקה את המים והיתה אם נטמאה וגו' לעשייה כאן הודיע הכתוב את ישראל דמבטיח להן שיבדקוה המים ובכולם כתיב וי"י יתירי הרי שית: **דידיה.** דבועל: **דידה.** דאשה ידיעה וצוואה ועשייה כדפרישית: **ורבי.** הלא דריש וי"י תלתא קראי הוא דכתיבי וכולהו לדידה ידיעה ועשייה וצוואה: **שלא להוליד לעז.** משום דהוא אמר לה בקללה בריש את יריכך נופלת וגו' וסוף המים לבדוק כדרך כשיסתן דכתיב ובצתה בטנה והדר ונפלה יריכה לכך הולכך להודיע תחילה שהמים כדרך כשיסתן יבדקוה: **ואימא רוליה להכי הוא דאתא.** לבועל. להודיע דבטן לקה בריש מגלן: **מאי בטן וירך.** סתם הכא והכא דריש ליה: **שלשה פעמים.** וקיבא את אשתו והיא נטמאה והיתה אם נטמאה תחת אישה ונטמאה: **ואחד לתרומה.** שאפילו היא בת כהן ובעלה כהן נפסלה מן התרומה: **קל וחומר.** אינו צריך להביא מן המקרא לפוסלה מן הכהונה מלינשא לכהן דמקל וחומר אתי: **מה גרושה.** בת כהן שנתגרשה מישראל וזרע אין לה שמותרת בתרומה דכתיב מלחם אביה תאכל פסולה לכהונה: **זו שפסולה מתרומה.** מרבויא דנטמאה כדקאמרת אינו דין שפסולה לכהונה. ולקמן פריך והא לא איירי רבי עקיבא בפסול כהונה כלל דלא אצרכה קרא ומאי קאמר ליה רבי ישמעאל: **מה פ"ל והיא נטמאה כו'** גרסינן. ולא גרס א"כ דמילתא באנפי נפשה היא ולא נטמאה יתירא קמיבעיא ליה דהא דרשינן ולאו רבי ישמעאל לחודיה קאמר לה אלא סתמא היא וקראי דעייגא קדריש ואזיל: **מה תלמוד לומר וקנא את אשתו והיא נטמאה.** דמשמע דוראי נטמאה ומה תלמוד לומר או עבר עליו וגו' והיא לא נטמאה אי פשיטא ליה דנטמאה למה שותה ואי פשיטא דלא נטמאה למה משקה: **מגיד לך הכתוב שעל הספק אסורה.** והכי קאמר קרא אשה זו שמא נטמאה ושמא לא נטמאה וקאמר לך דישקנה לברר הספיקא ואי לא משקה לה אסורה: **ומכאן אתה.** למד ק"ו לשרץ ספק נגע בטהרות ספק לא נגע דמחזקינן לה בטומאה מספק: **סוטה לא עשה בה כו'.** דכתיב [במדבר ה] והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת והוא הדין לשוגג אשתו ואשת לאשתו ונזדמנה לו זאת ואף היא שוגגת כסבורה שהוא בעלה עשה בה ספק כודאי ל"ה. ונראה דאין ק"ו גמור אלא גלוי מלתא בעלמא הוא דאי ק"ו גמור הוא א"כ נילף כל איסורין שעשה בה שוגג כמזיד שיעשה בהם ספק כודאי מהאי ק"ו (עם) [וגם] נחלוק בין רשות היחיד לרשות הרבים כמו בטומאה: ועוד דאיכא למיפרך מה לסוטה שכן נסתרה ויש רגלים לדבר תאמר בשרץ שאין בו כן אלא ש"מ דאין זה ק"ו גמור אלא גלוי מלתא בעלמא הוא ובכולי תלמודא גמרי' ספק טומאה ברה"י מסוטה כדאמר הלכתא גמירי לה מסוטה והוי כמו הלכה למשה מסיני. א"נ מדכתיב ונסתרה והיא נטמאה בסוטה ילפינן טומאה והלכתא גמירי לה מסוטה לאו דוקא אלא כלומר דמסוטה גמרינן לה והא דילפינן מסוטה היינו ספק טומאה ברה"י דכל ספק טומאה ברה"ר דספקו טהור לא גמרי מינה.

ח) [לקמן מז: שבועות ה. יבמות נח. קידושין מז:], ג) [יומא מה. וש"נ], ג) לעיל ט:, ד) [לעיל כו:], ה) [לעז ולומר לה הס"ד ואח"כ מה"ד ש"מ תרתי וכיון דגלי לן כו'. רש"ל], ו) [עי' היטב תוס' שם ד"ה מלין], ז) ואין דנין ק"ו כו'. רש"ל,

תורה אור השלם

1. וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִוא תִּשָּׂא אֶת עֲוֹנָהּ: במדבר ה לא
2. וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לְצָבוֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֶךְ וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן: במדבר ה כב

הגהות הב"ח

(א) גמ' ועדיין מיבעי נטמאה ונטמאה קאמר או אם נטמאה ונטמאה: (ב) רש"י ד"ה שיפא וכו' וחד והשקה כל"ל ומיבא לעשייה נמתק:

מוסף רש"י

בזמן שהאיש מנוקה מעון. שלא בא עליה לאחר שנסתרה, שהתורה אסרה עליו לכתיב (במדבר ה) והיא נטמאה (יבמות נח. וכנר"ז קדושין כז:). אין האיש מנוקה מעון. שבא עליה אחר שנסתרה (שבועות ה.) או: משון ניחוף באשה האסורה בין מזו שנסתרה בין מאחרת (לקמן מז:). שלא להוציא לעז על המים המרים. שימהרו לא עשו כסדר הלכה ואין פורענות זו על ידן (לעיל ט:).

תוספות שאנץ

חד לצואה דידה שהקדוש ברוך הוא גורר שיבואו בה המים וחד לידיעה דידה להודיעה דבטן ואחר כך ירד שלא להוציא לעז כדאמר פ"ק. וחד לעשייה והשקה את המים והיתה אם נטמאה ותמעול מעל באישה. ובאו בה המים המאררים למרים ל"ה. וגר' דידה ברישא תחלה לפי שעיקר המעשה באשה הוא. א"ר ישמעאל ק"ו אינו צריך להביא מקרא לפסלה מלהנשא לכהן דמק"ו אתיא ומה גרושה בת כהן שנתגרשה מישראל וזרע אין לה שמותרת בתרומה כדכתיב מלחם אביה תאכל פסלה מן הכהונה זו שפסולה לתרומה מריבויא (בעלמא) [דנטמאה] כדקאמרת אינו דין שפסולה לכהן ל"ה. מה ת"ל והיא נטמאה ה"ג ול"ג אם כן מה ת"ל ונסתרה והיא נטמאה[ב] והיא נטמאה יתירה לא דרי' דהא דרשי' לעיל בפ"ק ול"נ כמש"כ במתני'. ועוד פ"ה דלאו ר' ישמעאל לחודיה קאמר לה אלא סתמא היא וקראי דעיינא קא דריש ואזיל ל"ה: ומכאן אתה דן לשרץ פ"ה מכאן אתה למד בק"ו דשרץ ספק נגע ספק לא נגע בטהרות דמחזק' ליה בטומאה מספק. ומה סוטה שלא עשה בה שוגג כמזיד פ"ה סוטה שלא עשה בה כו' דכתיב והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת וה"ה לשוגג אשתו ואשת איש עמו ונתכוין לאשתו ונזדמנה לו זאת ואף היא שוגגת כסבורה שהוא בעלה עשה בה ספק כודאי ל"ה. ונראה דאין ק"ו גמור אלא גלוי מלתא בעלמא הוא דאי ק"ו גמור הוא א"כ נילף כל איסורין שעשה בה שוגג כמזיד שיעשה בהם ספק כודאי מהאי ק"ו (עם) [וגם] נחלוק בין רשות היחיד לרשות הרבים כמו בטומאה: ועוד דאיכא למיפרך מה לסוטה שכן נסתרה ויש רגלים לדבר תאמר בשרץ שאין בו כן אלא ש"מ דאין זה ק"ו גמור אלא גלוי מלתא בעלמא הוא ובכולי תלמודא גמרי' ספק טומאה ברה"י מסוטה כדאמר הלכתא גמירי לה מסוטה והוי כמו הלכה למשה מסיני. א"נ מדכתיב ונסתרה והיא נטמאה בסוטה ילפינן טומאה והלכתא גמירי לה מסוטה לאו דוקא אלא כלומר דמסוטה גמרינן לה והא דילפינן מסוטה היינו ספק טומאה ברה"י דכל ספק טומאה ברה"ר דספקו טהור לא גמרי מינה.

ח) ל"ל דלא נטמאה יתירא קדריש דהא דרשינן לעיל וכו'.

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ב מהלכות סוטה הלכה ח ופ"ג הלכה ח יח:
ב [מיי' שם פ"ג ה"ל, ל"ז]:
ה ג מיי' שם פ"ג הלכ' ז:
ו ד ה מיי' פט"ו מהל' אבות הטומאה הלכה ח ג:
ז ו מיי' פ"ג מהלכות סוטה הלכה כד [שו"ע אה"ע סי' קנח סעי' ג בהג"ה]:

ההוא דמודע לה בהן. פירוש הכהן צריך להודיע שלא להוליד לעז וכיון דגלי לן קרא דהוא נבדק כמותה וכתיב בה נזרעה ודאי ועשייה לא צריך למכתב תו ביה: **זו שאסורה בתרומה אינה דין שאסורה לכהונה.** וליכא למימר בת ישראל יוכיח שאסורה בתרומה ומותרת לכהונה דה"פ ומה גרושה שמותרת לתרומה אסורה לכהונה ע"י מעשה שנעשה בה דהיינו גירושין זו וכו' אינו דין שאסורה לכהונה ע"י זנות שנעשה בה אבל בת ישראל מה שפסולה בתרומה אינו ע"י מעשה ועוד אם תנשא בת ישראל לכהן תהא מותרת לתרומה מה שאין כן בזאת שאין להם היתר לעולם בספרי מתני' הכי ומה גרושה קלה שמותרת לחזור למגרשה בישראל פסולה מן הכהונה סוטה חמורה דין הוא שפסולה מן הכהונה:

מה ת"ל היא נטמאה וכו'. כגירסת רש"י וכך סיומא ללמדך שלעולם אין משקין אלא על הספק ומ"ת וכי איצטריך קרא למיסר ספיקא יש לומר הכתוב אומרה קודם שתיה כאילו היא ודאי ואע"ג דליכא מלקות כדמוכח בפ"ק דיבמות (דף יא:)[ו] מיהו לאו הבא מכלל עשה איכא ואפי' אם היא טהורה נעשה בע"ד של מעלה אם בא עליה כמו על חייבי עשה ולא כשאר ספיקות כגון ספק חלב ספק שומן ואכלו ונודע שהוא שומן אע"ג דלריך כפרה וסליחה מיהו לא חמיר כחייבי עשה:

אינו דין שעשה בו ספק כודאי. ליכא למיפרך מיד ועושה פסח יוכיחו שעשה בהן אונס כדלון דנפקא לן מכי ימות מת עליו בפתע פתאום בספרי ובפרק ג' דכריתות (דף ט.) ואפ"ה לא עשה בהן ספק טומאת התהום כודאי לפי שטומאת התהום הלכה הוא[ז] ולא סתרינן ק"ו מהלכה וה"ה דאין להוכיח משם דהכי אמר בהוכחה אף אני אביא זה והלא אין ללמוד הימנו אבל הא איכא למתמה אמאי לא פרכינן מה לסוטה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה כדפרכינן לעיל בריש פ"ק (דף ב:) ואין לומר משום דלעיל מיירי בטומאה דבתר קינוי וסתירה דמהימנן עד ג' סתם ודאי איכא רגלים אבל הכא יליפינן מסתירה דבתר קנוי גרידא דליכא למיפרך שכן קינא לה דקנוי לא חשיב רגלים בלא סתירה דהא בריש מסכת נדה (דף ב:) דמייתי התם מקוה שנמדד ונמצא חסר כל הטהרות שנעשו על גביו בין ברה"ר בין ברה"י טמא ר"ש אומר ברה"ר טהור ברה"י תולין ושייהם לא למדוה אלא מסוטה רבנן סברי כסוטה מה סוטה ספק הוא ועשאוה כודאי אף כו' ופריך אי מסוטה יימא מה סוטה ברה"י טמא ודאי הכא נמי טמא ודאי הכי השתא התם יש רגלים לדבר שהרי קנא לה ונסתרה הכא מאי רגלים לדבר איכא אלמא אע"ג דמסתירה דבתר קנוי יליף כי הכא פריך והכא אמאי לא פריך הכי ויש לומר דסתירה על ידי קנוי בסוטה הוי כספק מגע שרץ שהרי בלא קנוי לא היה שום ספק בסתירה גרידא דלא נחשדו על העריות הלכך הקנוי גורם הספק וה"פ במס' נדה התם גבי סוטה וספק שרץ הרי ריעותא דהיינו השרץ והבועל קמן אבל הטהרות והאשה אבל גבי מקוה קודם טבילה לא ראינו שום ריעותא דאיכא לספוקי על ידה ועיל בפ"ק קודם העדאת עדים לא הואי שום ריעותא:

מכאן

דאי איתא ביה עון בדקי ליה מיא כי איתא ביה עון בדידיה מי בדקי לה מיא לדידה והא [ח] תניא [1] ונקה האיש מעון והאשה ההיא תשא את עונה [א] בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו ואלא לבועל ליתני כדקתני סיפא כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל לעולם לבועל ורישא איידי דתנא אותה תני אותו סיפא איידי דתנא בעל תנא בועל: שנאמר ובאו ובאו: איבעיא להו באו ובאו קאמר או ובאו ובאו קאמר ת"ש כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל שנאמר נטמאה ונטמאה ועדיין תיבעי נטמאה [ב] נטמאה קאמר או נטמאה ונטמאה קאמר ת"ש מדקתני סיפא רבי אומר שני פעמים האמורין בפרשה ונטמאה ונטמאה אחד לבעל ואחד לבועל מכלל דרבי עקיבא [2] ווי קדריש הלכך לרבי עקיבא שיתא קראי כתיבי חד לצואה דידה וחד לצואה דידיה חד לעשייה דידה וחד לעשייה דידיה חד לידיעה דידה וחד לידיעה דידיה ורבי תלתא קראי כתיבי חד לצואה וחד לעשייה וחד לידיעה ורבי כשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו מנא ליה נפקא ליה מדתני' [3] לצבות בטן ולנפיל ירך [ג] בטנו ויריכו של בועל אתה אומר בטנו ויריכו של בועל או אינו אלא בטנה ויריכה של נבעלת כשהוא אומר וצבתה בטנה ונפלה יריכה הרי בטנה ויריכה של נבעלת אמור ומה אני מקיים לצבות בטן ולנפיל ירך בטנו ויריכו של בועל ואידך ההוא [ג] דמודע לה כהן דבטן בריש והדר ירך שלא להוציא לעז על המים המרים ואידך א"כ לכתוב קרא בטנה ויריכה מאי בטן וירך ש"מ לבועל ואימא כולי להכי הוא דאתא אם כן לכתוב בטנו ויריכו מאי בטן וירך ש"מ תרתי: א"ר יהושע כך היה דורש זכריה בו': ת"ר שלש פעמים האמורין בפרשה אם נטמאה נטמאה ונטמאה למה [ד] אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה דברי רבי עקיבא אמר רבי ישמעאל קל וחומר ומה גרושה שמותרת לתרומה אסורה לכהונה זו שאסורה בתרומה אינו דין שאסורה לכהונה מה ת"ל והיא נטמאה והיא לא נטמאה אם נטמאה למה שותה אם לא נטמאה למה משקה [ה] מגיד לך הכתוב שהספק אסורה [ה] מכאן אתה דן לשרץ ומה סוטה [ו] שלא עשה בה שוגג כמזיד ואונס כרצון עשה בה ספק כודאי שרץ שעשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון אינו דין שיעשה בו ספק

כודאי

ומ"מקוס

מכאן אמרו וכו' ברשות הרבים ספיקו טהור. בפ"ק דשחיטת חולין (דף ט:) ובפרק אין מעמידין (ע"ז דף נז:) אמר דספק טומאה ברשות הרבים הלכתא גמירי לה מסוטה דמשמע דדוקא במקום סתירה טמא אבל שלא במקום סתירה גמירי דטהור ולאי הוא ותימה למאי איצטריך הלכתא לימא העמד טהור על חזקתו ואימור לא נטמא והכי אמר בהדיא נמי ברים מסכת נדה (דף ג.) דרבי שמעון גמר לה מספק טומאה ברה"ר ואמר ורבנן הכי השתא התם גברא בחזקת טהרה קאי מספיקא לא מחתינא ליה טומאה וי"ל אי לאו הלכתא דגמרינן דברה"ר טהור הוה אמינא סתירה דנקט קרא לא דבר הכתוב אלא בהווה וה"ה לכל ספק טומאה בכל מקום שנולדה דמסברא אין לטהר זו יותר מזו וסד"א דגזירת מלך כך היא בכל ספק טומאה הלכך איצטריך הלכתא להעמיד ספק טומאה ברשות הרבים אחזקתה דלא מחתינן ליה טומאה מספק ירושלמי דפירקין קמא מ"מ יש רגלים לדבר לפלוגיא בגילה לחורבה ביום למבואות אפילות ביום שאלו את בן זומא מפני מה ספק רה"י טמא אמר לון סוטה מה היא לבעלה ולאי או ספק אמרו ליה ספק אמר להו מלינו שהיא אסורה לבעלה ומכאן אתה דן לשרץ מה כאן רשות היחיד אף להלן ומה כאן דבר שיש בו דעת לישאל אף וכו' מכאן אמרו דבר שיש בו דעת לישאל וכו' מילתיהון דרבנן פליגין דמר רבי זעירא ור' יוסי בשם ר' יוחנן (ג) קטנה שזינתה אין לה רצון להאסר על בעלה והא תנינן כל דבר שיש בו דעת לישאל ספיקו טמא ברס הכא אע"פ שיש בו דעת לישאל ספיקו טהור ומפני מה ספק רה"ר טהור אמר להו מלינו שהליבור עושין את הפסח בטומאה בזמן שרובו של ליבור טמאים אם טומאה ודאית הותרה לעבור ק"ו לספק טומאה וסיוס הבריתא בתוספתא דמסכת טהרות פרק הנגילות השחוטות[ג] רשב"ג אומר מפני מה ספק רה"י טמא וספק רה"ר טהור מפני שאפשר לישאל ליחיד ואי אפשר לישאל לרבים: **ברשות** הרבים ספיקו טהור. מקשי' מפרק שני נזירין (נזיר דף מז.) דתנן שני נזירין שאמר להן אחד ראיתי אחד מכם שנטמא ואיני יודע איזה מכם הוא שניהן מביאין קרבן טומאה וקדייק בגמרא ואמאי כל ספק טומאה מהיכא גמירי מסוטה מה סוטה בועל ונבעלת אף כל ספק טומאה ברה"י כגון דאיכא בי תרי אבל הכא שני נזירין ואמאי דקאים גביהון הא תלתא הוי ליה ספק טומאה ברה"ר אלמא כל היכא דאיכא תלת חשיב ליה ברה"ר א"כ הא דתנן בפרק האשה שהיא עושה לרבים (נדה ס:) שלש נשים שהיו ישינות במטה אחת ונמצא דם תחת אחת מהן כולן טמאות אמאי כיון דאיכא שלש הוה ליה ברה"ר מיהו מהתם לא קשיא מידי דלא דמי לשרץ דשרץ אפשר שלא נגע וטהור אבל התם אחת מהן ודאי טמאה שיצא הדם מגופה והיאך נטהר כולם ולא דמי אלא לשני שבילין (טהרות פ"ה מ"ה) אבל מפרק קמא דנדה (דף ב.) מקשינן דתנן כילד דיה שעתה היתה יושבת במטה ועסוקה בטהרות ופירשה וראתה היא טומאה וכולן טהורות ודייק בגמרא (דף ה:) טעמא דדיה שעתה הא מעת לעת מטה נמי מטמא מכדי דבר שאין בו דעת לישאל ספיקו טהור תרגמא כשחברותיה נושאות אותה במטה דהויא לה יד חברותיה סוף סוף חברותיה והיא הויא שלש והוה ליה ספק טומאה ברה"ר ואמאי מטמיין לה ונראה דלא חשבינן טומאה ברה"ר אלא היכא דספיקא היתה יכולה להיות גלויה לכל כגון ההיא דנזיר ותשעה לפרדעים ושרץ אחד ביניהם (כתובות דף טו.) אבל ההיא דנדה המגע ודאי הוא שנגעה במטה ואין שום ספק אלא אם ראתה או לאו ומקום המקור מקום סתר הוא ולא שייך למימר ביה רה"ר אפילו אם נולד ספק ראייתה ברשות הרבים אבל בהא איכא למתמה אמאי משוינן מטה כספק טומאה ברשות היחיד והא לא דמיא לסוטה דסוטה ודאי שרץ וספק מגע כגון בועל הוא השרץ וספק אם בעל אבל התם ודאי מגע וספק מעת לעת הוא שרץ דשמא לא ראתה ואגן לא יליפינן מסוטה אלא דדמי לסוטה דהא דבר שאין בו דעת לישאל ממעטינן הואיל ולא דמי לסוטה ועוד תניא בהדיא בתוספתא דטהרות פרק [הנגילות] השחוטות (פ"ו) נגע באחד בגילה ואינו יודע אם חי אם מת למחר עומד ונמצא מת רבי מאיר מטהר שספק רשות הרבים טהור אלמא דמסוטה גמירי אע"ג דהוי ודאי מגע וספק שרץ ותימה מאי שנא דמטהרינן דבר שאין בו דעת לישאל הואיל ולא דמי לסוטה ובכי האי גוונא ד) לא מטהרינן וי"ל דהכי הלכתא גמירי לה א"ל עיקר הדבר שאין בו דעת לישאל נפקא לן מוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל כדלקמן בשמעתין וכיון דגלי לן קרא דאיכא לפלוגי בין דבר שיש בו דעת לישאל לשאין בו דעת דדבר שיש בו דעת ספיקו טמא ולא פירש טומאתו היכן נלמוד סתום מן המפורש מסוטה דמפרש בו דוקא מקום סתירה ואע"ג דמסיק אי מסוטה הוה אמינא דעת נוגע ומגיע אגב שיטפיה נקט ליה אי נמי הכי פירושו ואי הוה גלי לן קרא בסוטה דבעינן דבר שיש בו דעת לישאל הוה אמינא דעת נוגע ומגיע. סיוס הבריתא דנגע באחד בגילה וחכמים מטמאין שכל הטומאות כשעת מציאתן ומודים חכמים לרבי מאיר שאם ראוהו חי מבערב אע"פ שבא שחרית ומצאו מת טהור מפני שזה ספק רה"ר אלמא דבין לרבנן בין לרבי מאיר אפילו בגילה חשבינן ליה רשות הרבים וקשיא מהא דתנן במסכת טהרות פרק שמיני (מ"ג) המאבד ביום ומצא ביום טהור ביום ומצא בגילה ביום ומצא ביום של אחריו ספיקו טמא זה הכלל כל שעבר עליו הלילה או מקצתו ספיקו טמא אלמא לילה חשיב לעולם כרשות היחיד ולעיל איתינן נמי מירושלמי מ"מ יש רגלים לדבר לפלוגיא בגילה לחורבה ביום למבואות אפילים ביום אלמא דפלוגיא בגילה חשיב רה"י. בתוספתא דטהרות פרק ז' יש דברים ברה"ר ועשאום כרה"י קופה ה) ברה"י גבוה י' טפחים והטומאה בתוכו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור הכנים ידו לתוכה ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא היתה כפושה על כתיפו וכבר תרומה כרוך בסיב או בגייר ונתן בתוכו ספק נגע ספק לא נגע טהור הכנים ידו לתוכה ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא חמור ברה"ר גבוה י' טפחים וטומאה נתונה על גביו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור פשט ידו על גביו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא שלא ברה"ר גבוה י' טפחים וטומאה עליו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור עלה לראשו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא היה זה רוכב על חמורו וזה רוכב על חמורו אחד טמא ואחד טהור ספק נגעו זה בזה ספק לא נגעו ר' יעקב מטמא ורבי יוסי מטהר בנו של זה רוכב על כתיפיו ובנו של זה רוכב על ו) כתף אחד טהור ואחד טמא ספק נגעו זה בזה ספק לא נגעו ר' יעקב מטמא ורבי יוסי מטהר היתה חבילה על כתיפיו והרוק מדובק בכותל למעלה מי' טפחים ספק הסיט ספק לא הסיט ר' יעקב מטמא ורבי יוסי מטהר שהיה ר' יעקב אומר כל שהוא למעלה מעשרה טפחים ברה"ר הרי הוא כרה"י ורבי יוסי אומר כל שדרך הילוכו ברה"ר טהור ועוד מפרש התם דין בקעה בימות החמה ובימות הגשמים אלו הן ימות החמה משתעקר תבואה ואלו הן ימות הגשמים משתרד רביעה שניה ובפרק מי שמת (ב"ב דף קנג:) מפרש הא דאמרינן בימות החמה רה"ר לטומאה לא שנו אלא שלא עברו עליו ימות הגשמים אבל עברו עליו ימות הגשמים רשות היחיד לכאן ולכאן:

ותנו לרבי עקיבא בהונה מנא ליה. רש"י פי' דמקל וחומר לא יליף דאם כן היינו רבי ישמעאל ותימה אי לית ליה קל וחומר דרבי ישמעאל א"כ כיון שנבעלה לפסול לה בעילה ודאית מנא ליה דפסולה לכהונה והא ביבמות בפרק אלמנה (דף סח:) יליפינן ליה מהאי קל וחומר ועוד הא ליכא למיפרך עליה מידי יש לומר הכא לית ליה קל וחומר משום דאי לא הוו כתיבי אלא תלתא קראי הוה אמינא חד לבועל וחד לבעל וחד לכהונה דחמיר טפי כדפריך לרבי ישמעאל אבל גבי בעילת פסולין כתיבה תרומה בהדיא:

כודאי וממקום שבאת אמה סוטה רשות היחיד אף שרץ רשות היחיד ומה סוטה דבר שיש בו דעת לישאל אף שרץ דבר שיש בו דעת לישאל ומכאן אמרו דבר שיש בו דעת לישאל ברשות היחיד ספיקו טמא ברה"ר ספיקו טהור ו) ושאין בו דעת לישאל בין ברה"י בין ברה"ר ספיקו טהור ורבי ישמעאל א"ר עקיבא תרומה ומהדר ליה איהו כהונה ותו לרבי עקיבא כהונה מנא ליה וכי תימא כהונה לא צריכא קרא שהרי

ח א מיי' פט"ו מהל' מאכלות האסורות הלכה ח ופט"ז הלכה [ג] ב: ט ב מיי' שם פט"ז הלכה ב:
י ג מיי' שם [והל' מ] ופט"ו הלכה ח:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מכאן וכו' בשם ר"י קטנה. נ"ב עי' ביבמות סוף דף לג:

מוסף רש"י

ומה סוטה דבר שיש בו דעת לישאל. אם נטמאה אם לאו, אף כל שיש בו דעת לישאל, כגון אדם ספק נגע בשרץ ספק לא נגע, דיש בו דעת שיכולין לשואלו אם נגע והוא אינו יודע, ספיקו טמא (פסחים יט:).

ג) [פסחים יט: נדה ד: ה:], ד) [ויקרא כא], ה) [פרק ו], ו) לא מדמינן לסוטה וי"ל כו'. רש"ל, ז) [בהר"ר. רש"ם], ח) ל"ל כתפיו,

ח) [פסחים יח: וש"נ], ב) ולא למעוטי כהונה שאין פסול זה כו'. רש"ל, ג) [וע"ש ברש"י שהאריך עוד בזה],

תורה אור השלם

1. וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר: ויקרא ז יט

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אמר לך וכו' מחייס דבעל אתי: (ב) ד"ה ומאמר וכו' לר' יוחנן פריך דקאמר: (ג) ד"ה שמוחר בחולין וכו' ועלה אוכל בחולין וכמעשר:

תוספות שאנץ

תרומה נמי לא תיבעי לך שהרי עשה בה ספק זונה כזונה. משמע מהכ' דזונה אסורה בתרומה וה"נ משמע ביבמות פ' ד' אחין גבי שני אחין שקידשו ב' נשים ובשעת כניסה לחופה החליפו נשותיהן זה לזה וקאמר בגמ' אם היו כהנות נשואות לישראל נפסלות בתרומ' דבי נשא אלמא משמע דזונה אסורה לאכול בתרומה וכן משמע בפ' החולין גבי הכל מודיים הבא על חייבי כריתות שבנה פגום וקאמר בסמוך וכי תימא איכא למפרך מה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת ה"נ (לימא) [בלומר] גבי בא על חייבי כריתות דמתחללת דכיון דנבעלה עשאה זונה משמע דהויא דומיא דאלמנה שמתחללת ואסורה לכהונה ה"נ זונה אסורה בתרומה וה"נ משמע בפ' האשה רבה דאמר התם לריה שנשבית או שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מעשר ואוכלת משמע הא לתרומה לא. וא"ת ומהיכא נפקא לן דזונה אסורה בתרומה דלא אשכחן (בתורה') [בקרא] אלא איסור כהונה. וי"ל דנפקא לן מדכתיב ובת כהן כי תהיה לאיש זר ודרשי' פ' אלמנה לכהן גדול כיון שנבעלה לפסול בה פסולה מן התרומה כיון שנבעלה לזר אצלה ואין לך פסול גדול מזה כשהיא אשת איש ונבעלה לאחר (ל"ה. אלא) ולר"ע דס"ל דאין קידו' תופסין בחייבי לאוין בשום פסול לא משמע ליה כי תהיה לשון הויה אלא כי תבעל. [ל"ה] (ג' קראי כתיבי): מה בעל ובועל מחיים. ס"ה דמחיים דבעל קא מתסר להו כגון שאם יגרשנה אסורה לבועל. הלכך מקרא ג' [נמי] למידי דמתסר ביה מחיים דבעל אתי והיינו תרומה למעוטי כהונ' שאין פסוק זה בא לאסרה אלא לאחר מיתה דמחיים הוה ליה

שכן עשה בה ספק זונה כזונה. תימה אמאי לא אמר כיון דטמאה הכתוב מספק מהיכא תיתי דמותרת בתרומה ולכהונה ויש לומר אי לאו קראי איכא למימר דלא טמאה אלא לענין בעלה דאיכא ספק חייבי מיתות בית דין על ידו אבל לענין תרומה וכהונה הוה אמינא אוקי איתתא אחזקה אבל בירושלמי דפרק קמא מתוך קושיא זו דריש חד מהני תלתא קראי ליבם והכי איתא התם תני ר' מאיר אומר שלש טומאות אמורות בפרשה אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה מניין אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאכול בתרומה למה לא אילו את כהן שנשאת לישראל ונאנסה אמת אינה מותרת לביתה ואסורה לאכול בתרומה מ מניין אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאכול בתרומה אמר ר' אבין הכין איתאמרת אחת לבעל ואחת לבועל ואחת ליבם אמר ר' יוסי מתניתא אמרה כן ואם מת חולצת ולא מתייבמת: **חד** לתרומה וחד לכהונה. אין להקשות וכי ספק חמור מן ודאי דאילו ודאי זינתה מותרת בתרומה ולכהונה דהא בפ' אלמנה ביבמות (דף סח.) מרבינן מובא כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה שזר אלמה פסלה ומרבינן גר עמוני ומואבי וכו' וקא פריך התם אימא חייבי כריתות נמי פירוש אינהו נמי הוו בכלל נבעלה לפסול לה ומאי שנא דלא תני להו לעיל ומשני כי תהיה כתיב דוקא בני הויה לאפוקי חייבי כריתות דלאו בני הויה נינהו אלמא דחייבי כריתות לא מפסלי בביאתן ואשת איש איהי נמי מחייבי כריתות ואם כן מספקא אמאי מיפסלי וכ"ש שיבא שם אותה הגירסא וזה לשונו אימר נבעלה לפסול לה חייבי כריתות אבל חייבי לאוין כיון דתפסי להו בה קידושין לא פסלי לה וכותי ונתין וממזר דפסלי מגלן הך דאית בהו הויה מדאפקה להך ביאה בלשון הויה שמע מינה בהך דתפסי בה קדושין משמע קרא ואפ"ה פסלי ולאפוקי חייבי כריתות לא גרסינן אי הכי כותי ועבד וכו' והוא הדין דהוה מצי למימר חייבי כריתות לא מפסלי אלא משום דאיירי בהו לעיל דקתני כותי והיינו עובד כוכבים ובמתניתין תנן העבד פוסל משום ביאה ומשני פסלי מדרבי יוחנן כו' ואית דמפרשי ואימא נבעלה לפסול לה חייבי כריתות נמי וכו' וקשיא לי בגוה טובא חדא דתנן בפרק ארבעה אחין (שם דף נ.): אם היו כהנות נפסלו מן התרומה בבעילת אשת איש ועוד קל וחומר חייבי לאוין פסלי חייבי כריתות לא פסלי ועוד הא אמר בעשרה יוחסין (קדושין דף עז:) כהן הבא על אחותו זונה משום לה וכיון דזונה משום לה בעילתה פוסלתה דתניא ליה שנשבית או שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מעשר ואוכלת ליה אין אבל תרומה לכהנת לא:

שלישי

כמטמא דין הוא שיעשה שלישי בתרומה. ודיו ליכא למימר דאם כן בטל ליה קל וחומר דהא שני בתרומה מקרא משמע כי חולין וקיימא לן (בב"ק דף כה.) דהיכא דמיפרך קל וחומר לא אמרינן דיו: **שכן** אב הטומאה. כגון טמא מת או זב או מצורע שהן בטומאתן אבות:

מטבול

לי הכי לתרומה נמי לא תיבעי קרא. ונילף מההוא טעמא גופיה שהרי עשה הכתוב בסוטה בספק זונה כולאי זונה ובתרומה הא ידעינן דזונה אסורה דכתיב (ויקרא כב) כי תהיה לאיש זר כי תבעל אלמה היא בתרומת הקדשים לא תאכל ואין לך פסול גדול מזה כשהיא אשת איש ונבעלה לאחר ולר' עקיבא מהאי קרא נפקא לן ביבמות (ד' סח.) כל הפסולים דפסלי והנך נמי דלא תפסי בהו קידושין דכיון דלר' עקיבא אין קידושין תופסין בשום פסול לא משמע ליה כי תהיה לשון הויה אלא כי תבעל: **אלא לרבי עקיבא ארבעה קראי כתיבי.** יתירי ג' נטמאה וחד ונטמאה ולרבי עקיבא דריש וו"י ממי דקרא לתרומה מדריש וכהונה אתיא בקל וחומר ואתו כולהו דילמא קרא לכהונה אתא דכיון דלא כתיב תרומה בהדיא אלא אמינא תרומה לא אתרבאי לאיסורא אלא כהונה הוא דאתרבאי דחמירא מיניה ותרומה שריא: **אמר לך מספקרא.** דקרא תרומה רבי דומיא דתרין נטמאה דרבי בהן בעל ובועל דמחייב דבעל קמיתסרא להו כגון אם יגרשנה אסורה לבועל הילכך מקרא שלישי נמי למידי דמיתסר ביה מחייב (א) לבעל אתי והיינו תרומה ב) ולמעוטי כהונה שאין פסוק זה בא לאוסרה אלא לאחר מיתה דמחייב הא אסירא דקא מיתסר ביה מחייב (א) ולמעוטי כהונה דלא יהא לך

מטבול יום דשרץ. אדם שנגע בשרץ ראשון לטומאה (ג) היה ולא אב הטומאה וכי טבל הותר לחולין ואסור לתרומה ואפי׳ לנגיעה דכתיב נמי הערב שמש בכלים במים יובא וטמא עד הערב וטהר (ויקרא יא) והא לנגיעה הוא להשתמש בו תרומה ואשמעינן דכל טבול יום פסל ליה: **שכן יש במינו אב הטומאה.** אם היה נוגע כלי זה או אדם זה בתמת נעשה אב הטומאה לטמא אדם וכלים תאמר באוכל שאינו נעשה אב הטומאה אפי׳ ע״י מת דכתיב (במדבר יט) וכל אשר יגע בו הטמא יטמא ומהכא נפקא לן טמא מת דטמא אדם וכלים ועל כרחיך בטמא מת שיש לו טהרה במקוה כתיב דהא כתיב לעיל מיניה והזה הטהור על הטמא ורחץ במים דבר שיש לו טהרה (ד) נעשה אב הטומאה במגע טמא מת על ידי מגע המת יצאו אוכלים ומשקין וכלי חרש שאין לו טהרה: **כלי חרש יוכיח.** שאין במינו אב הטומאה ומטמא את התרומה כשהוא ראשון וכ״ש שפוסלה אף אתה אל תתמה על ככר שני שאע״פ שאין במינו אב הטומאה יפסול דטעמא לאו באב הטומאה תלי: **מה לכלי חרש כו׳ טבול יום יוכיח.** שאין כלי שנף הראוי לטבילה מטמא מאוירו ופסיל תרומה: **לא ראי.** טבול יום כראי כלי חרש לומר שטעם פסול התרומה תלוי משום שמטמא מאוירו דהא טבול יום אינו מטמא מאוירו ופסיל ולא ראי כלי חרש להיות אב הטומאה במינו כראי טבול יום דליכא למימר טעמא דטבול יום דפסיל בתרומה משום דמין אב הטומאה הוא דהא ליתא להא חומרא בכלי חרש ופסיל: **הלד השוה שבהן.** צריך אתה למצוא חומר שוה בשניהם לתלות בו טעם פסול תרומה ומהו לד השוה שבהן שמטמאין טבול יום איקרי טמא דכתיב (ויקרא כב) ובא השמש וטהר מכלל דעד השתא טמא וכלי חרש כתיב (שם יא) תנור וכירים יותץ טמאים הם ופוסלין בתרומה וכ״ש ככר שני דפסיל טפי מטבול יום שהוא טמא ואסור באוכלין שיפסול בתרומה: **הלד השוה שבהן שמוסר באוכלין ופוסל בתרומה.** ולהך ליפנא אין אדם יכול לפרש איזהו כלי חרש שמוסר באוכלין (ה) ופסולין בתרומה ובדוחק גדול יש לפרש כלי חרש המוקף למיד פתיל שמגיל על חולין שבתוכו ואין מגיל על התרומה שבתוכו. והרבה גמגומין ותשובות וביטול שיטת הגמרא יש בדבר הזה ולא אשכחן דאינו מגיל בתרומה דבתגיגה (דף כה.) אמר אין חטאת נילגת בגמיד פתיל אבל תרומה לא תנן בה ועוד אין זה פוסל בתרומה דהא לא פסיל מידי אלא אינו מגין ומאיליה היא נטמאת מאהל המת ועוד כל הלד השוה שבגמרא שבא ללמוד חומר צריך שיהא חמור וזה קל דקאמר הלד השוה שבהן שמותרין באוכלין ואין זו שיטה בכל הגמרא. ולשון שפירשתי אל תשיבני מה שאומר כלי חרש יוכיח שהיה לו להביא הוכחה בדבר הדומה לטבול יום שאע״פ שטהור לאוכלין פסול לתרומה שאין זו תשובה דאין צריך הוכחה אלא לפתור תשובתו שאולה טעם החומרא דפסול תרומה מפני שהוא אב הטומאה וקא מהדר ליה כלי חרש יוכיח שאין בו חומר זה ופוסל וכן שיטת רוב הדיינין כי ההוא דכל הבשר (חולין דף קטו:) מנין לבשר בחלב שאסור בהנאה קל וחומר ומה ערלה שלא נעבדה בה עבירה אסורה בהנאה בשר בחלב שנעבדה בו עבירה בשיטו אינו דין שאסור בהנאה מה לערלה שכן לא היתה לה שעת הכושר חמץ בפסח יוכיח מה לחמץ שבו כרת כלאי הכרם יוכיח והא כלאי הכרם נעבדה בו עבירה בזריעה׳ וחמץ בפסח נמי עבר בבל ירא״ה ולא דמו לערלה בקולא לידה וקא הויא הוכחה: **לד חמור.** טבול יום יש במינו אב הטומאה כלי חרש מטמא מאוירו: **ורבי יוחנן לד חמור לא פריך.** לא חשיב ליה פירכא דגמרי׳ מחובל בחברו

(ג) [פסחים עז. כתובות לב. מעות ד: ע׳ תוס׳ כתובות לב. ד״ה שכן וכו׳ שהמילכו בסוגיא דסכלא], (ד) [פסחים יח: תגיגה כד. [תוספתא תגיגה פ״ב], (ה) מעילה ח. ע״ש [נדה עפ:], (ו) [ויקרא יא], (ז) [ד״ה מטבול יום],

תורה אור השלם

1. וְהִבְדִּשָׁר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכֵל בָּשָׂר: ויקרא ז יט

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ שכן יש בהם לד. נ״ב עיין בתוספות פרק אלו מה לחמץ בפסח שיש בו כלח: (ב) ד״ה אוכל הבא וכו׳ בתרומה אינו דין הוא: (ג) ד״ה ממלי וכו׳ בקדש דהיכא דהוה: (ד) ד״ה לאי מלקא וכו׳ דמק״ו דמוסר:

מוסף רש״י

הובא בסוף המסכת.

תוס׳ שאנץ (המשך)

בתרומה דיו הוא שיהא פסול בקדש דא״כ בטל ק״ו דלג׳ בקדש לא איצטריך דלא מיבעיא דכי היכי דאיתניה בתרומה בק״ו דטבול יום אתי נמי קדש בההיא ק״ו אלא אפי׳ מן התורה למדנוהו והיינו דקאמר למדנו ג׳ לקדש מן התורה הילכך אי אמרי׳ דיו מפרי׳ הק״ו. ל״ה. ומקשי התוספות תיפוק ליה דרביעי לקדש מק״ו דטבול יום ומה טבול יום שמותר בחולין פוסל בקדש שני שפוסל בחולין אינו דין שיעשה רביעי בקדש וכי תימא דדייקי׳ מן הק״ו (הג׳) [דשנין לג׳ אם אינו ענין לג׳ דהא ידעינן ליה מקרא דוהבשר אשר יגע בכל טמא מי לא עסקי׳ (דרביעי) [דנגע] בשני תנהו ענין לרביעי בקדש. ונראה דאין זה קושיא דלעולם הוה מוקמי׳ הק״ו אג׳. וכי תימא הא ידעי׳ ליה מקרא דוהבשר [י״ל] דמילתא דאתיא בק״ו טרח וכתב לה קרא. ומהאי טעמא ניחא דליכא להקשות [ל״ל] קרא דוהבשר ונילף ג׳ בקדש מק״ו דטבול יום ומה טבול יום שמותר בחולין פסול בקדש שני שפסול בחולין דין הוא שיעשה ג׳ בקדש וד׳ בקדש מק״ו דמחוסר כפורים כדאמר ולאו מילתא היא כדפר׳ דמלתא דאתי בק״ו טרח וכתב לה קרא. וג׳ דלפ״ה ניחא הכל: מי לא עסקי׳ דנגע בשני. פ״ה דנפקא לן מדכתיב בכל טמא ושני איקרי טמא דכתיב כל אשר בתוכו יטמא: טעם בריבי. טעמו של ר׳ יוסי שהיה חכם וגדול הדור. איני יודע מה הוא שלמד רביעי בקדש מק״ו זה שהרי אוכל הבא מחמת טבול יום והיא דקדש או דתרומה יוכיחו שפסול בתרומה מן התורה

(ה) [פסחים עז. כתובות לב. ד״ה שכן וכו׳ שהמילכו בסוגיא דסכלא], (ו) ד״ה אוכל הבא וכו׳ בתרומה אינו דין הוא שיהא פסול לאוכלי תרומה הוא ולא אב: (ג) ד״ה שכן וכו׳ וטהרה במקוה נעשה אב וכו׳ שאין להן טהרה במקוה הס״ד: (ד) ד״ה וכלכ הפסיים וכו׳ ופסול בתרומה ובדוחק וכו׳ מה לחמץ בפסח שיש בו כלח: (ה) ד״ה אוכל הבא וכו׳ בתרומה אינו דין הוא: (ו) ד״ה ממלי וכו׳ בקדש דהיכא דהוה: (ז) ד״ה לאי מלקא וכו׳ דמק״ו דמוסר:

מטבול יום דשרץ מה לטבול יום דשרץ שכן במינו אב הטומאה כלי חרש יוכיח מה לכלי חרש שכן מטמא מאוירו טבול יום יוכיח וחוזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן שמותרין בחולין ופוסלין בתרומה כל שכן ככר שני שפוסל בחולין דפוסל בתרומה ודור אחר פריך מה להצד השוה שבהן (ו) שכן (ז) יש בהן צד חמור ורבן יוחנן בן זכאי צד חמור לא פריך תניא אמר רבי יוסי [2]מנין לרביעי בקודש שפסול ודין הוא מה מחוסר כיפורים שמותר בתרומה פסול בקודש שלישי שפסול בתרומה אינו דין הוא שיעשה רביעי בקודש ולמדנו שלישי לקודש [3]מן התורה ורביעי [4]במקל וחומר שלישי לקודש מן התורה מנלן דכתיב [1]והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל מי לא עסקינן דנגע בשני ואמר רחמנא לא יאכל רביעי מקל וחומר כדאמרן אמר ר׳ יוחנן טעם בריבי איני יודע מה הוא שהרי תשובתו בצדו אוכל הבא מחמת טבול יום יוכיח שפסול בתרומה ואינו עושה רביעי בקודש [5]דתניא אבא שאול אומר טבול יום תחילה לקודש לטמא שנים ולפסול אחד ר׳ מאיר אומר מטמא אחד ופוסל אחד וחכמים אומרים [6]כשם שפוסל אוכלי תרומה ומשקי תרומה כך פוסל אוכלי קודש ומשקי קודש מתקיף לה רב פפא ממאי דר׳ יוסי כרבנן סבירא ליה דילמא כאבא שאול ס״ל דאמר לטמא שנים ולפסול אחד אי סלקא דעתך כאבא שאול ס״ל לייתיה לרביעי בקודש מאוכל שבא מחמת טבול יום ומה אוכל הבא מחמת טבול יום דטבול יום גופיה מותר בחולין אמרת עושה רביעי בקודש אוכל שלישי

הואיל ואין חומר שבשניהם שוה: **מנין לרביעי בקודש שהוא פסול.** ולא אמרינן טהור הוא כבתרומה: **מחוסר כפורים.** בטומאות הצריכות קרבן כגון זב וזבה ויולדת ומצורע: **שמוסר בתרומה פסול בקודש.** ביבמות ילפינן לה בפרק הערל (דף עד:): **שלישי שפסול בתרומה.** כדילפינן לעיל [ע״א] מטבול יום: **דין הוא שיעשה רביעי בקודש.** ולא תימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון ונימא הכי שלישי שפסול בתרומה דיו הוא שיהא פסול לקודש לאוכל כן בטיל ליה האי קל וחומר דשלישי בקודש לא מיצטריך דלא מיבעיא כי היכי דבתרומה איתיניה בקל וחומר מטבול יום הכי נמי אתי קודש בההוא קל וחומר אלא אפילו מן התורה למדנוהו והיינו דקאמר למדנו שלישי לקודש מן התורה הילכך אי אמרינן דיו איפרך ליה ק״ו כו׳: **מי לא עסקינן.** מי לא מצינן למישמע מינה דאפי׳ נגע בשני נמי קאמר לא יאכל דהא בכל טמא כתיב ושני איקרי טמא דכתיב[7] כל אשר בתוכו יטמא והאי בשבשר שלמים כתיב דקדש מינהו: **טעם בריבי.** טעמו של ר׳ יוסי שהוא חכם וגדול הדור איני יודע מהו שלמד רביעי בקודש שהרי מקל וחומר זה תשובתו בצדו: **אוכל הבא מחמת טבול יום.** שנגע בטבול יום והוא של קדש או של תרומה יוכיח שפסול בתרומה מן התורה כדפרישית לעיל[8] דבכלים נמי כתיב הערב שמש לגבי תרומה ואינו אלא לנגיעה ואינו עושה רביעי בקודש לרבנן דפליגי עליה דאבא שאול ואמרו טבול יום פוסל בקודש ואינו מטמא לפסול את מי שיחזור ויגע בו. וקא סלקא דעתא דר׳ יוסי כרבנן סבירא ליה הילכך תשובתו בצדו דא״כ הכי נמי נדרש להאי ק״ו שיפסול אוכל הבא מחמת טבול יום את הקודש ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פסול בקודש אוכל הנוגע בטבול יום שפסול בתרומה [אינו] דין שיעשה רביעי בקודש. כל״ה. טבול יום תחילה לקדש מעלה עשו בקדש לא יאכל מקל וחומר זה שהרי אוכל הבא מחמת טבול יום והיא דקדש או דתרומה יוכיחו שפסול בתרומה מן התורה

(ו) [פסחים עז. כתובות לב. מעות ד: ע׳ תוס׳ כתובות לב. ד״ה שכן וכו׳ שהמילכו בסוגיא דסכלא], (ז) [פסחים יח: תגיגה כד. [תוספתא תגיגה פ״ב], (ח) מעילה ח. ע״ש [נדה עפ:], (ט) [ויקרא יא], (י) [ד״ה מטבול יום],

לטומאה ויטמא שני׳ בקדש זה מזה שאוכל שנוגע בטבול יום נעשה שני ועושה את חבירו שלישי ושניהם קרויין טמאין שמקלקלין את אחרים והשלישי פוסל את הרביעי להיות הוא עצמו פסול אבל לא יפסול אחרים במגעו: **רבי מאיר אומר מטמא אחד ופוסל אחד.** הרי הוא כשאר שני שפוסל את התרומה הנוגע בו פוסל את הקודש כך טבול יום הפוסל את התרומה הנוגע בו טמא לקודש ולפסול עוד אחד: **כך פוסל בו׳.** ואין הנוגע בטבול יום פוסל את הקודש אלא הוא עצמו פסול: **ממאי דרבי יוסי לרבנן סבירא ליה.** דתהוי תשובה בצדו דילמא כאבא שאול סבירא ליה. והוא הדין דהוה מצי רב פפא למימר דילמא כר׳ מאיר סבירא ליה ואין כאן עוד תשובה דהא עביד רביעי אלא רבותא נקט כלומר מאן לימא לן דלא מחמיר כאבא שאול דילמא כוותיה סבירא ליה דאוכל הבא מחמת טבול יום אם של קודש הוא מטמא אחד ופוסל אחד דההוא דנגע ביה פסיל ליה דאורייתא ואפילו הוי קמא תרומה פסול לקודש מקל וחומר ממחוסר כפורים כדדרש רבי יוסי לעיל ודרש ליה נמי הכא ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פסול לקודש אוכל תרומה הבא מחמת טבול יום שפסול בתרומה אינו דין הוא שיעשה רביעי בקדש[9] והיכא דהוה ליה דקודש עבוד רבנן מעלה שיטמא אחד ויפסול אחד: **דאי סלקא דעתך לאבא שאול סבירא ליה.** (ו) מקל וחומר דמחוסר כפורים פסיל לקמא וממעלה דרבנן מטמא ליה כיון דמדאורייתא פסיל ליה לההוא דנגע ביה לייתיה לרביעי בקודש מאוכל הבא מחמת טבול יום: **ומה אוכל הבא מחמת טבול יום דטבול יום.** שבא מכאן שרי בחולין עושה רביעי בקודש כלומר פוסל את הקודש מקל וחומר ממחוסר כפורים: שלישי

כדפי׳ לעיל דבכלים נמי בעי הערב השמש ואינה אלא לנגיעה ואינו עושה רביעי בקדש לרבנן דפליגי עליה דאבא שאול ואמרו טבול יום פוסל את הקדש ואינו מטמאו לפסול את מי שיחזור ויגע. וס״ד דר׳ יוסי כרבנן סבירא ליה הילכך תשובתו בצדו דא״כ ה״נ נדרש׳ להאי ק״ו שיפסול אוכל הבא מחמת טבול יום את הקדש ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פוסל הקדש אוכל הנוגע בטבול יום שפסול בתרומה [אינו] דין שיעשה רביעי בקדש. כל״ה. טבול יום תחלה לקדש מעלה עשו בקדש להיות טבול יום אצלו כראשון לטומאה ויטמא שנים בקדש זה מזה האוכל שנגע בטבול יום יטמא חברו הנוגע בו ושניהם קרויין טמאים שמקלקלים את אחרים והג׳ פוסל את הד׳ להיות הוא עצמו פסול אבל לא יפסול אחרים במגעו. ר׳ מאיר אומר מטמא אחד ופוסל אחד הרי הוא כשאר שני שפוסל התרומה והנוגע בו פוסל הקדש כך טבול יום הפוסל בתרומה הנוגע בו

מסורת הש״ס

(ג) וכ״כ התוס׳ בכתובות לב. ד״ה שכן כפס ר״י

שלישי הבא מחמת שני וכו'. דשמעינן מיניה תרתי ש"מ אוכל הבא מחמת טבול יום דקבירא ליה כאבא שאול וש"מ שלישי הבא מחמת שני נהי דחמישי בקדש לא אמר דייתי מינה כדקעביד בטבול יום דהתם מעלה דרבנן היא ובקודש מקודש מיירי ורבי יוסי מדאורייתא קאמר אבל רביעי מיהא אייתי מינה:

וכ"ש כו' הא אייתינה. ר' יוסי מק"ו ממחוסר כיפורים דאיכא למיפרך נמי מה למחוסר כיפורים שכן אב הטומאה ולא פריך דלא חשיב ליה ר' יוסי פירכא דהשתא דטבל לה אזלה לה הייא טומאה: **כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים.** כל שהוא טהור מן התורה וחכמים הזקיקוהו לבא במים וליטהר כגון הבא לאכול ורוחו במים שאובין ואוכל חלי פרס אוכלין טמאין והידים שהגריסום טבילה כולם בתורת מים הטעינום: **מטמאין את הקדש.** להיות שלישי ועשה רביעי ופוסלין את התרומה: **וחכמים אוסרין במעשר.** באכילה אבל נגיעה שרי וחולין אף לאכול והכי אמר בחגיגה (דף יח:). והוא הדין נמי דלרבנן אין שני עושה שלישי בחולין והאי דלא חשיב ליה אלא נתפרשו שמותן ור"מ ומחלוקתו קאמר: **דאם אייתא.** דשלישי בחולין מן התורה לייתיה רביעי בתרומה מק"ו מטבול יום כדאייתי לשלישי לעיל משני בחולין: **וחמישי בקדש.** מרביעי בתרומה מק"ו ממחוסר כיפורים כדאייתי לרביעי לעיל משלישי בתרומה: **האוכל אוכל ראשון.** חלי פרס מאוכל ראשון נעשה גופו ראשון לטומאה מדרבנן והאוכל אוכל שני נעשה גופו שני. ובשחיטת חולין מפרש טעמא שעושה את האוכל חמור כמאכל בהשוטט (חולין ד' לד.): **רבי יהושע אומר האוכל אוכל ראשון או אוכל אוכל שני שני.** מאכל ראשון לא עביד ליה ראשון אלא שני שאין האוכל חמור כמאכל אבל מאכל שני עושה אותו שני. והתם מפרש טעמא מלינו שהשני עושה שני על ידי משקין: **שלישי שני לקדש.** האוכל אוכל שלישי נעשה גופו שני לקדש שאם יגע בקדש יטמאנו לפסול עוד אחד. והתם מפרש טעמא. וכל הנך טומאות מדרבנן נינהו: **בחולין שנעשו על טהרת תרומה.** באיזו חולין אמרו שהאוכל שלישי שלהן נעשה שני לקדש בחולין שנעשו על טהרת תרומה שבעליהם כהן ורגיל בתרומה וקיבל עליו לאכול חולין שלו בטהרת תרומה כדי שיהא רגיל לתרומותיו בטהרה (ג) הזקוקה להן הילך משכחת בהו שלישי דבחולין אחרים לא משכחת שלישי: ה"ג **על טהרת תרומה אין חולין גרידי לא.** ומאן דגרים על טהרת הקדש לא הכי מפרש לה על טהרת הקדש לא דהוו להו חולין גרידי שהמתפיס חולין לטהרת הקדש בטלה דעתו ואין בדבריו כלום: **אלשמן שון.** הכי דמפרש להו ראשון של חולין וראשון בתרומה וראשון של קודש: **מטמא שנים ופוסל אחד בקדש.** דהיינו רביעי: **מטמא אחד ופוסל אחד בתרומה.** דהוה ליה שלישי: **ופוסל אחד בחולין.** דהוה ליה שני. ותנא דפליג עליה סבר ראשון של חולין לא אזיל בקדש עד רביעי שאין קדש בא לידי רביעי אלא אם כן היה ראשון של קודש. ומיהו שמעינן מינה דאין שלישי בחולין: **ר"א אומר חלה ניטלת מן הטהורה על הטמאה.** ריש"א דמתני' במסכת חלה (פ"ב מ"ז) הכי שיעור חלה אחד מכ"ד נטמאה עיסתה שוגגת או אנוסה אחד מכ"ד לא יהא חוטא נשכר ר"א אליעזר אומר נטמאת מזידה תלוש אחרת בטהרה ותטול מן הטהורה על הטמאה וכיצד יעשה שיהא מן המוקף ובטהרה נוטלת כדי חלת הטמאה מעיסה הטהורה עד שלא הורמה חלתה דאי הורמה חלתה דטהורה תו לא מצי לאפרושי מן הפטור על החיוב דלא חייל עליה תו שם חלה: כדי לתרום מן המוקף. מקרא נפקא לן בספרי והרמותם ממנו מן המוקף לו הלכך צריך להקיף את העיסה קודם שתקרא לה שם והכי מקיפה לה נותנת בעריבה לצד אחד ונותנת מן העיסה הטהורה פחות מכביצה בין הטמאה לטהורה והאמצעית נוגעת בשתיהן ומצרפתן וקורא שם על החלה ומסלקה עם קריאת שם ופחות מכביצה אינו מטמא אחרים אע"פ שהוא עצמו מקבל טומאה דתניא בת"כ מכל האוכל מלמד שהוא מטמא בכל שהוא יכול יטמא אחרים בכל שהוא ת"ל אשר יאכל ודרשו' אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים זהו כביצת תרנגולת. ומה שפ"ה קורא לה שם לחלה ומסלקה עם קריאת שם למה הוצרך לפר' כן נר' משום דקשי' ליה אפי' אין

שלישי הבא מחמת שני דשני גופיה אסור בחולין אינו דין שעושה רביעי בקודש וכי תימא משום דאיכא למיפרך מה לטבול יום שכן אב הטומאה הא אייתינה ממחוסר כיפורים ולא פריכה אמר רב אסי אמר רב ואמרי לה אמר רבה בן איסי אמר רב ר"מ ור' יוסי ור' יהושע ור' אלעזר ור' אליעזר כולהו סבירא להו [א]דאין שני עושה שלישי בחולין ר"מ [ב] דתנן [ג]כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים מטמא את הקודש ופוסל את התרומה ומותר בחולין ובמעשר דברי ר"מ וחכמים [ד]אוסרין במעשר ר' יוסי הא דאמרן דאם איתיה לייתיה לרביעי בתרומה וחמישי בקודש רבי יהושע דתנן [ה] ר"א אומר האוכל אוכל ראשון ראשון שני שני שלישי שלישי רבי יהושע אומר [ו]האוכל אוכל ראשון ואוכל שני שני [ז]שלישי שני בקודש ואין שני בתרומה [ח]בחולין שנעשו על טהרת תרומה על טהרת התרומה אין על טהרת הקודש [ט]לא אלמא קסבר אין שני עושה שלישי בחולין ר"א [י] דתניא ר' אליעזר אומר שלשתן שוין הראשון שבקודש ושבחולין ושבתרומה מטמא שנים ופוסל אחד בקודש מטמא אחד ופוסל אחד בתרומה ופוסל אחד בחולין ר' אליעזר דתנן [יא] ר"א אומר חלה ניטלת מן הטהורה על הטמאה [יב]כיצד שתי עיסות אחת טהורה ואחת טמאה נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי ליטול מן המוקף

וחכמים

שלישי הבא מחמת שני וכו'. פירש רש"י דשמעינן מיניה תרתי שמעינן מיניה אוכל הבא מחמת טבול יום דסבירא ליה כאבא שאול ושמעינן מיניה דשלישי הבא מחמת שני וכו' תימה כיון דליף ק"ו לשלישי ממחוסר כיפורים לאו ממילא שמעינן מיניה דאית ליה כאבא שאול דבהאי קל וחומר גופיה דמחוסר כיפורים נפקא לן אוכל הבא מחמת טבול יום דעביד רביעי א"כ אמאי הוי ליה למיתניה לרביעי בקודש מאוכל הבא מחמת טבול יום וכי לא מייתי ליה שפיר טפי ממחוסר כיפורים גופיה מדהוי מייתי ליה מאוכל הבא מחמת טבול יום דאוכל הבא מחמת טבול יום גופיה לא שמעינן ליה אלא מק"ו דמחוסר כיפורים ונראה דאפי' הכי הוי ניחא ליה טפי לנעשות שלישי מק"ו ראשון כגון שלישי הבא מחמת שני דאלישי טפי למיעבד רביעי ממאי דמייתי ליה ממחוסר כיפורים שלריך למייתי שלישי גופיה (למייתי) מק"ו דטבול יום דפסול בתרומה אע"ג דבין כך ובין כך הוי ק"ו בן ק"ו מיהו לאלומי כח שלישי עדיף ליה טפי:

הא אייתינה ממחוסר כיפורים ולא פרבינן. רש"י פי' משום דכיון דטבל אזלה ליה הייא טומאה ולא ידענא אמאי פי' הכי הא ע"כ אית לן למימר דר' יוסי סבירא ליה כרבן יוחנן בן זכאי דמייתי שלישי בתרומה במה הלד דאי לא תימא הכי שלישי מנא ליה ובאותו מה הלד גופיה מייתי רבי יוסי רביעי ממחוסר כיפורים ומכלי חרס ומשום הכי לא פריך. ספר היסר. מסיק בפ"ק דשבת (דף יד.) זימנין דאכיל אוכלין טמאין וכו' הקשה ריב"א הלוי זל"ל אלמא דאוכלין טמאין פוסלין את הגויה בכביצה דאפי' כביצה מטמאין למשקין דתרומה דשדי לפומיה והתנן בפרק כילד משתתפין (עירובין דף פב:) אליה לבית המנוגע ואלי אליה לפסול את הגויה דהיינו שני ביצים ותירץ מורי אין דרך בני אדם לשתות אלא לאחר אכילת שני ביצים וקודם לכן מילתא דלא שכיחא היא ואין נראה לר"י תירוץ זה אדאי שאפילו בלשון לא דקדק שבכאן הוא אמר לפסול את הגויה ולשם הוא אומר אלו פוסלין בתרומה משמע אפילו במגע ובכאן לא גזרו אלא טומאת פנים אבל טומאת חוץ ועוד היאך אנו אומרים ביומא פרק אחרון (דף פ:) אמר רב פפא הנח לטומאת גויה דלאו דאורייתא ומותיב מי אמר רב פפא הכי והכתיב לא תטמאו בהם ואמר רב פפא מכאן לטומאת גויה דאורייתא ומתרץ מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ואם היה מגזרת י"ח דבר וכי בזה היה טועה בעל הגמרא שהם דאורייתא והלא פשט איסורם בכל העולם אלא ודאי נראה דתרי גזירות הוו חדא גזירת טומאת פנים אבל טומאת חוץ דהיינו פסול גויה דהרואה סבר דמותר להגיע טומאה למשקין דהא זה כשאכל תרומה ואמ"כ שותה משקין טמאים נוגעין זה בזה בתוך מעיו ולא חייסינן להכי נמי לא נחוש אפי' בחוץ להכי גזרו ולזקא בשני ביצים אבל בכביצה לא שהרי האוכל כביצה מתעכל בתוך מעיו ונשאר בין שיניו ולכשיהיה בבני מעיו יפחת הרבה מכביצה ואין אדם טועה שאפילו אוכל אוכלין טמאין בכביצה ושותה משקין דתרומה לא יאמר א"כ טהורין הן בכביצה אפי' בחוץ דהא בפנים לא היה כביצה שהרי נתעכל האוכל ולא היה כשיעור לטמא ולזקא באוכלין מלריך יותר מכשיעור משום דמתעכל אבל משקין פסלי גויה בכדי רביעית דאין דרך משקה להתעכל בתוך מעיו וא"ת היה נהן להוסיף יותר מעט מ"מ כיון דנחית לשיעוריה העמיד אותה על שני ביצים שהוא שיעור ידוע וגזרה אחרת אותה של שבת שגזרו בכביצה אף על מגע ואותה של שחיטת חולין (דף לד.) דאמר עולא האוכל אוכל שלישי של חולין שנעשו על טהרת תרומה נפסל גופו מלאכול בתרומה איני יודע לפרש אם היה מאותה גזירה ראשונה מ"מ למה גזרו אי משום טומאת חוץ הלא אפילו אם היה נוגע בשלישי שבתרומה לא היה נפסל שאין שלישי עושה רביעי פרש שהרי אנו אומרים מאי טעמא דילמא אכיל אוכלין טמאין דתרומה לטמא שנים ולפסול אחד א"כ אינו רביעי וא"ת מגזרה שניה דאכיל אוכלין טמאין ושתה משקין דתרומה אם כן למה נפסל גופו יהי' טמא אפי' במגע וא"ת גזרה שלישית היא מ"מ הטעם לא נודע אלא א"כ נאמר רבו בגזרות וגזרו גזירה לגזרה ולפי פירוש הקונטרס שפירש בשחיטת חולין אינו נראה ואינו מיושב יפה שמפרש האוכל אוכל ראשון זהו אלי פרש שהרי אנו אומרים מאי טעמא דילמא אכיל אוכלין טמאין ושתי משקין דתרומה וזהו אפילו בכביצה. ע"כ לשון ספר היסר:

מר

שלישי הבא מחמת שני דשני גופיה אסור בחולין אינו דין שעושה רביעי בקודש וכי תימא משום דאיכא למיפרך מה לטבול יום שכן אב הטומאה הא אייתינה ממחוסר כיפורים ולא פריכה אמר רב אסי אמר רב ואמרי לה אמר רבה בן איסי אמר רב ר"מ ור' יוסי ור' יהושע ור' אלעזר ור' אליעזר כולהו סבירא להו [א]דאין שני עושה שלישי בחולין ר"מ [ב] דתנן [ג]כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים מטמא את הקודש ופוסל את התרומה ומותר בחולין ובמעשר דברי ר"מ וחכמים [ד]אוסרין במעשר ר' יוסי הא דאמרן דאם איתיה לייתיה לרביעי בתרומה וחמישי בקודש רבי יהושע דתנן [ה] ר"א אומר האוכל אוכל ראשון ראשון שני שני שלישי שלישי רבי יהושע אומר [ו]האוכל אוכל ראשון ואוכל שני שני [ז]שלישי שני בקודש ואין שני בתרומה [ח]בחולין שנעשו על טהרת תרומה על טהרת התרומה אין על טהרת הקודש [ט]לא אלמא קסבר אין שני עושה שלישי בחולין ר"א [י] דתניא ר' אליעזר אומר שלשתן שוין הראשון שבקודש ושבחולין ושבתרומה מטמא שנים ופוסל אחד בקודש מטמא אחד ופוסל אחד בתרומה ופוסל אחד בחולין ר' אליעזר דתנן [יא] ר"א אומר חלה ניטלת מן הטהורה על הטמאה [יב]כיצד שתי עיסות אחת טהורה ואחת טמאה נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי ליטול מן המוקף

הגהות הב"ח

(א) גמ' דתניא ר' אליעזר. ע"כ עיין פ"ב דטהרות משנה ז': (ב) רש"י ד"ה בחולין וכו' בטהרה (הזקוקה). מז"מ וע"ב ס"א שהזקיקה:

מוסף רש"י

כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים. כל שהוא מן התורה טהור וסופרים גזרו עליו טומאה, כגון הידים והכלים שנטמאו במשקין והבא לאכול ורוחו במים שאובין וכל המוריס ביציאות השבת אבל שמוזב עבר דבר, כולם טומאת שני שם לטומאה גזרו עליהם, ומטמא את הקודש עד שעושהו שלישי ומעמא הוא שעשה רביעי (חולין לג: וכעי"ז חגיגה יח:). **ופוסל את התרומה.** להיפסל היא עצמה, אבל אינה פוסלת אחר לעשות רביעי (חגיגה שם) דשלישי בתרומה פסול ולא עביד רביעי (חולין שם). **האוכל אוכל ראשון ראשון.** נעשה גופו ראשון להיות מגעו שני (שם) ומטמא את התרומה להיות שניה שבת יד.). **שני שני.** והאוכל אוכל שני נעשה גופו שני להיות מגעו שלישי (חולין לג:) שני פוסל ואינו מטמא (שבת יד.). **שלישי שלישי.** אינו פוסל תרומה במגעו אבל הקדשים פוסל (שם) ולקמיה מפרש טעמא דר"א דמשוי אוכל כמאכל עצמו, ודוקא שאכל חלי פרס אזהו שיעור אוכלין טמאין לפסול את הגויה, והן שתי ביצים כדאמר בעירובין (פב:) אבל בנגיעה לא מטמא אוכל אדם, שאין אדם אכילה מטמאתן אלא מאכל הטומאה (חולין לג:). המשך בעמוד הבא.

תוספות שאנץ

טמא לקדש לפסול עוד אחד: כך פוסל. ואין הנוגע בטבול יום פוסל הקדש אלא הוא עצמו פסול. ממאי דר' יוסי כרבנן סבירא ליה דתהני תשובתו בצדו דילמא כאבא שאול סבירא ליה וה"ה דהוה מצי לרב פפא למימר [דילמא] כר' מאיר סבירא ליה ואין כאן עוד תשובה דהא עביד רביעי אלא רבותא נקט כלומר מאן לימ' לן דלא מחמיר כאבא שאול דילמא כותיה סבירא ליה דאוכל הבא מחמת טבול יום אם של קדש הוא מטמא אחד ופוסל אחד דהתוא דנגע ביה הוה פסיל ליה דאורייתא ואפי' הוי קמא תרומה פסול לקדש מק"ו ממחוסר כפורים בדדריש ר' יוסי לעיל דריש ליה נמי הכא הכי ל"ת. אמר רב ר' מאיר ור' יוסי כו'. כל הטעון ביאת מים כו'. וחכמים אוסרים במעשר באכילה אבל בנגיעה שרי וחולין אף לאכילה והכי קאמר בחגיגה וה"ה דלרבנן אין שני עושה שלישי בחולין והא דלא חשיב להו (לעיל) עם האחרים לפי שלא נתפרשו [שמותן] ור' מאיר ומחלוקתו קאמר ל"ה. ותימה דמשמע דרבנן דפליגי עליה דר' עקיבא דאמרי אין שני עושה ג' בחולין מיירי (אפי') [בטומאה] בדרבנן ור' עקיבא אמר למילתיה אפי' בדרבנן. וק' דאמרי' בפ' השוחט גבי השוחט חיה ועוף ולוקמ' כר' עקיבא דאמר ידים תחלות נינהו גבי מכניס ידיו לבית המנוגע ומשני דלמ' ה"מ בדאורייתא אבל בטומאה דרבנן לא הי' דבטומאה דרבנן לא הי' אומר ר' עקיבא דשני עושה ג' בחולין. ואומר ה"ר אלחנן דהחיא דהכא לא

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פי"ח מהל' מאכלות אסורות הטומאה הלכה ב:

טז ב מיי' שם (פט"ז הל' ג) ופ"ט הל' ח ופ"י הל' ג וע"ש בכ"מ ופי"ח הל' ב ג ד:

טז ג מיי' פט"ז מהל' טומאת אוכלין הל' ח [ופ"ג מהל' מע"ש הל' ח]:

יז ד מיי' פ"ח מהל' שאר אבות הטומאות הלכה י:

יח ה ו ז מיי' שם פי"ח הלכה יב:

יט ח מיי' פ"ה מהל' מאכלות אסורים הל' יד ופ"ז שם הל' יב וע"ש בכ"מ טוש"ע י"ד סימן שכג:

תוס' שאנץ (המשך)

תיקשי דאיכא למימר דהכא לא מיתי [אלא דאיכא] תנאין שסוברים דאין שני עושה ג' בחולין ובאין בזה להוציא מדר' עקיבא והא דמייתי הכא ר' מאיר איכא למימר דמייתי ראיה מדשקל ר' מאיר במלתיה ומותר בחולין ובמעשר א"כ קיל שני דאורייי' להתירו בחולין ובמעשר יש מי שאומר בשם רב האיי גאון ז"ל דכל היכא דאיכא פלוגי ופלוגי ופלוגי כולהו סבירא להו דאין הלכה כמותן תנאים דכולהו שיטה אחת אמור ורבנן דידהו פליגי עלייהו. והשתא ק' מהכא דק"ל דאין שני עושה ג' בחולין וכן פוסק הר' אלחנן מירושל' וגם לא אשכחן רבנן דפליגי על אלו תנאים דהא רבנן דר' מאיר מודי דאין ב' [עושה ג'] כשפ"ה וגם על ר' יהושע ליכא מאן דפליג עליה: ר' יהושע אומר האוכל אוכל ראשון ואוכל שני שני בפ' השוחט מפ' טעמא שני שני למה לפי שמצינו ששני עושה שני על ידי משקין וכל הנך טומאות דרבנן נינהו. ה"ג על טהרת תרומה אבל חולין גרידי לא ומאן דגרי' על טהרת הקדש לא ה"פ על טהרת הקדש לא דהוה ליה חולין גרידי שהמתפיס חולין על טהרת הקדש בטלה דעתו אצל כל אדם ואין בדבריו כלום ל"ה. ר' אליעזר אומר ניטלת מן הטהורה על הטמאה פ"ה רישא דמתני' במס' חלה הכי איתא [שיעור] חלה אחד מכ"ד נטמאת עיסתה שוגגת או אנוסה אחד מכ"ח נטמאת במזיד אחד מכ"ד שלא יהא חוטא נשכר. ר' אליעזר אומר נטמאת מזידה תלוש אחרת בטהרה ותטול מן הטהורה על הטמאה וכיצד יעשה שיהא מן המוקף ובטהרה נוטלת כדי חלת הטמאה מעיסה הטהורה עד שלא הורמה חלתה דאי הורמה חלתה דטהורה תו לא מצי לאפרושי מן הפטור על החיוב דלא חייל עליה תו שם חלה: כדי לתרום מן המוקף. מקרא נפקא לן בספרי והרמותם ממנו מן המוקף לו הלכך צריך להקיף את העיסה קודם שתקרא לה שם והכי מקיפה לה נותנת בעריבה לצד אחד ונותנת מן העיסה הטהורה פחות מכביצה בין הטמאה לטהורה והאמצעית נוגעת בשתיהן ומצרפתן וקורא שם על החלה ומסלקה עם קריאת שם ופחות מכביצה אינו מטמא אחרים אע"פ שהוא עצמו מקבל טומאה דתניא בת"כ מכל האוכל מלמד שהוא מטמא בכל שהוא יכול יטמא אחרים בכל שהוא ת"ל אשר יאכל ודרשו' אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים זהו כביצת תרנגולת. ומה שפ"ה קורא לה שם לחלה ומסלקה עם קריאת שם למה הוצרך לפר' כן נר' משום דקשי' ליה אפי' אין

שני עושה ג' בחולין מ"מ כיון שקרא לה שם הויא לה העיסה תרומה ושני עושה ג' בתרומה לכך הוצרך לפ' שמסלק תחלה ועם הסלוק קורא לה שם. והק' הר' אלחנן והלא אין זה מוקף ובעי' מוקף ממש ויש רוצים לומר דקרינן כי האי גונא מוקף.

כ **א** מיי' פ"ז מהל' גירושין הל' יב:
כא **ב** מיי' שם ופי"ח מהל' אבות הטומאות הלכה טו:
כב **ג** מיי' פ"ז מהל' גירושין הל' יז ופט"ז מהל' טומאת אוכלין הל' ט:
כג **ד** מיי' פכ"ו מה' שבת הלכה ח סמג לאוין סה [טור או"ח סי' שנ"ז]:

מר סבר תחומין דאורייתא ומר סבר תחומין דרבנן. תימה דהכא משמע דאי הוה משתעי קרא דאלפיס אמה בגלוים דהוה סבר דתחומין דרבנן אלא טעמא משום דמשתעי בשבת והא יליף לתחומין בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף נא.) מג"ש מקום ממקום ומקום מניסה וכו' א"כ אפי' הוה משתעי בשדות וכרמים הוי מצי למילף בהו ג"ש דמקום דכתיב גבי שבת הייגו אלפיס דהא פריך התם ונילף מקיר העיר וחולה אע"ג דההוא קרא משתעי לדברי הכל בגלוים ובספ"ק דעירובין (דף יז:) משמע מאן דסבר דתחומין דאורייתא נפקא לן מאל יצא איש ממקומו: **רבי** נחמיה אומר בסופר הפורס על שמע בבית הכנסת. בתוספתא (פ"ו) ר' נחמיה אומר כבני אדם שקורין את שמע שנאמר ויאמרו לאמר מלמד שהיה משה פותח תחילה וישראל עונין אחריו וגומרין משה אמר אז ישיר משה וישראל אומרים אשירה לה' משה אמר עוז וזמרת יה וישראל אומרים זה אלי ואנוהו משה אמר ה' איש מלחמה וישראל אומרים ה' שמו:

רבי מאיר אומר מנין שאפי' עוברין שבמעי אמן. אין לומר דרבי יוסי הגלילי ורבי מאיר פליגי דרבי יוסי אית ליה דוקא עוללים ויונקים ולא עוברים אלא מקרא דמפי עוללים ויונקים נפקא ליה לתינוק שמנו דד מפיו דמשמע יונקים בשעה שהוא יונק ולכך איצטריך קרא דמפי עוללים דאי לאו הכי כיון דנפקא לן מקרא (ג) ממקור ישראל במקהלות ברכו אלקים אפילו עוברים לא הוה צריך למימר תו עוללים ויונקים דבפ' שלשה שאכלו (ברכות דף מט:) תנינן בעשרה אומרים נברך אלהינו וכו' רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלקים א"ר עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה' וקדייק עליה בגמ' (שם דף נ.) ורבי עקיבא האי קרא דר"י הגלילי מאי עביד ליה מבעי ליה לכדר' מאיר וכו' ואידך

כב **ג** [תוספתא פ"ז], **ד** [ל"ל עזי חזמרת יה והן כו'. כך איתא בתוספתא], **ה** [ל"ל עזי חזמרת יה והן אומרים עזי חזמרת יה רבי נחמיה וכו' כך איתא בתוספתא], **ו** [ברכות ב. בתוספתא], **ז** [שמיני פרק טו], **ח** [ויקרא יח], **ט** [ע' רש"ת], **י** [שנרשו ונאמר דפתח משה. רש"ל],

תורה אור השלם

1. אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיְיָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גֵאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: שמות טו א
2. מִפִּי עוֹלְלִים וְיֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם: תהלים ח ג

תוספות שאנץ

ול"נ דאמר' פ"ק דנדה אשה והיא טבולת יום לשה את העיסה וקוצה הימנה חלתה ומניחתה בכפיפה או באנחותא [ומקפדן] וקורא לה שם אלמא משמע דבע' מן המוקף ממש. (ואומר ר"י דשאני התם הילכך תקנו בכפיפה או באנחותא שאם אתה אומר שתקרא לה שם בעודה בידה א"כ תטמא החלה שהיא טבולת יום לכך תקנו להניחה בכפיפה להבחין שהיא טבולת יום ודכוותיה קאמר בהניזקין שתקנו בכפיפה ואנחותא ז) משו' היכירא) ב) וא"ת המטמא העיסה טמאו אותו כביצה שבנתים ומאי אהני קריאת השם ואומר הר' אלחנן שמפרי' החלה מן העיסה ומקיפו לצד העיסה הטהורה והשתא הוי ליה רביעי דתרומ' א"ע שאוחז בידו תחלה אמצעית. אידי ואידי בעיסה ראשונה ה"ג רש"י. וקאי אעיסה הטמאה ראשונה [ואע"ג דמיטמאה אמצעית מחמת ראשונה] והויא לה שניה לא [הדרא] ועבדא לה לחלה עד שלא קרא שם שלישי ואית דגרסי אידי ואידי בעיסה שניה וקאי (אביצה) [אאמצעית] ואפחות מכביצה. ג) וכ' יונתן דגר' ראשונה מאי לאו בהא קמיפלגי פ"ה ר' אליעזר ורבנן דר' אליעזר דשרי סבר אין שני עושה ג' בחולין ורבנן סברי [שני] עושה שלישי בחולין. ואיטמי לה לחלה לפני קריאת השם ואע"ג דחולין הוא ואשתכח דספי' לכהן חלה טמאה בחזקת טהורה. ותנא דמתני' דאמר לר' אליעזר פחות מכביצה לאו משום דאית ליה ב' עושה ג' אלא משום דכמה דאפשר למעוטי טומאה דאמצעי' ממעט' דאסור לגרום טומאה לחולין אלא משום תקנת תרומה הוא דשרי' והא אפשר בהכי א"נ משום דשלמא לא מיזדהר שלא תגע חל' באמצעית [זר] לאחר קריאת שם וחכמים אוסר' דלמא אתי למעבד [כביצה] ומטמא אמצעי' והדרא ומטמיא לחלה כל"ח. מר סבר מותר לגרום טומאה לחולין פ"ה היינו דר' אליעזר סבר דמותר לגרום טומאה לאמצעית כדי לתקן חלה בטהרה ותנא דמתני' ותנא דבריי' אליבא דר' אליעזר נמי בהא פליגי דתנא דמתני' סבר דמותר לגרום טומאה משום תקנת חלה מיהו כל כמה דאפשר למעוטי טומאה בחנם הלכך כביצה לא אפשר דאפילו לא הוי אלא מדרבנן מ"מ תחום ד"ג פרסאות הוי דאורייתא. **מתני'** שאין ת"ל לאמר פ"ה דלא הוי כמו שאר לאמר שבתורה דהתם השכינה מדברת עם משה דיבורו וחזור הוא ואומרו לישראל אבל כאן אין שייך לאמר כן: **גמ'** מפי עוללים ויונקים עולל גדול מיונק כדכתיב מעולל ל טו) מעולל ועד יונק ולדך המקרא לומר כן כלומר כלה הכל מן המשוב עד הגרגר כמו משור ועד שה (סס): במקהלות

מוסף רש"י

שייך לעמוד קודם. **ר' יהושע אומר האוכל אוכל** ראשון. או אוכל שני הוי שני, דסביא ליה לר' יהושע דלא משוינן אוכל כמאכל, ולקמיה מפיק כי אכיל אוכל שני אמאי משוי ליה שני (שם) והתם מפיק טעמא מלינו שהשני עושה שני ע"י משקין, דמשקין אפילו הן שניים נעשין תחילה ועושין מגגן שני ואף כאן החמיר בשני לעשות האוכלו כיוצא בו (שבת יד.). **שלישי שני לקדש.** האוכל מאכל שלשי נעשה גופו שני לקדש ועביד שלשי ולקמיה (חולין לג:) והתם מפיק טעמא דהאי אוכל שלשי חולין נעשו על טהרת תרומה הוא וטהרתן וטומאתן היא אלא הקדש, הלכך שמיה דידה לאו שמיה היא אלא הקדש וחזיינן באוכל שלשי דידיה דילמא ראשון הוא והאוכלו שני (שבת יד.). **ואין שני לתרומה.** דאי נגע בתרומה לא פסל לה, אבל מיכל תרומה אסור, דשלשי מיהא הוי ליפסל בתמילה, דאף על גב דאמר ר' יהושע אין אוכל נעשה כמאכל, ה"מ באוכל אוכל ראשון דלא הוי ראשון למיעבד שני, אבל לאתסורי בתמילה מודה דשלשי עביד דאוכלו שלשי (חולין לג:). **בחולין שנעשו על טהרת תרומה.** כלומר בחזו חולין אתה מוצא אוכל שלשי, בחולין שנעשו על טהרת תרומה, דאילו חולין גרידא לא משכחת בהו שלשי (שבת יד.) כלומר האי אוכל ראשון ושני ושלשי דקתני, בחולין מיירי במסכת טהרות, ובאוכל אוכל חולין אתה מוצא שלשי, הא שני לא עביד שלשי בחולין, אתה מוצא בחולין שנעשו על טהרת תרומה (חולין לד.). **על טהרת הקדש לא.** דבטלה דעתו ואין שם טהרת הקדש נתפסת עליהם אבל בטהרת תרומה יכול להתפיקן ונתפסין (שם).

עד כאן שייך לעמוד קודם.

אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל. מפני פרושים שאוכלין חוליהן בטהרה (גיטין נג.).

מסורת הש"ס

(ה) [נדה ו:], **ו)** [נדה ו:], **ז)** [גיטין נג. נדה שם], **ח)** [עירובין לה: ביצה לו:], **ט)** [עירובין לו. מנ.], **י)** [תוספתא פ"ז], **יא)** [ל"ל עזי חזמרת יה והן כו'. כך איתא בתוספתא], **יב)** [ל"ל עזי חזמרת יה והן אומרים עזי חזמרת יה רבי נחמיה וכו' כך איתא בתוספתא], **יג)** [ברכות ב. בתוספתא], **יד)** [שמיני פרק טו], **טו)** [ויקרא יח], **טז)** ע' רש"ת, **יז)** [שנרשו ונאמר דפתח משה. רש"ל],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה (בע"א) ונותנת וכו' ונותנת מן העיסה הטהורה. ע"כ לא דוקא אלא אף מן הטהורה ונמ"ל מותר לגרום טומאה אפי' היכא דאפשר אבל אי נותנת מן הטמאה כ"ש דמיא עפי וכ"כ הרמב"ם: **(ב)** תוספות ד"ה ר' מאיר וכו' מקבל במקהלות ברכו אלקים ממקור ישראל אפילו כל"ל:

הגהות הש"ס

(א) רש"י ד"ה (בע"א) ונותנת וכו' ונותנת מן העיסה הטהורה. ע"כ לא דוקא אלא אף מן הטהורה ונמ"ל מותר לגרום טומאה אפי' היכא דאפשר אבל אי נותנת מן הטמאה כ"ש דמיא עפי וכ"כ הרמב"ם: **(ב)** תוספות ד"ה ר' מאיר וכו' מקבל במקהלות ברכו אלקים ממקור ישראל אפילו כל"ל:

מסורת הש"ס

א) מיי' פ"ז מהל' גירושין הל' יב:
ב) מיי' פ"ז מהל' אבות הטומאות הלכה טו:
ג) מיי' פ"ז מהל' גירושין הל' יז ופט"ז מהל' טומאת אוכלין הל' ט:
ד) מיי' פכ"ו מה' שבת הלכה ח סמג לאוין סה [טור או"ח סי' שנ"ז]:

וחכמים אוסרין [א]ותניא כביצה סברוה אידי ואידי בעיסה ראשונה [ב] וחולין הטבולין לחלה לא כחלה דמו מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר אין שני עושה שלישי בחולין ומר סבר שני עושה שלישי בחולין אמר רב מרי בריה דרב כהנא דכולי עלמא אין שני עושה שלישי בחולין והכא בחולין הטבולין לחלה קמיפלגי מר סבר כחלה דמו ומר סבר לא כחלה דמו ואיבעית אימא דכולי עלמא [ג] חולין הטבולין לחלה לא כחלה דמו ואין שני עושה שלישי בחולין והכא במותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל קמיפלגי מ"ס [ד] מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ומר סבר [ה] אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל: בו ביום דרש רבי עקיבא וכו': במאי קא מיפלגי מר סבר [ו] תחומין דאורייתא ומר סבר [ז] דרבנן: ת"ר [ח] בו ביום דרש רבי עקיבא בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה וכיצד אמרו שירה כגדול המקרא את הלל והן עונין אחריו ראשי פרקים משה אמר [ט] אשירה לה' והן אומרים אשירה לה' משה אמר [י] כי גאה גאה והן אומרים אשירה לה' רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר בקטן המקרא את הלל והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר משה אמר אשירה לה' והן אומרים אשירה לה' משה אמר [יא] כי גאה גאה והן אומרים כי גאה גאה רבי נחמיה אומר בסופר הפורס על שמע בבית הכנסת שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו במאי קמיפלגי רבי עקיבא סבר לאמר אמילתא קמייתא ורבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי סבר לאמר אכל מילתא ומילתא ור' נחמיה סבר ויאמרו דאמור כולהו בהדי הדדי לאמר דפתח משה ברישא תנו רבנן דרש רבי יוסי הגלילי בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה וכיצד אמרו שירה עולל מוטל על ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו כיון שראו את השכינה עולל הגביה צוארו ותינוק שמט דד מפיו ואמרו זה אלי ואנוהו שנאמר [2] מפי עוללים ויונקים יסדת עוז היה רבי מאיר אומר מנין [יב] שאפי' עוברים שבמעי אמן אמרו שירה שנאמר

במקהלות

להקיף החלה אלא העיסה קודם שתקרא לה שם. והכי מקיפה לה נותנת בעריבה לצד אחד [א] ונותנת מן העיסה הטהורה פחות מכביצה בין החלה הטהורה ובין העיסה הטמאה והאמצעית נוגעת בשתיהן ומגרפתן וקורא שם על החלה ומסלקתה עם קריאת השם. ופחות מכביצה אינו מטמא את החלה ואע"פ שהוא עצמו מקבל טומאה כדתניא בתורת כהנים [ב] מכל האוכל אשר יאכל [ג] מלמד שהוא מיטמא בכל שהוא יכול יטמא לאחרים בכל שהוא ת"ל אשר יאכל ודרשינן ליה בפרק בתרא דיומא (דף פ.) אוכל הנאכל בצמא אחת ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: **וחכמים אוסרין.** כדבעינן לפרושי טעמא: **ותניא כביצה.** ותניא בברייתא דאליבא דר' אליעזר ונותנת אף כביצה באמצע ואפ"ה לא מטמא לה לחלה עד שלא נקרא עליה שם: **סבורה רבנן.** הני דבי מדרשא דבעו למשמע מינה דר' אליעזר [ד] אין שני עושה שלישי בחולין ס"ל אידי ואידי הך ברייתא נמי אליבא דרבי אליעזר דשרי כביצה ומתני' דאמר פחות תרווייהו בעיסה ראשונה העיסה הטמאה ראשונה לטומאה היא ואפ"ה קאמר ר' אליעזר בברייתא כביצה ואע"ג דמיטמאה אמצעית מחמת ראשונה והויא לה שניה לא הדרא ועבדא לה לחלה עד שלא קרא עליה שם שלישי ואע"ג דמעיסת חולין הטבולין לחלה הוא דכ"ע בין לר' אליעזר בין לרבנן לאו כחלה דמיא למיהוי עלה תורת תרומה: **מאי לאו בהא קמיפלגי.** רבי אליעזר ורבנן דר' אליעזר דשרי סבר אין שני עושה שלישי בחולין ורבנן דאסרי סברי שני עושה שלישי בחולין ואיטמא לה חלה לפני קריאת השם ואע"ג דחולין הוא ואשתכח דספיק לכהן חלה טמאה בחזקת שהיא טהורה ותנא דמתני' דאמר לר' אליעזר פחות מכביצה לאו משום שלישי אלא משום כמה דאפשר למעוטי טומאה דאמצעית ממעטינן דאסור לגרום טומאה לחולין אלא משום תקנת תרומה הוא דשרי והא אפשר בהכי אי לא מיזדהר שלא תגע חלה באמצעית זו אחר קריאת השם וחכמים אוסרין דילמא אתי למיעבד כביצה ומטמא אמצעית והדרא ומטמיא לחלה: **לא דכ"ע.** ואפילו לרבנן אין שני עושה שלישי בחולין והאי דקאסרי רבנן משום דקסברי חולין הטבולין לחלה כחלה דמו ומיפסלי משום שם שלישי: **ואיבעיא אימא דכ"ע לאו לחלה דמי ודכ"ע אין שני עושה שלישי בחולין והכא במותר לגרום טומאה לחולין כו'.** טעמא דרבנן דאסרי משום אמצעית הוא דמיטמא מחמת העיסה שהיא ראשונה וקסברי אסור לגרום טומאה לחולין משום תקנת תרומה ור' אליעזר סבר מותר לגרום טומאה לאמצעית כדי לתקן חלה בטהרה. ותנא דמתניתין ותנא דבריי'תא אליבא דר' אליעזר נמי בהא פליגי דתנא דמתניתין סבר אע"ג דמותר לגרום לה טומאה מיהו כל כמה דאפשר למעוטי לא מפשינן להו לגרום להן טומאה בחנם והא אפשר בהכי הלכך כביצה לא דחשיב ותנא דבריי'תא סבר כיון דמותר לגרום לא שנא שיעורא רבא ולא שנא שיעורא זוטרא דאפילו בכדי ביצה נמי מותר לגרום אי נמי תנא דמתני' סבר דילמא נגע חלה באמצעית אחר קריאת השם ותנא ברא לא שנא שיעורא זוטרא דאפילו בכדי ביצה נמי מותר לגרום אי נמי תנא דמתני' סבר דילמא נגע חלה באמצעית אחר קריאת השם ותנא דבריי'תא אליבא דר' אליעזר נמי בהא פליגי דתנא דמתני' סבר דמותר לגרום לה טומאה מיהו כל כמה דאפשר למעוטי לא מפשינן להו לגרום להן טומאה בחנם והא אפשר בהכי הלכך כביצה לא דחשיב ותנא דבריי'תא סבר כיון דמותר לגרום לא שנא שיעורא רבא ולא שנא שיעורא זוטרא דאפילו בכדי ביצה נמי מותר לגרום אי נמי תנא דמתני' סבר דילמא נגע חלה באמצעית אחר קריאת השם ותנא דבריי'תא אליבא דר' אליעזר נמי בהא פליגי דתנא דמתני' סבר דמותר לגרום לה טומאה לחולין אלא משום תקנת תרומה הוא דשרי' והא אפשר בהכי א"נ משום דשלמא לא מיזדהר שלא תגע חל' באמצעית [זר] לאחר קריאת שם וחכמים אוסר' דלמא אתי למעבד [כביצה] ומטמא אמצעי' והדרא ומטמיא לחלה כל"ח. מר סבר מותר לגרום טומאה לחולין פ"ה היינו דר' אליעזר סבר דמותר לגרום טומאה לאמצעית כדי לתקן חלה בטהרה ותנא דמתני' ותנא דבריי' אליבא דר' אליעזר נמי בהא פליגי דתנא דמתני' סבר דמותר לגרום טומאה משום תקנת חלה מיהו כל כמה דאפשר למעוטי טומאה בחנם הלכך כביצה לא (דרש) [דחשיב] בו ותנא דבריי' סבר כיון דמותר לגרום לא שנא שיעורא רבה ולא שנא שיעורא זוטא דאפי' לכביצה נמי מותר לגרום. א"נ תנא דמתני' סבר דלמא נגע חלה לאמצעי' אחר קריאת שם ותנא ברא לא חייש כל"ח. ומר סבר תחומין דרבנן דאמר בירו' דאפי' מאן דאית ליה דתחום אלפים לא הוי אלא מדרבנן מ"מ תחום דג' פרסאות הוי דאורייתא. **מתני'** שאין ת"ל לאמר פ"ה דלא הוי כמו שאר לאמר שבתורה דהתם השכינה מדברת עם משה דיבורו וחזור הוא ואומרו לישראל אבל כאן אין שייך לאמר כן: **גמ'** מפי עוללים ויונקים עולל גדול מיונק כדכתיב כמשור ועד שה (שם): במקהלות

ה) וכ"כ רש"י בנדה דף ו' ע"ש. ו) נראה דל"ל ולכן פירש ר' אלחנן דקורא לה שם בעודה מחוברת לעיסה וא"ת הא העיסה הטמאה מטמא את החלה ע"י אותו כביצה וכו'. ז) אולי ל"ל ויותר נראה דגרסי' לאשונה כפ"ה.

במקהלות. כשנקהלו על היס: **ממקור.** אף אותם שבמקור: **וליחזי האי לא כו'.** ואמאי אמר הדבר עדיין שקול: **ס"נ דלא הוה.** וה"ק קרא אינו חושש לגרתם ולא לר בה: **באברהם.** כי ירא אלהים אתה (בראשית כב): **פנוי.** זכותו לדורותיו להגין עליהם עד אלפים דור: **נאלפים נאוהבי.** סמך אוהביו לאלפים ואידך קרא סמך לאלף דור אל שומרי מצותיו דהיינו מילתא ואין אלו דומין (א) לפרוש מאהבה לפרוש מילתא (לעיל דף כב:) דהנהו מאהבת שכר ומילתא פורענות הקללות והעונשין (ב) והכא מאהבת המקום ומילתא שמורתו גדול ומוטל על הבריות: **וישמחו כל חוסי בך וגו'.** סיפיה דקרא ויעלצו בך אוהבי שמך:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לה ונסתרה. אם לאחר שקינא לה נסתרה: **אפי' שמע מעוף הפורח.** שנסתרה יוליא ויתן כתובה. ורבי אליעזר לטעמיה דאמר בפ"ק (לעיל דף ב:) סתירה לא בעיא עדות ואפילו עבד ואפילו שפחה נאמנין דהיינו נמי כעוף הפורח דאיתקש לטומאה דכולהו מהימני בה הילכך נאסרה עליו ואם אינו רוצה להשקותה יוליא ויתן כתובה: **רבי יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה.** כלומר משום סתירה שאין בה ב' עדים אינה נאסרת עליו. ור' יהושע לטעמיה דאמר משקה על פי שנים (ג) מיהו כשישאו ויתנו מוזרות בלבנה בפרילותה מכוער הדבר ותגא דהא אפילו מיא תו לא בדקי לה כדתניא בפ"ק (לעיל דף ו:) וטהורה היא ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה: **אני ראיתיה שנטמאת.** בלותה סתירה שהיא על פי שנים עדים לרבי יהושע ורבי אליעזר ע"פ עוף הפורח: **לא היפה שופה.** דעד אחד נאמן בה אף להפסידה כתובתה שרגילים לדבר. ומקראי ילפינן לה לקמן במתני': **הרי אלו נאמנים אף לפוסלה מכתובתה.** שלא תשתה ולא תטול כתובתה: **חמותה וכת חמותה ולרבה ויבמתה.** אשת אחי בעלה אף היא כלרתה ושונאתה שדואגת הימנה שסופה להיות צרתה אם יתות בעלה בלא בנים תתייבם לבעלי ובת בעלה מאשה אחרת אלו חמש נשים שונאות אותה. וביבמות (דף קיז:) מפרש טעמא אמאי סגו לה ואינן נאמנות לה לשום עדות שהיא לרעתה: **הרי אלו נאמנות.** לה לעדות זו שהטוהרה האמינה כל עדות שיש בה ומיהו לא לפוסלה מכתובתה הואיל ושונאות אותה אלא שלא תשתה: **שהיה בדין.** שלא יהא נאמן בה עד אחד אם לא מגזירת הכתוב: **הראשונה.** סתירה שאין אוסרתה איסור עולם אלא עד שתשתה: **אינה מתקיימת בפחות משנים.** כדבעינן למימר מגזרה שוה ורבי יהושע היא: **עדות האחרונה.** טומאה: **כל עדות שיש בה.** נאמן בה. ובגמרא [ע"ב] ילפינן לה דהכי קאמר תרי לית בה אלא אחד וקאמר והיא לא נתפשה למיסרה אלמא מהימנן: שאוסרתה

[1] במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל (א) (והא לא חזו אמר רבי תנחום כרם נעשה להן כאספקלריא המאירה וראו): בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס שלא עבד איוב כו': וליחזי האי לא אי בלמ"ד אל"ף כתיב לא הוא אי בלמ"ד וי"ו כתיב לו הוא [2] וכל היכא דכתיב בלמ"ד אל"ף לא הוא [3] אלא מעתה בכל צרתם לא צר דכתיב בלמ"ד אל"ף הכי נמי דלא הוא וכ"ת ה"נ והכתיב ומלאך פניו הושיעם אלא [4] (לאו) משמע הכי ומשמע הכי תניא רבי מאיר אומר נאמר ירא אלהים באיוב ונאמר ירא אלהים באברהם מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה ואברהם גופיה מנלן דכתיב [3] זרע אברהם אוהבי מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה איכא הא דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר [א] גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה שזה תלוי לאלף דור וזה תלוי לאלפים דור הכא כתיב [4] לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי והתם כתיב [5] ולשומרי מצותיו לאלף דור התם נמי כתיב לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרבא חד אמר ליה אקריון בחלמאי [6] מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וחד אמר ליה אקריון בחלמאי [7] וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ויעלצו בך אוהבי שמך אמר להו תרוייכו רבנן צדיקי גמורי אתון מר מאהבה ומר מיראה:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לאשתו ונסתרה אפילו שמע מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה דברי רבי אליעזר רבי יהושע אומר [ב] עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה אמר [ג] עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה ולא עוד אלא [ד] אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנין אף לפוסלה מכתובתה [ד] חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה הרי אלו נאמנות ולא לפוסלה מכתובתה אלא שלא תשתה [ה] שהיה בדין ומה אם עדות ראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינה מתקיימת בפחות משנים עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים תלמוד לומר [8] ועד אין בה [ו] כל עדות שיש בה קל וחומר לעדות הראשונה מעתה ומה אם עדות

וחידך דהיינו רבי יוסי הגלילי ממקור ישראל נפקא אלמא דלר' יוסי הגלילי נמי עובדים אומרים שירה ובפ"ק דכתובות (דף ז:) דרש לה דברכת חתנים בעשרה מדהוי מלי למיכתב מבטן ישראל וכמיב ממקור על עיסקי מקור בתוספתא מסיים הכי ואותן המלאכים שאמרו מה אנוש כי תזכרנו אמר להן הקב"ה באו וראו את השירה כיון שראו את ישראל פתחו אף הן ואמרו שירה שנאמר ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ וגו' ור"ש בן [ז] אלעזר אומר לא נאמרה פרשה זו אלא לענין עקידה: **גדול העושה מאהבה.** בירושלמי (ברכות פ"ט) ר"ע הוה מתדין קמיה טורנוסרופוס הרשע אמת עונתא דקרית שמע שרי קרי וגחך א"ל סבא סבא או חרש אתה או מבעט ביסורין את א"ל תיפח רוחיה דההוא רשיעא לא חרש אנא ולא מבעט ביסורין אנא אלא כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך רחמתיה בכל לבי רחמתיה בכל נפשי רחמתיה בכל ממוני לא הות [ג] בדיק ליה וכיון דמטי ליה בכל נפשיה ואתיא עונתיה דקרית שמע ולא איפליג עליה בגין כן אנא קרי וגחין:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לה. פרק זה היה הגון שיהא שנוי ומעורב בפרק ראשון לאחר אותה בנא דאלו אסורות לאכול בתרומה ואמ"כ היה לו לשנות כילד עושה לה וכל הסדר אבל תימה דלאחר ששנה שבדקוה המים הוא חוזר לקינוי: ה"ג בסדר המשנה משקינא לה אפילו שמע מעוף הפורח והכי מסתברא ונראה דה"פ מאחר שקינא לה אפילו קודם סתירה שמע פרילותא שהרי עכשיו קנא רגליס לדבר מכוער הדבר ומוליאה בכתובתה מאחר שלא נסתרה ולא נאסרה עליו ובענין זה מצוה לגרשה דאפילו לב"ה [ד] [דאמר אפילו אם] הקדימה תבשילו היינו רשות מיהו מצוה ליכא אלא בבה"ג ואם מקיימה דומה לאדם שנפל זבוב לתוך תמחוי שמונגו ואוכלו ובגית שמאי חובה הואיל וקינא לה רגליס לדבר מיהו כתובתה גובה הואיל ולא נסתרה והשתא אתי שפיר דרבי יהושע אבל לפירוש רבינו שלמה דפירש משקינא לה אפי' שמע מעוף הפורח שנסתרה דעוף פורח היינו עבד ושפחה שנאמנין בעידי סתירה ואם אינו רוצה להשקותה יוליא ויתן כתובתה וכי היה רבי יהושע מחייב כתובה לאחר שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה והלא אין המים בודקין אותה כדאמרינן בפרק קמא (לעיל דף ו:) ומאחר שהיא גרמה שתיאסר עליו ואין יכולה לשתות הויא כאוסה ושומרת יבם שלא שותות ולא נוטלות כתובה מיהו מצי למימר הא דאמרינן אין המים בודקין אותה לאחר שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה דוקא לאחר קינוי ועידי סתירה לרבי יהושע אבל כאן אין עידי סתירה אלא שמוזרות בלבנה נושאות ונותנות בפרילותה: כאן

רגלים לדבר שהרי קינא לה (ונסתרה מקודם לכן. ויוציא ויתן כתובה) הואיל והחמיר בה הכתוב לאוסרה בעד אחד או על פי עצמו. (וה"נ לר') [אבל ר'] יהושע דסבירא ליה דמשקה על פי שנים הואיל והקל בה הכתוב שלא אסרה בעד אחד אלא על פי שנים אף חכמים לא חייבוהו להוציא וליתן כתובה עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. ולא דמי להני דאמרינן לעיל מתו בעליהן עד שלא שתו דאמרי' מתוך שלא שתו לא נוטלות כתובה והכא אמרי' דיוציא ויתן כתובה דשאני התם לפי שראויות היו לשתות קודם שמתו וכשמתו בעליהן דין על טומאה. ר' יהושע אומר עד שישאו ויתנו. אך קשה דהוה ליה למתני בפ' שמע מעוף הפורח שנטמאת יוציא ויתן כתובה כיון שיש לה קול הפורח באויר שאמר אני ראיתיה שנטמאת על זה בא להעיד אם להשקותה כבר נדחית שלא לשתות אלא בא כדי להפסידה כתובתה הרי אין מפסידין ממון על פי עד אחד וא"כ מאי קא מיבעיא ליה התם בזה הא מתני' מיירי

הוא דכיון דנדחות מלשתות שאין להם כתובה אבל הכא דזאת האשה [לא הייתה] ראויה מעולם [לשתות] אין לה להפסיד כתובה בחנם. ור"ח ז"ל פי' אפי' שמע מעוף הפורח שנטמאת יוציא ויתן כתובה כיון שיש לה קול

כד א מיי' פ"ו מהל' תשובה הלכה ב ג:
א ב מיי' פ"ז מהל' סוטה הלכה ח סמג עשין נו טוש"ע אה"ע סימן קעח סעיף יא:
ב ג מיי' שם הלכה [יד] טו טוש"ע שם סעיף יד:
ג ד מיי' שם הל' טו וטוש"ע שם סעיף טו:

תוספות שאנץ

ועד יונק ודרך המקרא לומר כן כולל הכל מן החשוב עד הגרוע כמו משור ועד שה. ל"ה: אלא מעתה בכל צרתם (לו) [לא] צר ה"נ. תימה אמאי לא בעי ה"נ מכמה פסוקים כמו אשר (לו) [לא] כרעים כדדרשי' אע"פ שאין לו עכשיו ועתיד לגדל אחר זמן וכן אשר (לו) [לא] חומה אע"פ שאין לו עכשיו. וי"ל דלא בעי משום דפשי' ליה דלא בעי' למימר אשר (לו) [לא] כרעים ממש שהרי ארבה וסלעם וחרגול ידועים הם בסימניהון וא"כ פשיטא ליה שלא היו כשרים וכן אשר (לו) [לא] חומה פשיטא ליה דאינו ר"ל לא ממש דהא בעיר שיש לו חומה משתעי קרא ולהכי משתעי הכי אבל בכל צרתם (לו) [לא] צר אינו פשוט לו כל כך כמו שהבאתי שיש לתלות ולפרש כמו ולא היתה צרתם צרה כי אם להם. פרעה לקה ואבד. סיסרא לקה ואבד. סנחריב לקה ואבד. וכן נבוכדנצר לקה ואחר כן יאבדו כל אויביך ה' במהרה בימינו אמן:

סליק פ"ק דסוטה

מי שקינא לאשתו ונסתרה ר' אליעזר אומר אפי' שמע מעוף הפורח כו'. פ"ה אפי' עד אחד היינו כמו עוף הפורח ואפי' עבד ואפי' שפחה נאמנין ונאסרה עליו. ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובה ור"א לטעמי' (דאמר דלא בעי עדות) דאמר לעיל בפ"ק דמשקה לה בעי עד אחד [דסתירה לה על פי עד אחד עדות]. ור' יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. פי' נשים הטוות בלבנה (והוי) פריצותה ומכוער הדבר ותצא דאפי' מיא תו לא בדקי לה כלומר דסבירא ליה דבעי ב' עדים. וק' הדא דהא אמרינן יוציא ויתן כתובה. [ו] וי"ל אם [אינו] רוצה להשקותה דהוה ליה למתני יוציא ויתן כיון דסבי' ליה דמשקה על פי עד אחד. ועוד ק' מאי דאמר דעוף הפורח ר"ל עד אחד דאטו מי סניא ליה למתני' אפי' שמע מעד אחד כדקתני בסמוך בתר הכי. לכך פרשב"ם אפי' שמע מעוף הפורח ר"ל על ידי קול בעלמא שמע שנסתרה יוציא ויתן כתובה דנהי דלא משקה על ידי קול מ"מ רבנן אסורה לו וצריך שיוציא ויתן כתובה דהרי נמצא

תוספות הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה נאלפים וכו' לפרוש מאהבה. נ"ב ע"ל בדף כב ע"ב: (ב) בא"ד והעונשים והנך מאהבת: (ג) תוספות ד"ה גדול וכו' לא הוה בדין לי וכיון דמטית לי בכל נפשי ראתית עצמיה:

מוסף רש"י

האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה. כלו שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו הוא אומר לאלף, ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו הוא אומר לאלפים, לאוהביו אלו העושין מאהבה, ולשומרי מצותיו אלו העושין מיראה (דברים ז ט).

הדרן עלך כשם שהמים

שהיה בדין. שלא להאמינו אי לאו דכתיב קרא (לעיל ג.); ומה אם עדות ראשונה. סתירה, שאין אוסרתה איסור עולם. שאם תשתה ותמצא טהורה מותרת לבעלה ולכהונה, אינה מתקיימת בפחות משנים. כדבעינן למגמר דבר דבר מפומיו (שם). עדות אחרונה. טומאה שהיא אחר הסתירה (שם). כל עדות שיש בה. נאמן, כדכתיבנן לעיל ועד אין בה תרי אלא אד מד וקא אמר אסורה, ואטומאה קאי דהא מינה עליה ויהא נטמאה ועד אין בה (שם). קל וחומר לעדות הראשונה. שתתקיים בעד אחד (שם).

ו) נראה דל"ל והוה ליה למתני יוציא וכו' עד אחד [ומיהו י"ל דר"ל אם אינו רוצה להשקותה]. ועוד קשה וכו'.

כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה. קשיא דהכא משמע כיון שנתקבל עדותו של ראשון ואע"פ שלא עשו ע"י עדותו שום מעשה ולא שום הוראה רק שלא העיד השני בתוך כדי דיבורו של ראשון הוי דבריו של שני במקום ראשון כדבריו של אחד במקום שנים הכי משמע לפירוש רש"י והא בפרק האשה שהלכה (יבמות דף קז:) תנן עד אומר מת וניסת ובא אחר ואמר לא מת לא תצא וקא דייק בגמ' טעמא דניסת הא לכתחילה לא תנשא והאמר עולא וכו' ומשני הכי קאמר עד אומר מת והתירוה לינשא ובא אחר ואמר לא מת לא תצא מהתירה הראשון והא התם דבזה אחר זה מיירי דהא ניסת בנתייס ואפ"ה בכה"ג בזה אחר זה אם לא ניסת לא תנשא אע"כ התירוה לינשא דאמר לא תצא מהתירה הראשון ופירש נמי רש"י התם דדוקא שהתירוה קודם שיבא עד השני המכחישו אבל אם קודם שהתירוה מודה עולא דלא סמכינן אקמא דאכתי לא אתאביניה כתרי להכי נראה לפרש הכא בזה אחר זה שקיבלו עדות הראשון והורו ע"פ עדותו מיהו תימה עולא גופיה דאמר הכי אליביה תני לא היתה שותה מה דוחקיה למימר הכי והא מתניתין לא משמע שאסה השני אחר הראשון עד שהורו ואסרוה עליו ואמרו אינה שותה וי"ל דמתניתין בתתם קתני אי נמי רבי יצחק ועולא הוה מתרצי להיא דהאשה זוטא כדמתרצי אליבא דר' יוחנן בפ' שני דכתובות (דף כב:) משום לוזת שפתים והיא דהאשה רבה (יבמות דף פח:) לא דמיא לתרוייהו משום דגברא אמי וקאי: **הא** חד **וחד לא היתה שותה תיובתא דרבי חייא.** נראה האי דלא דמי ליה בזה אחר זה משום דסוף סוף תיקשי דיוקא דסיפא דשנים אומרים טומאת וא' אומר לא טומאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה בזה אחר זה אם מתני' מיירי דברי חייא הני תרתי בני דסיפא תימה היכי הוה מתרץ ר' יצחק מתני' דפרק אמרו לו (כריתות דף יא:) דתנן עד אומר אכל ועד אומר לא אכל אשה אומרת אכל ואשה אומרת לא אכל מביא אשם תלוי כיון דהאמינה תורה עד אחד דנפקא לן מאו הודע אליו חטאתו (ויקרא ד) חטאת הוי ליה לאיתויי בשלמא רבי חייא הוה מוקי לה בבת אחת. ירושלמי גידל בר בניימן בשם רב אמר בכל מקום[ד] שהכשירו עד אחד עדות האשה כאיש האיש מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האיש דתנן עד א' אומר טומאת ואשה אומרת לא טומאת אשה אומרת טומאת ועד א' אומר לא טומאת תנא דבי רבי אומר כן ותו בירושלמי עד אחד אומר טומאת ועד אחד אומר לא טומאת שמעון ב"ר אבא בשם ר' יוחנן כאן לא היתה שותה ובעגלה ערופה היו עורפין וטומאת מפני שכאן רגלים לדבר ומסיק נמי התם דבעידי טומאה לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה מפני שרגלים לדבר: מהו

עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם הרי היא מתקיימת בעד אחד עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינו דין שתתקיים בעד אחד תלמוד לומר [1]כי מצא בה ערות דבר ולהלן הוא אומר [2]על פי שנים עדים יקום דבר מה להלן על פי שנים אף כאן (ו) פי שנים [ז] עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת אשה אומרת נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת היתה שותה אחד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה: **גמ'** האי תלמוד לומר כי מצא בה ערות דבר [3]ת"ל בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה מיבעי ליה הכי נמי קאמר תלמוד לומר בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה דלא מהימן עד אחד מנלן נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר מה להלן בשני עדים אף כאן בשני עדים: עד אומר נטמאת: טעמא דקא מכחיש ליה הא לא קא מכחיש ליה עד אחד מהימן מנהני מילי דתנו [4]רבנן [3]ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר אתה אומר בשנים או אינו אלא באחד תלמוד לומר [2]לא יקום עד אחד באיש וגו' ממשמע שנאמר לא יקום עד איני יודע שהוא אחד מה תלמוד לומר אחד זה בנה אב [ד]כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד ואמר רחמנא תרי לית בה אלא חד והיא לא נתפשה אסורה וכיון דמדאורייתא עד אחד מהימן אידך היכי מצי מכחיש ליה והא אמר עולא [ה]אכל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים אלא אמר עולא תני לא היתה שותה וכן אמר רבי יצחק לא היתה שותה ורבי חייא אמר היתה שותה לרבי חייא קשיא דעולא לא קשיא [ב]כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה תנן עד אומר טומאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה הא חד וחד לא היתה שותה תיובתא דרבי חייא אמר לך רבי חייא וליטעמיך אימא סיפא שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה אלא כולה בפסולי עדות ור' נחמיה היא [ו]דתניא רבי נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו שתי נשים באיש אחד כשני אנשים באיש אחד [ז]ואיכא דאמרי כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא אפי' [ח]מאה נשים נמי כעד אחד דמיין והכא

שאוסרתה איסור עולם. כדלמר (לעיל דף כח.) בסוטה ספק מנטמאה ונטמאה וכ"ש ודאית: **עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת.** אוקי חד בהדי חד והרי היא כספיקא ושותה: **ושנים אומרים לא נטמאת.** כלומר לא נטמאת בפניך שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אנו היינו עמך ובפנינו לא נטמאת הרי נסתלק העד הזה ובטלו דבריו מפני השנים והרי היא כספיקא אם נטמאת קודם שבאו אלו ומצאום והיתה שותה. וכגמ' מפרש למאי איצטריכו כל הנך בני: **גמ' בה ולא בקינוי בו.** למאי איצטריך גזירה שוה הא כתיב גבי טומאה ועד אין בה ומיעוטא הוא בה עד אחד נאמן ולא בעדות אחרת והויא לה עדות סתירה כשאר כל עדיות שבתורה: **וטומאה בעלמא.** עד א' שהעיד על אשה שלא קינא לה בעלה ואמר נטמאת מניין דלא מהימן ולא אמרינן אטומאת אשה הימנה רחמנא לא שנא לאחר קינוי ולא שנא בלא קינוי תלמוד לומר בו' וכי הימנה רחמנא בטומאה שאחר קינוי יש עידי סתירה שנים ועד מעיד שנטמאת שרגלים לדבר. ובפרק קמא (לעיל דף ג.) פרכינן והא כי כתיב קינוי בתר הכי כתיב ומשניין ועבר כתיב שכבר עבר: **הא לא מכחיש ליה בו.** הוא הדין דהוה ליה למבעי אישא דקתני בהדיא אחד אומר אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה אלמא נאמן. אלא משום הכי מייתי מסיפא משום דבעי אקשויי עלה כי מכחיש ליה מאי הוי הא הימניה רחמנא להאי דאמר נטמאת כבי תרי והוי ליה האי דמכחיש חד ואין דבריו של אחד במקום שנים ל"ה. לא קשיא כאן בבת אחת הא דאמרינן דשותה מיירי כשבאו בבת אחת והעידו שנים ביחד ולא נתקיימה עדותן בב"ד והיכא התורה האמינתו כשנים בהעידו זה אחר זה: [ט] ועולא מי לא מפליג כי בבת אחת בין בזה אחר זה דשני תני רבה שותה דלא משני כמו ר' חייא והא אמרינן בפרק האשה שלום על הא דתנן עד אחד אומר מת ונשאת ובא עד ואמר לא מת הרי זו לא תצא ודייק בגמ' טעמא דנשאת הא לא נשאת לא תנשא והאמר עולא כו'. ומשני ה"ק התירוה להנשא אע"ג דלא נשאת אלמא משמע דמפליג עולא בין בת אחת לזה אחר זה. וי"ל דאין הכי נמי הוה מצי מפליג עולא הכא אלא שינויי דר' חייא לא סבירא ליה משום דמקשי תלמודא על מילתיה. א"נ י"ל דגבי אשה בעלמא שהיא [ג] דרבנן מפליג בין בבת אחת בין בזה אחר זה דיש להקל עליה אבל בגבי סוטה שהיא דאורייתא בין בבת אחת לזה אחר זה: הא חד וחד לא היתה שותה ותיובתא דר' חייא ופ"ה דה"ה דהוה מצי לשנויי מתני' בזה אחר זה המציעתא ולא ק' ליה לר' חייא אלא לא בעי לאוקומי רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא ועוד דסוף סוף דמדיוקא [ג] דמציעתא הלך מוכח רישא בבת אחת ומציעתא וסיפא בין בבת אחת בין בזה אחר זה דלעולם במקום שנים לא האמינה תורה עד אחד כפ"ה. ורשב"ם פי' דלא מצי לשנויי דמיירי בזה אחר זה ודיוקא דמתני' בבת אחת משום דקתני ושנים אומרים שנטמאת משמע דבהדי הדדי אתו:

ד) ואיכא דאמרי כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא והכא במ"ע דקתני עד אחד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה ואוקמ' בפסולי עדות ובין בבת אחת בין בזה אחר זה. (וע"כ) ר' נחמיה וע"כ בזה אחר זה איצטריך עיקר לאשמועי' דאי לבת אחת מאי רוב דעות איכא בחד וחד נמי היתה שותה

ה) אולי צ"ל דגבי אשה משום חומר דס"א המחמירו מדרבנן לתפליג בין בת אחת וכו' דשני דתני דלא היתה שותה ולא משני כמו ר' חייא וא"א בין וכו'.

ו) אולי צ"ל דמדיוקא דמציעתא גופיה מוכח דמיירי בבת אחת מדקתני ושנים אומרים וכו' וכן בסיפא בוודאי מיירי אפילו בבת אחת לעולם וכו'.

ז) נראה דצ"ל אלא כולה בפסולי עדות והא דקתני וכו' שותה מוקמינן וכו' ור' נחמיה היא.

ח) [מוספתא פ"ה], ב) לעיל ג:, ג) לעיל ב., ד) גם זה לעיל ג:, ה) שהגדרין ל., ו) יבמות פח: קיד: כתובות כב: [לקמן מז:], ז) לקמן מז: יבמות פח: קיד: [מוספתא יבמות פי"ד ש"ס], ח) [לקמן מז: יבמות פח: קטו. קיד:], ט) צ"ל ראיה ועי' רש"ש, ט) [צ"ל נטמאת], י) שהכשירו עדות האשה כאיש האיש מו' אם האיש מיתני עד אחד כו'. רש"ל.

תוספות שאנץ

בכי האי גונא לכ"ג כפרשב"ם דקאי אסתירה ולא קאי אטומאה: **גמ'** טעמא דקא מכחיש ליה הא לא מכחיש ליה עד אחד נאמן וה"ה דהוה ליה למבעי אאישא מה"מ דעד אחד נאמן דקתני בהדייא עד אחד אומר אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה אלמא נאמן. אלא משום הכי מייתי מסיפא משום דבעי אקשויי עלה כי מכחיש ליה מאי הוי הא הימניה רחמנא להאי דאמר נטמאת כבי תרי והוי ליה האי דמכחיש חד ואין דבריו של אחד במקום שנים ל"ה. לא קשיא כאן בבת אחת הא דאמרינן דשותה מיירי כשבאו בבת אחת והעידו שנים ביחד ולא נתקיימה עדותן בב"ד והיכא התורה האמינתו כשנים בהעידו זה אחר זה: [ט] ועולא מי לא מפליג כי בבת אחת בין בזה אחר זה דשני תני רבה שותה דלא משני כמו ר' חייא והא אמרינן בפרק האשה שלום על הא דתנן עד אחד אומר מת ונשאת ובא עד ואמר לא מת הרי זו לא תצא ודייק בגמ' טעמא דנשאת הא לא נשאת לא תנשא והאמר עולא כו'. ומשני ה"ק התירוה להנשא אע"ג דלא נשאת אלמא משמע דמפליג עולא בין בת אחת לזה אחר זה. וי"ל דאין הכי נמי הוה מצי מפליג עולא הכא אלא שינויי דר' חייא לא סבירא ליה משום דמקשי תלמודא על מילתיה. א"נ י"ל דגבי אשה בעלמא שהיא [ג] דרבנן מפליג בין בבת אחת בין בזה אחר זה דיש להקל עליה אבל בגבי סוטה שהיא דאורייתא בין בבת אחת לזה אחר זה: הא חד וחד לא היתה שותה ותיובתא דר' חייא ופ"ה דה"ה דהוה מצי לשנויי מתני' בזה אחר זה המציעתא ולא ק' ליה לר' חייא אלא לא בעי לאוקומי רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא ועוד דסוף סוף דמדיוקא [ג] דמציעתא הלך מוכח רישא בבת אחת ומציעתא וסיפא בין בבת אחת בין בזה אחר זה דלעולם במקום שנים לא האמינה תורה עד אחד כפ"ה. ורשב"ם פי' דלא מצי לשנויי דמיירי בזה אחר זה ודיוקא דמתני' בבת אחת משום דקתני ושנים אומרים שנטמאת משמע דבהדי הדדי אתו:

תורה אור השלם

1. כִּי יִקָּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ:

דברים כד א

2. לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכֹל עָוֹן וּלְכֹל חֵטְא בְּכֹל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר: דברים יט טו

3. וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אַיִן בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה:

במדבר ה יג

הגהות הב"ח

(א) במשנה אף כאן על פי: (ב) רש"י ד"ה אמר לך וכו' רבי חייא מלינעתא בזה אמר זה דלעולם במקום שנים לא האמינה תורה עד אחד משום דקא דייק וכו' לא ראית אלמא בהדי הדדי קאמרו הס"ד וג"כ כלומר לא הוה ימא ליה לאוקומי מתני' דלא מיירי אלא בזה אחר זה דמסתמא ודאי כיון דרלו העדות כיחד כאו בבת אחת לג"ל אבל בסמוך קא מפרש רש"י דבזא"ז נמי מוקמינן לה וכיון בבת אחת וכיון בזא"ז קמיירי:

מוסף רש"י

תלמוד לומר. בשאה מקבלקת כי מצא בה ערות דבר ולהלן כו' (לעיל ג:) **בה ולא בקינוי כו'** מיבעי ליה. דכיון דכתיב בה מיעוטא הוא ולא גמרינן שאר עדויות דשאה מיהה וקמו לה במלתייהו ככל עדיות שבתורה (שם). הכי נמי קאמר. וגזירה שוה למילתא אחרינא נקט ומתניתין דסורי מיתסרא והכי תני ליה ת"ל בה ולא בקינוי ולא בסתירה וגזירה שוה לטומאת אשה דעלמא שלא קינא לה בעלה וכא עד אחד ואמר אני ראיתיה שנטמאה, דלא מהימן, והכא הוא דמהימן משום דרגלים לדבר (שם). **ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר.** וקאמר עדים שנים אין בטומאה זו אלא עד אחד, וקא בטומאה קמיסתעי ושכב אים אותה שכבת זרע ועדים שנים אין בה אלא אחד והיא לא נתפשה, לא נאסה, וממילא שמעינן דמהימן, מדכתיב והיא לא נתפשה, להחמיר עליה בא הכתוב לדונה כמזידה, ומרישא דקא נמי שמעת דמהימן, דקאמר ומעלה בו מעל ושכב אים אותה ואין מעיד בדבר אלא זה, דהאי קרא בתר קינוי כתיב דכתיב בתריה ועבר עליו רוח קנאה וגו' ולרשען ליה שכבר עבר (לעיל ב.). **אי אינו אלא באחד.** דקאמר קרא דאפילו עד אחד אין בה (שם). ת"ל **לא יקום עד אחד באיש.** מהאי קרא שמעינן דכל עד האמור בתורה שנים הם כמפרש ואזל (שם). **ממשמע שנאמר לא יקום עד.** ולא נאמר עדים אינו יודע לאחד קאמר, אלא מדאלטריך למיכתב אחד שמע מינה דעד שנים משמע, דאינו אלא לשון עדות ופתם עדות שנים (לעיל ב:). **ואמר רחמנא תרי לית בה.** לעיל קאי לפרושי מסקנא דמילתיה דיכי מילרים ועד אין בה (שם). **הרי כאן שנים.** הרי הוא תשוב כשנים כגון בעדות אשה לומר שמת בעלה ובעדות סוטה לומר נטמאה (יבמות פח:). **הלך אחר רוב דעות.** אותן דין עדות בדבר, מדעד אחד נאמן בה, הלכך פסולים נאמנים ככשרים והלך אחר הרוב (שם) אין שם תורת עדות, כי היכי דאד מעיד פסולי עדות נמי שמיעי, הלכך הלך אחר רוב דעות ואין עליך לבדוק אם כשרים אם פסולים (שם קיז: עי"ש). **הדרן עלך מי שקינא**

והכא במאי עסקינן. דקתני עד אחד אומר נטמאת ואנים אומרים לא נטמאת היתה שותה ואוקימנא בפסולי עדות ובין בבת אחת בין בזה אחר זה כו׳ נחמיה ועל כרחיך דבזה אחר זה איצטריך עיקר לאשמועינן דאי בבת אחת מאי אלן אחר רוב דיעות איכא בחד וחד נמי היתה שותה [אלא] בהכי עסקינן דההוא דאתא מעיקרא ואמר נטמאת אשה הוא הילך אפי׳ בזה אחר זה אתו תרתי ומבטלי לה: **ותרלא לדרבי נחמיה הכי הוי.** דהא דאמרן לעיל ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד אבל שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי ותרתי בפסולי עדות למה לי מהו דתימא כי אזלינן בתר רוב דיעות לחומרא אבל לקולא לא אזלינן קמ״ל:

הדרן עלך מי שקינא

אלו [מ] נאמרין בכל לשון [א]פרשת סוטה [ב]ווידוי מעשר [ג]קרית שמע [ד]ותפלה [ה]וברכת המזון [ו]ושבועת העדות [ז]ושבועת הפיקדון ואלו נאמרין בלשון הקודש [ח]מקרא ביכורים [ט]וחליצה וברכות וקללות [י]ברכת כהנים וברכת כהן גדול [כ]ופרשת המלך [ל]ופרשת עגלה ערופה [מ]ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם מקרא ביכורים כיצד [1]וענית ואמרת לפני ה׳ אלהיך ולהלן הוא אומר [2]וענו הלוים ואמרו מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש חליצה כיצד [3]וענתה ואמרה ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש ר׳ יהודה אומר וענתה ואמרה ככה עד שתאמר בלשון הזה ברכות וקללות כיצד כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שכם שבאצל אלוני מורה שנאמר [4]הלא המה בעבר הירדן וגו׳ ולהלן הוא אומר [5]ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע הכהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים וכל ישראל מכאן ומכאן שנאמר [6]וכל ישראל וזקניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון וגו׳ הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה [7]ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין ברכות וקללות ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון שנאמר [8]באר היטב ונטלו את האבנים ובאו ולנו

מהו דתימא כי אזלינן בתר רוב דיעות לחומרא אבל לקולא לא קמ״ל. ואם תאמר הא ממתני׳ בפרק האשה שהלכה (יבמות ד׳ קיח:) וממתני׳ דפרק עגלה ערופה (לקמן דף מז.) שמעינן לה י״ל דהכא איצטריך דאפילו לקולא אע״ג דרגלים לדבר ועוד דלא תנא פסולי העדות בהדיא במתני׳ להכי תנא גבי כל חד וחד:

הדרן עלך מי שקינא

ה״ג בסדר המשנה

אלו נאמרין בלשונם. ופירוש כל אדם בלשונו שהוא שומע לאפוקי למדי שאינו אומר בלשון פרסי אם אינו שומעו אבל בכל לשון משמע בין שומע בין אינו שומע ובגמרא לא משמע הכי: **קרית שמע ותפלה.** תימה אמאי שייר הלל וקידוש של שבת וברכת הפירות וברכת המלות וליכא למימר דלא נקט אלא דאורייתא דהא בפרק מי שמתו (ברכות דף כא.) משמע דתפלה וקרית שמע דרבנן ועוד דהתם (דף כ:) משמע דקידוש דאורייתא והכי משמע נמי בריש מסכת מזיר (דף ג:) דשלמא מקרא מגילה איכא למימר להכי שייר דתנא בפ״ג דמגילה (דף יז.) הלועז שמע אשורית יצא אלא הני אמאי שייר ונראה דהני נאמרים בכל לשון אפי׳ אינו שומע הלכך לא דמו להני דמתני׳ דנאמרין דוקא בלשונם מ״ו: אינו

והכא במאי עסקינן כגון דאתאי אשה מעיקרא ותרצה לדרבי נחמיה הכי ר׳ נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דיעות ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד אבל שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי ותרתי בפסולי עדות למה לי מהו דתימא כי אזלינן בתר רוב דיעות לחומרא אבל לקולא לא אזלינן קמ״ל:

אלו [מ] נאמרין בכל לשון דאתאי אשה מעיקרא ותרצה לדרבי נחמיה הכי ר׳ נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דיעות ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד אבל שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי ותרתי בפסולי עדות למה לי מהו דתימא כי אזלינן בתר רוב דיעות לחומרא אבל לקולא לא אזלינן קמ״ל:

אלו [מ] נאמרין בכל לשון [א]פרשת סוטה [ב]ווידוי מעשר [ג]קרית שמע [ד]ותפלה [ה]וברכת המזון [ו]ושבועת העדות [ז]ושבועת הפיקדון ואלו נאמרין בלשון הקודש [ח]מקרא ביכורים [ט]וחליצה וברכות וקללות [י]ברכת כהנים וברכת כהן גדול [כ]ופרשת המלך [ל]ופרשת עגלה ערופה [מ]ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם מקרא ביכורים כיצד [1]וענית ואמרת לפני ה׳ אלהיך ולהלן הוא אומר [2]וענו הלוים ואמרו מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש חליצה כיצד [3]וענתה ואמרה ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש ר׳ יהודה אומר וענתה ואמרה ככה עד שתאמר בלשון הזה ברכות וקללות כיצד כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שכם שבאצל אלוני מורה שנאמר [4]הלא המה בעבר הירדן וגו׳ ולהלן הוא אומר [5]ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע הכהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים וכל ישראל מכאן ומכאן שנאמר [6]וכל ישראל וזקניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון וגו׳ הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה [7]ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין ברכות וקללות ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון שנאמר [8]באר היטב ונטלו את האבנים ובאו ולנו

א א מיי׳ פ״ג מהל׳ סוטה הל״ז סמג עשין עו:

ב ב מיי׳ פ״ח מהל׳ מעשר שני הל״ה סמג עשין קלח [שו״ע י״ד סי׳ שלח סעי׳ קמג]:

ג ג מיי׳ פ״ב מהל׳ ק״ש הל״י סמג עשין יח טוש״ע או״ח סי׳ סב סעי׳ ג [וברכ אלפס ברכות ר״פ שני דף ט. וברא״ש שם סי׳ ג]:

ד ד טוש״ע א״ח סי׳ קא סעי׳ ד:

ה ה מיי׳ פ״א מהל׳ ברכות הל״ו סמג עשין כו טוש״ע או״ח סי׳ קפה סעי׳ א:

ו ו מיי׳ פ״ט מהל׳ שבועות הל״ב סמג לאוין רמא:

ז ז מיי׳ שם פ״ז הל׳ ז סמג שם:

ח ח מיי׳ פ״ג מהל׳ ביכורים הל״י סמג עשין קא:

ט ט מיי׳ פ״ד מהל׳ יבום וחליצה הל״א סמג עשין נב טוש״ע אה״ע סי׳ קסט סעי׳ כט וכסדר חליצה סעי׳ מח וכפי׳ סדר חליצה סעי׳ סז:

י י מיי׳ פ״ד מהל׳ נשיאות כפים הלכה יא סמג עשין כ טוש״ע או״ח סי׳ קכח סעי׳ יד:

יא כ מיי׳ פ״ג מהל׳ תפילה הל״ה סמג עשין לל:

יב ל מיי׳ פ״ט מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל״ג סמג עשין עח:

יג מ מיי׳ פ״ז מהל׳ מלכים הל״ג סמג עשין קכ:

תוספות שאנץ

והב״ע כגון דההיא דאתא מעיקרא אשה הואי. הילכך בזה אחר זה אתו תרתי ומבטלי ליה: ותרצה לדר׳ נחמיה. דאמר עשו שתי נשים כאיש אחד לאו סיפיה דמלתיה דר׳ נחמיה הוא אלא פירוש דמלתא היא דאגן פרשי לה הכי: כי פלגא ופלגא כחד וחד ואי בבת אחת אתו אוקי חד להדי חד ואוקמ׳ אספיקא ואי בזה אחר זה וההוא דהאמינה תורה קדם ברישא הוה ליה איהו כשנים והנך כחד ואין דבריהם במקומו. והיכא דשנים אומרים שנטמאת ועד אחד כשר אומר שלא נטמאת היתה שותה דכי חד וחד נינהו ומתני׳ דקתני לא היתה שותה כגון דההוא חד הוי פסול:

סליק פירקא

אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה מה שהכהן אומר לה. ולא אמרינן שצריך לאומרם בלשון הקדש כדרך שנכתב נצטוו לאומרו ובספרי אמרי׳ דאי לא כתב קרא להתיר בכל לשון ה״א דנגמר מיבמה מק״ו ומה יבמה קלה לא עשה בה כל הלשונות כלשון הקדש סוטה שהיא חמורה לא כל שכן ל״ה. וא״ת אמאי לא חשיב שבועת

עין משפט נר מצוה

מ מ מיי׳ פ״ח מהל׳ מעשר שני הל״ה סמג עשין קלח [שו״ע י״ד סי׳ שלח סעי׳ קמג]:

נ נ מיי׳ פ״ב מהל׳ ק״ש הל״י סמג עשין יח טוש״ע או״ח סי׳ סב סעי׳ ג [וברכ אלפס ברכות ר״פ שני דף ט. וברא״ש שם סי׳ ג]:

ס ס מיי׳ פ״ז מהל׳ תפילה הל״ז סמג עשין לא טוש״ע אה״ע סי׳ קכ:

ע ע מיי׳ פ״ד מהל׳ יבום וחליצה הל״ט סמג עשין נב טוש״ע אה״ע סי׳ קסט סעי׳ כט וכסדר חליצה סעי׳ מח וכפי׳ סדר חליצה סעי׳ סז:

פ פ מיי׳ פ״ד מהל׳ נשיאות כפים הלכה יא סמג עשין כ טוש״ע או״ח סי׳ קכח סעי׳ יד:

צ צ מיי׳ פ״ג מהל׳ תפילה הל״ה סמג עשין לל:

ק ק מיי׳ פ״ט מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל״ג סמג עשין עח:

ר ר מיי׳ פ״ז מהל׳ מלכים הל״ג סמג עשין קכ:

מוסף רש״י

פרשת סוטה. כשהכהן משביעה (ברכות מ:) כשמשביעין אותה ישביעו אותה בלשון שהיא שומעת (שבועות לט.). **ווידוי מעשר.** בערתי הקדש מן הבית (שם ושם).

הגהות הב״ח

(**א**) רש״י ד״ה ולהלן וכו׳ מנא לן הס״ל ואמ״כ מ״ה וענתה ואמרה ככה אינו צריך וכו׳ אינ למידה וענתה כל״ל והד״ל:

הדיינין דאמר בפ׳ שבועת הדיינין דאף היא בכל לשון נאמרה. וי״ל דתנא ושייר ומה שייר דהא שייר שייר שבועת הביטוי דאף היא בכל לשון נאמרה. וא״ת תנא תאני אלו ואת אמרת תנא ושייר דה״נ פרק פ״ק דקידושין. וי״ל דכל היכא דליכא אלא חד אלו איכא למימר בדוקא תני אבל היכא דתני אלו ואלו שונה ומשייר דהא מ) אלו לאו דוקא. והא דנקט אלו

מ) נראה דל״ל דהא ע״כ חד אלו לאו דוקא.

איהו הוא דקא מכסיף נפשיה. תימה והא אמר בשמעתא קמייתא דמנחות (דף ג.) דבין זכריס לנקיבות נאו דעתייהו דאינשי ואמר רבי התם דווקא אמרי [הכי] דאין מעשיו מוכיחים מפני שסומכין השומעין על דבורו שהוא שוחט חטאת לשם עולה אבל בשמעתא כי הכא ודאי מרגישים בדבר: **ליכסיף** וליזיל כי היכי **דליכפר** ליה. וא"ת יחלוק כמו כן בקביעות מקום שחיטתה כי היכי דליהוי ליה כפרה גמורה י"ל כיון שחלק הכתוב בדבר אחד שם היכר בדבר מה צריך יותר. מ"ר:

ורבי שלא יקראנה למפרע מנליה. תימה דהכא משמע דבין רבי ובין רבנן אית להו דקריאת שמע דאורייתא וכן תנאי דפליגי התם[ז] בקורא את שמע ולא השמיע לאזנו וכן ב"ש וב"ה התם בפרק קמא דברכות (דף י.) דתנן בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא ובבקר יעמוד שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים בשעה שבני אדם שוכבין אלמא דתרוייהו סבירא להו דקרא משמעי בק"ש וסתמא דגמרא נמי התם [ח] פריך תנא היכא קאי דקתני מאימתי תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך ותו בפ"ב (שם דף יג.) בפלוגתא דרבי זעירא ורבי אלעזר דתניא והיו שלא יקראם למפרע הדבריס על לבבך רבי זעירא אמר עד כאן מצות כוונה מכאן ואילך מצות קריאה רבי אלעזר אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה אמר מר רבי זעירא וכו' מ"ש מכאן ואילך מצות קריאה דכתיב לדבר בם ה"נ הא כתיב ודברת בם וכו' אמר מר רבי אלעזר וכו' מ"ש מכאן ואילך מצות כוונה דכתיב על לבבכם ה"נ כתיב על לבבך אלא עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך כוונה בלא קריאה מ"ש עד כאן מצות כוונה וקריאה דכתיב ודברת בם ה"נ כתיב לדבר בם ההוא בדברי תורה כתיב מדקאמר ההוא בדברי תורה מכלל ודברת בם דוקא בק"ש ותו התם[ט] הפועלים שעשו מלאכה עם בעל הבית קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ואוכלים ומברכין לאחריה שתים כילד ברכה ראשונה כתיקנה שניה כולל בונה ירושלים בברכת המזון ולא מברך הטוב והמטיב משום דמדרבנן היא דבינה תקנוה מכלל דק"ש דחייב לקרות דאורייתא ובפרק מי שמתו (ברכות ד' כא.)[י] בגמרא בעל קרי פריך סתמא דגמרא קריאת שמע דרבנן אהא דקאמר דק"ש וברכת המזון דאורייתא ותו אמרינן התם (דף כא. ע"ש) אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר מאי טעמא ק"ש מדרבנן ודוחק לומר דכל הני דמשמע מינייהו דמדאורייתא הוי אסמכתא בעלמא דאין שיטת הגמרא[כ] לדייק כל כך על אסמכתא רבי ורבנן ועוד דאמר לימא קסבר כל התורה בכל לשון נאמרה ואי הוי אסמכתא בעלמא לא הוה צריך למידק מיניה[ל]:

ורבנן סברי לה כמ"ד הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. תימה מאי דוחקיה למימר הכי הוה מצי למימר ורבנן תרתי שמעינן מיניה כדאמר בפרק היה קורא (ברכות דף טו.) דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא ומפרש בגמרא מ"ט דר' יוסי משום דכתיב שמע השמיע לאזניך ומ"ק שמע בכל לשון שאתה שומע ואידך תרתי ס"מ:

ולנו במקומן. בבית מלונם בגלגל ושם הקימו את האבנים: **גמ'** ה"ג ואמר הכהן אל האשה בכל לשון שהיא שומע' ומהאי קרא יליף לה בספרי ול"ג ואמר הכהן לאשה: אל האשה משמע דברים הנכנסין בלבה כדמפרש ואזיל ומיהו מה שפ"ה דמהאי קרא יליף לה בספרי אינה ראיה ואין בכך למחוק גירסת הספרים דמצינו בכמה מקומות שחולק על תלמוד שלנו כגון גבי האי דאמר בגמ' לק' בפ' בתרא שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הורגין אותו ונפקא לן מן ולארץ לא יכופר ובספרי מפיק לה מן ואתה תבער הדם הנקי. אבל ק' מאי סבירי' ליה להאי תנא דמתני' אי סבירא ליה דכל התורה כלה בכל לשון נאמרה א"כ למה לי קרא לאיתויי בגמ' למימר להכשירה בכל לשון. ואי סבירא ליה דבלשון הקודש נאמרה למה לי קרא במתני' בהני דנאמרין בלשון הקודש. לכ"ע[ג] דמהני סבירי' ליה דכל התורה בכל לשון נאמרה מדמייתי קרא במתני' שני בכל לשון אבל התלמוד מפרש כן אליבא דמ"ד בלשון הקדש נאמרה. וכל כך למה. למה לנו להודיעה הלכות המים בשלמא הנך קמייתא משום ונוסרו כל הנשים. אלא הך למאי; ומשני שלא להוציא לעז שאם נטמאת באונס או שוגגת ולא נבדקה שלא תהי סברה אילו נטמאת מזידה אף הם לא היו בודקין אותה ל"ה: וגנותו בקול רם ממקרא בכורים דכתיב ארמי אובד אבי והיינו גנותן שמתודין שאביהם לבן הארמי היה רשע ל"ה. ורבנן סברי לה כמאן דאמר הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. נראה מכאן דכן הלכה מדלא אמר ורבנן תרתי ש"מ בכל לשון שאתה שומע והשמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך אלא קאמר דסבירא להו (כרבנן) [כמ"ד כו'] א"כ משמע דכן הלכה דאוקמי' רבנן מילתייהו אליבא דהלכתא ועוד דיחיד ורבים הלכה כרבי' וה"נ פסקינן בברכות פ' היה קורא. ותו דהתם קאמר תלמודא ור' יוסי תרתי ש"מ ולא קאמר דר' יוסי סבר לה כר' משמע דדחיק ליה לאוקומי מילתא אליבא דהלכתא וכן פי' בפ' הקורא את המגלה למפרש: לימ' קסבר ר'

ולנו במקומן: **גמ'** פרשת סוטה מנלן דכתיב [1]ואמר הכהן לאשה בכל לשון שהוא אומר תנו רבנן משמיעין אותה בכל לשון שהיא שומעת על מה היא שותה ובמה היא שותה על מה נטמאת ובמה היא נטמאת על מה היא שותה על עסקי קינוי וסתירה ובמה היא שותה במקידה של חרש על מה נטמאת על עסקי שחוק וילדות ובמה היא נטמאת בשוגג או במזיד באונס [או] ברצון וכל כך למה שלא להוציא לעז על מים המרים: וידוי מעשר מנלן דכתיב [2]ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקודש מן הבית וילף אמירה מסוטה בכל לשון שהוא אומר א"ל רב זביד לאביי ולילף אמירה מלוים מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש דנין [ח] אמירה גרידתא מאמירה גרידתא ואין דנין אמירה גרידתא מענייה ואמירה תניא רשב"י אומר אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם שבחו בקול נמוך מן וידוי המעשר גנותו בקול רם ממקרא ביכורים וגנותו בקול רם והאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מפני מה תקנו [א]תפלה בלחש כדי שלא לבייש את עוברי עבירה שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה לא תימא גנותו אלא אימא צערו [ב] כדתניא [3]וטמא טמא יקרא [ב]צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים וכל מי שאירע בו דבר צריך להודיע לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים גופא א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מפני מה תיקנו תפלה בלחש שלא לבייש את עוברי עבירה שהרי [ג]לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה ולא והא איכא דמים [ג] [ד]דם חטאת למעלה [ה]ודם עולה למטה התם כהן הוא דידע והאיכא [ו]חטאת נקבה [ז]עולה זכר התם מיכסיא באליה תינה כבשה שעירה מאי איכא למימר התם איהו דקא מיכסיף נפשיה דאיבעי ליה לאיתויי כבשה וקא מייתי שעירה חטאת דעבודת כוכבים דלא סגי דלאו שעירה מאי איכא למימר התם ניכסיף וניזיל כי היכי דנכפר ליה: קרית שמע: מנלן דכתיב [4]שמע ישראל בכל לשון שאתה שומע תנו רבנן [ד] קרית שמע ככתבה דברי רבי וחכמים אומרים [ה]בכל לשון מאי טעמא דרבי אמר קרא [5]והיו בהווייתן יהו ורבנן אמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע ורבנן נמי הא כתיב והיו ההוא [ט]שלא יקראנה למפרע ורבי שלא יקראנה למפרע מנליה נפקא ליה מדברים הדברים [י] ורבנן דברים הדברים לא משמע להו ורבי נמי הכתיב שמע ההוא מיבעי ליה [ו]להשמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך ורבנן סברי לה כמאן דאמר [ב]הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא לימא קסבר רבי

כל

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ה מהל' תפלה הל"ט סמג עשין יח טוש"ע או"ח סי' קא סעי' ג:

טו ב מיי' פ"י מהל' טומאת צרעת הל"ח:

טז ג מיי' פ"ה מהל' מעשה הקרבנות הל' ג ג סמג עשין קסג: יז ד מיי' שם הל"ז:

יח ה מיי' שם הל"ו:

יט ו מיי' שם פ"א הל"ט:

כ ז מיי' שם הל"ח:

כא ח מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל"י סמג עשין יח טוש"ע או"ח סי' סב סעי' ג:

כב ט מיי' שם הל"א וסמג שם טוש"ע או"ח סי' סד סעי' א:

כג י כ מיי' שם הל"א וסמג שם טוש"ע או"ח סי' סב סעי' ג:

תוספות שאנץ

ברישא אגב דנקטיה בסיפא: **גמ'** ה"ג ואמר הכהן אל האשה בכל לשון שהיא שומע' ומהאי קרא יליף לה בספרי ול"ג ואמר הכהן לאשה: אל האשה משמע דברים הנכנסין בלבה כדמפרש ואזיל ומיהו מה שפ"ה דמהאי קרא יליף לה בספרי אינה ראיה ואין בכך למחוק גירסת הספרים דמצינו בכמה מקומות שחולק על תלמוד שלנו כגון גבי האי דאמר בגמ' לק' בפ' בתרא שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הורגין אותו ונפקא לן מן ולארץ לא יכופר ובספרי מפיק לה מן ואתה תבער הדם הנקי. אבל ק' מאי סבירי' ליה להאי תנא דמתני' אי סבירא ליה דכל התורה כלה בכל לשון נאמרה א"כ למה לי קרא לאיתויי בגמ' למימר להכשירה בכל לשון. ואי סבירא ליה דבלשון הקדש נאמרה למה לי קרא במתני' בהני דנאמרין בלשון הקדש. לכ"ע[ג] דמהני סבירי' ליה דכל התורה בכל לשון נאמרה מדמייתי קרא במתני' שני בכל לשון אבל התלמוד מפרש כן אליבא דמ"ד בלשון הקדש נאמרה. וכל כך למה. למה לנו להודיעה הלכות המים בשלמא הנך קמייתא משום ונוסרו כל הנשים. אלא הך למאי; ומשני שלא להוציא לעז שאם נטמאת באונס או שוגגת ולא נבדקה שלא תהי סברה אילו נטמאת מזידה אף הם לא היו בודקין אותה ל"ה: וגנותו בקול רם ממקרא בכורים דכתיב ארמי אובד אבי והיינו גנותן שמתודין שאביהם לבן הארמי היה רשע ל"ה. ורבנן סברי לה כמאן דאמר הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. נראה מכאן דכן הלכה מדלא אמר ורבנן תרתי ש"מ בכל לשון שאתה שומע והשמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך אלא קאמר דסבירא להו (כרבנן) [כמ"ד כו'] א"כ משמע דכן הלכה דאוקמי' רבנן מילתייהו אליבא דהלכתא ועוד דיחיד ורבים הלכה כרבי' וה"נ פסקינן בברכות פ' היה קורא. ותו דהתם קאמר תלמודא ור' יוסי תרתי ש"מ ולא קאמר דר' יוסי סבר לה כר'

מסורת הש"ס

ז) נ"מ עייה ואמירה מענייה ואמירה), ב) שבת מז. מו"ק ה. חולין עח. נדה סו., ג) [קנים ריש פ"ז], ד) ברכות יג. מגילה יח., ה) [נשם ה יט], ו) [במדבר טו], ז) [ברכות טו.], ח) [דף כ.], ט) [דף מז.], י) [ע"ש ברש"י ומוס' ד"ה הכי גרסינן], כ) [וע' תוס' ברכות כא. עירובין כג: ד"ה פסטיה וכ"ב קמן. ד"ה מנין], ל) [וע' תוס' ברכות כא. ד"ה ה"ג וכד"ה הכוא וכתו' מנחות מג: ד"ה ואיזו],

תורה אור השלם

1. וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה יִתֵּן יְיָ אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ בְּתֵת יְיָ אֶת יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבֶה: במדבר ה כא
2. וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לְיָתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכֹל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי: דברים כו יג
3. וְהַצְּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא: ויקרא יג מה
4. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: דברים ו ד
5. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ: דברים ו ו

גליון הש"ס

גמ' ורבנן דברים הדברים לא משמע להו. עיין לעיל דף י ע"ב תד"ה דכתיב:

מוסף רש"י

וטמא טמא יקרא. הוא עצמו אומר טמא לתקנו מעלי (שבת סז.) לוטק ואומר טמא הוא (חולין עח.). **קרית שמע ככתבה.** בלשון הקודש ולא בלשון אחר (מגילה יז.). **בהווייתן יהו.** בלשון הקודש (שם יז.). **מדברים הדברים.** דהוה ליה למכתב והיו דברים אלה, למדרש שיקרא הדברים כסדרן ולא למפרע כגון ובשעריך ביתך מזוזות (ברכות יג.). **לימא קסבר רבי.** מדאלטריך ליה קרא לק"ש שתהא ככתבה, סבירא ליה בשאר כל התורה בכל לשון נאמרה לקרות (שם).

ב) נראה דל"ל דודאי תנא דמתני' ס"ל דכל התורה בכל לשון נאמרה מדלא מייתי ראיה מקרא במתני' להני דנאמרו בכל לשון אבל התלמוד וכו'.

כל התורה בכל לשון נאמרה דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה והיו דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב שמע לימא קסברי רבנן כל התורה כולה בלשון קודש נאמרה דאי סלקא דעתך בכל לשון שמע דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב והיו: תפלה: רחמי היא כל היכי דבעי מצלי ותפלה בכל לשון [6] והאמר רב יהודה אלעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית דאמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי לא קשיא [2] הא ביחיד הא בצבור ואין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי והתניא [3] יוחנן כהן גדול שמע ב"ק מבית קדש הקדשים שהוא אומר נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא ושוב מעשה בשמעון הצדיק ששמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר בטילת עבידתא דאמר שנאה לאייתאה על היכלא ונהרג גסקלגם ובטלו גזירותיו וכתבו אותה שעה וכיוונו ובלשון ארמי היה אומר אי בעית אימא בת קול שאני דלאשמועי עבידא ואי בעית אימא גבריאל הוה דאמר מר [3] בא גבריאל ולימדו שבעים לשון: ברכת המזון: דכתיב [1] ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך בכל לשון שאתה מברך: שבועת העדות: דכתיב [2] ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה בכל לשון שהיא שומעת: שבועת הפקדון: אתיא [7] תחטא תחטא

כל התורה כולה בכל לשון נאמרה. פי' ר"ח הא פשיטא דבשעת מ"ת ניתנו למשה בלשון קודש והאי דקאמר הכא (6) היינו אם ניתנה להעתיקה בלשון אחר או לא ומפירושו נשמע דלמ"ד לא ניתנה להעתיקה בלשון אחר לא ניתנה לקרוא כמו כן בלשון אחר דמי שהיה קורא אותה בלשון פרסי והיא כתובה לשון עברי כאילו היה קורא בעל פה כדאמרינן בפ' שני דמגילה (דף יח.) קראה תרגום לא יצא היכי דמי אילימא דכתיבא מקרא וקא קרי תרגום היינו על פה הוא לא צריכא דכתיבא תרגום וקא קרי תרגום ולא ידענא לפירושו היכי סלקא דעתיה למימר אליבא דרבי דבכל לשון ניתנה ליכתב אם כן הא דאמר רבי ק"ש ככתבה היינו בכל לשון שהרי בכל לשון ניתנה ליכתב אם כן היינו רבנן ותו תפשוט מיהא התם דאליבא דרבי בלשון הקודש נאמרה ותו מאי קמבעיא ליה והא פלוגתא היא בפ"ק דמגילה (דף ח:) תנן אין בין ספרים למזוזות ותפילין אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית בלבד רשב"ג אומר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית בלבד וי"ל מהא דאמר רבי קרית שמע ככתבה ליכא למידק מיניה דאיכא למימר ככתבה המיוחד לה כשנכתבה יחידי כגון במזוזות ותפילין דכ"ע מודו דבלשון הקודש והא דקאמר לימא קסבר רבי כל התורה בכל לשון נאמרה ה"פ ולית ליה דרשב"ג דאמר דוקא יוונית ולרבנן דאמרי בלשון הקודש לית להו דרבנן דאמרי ספרים נכתבים בכל לשון כך צריך לפרש לפי פירוש ר"ח: **ברכת** המזון דכתיב **ואכלת ושבעת.** רש"י שיבש הגירסא דלא גרס מנלן ופי' משום דלא בעי קרא דמהיכא מיתי ליבעי לשון הקודש ומיהו נראה עיקר כגירסת הספרים דגרסי בהו מנלן דסד"א נילף ברכה מברכות הר גריזים דכתיב בהו אלה יעמדו לברך (דברים כז) מה להלן בלשון קודש אף כאן דהא בהאי ג"ש ילפינן בפירקין (לקמן דף לח.) ברכת כהנים בלשון הקודש להכי כתיב וברכת את ה' כלומר מאחר שהברכה והשבח כלפי השכינה תוכל לברך בכל לשון שתרצה ומסתמא בלשון שאתה מכיר שתתן שבח להקב"ה בלבד שלא להנאתך והכי נמי איתא בירושלמי [דפרקין דאמר התם] וברכת כדי שיהא יודע למי מברך [ומשמע בפרק כילד מברכין] (ברכות דף מ:) אפילו אמרה בלשון חול שלא כתיקונה יצא דומיא דבנימין רעיא כרך ריפתא בתר דכרך אמר ברוך רחמנא מריה דהאי פיתא ואמר רב דילא ידי ברכה לאשונה ומואמרת לפני ה' אלהיך דכתיב גבי וידוי [מעשר לא יליף דלא] דמי להאי דהכא כתיב את ה' אלהיך התם לפני ה' דלהכי כתיב לפני ה' דמשמע דבעזרה היה מתודה ולהכי איצטריך גזירה שוה דאמירה אמירה: **שבועת** העדות **מנא** לן. נראה לפרש אי לאו קרא הוה אמינא נילף קול קול ממשה להכי כתיב ושמעה דמשמע בכל לשון שהיא שומעת מדלא כתיב והשביעה בשבועת האלה אבל לפירוש רש"י דפי' אי לאו קרא הוה אמינא דומיא דשבועת הר גריזים והר עיבל שהיו בלשון הקודש אדרבה נילף משבועת סוטה שהיא בלשון חול ועוד נילף אלה אלה מסוטה דכתיב בה בשבועת האלה להכי אית לך למימר אי לאו דכתיב ושמעה לא הוה ידענא אי הוה לן למילף קול קול או אלה אלה: **אתיא** תחטא תחטא. נראה דהא גזירה שוה לאו דוקא נקט לה הכא דהא מהיכא תיתי דנעבי בלשון קודש אדרבה בלא גזירה שוה דתחטא תחטא הוה משמע טפי דבכל לשון דהוה ילפינן מעילה מעילה מסוטה אלא אגב דילפינן בשבועות (דף לד.) בהא גזירה שוה דבתביעת ממון הכתוב מדבר נקט לה נמי הכא: **ועניית** ואמרת ולהלן הוא אומר ועננו הלוים ואמרו. תימה אדרבה נילף ואמרת לפני ה' אלהיך מואמרת לפני ה' אלהיך מוידוי מעשר דהא מדדמי ליה ילפינן ואם תאמר הכא עניה עניה גמיר הא לעיל פריך ונילף אמירה אמירה מלוים [1] ומהדר דנין עניה ואמירה מעניה ואמירה ואין דנין עניה גרידתא מעניה גרידתא (נ"א ואין דנין אמירה גרידתא מעניה ואמירה): **אתיא** קול קול. אין לומר אדרבה נילף קול קול משבועת הפקדון דעניה וקול מעניה וקול גמיר ואין דנין עניה וקול מקול גרידא: **ורבי** יהודה מכה ככה. לא ידענא אי דרים ר' יהודה מכה ככה דכל האמור בפרשה אפילו קרייאה מעכבא דאין לשנות מכל האמור דלהכי אתני הא ככה וממילא הוי לשון קודש נמי איכובא דפרשה נאמרה בלשון קודש ותימה לומר כן דא"כ כמאן מרבותיו ס"ל לא כרבי אליעזר ולא כר' עקיבא דתרוייהו מודו דקרייאה לא מעכבא ולא פליגי אלא ברקיקה (ביכורים דף קד:) דלר' אליעזר מעכבא כיון דהוי מעשה ולרבי עקיבא לא מעכבא מעשה באים בעי' [2] ואם אית לך למימר דרבי יהודה סבר דדוקא בלשון קודש מעכבא אבל אם לא קרא כלל אינו מעכב גם הוא סברא תמוה שאם לא קרא כלל אינו מעכב ואם קרא בלשון חול מעכב ומסתברא טפי למימר דסבירא ליה דקרייאה מעכב ופליג אתנא דמתניתין בפרק מנות חליצה (שם דף קד:) דקא סבר רבי יהודה לא נחלקו רבי עקיבא ורבי אליעזר בדבר זה והכי אמר בעלמא כגון בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת דף קלה:) גבי פלוגתא

1) **לימא קסבר רבי.** מדאיצטריך קרא שתהא קריאת שמע ככתבה: **כל התורה בכל לשון נאמרה.** לקרות בבית הכנסת: **משום דכתיב שמע.** איצטריך והיו [1] דלא תדרשיה לקריית שמע בכל לשון אלא להשמיע לאזניו: **תפלה.** דקתני מתני' בכל לשון לא צריך קרא דהא רחמי נינהו וההוא ליענא דידע לכוון לבו ליצלי: **יחיד.** צריך שיסייעוהו מלאכי השרת. [2] ליבור לא צריכי להו דכתיב (איוב לו) הן אל כביר לא ימאס אינו מואס בתפלתן של רבים [3]: **נלחו טליא דאנטוכיא.** שהלכו פרחי כהונה בני בית חשמונאי להלחם עם יוונים לפני יום הכפורים ונלחמו ביום הכפורים ושמע יוחנן בת קול כשהיה עובד עבודת יום הכפורים: **עבידתא.** חיל. לשון העביד את חילו עבודה גדולה (יחזקאל כט): **גסקלגם.** שם מלך יון: **שאני** [4] **בת קול.** אותה מידה הממונה על כך יודעת בשבעים לשונות מפני שעשויה להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות פעמים לזה ופעמים לזה: **דאמר מר.** לקמן בפרקא (דף לו:): **ולמדו.** ליוסף שבעים לשונות: ה"ג **ברכת המזון דכתיב וברכת.** ולא גרסינן מנלן דלא בעיא קרא דמהיכא תיתי דבעינן לשון קודש: **בכל לשון שהיה מברך.** לא קבע לו הכתוב לשון: **שבועת העדות מנלן.** דאי לא כתב קרא איכא למימר דבעינן דומיא דשבועת הר גריזים והר עיבל שהוא בלשון הקודש: **ושמעה.** מדלא כתיב והשביעה באלה: **יעננו בקול.** במתן תורה ובלשון הקודש ניתנה: **לדבר שהוא מעשה מעכב.** הא כגון חליצה ורקיקה דבכהן משמע עיכובא דאסור לשנות וסמכו ליעשה לומר שהמעשה מעכב: ורבי

2) **ורבי.** מדלא כתב קרא איכא למימר דבעינן דומיא דשבועת הר גריזים והר עיבל שהוא בלשון הקודש: **ושמעה.** מדלא כתיב והשביעה באלה: **יעננו בקול.** במתן תורה ובלשון הקודש ניתנה: **לדבר שהוא מעשה מעכב.** הא כגון חליצה ורקיקה דבכהן משמע עיכובא דאסור לשנות וסמכו ליעשה לומר שהמעשה מעכב: ורבי

3) **לדבר שהוא מעשה מעכב ור' יהודה מכה ככה** [5] **ורבנן הא ככה לא משמע להו** ורבי

כד א ב טוש"ע א"ח סי' קפ"ד סעיף ד וש"ס:

תוספות שאנץ

כל התורה בכל לשון נאמרה פ"ה כגון קריאת התורה ול"נ דמקריאה אי אפשר להיות דאין חיובא אלא מדרבנן ותקנת עזרא. לכ"נ לפ' כל הפרשיות שצריכות לקרות כגון פרשת זכור (6) ופרשת עגלה ערופה והני דמפרש במתני' דצריכין לקרותן בלשון הקדש אי ליכא קרא (2) דמרבי להו לקרותה בכל לשון גם זה פי' פרק הקורא [בתגילה דף יז]. שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. י"מ פ"ק דשבת דמכירין בו אבל אינן חרשישין בו ואין נראה מכאן דמשמע בסמוך דאין מכירין בו כלל. ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת ה"ג ול"ג מנא לן דלא בעי קרא דמהיכא תיתי דניבעי לשון הקדש אבל גבי שבועת העדות גר' מנא לן דאי לא כתיב קרא איכא למימר דבעי דומיא דשבועת הר גרזים והר עיבל שהיא בלשון הקדש. ל"ה. יש אומר בפשט שצריך לברך בעל הבית דכתיב וברכת את ואת ריבויא הוא לרבות את בעל הבית:

4) אולי צ"ל ופרשת פרה אדומה ועי' בגמ"ש בברכות בר"פ היה קורא.

5) אולי צ"ל אי ליכא קרא לקמהני להו היה מוהר לקרותן בכל לשון.

תורה אור השלם

1. וְאִבַּדְתָּ וְשָׁבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: דברים ח י

2. וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ: ויקרא ה א

3. וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב: דברים כו ה

4. וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם: דברים כז יד

5. וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל: שמות יט יט

הגהות הב"ח

(6) תוס' ד"ה כל וכו' דקאמר הכא בכל לשון היינו אם:

גליון הש"ם

גמ' ורבנן כה ככה לא משמע להו. עיין לקמן דף לח ע"א תד"ה ורי"ל: רש"י ד"ה יחיד וכו' צבור לא צריכי להו. עיין בספר מתי כסותה מ"ב בית אבות דף ל ע"א: ד"ה שאני בת קול. ע' סנהדרין דף יא ע"א תד"ה בת בת קול ובתוי"ט פנ"ז מ"ו דיבמות:

מוסף רש"י

כל התורה בכל לשון נאמרה. לקרותה בכל לשון ולכן אצטריך בקרית שמע והיו (מגילה יז:). איצטריך. והיו (שם) משום דכתיב שמע. דלא תדרוש שמע בכל לשון שאתה שומע כרבנן (ברכות יג. ומגילה שם). בטילת עבידתא. כל מילי דרמי עליה דאינש קרי ליה עבידתא, ואינו אלא נצא מלאכה להחריב (שבת שם:).

1. וְנִגְּשָׁה יְבֻמֹתוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו:
דברים כה ט
2. דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:
במדבר ו כג
3. הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה:
דברים יא ל
4. וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ:
בראשית יב ו
5. וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד:
דברים כז ד
6. הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם בַּיַּרְדֵּן:
יהושע ג יא
7. וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְיָ אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ בְּמֵי הַיַּרְדֵּן מֵי הַיַּרְדֵּן יִכָּרֵתוּן הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְּמַעְלָה וְיַעַמְדוּ נֵד אֶחָד:
יהושע ג יג

ורבי יהודה האי [1] וענתה ואמרה מאי עביד ליה מיבעי ליה לאגמורי ללוים דבלשון הקודש ולילף קול ממשה ענייה עניה גמיר קול קול לא גמיר תניא נמי הכי רבי יהודה אומר כל מקום שנאמר כה ככה ענייה ואמירה אינו אלא לשון הקודש כה [2] כה תברכו ככה דחליצה ענייה ואמירה דלוים: ברכות וקללות כיצד כיון שעברו ישראל את הירדן כו': תנו רבנן [3] הלא המה בעבר הירדן מעבר לירדן ואילך דברי רבי יהודה אחרי דרך מבוא השמש מקום שחמה זורחת בארץ הכנעני היושב בערבה אלו הר גריזים והר עיבל שיושבין בהם כותיים מול הגלגל סמוך לגלגל אצל אלוני מורה שכם ולהלן הוא אומר [4] ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף כאן שכם (ג) תניא אמר רבי אלעזר ברבי יוסי בדבר זה זייפתי ספרי כותיים אמרתי להם זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום שאתם אומרים אלוני מורה שכם אף אנו מודים שאלוני מורה שכם אנו למדנוה בגזרה שוה אתם במה למדתום [5] רבי אלעזר אמר הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן (ד) דאי מעבר הירדן ואילך הלא כתיב [5] והיה בעברכם את הירדן אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת בארץ הכנעני ארץ חוי היא היושב בערבה והלא בין הרים וגבעות הן יושבין מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל רבי אליעזר ב"י אומר לא בא הכתוב אלא להראות להן דרך בשניה כדרך שהראה להן בראשונה דרך בדרך לכו ולא בשדות וכרמים היושב בישוב לכו ולא במדברות בערבה בערבה לכו ולא בהרים וגבעות תנו רבנן (ה) כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים והיום נסע תחילה שנאמר [6] הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בכל יום ויום לוים נושאין את הארון והיום נשאוהו כהנים שנאמר [7] והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נושאי ארון ה' וגו' תניא (ו) רבי יוסי אומר בשלשה מקומות נשאו כהנים את הארון כשעברו את הירדן וכשהסיבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו

וכיון

דב"ש וב"ה תמיה לרבי כיון דהטיל הכתוב ככה בין קריאה למעשה [וימלא] דלעכבו תרוייהו ותו מיכא למימה מדרבה הוה לן למימר אליבא דרבי יהודה אפילו מי לא הוה כתיב אלא כה דקריאה מעכבא ולא מעשה דהא שמעינן ליה בפ"ק דר"ה (דף ט:) דמקרא נדרש לפניו ולא לאחריו דאמר יוכל אע"פ שלא שמטו אע"פ שלא תקעו יכול אע"פ שלא שילחו ת"ל היא דברי רבי יהודה ומפרש טעמא מקרא נדרש לפניו ולא לאחריו ולא לפני פניו כלומר עיכובא דהיא נדרש דוקא אוקראתם דרור שלפניו ולא אושבתם איש אל אחוזתו של אחריו ולא אתקיעה שלפני פניו וי"ל דה"פ ורבי יהודה האי דמעשה מעכב מכה ככה דאי לא הוי כתיב אלא כה ה"א דדרשינן ליה דוקא אקריאה שלפניו להכי כתיב ככה יתירא למדרשיה נמי אמעשה שלאחריו:

מול הגלגל סמוך לגלגל. משמע מקום הרואה את הגלגל דאמר (חולין דף יט:) ממול ערפו מול הרואה את העורף ולהכי אמר רבי אלעזר מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל ירושלמי מה מקיים ר"א הר גריזים והר עיבל שתי גבשושית היו עשוי וקראו זה הר גריזים וזה הר עיבל על דעתיה דרבי יהודה מאה ועשרים מיל הלכו באותו היום על דעת ר"א לא זזו ממקומם ותו בירושלמי דר' ישמעאל אומר כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר י"ד שנים נאמרו ז' שנים שכיבשו ושבע שנים שחילקו וזכוותיה לא נאמר ברכות וקללות אלא לאחר י"ד שנים היתיב ר' חנינא קמיה ר' מנא והכתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה א"ל אבנים הקימו אותם מיד ברכות וקללות לאחר י"ד שנים נאמרות:

וכשהחזירוהו למקומו. ומי קשה והא בדברי הימים (ב ה) כתיב וישאו הלוים את הארון תרץ דהאי אחד מכ"ד מקומות שנקראו הכהנים לוים דהא כתיב התם ויעלו את הארון ואת אהל מועד וגו' וכתיב העלו אותם הכהנים הלוים ופירוש הכהנים הארון והלוים אהל מועד וכליו וכתיב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו וכתיב במלכים וישאו הכהנים את הארון וכתיב ויעלו את ארון ה' ואת אהל מועד וגו' וכתיב ויעלו אותם הכהנים והלוים אי נמי הכהנים נטלוהו ממקומו אשר נטה לו דוד ומסרוהו ללוים והלוים נשאו עד ההיכל והכניסוהו הכהנים לדביר הרי כל המקראות מקוימים ועל זה אמר רבי יוסי כשהחזירוהו למקומו:

יותר

ליישר דרכיהם ולהורותם הדרך לפי שגלוי לפניו שעתיד הענן לפסוק במיתת משה ולא ילך עם יהושע הורה להם לאחר שיעברו את הירדן לכבוש את הארץ ילכו דרך כבושה ודרך (ז) ייישוב ודרך ארץ הכנעני שהיא ערבה ואל יקיפו סמוך לשפת הירדן דרך ארץ החוי שהיא הרים וגבעות אלא יכנסו לתוכה מלד מערב רחוק מן הירדן ויקיפו ויכבשו: **אחר שני דגלים.** כדכתיב בפרשת נשא (ח) גבי מסעות דגלים: **לפניכם.** משמע לפני כולכם: **בכל יום היו הלוים נושאים.** בני קהת כדכתיב ומשמרתם הארון והשולחן וגו' (במדבר ג): **וכשסיבבו את יריחו.** כדכתיב (ט) ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים ויאמר אליהם שאו את ארון ברית ה' וגו': (י) **וכשהחזירוהו למקומו.** בימי שלמה לבית קדשי הקדשים דכתיב ויביאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון (מלכים א ח) והיינו החזירוהו למקומו שכשהגלה בימי עלי מתוך בית קדשי הקדשים של משכן שעשה משה משם נוטל [ש"א ד] שהמשכן נקבע בשילה וכשהחזירוהו פלשתים [שם ו] לא היה לו מקום קבוע שהרי חרב משכן שילה ונשתהא בבית אבינדב [שם ז] ומשם הביאו דוד לקוף עשרים שנה לבית עובד אדום [ש"ב ו] ומשם לעיר דוד [שם] עד שבנה שלמה את בית המקדש ובנה לו הדביר לפנים מן היכל ואמה טרקסין חוללת במקום הפרוכת והוא קרוי מקומו המיוחד כדכתיב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית וגו' (מ"א ח):

וכיון

ורבי יהודה האי. גזירה שוה דעניה ואמירה מאי עביד ליה: **עניה גמר.** גזירה שוה דעניה עניה למד מרבו ג"ש דקול קול לא שמע ואין האדם דן גז"ש (ג) אא"כ קבלה: **כל מקום שנאמר כה ככה עניה ואמירה.** בדבר התלוי בדיבור אינו אלא לשון קודש: ה"ג **כה כה תברכו.** כלומר לענין נשיאות כפים איתמר דילפי לה רבנן לקמן (דף לח.) בגזירה שוה ואתא ר' יהודה למימר בגופה כתיב: ה"ג **ככה דחליצה עניה ואמירה דלוים.** ולא גרסינן מלוים. כלומר לענין לוים אמר דילפי לה רבנן בקול קול ואתא איהו למימר דמעניה עניה ילפה מיבמה דכתיב בה ככה: **הלא המה בעבר הירדן.** כשהיו ישראל במדבר נאמר להם סימני הר גריזים ועיבל ומקומם שהם בעבר השני של ירדן ישראל היו למזרח הירדן דכתיב בני גד ובני ראובן לקחו נחלתן מעבר לירדן יריחו קדמה מזרחה (יהושע יג) (ד) ונאמר להם שההרים האלה במעבר הירדן (ה) ואילך הרבה להלן מן הירדן לצד מערב ולא סמוך לירדן: **אחרי דרך מבוא השמש.** ומהו מבוא השמש זהו מזרח שהשמש באה משם כלומר רחוק ממזרחו של ירדן ומצינו בברא"ת רבה (ו) כל מקום שנאמר אחרי מופלג: **שיושבים בהם לוחיים.** עכשיו הן יושבין בהן שהושיבן בהם סנחריב כשהגלה עשרת השבטים דכתיב ויבא מלך אשור (ז) אנשים מבבל ומכותה ומעוא וגו' ויושיבם בערי שמרון (מלכים ב יז) והנך ערי שומרון מינהו כדתניא במתניתין (ח) שבשומרון: **תניא** לא גרס דכולה חדא מתניתא היא בספרי (ט): **ספרי לוחיים.** שיש להם תורה שבכתב ואינן מאמינים בתורה שבעל פה: **בעברכם.** משמע בו ביום תקימו את האבנים בהר עיבל: **אחרי דרך.** מופלג מן המערב לאחרי לשון הפלגה והאי מבוא השמש מערב הוא לשון כי בא השמש (ברא"ת כח) מקום שחמה שוקעת מופלג משקיעתה והיינו לצד מזרח סמוך לירדן מיד: **בארץ הכנעני ארץ החוי היא.** בגיחותא. איזה ארץ הכנעני אלא ארץ החוי דהא שכם חוי היא דכתיב (שם לג) ויבא יעקב שלם וגו' וכתיב (שם לד) שכם בן חמור החוי נשיא הארץ: **היושב בערבה.** אינו אלא הרים: **מול הגלגל.** רחוקים מן הגלגל הם והסימנים הללו לא עליהם נאמרו ולמה נאמרו: **ר"א בן יעקב אומר לא בא הכתוב לו.** ורבי אלעזר נמי אדרבי אליעזר בן יעקב סמך וכוותיה מפרש לקרא: **לדרך שהראה להם בראשונה.** בלאתם ממצרים בעמוד ענן לנחותם הדרך כך בא עכשיו

הגהות הב"ח

(א) גמ' אף כאן שכם (תניא) תז"מ וז"ב רש"י ל"ג ליה וכילקוט פ' ראה נמי איתיה: (ב) שם סמוך לירדן דכתיב והיה בעברכם כל"ל ותיבות דאי מעבר הירדן ואילך הלא נמתק וז"ב כך הוא בילקוט: (ג) רש"י ד"ה הלא המה וכו' במעבר הירדן מעבר הירדן ואילך הרבה: (ד) ד"ה שיושבין וכו' מלך אשור מבבל ומכותה ומעוא וגו' וישב בערי כל"ל ותיבת אנשים נמתק:

גליון הש"ם

גמ' רבי אלעזר אמר וכו'. עיין בנכסול שור ריש ברכות: רש"י ד"ה ובשהחזירוהו למקומו. ומצינו עוד שנשאוהו הכהנים כשהיה דוד בורח מפני אבשלום דכתיב בשמואל ב' ט"ו ויבא לדוק ותמיהא את ארון אלהים ירושלים וכ"ל כיון דבכלל בכלל החזרת מקומו מקרי חד. ועיין רד"ק ביהושע ג' בפסוק והכהנים הלוים נושאים אותו:

מוסף רש"י

ארון הברית אדון כל הארץ. בגיחא של הקב"ה שהוא אדון כל האדון (יהושע ג יא). **עובר לפניכם** מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן (שם).

(ה) [תוספתא פ"ח], (ו) [שם], (ז) [פסחים סו.], (ח) [ל"ל במדבר לג רש"ש], (ט) [פרשת מד ה], (י) [לעיל לב.], (יא) [ראה יא לג], (יב) ס"א מיטוי, (יג) [ל"ל בהעלותך. במדבר י], (יד) [יהושע ו],

וכיון שניטבלו רגלי כהנים במים חזרו המים לאחוריהם שנאמר [1]**וכבוא נושאי הארון עד הירדן וגו' ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וכמה גובהן של מים שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל דברי ר' יהודה אמר לו ר' אלעזר בר' שמעון לדבריך אדם קל או מים קלים הוי אומר מים קלים אם כן באין מים ושוטפין אותן אלא מלמד שהיו מים נגדשין ועולין כיפין על גבי כיפין יתר משלש מאות מיל עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב שנאמר** [2]**ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם וימס לבבם ולא היה בהם עוד רוח מפני בני ישראל ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע** [3]**כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וגו' וכתיב** [4]**ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד וגו'** [ו]**עודם בירדן אמר להם יהושע דעו על מה אתם עוברים את הירדן על מנת שתורישו את יושבי הארץ שנאמר** [5]**והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם וגו' אם אתם עושין כן מוטב ואם לאו באין מים ושוטפין אותיכם מאי אותיכם אותי ואתכם עודם בירדן אמר להן יהושע הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי ישראל וגו' וכתיב** [6]**למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם וגו' סימן לבנים שעברו אבות את הירדן עודם בירדן אמר להן יהושע** [7]**שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכן שתים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה וגו' יכול בכל מלון ומלון ת"ל אשר תלינו בו הלילה אמר רבי** [ז]**יהודה אבא חלפתא ורבי אליעזר בן מתיא וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים ושיערום כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה וגמירי דטעונא דמדלי אינש לכתפיה תילתא דטעוניה הוי מכאן אתה מחשב לאשכול שנאמר** [8]**וישאוהו במוט בשנים ממשמע שנאמר במוט איני יודע שבשנים מה תלמוד לומר בשנים בשני מוטות אמר רבי יצחק טורטני וטורטני דטורטני הא כיצד שמנה נשאו אשכל אחד נשא רימון ואחד נשא תאינה יהושע וכלב לא נשאו כלום אי בעית אימא משום דחשיבי ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא חד אמר לדברי רבי יהודה**

כחנייתן

כנגד מחנה ישראל. שהיו שנים עשר מיל על שנים עשר מיל והם עברו כחנייתם רוחב מחנייהם עברו יחד כמות שהוא רוחב שנים עשר מיל נמצאו שלא שהו בעברן אלא מהלך שנים עשר מיל של אורך מחנייהם עד שעלו אחרונים של סוף המחנה וכנגדן גבהו המים: **הוי אומר מים קלים.** לרוץ מן האדם וא"כ שהמים לא גבהו אלא שנים עשר מיל וחזרו למקומם נמצא שעדיין לא הספיקו לעבור ובאין מים ושוטפין אותן: **כיפין.** אולמות ארוקוולו"ד: **ואף רחב אמרה לשלוחי יהושע.** קודם שעברו את הירדן שעל קריעת ים סוף היו מתפחדין עדיין: **עודם בירדן אמר להן יהושע כו'.** כדכתיב[ו] והכהנים נושאי הארון עומדים בתוך הירדן עד תם כל הדברים אשר צוה ה' את יהושע לדבר אל העם וזהו הדבר דהכי כתיב במשה כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען והורשתם וגו' כלומר כשיעברו את הירדן התנה עמהם על מנת להוריש: **ושוטפין אותיכם** גרסינן בברייתא: **הרימו לכם וגו'.** הם האבנים שהקימו תחת מגב רגלי הכהנים לזכרון להיות סימן לבנים שעברו אבות את הירדן: **שאו מזה מתוך הירדן ממצב וכו'.** הם שהקימו בהר עיבל ובנו המזבח וקפלוס וקבעוס בגלגל: **דמדלי אינש אכתפיה.** שהאדם עצמו מגביהו על כתיפו ואין אחר מסייעו: **תילתא דטעוניה הוא.** אינו אלא שליש משאר שנושא כשמטעינו אחר. נמצא שהיה כל אחד מהן נושא משא ק"ך סאין: **ומכאן אתה מחשב.** כמה היה באשכול שנשאוהו שמנה אנשים והיו מסייעין זה את זה כשמרימין אותו על כתיפן: **ממשמע שנאמר** [ז]**וישאוהו איני יודע שבשנים: אמר רבי יצחק טורטני וטורטני דטורטני.** משאוי ומשאוי תחת משאוי שהתחתונים מסייעין את העליונים ובכל אחד היו שני מוטות כילד שני מוטות הולכין זה אצל זה וארבעה נושאין אותם ושני מוטות אחרים וארבעה בני אדם נושאין אותם והם באלכסון מתחת שנים העליונים מוט אחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני והולכין באלכסון. ורבי יצחק נאו מקרא שמיע ליה אינא דפשיטא ליה דרימון ותאינה סגי בשנים ויהושע וכלב לא נשאו כלום פשו להו תמניא לאשכול ואם נאו מדרש הראשון המלמדנו דלאו מוט אחד קאמר קרא לא הייתי יודעים לכוין שמנה בני אדם למשאו אלא דשמעינן מיניה דשני מוטות היו ואתא רבי יצחק לאשמועינן דשני משאות היו שם וכל אחד שני מוטות[ט]: **שלא היו באותה עצה.** להביא אשכול משונה כזה שהמרגלים נרעה נתכוונו לומר כשם שפירותיה משונים וגבוהים וגבוהים: **לדברי רבי יהודה.** שאמר לא גבהו המים אלא שנים עשר מילין כאורך מחנייהם דרך חנייתם עברו בירדן כל רחב מחנייהם עברו יחד הילכך לא היה אורך העברה אלא שנים עשר מילין: ולדברי

ויכון שניטבלו רגלי כהנים במים חזרו המים כשנכנסתן לתוכו חזרו המים לאחוריהם שלא היו יורדין מן הכהנים ולמטן אלא שם עומדים והמים הבאים תמיד נגבהים ועולין למעלה כדכתיב קמו נד אחד והכהנים עמדו שם עד שעברו כולם: **כמה גובהן של מים** גרס: **י"ב מיל** וכיון שניטבלו רגלי כהנים במים חזרו המים לאחוריהם שנאמר [1]וכבוא נושאי הארון עד הירדן וגו' ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד וכמה גובהן של מים שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל דברי ר' יהודה אמר לו ר' אלעזר בר' שמעון לדבריך אדם קל או מים קלים הוי אומר מים קלים אם כן באין מים ושוטפין אותן אלא מלמד שהיו מים נגדשין ועולין כיפין על גבי כיפין יתר משלש מאות מיל עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב שנאמר [2]ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם וימס לבבם ולא היה בהם עוד רוח מפני בני ישראל ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע [3]כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וגו' וכתיב [4]ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד וגו' [ו]עודם בירדן אמר להם יהושע דעו על מה אתם עוברים את הירדן על מנת שתורישו את יושבי הארץ שנאמר [5]והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם וגו' אם אתם עושין כן מוטב ואם לאו באין מים ושוטפין אותיכם מאי אותיכם אותי ואתכם עודם בירדן אמר להן יהושע הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי ישראל וגו' וכתיב [6]למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם וגו' סימן לבנים שעברו אבות את הירדן עודם בירדן אמר להן יהושע [7]שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכן שתים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה וגו' יכול בכל מלון ומלון ת"ל אשר תלינו בו הלילה אמר רבי [ז]יהודה אבא חלפתא ורבי אליעזר בן מתיא וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים ושיערום כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה וגמירי דטעונא דמדלי אינש לכתפיה תילתא דטעוניה הוי מכאן אתה מחשב לאשכול שנאמר [8]וישאוהו במוט בשנים ממשמע שנאמר במוט איני יודע כבשנים מה תלמוד לומר בשנים בשני מוטות אמר רבי יצחק טורטני וטורטני דטורטני הא כיצד שמנה נשאו אשכל אחד נשא רימון ואחד נשא תאינה יהושע וכלב לא נשאו כלום אי בעית אימא משום דחשיבי ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא חד אמר לדברי רבי יהודה

יותר משלש מאות מיל. תימה לר"י והא ליכא מעיבא לארעא אלא תלתא פרסי[ו] וי"ל שהיו נגדשין והולכין למעלה מן הענינים ירושלמי רבי לוי אומר עד לבו של רקיע תמן אמרינן עד בגל נאמר כאן הרחק ונאמר להלן מארץ לרחוקה מבגל:

עודם בירדן אמר להם יהושע. [ירושלמי] אמר ריש לקיש בירדן קיבלו עליהן את הנסתרות אמר להן יהושע אם אין אתם מקבלין את הנסתרות המים באין ושוטפין אתכם אמר רבי סימון ב"ר זביד ויאות תדע לך שהוא כן שהרי עכן חטא ורודפם של סנהדרין נפלה בעי אמר ר' לוי ביבנה הותרה הרלועה יצתה בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות: **גמירי כל טונא.** ירושלמי לא דמי ההוא דטעין מן ארעא אל ארכבותיה ומן ארכבותיה לכתיפיה לההוא דתלי ליה [ו][מן ארעא על כתיפיה] ולא דמי ההוא דתלי ליה לההוא [דלאוחרן טעין ליה]:

טורטני וטורטני דטורטני.

פירש ר"ח דטורטני בלשון יון קנה של מאזנים וכילד נשאוהו הביאו שני עמודים וסירגום בחבלים ונתנו האשכול על גבי חבלים ונתנו מוטות בחבלים בקצה העמודים המסורגים והאשכול נתן מוטו ג' מן הקצה מזה הראש וכיולא בה בראש מקצה האחר נמצאו שתי מוטות בראש העמודים המסורגים בחבלים והאשכול נתון בחבלים [ח] ועל כל מוט מאלו המוטות שתי מוטות פחותין מהן מוט בראש זה ומוט בראש זה נמצאו ארבע מוטות בראשי שני מוטות הנתונים בראשי העמודים וכל מוט ומוט מאלו ד' מוטות היו טוענים אותן שני אנשים נמצאו שמנה סובלין את האשכול וזה פירוש טורטני וכו' כלומר מוטות ומוטות על מוטות ירושלמי כתיב איש אחד איש אחד למטה על דעתיה דרבי ישמעאל דו אומר לשונות ריבוי הן שנים עשר היו שמנה באשכול ארבעה בתאנים ורימונים ובנושאי כלים על דעתיה דרבי עקיבא דו אומר [ט] לשונות כפולים עשרים וארבעה היו ט"ז באשכול שמנה בתאנים ורימונים ונושאי כלים על דעתיה דרבי ישמעאל טורטרין על דעתיה דרבי עקיבא טורטרין וטורטרי טורטרין:

כחנייתן

1. וּכְבוֹא נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד הַיַּרְדֵּן וְרַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן נִטְבְּלוּ בְּקְצֵה הַמָּיִם וְהַיַּרְדֵּן מָלֵא עַל כָּל גְּדוֹתָיו כֹּל יְמֵי קָצִיר: וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְּמַעְלָה קָמוּ נֵד אֶחָד הַרְחֵק מְאֹד מֵאָדָם הָעִיר אֲשֶׁר מִצַּד צָרְתָן וְהַיֹּרְדִים עַל יַם הָעֲרָבָה יַם הַמֶּלַח וְהָתֻּעָם עָבְרוּ נֶגֶד יְרִיחוֹ:
יהושע ג טו-טז
2. וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל הַיָּם אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ יְיָ אֶת מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד עָבְרָם וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא הָיָה בָם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
יהושע ה א
3. כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ יְיָ אֶת מֵי יַם סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וְאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם אוֹתָם: יהושע ב י
4. וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת: יהושע ב יא
5. וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאַבַּדְתֶּם אֶת כָּל מַשְׂכִּיתָם וְאֶת כָּל צַלְמֵי מַסֵּכֹתָם תְּאַבֵּדוּ וְאֶת כָּל בָּמֹתָם תַּשְׁמִידוּ:
במדבר לג נב
6. לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אוֹת בְּקִרְבְּכֶם כִּי יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם:
יהושע ד ו
7. וְצַוּוּ אוֹתָם לֵאמֹר שְׂאוּ לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים הָכִין שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהַנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן אֲשֶׁר תָּלִינוּ בוֹ הַלַּיְלָה: יהושע ד ג
8. וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשָּׂאוּהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן הָרִמֹּנִים וּמִן הַתְּאֵנִים:
במדבר יג כג

ח) [תוספתא פ"ח], ט) [ל"ל רבי יוסי], ג) [יהושע ד], ד) ס"א במוט, ה) [ראה לקמן כ.], ו) [כדאיתא ב"ב עה:], ז) [רש"ל], ח) ושם נתנו מוט אחד מן הקלה כו'. רש"ל.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה טורטני וכו' לשונות כפולים כ"ד היו. עי' במתני' ריש סנהדרין ומיין לעדה כו':

לעזי רש"י

אר"ק וולו"ד. קמרון.

תוספות שאנץ

ממשמע שנאמר במוט איני יודע שבשנים אמר ר' יצחק טורטני וטורטני דטורטני משוי ומשוי תחת משוי שהתחתונים מסייעים את העליונים ובכל מוט אחד היה מוטות קטנים אחד לראש האחד ואחד לראש השני והולכין באלכסון (כזה). וד' בני אדם נושאים מוט אחד וד' אחרים נושאים מוט האחר ור' יצחק לא מקרא שמיע ליה. וא"ת מנא לן דבעי ח' בני אדם דלמא ה"פ איני יודע שבשנים [ט] דצריך בני אדם למוט אחד ולשני מוטות ד' בני אדם ופר"ח הכי ומה ת"ל בשני מוטו' דצריך לכל מוט ומוט ב' מוטות לב' ראשי המוט ולא היו המוטות באלכסון כדי שלא יפול האשכול לארץ אלא האשכול היתה מונחת על המוטות כמין דף שהולכת מזה לזה (כזה). וצריך שני בני אדם לד' ראשי המוטות ואם כן הוו ח' בני אדם. ור"ת פי' דנפקא לן במוט ר"ל שנים דשני בדין היו למזבח ההזב אחד מימין ואחד משמאל וידענן ליה מדכתיב ועל מזבח ההזב יפרשו בגד תכלת ושמו את בדיו ואחר כך כתיב ונתנו על המוט משמע דהמוט זהו מה שאמור למעלה ושמו את בדיו אם כן מצינו מוט דקרא ר"ל שנים:

ט) נראה דל"ל דצריך ב' בני אדם למוט אחד אלא בשנים בב' מוטות והיינו ד' בני אדם ופר"ח.

כחנייתן עברו. י"ל הראשונים לעולם כשהיו מגיעין לשפת עבר הסני לגד מערב היו הולכין למטה בירדן ועושין מקוס מעמד לבאין אחריהם שהרי רוחב מחנה ישראל היה שנים עשר מיל ורוחב הירדן לא היה כ"א חמשים אמה ומיל הוא אלפים אמה וי"ל דדוקא באורך ורוחב חנייתן נכנסו בירדן אבל לאחר שנכנסו בירדן נמשכו זה אצל זה ונמצאו עצמן שאם לא תאמר כן אלא כדרך חנייתן עמדו בירדן אם כן לא עמדו כולם בירדן בשעה שהתנה יהושע עמהן שהרי אתה מוצא ברוחב שנים עשר מיל ת"פ לרועות רחבות חמשים אמה ברוחב הירדן ואורך כל רועה י"ב מיל על רוחב נ' אמה ואם היה לך להקיף אותן ת"פ לרועות מדת ארכן זו אצל זו היה אורכו קרוב לאלף ות' [1] (ומ') פרסאות באורך הירדן והירדן לא נכרת כי אם עד יס הערבה ויוצא הוא ממערת פמייס שהוא בחלק דן כדאיתא בפ' מעשר בהמה (בכורות דף יח.) ואורך כל ארץ ישראל לא היה כ"א ת' פרסאות ועוד דהיאך היו יכולין לשמוע התנאים מפי יהושע אצל ע"כ בירדן לא היו עומדים כדרך חנייתן אצל מצומצמין ותימה לר"י נהי דדרך חנייתן עברו מ"מ הלא עמדו בירדן עד שגמר יהושע התנאים ונטלו האבנים ולא חזר לאיתנו עד שעברו כולן א"כ אותם נ' אמה של ירדן ושהות זה שעברו היו המים נגדשין ועולין יותר על י"ב מיל וי"ל אותו גודש שהיה מיותר על י"ב מיל לא הגיע לכלל גובה מיל ולהכי לא חשיב ליה: **בזה** אחר זה עברו. תימה א"כ אמאי תלי ליה ר' אלעזר בקלות המים והלא אינו תלויה אלא בעיכוב העברתם וי"ל דבתרתי פליגי על מה שמשוה קלות הארם לקלות המים אמר זה אינו שאפילו אם היו עוברין דרך חנייתן היו המים נגדשין יותר [2] מי"ג מיל והוא לא אמר אלא י"ב ועוד שבזה אחר זה עברו ועל זה תמיה רבי אם בזה אחר זה עברו מה קלבה שייך דקאמר שלא מאות אלפי משבון גודל המים היו עוברים ברוחב חצי מיל שהוא אורך ג' מאות חסר י"ב כילד שתעשה י"ב רועות מי"ב מיל על י"ב מיל וכל רועה ברוחב מיל ואורך י"ב מיל וכשתצרפם זו אצל זו באורך יהיה אורך קמ"ד מיל על רוחב מיל תחלוק רוחב הרועות ותצרפנה לאורך יהיה אורך רפ"ח מיל על רוחב חצי מיל והא מנא ליה שכך עברו ונראה דלר"א בר שמעון לא עברו כלל דרך חנייתן שהרי בשעת חנייתן היו מפוזרים מפני שהיו נוטים להליהס זה רחוק מזה כדרך חניית שיירות אבל כשעברו נמשכין כולן זה אצל זה ושמא לא היה כל ישראל כי אם ברוחב חצי מיל על חצי מיל וכשעברו זה אחר זה כדרך בני אדם העוברין דרך שביל אחד בעשרה בני אדם זה אצל זה יכול להיות כשיעור ס' ריבוא ששהין בהעברתן כל כך: **מר** סבר אדם קל. נראה דה"פ אע"פ שהדבר ידוע המים קלים היינו דוקא כשהן יורדין כדי דרך מרוצתן אבל כאן שהיו נגדשין ועולין שיעור קלות מים ושיעור קלות אדם שוה: **אבותי** בקשו עלי רחמים. וא"ת והאמר בפרק מי שמתו (ברכות דף יח.) דמיתי לא ידעין מידי ומשמע במסקנא [3] ואפילו אבות העולם יש לומר דעל ידי תפלה שזה מתפלל מודיעין להן שכך נתפלל והכי אמר בפרק שני דתענית (דף טז.) למה יוצאין לבית הקברות כדי שיבקשו עליהם מתים רחמים וכן בפרקי דחסידים [4] בעובדא דרבי מנא דאשתטח אמערתא דאבוה: **ואמר** רב אויא ואיתימא רבה בר בר חנן שהלך להביא כבשים מחברון. אע"ג דמסיק בפרק שני דתמורה (דף יד:) דלאקרובי אזל מיהו שמעינן מיהת דשמן קניינא מדסלקא דעתך למימר שהלך להביא כבשים:

מלמד

כחנייתן עברו אלעזר בר' שמעון בזה אחר זה עברו וחד אמר בין מר ובין מר כחנייתן עברו מר סבר אדם קל ומר סבר מים קלים [1] שלח לך אנשים אמר ריש לקיש שלח לך מדעתך וכי אדם זה בורר חלק רע לעצמו והיינו דכתיב [2] ויטב בעיני הדבר (ו) אמר ריש לקיש בעיני ולא בעיניו של מקום [3] ויחפרו לנו את הארץ אמר ר' חייא בר אבא מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של ארץ ישראל כתיב הכא ויחפרו לנו את הארץ וכתיב התם [4] וחפרה הלבנה ובושה החמה וגו' [5] ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן זכור אמר רבי יצחק דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מרגלים על שם מעשיהם נקראו ואנו לא עלתה בידינו אלא אחד [6] סתור בן מיכאל סתור שסתר מעשיו של הקב"ה מיכאל שעשה עצמו מך אמר רבי יוחנן אף אנו נאמר נחבי בן ופסי נחבי שהחביא דבריו של הקב"ה ופסי שפיסע על מדותיו של הקב"ה [7] ויעלו בנגב ויבא עד חברון ויבאו מבעי ליה אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות אמר להן אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים יהושע כבר בקש משה עליו רחמים שנאמר [8] ויקרא משה להושע בן נון יהושע יה יושיעך מעצת מרגלים והיינו דכתיב [9] ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וגו' ושם אחימן ששי ותלמי וגו' (ז) אחימן מיומן שבאחיו ששי שמשים את הארץ כשחתות תלמי שמשים את הארץ תלמים תלמים ד"א אחימן בנה ענת ששי בנה אלש תלמי בנה תלבוש ילידי הענק שמעניקין חמה בקומתן (ח) [7] וחברון שבע שנים נבנתה [מאי נבנתה] אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם לבנו גדול דכתיב [10] ובני חם כוש ומצרים וגו' אלא שהיתה מבונה על אחד משבעה בצוען ואין לך טרשים בכל א"י יתר מחברון (ט) (משום) דקברי בה שיכבי ואין לך מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים שנאמר [11] כגן ה' כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יתר מצוען דכתיב [12] כי היו בצוען שריו ואפילו הכי חברון מבונה אחד משבעה בצוען וחברון טרשים הוי והא כתיב [13] ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא וגו' ואמר (י) רב אויא ואיתימא רבה בר בר חנן שהלך להביא כבשים מחברון (יא) ותניא (יב) אילים ממואב כבשים מחברון מינה איידי דקלישא ארעא עבדה רעיא ושמן קניינא [14] וישובו מתור הארץ

וילכו

ונדברי ר"א בר שמעון. דאמר יותר משלש מאות מיל בזה אחר זה עברו אים אחר אים נמצאו ששהו הרבה לעבור דאי כחנייתן עברו משום קולא דמים מאדם לא נגבהין כל כך: **מים קלים.** הרבה הם קלים מן האדם. ומר סבר אדם קל לרוץ כמו המים: **מדעתך.** אני מצוה אותך אבל ישראל הם אומרים לך כדכתיב (דברים ה) ותקרבון אלי כולכם וגו' אני אני מעכב על ידך: **כלום יש אדם.** כלומר אם הקב"ה לזה כלום היה אומר לו לעשות דבר שסופו לבא לידי תקלה: **לבושתה של ארץ ישראל.** (ז) אותה שאילה ששאלו אחילה שלוח המרגלים: **נלא עלה בידינו.** אין אנו יודעין לדרוש]: **ספר דבריו.** הכחיש ועשה שונאו [של הקב"ה] בדאי: **שעשה שונאו של הקב"ה מך.** חלש כדאמרי' לקמן [לה.] אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כלי משם: **שהחביא דבריו.** ולא אמרן כאשר הם: **שפיסע.** לא שלא אמרן כאשר הם: **יהושע.** הולך לילך שכבר ביקש עליו משה רחמים: **והיינו דכתיב ועבדי כלב וגו'.** והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה והיא חברון כדכתיב (יהושע יד) ויתן את חברון לכלב ש"מ כלב הוא דאזיל לחברון: **מיומן.** גבור שבהם כמו שיד הימין משובה מן השמאל: **שעושה את הארץ כשחיתות.** שמקום רגליו מעמיק בארץ מרוב כובדו ויכר שם כגומא וכשחת. ולשון שחי לא פורש לנו מאי דמי לשחיתות ונראה לשון עמודי [1] שם שהם כבדים ומקום מעמדם ניכר: **תלמים.** כתלם המחרישה שמעלה העפר ומעמיק בארץ: **שהיו מעניקים את החמה בקומתן.** מרוב גובה קומתן דומין כאילו נוגעים נוקב ועוקר בנקב שהחמה יוצאה בו: **לבנו קטן.** כנען קטן הבנים של חם היה ומצרים שני לבנים: **מבונה.** לשון אבנה ממנה (בראשית טז). כלומר מיושבת בפירות: **טרשים.** סלעים שאין עושין פירות כארץ לחה: **דקברי בה שכבי.** לא גרסינן מ"ט. אלא ה"ק ותדע לטרשין היא ואינה ראויה לפירות ככל שאר הארץ ולפיכך יחדוה לקבורת מתים: **כי היו בצוען שריו.** של מלך ישראל ששולחים [2] אל פרעה לעזור לו על מלך אשור. אלמא פרעה בצוען יתיב ושם הולכין לבקשו: **אלכה נא ואשלח את נדרי** (ג). אלכה נא בחברון ואשלם הנדר שנדרתי בגשור כדכתיב בתרייה כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור ובחברון מאי בעי והלא לא היה שם המזבח כי אם בגבעון: **להביא כבשים לעולה.** דאמר מר במס' מנחות כבשים מחברון אלמא ארץ מרעה היתה: **מיפה.** כלומר מתשובתכם אתה מסייעני שלא היתה חשובה ליזרע כשאר הארץ מאחר שהיא בת טרשים כדאמרי' בבכא מציעא בהשוכר (דף פ.) ואי אלרעא דמחזקא בגרונדי [3] [היא שייהס משלמין]: **דקלישא ארעא.** עפר של טרשים דק וקלוש ומועט הוא ומתוך כך לא היו חורשים וזורעים אותה תבואה מאכל אדם: **ועבדה רעיא.** מלמחת ומעלה עשבים ואוכלים הלאן: **ושמן קניינא.** המקנה הלאן שכן דרך הלאן להשבים בארץ יבשה וטרשים יותר מארץ לחה:

וילכו

מסורת הש"ס

א) יומא י., ב) כתובות קיב., ג) ס"א ל"ג. רש"ל, ד) [תמורה יד: ע"ש], ה) מנחות פז., ו) וכ"ה במ"ל הכא שבריא כשים, ז) [שאולמן. רש"ל], ח) [רש"ל], ט) רש"ל מ"ו, י) נ"א מי"ב, כ) [ד' יט. ע"ש היטב ומצוה לייסב], ל) [תענית כג.:],

תורה אור השלם

1. שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל נָשִׂיא בָהֶם:

במדבר יג ב

2. וַיִּיטַב בְּעֵינֵי הַדָּבָר וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לַשֵּׁבֶט: דברים א כג

3. וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָּהּ וְאֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן:

דברים א כב

4. וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד:

ישעיהו כד כג

5. וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שְׁמוּעַ בֶּן זַכּוּר:

במדבר יג ד

6. לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר בֶּן מִיכָאֵל: במדבר יג יג

7. וַיַּעֲלוּ בַּנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם: במדבר יג כב

8. אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ:

במדבר יג טז

9. וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי וַהֲבִיאֹתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּהּ:

במדבר יד כד

10. וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וְכְנָעַן:

בראשית י ו

11. וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת כָּל כִּכַּר הַיַّרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי שַׁחֵת יְיָ אֶת סְדֹם וְאֶת עֲמֹרָה כְּגַן יְיָ כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר:

בראשית יג י

12. כִּי הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו וּמַלְאָכָיו חָנֵם יִגֵּיעוּ:

ישעיהו ל ד

13. וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא וַאֲשַׁלֵּם אֶת נִדְרִי אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לַיְיָ בְּחֶבְרוֹן: שמואל ב טו ז

14. וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם:

במדבר יג כה

הגהות הב"ח

(א) גמ' ויטב בעיני הדבר ואמר ר"ל: (ב) רש"י ד"ה לנוסתה וכו' אותן ששאלו כל"ל ומיהת שאילה ממתק: (ג) ד"ה אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון אלכה נא:

מוסף רש"י

ששי שמשים את הארץ כשחתות. בפסיעותיו, ושמי לשון השמש והסבר (מלכה ג) והסי"ן אחד לגדו שורש בתיבה (יומא י.). תלמים. כסורות הממרישים (שם). שמעניקין חמה בקומתן. דומה שלוחו נוקב ושולה בחלון הרקיע (שם). מבונה. נמיה בכל טוב, מבונה לשון פרי כדכתיב (בראשית ג) ואבנה גם אנכי ממנה (כתובות קיב.). על אחד משבעה בצוען. היתה חברון טובה הימנה שבעה חלקים (במדבר יג כב). כבשים מחברון. בו כבשים שמניס (תמורה יד:).

תוספות שאנץ

שלח לך אנשים לדעתך אינו מצוה לך אבל יש' הם אומר שתשלחם כדכתיב ותקרבון אלי כלכם: וכי יש אדם כו' כלומר אם צוה הקב"ה [היה מצוה] לעשות לי דבר שסופו לבא לידי תקלה. וייטב בעיני הדבר ולא בעיני המקום ובמדרש רבה מפרש שאף בעיני משה לא היטיב אלא משל לאדם האומר לחבירו מכור לי חמורך ואנסנו ונאות לו להוליכו בהר ובבקעה ואמר כיון שאין אתה מעכב על ידי שלא אעשה ממנו מה שארצה לנסותו לא אנסנו וכן היה משה סבור שיאמרו לו ישר' כיון שאתה מודה לשלוח מרגלים לא תשלח עוד וה"ק הכא וייטב בעיני הדבר שהייתי סבור שתניחו מלשלוח כי היה לכם להאמין במקום ב"ה. אבל לא בעיני המקום שהיה גלוי לפניו שתשלחו ותבאו לידי תקלה. א"נ י"ל דהמד"ר חולק עם תלמוד שלנו. מרגלים לא נתכונו בו. אינו רוצה לומר מרגלים ממש אלא אותן ששאלו תחלה שילוח מרגלים: שעשה עצמו מך משונאו של הקב"ה כביכול כדאמר לקמן אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם: שעושה הארץ כשחיתות שמקום רגליו מעמיק הארץ מרוב כובדו. ופ"ה לשון ששי לא פורש לי מאי דמי לשחיתות וג"ל לשון עמודי שיש שהם כבדים ומקום מעמדם ניכר ל"ה. אלימא נבנתה ממש. וחולק התלמוד על המדרש דאיתא התם מפני מה זכו הכנענים לישב בארצם מ"ז שנים יותר ממצרים בשכר שכבדו הזקן אברהם אבינו שאמרו

עין משפט נר מצוה

כה א מיי' פ"ז מהל' מלכים מצוה הלי' ב סמג עשין שיט:

וילכו ויבאו. לא גרסינן וכתיב [ט] [אלא] וילכו יתירא הוא כיון דכתיב [ט] [לעיל] ושובו לא הוה ליה למימר אלא ויבאו אל משה וגו': **מקיש הליכתן.** שהלכו לתור לבית אל: **אף הליכתן בעצה רעה.** שמתחילה להוליא דבה נתכוונו: **אינו מתקיים.** שמחזיקין אותן השומעין כבדאין לפיכך אומר דבר אמת תחילה כדי שיאמינו. ואף מרגלים לכך פתחו בשבח הארץ תחילה: **ויספו.** שיתקן: **אל משה.** בדברים שהתחיל לדבר במשה והיו סבורים שבגנותו רולה לספר: **שהסיתם בדברים.** כדמפרש ואזיל: **דחוייה.** כלב ליהושע שרלה לדבר ושיתקוהו בגזיפה ואמרו לו רשע הקטוע ידבר מי שראשו קטוע שאין לו בנים ליטול חלק בארץ הוא ידבר בפנינו: **והסמין לי.** משתקין אותי: **עלה נעלה.** אף לשמים אם יעלה עלינו: **ממנו.** מן הקב"ה: **אל תקרי** לא גרס שאין הפרש קרייה בין ממנו הנאמר על יחיד שנדברים עליו לממנו של רבים שאומרים על עצמן: [י] **אינו יכול להוציא עליו.** אם הפקידם שם: **בעל הבית.** אדון העולם: **אני השבתיה לעובה.** שהראיתיה להם כאוכלת יושביה שמתים בה תדיר: **שביב איוב.** אלא תגין זכותו עליהם. והיינו דקאמר כלב סר צלם מעליהם [כ]: ה"ג **ולא היא כי הוו מברי אבילי פותי ארזי הוו מברי.** ולא היו שקרנים בזאת (ולא היו נראים בהן שקרנים) דאיהו שמעיהו לאמוריים שקורין אותן מגבים דכי הוו אמוריים מברין את אבילים כשחוזרין מן הקבר דאמר לעיל בכל דוכתא דמטו שכיב חשיבא מינייהו ומברין לאבל סעודה לנחמו תותי ארזי הוו מברי להו: **וכדחזינהו.** והם ירלים לעמוד לפניהם סלקי **ויתבי באילני: וזרקום כלפי מעלה. שדי** [כ] לרגום אותם [וקאי] נמי אכבוד ה': **במגפה.** מדלא קרינן במגפה משמע במיוחדת ולאויה להם במדה כנגד מדה: **באסכרה מתו.** שהיא באה על לשון הרע כדאמרינן בגמרא מדליקין (שבת דף לג.): **וכיון שעלה בו'.** סיפא דברייתא דלעיל היא אלא איידי דתנא בה ומכאן אתה מחשב לאשכול נקט לפרשת מרגלים הכא: **שבו המים** נראה דלעה במגפה דרש שלשה

וילכו ויבאו א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מקיש הליכה לביאה מה ביאה בעצה רעה אף הליכה בעצה רעה [1] ויספרו לו ויאמרו באנו וגו' וכתיב אפס כי עז העם אמר רבי יוחנן (סימן אמ"ת לבד"ו לוי"ה) משום ר"מ כל לשון הרע שאין בו דבר אמת בתחילתו אין מתקיים בסופו [2] ויהם כלב את העם אל משה אמר רבה שהסיתן בדברים [ז] פתח יהושע דקא משתעי אמרי ליה דין [ח] ראש קטיעה ימלל אמר אי משתעינא אמרי בי מילתא וחסמין לי אמר להן וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם סברי בגנותיה קא משתעי אישתיקו אמר להו הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והאכילנו את המן אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו עלה נעלה וירשנו אותה וגו' והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל וגו' אמר [ט] רבי חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה כי חזק הוא ממנו [י] אל תקרי ממנו אלא ממנו כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם [3] ארץ אוכלת יושביה היא דרש רבא אמר הקב"ה אני חשבתיה לטובה והם חשבו לרעה אני חשבתיה לטובה דכל היכא דמטו מת חשיבא דידהו כי היכי דניטרדו ולא לשאלו אבתרייהו ואיכא דאמרי [כ] איוב נח נפשיה ואטרידו כולי עלמא בהספידא הם חשבו לרעה ארץ אוכלת יושביה היא [4] ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו וגו' אמר רב משרשיא מרגלים שקרי הוו בשלמא ונהי בעינינו כחגבים לחיי אלא וכן היינו בעיניהם מנא הוו ידעי ולא היא כי הוו מברי אבילי תותי ארזי הוו מברי וכי חזינהו סלקו יתבי באילני שמעי דקאמרי קחזינן אינשי דדמו לקמצי באילני [5] ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו [כ] אמר רבה אמר רבי יוחנן אותו [ל] היום [ערב] תשעה באב היה אמר הקב"ה הן בכו בכיה של חנם ואני אקבע להם בכיה לדורות ויאמרו כל העדה לרגום אותם

למקומם. שהכהנים עמדו במקומם עד שעברו כל העם וכשעברו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה ונמשכו לאחוריהם פסיעה אחת נמלאו כהנים מגל זה כו'. ואע"ג דההוא קרא דויהי כאשר תם כל העם לעבור קדים דמשמע דהאי נתקו רגלי הכהנים בעבר השני כתיב לא הוי הכי אלא אין מוקדם ומאוחר דאי כסדרן כתיב הא נפקי להו מן הירדן דכתיב ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם והעם עלו וכיון דארון והכהנים עלו ועברו אחריהם עד שבא לפניהם הרי יצאו להם מן הירדן ומאי תו דקאמר ויצו יהושע את הכהנים לומר עלו מן הירדן אלא אין מוקדם ומאוחר בתורה והאי עלו מן הירדן דקאמר להו ה"ק להו סלקו רגליכם לאחוריכם ועודם בעבר המזרחי וכתיב בתריה נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה ויצאו מי הירדן למקומם: נשא ארון את נושאיו ועבר והיינו קרא קמא דכתיב ויהי כאשר תמו כל העוברים לעבור ל"ח. ויך באנשי בית שמש לא בתוך הכאה דדוד כתיב אלא כשהביאו הפרות מפלשתים ואיידי דאיירי בארון נקט לה: משום דראו בו ונסתכלו [ויך בתמי']. קוצרים ומשתחוים היו ולא בטלו מן המלאכה

ויבאו אל האהל מועד אמר רבי חייא בר אבא מלמד שנטלו אבנים וזרקום כלפי מעלה [7] וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה אמר רבי שמעון בן לקיש שמתו מיתה משונה אמר רבי חנינא בר פפא דרש ר' שילא איש כפר תמרתא מלמד שנשתרבב לשונם ונפל על טיבורם והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטיבורם ומטיבורם ונכנסות בלשונם ורב נחמן בר יצחק אמר באסכרה מתו: וכיון שעלה האחרון שבישראל מן הירדן חזרו מים למקומן שנאמר [8] ויהי בעלות הכהנים נושאי ארון ברית ה' מתוך הירדן נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישובו מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו נמצא ארון ונושאיו וכהנים מצד אחד וישראל מצד אחד נשא ארון את נושאיו ועבר שנאמר [9] ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם ועל דבר זה נענש עוזא שנאמר [10] ויבאו עד גורן כידון וישלח עוזא את ידו לאחוז את הארון אמר לו הקב"ה עוזא נושאיו נשא עצמו לא כל שכן [11] ויחר אף ה' בעוזא ויכהו שם על השל וגו' רבי יוחנן ור"א חד אמר על עסקי שלו וחד אמר שעשה צרכיו בפניו וימת שם עם ארון האלהים א"ר יוחנן עוזא בא לעוה"ב שנאמר עם ארון האלהים מה ארון לעולם קיים אף עוזא בא לעוה"ב [12] ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעוזא א"ר אלעזר שנשתנו פניו כחררה אלא מעתה כל היכא דכתיב ויחר ה"נ התם כתיב אף הכא לא כתיב אף דרש רבא מפני מה נענש דוד מפני שקרא לדברי תורה [פ] זמירות שנאמר [13] זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי אמר לו הקב"ה ד"ת שכתוב בהן [14] התעיף עיניך בו ואיננו אתה קורא אותן זמירות הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו אדכתיב [15] ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש וגו' ואיהו אתייה בעגלתא [16] ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון משום דראו ויך (אלהים) רבי אבהו ורבי אלעזר חד אמר קוצרין ומשתחוים היו וחד אמר מילי נמי אמור

מאן

מלמד שמתו מיתה משונה. נראה דלעה במגפה דרש: שלשה

---

[1] ס"א דמוייה ליהושע, [2] [פי' לחכי קרי ליה ריש קטיעה לפי שקלקלו משה יהושע לומר לשם שמו קטוע לפי שהיו"ד אות קטיעה היא. ערוך ערך רש בן], [3] [מנחות נג: ערכין טו.], [4] [ע' פרש"י דהכא ותוס' ערכין טו: ד"ה אל תקרי וכו' וקן בשאלתות ויתא], [5] [ע' ר"ב טו:], [6] [תענית כט. סנהדרין קד:], [7] ס"א הלילה ליל, [8] רש"ל נ"א אלא כתיב, [9] [רש"ל], [10] [לאחר ד"ה נענש], [11] [במדבר יג], [12] נ"א שלו, [13] [רש"ל],

גליון הש"ם

גמ' זמירות שנאמר וכו'. עי' עירובין יח ע"ב ומהרש"א בח"א שם:

מוסף רש"י

בעל הבית. הקדוש ברוך הוא (מנחות נג: ערכין טו:). **שמתו מיתה משונה.** נאותה מיתה הגונה לסם, מדה כנגד מדה, הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם כו', לכך נאמר בַּמגפה ולא בַּמגפה, חסו לפני ה', נאותה הראויה לסם על פי מדותיו של הקב"ה שהוא מודד מדה כנגד מדה (במדבר יד לז).

תוספות שאנץ

לו נשיא אלהים אתה בתוכנו: וילכו ויבאו. ל"ג וכתיב [אלא] וילכו יתירא הוא כיון דכתיב וישובו לא הוה ליה למימר אלא ויבאו אל משה: ראש קטיעא מי שאין לו בנים ליטול חלק בארץ הוא ידבר בפנינו: אל תקרי ממנו ל"ג שאין הפרש ממנו דיחיד לממנו דרבים ל"ה. וא"ד איוב נח נפשיה שלא תגין זכותו עליהם. והיינו דאמר איוב בימי משה היה והיינו דכתיב היש בה עץ (אם) [עץ] זה איוב כלומר העודנו חי ולמה נקרא עץ שהיה מגין עליהם בזכותו כעץ: ה"ג ולא היא כי הוו מברי ואכלי. כי הוו אמוריים מברין מלאכל סעודת אבלים כשחוזרין מן הקבר דאמר לעיל בכל דוכתא דמטו שכיב חשיבא מינייהו: כד חזינהו. מרגלים והיו יראים לעמוד בפניהם סלקי ויתבי באילנות. לקומצי איתא במדרש מעשה בבתו של ענה שהלכה לפרדס אביה ולקטה רמון מן האילן וזרקה הקליפה והיה שם אחד מן המרגלים ונכנס בתוכה והיתה יראה פן יבוא אביה בפרדס ויראה הקליפה ונטלה הקליפה וזרקה חוץ מן הפרדס ויצא המרגל משם והלך לו: במגפה. מדלא כתיב במגפה משמע במיתה מיוחדת ומשונה: באסכרה. שהיא באה על לשון הרע. וכיון שעלה אחרון שבישראל כו'. סיפיה דברייתא דלעיל היא אלא איידי דתנא בה ומכאן אתה מחשב לאשכול נקט לפרשת מרגלי' הכא ואחר כך חזור לדיבורו: נמצא ארון ונושאיו וכהנים מצד אחד כו'. דאע"ג דההוא קרא דויהי כאשר תמו כל העוברים לעבור קדים דמשמע דהאי נתקו רגלי הכהנים בעבר השני [פ] הא נפקי להו מן הירדן דכתיב ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם והעם כבר עלו וכיון דארון וכהנים עברו אחריהם עד שבא לפניהם הרי יצאו להם מן הירדן ומאי תו דקאמר ויצו יהושע את הכהנים לומר עלו מן הירדן אלא אין מוקדם ומאוחר בתורה והאי עלו מן הירדן דקאמר להו ה"ק להו סלקו רגליכם לאחוריכם ועודם בעבר המזרחי וכתיב בתריה נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה ויצאו מי הירדן למקומם: נשא ארון את נושאיו ועבר והיינו קרא קמא דכתיב ויהי כאשר תמו כל העוברים לעבור ל"ח. ויך באנשי בית שמש לא בתוך הכאה דדוד כתיב אלא כשהביאו הפרות מפלשתים ואיידי דאיירי בארון נקט לה: משום דראו בו ונסתכלו [ויך בתמי']. קוצרים ומשתחוים היו ולא בטלו מן המלאכה

[פ] נראה דל"ל כתיב לא הוי הכי אלא אין מוקדם ומאוחר בתורה דאי כסדרן כתיב הא נפקי וכו'.

כו א מיי' פ"ב מהל' כלי המקדש הלכה יב סמג עשין קסח:

תורה אור השלם

1. וַיְסַפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא וְזֶה פִּרְיָהּ:
במדבר יג כז
2. וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ:
במדבר יג ל
3. וַיּוֹצִיאוּ דִבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת:
במדבר יג לב
4. וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִלִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִלִים וְנִהְי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם:
במדבר יג לג
5. וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא:
במדבר יד א
6. וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעֵדָה לִרְגוֹם אֹתָם בָּאֲבָנִים וּכְבוֹד יְיָ נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
במדבר יד י
7. וְיָמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְיָ:
במדבר יד לז
8. וְיְהִי כַּעֲלוֹת הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְיָ מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן נִתְּקוּ כִּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הֶחָרְבָה וַיָּשֻׁבוּ מֵי הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ כִתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם עַל כָּל גְּדוֹתָיו:
יהושע ד יח
9. וְיְהִי כַּאֲשֶׁר תֻּם כָּל הָעָם לַעֲבוֹר וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן יְיָ וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי הָעָם:
יהושע ד יא
10. וַיָּבֹאוּ עַד גֹּרֶן כִּידֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶת יָדוֹ לֶאֱחֹז אֶת הָאָרוֹן כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר:
דברי הימים א יג ט
11. וַיִּחַר אַף יְיָ בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל הַשַּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים: שמואל ב ו ז
12. וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ יְיָ פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
שמואל ב ו ח
13. זְמִרוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי:
תהלים קיט נד
14. הֲתַעְיֵף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה לּוֹ כְּנָפַיִם כִּנְשֶׁר יָעוּף הַשָּׁמָיִם: משלי כג ה
15. וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ:
במדבר ז ט
16. וַיֶּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בָּאָרוֹן יְיָ וַיֶּךְ בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם כִּי הִכָּה יְיָ בָּעָם מַכָּה גְּדוֹלָה:
שמואל א ו יט

1. וַיַּרְ בְּאַנְשֵׁי בֵית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן יְיָ וַיַּרְ בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם כִּי הִכָּה יְיָ בָּעָם מַכָּה גְדוֹלָה: שמואל א ו יט
2. וַיְהִי כִּי צְעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְיָ שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא:
שמואל ב ו יג
3. וַיְהִי בְּעוֹר הָאֱלֹהִים אֶת הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְיָ וַיִּזְבְּחוּ שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים:
דברי הימים א טו כו
4. וּבָאוּ עַד גֹּרֶן כִּידֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶת יָדוֹ לְאָחֹז אֶת הָאָרוֹן כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר:
דברי הימים א יג ט
5. וְיָבֹאוּ עַד גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר:
שמואל ב ו ו
6. בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: דברים א ה
7. וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרְךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ:
דברים כז ג
8. וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר הֵיטֵב:
דברים כז ח
9. וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים הָקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן תַּחַת מְצַב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן הַבְּרִית וַיְהִיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: יהושע ד ט
10. וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן הַיַּרְדֵּן הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל:
יהושע ד כ
11. לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם: דברים כ יח
12. וְהָיוּ עַמִּים מִשָּׁרְפוֹת שִׂיד קוֹרְצִים בַּסּוּחִים בָּאֵשׁ יִצָּתוּ: ישעיהו לג יב
13. כִּי אִבְדְּךָ וּנְתָנוֹ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ: דברים כא י

שלשה מיני אבנים היו. ירושלמי ג׳ מיני אבנים הן אבני המלון ואבנים שהניחום יהושע תחת כפות רגלי הכהני׳ ואיסטליות שנתן להם משה אמר רבי יצחק פשוט לן מרבעה מיני אבנים הוה אמר ר׳ סימון בר זבידא ואיתו אין תימר אבני המלון לשעה היו וגגזו אין תימר אבנים שהקים יהושע תחת כפות רגלי הכהנים משוקעות הן במים אין תימר איסטליות שנתן להן משה כבר נכנסו עמהן לארץ אלא אם כן במה אנו קיימין באבנים שהקים יהושע להן על גב הירדן: **כיצד כתבו ישראל את התורה.** בתוספתא רבי יהודה אומר על גבי המזבח כתבוה אבל בירושלמי תני על אבני המלון נכתבו דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר על אבני מזבח נכתבו מאן דאמר על אבני המלון בכל יום ויום אומות העולם היו משלמין נוטירין ומשיאין את התורה שהיתה כתובה בשבעים לשון מ״ד על אבני המזבח אלא אמר רב חסדא על כל שש ושש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדרים של שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים כתיב [4] כידון וכתיב [5] נכון אמר רבי יוחנן בתחלה כידון ולבסוף נכון: [6] נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו אחד שהקים משה (ה) בארץ מואב שנאמר [6] בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר וגו׳ ולהלן הוא אומר [7] וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת וגו׳ ואתיא [8] באר באר ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן שנאמר [9] ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן ואחד שהקים בגלגל שנאמר [10] ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו וגו׳ ת״ר כיצד כתבו ישראל את התורה (ו) רבי יהודה אומר על גבי אבנים כתבוה שנאמר [8] וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו׳ ואחר כך סדו אותן בסיד אמר לו רבי שמעון לדבריך היאך למדו אומות של אותו הזמן תורה אמר לו בינה יתירה נתן בהם הקב״ה ושיגרו נוטירין שלהן וקילפו את הסיד והשיאוה ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת שהיה להן ללמד ולא למדו ר׳ שמעון אומר על גבי סיד כתבוה וכתבו להן למטה [11] למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל וגו׳ הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן אמר רבא בר שילא מ״ט דרבי שמעון דכתיב [12] והיו עמים משרפות סיד על עסקי סיד ור׳ יהודה כי סיד מה סיד אין לו תקנה אלא שריפה אף אותם הכותים אין להם תקנה אלא שריפה כמאן אזלא הא דתניא [13] ושבית שביו לרבות כנענים שבחוצה לארץ שאם חוזרין בתשובה מקבלין אותן

כמאן

מאן אמריך (להא) דאימריית ומאן אתא עלך דאיפייסת [1] ויך בעם שבעים איש וחמשים אלף איש רבי אבהו ורבי אלעזר חד אמר שבעים איש היו וכל אחד ואחד שקול כחמשים אלף וחד אמר חמשים אלף היו וכל אחד ואחד שקול כשבעים סנהדרין [2] ויהי כי צעדו נושאי ארון ה׳ ששה צעדים ויזבח שור ומריא וכתיב [3] שבעה פרים ושבעה אילים אמר רב פפא בר שמואל על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש ושש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים אמר ליה רב חסדא אם כן מילאת את כל ארץ ישראל במות אלא אמר רב חסדא על כל שש ושש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדרים של שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים כתיב [4] כידון וכתיב [5] נכון אמר רבי יוחנן בתחלה כידון ולבסוף נכון: [6] נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו אחד שהקים משה (ה) בארץ מואב שנאמר [6] בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר וגו׳ ולהלן הוא אומר [7] וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת וגו׳ ואתיא [8] באר באר ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן שנאמר [9] ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן ואחד שהקים בגלגל שנאמר [10] ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו וגו׳ ת״ר כיצד כתבו ישראל את התורה (ו) רבי יהודה אומר על גבי אבנים כתבוה שנאמר [8] וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו׳ ואחר כך סדו אותן בסיד אמר לו רבי שמעון לדבריך היאך למדו אומות של אותו הזמן תורה אמר לו בינה יתירה נתן בהם הקב״ה ושיגרו נוטירין שלהן וקילפו את הסיד והשיאוה ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת שהיה להן ללמד ולא למדו ר׳ שמעון אומר על גבי סיד כתבוה וכתבו להן למטה [11] למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל וגו׳ הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן אמר רבא בר שילא מ״ט דרבי שמעון דכתיב [12] והיו עמים משרפות סיד על עסקי סיד ור׳ יהודה כי סיד מה סיד אין לו תקנה אלא שריפה אף אותם הכותים אין להם תקנה אלא שריפה כמאן אזלא הא דתניא [13] ושבית שביו לרבות כנענים שבחוצה לארץ שאם חוזרין בתשובה מקבלין אותן

כמאן

מאן אמריך דאימריית. מי הכעיסך כשכעסת ולא הגלת את עצמך מן השמיים ועתה מי מפייסך כשנתפייסת (ו) לגת מאליך: **וכתיב שבעה פרים ושבעה אילים.** בדברי הימים והכי ריש׳ דקרא ויהי בעזור האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה׳ ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים: **מילאת כל ארץ ישראל במות.** מזבחות דעל כל פסיעה מזבח: **כתיב כידון.** בדברי הימים כתיב ויבאו עד גורן כידון ושלח עוזא וגו׳ ובשמואל כתיב גורן נכון: **בתחלה.** כשבא הארון שם נעשה להם כיידון ההורג שהרג את עוזה ולאחר כמה ירלו עיניו כידו (שיב כא): **נמצאת.** סיפא דברייתא דלעיל הוא אלא משום דתנא בה ועל דבר זה נענש עוזא דאפקיה בכל הני: **שהעמיד משה בעבר הירדן בערבות מואב.** ותנא דברייתא כי קאי בארץ כנען קרי עבר המזרח עבר הירדן וכי קאי בערבות מואב או בשאר המקעות קרי ארץ כנען עבר הירדן והוא עבר המערבי: **בגלגל.** לאחר שבנו מהן המזבח בהר עיבל קיפלום והביאום לגלגל וקבעום שם: **הילך למדו אומות העולם.** העתיקות (ו) תורה אלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבא וללמדה כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה: **נוטירין שלהן.** סופרים שלהם והם קורין אותן נוטירין: **והשיאוה.** והעתיקוה כלומר נטלוה משם ע״י העתקה: **וכתבו מלמטה.** בסוף הדף למען אשר לא ילמדו עוד וגו׳ לעיל מיניה כתיב כי החרם תחרימם ודבר זה כתבו למטה להודיע לד׳ אומות הישבין חוץ מגבולי ארץ ישראל שלא נצטוינו להחרימם אלא על אותם שבתוך הגבולים נצטוינו להחרימם כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלין אבל אותן הישבין בחוצה לארץ אם חוזרין בתשובה נקבל אותם ושבתוכה אין מקבלין דמחמת יראה הם עושים וה״ג בתוס׳ אם אתם חוזרין בכם אנו מקבלין אתכם. ל״ה: ה״ג ושבית שביו לרבות כנענים שבחוצה לארץ. [דקרא בחו״ל כתיב] כי תצא למלחמה מארץ לחוצה לארץ והכי תני בספרי כי תצא למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר דכי תצא משמע כשתעלה על דעתך לצאת ושבית שביו לרבות כנענים שבתוכה בא הכתוב להתיר כנעני שבחוצה לארץ ולקיים מהם יפת תואר שלא יהיו בכלל לא תחיה כל נשמה (ו) דהאי ושבית קרא יתירא הוא:

כמאן

מלא אמריך דאימריית. מי הכעיסך כשכעסת ולא הגלת את עצמך מן השמיים ועתה מי מפייסך כשנתפייסת (ו) לגת מאליך: **וכתיב שבעה פרים ושבעה אילים.** בדברי הימים והכי ריש׳ דקרא ויהי בעזור האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה׳ ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים: **מילאת כל ארץ ישראל במות.** מזבחות דעל כל פסיעה מזבח: **כתיב כידון.** בדברי הימים כתיב ויבאו עד גורן כידון ושלח עוזא וגו׳ ובשמואל כתיב גורן נכון: **בתחלה.** כשבא הארון שם נעשה להם כיידון ההורג שהרג את עוזה ולאחר כמה ירלו עיניו כידו (שיב כא): **נמצאת.** סיפא דברייתא דלעיל הוא אלא משום דתנא בה ועל דבר זה נענש עוזא דאפקיה בכל הני: **שהעמיד משה בעבר הירדן בערבות מואב.** ותנא דברייתא כי קאי בארץ כנען קרי עבר המזרח עבר הירדן וכי קאי בערבות מואב או בשאר המקעות קרי ארץ כנען עבר הירדן והוא עבר המערבי: **בגלגל.** לאחר שבנו מהן המזבח בהר עיבל קיפלום והביאום לגלגל וקבעום שם: **הילך למדו אומות העולם.** העתיקות (ו) תורה אלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבא וללמדה כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה: **נוטירין שלהן.** סופרים שלהם והם קורין אותן נוטירין: **והשיאוה.** והעתיקוה כלומר נטלוה משם ע״י העתקה: **וכתבו מלמטה.** בסוף הדף למען אשר לא ילמדו עוד וגו׳ לעיל מיניה כתיב כי החרם תחרימם. ודבר זה כתבו למטה להודיע לשבעה אומות היושבים חוץ מגבולי ישראל שלא נצטוו להחרימם אלא אותן שבתוך גבולם נצטוו להחרים כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלים אבל אותם היושבים חוצה לה אם אתם חוזרין בתשובה נקבל אתכם ושבתוכה אין מקבלין שמחמת יראה עושין וה״ג לה בהליא בתוספתא (פ״ח) אם אתם חוזרין בכם אנו מקבלים אתכם: **מ״ט דר״ש.** דאמר על גבי סיד כתבוה: **על עסקי סיד.** שהתורה נכתבה עליו והיתה מגולה לפניהם ולא למדוה: **אלא שריפה.** גיהנם שכל זמן שאין מתגיירין והם קרויין עמים אין חלקם אלא משרפות הסיד: ה״ג **ושבית שביו לרבות כנעני שבחו״ל.** דקרא בחו״ל כתיב כי תצא למלחמה (ו) מארץ לחוצה לארץ והכי תניא בספרי (ו) כי תצא למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר דכי תצא משמע כשתעלה על דעתך לצאת ושבית שביו לרבות כנעני שבתוכה בא הכתוב להתיר כנעני שבחוצה לארץ ולקיים מהם יפת תואר שלא יהיו בכלל לא תחיה כל נשמה (ו) דהאי ושבית קרא יתירא הוא:

כמאן

מאן אמריך דאימריית. מי הכעיסך כשכעסת ולא הגלת את עצמך מן השמיים ועתה מי מפייסך כשנתפייסת (ו) לגת מאליך: **וכתיב שבעה פרים ושבעה אילים.** בדברי הימים והכי ריש׳ דקרא ויהי בעזור האלהים את הלוים נושאי ארון ברית ה׳ ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים: **מילאת כל ארץ ישראל במות.** מזבחות דעל כל פסיעה מזבח: **כתיב כידון.** בדברי הימים כתיב ויבאו עד גורן כידון ושלח עוזא וגו׳ ובשמואל כתיב גורן נכון: **בתחלה.** כשבא הארון שם נעשה להם כיידון ההורג שהרג את עוזה ולאחר כמה ירלו עיניו כידו (שיב כא): **נמצאת.** סיפא דברייתא דלעיל הוא אלא משום דתנא בה ועל דבר זה נענש עוזא דאפקיה בכל הני: **שהעמיד משה בעבר הירדן בערבות מואב.** ותנא דברייתא כי קאי בארץ כנען קרי עבר המזרח עבר הירדן וכי קאי בערבות מואב או בשאר המקעות קרי ארץ כנען עבר הירדן והוא עבר המערבי: **בגלגל.** לאחר שבנו מהן המזבח בהר עיבל קיפלום והביאום לגלגל וקבעום שם: **הילך למדו אומות העולם.** העתיקות (ו) תורה אלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבא וללמדה כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה: **נוטירין שלהן.** סופרים שלהם והם קורין אותן נוטירין: **והשיאוה.** והעתיקוה כלומר נטלוה משם ע״י העתקה: **וכתבו מלמטה.** בסוף הדף למען אשר לא ילמדו עוד וגו׳ לעיל מיניה כתיב כי החרם תחרימם. ודבר זה כתבו למטה להודיע לשבעה אומות היושבים חוץ מגבולי ישראל שלא נצטוו להחרימם אלא אותן שבתוך גבולם נצטוו להחרים כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלים אבל אותם היושבים חוצה לה אם אתם חוזרין בתשובה נקבל אתכם ושבתוכה אין מקבלין שמחמת יראה עושין וה״ג לה בהליא בתוספתא (פ״ח) אם אתם חוזרין בכם אנו מקבלים אתכם: **מ״ט דר״ש.** דאמר על גבי סיד כתבוה: **על עסקי סיד.** שהתורה נכתבה עליו והיתה מגולה לפניהם ולא למדוה: **אלא שריפה.** גיהנם שכל זמן שאין מתגיירין והם קרויין עמים אין חלקם אלא משרפות הסיד: ה״ג **ושבית שביו לרבות כנעני שבחו״ל.** דקרא בחו״ל כתיב כי תצא למלחמה (ו) מארץ לחוצה לארץ והכי תניא בספרי (ו) כי תצא למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר דכי תצא משמע כשתעלה על דעתך לצאת ושבית שביו לרבות כנעני שבתוכה בא הכתוב להתיר כנעני שבחוצה לארץ ולקיים מהם יפת תואר שלא יהיו בכלל לא תחיה כל נשמה (ו) דהאי ושבית קרא יתירא הוא:

כמאן

הגהות הב"ח

(א) גמ׳ שהקים משה בעבר הירדן בארץ מואב:

מוסף רש"י

לרבות כנענים שבחוצה לארץ. ומע"פ שהם משבע אומות (דברים כא י).

תוספות שאנץ

לכבודו: מאן אמרייך דאמרת. מי הכעיסך שהכעסת ולא הצלת את עמך מן השביה. ועוד מי פייסך שנתפייסת. ל"ה. כתיב כידון בדברי הימים ויבאו עד גורן כידון ובשמואל כתיב גורן נכון. בתחלה כשבא הארון שם נעשה להם ככידון ההורג שהרג את עוזה ולאחר שנשתהה שם ו׳ חדשים בבית עובד אדום נעשה להם נכון שהכין את ביתו כדכתיב ויברך ה׳ את עובד אדום. ושמעתי בשם רבי מנחם בר׳ חלבו גרן נכון הוא גרן ארונה היבוסי. וא"כ הוא (גרן) [ה"ג] בתחלה נכון ולבסוף כידון על שם המזבח שתחלתו בנוי ולבסוף חרוב וכידון לשון שבר וחורבן הוא כמו יראו עיניו כידו. כפ"ה: וכתבו להם למטה למען אשר לא ילמדו אתכם וגו׳. לעיל מיניה [כתיב] כי החרם תחרימם ודבר זה כתבו למטה להודיע לד׳ אומות הישבין חוץ מגבולי ארץ ישראל שלא נצטוינו להחרימם אלא על אותם שבתוך הגבולים נצטוינו להחרימם כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלין אבל אותן הישבין בחוצה לארץ אם חוזרין בתשובה ושבתוכה אין מקבלין דמחמת יראה הם עושים וה"ג בתוס׳ אם אתם חוזרין בכם אנו מקבלין אתכם. ל"ה: ה"ג ושבית שביו לרבות כנענים שבחוצה לארץ. [דקרא בחו"ל כתיב] כי תצא למלחמה מארץ לחוצה לארץ והכי תני בספרי כי תצא למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר כי תצא משמע כשתעלה על דעתך לצאת ושבית שביו לרבות כנעני שבתוכה בא הכתוב להתיר כנעני שבחוצה לארץ ולקיים מהם יפת תואר שלא יהיו בכלל לא תחיה כל נשמה (ו) דהאי ושבית קרא יתירא הוא:

מסורת הש"ס

(ה) [תוספתא פ"ח], (ו) [תוספתא סט], (ז) כמ"ל: (ח) [כלאיתא בגרסות סד.], (ט) כמ"ל ליתא העתיקות, (י) [דברים כח], (יא) [ריש תלמ], (יב) [דברים כ], (יג) רש"ל, (יד) רש"ל, (טו) [וע"ש תוס׳ ד"ה דלמיגייהב], (טז) גירסת רש"ל ואין לומר, (יז) גירסת רש"ל ומיהו מלינו, (יח) [ע׳ תוס׳ נעיין מו. ד"ה כיון], (יט) רש"ל,

כמאן כר"ש. וא"ת דלמא ביפת תואר אפילו ר' יהודה מודה דהא לא דברה תורה אלא כנגד היצר והואיל והותרו שאר נכריות דהלכה למשה מסיני דקנאין פוגעין בו כדאיתא בפרק שני דע"ז (דף לו:) הותרו אפילו כנעניים שבאומה לאדם במקום שהותרה יפת תואר דאמר בפ"ק דקידושין (דף כא:) איבעיא להו כהן מהו ביפת תואר רב אמר מותר ושמואל אמר אסור בביאה דאשה כ"ע לא פליגי דשרי אלא דברה תורה אלא כנגד היצר הרע ועוד אפילו ר"ש מה הולכך להתירה מאי שנא מכהן אע"ג דזונה היא לא איצטריך קרא למשרייה הואיל ולא דברה תורה אלא כנגד היצר הרע וי"ל כיון דלא התיר יפת תואר אלא במלחמות הרשות שבו הכתוב מדבר שמע מינה דגבי כנעניים לא אמרינן לא דברה תורה אלא כנגד היצר הרע דאיכא יצר אמר לא תחיה אפילו במקום יפת תואר הלכך לרבי יהודה דאית ליה כנעניים שבאומה לה נמי בכלל לא תחיה ואין מקבלין אותן לא היה מתיר במקום יפת תואר מיהו איכא למימרא דר"ש דאמר מקבלים אותם ואינם בכלל לא תחיה למה לי קרא ושבית שביו לרבות יפת תואר ואכתי ו) נימא איפכא דדוקא לרבי יהודה איצטריך וגזירת הכתוב הוא גבי יפת תואר שבאומה לה אע"פ שכנעניים אחרים שבאומה לה הם בכלל לא תחיה וי"ל דעיקר טעמא דר"ש אקרא ושבית שביו סמיך דאי מהאיא קרא למען אשר לא ילמדו איכא למימר כר' יהודה דאתא למשרייה אי שאר אומות אי כנעניים קודם שהתחילו במלחמה: **ואחר כך הביאו את האבנים.** ה"ג בתוספתא (פ"ח) והביאו את האבנים שהעלו מן הירדן ובנו את המזבח והעלו עולות ושלמים ולא גרסינן וכתבו עליו את התורה: ו) **מאי** והחציו חציו של מול הר גרזים מרובה מחציו של הר עיבל. לשון הירושלמי מיושב יותר דגרסינן התם מה תלמוד לומר והחליו מלמד שמעוטין בהר גרזים ומרודין בהר עיבל למה שאין שבטו של לוי כולו שם שאם היה כל שבט לוי שם היו שוין ר' שמואל בר נחמני אמר בשם ר' יונתן אמר אילו היה המבורר שהוא הרוב דהוי חציו בשבטים ורובא בגברי ומיהו כשמתקדק במנין אחרון שנאמר בו נאלה תחלק האדר (במדבר כו) לאחר שמתו מרגלים כדכתיב ובאלה לא היה איש וגו' והיה בשנת הארבעים לאחר פטירת אהרן דכתיב ביה ויעל אהרן הכהן וגו' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי (שם לג) והכי מוכח בסדר עולם תמצא במנין שבטים שעמדו על הר גרזים עודף על אותן שעמדו בהר עיבל תשע אלף חסר ק"ל ואפילו אם עמדו לוים למטה שמנה אלף עדיין היו מרודין של הר גרזים קרוב לאלף שהרי אתה מוצא בפרטן של אותן שבטים שעמדו על הר עיבל שלש מאות ושבעת אלפים ותתק"ל ובפרטן של הר גרזים ג' מאות ושש עשר אלף ות"ת וי"ל הא דאמרינן בירושלמי שאם היה שם כל שבט לוי היו שוין לאו דוקא שוין שהרי מרודין היו אלא לומר לא היו של הר גרזים פחותין יא) [והשתא שלא היו כל שבט לוי שם צריך לומר] שעמדו לוים למטה תשע אלף או יותר אבל הא דאמר רבי שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אילו היה שם כל שבטו של לוי לא היו שוין למה שכבר נפלו משבטו של שמעון עשרים וארבעה אלף קשיא שהרי המנין היה אחרי כן כדכתיב ויהי אחרי המגפה וגו' (שם כה) ומה שחלק עליו ר' יוסי בר בון לפי שלא בא משבט ראובן ובגד אלא מ' אלף חלוצי צבא א"כ לא נשארו משבט ראובן אלא ג' אלף ותש"ל שהרי כל פקודי שבט [ראובן] לא היו כי אם מ"ג אלף ותש"ל והיאך היו אותן ג' אלף ותש"ל של ראובן שנשארו מעבר לירדן ממלאין לכ"ד אלף שנפלו משמעון שהיה בשנת הארבעים מיהו הא לא קשיא דאיכא למימר דהכי קאמר מחמת חסרון משבט שמעון שנפלו במגפה אפילו היה שם שבטו של לוי לא היו שוין דמתוך כך היו של הר גרזים מועטין ולא שיחסרו מהן עשרים וארבעה אלף משמעון יב) [אלא ג' אלפים או פחות] ועלה קאי רבי יוסי בר בון אפילו לדבריך כשאתה מחסר כנגדו ג' אלף ותש"ל משבט ראובן שנשארו מעבר לירדן והיו שוין שמחמת חסרון משבט שמעון אין חסר יותר מג' אלף ותש"ל אבל הכא שמואל בר נחמני תיקשי כדפרישית שהמגפה היתה קודם למנין: **עשרים** וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו. ירושלמי והלא אינן אלא כ"ג מכאן וכ"ז מכאן פי' לתנא דמני התם כשם שחלוקים כאן כך חלוקין באבני אפוד מקשה א"כ על אותה אבן שהיו עליה של הר גרזים יב) היו כ"ג ועל השניה כ"ז וזבולון מלא ומשני א"ר יוחנן בנימין היה חלי מכן ול"ל דעל השניה שכתובין עליה אותו של הר עיבל היה כתוב ב"ג ועל הראשונה ימי"ן א"ר זבידא ויאמת מי כתיב ששה שמותם לא כתיב אלא ששה משמותם משמותם ולא כל שמותם:

לעשות

למאן כר' שמעון. דאמר שכתב להם שיחזרו בתשובה ויקבלום אלמא לא היו העומדין חוץ לגבולין בכלל לא תחיה כל נשמה[a] אבל לר' יהודה כולן בכלל לא תחיה: **נחרו.** מתקלקל מרעי: **והמופי.** לשון מהומה ועירבוב הגוף ומה שבתוכו: **ביאה ראשונה שניה.** בימי עזרא: **ליעשות להם נס.** לעלות בזרוע ולא יהיו משתעבדים למלכות אלא שגרם חטאם של ישראל בימי בית ראשון וגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות כדכתיב מי בכם מכל עמו (עזרא א): **פריו ממעל.** עיניו: **ושרשיו מתחת.** סירוס: (א) **והעלו עולות ושלמים.** שכך נצטוו באותה פרשה אבנים שלמות תבנה וגו' וזבחת שלמים וגו': **מאי והחליו.** ביהושע הכי כתיב בהאי קרא דמתני' וכל ישראל וגו' חציו אל מול הר עיבל הר גרזים והחציו אל מול הר עיבל למה לי למיכתב והחציו דמשמע או חציו המיוחד או חציו המזכר במקום אחר: **לדרך שחלוקין.** השבטים בהר גרזים והר עיבל כדכתיב (דברים כז) אלה יעמדו לברך את העם וגו' ואלה יעמדו על הקללה[b] כך חלוקים באבני אפוד שאמור בהן ששה משמותם וגו' הנך ששה דהר גרזים כתובים על האחת וששה דהר עיבל כתובין על השנית והיינו דכתיב והחליו אותו חציו החקוק באחת מן האבנים: **לחולדותם.** כסדר לידתן ששה האחרונים כסדרן גד ואשר יששכר וזבולון יוסף ובנימין זהו סדר לידתן וששה ראשונים נכתבו בה יהודה ראובן שמעון ולוי דן ונפתלי כסדר לידתן חוץ מיהודה: **ועשרים וחמשה על אבן זו.** לקמן[c] פריך ששה אחרונים עשרים ואדבע הוא דהוו:

לא

כמאן כר' שמעון [d] בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום עברו ישראל את הירדן ובאו להר גרזים ולהר עיבל יתר מששים מיל ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם וכל העומד בפניהם מיד נתרז שנאמר [1] את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם אשר תבא בהם וגו' ואומר [2] תפול עליהם אימתה ופחד עד יעבר עמך ה' זו [e] ביאה ראשונה עד יעבר עם זו קנית זו ביאה שניה אמור מעתה ראויין היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון שנאמר [3] באר היטב והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו וברכו וקללו [f] וקיפלו את האבנים ובאו ולנו בגלגל שנאמר [4] והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון יכול בכל מלון ומלון ת"ל אשר תלינו בו הלילה וכתיב [5] ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו וגו' תנא צרעה לא עברה עמהם ולא והא כתיב [6] ושלחתי את הצרעה לפניך אמר ר' שמעון בן לקיש על שפת ירדן עמדה וזרקה בהן מרה וסימתה עיניהן מלמעלה וסירסתן מלמטה שנאמר [7] ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת וגו' רב פפא אמר שתי צרעות הואי חדא דמשה וחדא דיהושע דמשה לא עבר דיהושע עבר: ששה שבטים עלו לראש הר גרזים כו': מאי [8] והחציו אמר רב כהנא בדרך שחלוקין כאן כך חלוקין באבני אפוד מיתיבי אשתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתיפיו אחת מכאן ואחת מכאן ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם ששה על אבן זו וששה על אבן זו שנאמר [9] ששה משמותם על האבן האחת וגו' שניה כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם מפני שיהודה מוקדם וחמשים אותיות היו עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו רבי חנינא בן גמליאל אומר

לא

בכז א מיי' פ"ט מה"ל כלי המקדש הל' ט וע"ש בכ"מ:

מוסף רש"י

זו ביאה ראשונה. שבאו לאדם בימי יהושע (ברכות ד.). זו **ביאה שניה.** כשעלו מגלות בבל בימי עזרא (שם). **ליעשות להם נס.** לבוא בלי רמה (שם) לעלות בזרוע על כרחם של מלכי פרס (סנהדרין צח:). **בביאה שניה.** בימי עזרא, **כביאה ראשונה.** בימי יהושע, מדהקישן הכתוב (שם). **אלא שגרם החטא.** ולא הלכו אלא בגרשות כורש וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם לכורש ולאחשורוש ולדריוש האמרן (ברכות ד.). **וקיפלו.** כמו וקילפו (חולין מד. עי"ש).

תוספות שאנץ

שביו לרבות כנענים שבתוכם. בא הכתוב להתיר כנענים שבחוצה לארץ ולקיים מהם יפת תואר שלא יהא בכלל לא תחיה כל נשמה: כמאן כר' שמעון שכתב להם שיחזרו בתשובה ודוקא אותם העומדין בגבולין אבל העומדין חוץ לגבולין לא היו בכלל לא תחיה כל נשמה. שאם היו רוצים לפנות את ארצם והולכין להם לא נצטוו להחרימם כמו שפינה הגרגשי והלך לו. (אלא) [אבל] לר' יהודה כולם בכלל דלא תחיה וא"ת לר' יהודה דאמר דנצטוו להחרימם כל הכנענים שבחוצה לארץ למה לי קרא דלא תתחתן בם תיפוק לי' מלא תחיה כל נשמה. וי"ל דאיצטריך כגון אותן שלא יוכלו להחרימם כדא"ר בספר שופטים וכגון הגרגשי שפינה והלך לו: דמשה לא עבר דיהושע עבר. תי' פשיטא דשל משה לא עבר דלמה היתה עוברת הירדן והלא לא כבשו אז אלא ארץ סיחון ועוג ושמא אותן שנמלטו מארץ סיחון ועוג לעבר הירדן של ארץ כנען לא הזיקה הצרעה עד יהושע:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה והעלו ל"ל קודם ד"ה פריו:

גליון הש"ם

גמ' וקיפלו את האבנים. כמו וקלפו רש"י חולין מד ע"א ד"ה דלקפל:

לעשות צרכיו. נראה משום דהוליאו בלשון ביאה ויצא הביתה קא דייק נמי דלעשות צרכיו נכנס: **באותה** שעה **באתה** דיוקנו של אביו. כתב רבינו משה הדרשן ואין אים מאנשי הבית [סם בבית דמשמע דוקא מאנשי הבית] לא היה שם מכלל דאים אחר שלא מאנשי הבית כלומר חלוק ומופלג מתורת אנשי הבית היה שם וזהו דמות דיוקנו של אביו ותימה קצת מנלן דנראית לו בחלון ושמא מדכתיב בבית דמשמע בבית לא[מ]: **איתשיל** נמי **אדידך ואע"ג דלא ניחא ליה.** ותימה הלא לא היה יכול לישאל על נדרו כי אם מדעתו של פרעה כמו ההוא מעשה דנדקיהו ובוכדנצר דמייתי התם [ב] מיהו מהכא משמע [ג] דהוה בפיו לאמר בפ' ר' אליעזר בנדרים (דף סה.) המודר הנאה מחברו אין מתירין לו אלא בפיו פי' בפיו ואפילו בעל כרחו ומיהו תימה לומר דהמודר על דעת חבירו מתיריס לו שלא מדעת חבירו ושמא אוקמיה במלתא דגיזוס בעלמא שגיזמו כך מיהו לא היה יכול לישאל עליו אי לא ניחא ליה לפרעה: והיו

א לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים חלוקין באבני אפוד אלא כדרך שחלוקין בחומש שני כיצד בני לאה כסידרן בני רחל אחד מכאן ואחד מכאן ובני שפחות באמצע ואלא מאי אני מקיים כתולדותם כשמותן שקרא להן אביהן ולא כשמות שקרא להן משה ראובן ולא ראובני שמעון ולא שמעוני דן ולא הדני גד ולא הגדי תיובתא דרב כהנא תיובתא ואלא מאי והחציו תנא חציו של מול הר גריזים מרובה מחציו של הר עיבל מפני שלוי למטה אדרבה מפני שלוי למטה בצרי להו הכי קאמר אף על פי שלוי למטה בני יוסף עמהם שנאמר [1] וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתתה לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה אמר להן לכו והחבאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין הרע אמרו ליה [ו] זרעיה דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא דכתיב [2] בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר ר' אבהו אל תהי קורא עלי עין אלא עולי עין רבי יוסי בר' חנינא אמר מהכא [3] וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסין עליהן ואין העין שולטת בהן אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן הני חמשים אותיות חמשים נכי חדא הויין א"ר יצחק [ב] יוסף הוסיפו לו אות אחת שנאמר [4] עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים מתקיף לה רב נחמן בר יצחק כתולדותם בעינן אלא כל התורה כולה בנימן כתיב והכא בנימין שלם כדכתיב [5] ואביו קרא לו בנימין [ג] אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא יוסף שקידש שם שמים בסתר הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקב"ה [ד] יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו של הקב"ה יוסף מאי היא דכתיב [6] ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו א"ר יוחנן מלמד ששניהם לדבר עבירה נתכוונו ויבא הביתה לעשות מלאכתו [ה] רב ושמואל חד אמר לעשות מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו נכנס ואין איש מאנשי הבית וגו' אפשר בית גדול כביתו של אותו רשע לא היה בו איש תנא דבי ר' ישמעאל אותו היום יום חגם היה והלכו כולן לבית עבודת כוכבים שלהם והיא אמרה להן חולה היא אמרה אין לי יום שניזקק לי יוסף כיום הזה [7] ותתפשהו בבגדו לאמר וגו' באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון אמר לו יוסף עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות [ו] דכתיב [8] ורועה זונות יאבד הון מיד [9] ותשב באיתן קשתו א"ר יוחנן משום ר' מאיר ששבה קשתו לאיתנו ויפוזו זרועי ידיו נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו מידי אביר יעקב מי גרם לו שיחקק על אבני אפוד אלא אביר יעקב משם רועה אבן ישראל משם זכה ונעשה רועה שנאמר [10] רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף תניא היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו שנאמר [11] אלה תולדות יעקב יוסף אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו ואעפ"כ יצאו מבנימין אחיו וכולן נקראו על שמו שנאמר [12] ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו' בלע שנבלע בין האומות ובכר בכור לאמו היה ואשבל ששבאו אל גרא שגר באכסניות ונעמן שנעים ביותר אחי וראש אחי הוא וראשי הוא מופים וחופים הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתו וארד שירד לבין אומות העולם א"ד וארד [ח] שפניו דומין לוורד א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן בשעה שאמר לו פרעה ליוסף [13] ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו' אמרו איצטגניני פרעה עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילהו עלינו אמר להן גנוני מלכות אני רואה בו אמרו לו א"כ יהא יודע בשבעים לשון בא גבריאל ולימדו שבעים לשון לא הוה קגמר הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמד שנאמר [4] עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים [ט] (שפת לא ידעתי אשמע) ולמחר כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיה אהדר ליה אישתעי איהו בלשון הקדש לא הוה קא ידע מאי הוה אמר א"ל אגמרי אגמריה ולא גמר אמר ליה אישתבע לי דלא מגלית אישתבע לו כי א"ל [14] אבי השביעני לאמור א"ל זיל איתשיל אשבועתך אמר ליה ואיתשלי נמי אדידך ואע"ג דלא ניחא ליה א"ל עלה וקבור את אביך כאשר השביעך יהודה מאי היא דתניא היה ר"מ אומר כשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים קפץ

שבטו

לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים. כלומר לא כדרך שסדורים בחומש הפקודים הוא ספר וידבר שנסדרו בראשו אלה שמות האנשים אשר יעמדו וגו' (במדבר א): **בחומש שני.** בתחילת ואלה שמות. לחוכן שמעון לוי ויהודה ויששכר וזבולון באחת מהן בשניה בנימין דן ונפתלי גד ואשר ויוסף: **א"כ מה פ"ל לתולדותם.** הואיל ולא כדרך לידתן נסדרו: **תיובתא דרב כהנא.** דלכולי עלמא אין זה סדר הר גריזים והר עיבל דאילו סדר הר גריזים שמעון ולוי ויהודה יששכר ויוסף ובנימין והר עיבל לאחוכן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי: **מרובה מחציו רו'.** והיינו דקאמר והחציו אל מול הר עיבל[ז] החציו ממועט שבחציו[ח]: **מפני שלוי למטה.** זקני כהונה ולויה היו עם הארון בין שני ההריס כדלקמן[ט]: **לו שכן דנלרי להו.** חציו של הר גריזים שהרי שבט לוי מהן היה: **אלא הכי קאמר אע"פ ששבט לוי למטה.** אפ"ה חציו של הר גריזים מרובה מפני שיוסף עמהן ומרובין היו: **וידברו בני יוסף וגו'.** סופו דקרא ואני עם רב אשר עד כה ברכני ה': **עולי עין.** עולין על העין ואין העין עולה עליהם: **וידגו לרוב.** כן ברכן יעקב למנשה ואפרים: **בליר חדא הוו.** אאכן השניה קאי: **לתולדותם בעינן.** כשמות אשר קרא להם אביהם: **בספר.** שנתייחד עם הערוה והעמיד על עצמו וכבש את יצרו: **יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא.** על היס כדלקמן[י]: **נקרא כולו.** שם בן ארבעה אותיות כולו בשמו של יהודה: **לדבר עבירה.** והאי מלאכתו תשמיש: **מלאכתו ממש.** מלאכה: **לרציו.** תשמיש: **יאבד הון.** שם טוב שהוא יקר מכל הון: **קשתו.** שכבת זרעו על שם שיורה כחץ: **ויפוזו.** לשון ויפולו שהזיי"ן והלל"י מתחלפין כמו זעקת לעקת: **שנעץ אלבעותיו בקרקע.** ונסמך עליהן כדי שיתייסר ויטרל בלעדו ויעבור תוקף יצרו: **מידי אבירותיו של יעקב.** משם זכה להיות רועה ומשם זכה להיות באבן מאבני ישראל: **רועה ישראל האזינה.** כלפי שכינה נאמר: **נוהג לצאן יוסף.** קרי לצאן יוסף המנהיגים לצאנו של יוסף. אלמא מיקרו ישראל צאנו של יוסף והוא הרועה: **אלה תולדות יעקב יוסף.** תולדות שילאו מיעקב כגנדן לאו לצאת מיוסף: **ואף על פי כן יצאו מבנימין אחיו.** אותן עשרה שפיחתו מיוסף בעשר אצבעותיו: **שגר באכסניא.** בארץ נכריה: **מופים.** מפורש במדרש רבי תנחומא[כ] שהיה פיו כפי יעקב אבינו בהלכות שקיבל משם ועבר: **אלטגינוס.** חכמים וחוזים בוכבים ויודעים בחכמת המזלות: **גנוני מלכות.** גווני מלכות בחכמה גבורה ויופי: **עדות ביהוסף שמו.** סיפיה דקרא שפת לא ידעתי אשמע: **איתשיל אשבועתך.** השאל לחכמים שיתירוה לך:

מוספיזכן

ז) ב"ב קיח: ב"מ פל. ברכות כ. נה:, ב) [לעיל י:], ג) שבת מט:, ד) [ע' מה שכתבו תוס' גיטין קמ. ד"ה וכמיב], ה) [שבת קיח:], ו) רש"ל מ"ז, ז) [יהושע ח], ח) עי' פרש"י בע"ז, ט) [דף נ.], י) [דף נ.], כ) [עי' ב"ר לד ח], ל) רש"ל, מ) [נ"מ אלא כחלון היה], נ) [בנדרים סה.], ס) [ל"ל דהתם],

תורה אור השלם

1. וַיְדַבְּרוּ בְנֵי יוֹסֵף אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם רַב עַד אֲשֶׁר עַד כֹּה בֵּרַכַנִי יְיָ: יהושע יז יד
2. בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר: בראשית מט כב
3. הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: בראשית מח טז
4. עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שָׂפָת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע: תהלים פא ו
5. וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מָתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶן אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא לוֹ בִנְיָמִין: בראשית לה יח
6. וַיְהִי כַּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת: בראשית לט יא
7. וַתְּתַפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה: בראשית לט יב
8. אִישׁ אֹהֲב חָכְמָה יִשְׂמַח אָבִיו וְרֹעֶה זֹנוֹת יְאַבֵּד הוֹן: משלי כט ג
9. וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפוּזוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל: בראשית מט כד
10. רֹעֶה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף יֹשֵׁב הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה: תהלים פ ב
11. אֵלֶּה תֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם: בראשית לז ב
12. וּבְנֵי בִנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל גֵּרָא וְנַעֲמָן אֵחִי וְרֹאשׁ מֻפִּים וְחֻפִּים וָאָרְדּ: בראשית מו כא
13. וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם: בראשית מא מד
14. אָבִי הִשְׁבִּיעֵנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת אָבִי וְאָשׁוּבָה: בראשית נ ה

הגהות הב"ח

(א) גמ' יהודה שקידש. נ"ב ע"ל בפ"ק דף י ע"ב:

תוספות רש"י

אלא עולי עין. מסולקין מן העין שאינה שולטת בהן (ברכות כ.) שליטין על העין ולא העין עולה בהן (סם נה:) עולין למעלה מן העין והיא מלמטה שהיא אינה יכולה לשלוט בהן (ב"מ סד. וכעי"ז רשב"ם ב"ב קיח:).

תוספות שאנץ

ואין איש מאנשי הבית יש במדרש שבדק יוסף עצמו ולא מצא מעשה של איש שלא היה לו מילה שמצא עצמו טומטום: שגר באכסניות בארץ נכריה: מופים מפרש בתנחומא שהיה פיו כשל אביו בהלכות שקבל משם ועבר: אשתעי איהו בלשון הקדש. צ"ע אי הוו ע' לשון חרץ מלשון הקדש דהא הכא לא הוה ידע ליה ואמר בסוכה שע' פרים שמקריבין בחג הסוכות כנגד ע' אומות חרץ מישראל ואמר נמי בסדר פנחס דמונה ס"ה משפחות בישראל וע' באומות היינו דכתיב כי אתם המעט ה' משפחות מעט מכל העמים:

שבטו של בנימין וירד לים תחילה שנאמר [1]שם בנימין צעיר רודם אל תקרי רודם אלא רד ים והיו שרי יהודה רוגמים אותם שנאמר שרי יהודה רגמתם לפיכך [ח]זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לגבורה שנאמר [2]ובין כתפיו שכן אמר לו רבי יהודה לא כך היה מעשה אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחילה לים קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה שנאמר [3]סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל ועליו מפרש בקבלה [4]הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש טבעתי ביון מצולה ואין מעמד וגו' [5]אל תשטפני שבולת מים ואל תבלעני מצולה וגו' באותה שעה היה משה מאריך בתפלה אמר לו הקב"ה ידידיי טובעים בים ואתה מאריך בתפלה לפני אמר לפניו רבונו של עולם ומה בידי לעשות אמר לו [6]דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרם את מטך ונטה את ידך וגו' לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל שנאמר [7]היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו מה טעם היתה יהודה לקדשו וישראל ממשלותיו משום דהים ראה וינוס תניא [ט]רבי אליעזר בן יעקב אומר אי אפשר לומר לוי למטה שכבר נאמר למעלה ואי אפשר לומר למעלה שכבר נאמר למטה הא כיצד זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה רבי יאשיה אומר כל הראוי לשרת למטה והשאר למעלה רבי אומר אלו ואלו למטה הן עומדים הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה כלפי הר עיבל ופתחו בקללה מאי [8]על על בסמוך [י]כדתניא [9]ונתת על המערכת לבונה זכה רבי אומר [יא]על בסמוך אתה אומר על בסמוך או אינו אלא על ממש כשהוא אומר [10]וסכות על הארון [יב]הוי אומר על בסמוך: הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה כו': תנו רבנן ברוך בכלל ברוך בפרט [יג]ארור בכלל ארור בפרט ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי

ארבע

אושפיזכן לגבורה. שבית קדשי הקדשים בנוי בחלקו: **בלחש אפרים.** שירלו לסמוך עליו וכחשו באמונתם: **רד עם אל.** ירד בים על שבטא בהקב"ה: **ישראל ממשלותיו.** דיהודה שנתקדש למשול בהן: **שכבר נאמר לוי למעלה.** משה כתב בתורה אלה יעמדו לברך וגו' שמעון לוי ויהודה[ט]: **שכבר נאמר לוי למטה.** בספר יהושע (מ) כדכתיב וכל ישראל וזקניו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים והלוים אלמא כהנים ולוים למטה היו: **הראוי לשרת.** לשאת את הארון דהיינו מבן שלשים ועד בן חמשים: **למטה.** אצל הארון: **אלו ואלו.** ישראל ולוים למטה היו כדכתיב בספר יהושע: **על הר גריזים ועל הר עיבל.** שכתב משה בתורה על בסמוך כדמפרש ואזיל: **על בסמוך.** שהיה מושיב שני בזיכי לבונה בין שני הסדרים: **וסכות על הארון.** על כרחך לאו על ממש דהאי מחיצה הואי פרוכת ולא היה שכך: **ברוך בכלל ברוך בפרט.** כל הברכות והקללות[יא] נאמרו בהר גריזים ובהר עיבל בכלל ופרט ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת ארור אשר לא יקים הרי בכלל וכל אחת ואחת בפרט ברוך וארור ברוך אשר לא יעשה פסל ומסכה ארור אשר יעשה פסל ומסכה וכן כולן: **ללמוד וללמד לשמור ולעשות.** כל המצות כולן טעונות ארבעה אלה ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם[יב] וכתיב ולמדתם אותם את בניכם וגו' הרי כאן ארבע מצות לכל מצוה ועל ארבעתן נמסרו ארור וברוך בכלל ופרט ברוך אשר ילמדו ארור אשר לא ילמדו וכן ללמד וכן לשמור וכן לעשות בכל אחד ארבע בריתות ברית לברוך בכלל ברית בפרט ברית לארור בכלל ברית לארור בפרט: (מכאן הפירוש שייך לע"ב) **ארבע וארבע.** ארבע בריתות ללמוד וארבע ללמד הרי שמונה: **שמנה ושמנה.** הא איכא עוד שמונה לשמור ולעשות: **וכן בסיני.** כשנאמרו כל המצות למשה נתנו כולן בארור וברוך בכלל ופרט: **וכן בערבות מואב.** כשאמרה לישראל כדכתיב (דברים ח) בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה וגו': **שנאמר אלה דברי הברית וגו'.** בתר קללות וברכות כתיב מלבד הברית וגו' אלמא כברית ערבות מואב בברכות וקללות כך ברית בחורב. דהר גריזים ודהר עיבל לא איצטריך לאתויי קרא דעלה קאי ובה אייתי. ושמרתם את דברי הברית הזאת לא גרס ליה הכא:

ארבעים

והיו שרי יהודה רגמתם רוגמין אותן. כך שנויה ברייתא במכילתין

משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן אמר לקטן העמידני עם הגן החמה אמר לגדול העמידני בג' שעות בא הקטן להעמידו עם הגן החמה ולא הניחו גדולו אמר לו לא אמר לי אלא עד ג' שעות והקטן אמר לא אמר לי אלא עד הגן החמה מתוך שהיו עומדים להוכיח נגער אביהן אמר להן בניי מכל מקום שניכם לא כיוונתם אלא לכבודי אף אני לא אקפח את שכרכם מה שכר נטלו שבטו של בנימין שירד תחילה לים שארתה שכינה בחלקו שנאמר וכו' ומה שכר נטלו שבטו של יהודה זכה למלכות שנאמר שרי יהודה רגמתם אין רגמתם אלא מלכות שנאמר בחלין אמר בלשנר והלבישו לדניאל ארגוונא (דניאל ה):

אי אפשר לומר לוי למטה וכו'.

ירושלמי ר"ש אומר שמעון ולוי מה שמעון כולו למעלה אף לוי כולו למעלה מה אני מקיים הדין תנייה נגד הכהנים והלוים כדאמר ר' יהושע בן לוי בעשרים וארבעה מקומות הכהנים נקראו לוים וזה אחד מהן והכהנים הלוים בני לדוק (יבמות פו:):

מאי על על בסמוך כדתניא רבי אומר וכו'. האי דלא מייתי מתניתין בפרק שתי הלחם (מנחות לו.) אבא שאול אומר שם היו נותנין בזיכי לבונה של לחם הפנים ואוקמיה ריש בתמצע קאי שהיו נותנין בזיכי לבונה של לחם הפנים אמרו לו והלא כבר נאמר ונתת על המערכת לבונה זכה אמר להם והלא כבר נאמר ועליו מטה מנשה יש לומר משום דברייתא מפרש בהדיא על בסמוך וגראה אפי' רבי מאיר ור' יהודה דפליגי התם אאבא שאול ואמרי על ממש והכי משמע נמי בהקומץ רבה (שם מז.) כל היכא דאיכא למימר על ממש דאמרי' [ט][על ממש] דבעי שם רבי יצחק איבריס שסדרן בגידי מערכה מהו אליבא דמאן דאמר על ממש לא תיבעי לך דעל העצים כתיב [י][מ"מ] הכא כולי עלמא מודו דעל בסמוך ולא אמרי' המבדרכין על הר גריזים ממש והמקללים על הר עיבל כדאמרינן בירושלמי יכול אלו שבהר גריזים היו אומרים ברכות ואלו שבהר עיבל היו אומרים קללות תלמוד לומר הברכות והקללות אלו ואלו היו אומרים ברכות ואלו ואלו אומרים קללות יכול אלו שבהר גריזים היו עונין אחר הברכות אמן ואלו שבהר עיבל היו עונין אחר הקללות אמן ת"ל ענו כל העם ואמרו אמן אלו ואלו היו עונין אחר הברכות והקללות אמן הא כיצד בשעה שהיו אומרים ברכות היו הופכין פניהם וכו' ופלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש דפליגי בפרק התודה (שם דף עח.) השוחט את התודה לפנים ולחמה חוץ לחומה וכן בפרק תמיד נשחט (פסחים דף סג:) השוחט הפסח על החמץ לא שייכא להכא וגראה לר"י דרבי מודה נמי דכל על לכתחלה ולמצוה על ממש ושאני הכא דגזירת הכתוב היא וכדפרישית ובדיעבד מכשר על בסמוך דומיא דהתיא דפרק שתי הלחם (מנחות דף לב.) דאם סידר מערכת לחם הפנים שתים של שבע שבע [מ][אמר רבי] רואין את העליונות כאילו אינן [מ][והא בעינן ונתת על המערכת לבונה מאי על בסמוך ורבי לטעמייה דאמר על בסמוך] וגבי בזיכי לבונה טעמא נמי כיון דמשמע על בסמוך אמרינן דהאי על נמי לכתחילה בסמוך קאמר חדא שלא יפרוס הלחם ועוד [ט][דכי יהיב] בסמוך [ט][הוי] דרך כבוד טפי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא כדאמרינן בכל המנחות באות מלה (שם סב.) גבי כבשי עצרת דכתיב והניף הכהן אותם על לחם הביכורים יכול יניף כבשים על גבי לחם תלמוד לומר על שני כבשים אי על שני כבשים יכול לחם על גבי כבשים תלמוד לומר על לחם הביכורים וכו' ר' חכינאי אומר מניף הלחם בין שתי יריכותיהם של כבשים ומניף ומגיף מקריבים שני מקרבות הללו אמר רבי לפני מלך ב"ו אין עושין [כן] לפני ממ"ה עושין כן אלא מניף זה בצד זה ומניף והא בעינן על אמר רב חסדא לרב המנונא ואמרי לה רב המנונא לרב חסדא רבי לטעמיה דתניא וכו':

רבי

1. שָׁם בִּנְיָמִן צָעִיר רֹדֵם
שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם
זְבֻלוּן שָׂרֵי נַפְתָּלִי:
תהלים סח כח
2. לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְיָ
יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף
עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו
שָׁכָן: דברים לג יב
3. סְבָבוּנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם
וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה עֹד רָד עִם אֵל
וְעִם קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן:
הושע יב א
4. הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי
בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ:
תהלים סט ב
5. אַל תִּשְׁטְפֵנִי שִׁבֹּלֶת
מַיִם וְאַל תִּבְלָעֵנִי מְצוּלָה
וְאַל תֶּאְטַר עָלַי בְּאֵר
פִּיהָ: תהלים סט טז
6. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה מַה
תִּצְעַק אֵלַי דַּבֵּר אֶל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ:
שמות יד טו
7. הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ
יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו:
תהלים קיד ב
8. אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת
הָעָם עַל הַר גְּרִזִים
בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן
שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה
וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן:
דברים כז יב
9. וְנָתַתָּ שָׁם אֶת מַעֲרֶכֶת
לְבֹנָה זֶבַח וְהָיְתָה לְלֶחֶם
לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיְיָ:
ויקרא כד ז
10. וְשַׂמְתָּ שָׁם אֶת אָרוֹן
הָעֵדוּת וְסַכֹּתָ עַל הָאָרֹן
אֶת הַכַּפֹּרֶת: שמות מ ג

מוסף רש"י

ונעשה אושפזיכן לגבורה. שהיה הארון נתון בחלקו (יומא יב.). **רבי** אומר על בסמוך. שיתן המזיכין של לבונה אצל הסדרים (מנחות סב.). **כשהוא אומר וסכות** על הארון את הפרוכת. דליכא למימר על ממש, דהא פרוכת מחיצה היא להבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים, הוי אומר על בסמוך. שהיה אצל הארון (שם).

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה

רבי שמעון מוציא הר גריזים. הכי מסיים לה בירושלמי וכן היה ר"ש אומר אין לך כל דבר ודבר מן התורה שאין כרות עליה תקע"ו בריתות שתים עשרה בברוך ולא ידענא אמאי י"ב ושמע ברית כנגד כל שבט ושבט וי"ב באחרון י"ב בכולו וי"ב בפרט הרי מ"ח בריתות ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי קל"ב בריתות וכן בהר סיני וכן בערבות מואב הרי תקע"ו בריתות:

ונשתלשו בערבות מואב. וא"ת מאי איצטריך למימר שלשי דערבות מואב והא לא אייתי ר' ישמעאל בערבות מואב כלל יש לומר משום סיפא נקט לה דבעי למימר אין לך כל דבר מצוה ומצוה:

רבי שמעון בן יהודה אומר. ירושלמי עד כדון דברים שנכללו ונפרטו דברים שנכללו ולא נפרטו [אמר ליה] כן אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא אמר לו לא בדבר אחד דילמא בשני דברים בתמיה והכא בשני דברים אנן קיימין אמר ר' תנחומא מכיון דכתיב בסוף אמן כמו שכולו דבר אחד כתיב אשר לא יקיים את דברי התורה וכי יש תורה נופלת רבי שמעון בן אליקים אומר זה החזן שהוא עומד רבי שמעון בן חלפתא אמר זה [ז] הבית שלמטה דאמר רב הונא בר יהודה בשם שמואל דעל הדבר הזה קרע יאשיהו ואמר עלי להקים ר' אחא בשם ר' תנחום בר' חייא למד ולימד שמר ועשה והיתה סיפקו בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור ר' ירמיה בשם רבי חייא בר' אבא לא למד ולא לימד לא שמר ולא עשה ולא היתה סיפקו בידו להחזיק והחזיק הרי זה בכלל ברוך דאמר רבי חנא א"ר ירמיה עתיד הקב"ה לעשות לו לבעלי מצות בגיליון של בעלי תורה שנא' (קהלת ז) כי בצל החכמה בצל הכסף ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג):

אמר רב משרשיא ערבא וערבא דערבא. כמדומה דהכי בעי למימר דלר"ש בן יהודה קבל עליו כל אחד מישראל לתרי"ג מצות [ח] קל"ח ריבוא ריבואות וח' אלפים ריבואות ותי"ג ריבואות ושבע אלפים ומאתים בריתות בשם מאות אלף ושלשת אלפים וחמשים וחמש מאות בשביל ערבותן אם יעברו עליהן ולרבי אליעא דרבי שמעון ששים ריבוא פעמים ושלשת אלפים ותקנ"ה פעמים חשבון זה בריתות קיבלו עליהן:

ברכה אחת קודמת לקללה. ירושלמי יכול משהיו אומרים ברכות היו אומרים קללות תלמוד לומר הברכה והקללה קללה באחת וברכה באחת:

ונאמר אומר אותה שלש ברכות [ב] ובמקדש ברכה אחת [ג] במקדש אומר את השם ככתבו

ארבע ארבע וארבע הרי שמונה שמונה ושמונה הרי שש עשרה וכן בסיני וכן בערבות מואב שנא' [1] אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה וגו' וכתיב [2] ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה ר"ש מוציא הר גריזים והר עיבל ומכנים אהל מועד שבמדבר ובפלוגתא דהני תנאי דתניא רבי ישמעאל אומר [ד] כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד ר' עקיבא אומר כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב [ה] ואין לך כל דבר מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נברתו עליה ארבעים ושמנה בריתות ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום רבי שמעון אין לך מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נברתו עליה ארבעים ושמנה בריתות של שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים אמר רבי לדברי רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו שאמר משום רבי שמעון אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שלא נברתו עליה ארבעים ושמנה בריתות של שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים נמצא לכל אחד ואחד מישראל שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים מאי בינייהו אמר רב משרשיא ערבא וערבא דערבא איכא בינייהו דרש רבי יהודה בן נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש כל הפרשה כולה לא נאמרה אלא בנואף ונואפת [3] ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגו' בארור סגי ליה אלא זה הבא על הערוה והוליד בן והלך לבין עובדי כוכבים ועבד עבודת כוכבים ארורין אביו ואמו של זה שכך גרמו לו ת"ר [4] ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה וגו' מה תלמוד לומר אם ללמד שתהא ברכה על הר גריזים וקללה על הר עיבל הרי כבר נאמר [5] אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים וכתיב [6] ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל אלא להקדים ברכה לקללה יכול יהיו כל הברכות קודמות לקללות תלמוד לומר ברכה וקללה ברכה אחת קודמת לקללה ואין כל הברכות קודמות לקללות ולהקיש ברכה לקללה לומר לך מה קללה בלוים אף ברכה בלוים ומה קללה בקול רם אף ברכה בקול רם ומה קללה בלשון הקודש אף ברכה בלה"ק ומה קללה בכלל ופרט אף ברכה בכלל ופרט ומה קללה אלו ואלו עונין ואומרים אמן אף ברכה אלו ואלו עונין ואומרים אמן:

מתני' ברכת כהנים כיצד [ו] [א] במדינה אומר אותה שלש ברכות [ב] ובמקדש ברכה אחת [ג] במקדש אומר את השם ככתבו

ארבעים ושמנה בריתות. לכל אחד מישראל שש עשרה תלתא זימני מ"ח הוי: **מוציא הר גריזים.** לפי שלא אמר יהושע עליהן כל התורה אלא מצות שבפרשה: **ומכנים אהל מועד.** שלאחר שהוקם המשכן נדבר הקב"ה עם משה בישוב ולמדו כל התורה כדכתיב וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר (ויקרא א):

כללות נאמרו בסיני. בשתים נאמרה תורה בסיני ולא נתפרשה לו כגון בסיני נאמר (שמות כ) וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך ולא פירש מתן דמיה כילד הקטרת אימוריה והפשט ונתוח וכליל של עולה ונספר ויקרא באהל מועד פירשה: **ונשתלשו בערבות מואב.** מפי משה לישראל. ת"ק סבירא ליה כר' ישמעאל הלך הר סיני ואהל מועד חדא היא ור' שמעון ס"ל כר"ע הלכך תרי ניהו: **ר"ש ברבי יהודה אומר ארבעים ושמנה בריתות.** לכל אחד של שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים כמנין שהיו [ד] (בסיני) [במדבר] שכל אחד נעשה ערב על כל אחיו. ה"ג בתוספתא (פ"ח ע"ש) א"ר לדברי ר"ש בן יהודה אין לנו כל מצוה ומצוה שלא נברתו עליה מ"ח בריתות של שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים ויש בכל אחת שש מאות אלף ושלשת אלפים חמש מאות וחמשים: **מאי ביניייהו.** מאי מוסיף רבי ובמאי פליגי: **אמר רב משרשיא ערבא וערבא דערבא.** אם נעשה כל אחד ערב על ערבותו של חבירו או לא. רבי שמעון בן יהודה סבר לא נעשה כל אחד ערב על חבירו אלא שיאמרו את המצות נמצא כל אחד ואחד ערב על מ"ח בריתות של כל אחד ואחד אבל לא נעשה כל אחד ואחד ערב על ערבות של חבירו אלא על חובתו של חבירו. ואתא רבי למימר לדברי ר' שמעון שבא למנות את בריתות הערבות יש לו למנות ארבעים ושמנה בריתות של ששים ריבוא לכל אחד ובכל אחד האלה יש ששים ריבוא שכולם נתערבו זה בזה על חובותם ועל ערבותם נמצא כל אחד מקבל עליו ערבות של ששים ריבוא בשביל חובות של חבירו וכל אחד מששים ריבוא הללו קבל עליו בריתות ששים ריבוא בשביל ערבות שנתערבו אחיו על חבירייהם וזה קבל עליו אף ערבות של ערבים: **לל הפרשה.** של הר גריזים לא נאמרה אלא בנואף ונואפת: **בארור סגי ליה.** בתמיה כופר בעיקר הוא וסגי ליה בארור: **אלא זה הבא על הערוה.** אשת איש והוליד ממזר ומתוך בושתו שאסור לבא בקהל ואינו מוצא אשה הולך לבין העמים ועובד עבודת כוכבים. וארורים אלו שעשאוהו לעבוד פסל ומסכה וכן דורש כלם כל אחת לפי פשטה אותן של עריות כגון שוכב עם חותנתו ואשת אביו ועם אחותו כלם באשת איש ולמיקם בתרי ארורי שוכב עם כל בהמה זו אשת איש שעשתה מעשה בהמה שמנאפת. מקלל אביו ואמו בא על אשת איש מזלזל באביו ואמו שגידלו למעשה רעים. משגה עור מפתה אשת רעהו שהיא סומא בדבר ואינה יודעת הענוש כמוהו. משיג גבול רעהו בא על אשת רעהו הרי הוא מסיג גבול רעהו שנאסרה אשתו לו. מכה רעהו בסתר [ח] לוקח שוחד להרוג נפש להיות עוקבת אחר המנאף ולפתות לו אשת איש וגורם לו מיתה. מטה משפט גר יתום ס"ה איני יודע לדרשו. ורבינו שמשון מקרצי מפרש זה הבא על אשת איש והוליד ממנה בן ממזר ומתוך שבנו ממזר הולך לדור בעיר אחרת בארץ מרחק באשר ימצא. ונמצא שהוא גר ויתום שהוא כגר שאין לו אב שזה שהולידו אינו מודה שהוא בנו וגם אמו אלמנה שנאסרה על בעלה וישבת עגונה כאלמנות חיות:

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פי"ד מהל' תפלה הל' ג סמג עשין נ טוש"ע א"ח סי' קכח סעיף יג:

ל ב מיי' שם הל' ט:

לא ג מיי' שם הלכה י:

תוספות שאנץ

אלא זה הבא על הערוה אשת איש והוליד ממזר ומתוך בושתו שאסור לבא בקהל ואינו מוצא אשה הולך לבין העמים ועובד עבודת כוכבים. וארורים אלו שעשאוהו לעבוד פסל ומסכה וכן דורש כלם כל אחת לפי פשטה אותן של עריות כגון שוכב עם חותנתו ואשת אביו ועם אחותו כלם באשת איש ולמיקם בתרי ארורי שוכב עם כל בהמה זו אשת איש שעשתה מעשה בהמה שמנאפת. מקלל אביו ואמו בא על אשת איש מזלזל באביו ואמו שגידלו למעשה רעים. משגה עור מפתה אשת רעהו שהיא סומא בדבר ואינה יודעת הענוש כמוהו. משיג גבול רעהו בא על אשת רעהו הרי הוא מסיג גבול רעהו שנאסרה אשתו לו. מכה רעהו בסתר [ח] לוקח שוחד להרוג נפש להיות עוקבת אחר המנאף ולפתות לו אשת איש וגורם לו מיתה. מטה משפט גר יתום ס"ה איני יודע לדרשו. ורבינו שמשון מקרצי מפרש זה הבא על אשת איש והוליד ממנה בן ממזר ומתוך שבנו ממזר הולך לדור בעיר אחרת בארץ מרחק באשר ימצא. ונמצא שהוא גר ויתום שהוא כגר שאין לו אב שזה שהולידו אינו מודה שהוא בנו וגם אמו אלמנה שנאסרה על בעלה וישבת עגונה כאלמנות חיות:

ח) ל"ל מכה רעהו בסתר גורם לו בלשם סתריו שתמות בבדיקת מים המרים לוקח שוחד לכסות נפש לוקח שוחד להיות עוקב אחר המנאף וכו'.

תורה אור השלם

1. אֵלֶּה דִבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב:
דברים כח סט

2. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:
דברים כט ח

3. אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְיָ מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר וְעָנוּ כָל הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן:
דברים כז טו

4. וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְאֶת הַקְּלָלָה עַל הַר עֵיבָל:
דברים יא כט

5. אֵלֶּה יַעֲמֹדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִים בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן:
דברים כז יב

6. וְאֵלֶּה יַעֲמֹדוּ עַל הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי:
דברים כז יג

מוסף רש"י

כללות נאמרו בסיני. הרבה דברים נאמרו סתומים בסיני אלא נתפרשו כל צרכן ופירשו לו לאהל שהוקם המשכן באהל מועד, שהרי לא נתפרשו שם הלכות עבודה ככל הצריך אלא מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך (שמות כ) ולא פירש מתן דמיהן הפשטן ונתוחן של עולות והקרבת אימורין של שלמים (חגיגה ו. וכנר"ז זבחים קטו:). **ופרטות באהל מועד.** משהוקם המשכן וזיכר עמו מעל הכפורת, שם פירש לו הכתוב, דכתיב ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר, ובספר תורת הכהנים דהיינו ויקרא נתפרשו כל הלכות קרבן, וכן בדברים הרבה (חגיגה ו. וכנר"ז זבחים שם). **ונשתלשו בערבות מואב.** מפי משה לישראל שנאמר (דברים א) בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה וגו' (חגיגה ו:) משנה תורה שחזר משה ואמרה להם על הסדר (זבחים קטו:).

ז) חגיגה ו. זבחים קטו:, [תוספתא פ"ח ע"ש], ג) ממיד פ"ז מ"ב, ד) רש"ל, ה) [לעיל לט.], ו) [לעיל לב.], ז) [נקמן מ:], ח) כ"ל הב"ד שלמטה. רש"ל, ט) קע"ג ריבוא ריבואות וה' אלפים ריבואות וש"מ ריבואות ועוד שלשים ריבואות וחמשים אלפים וה' אלפים ומתאים בריתות כו'. רש"ל,

לכתבו. ביו"ד ה"י: **בכינויו.** בחל"ף דל"ת: **לנגד לפפוסיסם.** מפני שצריך נשיאות כפים כדאמרי' בברייתא בגמרא: **ובמקדש.** למעלה מרחשיהם מפני שמברכין את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם: **שאין מגביה למעלה מן הניך את ידיו.** מפני שהשם כתוב עליו:

גמ' נשיאות כפים. שיגביהו את ידיהם: **קשיא ליה לרבי יונתן.** אהך גזירה שוה מי בגז"ש ילפת לה איכא למיפרך מה למלואים שכן קרבן ליבור כדכתיב (ויקרא ט) וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים וכולן של ליבור כדכתיב קחו שעיר עזים וגו' (ג) ורחש חדש הוה כדכתיב ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים וגו' (שמות מ) והוא היה יום שמיני למלואים כדתניא (ה) בסדר עולם אותו היום נטל עשר עטרות: **ר' נתן אומר אינו צריך.** משום דפרכא ליה גז"ש מייתי ליה בהקישא: **אף בניו בנשיאות כפים.** ולא תיקשי תו שכן כ"ג דאין משיבין על ההיקש (ו): **וכשיב כל הימים.** ולא תיקשי לך תו רחש חדש ועבודת צבור: **ואיתקש ברכה לשירות.** כלומר ואע"ג דבהאי קראי לא ברכה כתיבא אלא שירות לעמוד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים איתקוש ברכה ושירות בקרא אחרינא כדאמרי' לעיל לשרתו ולברך בשמו: (ז) **בשם המיוחד.** ככתבו: **בכל המקום פ"ר.** וכי בכל מקום שם המיוחד נזכר הכתיב (שמות ג) זה שמי וזה זכרי לא כשאני נכתב אני נקרא (פסחים דף נ.) ועוד וכי בכל מקום שכינה נאה ושורה לכתיב אצא אליך והוא לא יחד מקום להזכרת השם: **מסורס הוא.** מהופך. בכל המקום אשר אצא אליך באהל מועד שבמדבר ובשילה ובבית עולמים: **או אינו אלא אפילו פנים לנגד עורף.** שאין הליבור צריכין להסב פניהם לגד הכהנים: **נשים קורא להנים.** כשיש שם שני כהנים לברך שליח ליבור כשגמר ברכת הודאה קורא אותן כהנים והן הופכין פניהן שהיו הפוכין לגד התיבה להתפלל (ג) דהא אמרינן לקמן (ט) יהי רצון מלפניך שתהא ברכה זו כו': **אמור להם.** מקרא דלהם נפקא לן ששליח ליבור מזהיר אותן לברך: **להן קורא להנים.** אם שליח ליבור כהן הוא קורא ומזהיר את חבריו העומדים לפניו להחזיר פניהם ולברך את ישראל ואם ישראל הוא אינו קורא כהנים:

משלהם

ונאמר להלן אלה יעמדו לברך. תימה אדרבה אימא ונאמר להלן ואכלת ושבעת וברכת מה להלן בכל לשון כדאמר לעיל (דף לג.) וי"ל דמסתברא ליה טפי למילף ברכת כהנים מברכת הר גריזים דשתיהן מפורש בתורה דהברכות עצמן נמי מפורשות שהיה היפך הקללות המפורשות אדור המים לברכה אבל לשון ברכת המזון אינה מפורשת בתורה: **ורבי** יהודה אומר הרי הוא אומר בה. אבל לרבנן לא משמע להו עיכובא כה אלא ככה:

קשיא ליה לר' יונתן. אינו לשון פי' הברייתא אלא לשון פי' הגמרא וה"ג לה בסיפרי ר' יונתן אומר אי מה להלן וכו': **וכתיב** כל הימים. תימה אכתי עבודת יחיד מהיכא לן דאיתרבי דאיכא נשיאות כפים והא בכל הימים איכא נמי עבודת צבור כגון תמיד ונראה דודאי לדברי הכל איימעיט עבודת יחיד מנשיאות כפיס ור' יונתן נמי אגב שיטפיה נקט ליה ולא הוה נשיאות כפיס בכל יום אלא בעבודת תמיד כדתנן בפ"ה דסדר תמיד (דף לב:) דלאחר שנתנו איברים על גבי כבש ומלחוס ירדו ובאו להן ללשכת הגזית אמר להן הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו קראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת הכהנים והוא הדין במוספין ובתמיד של בין הערבים:

ואיתקש ברכה לשירות. לעיל קאי דקאמר מקיש בניו לו אימא לענין שירות דוקא איתקוש להכי קאמר כיון דאיתקוש לשירות הוא הדין לברכה דהא איתקוש ברכה לשירות: **או אינו אלא בכינוי.** רבינו הלל פי' בסיפרי בכינוי כגון אל אלהים צבאות ולא מסתבר דהיכי מיסק אדעתא לשבושי קרא למימר יברכך אלהים במקום שם בן ארבע אותיות אלא בכינוי יש לומר בקריאתו באל"ף דל"ת: **הרי** הוא אומר בכל המקום **אשר אבא אליך וברכתיך.** הכי תני בסיפרי בכל מקום אשר אני נגלה שם תהא מזכיר את שמי והיינו דקתמתמה הכא בכל מקום ס"ד וכי בכל מקום אשר אני מצוה שמי להזכיר דהיינו אפילו בגבולין תברכו דבכל מקום אשר אבא אליך משמע אני בעצמי שיהא שם גילוי שכינה אלא מקרא מסורס הוא בכל מקום אשר אבא אליך שאני נגלה שם שם אני מצוה להזכיר שמי המיוחד לי והיינו דוקא בבית הבחירה והיינו דקתני בסיפרי בכל מקום אשר אני נגלה שם תהא מזכיר את שמי ונראה דמזה הטעם נמנעו הכהנים לברך בשם המיוחד משמת שמעון הצדיק כדאמרי' בפרק טרף בקלפי (יומא דף לט:) לפי שלא זכו שוב לגילוי שכינה ונראה לר"י כהן שצריך ברכת כהנים בישיבה לא עשה ולא כלום הואיל ואיתקוש ברכה לשירות וגבי שירות אמר בפ"ב דזבחים (דף כג:) דיושב מחלל עבודה הילכך אף כאן צריך לחזור ולברך מעומד: **או אינו אלא בלחש.** תימה לר"י אמאי לא נפקא לן מיניה מג"ש דברכה ברכה מהר גריזים מה להלן בקול רם אף כאן בקול רם ומצינו למימר דלא איצטריך אלא לר"י דלא יליף ליה מגזירה שוה אלא מכה: **לשנים** קורא בהנים. בירושלמי פרק אין עומדין אמר רב חסדא צריך שיהא החזן ישראל רב נחמן בר יצחק אומר אם היה כהן א' אומר כהן שנים אומר כהנים אמר רב חסדא אפי' כהן קורא כהנים אלא לאותו השבט: כל

כתבו ובמדינה בכינויו [א]במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן [ב]ובמקדש על גבי ראשיהן [ג]חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ ר' יהודה אומר אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ שנאמר [1]וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם: **גמ'** תנו רבנן [2]כה תברכו [ד]בלשון הקודש אתה אומר בלשון הקודש או אינו אלא בכל לשון נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן [3]אלה יעמדו לברך את העם מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש רבי יהודה אומר אינו צריך הרי הוא אומר כה עד שיאמרו בלשון הזה תניא אידך כה תברכו [ה]בעמידה אתה אומר בעמידה או אינו אלא אפי' בישיבה נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך מה להלן בעמידה אף כאן בעמידה ר' נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר [4]לשרתו ולברך בשמו מה [ו]משרת בעמידה אף מברך בעמידה ומשרת גופיה מנלן [ז] דכתיב [5]לעמוד לשרת תניא אידך כה תברכו בנשיאות כפים אתה אומר בנשיאות כפים או אינו אלא שלא בנשיאות כפים נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן [6]וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם מה להלן בנשיאות כפים אף כאן [ז]בנשיאות כפים קשיא ליה לר' יונתן אי מה להלן כהן גדול וראש חודש ועבודת צבור אף כאן כהן גדול וראש חודש ועבודת ציבור ר' נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר [5]הוא ובניו כל הימים מקיש בניו לו מה הוא בנשיאות כפים אף בניו בנשיאות כפים וכתיב כל הימים ואיתקש ברכה לשירות ותניא אידך כה תברכו את בני ישראל [ח]בשם המפורש אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכינוי ת"ל [7]ושמו את שמי שמי המיוחד לי יכול אף בגבולין כן נאמר כאן ושמו את שמי ונאמר להלן [8]לשום את שמו שם מה להלן בית הבחירה אף כאן בבית הבחירה רבי יאשיה אומר אינו צריך הרי הוא אומר [9]בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך בכל מקום ס"ד אלא מקרא זה מסורס הוא בכל מקום אשר אבוא אליך וברכתיך שם אזכיר את שמי והיכן אבוא אליך וברכתיך בבית הבחירה שם אזכיר את שמי בבית הבחירה תניא אידך כה תברכו את בני ישראל אין לי אלא בני ישראל גרים נשים ועבדים משוחררים מנין ת"ל [2]אמור להם לכולהו תניא אידך כה תברכו [ט]פנים כנגד פנים אתה אומר פנים כנגד פנים או אינו אלא פנים כנגד עורף ת"ל אמור להם כאדם האומר לחבירו תניא אידך כה תברכו [י]בקול רם או אינו אלא בלחש ת"ל אמור להם כאדם שאומר לחבירו אמר אביי [יא] [יב]נקטינן לשנים קורא כהנים ולא' אינו קורא כהן שנא' אמור להם לשנים ואמר רב חסדא נקטינן כהן קורא כהנים ואין ישראל קורא כהנים שנאמר אמור להם אמירה

משלהם

ברכה לשירות וגבי שירות אמר בפ"ב דזבחים (דף כג:) דיושב מחלל עבודה הילכך אף כאן צריך לחזור ולברך מעומד: **או אינו אלא בלחש.** תימה לר"י אמאי לא נפקא לן מיניה מג"ש דברכה ברכה מהר גריזים מה להלן בקול רם אף כאן בקול רם ומצינו למימר דלא איצטריך אלא לר"י דלא יליף ליה מגזירה שוה אלא מכה: **לשנים** קורא בהנים. בירושלמי פרק אין עומדין אמר רב חסדא צריך שיהא החזן ישראל רב נחמן בר יצחק אומר אם היה כהן א' אומר כהן שנים אומר כהנים אמר רב חסדא אפי' כהן קורא כהנים אלא לאותו השבט: כל

ה) [פירושו תמצא בכרש"י עירובין ה. ד"ה והתמר], ו) [ויקרא ט.], ז) [שמות מ:], ח) [ב"ק סב:], ט) [דף לט.],

תורה אור השלם

1. וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֶּרֶד מַעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים: ויקרא ט כב
2. דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם: במדבר ו כג
3. אֵלֶּה יַעֲמֹדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִים בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן: דברים כז יב
4. בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְיָ אֶת שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת אֲרוֹן בְּרִית יְיָ לַעֲמֹד לִפְנֵי יְיָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשִׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: דברים י ח
5. כִּי בוֹ בָחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם יְיָ הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים: דברים יח ה
6. וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֶּרֶד מַעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים: ויקרא ט כב
7. וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם: במדבר ו כז
8. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לִשְׁכָּנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה: דברים יב ה
9. מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ אֶת צֹאנְךָ וְאֶת בְּקָרֶךָ בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: שמות כ כ

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ואיתקש וכו' בשמו הס"ל ואח"כ מ"ה בשם המפורש בשם המיוחד: (ב) ד"ה לשנים וכו' להתפלל הא דאמרי' וכו' זו כו'. נ"ב ס"א ואינו בכלל ברכה הא דאמרינן כה תברכו פנים בפנים:

גליון הש"ם

גמ' דכתיב לעמוד לשרת. מה דקשה הא בתוהו קרא עצמו בפ' עקב כתיב לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו. עי' בספר זת לענן פ' עקב ובתשובת שבות יעקב מ"ב סי' ח'. ובסמ"ג מ"ע מצוה כ' כתב להיתר וכ' נתן נפקא ליה עמידה מדכתי' לעמוד לשרתו ולברך בשמו עכ"ל וע"ע ועי' תוספות מנחות דף קט ע"א ד"ה לא:

מוסף רש"י

נקטינן. מסורת מתבותיו, מנהג מרבותיו (ערובין ה.).

עין משפט נר מצוה

לב א מיי' פי"ד מהל' תפלה הלכה ג סמג עשין נ טוש"ע א"ח סי' קכח סעיף יב [וברב אלפס פרק הקורא את המגילה דף רעד. וברא"ש שם סימן י"מ]:
לג ב ג מיי' שם ה"ג ט:
לד ד ה מיי' שם הלכה יא ומסג שם טוש"ע שם סעיף יד [ועוד אלפס שם ובא"ש שם]:
לה ו מיי' פ"ה מהל' ביאת מקדש הלכה טז יז:
לו ז ח מיי' פי"ד מהל' נשיאות כפים הלכה י יא [טוש"ע שם סעי' יד]:
לז ט מיי' שם הל' ג [יא]
יט סמג עשין כ טוש"ע א"ח סי' קכח סעיף י:
לח י מיי' שם הלכה יא טור ש"ע שם סעיף יד:
לט כ מיי' שם הלכה ח טוש"ע שם סעיף י:

תוספות שאנץ

מה משרת בעמידה אף מברך בעמידה י"מ דכהן בעל תשובה ראוי הוא לדונן ולא מקשי' ליה לפסול עבודה דכהן שנשתמד דכתיב לא יקרב אלי לשרתני ותנן בפ' בתרא דמנחו' כהנים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו בירושלם הא בנוב וגבעון מותרין וכ"ש בזמן הזה לדונן ואמרי' נמי התם הרי אלו כבעלי מומין ולא מצינו בשום מקום שבעל מום שפסול לדונן אלא א"כ היו מומין שבגלוי שהעולם מסתכלין בו. אף בניו בנשיאות כפים ולא תקשי תו שכן כהן גדול דאין משיבין על ההיקש וכתיב כל הימים ואל תקשי לך תו ראש חדש ועבודת צבור ל"ה: לשנים קורא כהנים פ"ה כשיש שם שני כהנים לברך שליח צבור כשגמר ברכת הודאה (עד חוץ מבית הכנסת) ל"ה:

כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה. ירושלמי במסכת נזיר פרק כהן גדול מהו שיטמא אדם לנשיאת כפיים אחוי דר' אבא בר כהן אמר קמיה ר' יוסי בשם ר' אחא מטמא כהן לנשיאת כפיים שמע ר' אחא ואמר אנא לא אמרי ליה כלום חזר ואמר לו דילמא לא שמע מיניה אנא כיון דאמר ר' יהודה בר פזי בשם ר"א כל כהן שעמד בבהכ"נ ואינו נושא את כפיו עובר בעשה וסבר למימר שמצות עשה דוחה למצות ל"ת אמר אנא לא אמרית ליה אייתויה ואנא מלקי ליה [ר' אבוה הוי יתיב ומתני בני כניסתא דקיסרין והוי תמן מיתנא ואתא עונתא דנשיאת כפיים ולא שאלון ליה] אתא עונתא דמיגלא ושאלון ליה אמר להון על נשיאות כפיים לא שאילתון לי ועל מילגא אתון שאלון כד שמעון כן הוה כל חד וחד מנהון משמט גרמיה וערק:

הא דסליק לפרקים. ה"א אי לא סליק אנא דמחזיק נפשיה ע"י מתנות כהונה כמו שאמר בפרק הזרוע (חולין דף קלג.) אמר אביי מריש הוה חטיפנא מתנתא וכו' עד משקל נמי לא שקילנא לבר ממעלי יומא דכיפורי לאחזוקי נפשי בכהני ולפרום ידיה אנסי ליה עידניה: **הא** דאנסי הא דלא אנסי. בסוף מסכת ר"ה (דף לה.) אמרי' דדוקא הני שבשדות אנסי אבל הני דקיימי במתא לא אנסי: **מחיצה** מאי. י"ל דדוקא בדלא אנסי קמבעיא ליה אבל בדאנסי פשיטא דמי גרע מאחיסה שבשדות וא"ת אי לא אנסי אמאי עדיפי מעט שאחורי הכהנים בלא הפסק מחילה י"ל עם שאחורי הכהנים מרגלין בעצמן כאילו אין הברכה משובה בעיניהם דכתיב אמור להם פנים כנגד פנים והן עומדים אחורי ערף אבל בהפסק מחילה כיון דלא קיימי אחורי ערף לאו מילתא היא דלא חזינן דקפיד קרא בהכי. מהיות דסוף מס' ר"ה (דף לה.) משמע דה"ה לתפלה והכי משמע נמי בפרק כילד צולין (פסחים דף פה:) תתן אבר שיצא מקצתו לחוץ מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ אמר רב וכן לתפלה ופליגא דר' יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אפי' מחילה וכו' מדקא פשיטא סתמא דגמ' ממילתא' דריב"ל ש"מ דקיימא

מ א מיי' פי"ד מהל' נשיאות כפים הל' ח סמג עשין כ טוש"ע א"ח סי' קכח סעיף י:

מא ב מיי' שם פט"ו הל' יג [עור או"ח סי' קכח] [וברב אלפס פרק הקורא את המגילה דף רעד. וברא"ש שם סימן כנ]:

מב ג מיי' שם סמג שם טוש"ע א"ח סי' קכח סעיף ב:

מג ד ה מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעיף ח:

מד ו מיי' שם הל' י סמג שם טוש"ע שם סעיף כ:

מה ז מיי' שם פט"ו הל' ט סמג שם טוש"ע שם סעיף כה:

מו ח ט מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעי' כד:

מז י מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סעי' כה:

מח כ מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעיף כד וסימן נה סעיף כ:

ל [מיי' פ"י מהל' פרה אדומה הל' ז]:

תוספות שאנץ

ת"ש דא"ר יהושע בן לוי אפי' מחיצה ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמי' וקשה דלענין מה מיירי אי לענין צירוף קשה מדאמרי' פרק כל גגות ציבור בקטנה ויחיד בגדולה אין מצטרפין וא"כ פליג עליה דר' יהושע בן לוי ואי לענין לצאת בו ידי חובתו א"ר יהושע בן לוי דאפי' מחיצה ברזל וכו' אבל לעולם אינו מצטרף וא"כ הכי קאמר רב התם וכן בתפלה פרק אין צולין גבי פסח הנאכל בחבורה מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ אגף היינו משקוף ואמר רב עלה וכן לתפלה והיכי קאמר רב שלא יצא ידי חובתו והתנן היה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כוון לבו יצא ופר"י דהתם עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול ג) מודה דיצא ידי חובתו אבל לענין דבר שבקדושה צריך כגון קדיש וברכו וקדושה לדין זה אמר רב דמפסקת:

ג) ל"ל דלא בעי עשרה שפיר יל"ת אבל לענין דבר שבקדושה צריך עשרה כגון וכו'.

משלהם תהא. אזהרה זו הכהנים יזהירו: **ושמו את שמי.** תלה הכתוב הדבר בהן להיות ברכה זו שימת שמו על עמו ולא עשאה צורך ישראל אלא צורך מקום: **ואברכה מברכיך.** דאילו ואני אברכם אישראל קאי כר"ע דאמר בחלו טריפות (חולין דף מט.) למדנו ברכה לישראל מפי הכהנים מפי הגבורה לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר הכהנים מברכים את ישראל והקב"ה מסכים על ידם: **לפרקים.** בחגים ובמועדים: **שאינו עולה בעבודה.** קודם שיסיים שליח לבור רגלה צריך לעלות על הדוכן: **וירד מעשות.** אלמא בעוד עבודה בידו בירך ואח"כ וירד מעשות אלמא השתא הוא דגמר: **מעיקרא הוו עקרי כרעייהו.** ממקומן בעבודה אבל רחוק היה מקומן מן הדוכן ולא מטו עד דגמרה ברכת העבודה: **ותנן נמי.** בברכות אם הבטחתו כו'. ריש"א הכי איתא העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו שלא תיטרף דעתו בשובו לתפלתו ולא ידע להתחיל מיד בשיש שלום ואם הבטחתו שהוא מלומד בדבר ולא תטרף דעתו נושא את כפיו וחוזר לתפלתו: **רשא.** ליישא את כפיו: **והא לא עלה בעבודה.** אלא דעקר פורתא וש"מ סגי בהכי שעוקר מעט רגליו לילך לצד הדוכן בעבודה: **לברך.** בהמ"ז: **לטוב עין.** שונאי בלע וגומלי חסד בממונן: **מכירין בצרי עין.** ואין אוכלים משלהם: **כי חנם מזורה הרשת.** לעיל מייה משתעי בצרי עין נאמרה לדם וגו' כל הון יקר ונמצא וגו'. כי חנם מזורה הרשת לשון יזורה על נוהו גפריתא. כך דרכם של ציידים לזרות חטים ושעורים ברשתם כדי שיבואו העופות לאכול ואלו לרי העין חנם מאבדין מזונות שזורין ברשתם בעיני כל בעל כנף שאף הן מכירין בהן ואין נהנין ממזונותיהן: **כי כמו שער בנפשו.** שער זה על כרחנו לשון פעל הוא ונקודתו מוכחת עליו שחציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה כאילו זה האוכל מירר והשעיר בנפשו של לר עין וכך הוא לשון כתאנים השועים (ירמיה כט). ומנחם בן סרוק פירשו לשון שיעור תמיד הוא משער כמה יאכל זה ועד מתי: **ופטרנוהו בלא מזונות.** כלומר למזונות הולרך ולא היה לו ולאה אחד נושא מזונות ובא לחוטפם ממנו לאונס רעבון ועמד זה עליו והרגו: **בלא לוייה.** חבורה שילך עמהם: **שבשדות.** דאנסי במלאכתן ואין יכולין לבא: **דלא אנסי.** העומדין בבהכ"נ אחורי הכהנים לא אנסי אלא שאין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבא לפני הכהנים להיות מתברכים פנים כנגד פנים כדת הלכך אינם בכלל ברכה כדאמרי' כה תברכו פנים כנגד פנים: **מכירא דשחורי.** לשון בירה. שחורי מקום: **אשתייר בי עשרה.** מקצתן עולין לדוכן והעשרה עוין אמן. לא אשתייר בי עשרה לא חשיב לברכה לחודייהו הילכך כולן עולין ומברכין לאחיהם שבשדות: **אריבי בחפי גולי לא מפסקי.** בין כהנים מהיות בכלל ברכה דאם כן אין לדבר סוף: והזה

משלהם תהא והילכתא כוותיה דאביי אולית הילכתא כוותיה דרב חסדא: (סימן מתאו"ה לברכ"ה דוכ"ן בעבוד"ה כו"ם מכי"ר נהנ"ה בעגל"ה): אמר ר' יהושע בן לוי מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים שנאמר [1] ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ואמר רבי יהושע בן לוי [2] כל כהן שמברך מתברך ושאינו מברך אין מתברך שנאמר [2] ואברכה מברכיך ואמר ר' יהושע בן לוי [ו] [3] כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי רב אמר חוששין שמא בן גרושה או בן חלוצה הוא ולא פליגי הא דסליק לפרקים הא דלא סליק לפרקים ואמר ר' יהושע בן לוי [ד] כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה שנאמר [3] וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה איני והא ר' אמי ורבי אסי סלקו רבי אמי ורבי אסי מעיקרא הוו עקרי כרעייהו ממטא לא הוה מטו התם וכדתני ר' אושעיא [ה] לא שנו אלא שלא עקר את רגליו אבל עקר את רגליו עולה [ז] ותנן נמי [ו] אם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי והוינן בה הא לא עקר אלא דנד פורתא הכא נמי דעקר פורתא ואמר ריב"ל אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר [4] טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל אל תיקרי יבורך אלא יברך ואמר ר' יהושע בן לוי מנין שאפי' עופות מכירין בצרי העין שנאמר [5] כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף ואמר רבי יהושע בן לוי כל הנהנה מצרי העין עובר בלאו שנאמר [6] אל תלחם את לחם רע עין וגו' כי כמו שער בנפשו כן הוא אכול ושתה יאמר לך וגו' רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני לאוין אל תלחם ואל תתאו וא"ר יהושע בן לוי אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי העין שנאמר [7] וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה וכי [ח] על לבנו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים הם אלא לא בא לידינו ופטרנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות לא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה אמר אדא א"ר שמלאי [ט] בית הכנסת שכולה כהנים כולן עולין לדוכן למי מברכין אמר ר' זירא לאחיהם שבשדות איני [י] והתני אבא בריה דרב מנימין בר חייא [יא] עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה לא קשיא [יב] הא דאנסי הא דלא אנסי והתני רב שימי מבירתא דשיחורי בית הכנסת שכולה כהנים מקצתן עולין ומקצתן עונין אמן לא קשיא [יג] הא דאשתייר בי עשרה הא דלא אשתייר בי עשרה גופא תנא אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה פשיטא אריבי באפי גוצי לא מפסקי תיבה לא מפסקא מחיצה מאי ת"ש [יד] דאמר רבי יהושע בן לוי [ב] אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים איבעיא להו צדדין מהו אמר אבא מר בר רב אשי ת"ש דתנן [ל] נתכוון [מ] להזות לפניו

והזה

מסורת הש"ס

1. וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם: במדבר ו כז
2. וְאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה: בראשית יב ג
3. וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֶּרֶד מַעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים: ויקרא ט כב
4. טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ כִּי נָתַן מִלַּחְמוֹ לַדָּל: משלי כב ט
5. כִּי חִנָּם מְזֹרֶה הָרֶשֶׁת בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל כָּנָף: משלי א יז
6. אַל תִּלְחַם אֶת לֶחֶם רַע עָיִן וְאַל תְּתָאֵו לְמַטְעַמּוֹתָיו: כִּי כְּמוֹ שַׁעַר בְּנַפְשׁוֹ כֵּן הוּא אָכֹל וְשְׁתֵה יֹאמַר לָךְ וְלִבּוֹ בַּל עִמָּךְ: משלי כג ו-ז
7. וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: דברים כא ז

מוסף רש"י

אם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו. כלומר אם בטוח הוא שאין דעתו מטורפת מאימת הכבוד (ברכות לד.). **לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות.** וכיינו שפטרנוהו בלא מזונות והולכך לנקטם את הכריות ועל ידי כך נהרג (לקמן מז:). **והנחנוהו בלא לוייה.** ידידי בלא חבורה, וכיינו ועיינו לא לאו (שם). **עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה.** ואע"פ שעם שבשדות בכלל ברכה, הני דאנסי למיתי קמי כהנים ויפנו הכהנים אליהם ויברכום וחס לא בא, אינן בכלל ברכה (ר"ה לה.). **אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.** שאין הפסק לפני המקום, שהכל גלוי וידוע לפניו ואין אמיתה לפניו (פסחים פה:).

ו) [מנחות מד.], ז) ברכות לד., ח) לקמן מה:, ד) ר"ה לה., ה) פסחים פה:, ו) פרה פרק יב מ"ב, ז) [מיוב יח], ח) [לעיל ע"ח], ט) רש"ל,

תורה אור השלם

ו) [מנחות מד.], ז) ברכות לד., ח) לקמן מה:, ד) ר"ה לה., ה) פסחים פה:, ו) פרה פרק יב מ"ב, ז) [מיוב יח], ח) [לעיל ע"ח], ט) רש"ל,

ט) ל"ל דלא בעי עשרה שפיר יל"ת אבל לענין דבר שבקדושה צריך עשרה כגון וכו'.

והזה לאחריו. ואף שם היו כלים הצריכין הזאה: **הזאתו פסולה.** דבעינן כוונה לטהרה כדכתיב (במדבר יט) והזה הטהור על הטמא שיהא מתכוין לו: **על הצדדין שבפניו.** לצדדין שיש ממנו ולהלן ולא לצדדין שישנו ממנו ולאחור. והכי נמי העומדין בצדדין של כהן הימנו ולהלן בכלל ברכה הן דכלפניו דמי אבל של אחר הימנו אע"פ שאינן אחריהן ממש כלאחריו דמי: **ובפתחו.** וכשהתחיל. ובגזרא כתיב: **עמדו.** שתקו: **שלא נטל ידיו.** לפני עלותו לדוכן: **במה הארכת ימיס.** איזה זכות בידך שהארכת ימיס: **קפנדריא.** לקצר דרכו דרך בהכ"נ ליכנס בפתח זה ולצאת כנגדו. ולשון קפנדריא מפרש בברכות (דף סב:) אדמקיפנא אדרי איעול בהא עד שאני מקיף סביב השורות הללו אכנס בזה ואקצר דרכי ודרי שורות בתים: **ולא פסעתי על ראשי עם קודש.** שהיו יושבים התלמידין בבית המדרש על גבי קרקע והמהלך ביניהם כשהן יושבין ונכנס לישב במקומו מרחיב פסיעותיו בעל כרחו והוא לשון מפסע (ג) וגרשה כמפסע על ראשיהם לפיכך צריך להקדים או יסב לו מבחוץ: **ולא נשאתי כפי לברך.** שכהן היה: **בלא ברכה.** ברכה דמפרש ואזיל מאי מברך: **וכי עקר ברעיה.** בעבודה למיסק והוא מחזיר פניו כלפי תיבה מאי אמר: **וכי מהדר אפיה מליבורא.** כשגומר ברכותיו מחזיר פניו לצד התיבה עד שיגמור שליח צבור המברך את עמו ישראל בשלום:

מה

א) והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזאתו פסולה לפניו והזה על צדדין שבפניו הזאתו כשרה אמר רבא בר רב הונא ב) כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה שנאמר [1] ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנא' [2] והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד ר' זירא אמר רב חסדא מהכא [3] ואזני כל העם אל ספר התורה ואמר ר' יהושע בן לוי ג) כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שנאמר [4] שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ד) שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע במה הארכת ימים אמר להן מימי לא עשיתי בית הכנסת קפנדריא ולא פסעתי על ראשי עם קודש ולא נשאתי כפי בלא ברכה מאי מברך אמר רבי זירא אמר רב חסדא ה) אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה כי עקר כרעיה מאי אמר ו) יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל לא יהא בה מכשול ועון וכי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש ז) רבונו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה

דקיימא לן כוותיה וכמדומה דהכי פסק רבינו חננאל דבכל דוכתא קי"ל כר' יהושע בן לוי ומקשה מפ' כל גגות (עירובין דף נב.) דיתיב ר' זירא ורבה בר רב חנן ויתיב אביי גבייהו ויתבי וקאמרי שמע מינה מממתני' דיורי גדולה בקטנה ואין דיורי קטנה בגדולה וכו' עד לצור בגדולה ושליח לצור בקטנה יוצאין ידי חובתן לצור בקטנה וש"ל בגדולה אין יוצאין ידי חובתן תשעה בגדולה ואי' בקטנה מצטרפין תשעה בקטנה ואי' בגדולה אין מצטרפין וה"ה גדולה בגדולה דליכא למימר דיורי גדולה בגדולה אלמא לענין תפלה לא אמר אפילו מחיצה של ברזל אין מפסקת וגרשה דלא דמי דהיכא דאיכא עשרה בגדולה ושליח לצור עמהן ואחד בגדולה כיוצא בה מתוך שמוצא בני הגדולה יוצא גם זה שבאחרת כה"ג אמרינן דוקא אפילו מחיצה וכו' שהרי מוצא אפילו אחיו שבשדות כדאיתא במסכת ראש השנה (דף לה.) אבל היכא דצריך לצרופיהו ודאי לא מצטרפי וההיא דפ' אין עומדין (ברכות דף נב:) דא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהן שבשמים לא שייכא להכא ההיא אמר לגבי הא שאין תפלתן מקובלת כמו בזמן שבהמ"ק קיים מיהו לענין זה אין מפסקת אם יתברכו הצבור ע"י ברכת כהנים שעמהן בבית הכנסת או יוצא ש"ל ידי חובתן עמהן דכלפי אבינו שבשמים לא תלי בהפסק מחילה:

והזה על הצדדין שבפניו הזאתו

מט א מיי' פ"י מהל' פרה אדומה הל' ז:
נ ב מיי' פי"ב מהל' תפלה הל' ט סמג עשין כה טוש"ע א"ח סימן קמו סעיף ב:
נא ג מיי' פט"ו מהל' נ"כ הל' ה סמג עשין כ טוש"ע א"ח סימן קכח סעיף ו:
נב ד מיי' שם פי"ל הלכה יב סמג שם טוש"ע שם סעיף יא:
נג ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:
נד ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף טו:

תוספות שאנץ

כיון דנפתח ספר תורה אסור לדבר אפי' בדברי תורה. פי' רשב"ם אבל אי מהדר אפיה ליתי לן בה דאמר פ"ק דברכות רב ששת מהדר אפיה וגרים. ואינו נראה לר"ת דא"כ היה ליה לתלמודא לאיתויי הא דרב ששת ולומר שמותר בזה הענין. על כן נראה לי דרב ששת ג) לא פליג דבדבר הלכה שרי:

ג) ל"ל דרב ששת פליג וס"ל דלדבר הלכה שרי.

תורה אור השלם

1. וַיִּפְתַּח עֶזְרָא הַסֵּפֶר לְעֵינֵי כָל הָעָם כִּי מֵעַל כָּל הָעָם הָיָה וּכִפְתְחוֹ עָמְדוּ כָל הָעָם:
נחמיה ח ה
2. וְהוֹחַלְתִּי כִּי לֹא יְדַבֵּרוּ כִּי עָמְדוּ לֹא עָנוּ עוֹד:
איוב לב טז
3. וַיִּקְרָא בוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמַּיִם מִן הָאוֹר עַד מַחֲצִית הַיּוֹם נֶגֶד הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַמְּבִינִים וְאָזְנֵי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה:
נחמיה ח ג
4. שָׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְיָ:
תהלים קלד ב

הגהות הב"ח

(ג) רש"י ד"ה ולא פסעתי וכו' לשון מפסע ואזיל וגרשה. נ"ב עי' פ' מלות תלויה דף קה ע"ב:

מוסף רש"י

קפנדריא. מקצר היולכו דרך בית הכנסת (מגילה כז:). **ולא פסעתי על ראשי עם קודש.** כשהיו התלמידים בבית המדרש על גבי קרקע, ההולך על גבי מסיבתן ליכנס למקומו, גרשה כפופע על ראשי העם (שם). **ולא נשאתי כפי.** לברכת כהנים, לפי שהכהנים צריכין לברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו (במצותיו וצונו) בקדושתו של אהרן (שם).

מה

ב) מגילה כ:, ג) [וע' תוס' ברכות ח. ד"ה רב ששת], ג) [דף טו.], ד) בס"א: כהן שהשמר, ה) בס"א נוסף: בשמדותן, ו) [סנהדרין קג.], ז) [קידושין כ:], ח) בס"א: כומר,

---

1) ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה וכפתחו עמדו כל העם: נחמיה ח ה
2) והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד: איוב לב טז
3) ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים והמבינים ואזני כל העם אל ספר התורה: נחמיה ח ג
4) שאו ידכם קדש וברכו את יי: תהלים קלד ב

ד) ל"ל דרב ששת פליג וס"ל דלדבר הלכה שרי:

נה א מיי׳ פי״ד מהל׳ נזירות כפיס הל׳ ו סמג עשין כ טוש״ע א״ח סימן קכח סעיף טז:
נו ב ג ד ה מיי׳ שם הלכה ה טוש״ע שם סעיף יח:
נז ו ז מיי׳ שם הלכה ו טוש״ע שם סעיף טז:
נח ח ט מיי׳ פי״ב מהל׳ תפלה הלכה ו סמג עשין כה טוש״ע א״ח סימן קמא סעיף ה:
נט י כ מיי׳ שם הלכה יא סמג שם טוש״ע א״ח סי׳ קמה סעיף ח:
ס ל מיי׳ שם הל׳ יג סמג שם טוש״ע א״ח סימן רפד סעיף ה:
סא מ מיי׳ שם סמג שם טוש״ע א״ח סימן קמז סעיף ז וסי׳ רפד סעיף ו:
סב נ טוש״ע א״ח סימן קמח:
סג ס ע מיי׳ פי״ג מהל׳ תפלה הלכה כד סמג עשין כה טוש״ע א״ח סי׳ קמט:

תוספות שאנץ

אין הכהנים רשאין לכוף קשרי אצבעותיהם. פ״ה שכופפין אותן וכו׳. עד שיכלה אמן מפי הצבור: אין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה בצבור. פ״ה שהיה דרכם להביא ספר תורה מבית אחר שמשתמר לבית הכנסת ופורסין בגדים נאים סביב התיבה ומניחין אותה בתוכה וכשיוצאין משם ונוטלין ספר תורה להוליכו לבית המשתמר לא יפשיטו הבגדים בפני הצבור שטורח הצבור לעכב שם עם ספר תורה אלא מוליך ספר תורה והעם יוצאין אחריו ואחר כך בא ומפשיט התיבה:

עד שיכלה אמן מפי הצבור. פירש ר״י אע״ג דאמרינן בפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מז.) אין הבולע רשאי לבלוע עד שיכלה אמן מפי העונין ואמר רב חסדא מפי רוב העונין דכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה מיהו לענין ברכת כהנים כיון דמשום לשמוע הוא לא משתמע כל זמן שעונין דהוו להו תרי קלי קולות העונין וקול כהנים המברכים ולא משתמעי ואי תקשי לדברי הרב א״כ לא ישאו שנים כפיהם דהא אמרינן בפ״ג דמגילה (דף כא.): בתורה אחד קורא ואחד מתרגם וקתני סיפא דאפי׳ שנים בנביא אין קורין וטעמא מפרש בירושלמי דפרק אין עומדין משום שאין שני קולות נכנסין באוזן אחד ואנן אומרים לעיל לשנים קורא כהנים אלא מאי איתא לך למימר ברכות איידי דחביבי להו יהבו דעתייהו ומשתמעי תרי קלי כדאמר גבי מגילה קראוה שנים יצא גבי אמן נמי יהבי דעתייהו ולישתמע תרי קלי תרין דלא דמו תרי קלי וקורין דבר אחד לתרי קלי שקורין שני דברים כגון אמן והני ברכות כדתנן בפרק ראוהו ב״ד (ר״ה כו:) שופר של ר״ה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב וב׳ חצוצרות משתי לדיו שמצות היום בשופר ופריך בגמ׳ (שם כז.) ותרי קלי מי משתמעי והתניא זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע ע״כ היכא דהקולות משונות כגון קול אחד זכור והשני שמור אין האוזן יכולה לשמוע כלל וקול שופר וקול חצוצרות י״ל דאין משונין להכי מסיק התם דמשתמעי איידי דחביבי אי נמי בעי דלישמעי נמי הברכה הני דמאריכין באמן אע״פ שטועין וכל שעה שהן בעצמן עונין אין שומעין קול חבריהם ותפוס לשון אחרון דהא מסיק התם תרי קלי מחד גברא לא משתמעי כגון זכור ושמור מפי הגבורה מתרי גברי משתמעי משמע אפי׳ דומיא דזכור ושמור איידי דחביבי וקול שופר וקול חצוצרות תרי קלין משונין זה מזה דומיא דזכור ושמור ומשתמעי איידי דחביב: **במנחתא** דתעניתא מאי אמרי.

אע״ג דפסקינן בפ׳ בשלשה פרקים (תענית ד׳ כו:) כר׳ יוסי דאמר ליכא נזיקות כפיס במנחתא דתעניתא משום דשכיח שכרות ואתי לאחלופי בשאר יומי י״ל הכא אליבא דתמא דמתני׳ דהתם בעי דקתני ד׳ פעמים ביום אי נמי אפי׳ לר׳ יוסי דאמר התם מאחר דקי״ל כר׳ יוסי האידנא מ״מ פרסי כהני יידייהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לסקיעת החמה קפרסי בתפלה כתפלת נעילה דמי: **אם** עונינו ענו בנו. א״ת הני פסוקים דמנחתא מאי הסברת פיס איכא בהו י״ל משום דהיו מתענין על הגרה שלא תבא על הצבור ואמר בפ״ק דתענית (דף יב:) ובפ׳ בתרא דמגילה (דף ל:) דבריבעא בתרא דיומא בעי רחמי דהיינו ממנחה ואילך כדכתיב (עזרא ט) ואני יושב משומם עד מנחת הערב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרע על ברכי ואפרוש כפי אל ה׳ אלקים הלכך התירו למבעי רחמי בעידנא דפרסי יידייהו דעת רבון הוא וענו ליבורא אמן כדמשמע בפ׳ הרואה (ברכות נה:) האי מאן דחזי חלמא ולא ידע מאי חזי ליקו קמי כהני בעידנא דפרסי יידייהו ולימא רבון העולמים חלום חלמתי וכו׳:

בנעילה

מה שהבטחתנו [1] השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו׳ אמר רב חסדא [א] אין הכהנים רשאים לכוף קישרי אצבעותיהן עד שיחזרו פניהם מן הצבור א״ר זירא א״ר חסדא [ב] אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור [ג] ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא [ד] ואין הצבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים [ה] ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור ואמר רבי זירא אמר רב חסדא [ו] אין הכהנים רשאין להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור בשים שלום [ז] ואינן רשאין לעקור רגליהם ולילך עד שיגמור שליח צבור שים שלום וא״ר זירא אמר רב חסדא [ח] אין הצבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא [ט] ואין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הצבור [י] ואין המתרגם רשאי להתחיל בתרגום עד שיכלה פסוק מפי הקורא [כ] ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר עד שיכלה תרגום מפי המתרגם אמר רבי תנחום א״ר יהושע בן לוי [ל] המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי אין [מ] המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ס״ת ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי [נ] אין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה בצבור [ס] מפני כבוד צבור ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי [ע] אין הצבור רשאין לצאת עד שינטל ספר תורה [פ] ויניח במקומו ושמואל אמר עד שיצא ולא פליגי [צ] הא דאיכא פיתחא אחרינא הא דליכא פיתחא אחרינא אמר רבא בר אהינא אסברה לי [2] אחרי ה׳ אלהיכם תלכו בזמן שהכהנים מברכים את העם מה הן אומרים אמר ר׳ זירא אמר רב חסדא [3] ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח וגו׳ ברכו ה׳ כל צבאיו משרתיו עושי רצונו ברכו ה׳ כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה׳ במוספי דשבתא מה הן אומרים אמר רבי אסי [4] שיר המעלות הנה ברכו את ה׳ כל עבדי ה׳ וגו׳ שאו ידיכם קדש וברכו את ה׳ [5] ברוך ה׳ מציון שוכן ירושלים הללויה ולימא נמי [6] יברכך ה׳ מציון דכתיב בההוא עניינא אמר יהודה בריה דר״ש בן פזי מתוך שהתחיל בברכותיו של הקב״ה מסיים בברכותיו של הקב״ה במנחתא דתעניתא מאי אמרי אמר רב אחא בר יעקב [7] אם עונינו ענו בנו ה׳ עשה למען שמך [8] מקוה ישראל מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ וגו׳ למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע וגו׳

בנעילה

מה שהבטחתנו. שתסיים על ידינו כדכתיב ואני אברכם (במדבר ו): לכוף קשרי אצבעותיהם. שפושטין אצבעותיהם כשמברכין ולאחר שגמרו סוגרין אגרוף שלהם כשאר בני אדם. קשרי אצבע הם החליות שכופפין ופושטין בהם: **אין הקורא.** שליח צבור שקורא כהנים שיחזירו פניהם לברך: **אמן.** של ברכת הודאה: **דיבור.** כהנים: **לעקור רגליהם.** מן הדוכן אלא עומדין כפופין לפני התיבה. יש ללמוד מכאן סדר נשיאות כפיס כך הוא עוקר רגליו בעבודה ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון שתהא ברכה כו׳ כדלעיל [ע] ומאריך בה עד שתכלה אמן של הודאה מפי צבור ושליח צבור קורא כהנים אם שנים הם ואם יחיד הוא אינו קורא והוא מחזיר פניו מאליו כדאמר דאמר לעיל (דף לח.) לא׳ אין קורא כהנים [פ] וכשכלה דיבור מפי קורא מברך אשר קדשנו כו׳ ואח״כ מתחילין בברכה וכשכלה אמן אחרון מפי צבור הן מחזירין פניהם וכופפין קשריהם אם רוצים ושליח צבור מתחיל שים שלום והכהנים מתפללין רבש״ע עשינו מה שגזרת עלינו כו׳ ומאריכין בה עד שתכלה ברכה מפי שליח צבור ועוקרין רגליהם והולכין להם: **עד שיכלה אמן.** של ברכת התורה. וכל הני משום דתרי קלי לא משתמעי: **עד שיגלל ס״ת.** במטפחותיו כדי שלא יהו הגוללים טרודים מלשמוע הפטרה מפי המפטיר: **להפשיט את התיבה בצבור.** כל זמן שהצבור בבהכ״נ. שהיה דרכם להביא ס״ת מבית אחר שמשתמר בו לבית הכנסת ופורסין בגדים נאים סביב התיבה ומניחין אותה בתוכה וכשיוצאין משם ונוטלין ס״ת להוליכו לבית המשתמר בו לא יפשיטו הבגדים מן התיבה בפני הצבור שטורח צבור לעכב שם עם ס״ת אלא מוליך ס״ת לביתו ומניחו והעם יוצאים אחריו ואח״כ הוא בא ומפשיט את התיבה: **אילא פיתחא אחרינא.** משנטל ס״ת נלאת דרך פתחו הרולה לצאת בפתח אחר יוצא ואפי׳ לא יצא ס״ת. ליכא פיתחא אחרינא נכון שיצא ס״ת תחילה ולא יצא האדם בפתח לפני ס״ת: **בר אהינא אסברה לי.** חכם ששמו בר אהינא אסברה לי הביני טעמא של דבר: **העם מה הם אומרים.** שירלו מסבירי פנים ומודים לפניו על ברכותיו להרלות שהן נוחות להן: **ברכו ה׳ מלאכיו ברכו ה׳ כל צבאיו ברכו ה׳ כל מעשיו.** שלש מקרלות הן כנגד ג׳ ברכות: **במוספי דשבתא.** שהוא נשיאת כפיס חדש שאינו בחול צריך לחדש את דברי העם: **ברוך ה׳ מציון.** אינו באותו מזמור והיינו דקא פריך וימא יברכך ה׳ מציון דכתיב בההוא עניינא: **במנחתא דתעניתא.** שנושאין בו כפיס מה שאין כן בשאר מנחות משום שברות דדאמרינן במסכת תענית בפ׳ בתרא (דף כו:):

בהזכרת

ע) [ברי״ף וברא״ש בפרק הקורא את המגילה עומד וכן בטור א״ח סי׳ קמט ליתא להך שתי תיבות ויש במקומו וכן גרלה מפרש״י דהכא ד״ה אילא פיתחא וכו׳ אלא היה גרסתם הכי ועיין בב״י ומגלא פרש״י מבואר על דרך זה], ב) [ע״ל],

תורה אור השלם

1. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:
דברים כו טו
2. אַחֲרֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִּירָאוּ וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִּשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַּעֲבֹדוּ וּבוֹ תִּדְבָּקוּן:
דברים יג ה
3. בָּרְכוּ יְיָ מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ: בָּרְכוּ יְיָ כָּל צְבָאָיו מְשָׁרְתָיו עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ: בָּרְכוּ יְיָ כָּל מַעֲשָׂיו בְּכָל מְקֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ:
תהלים קג כ-כב
4. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת יְיָ כָּל עַבְדֵי יְיָ הָעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בַּלֵּילוֹת:
תהלים קלד א
5. בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָם הַלְלוּ יָהּ:
תהלים קלה כא
6. יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
תהלים קלד ג
7. אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָּנוּ יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמֶךָ כִּי רַבּוּ מְשׁוּבֹתֵינוּ לְךָ חָטָאנוּ:
ירמיהו יד ז
8. מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה לָמָּה תִּהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן: לָמָּה תִּהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם כְּגִבּוֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ וְאַתָּה בְקִרְבֵּנוּ יְיָ וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא אַל תַּנִּחֵנוּ: ירמיהו יד ח-ט

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה לעקור וכו׳ וכשיכלה הדיבור מפי הקורא מברכים אשר:

גליון הש״ס

גמ׳ מפני כבוד צבור. מגילה דף כד ע״ב יומא ע ע״א גיטין דף ס ע״ב:

בהזכרת השם. כשהכהנים מזכירין את השם: **פסוקא נקבל פסוקא.** שהכהנים אומרים פסוק ראשון והם אומרים אחד מאלו ובשני היו אומרים את השני ובשלישי את השלישי וכן במוסף וכן במנחה שהרי כולן שלשה שלשה הם: **אינו אלא טועה.** שלא נתקנו לומר אלא לכבוד שם המיוחד המזכר במקדש: **ואינו מסביר פניו.** להראות שברכת רבו משובה לו ועריבה עליו ותגמול לרבו עליו בכך: **אמוריה.** המתרגם לרבים מה שהוא לוחש לו בשעת הדרשה: **לא לריך לדידך.** חכם הוא כמו בעליך: **יקרא דמלכותא.** (ד) שהרי רבי אבהו נשוא פניו בבית המלך כדאמרי' בחגיגה (דף יד.) נשוא פניו כגון ר' אבהו בי קיסר ובסנהדרין (דף יד.) אמר דהוו נפקי אמתתא דבי קיסר לאפיה ומשרין קמיה רבה דעמיה מדברנא לאומתיה: **ותו רבנן אימנו עליה.** ועוד זו מענוותנותו: **דנפישי עליה חובות.** שהיה צריך לנוות: **אמר ר' אבהו אית לן רבה.** חכם גדול וראוי לישב בראש יותר ממני כדי שיושיבוהו בראש ונותנין לו מנות ומעשירין אותו כדי שיהא משוב ושמעו דבריו כדתניא והכהן הגדול מאחיו (ד) גדלוהו משל אחיו (יומא דף יח.): ה"ג **רבי אבהו דרש באגדתא: שמעתתא.** הלכות דינין ואיסור וטהרות: **סידקין.** כלי מלאכות נשים ועניים כגון פלכים מחטין ולינורות: **לא על מוכר סידקים.** בתמיה. מתוך שדמיהם קלים יש להם קונים הרבה. ולהפיס דעתו הוא אומר: **על שאנו מודים לך.** על שנתת בלבנו להיות (ה) (מודים לך) דבוקים בך ומודים לך: **רבי סימאי.** מוסיף הוא. וכן כולם מוסיפין הן על הראשונים: **שמעוני אחי ועמי.** מזהירם היה להתנהג בדרך הבית בגין המקדש: **אם אתם שומעים לי.** להיות שלימים למקום אחיי וחברי אתם. אלמא המלך אימת גבור עליו אם כשרים הם: **עמי אתם.** כבושים תחתי: **נאו משום אימתא דליבורא.** מפני שמסתלקין בגדיו העשויין למדתו בהגבהת ידיו ורגלין סנדליו לגבור והן אין ראוין לראות מפני טיט שעליהן: **דילמא מפסקא רלועה.** וגנאי הוא לעצמו ומתלוצצים עליו כשסנדלו מותרת ויתיב למקטריה וחבריו מברכין ואתי למימר אינו ראוי לנשיאות כפיס והלך ושב לו: וכל

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר. לא ידענא אמאי לא אמר בנעילה דתענית כי היכא דאמר במנחתא דתעניתא דהא משמע בגמרא בפ' בשלשה פרקים (תענית כו:) דבתענית הוה נמי נעילה אבל מוסף לא הוה בהו: **כל האומרם בגבולין אינו אלא טועה.** פירש ר"י אע"ג דאמרי' בפרק הרואה (ברכות נה:) האי מאן דחזי חלמא וכו' דהתם משום סכנה התירו שמא חלוש מסוכן הוא שצריך רפואה דהא אפילו בשבת התירו להתענות תענית חלום. פירש ר"ח הני כולהו רבי חייא בר אבא ורבי חיננא בר פפא ורבי אבהו הילכתא נינהו: **על שאנחנו מודים לך.** בערוך בערך הודאה פירש רב משה ראש ישיבה בן מרנא יעקב דקא מודו לגבור על שליח לגבור אינון סומכין ומאי על שאנו מודים לך על ההודאה דקאמר שליח לגבור וקא ענו אינון אמן בירושלמי פ"ק דברכות איתא נמי רבי אבא ב"ר זבדא בשם רב מודים אנחנו לך שאנו חייבין להודות לך שמך תרגנה שפתי כי אזמרה לך וגו' בא"י האל ההודאות ר' שמואל ב"ר אוניא בשם רבי אחא הודייה ושבח לשמך הגדול לך גבורה לך תפארת יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכנו בתפלתנו ותזקפנו מכפיפתנו כי אתה הוא סומך נופלים וזוקף כפופים מלא רחמים ואין עוד מלבדך בא"י האל ההודאות בר קפרא אומר לך כריעה לך ברכה לך כפופה לך השתחויה כי לך תכרע כל ברך וכל לשון לך תשבע לך ה' הגדולה והגבורה וגו' והעושר והכבוד מלפניך וגו' ועתה ה' אלהינו בכל לב ובכל נפש לך משתחוים כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך בא"י האל ההודאות אמר רבי יודן הנגין אמרי רבנן כולהון ואית דאמר אי דאמר אי אלה אי אלה אי אלה:

שמא תפסוק רצועה בסנדלו. פירש ר"ח שמע מינה דמותר ליכנס בבית הכנסת בסנדל ובמנעל דלא אסרו אלא שלא לעלות לדוכן בסנדל ורבי הביא כמו כן מפרק שלישי דמגילה (דף כד:) האומר איני עובר לפני התיבה בסנדל אף יחף לא יעבור אלמא דאפילו לפני התיבה מותר לעבור בסנדל והכי מסיק בהדיא בפרק הרואה (ברכות דף סג.) אמר רבא מה ביתו אקפנדריא קפיד איים ארקיקה ומנעל לא קפיד איים אף בית הכנסת קפנדריא אסור ורקיקה ומנעל שרי: וכל

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר אמר מר זוטרא ואמרי לה במתניתא (ו) [1] הנה כי כן יברך גבר ירא ה' יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חייך וראה בנים לבניך שלום על ישראל היכן אומרן רב יוסף אמר בין כל ברכה וברכה ורב ששת אמר בהזכרת השם פליגי בה רב מרי ורב זביד חד אמר פסוקא לקבל פסוקא וחד אמר אכל פסוקא אמר להו לכולהו א"ר חייא בר אבא כל האומרן בגבולין אינו אלא טועה אמר רבי חנינא בר פפא תדע דבמקדש נמי לא מיבעי למימרינהו אכלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין א"ר אחא בר חנינא תדע דבגבולין נמי מיבעי למימרינהו כלום יש עבד שמברכין אותו ואין מסביר פנים א"ר אבהו מריש הוה אמינא להו כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דלא אמר להו אנא נמי לא אמינא להו ואמר רבי אבהו מריש הוה אמינא עינותנא אנא כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא ואמר אמוריה חד טעמא ולא קפיד אמינא לאו עינותנא אנא ומאי עינוותנותיה דרבי אבהו דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו לדביתיה דרבי אבהו הא דידן לא צריך ליה לדידך והאי דגחין וזקיף עליה יקרא בעלמא הוא דעביד ליה אזלא דביתהו ואמרה ליה לרבי אבהו אמר לה ומאי נפקא ליך מינה מיני ומיניה יתקלס עילאה ותו רבי אבהו אימנו רבנן עליה לממנייה ברישא כיון דחזיה לר' אבא דמן עכו (ג) דנפישי ליה בעלי חובות אמר להו (ו) איכא רבה ר' אבהו ור' חייא בר אבא איקלעו לההוא אתרא רבי אבהו דרש באגדתא רבי חייא בר אבא דרש בשמעתא שבקוה כולי עלמא לרבי חייא בר אבא ואזול לגביה דר' אבהו חלש דעתיה אמר ליה אמשל לך משל למה הדבר דומה לשני בני אדם אחד מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית על מי קופצין לא על זה שמוכר מיני סידקית כל יומא הוה מלוה רבי חייא בר אבא לרבי אבהו עד אושפיזיה משום יקרא דבי קיסר ההוא יומא אלויה רבי אבהו לרבי חייא בר אבא עד אושפיזיה ואפילו הכי לא איתותב דעתיה מיניה בזמן ששליח צבור אומר מודים העם מה הם אומרים אמר רב מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך ושמואל אמר אלהי כל בשר על שאנו מודים לך רבי סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו על שאנו מודים לך רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי כן תחיינו ותחננו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך (ה) אמר רב פפא [3] הילכך נימרינהו לכולהו אמר ר' יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה רב נחמן אמר מהכא [2] ויקם (ג) המלך דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אם אחי למה עמי ואם עמי למה אחי אמר רבי אלעזר אמר להם דוד לישראל אם אתם שומעין לי אחי אתם ואם לאו עמי אתם ואני רודה אתכם במקל רבנן אמרי מהכא (ו) (ג) [3] דאין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן [7] וזהו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי מאי טעמא לאו משום כבוד צבור אמר רב אשי לא התם שמא נפסקה לו רצועה בסנדלו והדר אזיל למיקטריה ואמרי בן גרושה או בן חלוצה הוא: ובמקדש ברכה אחת כו': וכל

ו) ס"א אית לכו נ"א ל"ל עד דמקלגת ליה לרבי אבא לא אתא עד דאליל ליה, ג) בקרא כתיב דויד המלך, ד) נ"ה לא, ד) [ויקרא כא], ה) ס"א נ"ג, ו) [נ"ל הדא לו הדא],

תורה אור השלם

1. הִנֵּה כִּי כֵן יְבֹרַךְ גֶּבֶר יְרֵא יְיָ: תהלים קכח ד
2. וַיָּקָם דָּוִיד הַמֶּלֶךְ עַל רַגְלָיו וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּנִי אַחַי וְעַמִּי אֲנִי עִם לְבָבִי לִבְנוֹת בֵּית מְנוּחָה לַאֲרוֹן בְּרִית יְיָ וְלַהֲדֹם רַגְלֵי אֱלֹהֵינוּ וְהֵכִינוֹתִי לִבְנוֹת:

דברי הימים א כח ב

הגהות הב"ח

(ו) גמ' במתניתא תנא הנה: (ג) שם דמן עכו (דנפישי) תז"מ וכ"כ ס"א דתפיסי: (ג) שם מהכא דת"ר אין הכהנים: (ד) רש"י ד"ה יקרא דמלכות שהיה ר' אבהו:

גליון הש"ס

גמ' אמר רב פפא הילכך נימרינהו לכולהו. כעין זה שבת דף כ ע"א תוס' דף סה ע"א ובדף עו ע"ב:

סד א מיי' פי"ד מהל' נשיאות כפים הלכה ז סמג עשין כ טוש"ע א"ח סימן קכח סעיף כו:

סה ב מיי' פ"ט מהל' תפלה הלכה ד סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' קכח סעיף ג [ובכ"מ שם] ברכות פ"ג דף טו: ובכל"מ שם סי' כז:

סו ג מיי' פי"ד מהל' נשיאות כפים הל' ו סמג עשין כ טוש"ע א"ח סי' קכח סעיף ה:

סז ד מיי' שם הלכה ו וע"ש בכ"מ [עוד לו"ח סי' קכח]:

וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש. תימה והלא היו עונין ברוך שכמל"ו כשהיו שומעין שם הקדוש כדתנן בפרק אמר להן הממונה (יומא דף לה:) ובפרק טרף בקלפי (שם דף לט.) וזה היה הפסק גדול מעניית אמן ועוד שהיו נופלין על פניהם שהרי כשהיו שומעין את השם מפי כהן גדול בשעת הגרלה היו נופלין על פניהם כדאיתא בירושלמי הקרובים היו נופלין על פניהם והרחוקים היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואלו ואלו לא היו זזין משם עד שהיה מתעלם מהן וגרלה דהתם ה"פ הקרובים היו נופלים וכ"ש שהיו אומרים בשכמל"ו אבל הרחוקים לא היו נופלין אלא בלא נפילה היו אומרים והיה שם הקדוש מתעלם ומשכח מן השומעים קודם שהיו זזין משם מ"מ קא חזינן שהיו מפסיקין בעניית בשכמל"ו ושמא היו עונין בשכמל"ו לאלתר כשהיו שומעין שם הנכבד והנורא ולא היו ממתיינין עד סוף הפסוק ולפי שלא היו מפסיקין בין פסוק לפסוק חשוב להו כמו ברכה אחת: **ומנין שעל כל ברכה תהלה שנא' ומרומם על כל ברכה ותהלה.** ואותה תהלה מפרש בפ"ב דמסכת תענית (דף טז:) שהיא בשכמל"ו:

שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב.

פי' הרב ר' יצחק בר מרדכי בפרק בא לו (יומא סט:) גרלה דאסגן קאי שמקבל ס"ת מראש הכנסת ואינה מקבלה מחזן בית הכנסת נמצא שזה חלק לו לסגן כבוד שראש הכנסת צריך לקבל מיד חזן הכנסת ואינן לסגן ומשני אביי כולה משום כבודו דכ"ג דסופו לקבלה מיד הסגן אע"פ שסגן חשוב ומכובד עדיין כהן גדול מעולה ממנו: **שמעת** מינה. וא"ת אמאי לא משני כגון דפליג ליה כ"ג יקרא לסגן וסגן לראש הכנסת כדפסיק התם בית נוחלין (ב"ב דף קיט:) והילכתא חולקין והילכתא אין חולקין קשיא הילכתא להילכתא ל"ק הא דפליג ליה רביה יקרא הא דלא פליג ליה י"ל הכא בסתמא קתני לעולם היה המנהג כך בין פליג בין לא פליג ופלוגתייהו התם נמי בין פליג בין לא פליג דאי פלוגתייהו בדפליג לפסוק בהדיא כמ"ד חולקין ואי בדלא פליג לפסוק כמ"ד אין חולקין: **והאמר** מר אין ישיבה בעזרה. לא ידעתי מקומו ומייתי לה בפ"ק דתמיד (דף כז.) ובפ' עשרה יוחסין (קדושין עח:) ובפ' ב' דיומא (דף כה.) ובתוספות רבי הראמי דבחלק (סנהדרין קא:) בגמ' דג' מלכים מקומו ומורי הרב רבי מאיר בר קלונימוס הראמי מקומו בתוספתא דסנהדרין[מ] בפרק כהן גדול וגרלה דבתוספתא דר' חייא מקומה דהא מקשה בירושלמי לא כן תני רבי חייא לא היתה ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ואמר ר' אמי בשם ר"ל אף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה בעזרה תיפתר שסמך לו בכותל ויצא לו והכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה' אמר ר' אייבו ב"ר גוריר שישב עצמו בתפלה תמן תנינן יצאת כת הראשונה ויושבה לה בהר הבית השניה בחיל השלישית במקומה רבי נחמיה בשם ר' מנא מי תנינן יושבה לה [לא] במקומה עמדה לה במקומה והא דרבי אמי דמייתי בירושלמי דאף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה במקומה בתחילת מדרש שוחר טוב והתם משמע לבית דוד היה מתוקן כסא ושם היתה ישיבה וי"ל שאותו כסא היה חוץ לעזרה והכי איתא התם אשרי האיש זש"ה ויבא המלך דוד וישב לפני ה' וכן תני רבי חייא אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד רבי אמי בשם ריש לקיש אמר אין ישיבה בעזרה אלא במקום מלכות בית דוד בלבד משמע דבאותו מקום היתה ישיבה דייק דכסאו היה נתון חוץ לעזרה מכלל דאף לעצמו אין ישיבה בעזרה ותו התם וכן הוא אומר וישב לפני ה' ולא כן א"ר הונא בשם רבי שמעון אין ישיבה למעלה שאין להם קפילת רגל שנאמר ורגליהם רגל ישרה וכתיב שרפים עומדים ממעל לו וכתיב וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו למעלה אין ישיבה ודוד יושב אמר רבי אמי אף למלכי בית דוד אין להן ישיבה בעזרה מהו וישב לפני ה' שסמך עצמו לכותל ולמי היתה ישיבה בעזרה ובהיכל הוי אומר לכ"ג שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא אם כן מהו וישב שישב עצמו בתפלה וקשה לר"י אם לכ"ג היתה ישיבה א"כ מאי מקשה הכא והא אנן בכ"ג קיימינן ותו מ) קשיא מפ' שני דזבחים (דף יט:) דאמר התם כילד קידש מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית ומקדש אמר לו הפלגת אי אפשר לעשות כן שפיר קאמר ליה אמר רב יוסף חבירו מסייעו מאי בייעיהו עמידה מן הצד איכא בייעיהו[ע]:

כתב

וכל כך למה. שבמקדש אומר את שלשתן ברכה אחת: **שאין עונין אמן במקדש.** ואין כאן במה להפסיק: **קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם.** בספר עזרא כתיב שכל ברכה שהיו מברכין במקדש כך היו מברכין ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם

וכל כך למה[מ] לפי שאין עונין אמן במקדש תנו רבנן מנין שאין עונין אמן במקדש שנא' [1]קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם ומנין שעל כל ברכה וברכה תהלה שנאמר[נ] [1]ויברכו שם כבודך] ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה וברכה תן לו תהלה: **מתני'** ברכות כהן גדול כיצד[נ] [א]חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנה לסגן והסגן נותנה לכהן גדול וכ"ג עומד ומקבל וקורא [2]אחרי מות [3]ואך בעשור וגולל את התורה ומניחה בחיקו ואומר יתר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן [4]ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה ומברך עליה שמנה ברכות על התורה ועל העבודה ועל ההודיה ועל מחילת העון ועל המקדש ועל ישראל ועל הכהנים ועל ירושלים [ד]והשאר תפלה: **גמ'** [ס]שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב אמר אביי כולה משום כבודו דכ"ג הוא: וכ"ג עומד ומקבל וקורא וכו': עומד מכלל דיושב הוא והאמר מר [ב]אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד שנאמר [5]ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי וגו' כדאמר רב חסדא בעזרת נשים [ג]הכא נמי בעזרת נשים [א] מיתיבי והיכן קורין בו [ב]בעזרה רבי אליעזר בן יעקב אומר בהר הבית שנא'

ויקרא

כתוב בו. ובגמרא[מ] בעי כל כך למה ומשנינן אלא להוציא לעז על ספר תורה: **על הפורה.** ברכה של אחריה. ועל העבודה לה. ועל ההודאה שמודים [ע]לפי שנגמרה העבודה ואין עבודה בלא הודאה כדאמרי' במסכת מגילה (דף יח.) זובח תודה יכבדנני[ע] אחר זביחה הודאה: **ועל מחילת העון.** אתה בחרתנו שחותם מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו וגו': **ועל המקדש.** מתפלל על המקדש וחותם בברוך אשר בחר במקדש: **ועל ישראל.** מתפלל על ישראל וחותם ברוך הבוחר בעמו ישראל. וכן על ירושלים ובמסכת סוטה ירושלמית[ע] מפרש לה: **ועל שאר התפלה.** בגמרא[ע] מפרש לה: **גמ' שמע מינה.** מדקתני חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת כו' ואין חזן הכנסת נותנה לכ"ג אלא מכבד את ראש הכנסת בפני הסגן ובפני כהן גדול וראש הכנסת מכבד הסגן בפני כ"ג ש"מ חולקין כבוד לתלמיד תלמיד קטן חולק כבוד לתלמיד גדול ממנו ואע"פ שהרב שם ואין גנאי לרב וסתמא כמ"ד חולקין דפלוגתא היא בית נוחלין גבי בנות צלפחד (ב"ב קיט:): **כולה משום כבודו דכ"ג.** ולעולם אין חולקין והכא כולה משום יקרא דכ"ג הוא שמרמין את מעלותיו מעלה למעלה ממעלה: **אין ישיבה בעזרה.** דאין כבוד שמיס בכך ואפי' מלאכי השרת אין להם שם ישיבה דכתיב (ישעיה ו) עומדים ממעל לו [קרבת] על חד מן קאמיה (דניאל ז): **אלא למלכי בית דוד.** שחלק להם המקום כבוד להראות שמלכותו שלימה: **דתאמר רב חסדא.** לקמן[ס]: **בעזרת נשים.** היו קורין בו והיא היתה חול כשאר הר הבית שלא נתקדש אלא מן החומה ולפנים ואפילו חלל שער נקנור העולה מעזרת נשים לעזרת ישראל לא נתקדש:

ויקרא

מ) תענית טז: ברכות סג., ב) רש"ש, ג) יומא סח:, ד) כ"מ ועל שאר, ה) [יומא סט. לקמן מא: ב"ב קיט:], ו) [סנהדרין קא: ע"ש תמיד כז. ע"ש קדושין עח: יומא כה. ע"ש סט:], ז) [שם ביומא סט: ע"ש תוספתא פ"ז], ח) [לקמן מא.], ט) [מהילים נ], י) [ס"ה ס"ו], כ) [לקמן מא.], ל) [דף מא.], מ) [ס"ד], נ) ס"ה אינו, ס) [עי' מהרש"א], ע) ופריך וליתב מיתב ומשני אמר קרא לשרת. כל"ל רש"ש,

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בְּנֵי חֹשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְּתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדְךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

נחמיה ט ה

2. ויקרא טז א
3. ויקרא כג כז
4. במדבר כט ז
5. וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְיָ וַיֹּאמַר מִי אָנֹכִי אֲדֹנָי אֱלֹהִים וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתָנִי עַד הֵלֵם:

שמואל ב ז יח

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) גמ' הכא נמי בעזרת נשים מיתיבי. מלת מיתיבי נמחק וצ"ב דתניא כ"ל לענ"ד ועי' מה שכתבתי ביומא דף סט ע"ב ועי' שו"ת כנה"ג לח"ח בכללי הגמרא אות פ"ל ומ"ש על סוגיין ל"ע:

מוסף רש"י

ויברכו שם כבודך. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד עונים והמברך אומר ברוך אמת ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, מפרש בתוספתא שנקנו מן העולם ועד העולם להודיע שאין העוה"ז לפני העוה"ב כלום אלא כפרוזדור לפני הטרקלין, כלומר הנהיגו ברכותיו בעה"ז כדי להיות רגילים לעוה"ב שכולו ארוך (ברכות סג.). **חזן הכנסת.** שמש. בית הכנסת היה סמוך לעזרה בהר הבית (יומא סח:). **לראש הכנסת.** על פיו נתתכן צרכי הכנסת, מי מפטיר, מי פורס על שמע, מי עובר לפני התיבה (שם). **ואך בעשור.** שבפרשת אמור אל הכהנים (שם). **ובעשור שבחומש הפקודים.** ספר וידבר שמתחיל במנינן של ישראל ופרשת פינחס נאותו ספר וסם המוספין אמורין (שם). על התורה. ברכה של אחייה אשר נתן לנו וכו' (שם). **ועל העבודה.** רצה בעמך ישראל ותרצה העבודה בדביר ביתך וכו' שאותך נדבך ביראה נעבוד (שם). **ועל ההודאה.** מודים אנחנו לך עד הטוב לך להודות. על העבודה מכבד בשביל העבודה שעבד, והודאה שמוכה לעבודה דכתיב (תהלים נ) זובח תודה יכבדנני, אחר עבודה תודה והיא הודאה (שם). **ועל מחילת העון.** מחול לעונותינו ביום הכפורים הזה וכו' עד מלך מוחל וסולח לעונותינו וכו' (שם). **ועל המקדש.** מתפלל על המקדש וחותם ברוך שבחר במקדש (שם). **ועל הכהנים.** מתפלל על הכהנים וחותם ברוך שבחר בזרעו של אהרן, וכן על ישראל (שם). **חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב.** לראש הכנסת ולסגן בפני כהן גדול, ואינו כממעט כבוד הרב (שם סט:). **כולה משום כבודו דכ"ג הוא.** מרמין אותו שם שרוות הרבה למטה ממנו, אבל בעצמו אין חולקין (שם). **אין ישיבה בעזרה.** שנאמר (דברים יח) לעמוד לשרת, העומדים שם לפני ה' (יומא כה. סט:) ולא מצינו בה ישיבה (שם ובסנהדרין קא: גמירי דאין ישיבה כו' וברש"י: הלכה למשה מסיני ולא מקרא). **אלא למלכי בית דוד.** שמצינו בהן ישיבה שנאמר ויבא המלך דוד וגו' (שם כה.) כשאמר לו נתן הנביא אתה לא תבנה הבית כי מלחמות ימיך וגו' (שם סט:).

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה

[1]ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים אמר רב חסדא בעזרת נשים: וקורא אחרי מות ואך בעשור: ורמינהי [2]אמדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה אמר אביי לא קשיא כאן בכדי שיפסוק התורגמן כאן בכדי שלא יפסוק התורגמן והא עלה קתני מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה מדלגין [3]עד כדי שלא יפסוק התורגמן מכלל דבתורה כלל כלל לא אלא אמר אביי לא קשיא [4]כאן בענין אחד כאן בשני עניינין והתניא מדלגין בתורה בענין אחד ובנביא בשני עניינין וכאן וכאן בכדי שלא יפסוק התורגמן [5]ואין מדלגין מנביא לנביא [6]ובנביא של שנים עשר מדלגין [7]ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו: [8]וגולל את התורה ומניחה בחיקו כו': וכל כך למה שלא להוציא לעז על ס"ת: ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה:

ויקרא בו. בספר עזרא כתיב. קתני מיהא לרבנן בעזרה היו קורא: **מתני' בכדי שלא יפסוק התורגמן הוא.** שפרשת שור או כשב[9] קרובה לפרשת אחרי מות[9] ולא גמר התורגמן לתרגם עד שזה רואה אך בעשור ומתחיל כשמפסיק זה: **ועד כמה מדלגין. בענין אחד.** מדלגין בתורה כגון מתני' דתרוייהו בעניינא דיה"כ נינהו הילכך מדלגין בכדי שלא יפסוק וברייתא דקתני דאפי' בכדי שלא יפסוק תורגמן אין מדלגין בשני עניינין שזה בענין יום הכפורים וזה בגו את אהרן או בפרשה אחרת שאין הלב שהוא נמשך אחר ענין אחד ממהר לגאת ממנו לשמוע ולהבין דברי ענין אחר הלכך תורה שהמצות תלויות בה ומשמיעין אותה לגבור ופסוק אחד שלא יבין בו הוא שוכחו ועובר עליו ואינו מקיימו ובאה חורבה על כך לכן אין מדלגין מענין לענין ואפילו אין התורגמן מפסיק אבל בנביא שפיר דמי: **והתניא.** בגיחותא: **ובנביא בשני עניינין.** וכל שכן בענין אחד: **ובנביא של שנים עשר מדלגין.** מנבואה לחברתה דכוליה חד ספרא הוא: **מסוף הספר לתחילתו.** למפרע: **וכל כך למה.** לו לומר להם: **שלא להוציא לעז.** שלא יאמרו פרשה שהוא קורא על פה אינה כתובה בו וספר משובש הוא: **משום פגמו.** של ספר תורה ראשון שלא יאמרו מצא בו פסול: **בעניינו של יום.** פרשה של אותה שבת לפי סדר פרשיות התורה: **ס"ר השאר תפלה.** זו היא שיש ברכה אחת וכו תפלה תחנה רנה ובקשה שעמך כו': **מכאן ואילך.** לאחר שגמר כהן גדול נקרוא פרשה בברכותיה כל אחד מן הצבור מביא ספר תורה מביתו לעזרה דקסבר [10]אין עירוב והוצאה ליום הכפורים אי נמי [11]ירושלים לתותיה נעולות בלילה ומערבין את כולה: **להראות חזותו.** של ס"ת ונוי דאמר מר (מיר דף ב:) זה אלי ואנוהו[12] התגאה לפניו במצות בס"ת נאה בגילית נאה: **מתני' בשמיני.** בגמרא פריך בשמיני ס"ד הא אמרת במולאי יו"ט הראשון ומשנינן אימא בשמינית במולאי שביעית בסוכות שבתחילת שנה שמינית: **בימה.** אלמבר"א: **שנאמר מקץ שבע שנים.** בסוף שבע שנים ואותה קרייה על יד מלך היא דתניא בספרי בפרשת המלך[13] את משנה התורה הזאת אין קורין ביום הקהל אלא במשנה תורה: **וקורא ושב.** וקורא ביושבה: **אגריפס המלך.** מלך ישראל היה מזרעו של הורדוס והוא שנחרב בהמ"ק בימיו: **וגנו עיניו דמעות.** שהמקרא הזה פוסלו מן המלכות: **אחינו אתה.** [14] שאמו מישראל: **וקורא מתחילת אלה הדברים עד שמע.** שבואתחנן: **ושמע והיה אם שמוע.** ע"י דילוג ומשם מדלג לעשר מעשר ומשם מדלג לעשר וברכות וקללות ומשם חוזר למפרע וקורא אשימה עלי מלך[15]. שמע קבלת מלכות שמים והיה אם שמוע קבלת עול מצות כדאמר בפ' שני דברכות (דף יג.) וכן ברכות וקללות קבלת בריתות של תורה ומשמיע לרבים עשר מעשר כי תבלה לעשר מפני שהוא זמן אסיף ומתנות עניים והפרשת תרומות ומעשרות ואע"פ שפרשת המלך מפסקת בין עשר לכי תבלה קורא את אלה יחד שלא להפסיק במעשרות ואח"כ קורא פרשת המלך ואי משום דיש כאן דילוג בתורה[16] כבדי[17] (שלא) יפסיק התורגמן אין למלך תורגמן ואין מתרגמין אחריו[18]: **ברכות שכ"ג מברך.** ביום"כ אחר מקרא פרשה כדאמרן (יומא פח: [ולעיל מ:]) מברך עליה שמונה ברכות: **המלך מברך.** אחר קריאתו: **של רגלים.** מקדש ישראל והזמנים מברך תחת[19] ברכות של מחילת העון שביום"כ: **גמ' ליכי.** כל הסימנין הללו מקץ שנת השמיטה וחג הסוכות ובמועד: **נימנוהו מהשתא.** משנת ארבעים והלאה שבערבות מואב נאמרה פרשה זו ואע"ג דלא מתרמי בשמיטה שלא מנו שמיטין עד לאחר שבע שכיבשו ושבע שחילקו כדאמרי' (בקידושין) (דף מ:) [ערכין] (דף יב:): **בסוף שמיטה.** קודם ר"ה של שמיטה דהא מקץ שבע בסוף שנה משמע: **מריש שתא.** שכולן נקראו מועד לדכתיב (ויקרא כג) אלה מועדי ה' וקתשיב נמי ר"ה:

[1] ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים אמר רב חסדא בעזרת נשים: וקורא אחרי מות ואך בעשור: ורמינהי [2] אמדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה אמר אביי לא קשיא כאן בכדי שיפסוק התורגמן כאן בכדי שלא יפסוק התורגמן והא עלה קתני מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה מדלגין [3] עד כדי שלא יפסוק התורגמן מכלל דבתורה כלל כלל לא אלא אמר אביי לא קשיא [4] כאן בענין אחד כאן בשני עניינין והתניא מדלגין בתורה בענין אחד ובנביא בשני עניינין וכאן וכאן בכדי שלא יפסוק התורגמן [5] ואין מדלגין מנביא לנביא [6] ובנביא של שנים עשר מדלגין [7] ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו: [8] וגולל את התורה ומניחה בחיקו כו': וכל כך למה שלא להוציא לעז על ס"ת: ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה:

[9] וליכרכיה לספר וליקרי א"ר הונא בר יהודה א"ר ששת [10] לפי שאין גוללין ס"ת בצבור וליתי ס"ת אחרינא וליקרי רב הונא בר יהודה אמר [11] משום פגמו של ראשון ר"ש בן לקיש אמר [12] לפי [13] שאין מברכין ברכה שאינה צריכה ומי חיישינן לפגמא [14] והאמר רבי יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מביא שלש תורות וקורא אחת מעניינו של יום ואחת של ר"ח ואחת בשל חנוכה [15] תלתא גברי בתלתא סיפרי ליכא פגמא [16] חד גברא בתרי סיפרי איכא פגמא: ומברך עליה שמנה ברכות כו': [17] ת"ר [18] [מברכין] [19] על התורה כדרך שמברכין בבהכ"נ ועל העבודה ועל ההודאה ועל מחילת עון כתיקנן על המקדש בפני עצמו ועל הכהנים בפני עצמן על ישראל בפני עצמן ועל ירושלים בפני עצמה: והשאר תפלה: [20] ת"ר השאר [21] תפלה תחנה רנה ובקשה שעמך ישראל צריכין ליוושע וחותם בשומע תפלה מכאן ואילך כל אחד ואחד מביא ספר תורה מתוך ביתו וקורא בו וכל כך למה כדי להראות חזותו לרבים: **מתני'** פרשת המלך כיצד [22] מוצאי יו"ט הראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית [23] עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה שנאמר [2] מקץ שבע שנים במועד וגו' חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנה לראש הכנסת וראש הכנסת נותנה לסגן והסגן נותנה לכהן גדול וכ"ג נותנה למלך והמלך עומד ומקבל וקורא יושב אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד [24] ושבחוהו חכמים וכשהגיע [3] ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה וקורא מתחילת [4] אלה הדברים עד [5] שמע ושמע [6] והיה אם שמוע [7] עשר תעשר [8] כי תכלה לעשר [9] ופרשת המלך [10] וברכות וקללות עד שגומר כל הפרשה ברכות שכהן גדול מברך אותן המלך מברך אותן אלא שנותן של רגלים תחת מחילת העון: **גמ'** בשמיני סלקא דעתך אימא בשמינית וכל הני למה לי צריכי דאי כתב רחמנא מקץ הוה אמינא נימנו מהשתא ואע"ג דלא מתרמי בשמיטה כתב רחמנא שמיטה ואי כתב רחמנא שמיטה ה"א בסוף שמיטה כתב רחמנא במועד ואי כתב במועד ה"א מריש שתא כתב רחמנא בחג הסוכות ואי כתב רחמנא בחג הסוכות הוה אמינא אפי' יו"ט אחרון כתב רחמנא [11] בבוא כל ישראל

מאתחלתא

כתב רחמנא בחג הסוכות. תימה השתא דכתיב בחג הסוכות במועד למה לי ועוד לא ליכתוב אלא מקץ שבע שנים שנת השמיטה בבא כל ישראל לירלות ואנא ידענא דלאו היינו מר"ה דלא אינם באים לירלות וי"ל אם כן הוה אמינא בחג המצות להכי אילטריך בחג הסוכות מיהו במועד לא הוה לריך ונראה דלהכי אילטריך משום דבבא כל ישראל לירלות ומשם מתחלתא דמועד ביום ראשון קמ"ל במועד דמשמע בתוך המועד ואהני בבא כל ישראל דמשמע מתחלתא דמועד לא ביום ב' או ביום ג' אלא במולאי יו"ט הראשון אבל פי' רש"י תמוה דפי' דמהאי טעמא ביום טוב ראשון לא דתיקון בימה אינה דוחה יו"ט כיון דגזירת הכתוב לקרות מתחלתא דמועד יקראו בלא בימה מנלן דבימה מעכבת להכי מסתבר כדפי' ונראה דהיו בונין הבימה מעי"ט בנין של פרקים ובחולו של מועד לא היו עושין שום בנין אלא מקימין אותה ומחברין הפרקים יחד ואם לא בנו אותה מערב יו"ט נראה דבניינה לא היה דוחה אפילו חולו של מועד:

מצוה

[1] ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים אמר רב חסדא בעזרת נשים: וקורא אחרי מות ואך בעשור: ורמינהי [2] אמדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה אמר אביי לא קשיא כאן בכדי שיפסוק התורגמן כאן בכדי שלא יפסוק התורגמן והא עלה קתני מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה מדלגין [3] עד כדי שלא יפסוק התורגמן מכלל דבתורה כלל כלל לא אלא אמר אביי לא קשיא [4] כאן בענין אחד כאן בשני עניינין והתניא מדלגין בתורה בענין אחד ובנביא בשני עניינין וכאן וכאן בכדי שלא יפסוק התורגמן [5] ואין מדלגין מנביא לנביא [6] ובנביא של שנים עשר מדלגין [7] ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו: [8] וגולל את התורה ומניחה בחיקו כו': וכל כך למה שלא להוציא לעז על ס"ת: ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה:

[9] וליכרכיה לספר וליקרי א"ר הונא בר יהודה א"ר ששת [10] לפי שאין גוללין ס"ת בצבור וליתי ס"ת אחרינא וליקרי רב הונא בר יהודה אמר [11] משום פגמו של ראשון ר"ש בן לקיש אמר [12] לפי [13] שאין מברכין ברכה שאינה צריכה ומי חיישינן לפגמא [14] והאמר רבי יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מביא שלש תורות וקורא אחת מעניינו של יום ואחת של ר"ח ואחת בשל חנוכה [15] תלתא גברי בתלתא סיפרי ליכא פגמא [16] חד גברא בתרי סיפרי איכא פגמא: ומברך עליה שמנה ברכות כו': [17] ת"ר [18] [מברכין] [19] על התורה כדרך שמברכין בבהכ"נ ועל העבודה ועל ההודאה ועל מחילת עון כתיקנן על המקדש בפני עצמו ועל הכהנים בפני עצמן על ישראל בפני עצמן ועל ירושלים בפני עצמה: והשאר תפלה: [20] ת"ר השאר [21] תפלה תחנה רנה ובקשה שעמך ישראל צריכין ליוושע וחותם בשומע תפלה מכאן ואילך כל אחד ואחד מביא ספר תורה מתוך ביתו וקורא בו וכל כך למה כדי להראות חזותו לרבים: **מתני'** פרשת המלך כיצד [22] מוצאי יו"ט הראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית [23] עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה שנאמר [2] מקץ שבע שנים במועד וגו' חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנה לראש הכנסת וראש הכנסת נותנה לסגן והסגן נותנה לכהן גדול וכ"ג נותנה למלך והמלך עומד ומקבל וקורא יושב אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד [24] ושבחוהו חכמים וכשהגיע [3] ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה וקורא מתחילת [4] אלה הדברים עד [5] שמע ושמע [6] והיה אם שמוע [7] עשר תעשר [8] כי תכלה לעשר [9] ופרשת המלך [10] וברכות וקללות עד שגומר כל הפרשה ברכות שכהן גדול מברך אותן המלך מברך אותן אלא שנותן של רגלים תחת מחילת העון: **גמ'** בשמיני סלקא דעתך אימא בשמינית וכל הני למה לי צריכי דאי כתב רחמנא מקץ הוה אמינא נימנו מהשתא ואע"ג דלא מתרמי בשמיטה כתב רחמנא שמיטה ואי כתב רחמנא שמיטה ה"א בסוף שמיטה כתב רחמנא במועד ואי כתב במועד ה"א מריש שתא כתב רחמנא בחג הסוכות ואי כתב רחמנא בחג הסוכות הוה אמינא אפי' יו"ט אחרון כתב רחמנא [11] בבוא כל ישראל

מאתחלתא

תורה אור השלם

1. וַיִּקְרָא בוֹ לִפְנֵי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר הַמָּיִם מִן הָאוֹר עַד מַחֲצִית הַיּוֹם נֶגֶד הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַמְּבִינִים וְאָזְנֵי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה:
נחמיה ח ג
2. וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת: דברים לא י
3. שׁוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא: דברים יז טו
4. דברים א-ו ג
5. דברים ו ד-ט
6. דברים יא יג-כא
7. דברים יד כג-כז
8. דברים כו יב-טו
9. דברים יז יד-כ
10. דברים כח
11. בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם: דברים לא יא

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה של רגלים וכו' תחת ברכת מחילת כל"ל ותיבת של נמחק:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אחינו אתה שאמו מישראל. עי' ב"ק דף פח ע"א ועי' מהרש"א בח"א ריש ב"ב:

לעזי רש"י

אלמבר"א [אלמינבר"א]. בימה.

עין משפט נר מצוה

עא א מיי' פי"ב מהל' תפלה הלכה ח יג סמג עשין יט טוש"ע א"ח סימן קמד סעיף א:
עב ב מיי' שם הל' יג [טוש"ע שם]:
עג ג ד ה ו מיי' וסמג שם טוש"ע שם:
עד ז מיי' שם הל"ג ופ"ג מהל' עבודת יום"כ הלכה י סמג שם טוש"ע א"ח שם סעיף ג:
עה ח מיי' פ"ג מהל' עבודת יום"כ שם:
ט [מיי' פ"א מהל' ברכות הל' טו טוש"ע או"ח סי' רטו סעי' ד]:
עו י מיי' פי"ג מהל' תפלה הלכה כד סמג עשין יט טוש"ע א"ח סימן תרכד סעיף ג:
עז כ מיי' שם פי"ב הל' כג סמג שם טור ש"ע א"ח סימן קמד סעיף ד:
עח ל מיי' שם ופ"ג מהל' עבודת יום"כ הלכה י סמג וטוש"ע שם:
עט מ נ מיי' פ"ג מהל' עבודת יום"כ הל' יא סמג עשין רט:
פ ס מיי' פ"ג מהלכות חגיגה הלכה ג סמג עשין לו:
פא ע מיי' שם הל' ד:
פב פ מיי' שם הל' ג:

מוסף רש"י

מדלגין בנביא. מפרשה לפרשה, ואין מדלגין בתורה. שהשומע את הקופץ ממקום למקום אין לבו מיושב לשמוע (מגילה כד.). כאן בכדי שיפסוק המתורגמן. הא דקתני אין מדלגין בפרשה הלמוקה מזה, שקורס דגולל ספר תורה עד מקום הדילוג יפסיק התורגמן המתרגם פסוק שקרא הקורא ומגלה לצור יושבין ומלפין אין זה כצוד לצור, אבל אך בעשור שמוסה היא לאחרי מות ויכול לגגלו שם קודם שיפסוק התורגמן (יומא סט: וכעי"ז מגילה כד.). כאן בענין אחד. כגון הכא שאחי הפרשיות מדברות בענין יום"כ מדלגין ובכדי שלא יפסיק התורגמן, והא דקתני דאפילו בכדי שלא יפסיק נמי לא ידלג בשני עניינים, לפי שבכדי מורה היא לאחרים ועושין ומגלות ולריך שיוכנסו בלב השומעין וכשאדם יולא משיטה לשיטה אחת אינו נוח להתבונן (יומא שם וכעי"ז מגילה שם). ואין מדלגין מנביא לנביא. שיש כאן טירוף יותר מדאי (מגילה שם). וכל כך למה. למה לריך לומר יותר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן (יומא ע.). שלא להוציא לעז על ס"ת. כשרואין אומו קורא פרשה אלישית על פה, יהו סבורים שספר תורה חסר אותה פרשה (שם). לפי שאין גוללין ספר תורה בצבור. מפני כבוד לצור, שיהו מלפין ולוממין לכך (שם לגירסת הגמ' שם). ולייתי ס"ת אחרינא. שיהא נגלל לפרשה אלישית (שם). משום פגמו של ראשון. אלא יאמרו חסר הוא (שם). ברכה שאינה

צריכה. שיהא לריך לחזור ולברך (שם). כתיקנן. כמו שאנו אומרין אותן בתפלה (שם). השאר תפלה. הסמוכה למשנה, כך היא תחנה רנה ובקשה כו' (שם). להראות חזותו לרבים. להראות נוי של ספר תורה ותפארת בעלים שנוכה להתגאות במצות, שנאמר זה אלי ואנוהו, התגאה לפניו במצות, ולוצב נאה ספר תורה נאה בקלף נאה בגבלר אומן, ומערב יום הכפורים הביאוה שם (שם). בימה. כעין מגדל קלר וגבוה (ע"ז טז.).

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה

מצוה שאני. והכי פרכינן נמי בפרק כ"ג בסנהדרין (דף יט.): גבי מלך דתנן לא חולץ ולא חולצין לאשתו רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ וליבם זכור לטוב מיני והאמר רב אשי וכו' ומשני מצוה שאני וקשיא לר"י אמאי לא משני הכי בפרק שני דכתובות (דף יז.) מעבירין את המת מלפני כלה וזה וזה לפני מלך ישראל אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר לפני הכלה ושבחוהו חכמים וקא פריך מכלל דשפיר עבד והאמר רב אשי וכו' ומשני פרשת דרכים הוה ואמאי לא משני מצוה שאני ותו איכא למיתמה והא ההיא גופיה דרב אשי מיירי במקום מצוה דמעיקרא אמרי' אפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול ומותיב ליה מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג ברבי והיה ר"ג עומד ומשקה עליהן וכו' אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב אשי אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו דהיינו רבי יהושע שקבל הכוס מרבן גמליאל וכן רבי (אלעזר בר) צדוק מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול משמע אפילו במקום מצוה דומיא דנשיא כההוא מעשה דרבן גמליאל שהיה סעודת מצוה ומחל על כבודו בשביל כבוד חכמים אורחין שהיו מסובין בסעודתו דמייתי עליה דאברהם אבינו והוא עומד עליהם אלמא דאפי' במקום מצוה אמר רב אשי אין כבודו מחול ונראה לתרץ דדוקא הכא שייך למימר מצוה שאני דמוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה וכן ההיא דפרק כהן גדול (סנהדרין יט:) דחולץ או מיבם מוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו שאינה שכינה עליו אבל ההיא דכתובות (דף יז.) ופ"ק דקידושין (דף לב:) שמוחל על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לכלה ות"ח בזה גזירת הכתוב הוא שאינו מוחל אפי' במקום מצוה שהרי מצות כיבוד עצמו שהן צריכין לעשות בו למלך כבוד גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו שהרי גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ולא אימתך עליו נמצא דמה שהמלך מכבדו ליכא מצוה: **אותו** היום נתחייבו שונאי **ישראל בלייה.** ירושלמי תני רבי חנינא ברבי גמליאל אומר הרבה חללים נפלו באותו יום שהחניפו לו מאתחלתא דמועד: וחזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנו לראש הכנסת: [ו] שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב אמר אביי [א]כולה משום כבודו דמלך: והמלך עומד ומקבל וקורא יושב אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד: עומד מכלל דיושב והאמר מר [ב] אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד שנא' [1] ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר וגו' כדאמר רב חסדא בעזרת נשים [2] הכא נמי בעזרת נשים: ושבחוהו חכמים: שבחוהו מכלל דשפיר עבד האמר רב אשי אפי' למ"ד [ג] נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול [ד] מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנא' [2] שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך מצוה שאני: וכשהגיע ללא תוכל לתת: תנא [ד] משמיה דרבי נתן באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלייה [ה] שהחניפו לו לאגריפס אמר ר' שמעון בן חלפתא מיום שגבר אגרופה של חנופה נתעוותו [ו] הדינין ונתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך דרש ר' יהודה בר מערבא ואיתימא ר' שמעון בן פזי מותר להחניף לרשעים בעולם הזה שנאמר [3] לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע מכלל דבעולם הזה שרי ר' שמעון בן לקיש אמר מהכא [4] בראות פני אלהים ותרצני ופליגא דרבי לוי דאמר רבי לוי משל של יעקב ועשו למה הדבר דומה לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש להורגו אמר לו טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך אמר ידע ליה מלכא מיסתפי ולא קטיל ליה אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם שנא' [5] וחנפי לב ישימו אף ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר לא ישועו כי אסרם: סימן א"ף עוב"ר גיהנ"ם ביד"ו ניד"ה גול"ה: ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנא' [6] אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים [ז] ואין קוב אלא קללה שנא' [7] לא קבה אל ואין לאום אלא עוברין שנא' [8] ולאום מלאום יאמץ ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם שנא' [9] הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע וגו' מה כתיב אחריו לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה וגו' ואמר רבי אלעזר כל המחניף [ו] לחבירו סוף נופל בידו ואם אינו נופל בידו נופל ביד בניו ואם אינו נופל ביד בן בנו שנא' [10] ויאמר ירמיה לחנניה אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך וכתי' ויהי מאימת דמסחיל מועד. ומיהו ביו"ט לא שאין תיקון הבימה דוחה לא את השבת ולא יו"ט ומאתמול נמי לא עבדינן לה דלחקא לה עזרה והאי טעמא מפרש בגמ' ירושלמי (פ"א ה"ד) בתמ' מגילה דקתני הקהל מאחרין כשחל להיות בשבת וקאמר מפני הבימה ועבדה מאתמול דחקא לה עזרה מגקובריי"ר בלע"ז: **למלכי בית דוד.** אבל לא למלכי בית חשמונאי: **אפי' למאן דאמר.** בקידושין בפ"ק (דף לב:): **אגרופה.** כחה של חנופה. דאע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד היה וזילא מילתא: **נתעוותו הדיינין.** שהחניפו הדיינין את בעלי הדין: **ונתקלקלו המעשים.** שהגדולים ראו עוברי עבירה ולא מיחו בידם מפני חנופה: **ואין אדם שיכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך.** שמתוך שלא מיחו בעוברי עבירה למדו הדורות את מעשיהם ונמצא כולן עוברין: **לילי.** לשון כלתה נפשי (תהלים קיט). שמתאוה לשמות יין תדיר: **ופליגא.** הא דריש לקיש דאמר להחניפו לעשו נתכוון לומר לו ראיתי פניך כראות פני וגו' פליגא אדרבי לוי דאמר לא להחניפו נתכוין אלא לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל לראות מלאכים: **לא ישועו** כי אסרם. כשיבואו עליהם יסורין לא יועילם שועה: **ויאמר ירמיהו לחנניה הנביא.** שאמר נבואת שקר על גלות יכניה וכלי הקודש שגלו עמו בעוד שנתים ימים אני משיבם אל המקום הזה אמן כן יעשה ה' חנופה היא זו שהיה לו לומר בהדיא שקר אתה נביא: [ז] **ויהי הוא בשער בניימין.** לאחר כמה ימים היה ירמיה יוצא מירושלים לילכת ארץ בניימין לחלוק נחלה שנפלה לו ותפסו ירמיה ויאמר לו אל הכשדים אתה נופל: גמולה

עין משפט נר מצוה

פג א מיי' פ"ג מהלכות חגיגה הלכה ד סמג עשין לל:

פד ב מיי' שם הל' ג:

פה ג מיי' פ"ו מהל' ת"ת הל' ו טוש"ע י"ד סימן רמד סעיף יד:

פו ד מיי' פ"ב מהל' מלכים הלכה ג:

פז ה עיין בס' ירלפיס סימן נה שמנה אותו במנין תרי"ג מצות:

תורה אור השלם

1. וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְיָ וַיֹּאמַר מִי אָנֹכִי אֲדֹנָי אֱלֹהִים וּמִי בֵיתִי כִּי הֱבִיאתָנִי עַד הֵלֹם:
שמואל ב ז יח
2. שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא:
דברים יז טו
3. לֹא יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב וּלְכִילִי לֹא יֵאָמֵר שׁוּעַ:
ישעיהו לב ה
4. וַיֹּאמַר יַעֲקֹב אֶל נָא אַם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי:
בראשית לג י
5. וְחֹנְפֵי לֵב יָשִׂימוּ אָף לֹא יְשַׁוְּעוּ כִּי אָסָרָם:
איוב לו יג
6. אֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק אָתָּה יְקֻבֻּהוּ עַמִּים יִזְעָמוּהוּ לְאֻמִּים:
משלי כד כד
7. מָה אֹקֵב לֹא קֻבַּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְיָ:
במדבר כג ח
8. וַיֹּאמֶר יְיָ לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בִּבְטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
בראשית כה כג
9. הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמַר:
ישעיהו ה כ
10. וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה יְיָ יָקֵם יְיָ אֶת דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבָּאתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵית יְיָ וְכָל הַגּוֹלָה מִבָּבֶל אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה:
ירמיהו כח ו

הגהות הב"ח

(א) גמ' נתעוותו (הדיינין) מז"מ. וע"ב גי' רש"י הדיינין: (ב) תוס' ד"ה אומו וכו' ופי' ר"י. ע"ב עיין בתוס' פרק המוכר דף מה פירשו בע"א נסס ר"ש:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה אותו היום וכו' אלא מן הברורים שבאחיך. ועי' ב"ב דף ג ע"ב תד"ה כל: ד"ה כל המחניף וכו' במקום סכנה מותר. מג"א סימן קנ:

לעזי רש"י

אינקוברי"ר. להפריע.

מוסף רש"י

אין ישיבה בעזרה. לאה לעיל מ ע"ב. אפילו למ"ד נשיא שמחל כו'. פלוגתא בפרק קמא דקדושין (כתובות יז). שום תשים עליך מלך. ישראל החזרו שיומו עליהם עיומות הרבה, כלומר שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך ריבה הכתוב שיומות הרבה (כתובות יז). ולכילי. דמאי טוכל מורש לעיס (ישעיה לב ה). שוע. נשון אדון שהכל שועין ופוינין אליו (שם).

משוח מלחמה. נראה הא דלא תנא הכי משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם כילד כדקתני בפרק אלו נאמרין (לעיל דף לב.) מקרא בכוריס כילד משוס דהתם קליב מייניה דתני לעיל מייניה ואלו נאמרין בלשון קודש אבל תימה למה הקדיס פרק זה קודס פרק עגלה ערופה והלא שנה משוח מלחמה בבבא אחרונה אחרי כולן ויש לומר דהתם הקדיס פרשת עגלה ערופה משוס דאיירי בפרשת המלך נקט בתריה פרשת עגלה ערופה אבל הכא שבא לפרשה מקדיס משוח מלחמה משוס דזוטרי מיליה ופסיק ושדי להו וא"ת וליתני לעיל פרשת משוח מלחמה כדתני פרשת עגלה ערופה יש לומר דלא שייך למימר פרשת משוח מלחמה שהרי לא נתנה משוס מצות קריאה אלא משוס התראה: **הכי** קאמר **שנאמר ודבר.** ירושלמי למה בגין דכתי' ודבר הרי ק"ש דכתי' בה ודברת בם והיא נאמרת בכל לשון אלא בגין דכתיב בה אמירה הרי פרשת ודוי מעשר הרי כתיב בה אמירה והיא נאמרת בכל לשון אמר רבי חגי נאמר כאן הגשה ונאמר להלן הגשה ונגש הכהניס בני לוי מה נגישה שנא' להלן בלשון קודש אף כאן בלשון קודש עד כדון כרבי עקיבא דאמר לשונות ריבויין הן כרבי ישמעאל דאמר לשונות כפולין הן ברס מאי אמר ר' חייא בר אבא נאמר כאן נגיסה ונאמר להלן נגיסה משה אל הערפל מה לשם לשון הקודש אף כאן לשון הקודש מסתברא דלא ופקדו שרי לצאות ברשם העם ואחרי כן ונגש הכהן ודבר אל העם בתר דמתקן להון הוא משמע לון:

סגן לאו ממונה הוא. ואס תאמר הא אמרינן בסנהדרין פרק כהן גדול (דף יט.) כשהוא מנחס אחריס כל העם עובדין זה אחר זה והממונה ממלגנו ותניא כשהוא עומד בשורה לנחס את האחריס סגן ומשוח מלחמה עומד בימינו ואמר רב פפא ש"מ מהא מתניתין תלת שמע מינה היינו סגן היינו ממונה יש לומר ודאי ממונה היה לדבריס שמינוהו אחיו הכהניס כדתנן (יומא דף כח.) אמר להס הממונה אבל מן התורה אין לו שום מנוי ושררה יותר על אחיו הכהניס ואינו אלא כעין מינוי אמרכל וגיזבר שגילוהו אחיו הכהניס[ג]: מאלס

גמולה. גדולה כמו ויגמל (בראשית כא): **משך ידו.** הקב"ה מהיות את לוויס: **לא יגורך רע.** לא יגור עמך רע. וגבי מספרי לשון הרע כתיב דכתיב בהיא פרשתא כי אין בפיהו נכונה וגו':

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח מלחמה. כהן [ד] שנתרבה לכך שנאמר ונגש הכהן וגו'. ובגמרא פריך מאי קאמר: **ויקומו האנשים.** כתיב גבי פקח בן רמליהו שנלחס עס אחז בדברי הימיס ששבו מבני יהודה הרבה ושס היה נביא עודד שמו והוכיחס לבני ישראל ואמר להס בחמת ה' על בני יהודה נתנס בידכס והכיתס בהס לאין מרפא ועתה אתס אומריס לכבוש אותס לעבדיס שמעוני והשיבו את השביה וגו': **לא בוזל.** כל הכושליס שבהס שאינן יכולין לילך ברגליהס: **להלא סוסים.** לנף סוסיס קרוי להלה[ה] בלשון המקרא: **קלגסין.** חיילות: **הגפת תריסין.** מגיפין וסוגרין ומדבקין התריסין זה סמוך לזה כדי שינקשו זה על זה והקול נשמע כקול המון לאיס על שכנגדס: **שובך.** שר צבא הדרעזר[ו]: **גמ' מאי קאמר.** היכי יליף לשון הקודש מהכא: **דומיא דשוטר.** תירוצא הוא. השופט ממונה על השוטר ששוטר עשוי לנגוש את מי שילוה השופט לכוף: **ואימא סגן.** מדבר דבריס הללו דהא ממונה הוא ויש ממונה על גביו: **למה סגן ממונה.** לאיזה דבר הוא ממונה ומוכן: **שאם אירע בו.** אבל בעוד שלא אירע פסול לכהן גדול אין לסגן גדולה של כלום: **מאי שנא שמע ישראל.** למה מתחיל בלשון זה: **פעמיים מדבר עמהם אחת בספר.** כשיצאו מארצם: שמעו

[1] ויהי הוא בשער בנימן ושם בעל פקידות ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הכשדים אתה נופל ויאמר (לו) ירמיהו שקר אינני נופל [ח] אל הכשדים וגו' וכתי' ויתפש[ט] (ח) ירמיהו ויביאהו אל השרים וא"ר אלעזר כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה שנאמר [2] כי עדת חנף גלמוד [ג] שכן בברכי הים קורין לנדה גלמודה מאי גלמודה גמולה [ג] מבעלה ואמר ר' אלעזר כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה כתיב הכא כי עדת חנף גלמוד וכתי' התם [3] ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה וגו' א"ר ירמיה בר אבא [ד] ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה כת ליצים וכת חניפים וכת [ה] שקרים וכת מספרי לשון הרע כת ליצים דכתיב [4] משך ידו את לוצצים כת חניפים דכתיב [5] כי לא לפניו חנף יבא כת שקרים דכתי' [6] דובר שקרים לא יכון לנגד עיני כת מספרי לשון הרע דכתיב [7] כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע [ו] צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע:

הדרן עלך אלו נאמרין

משוח מלחמה [א]בשעה שמדבר אל העם בלשון הקודש היה מדבר שנאמר [8] והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן זה כהן משוח מלחמה ודבר אל העם בלשון הקודש [9] ואמר אליהם שמע ישראל וגו' על אויביכם ולא על אחיכם לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימין שאם תפלו בידם ירחמו עליכם כמה שנאמר [10] ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום ויסכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון וגו' על אויביכם אתם הולכים שאם תפלו בידם אין מרחמין עליכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו וגו' אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וציחצוח חרבות אל תיראו מפני הגפת תריסין ושפעת הקלגסין אל תחפזו מקול קרנות אל תערצו מפני קול צווחות [11] כי ה' אלהיכם ההולך עמכם הם באין בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו לסוף נפל בחרב ונפלו עמו בני עמון באו בנצחונו של שובך מה היה סופו לסוף נפל בחרב ונפלו עמו ואתם אי אתם כן כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם וגו' זה מחנה הארון: **גמ'** מאי קאמר הכי קאמר שנאמר ודבר ולהלן אומר [12] משה ידבר והאלהים יעננו בקול מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש תנו רבנן ונגש הכהן ודבר אל העם יכול כל כהן שירצה ת"ל [13] ודברו השוטרים מה שוטרים בממונה אף כהן בממונה ואימא כהן גדול דומיא דשוטר מה שוטר שיש ממונה על גביו אף כהן שיש ממונה על גביו כהן גדול נמי האיכא מלך על גביו בעבודתו קאמר ואימא סגן סגן לאו ממונה הוא דתניא [ו] אמר רבי חנינא סגן הכהנים למה סגן ממונה שאם אירע בו פסול בכהן גדול נכנס ומשמש תחתיו: ואמר אליהם שמע ישראל: מאי שנא שמע ישראל אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אי אתם נמסרין בידם: אל ירך לבבכם אל תיראו כו': תנו רבנן [ב] פעמיים מדבר עמם אחת בספר ואחת במלחמה בספר מה הוא אומר שמעו

הגהות הב"ח

(ח) גמ' וכתיב ויתפש יראיה בן שלמיה בירמיהו ויכיאהו: (ט) שם גמולה דא מבעלה:

מוסף רש"י

משך ידו את לוצצים. משך הקב"ה את ידו מן הלוצצים שלא להתקרב אלגם (סנהדרין קג.). לא יגורך רע. היינו מספרי לשון הרע, דכתיב בתריה תאכל דובי מזב אים דמיס וגו', ועוד דכתיב בתריה קרבס הוות קבר פתוח גרונס וגו' (שם).

הדרן עלך אלו נאמרין על אויביכם אתם הולכים. לפיכך התחזקו במלחמה (דברים כ ג). למה סגן ממונה שאם אירע בו פסול בכהן גדול. אבל כל זמן שלא יארע בו פסול אין הסגן עובד שום עבודה בעולם (יומא לט. עי"ש שי"ג למה סגן מינינו).

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ז מהלכות מלכים הלכה ג סמג עשין קכ:

ב ב מיי' שם הלכה ב:

תורה אור השלם

1. וַיְהִי הוּא בְשַׁעַר בִּנְיָמִן וְשֵׁם בַּעַל פְּקֻדָּת וּשְׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶן שְׁלֶמְיָה בֶן חֲנַנְיָה וַיִּתְפֹּשׂ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נֹפֵל:
ירמיהו לז יג

2. כִּי עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד וְאֵשׁ אֹכְלָה אָהֳלֵי שֹׁחַד:
איוב טו לד

3. וְאָמַרְתָּ בִלְבָבֶךָ מִי יָלַד לִי אֵת אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹלָה וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי אֵלֶּה אַיֵּפֹה הֵם:
ישעיהו מט כא

4. יוֹם מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מְיֵין מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת לֹצְצִים: הושע ז ה

5. גַּם הוּא לִי לִישׁוּעָה כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא:
איוב יג טז

6. לֹא יָשַׁב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי:
תהלים קא ז

7. כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה לֹא יְגָרְךָ רָע:
תהלים ה ה

8. וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם:
דברים כ ב

9. וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם:
דברים כ ג

10. וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נֻקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיֶּחֱזִיקוּ בַּשְּׁבִיָּה וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן הַשָּׁלָל וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעִלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסֻכוּם וַיַּנְהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים אֶצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן:
דברי הימים ב כח טו

11. כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: דברים כ ד

12. וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל: שמות יט יט

13. וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵית חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֶךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יֲחַנְכֶנּוּ: דברים כ ה

1. וַיַּעֲמֹד וַיִּקְרָא אֶל מַעַרְכֹת יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תֵצְאוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה הֲלוֹא אָנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי וְאַתֶּם עֲבָדִים לְשָׁאוּל בֹּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלָי:
שמואל א יז ח
2. יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה יְיָ שְׁמוֹ: שמות טו ג
3. וְדָוִד בֵּן אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וּשְׁמוֹ יִשַׁי וְלוֹ שְׁמֹנֶה בָנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בָאֲנָשִׁים:
שמואל א יז יב
4. וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל דָּוִד הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי אַתָּה בָא אֵלַי בַּמַּקְלוֹת וַיְקַלֵּל הַפְּלִשְׁתִּי אֶת דָּוִד בֵּאלֹהָיו:
שמואל א יז מג
5. וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָא אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית וּבְכִידוֹן וְאָנֹכִי בָא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם יְיָ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ:
שמואל א יז מה
6. וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְּׁכֵם וְהַעֲרֶב וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם: שמואל א יז טז
7. וַיֵּצֵא אִישׁ הַבְּנַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים גָּלְיָת שְׁמוֹ מִגַּת גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזָרֶת:
שמואל א יז ד
8. וְיִשְׁבֵּי בֹנֹב אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרָפָה וּמִשְׁקַל קִינוֹ שֶׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקָל נְחֹשֶׁת הוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת דָּוִד:
שמואל ב כא טז
9. וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ אֶת הַמָּסָךְ עַל פְּנֵי הַבֹּאר וַתִּשְׁטַח עָלָיו הָרִפּוֹת וְלֹא נוֹדַע דָּבָר:
שמואל ב יז יט
10. אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בְּמַכְתֹּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפּוֹת בַּעֲלֵי לֹא תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ:
משלי כז כב
11. אֶת אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרְפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְּיַד דָּוִד וּבְיַד עֲבָדָיו:
שמואל ב כא כב
12. וַתִּשֹּׂנְאָה קוֹלָן וַתַּבְכִּינָה עוֹד וַתִּשַּׂק עָרְפָּה לְחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה בָּהּ: רות א יד
13. אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ כֻּלָּם גִּבּוֹרִים:
ירמיהו ה טז
14. דְּאָגָה בְלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה וְדָבָר טוֹב יְשַׂמְּחֶנָּה: משלי יב כה

מאה פפי וחד נאנאי. בירושלמי בפרק החולץ אגמרא וחייבין אמשה תלוי את ש"מ [שהאשה] מתעברת ותחזרת ומתעברת את ש"מ שאין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת ופליגי על רבנן דאגדתא דרבנן דאגדתא אומרים ולא אים הביים ממערכות פלשתים ממאה ערלות פלשתים שהערו בה מאה ערלות פלשתים אמר רבי מתניא ולא פליגין עד שלא נסרחה הזרע האשה מתעברת משני בני אדם כאחת משנסרחה הזרע אין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת זה משמע שכולן מאה היו אבותיו שהרי מכולן נתעברה אמו ולא כפי' רש"י שפירש וחד נאנאי שאחד מהן אביו ופי' הערוך[ג] נאנאי כלב שבא עליה מאה אנשים וכלב אחד וכן מפורש בויקרא רבה ובאגדה דשמואל אמר ר' יצחק אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה נתערבו בה גייס של מאה בני אדם הדא דכתיב והוא מדבר עמם והנה אים הביים וגו' ממערכות פלשתים ממערות כתיב ממאה ערלות פלשתים רבי תנחומא אמר אף כלב אחד שנאמר ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי וגו' ותו התם ויתיצב ארבעים יום אמר רבי ברכיה ב"ר יצחק בשכר ארבעים פסיעות שהלכה ערפה עם חמותה נתלה לבנה ארבעים יום: **מפני** שהשם וכל בנויו מונחים בארון. תוספתא (פ"ז ע"ס) כי ה' אלהיכם ההולך עמכם זה השם הנתון בארון שנאמר וישלח אותם משה וגו' מלמד שהיה פנחס משוח מלחמה וכלי הקודש זה הארון ויש אומרים אלו בגדי כהונה שנא' ובגדי הקודש אשר לאהרן [רבי יהודה בן לקיש] אומר ג' ארונות היו עמהם זה שיולא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות שנאמר ויסעו מהר ה' וגו' זה שהיה עמהן היה בו ס"ת שנאמר ויעפילו לעלות וגו' ובירושלמי אמרי' ארון אחד היה:

מאלו התום' לא מצאתי יותר

שמעו דברי המלחמה וחזרו במלחמה מה הוא אומר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו כנגד ארבעה דברים שעובדי כוכבים עושין מגיפין ומריעין צווחין ורומסין: פלשתים באו בנצחונו של גלית כו': גלית אמר רבי יוחנן שעמד בגילוי פנים לפני הקב"ה שנאמר [1]ברו לכם איש וירד אלי ג) ואין איש אלא הקב"ה שנא' [2]ה' איש מלחמה אמר הקב"ה הריני מפילו על יד בן איש שנא' [3]ודוד בן איש אפרתי הזה א"ר יוחנן משום רבי מאיר בשלשה מקומות לכדו פיו לאותו רשע אחד ברו לכם איש וירד אלי ואידך אם יוכל להלחם אתי והכני וגו' ואידך דקאמר ליה לדוד [4]הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות דוד נמי אמר ליה [5]אתה בא אלי בחרב בחנית ובכידון (ג) הדר אמר ליה ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי (ישראל) מערכות ישראל אשר חרפת [6]ויגש הפלשתי השכם והערב אמר ר' יוחנן כדי לבטלן מק"ש שחרית וערבית ויתיצב ארבעים יום א"ר יוחנן כנגד ארבעים יום שנתנה בהן תורה [7]ויצא איש הבינים ממחנות פלשתים וגו' מאי בינים אמר רב שמבונה מכל מום ושמואל אמר בינוני שבאחיו דבי רבי שילא אמר שהוא עשוי כבנין רבי יוחנן אמר בר מאה פפי וחדא נאנאי וגלית שמו מגת תני רב יוסף שהכל דשין את אמו כגת כתיב מערות וקרינן מערכות תני רב יוסף שהכל הערו באמו כתיב [8]הרפה וכתיב ערפה רב ושמואל חד אמר הרפה שמה ולמה נקרא שמה ערפה שהכל עורפין אותה מאחריה וחד אמר ערפה שמה ולמה נקרא שמה הרפה שהכל דשין אותה כהריפות וכן הוא אומר [9]ותקח האשה ותפרוש המסך על פני הבאר ותשטח עליה הריפות ואי בעית אימא מהכא [10]אם תכתש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי [11]ואת ארבעת אלה יולדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד וביד עבדיו מאי נינהו אמר רב חסדא סף ומדון גלית וישבי בנוב ויפלו ביד דוד וביד עבדיו דכתיב [12]ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה אמר רבי יצחק אמר הקדוש ברוך הוא יבואו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוקה דרש רבא בשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים שנאמר ותשאנה קולן ותבכינה עוד כתיב חץ חניתו וקרינן עץ חניתו אמר רבי אלעזר עדיין לא הגיענו לחצי שבחו של אותו רשע מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים ולא לפתח ביה כלל לאודועי שבחיה דדוד: בני עמון באו בנצחונו של שובך כו': כתיב שובך וכתיב שופך רב ושמואל חד אמר שופך שמו ולמה נקרא שמו שובך שעשוי כשובך וחד אמר שובך שמו ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך לפניו כקיתון [13]אשפתו כקבר פתוח כולם גבורים רב ושמואל ואמרי לה רבי אמי ורבי אסי חד אמר בשעה שזורקין חץ עושין אשפתות אשפתות של חללים ושמא תאמר שאומנין בקרב ת"ל כולם גבורים וחד אמר בשעה שעושין צורכיהן עושין אשפתות אשפתות של זבל ושמא תאמר מפני שחולי מעיים הם תלמוד לומר כולם גבורים אמר רב מרי שמע מינה האי מאן דנפיש זיבליה חולי מעיים הוא למאי נפקא מינה ליטרח בנפשיה [14]דאגה בלב איש ישחנה ג) ר' אמי ורבי אסי חד אמר ישחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים: ואתם אי אתם כן כו': וכל כך למה מפני ג) שהשם וכל כינויו מונחין

שמעו דברי מערכי מלחמה. מי רצוי לחזור ומי רצוי לילך וחזרו הרצוים לחזור כגון בנה בית ונטע כרם ואירס אשה וילא ורך הלבב. ואע"ג דכתיב בהן ודברו השוטרים לקמן[ד] אמרינן דכהן קאמר להו אלא שהשוטרים משמיעין דבריו לעם: **אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו.** ארבעה אזהרות כנגד ארבעה דברים שהעובדי כוכבים היו עושין לאייס מגיפין בתריסין ומריעין בקרנות וצווחין בקולס ורומסין בגלגלת סוסיהן ולהרותם אבל לחצות חרבות ושפעת קלגסים הן עיקר המלחמה ואינן לאייס: **בגילוי פנים.** בחוצפה: **ברו.** בחרו: **לכדו פיו.** אמר פיו את כשלונו: **וירד אלי.** משמע עלי שהוא יגבר להורג ליה למימר וילחם אתי: **ואידך והכני.** ואע"ג דהדר אמר ואם אני אוכל לו והכיתיו מכל מקום פתיחת פיו לרעתו[ב]: **דוד הדר קאמר ליה ואני בא.** ואין זו פתיחת פה לרעה דאמר ליה אתה בא למשול בי על ידי דבר שאין בו ממש ואני בא למשול בך בשם שהנאמנות שלו: **כנגד ארבעים יום.** שאחיהם תורה להתקבל ניתן לו כח להתיצב: **מכל מוס.** מתוקן ומנוקה מכל מוס של כיעור: **שבאחיו.** ארבעה (ג) היו (לו) כדלקמן: **בר מאה פאפי וחד נאנאי.** בן התערובת שבאו הרבה אנשים על אמו בלילה אחת ונתעברה מן אחד נמצא האחד אביו וכולן מנאפים: **נאנאי.** זהו אב בלשון פרסי: **פאפי.** פרשטר"ש. ולשון אים הביים שילא מבין אנשים הרבה: **כתיב מערות.** ממערות פלשתים: **כתיב ערפה.** שם האחת ערפה (רות א) וכתיב הרפה אשר בילידי הרפה והיא ערפה כדאמרי' לקמן שנגזר עליה שיפלו בניה בחרב ביד בני רות שדבקה בשכינה: **עורפין אותה.** הפקירה עצמה כבהמה (ד) פנים כנגד עורף: **להריפות.** חטין כתושין: **סף ומדון וגליה וישבי.** כולם בספר שמואל[ה]: **בני הנשוקה.** שנשקה לחמותה להפרד מעמה שלא נתגיירה: **ותבכינה עוד.** פעם שניה דלעיל מיני' כתי' ותשאנה קולן ותבכינה: **ארבע דמעות.** שתי בכיות משתי עיניה: **חץ.** לשון חלי. הוליעך הכתוב שלא סיפר בחלי גבורתו: **לאודועי שבחיה דדוד.** שנלחם עם גבור כמוהו: **כתיב שובך.** בספר שמואל (ב' י) וכתיב שופך בדברי הימים (א' יט): **אשפתו כקבר פתוח.** בחיילות של נבוכדנצר כתיב. ואיידי דנקט פלוגתא דרב ושמואל בדרשות דקראי נקט לה: **מפני שאומנים.** אבל אינם גבורים: **של זבל.** מחמת שאוכלין הרבה בגבורה: **שמע מינה.** מדקאמר שמא תאמר חולי מעיים הם: **ליטרח בנפשיה.** לבקש לו (ו) רפואות טרם יכבד חוליו עליו: **דאגה בלב איש ישחנה.** **יסחנה מדעתו.** **ישיחנה לאחרים: וכל כך למה.** אומר להם ומה היא הבטחה הזו שהבטיחן כי ה' אלהיכם ההולך ולא אמר כי ה' אלהיכם עמכם ומה היא הליכה זו דמשמע הולך ממש: **שהשם וכל כינויו עומדין בארון.** היולא עמהם במלחמה:

ג) [לקמן מח. סנהדרין לג. לו:], ב) יומא עה. [סנהדרין ק:], ג) [ב"ב יד:], ד) [לף מג.], ה) [ב' כא], ו) בס"ל: רוב, ז) [ערך בן ד'],

הגהות הב"ח

(א) גמ' וכיכדון דוד הלך אמר וכו' לבאות אלהי מערכות כל"ל ותיבת ישראל נמחק: (ב) רש"י ד"ה ואידך וכו' לרעתו' לרעתו הס"ד: (ג) ד"ה שבאחיו אחיהם היו: (ד) ד"ה עורפין וכו' כבהמה אף פנים:

לעזי רש"י

פרשטר"א [פדרשטרי"ש]. אבות חורגים.

מוסף רש"י

דאגה בלב איש. פחד שדואג על הפסד טוס דבר פן יבואהו (יומא עה.). ישיחנה לאחרים. שמא ישיאוהו עלה (שם).

מונחין בארון וכן הוא אומר [1] וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פינחס אותם אלו סנהדרין פינחס זה משוח מלחמה וכלי הקודש זה ארון ולוחות שבו וחצוצרות התרועה אלו השופרות תנא לא לחנם הלך פינחס למלחמה אלא ליפרע דין אבי אמו שנאמר [2] והמדנים מכרו אותו אל מצרים וגו' למימרא דפינחס מיוסף אתי והא כתיב [3] ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה [פ] מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים לא מיוסף שפיטפט ביצרו והלא שבטים מבזין אותו ראיתם בן פוטי זה בן שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים יהרוג נשיא מישראל אלא אי אבוה דאימיה מיוסף אימיה דאימיה מיתרו ואי אימיה דאימיה מיוסף אבוה דאימיה מיתרו דיקא נמי דכתיב מבנות פוטיאל תרי משמע שמע מינה: **מתני'** [4] ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו וגו' [א]אחד הבונה בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שנתן לו מתנה [5] ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו וגו' [ב]אחד הנוטע כרם ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל ואפילו מחמשת המינין אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שנתן לו מתנה [6] ומי האיש אשר ארש אשה וגו' [ג]אחד המארס את הבתולה ואחד המארס את האלמנה אפי' שומרת יבם ואפי' שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו כל [ד]אלו ואלו שומעין דברי כהן מערכי מלחמה וחוזרין [ה]הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת [ו]הנוטע ארבע אילני מאכל וחמשה אילני סרק [ז]המחזיר את גרושתו אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין לא היה חוזר רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר ר' אליעזר אומר אף הבונה בית לבינים בשרון לא היה חוזר [ח]אלו שאין זזין ממקומן בנה בית וחנכו נטע כרם וחללו הנושא את ארוסתו הכונס את יבמתו שנא' [7] נקי יהיה לביתו שנה אחת לביתו זה ביתו יהיה זה כרמו ושמח את אשתו זו אשתו אשר לקח להביא את יבמתו [ט]אין מספיקין [י](להם) מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים: **גמ'** תנו רבנן ודברו השוטרים יכול דברים של עצמן כשהוא אומר [8] ויספו השוטרים הרי דברים של עצמן אמור הא מה אני מקיים ודברו השוטרים בדברי משוח מלחמה הכתוב מדבר הא כיצד `כהן מדבר ושוטר משמיע תני חדא כהן מדבר ושוטר משמיע ותניא אידך כהן מדבר וכהן משמיע ותניא אידך שוטר מדבר ושוטר משמיע אמר אביי הא כיצד [כ]מונגש ועד ודברו כהן מדבר וכהן משמיע מודברו עד ויספו כהן מדבר ושוטר משמיע מויספו ואילך שוטר מדבר ושוטר משמיע: מי האיש אשר בנה בית חדש כו': תנו רבנן אשר בנה אין לי אלא אשר בנה לקח וירש וניתן לו במתנה מנין ת"ל מי האיש אשר בנה בית אין לי אלא בית מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות ת"ל אשר בנה מכל מקום יכול שאני מרבה אף הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת תלמוד לומר בית מה בית הראוי לדירה אף כל הראוי לדירה ר' אליעזר בן יעקב אומר בית כמשמעו לא חנך ולא חנכו [ל]פרט לגזלן לימא דלא כרבי יוסי הגלילי דאי [מ]רבי יוסי הגלילי הא אמר ורך הלבב זה המתיירא

מעבירות

שפיטפט. זילזל וכבש אותו ולא [ד]חשבו: **והלא שבטים מבזים אותו.** כדאמרינן בחלו הן הנשרפין (סנהדרין דף פב:) לפיכך הולרך ליחסו אם פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן [ע]: **בני פוטי.** מדלא כתיב פוטאל: **מתני' בית האולרות.** לאולר יין שמן ותבואה: **ואחד הלוקח.** בית בנוי שהרי אלנו הוא חדש. ובגמרא מרבינן ליה מקרא: **המשה אילני מאכל.** דבהכי הוי כרם [ו] שתים כנגד שתים וחמת יולאה זנב: כזה

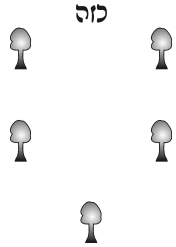

ואפילו מה' מינין. מלטרפין: [ג] **חילנו.** בשנת הרביעית לנטיעתו שחלל את הפירות במעות כדרך מעשר שני ומעלה את המעות לירושלים וחוללן כדכתיב (ויקרא יט) קדש הלולים וגמר קדש קדש ממעשר: **ה"ג כל אלו שומעין דברי הכן מערכי מלחמה וחוזרין.** כמו שומעין דברי מערכי מלחמה של כהן כלומר שהכהן אומר להן: **סרק.** כגון ארזים ושקמים שאינן עץ פרי: **והמחזיר גרושתו.** ואירסה אינו חוזר שאינה חדשה לו וקרא אשה חדשה קפיד כדכתיב כי יקח איש אשה חדשה (דברים כד): **אלמנה.** ואירסה כהן גדול אינו חוזר בשבילה דאימעוט מולא לקחה [ו] מדלא כתיב ולא לקח: **על מכונו.** סתרו וכנאו במדה ראשונה אינו חוזר דלאו חדש הוא הואיל ולא חידש להוסיף עליו ואפילו אלנו אינו חדש וגרע מהלוקח והיורש: **אף הבונה בית לבינים בשרון.** מקוס הוא שאמו שרון ואין הקרקע יפה ללבינים ולא הוי דבר קיימא [ח] שפעמיים צריך לחדשה בשבע שנים: **ואלו שאין זזין ממקומן.** דהנך דלעיל הולכין על לספר ואם שומעין דברי כהן וחוזרין מן המערכה לארץ ישראל ואינם חוזרין לבתיהם אלא עוסקין בסיפוק מים ומזון להולכי מלחמה ואלו אין זזין ממקומן אפילו ללכת עד הספר ולשוב ע"פ כהן: **הבונה בית וחנכו.** ולא דר בו עדיין שנה: **וכן הנוטע כרם וחיללו.** ועדיין לא עברה שנה רביעית עליו שלימה: **נקי יהיה לביתו.** בשביל ביתו יהיה. לרבות הוא. הוסיף לך הויה אחרת להיות כזו: **גמ' יכול דברים של עצמן.** יכול שהדברים הללו שהם אומרים מי האיש אשר בנה וגו' של עצמן הן ולא היה כהן אומרן אלא השוטרים: **ת"ל ויספו השוטרים.** לדבר אל העם ואמרו מי האיש וגו'. ויספו משמע שדבר זה הם מוסיפים משלהם: **הרי דברים של עצמן אמור.** שהדבר זה לבדו הן מוסיפין על של כהן מדעת השתא גבי נטע וגבי אירס אשה לא כתיב ויספו והכא כתיב ויספו ש"מ עד הנה דברי כהן ואת זו הן מוסיפין: **הא מה אני מקיים ודברו השוטרים.** בבנה ונטע ואירס: **בדברי משוח מלחמה הכתוב מדבר.** שהכהן אומר והשוטרים משמיעין אותן: **מונגש עד ודברו.** דהיינו שמע ישראל אתם קרבים וגו' עד להושיע אתכם: **מי האיש.** ריבויא הוא דמלי למיכתב מי אשר בנה. ומדלא כתיב אשר בית בנה דרוש ביה בנה מ"מ. והאי דכתיב בית למעוטי בית שער אכסדרה ומרפסת שהם עשויים לדירת רגל ולא ראויים לדור בהם: **בית שער.** בית כניסת שער אחר להסתופף שם שומר הפתח: **ולא חנכו.** מדלא כתיב [ג] חנך הוי מיעוטא חנכו לזה ולא לאחר פרט לגוזל בית: **רבי יוסי הגלילי.** דמתני' [מ]: מעבירות

הגהות הב"ח

(א) במשנה כל אלו שומעין כל"ל ותיכף ואלו נמתק: (ב) רש"י ד"ה ואפילו וכו' מלטרפין הס"ד ואח"כ מ"ה ולא מיללו וכו' שמחלל את הפירות: (ג) ד"ה ולא וכו' כתיב ולא חנך:

מוסף רש"י

שפטם אבי אמו. יתרו, דאלעזר אבי פנחס לקח מבנות יתרו, דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה, ומפרש בגמרא פוטיאל זה יתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים (סנהדרין פב:). אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש. וכן דרך המנאים בכל מקום דהסיא דפסיעתא ליה תנא בריש אחוה אחוה הני שבא דלשמעינו שהוא שוה לו הוא שוה אחריו (סוכה כ:).

תורה אור השלם

1. וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לַצָּבָא וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ: במדבר לא ו
2. וְהַמִּדְיָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל מִצְרָיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים: בראשית לו לו
3. וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְּוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם: שמות ו כה
4. וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵית חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַנְכֶנּוּ: דברים כ ה
5. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִّלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ: דברים כ ו
6. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה: דברים כ ז
7. כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר נְקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח: דברים כד ה
8. וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ: דברים כ ח

ג א מיי' פ"ז מהל' מלכים הל"ה סמג עשין קכ: **ד** ב מיי' שם הל"ו: **ה** ג מיי' שם הל"ז: **ד** (מיי' שם הל' טו): **ו** ה מיי' שם הל"ה: **ז** ו מיי' שם הל"ו: **ח** ז מיי' שם הל"ח: **ט** ח מיי' שם הל"י: **י** ט מיי' שם הל"ח: **יא** י כ מיי' שם הל"ג: **יב** ל מיי' שם הל' ה ו:

מעבירות שבידו. והאי מאי ליה למיהדר משום הירא ורך הלבב: תלמוד לומר אשר נטע. מדלא כתיב אשר כרם נטע דרוש ביה נמי נטע מכל מקום ואפי' אינו כרם אפרי לא הזכיר כרם עדיין: **תלמוד לומר כרם.** דדמי לכרם ופחות שבכרמים חמשה גפנים הם: **כרם למשמעו.** ולא אשר אילנות: **חיללו.** משמע מיעוטא לזה ולא לאחר: [ג] **כאן בהרכבה איסור.** בגייתא בהרכבת איסור מין בשאינו מינו ומעטיה קרא כדמעטינן [ע"א] ולא חנכו גבי בית פרט לגזלן: **מבריך.** שכופף [הזמורה או היסור] באדמה: **מרביב.** שנוקב האילן ונוטל מן הרך שבענפי האילן ותוחב לתוכו ועושה עוף בתוך הנקב ונושא ממין אותו אילן שנוטל ממנו. וישראל מותר להרכיב משני אילנות שזה פירותיו גסין וזה פירותיו דקין דהוו ממין אחד זה בזה: **הא הרכבה היתר.** דאוקמת מתני' בה היכי דמי דחוזר מפני חילול ההרכבה: **אי נימא ילדה בילדה.** שאף זו שבקרקע שהרכיב את הענף בה נטיעה היא ועדיין לא הגיעה לשנה רביעית לחללה הא לאו משום הרכבה הדר דבלאו הרכבה נמי בעי למיהדר מן המלחמה משום ילדה דאשונה: **בזקינה.** שכבר נתחללה: **שסיבבה.** לשון נאחז בסבך (בראשית כב). שעשאה ענף בזקינה: **בעלה לגבי זקינה.** ואינה חייבת בערלה ואין בה דין רביעי וכי תנן במסכת ערלה דמרכיב חייב בערלה [ד] [זקינה] בילדה תנן שאף אותו ענף חייב בערלה ואע"ג שקצצו מזקינה נעשה עכשיו ילדה שזו היא נטיעתו: **נעוצה ילדה בילדה. ודקשיא לך בלא הרכבה נמי בעי למיהדר ממערכי המלחמה אקמייתא: כגון דנטעה נקמייתא לסייג.** כגון שהיתה פרלה בגדר שהיו ונטעה בפרלה לסתום. לשון סוגה בשושנים (שיר ז) גדורה בשושנים: **ונקורות.** לקוץ ממנה קורות לכשתגדל: **ומאי שנא ילדה בילדה.** כי הך ילדה קמייתא דבזקינה היא לענין ערלה [ה] (דלא) בטלה הרכבה בה להפטר מן הערלה כמותה: **הפס.** גבי זקנה לאו בת אימלוכי היא לחזור ולהיות ילדה על שום מחשבה אבל נטע לסייג אי ממליך עלה בתוך שני ערלה לקיימה לפירות חייבת בערלה הילכך ילדה דקא מרכיב בגוה לאכילה חייבת בערלה ואע"ג דלא אימליך אקמייתא הא מיהא לאכילה הוא ומהניא מחשבה דעיקר דידה נמי אי הוה חשיב עלה הוה מהני מחשבה ואע"ג דבשעת נטיעה לאו להכי נטעה: **מידי דהוה אענו מאיליהן. דבשעת נטיעה ליכא כוונה: ונוקמה בכרם של שני שופפין.** למה לי לאהדורי אשינויא דמיקא בנוטע לסייג ולקורות לוקמה בנוטע לאכילה ודקשיא לך תיפוק לי משום דבעי למהדר משום דאשונה ליתני כגון שהנטיעה של ראובן ובא שמעון והרכיב בה להיות פירות הרכבה שלו: **ומאי שנא מחמשה אחין.** בגייתא היא לקמן בפרקין (דף מד.): **כולן חוזרין.** מפני שהיא שומרת יבם לכולם: **קרינא ביה אשמו.** שמא לזה תמייבם: **כל חד וחד לא קרינא ביה כרמו.** המיוחד לו שאין לך בה גפן שאין לשנים חלק בה: **רב נחמן אמר.** הא דקתני מתני' מרכיב חוזר במרכיב אילן בירק דלא בעי למיהדר משום קמא ואם תאמר מין בשאינו מינו הוא ואימעטיה לה הרכבת איסור מולא חיללו פרט למבריך ומרכיב האי תנא הוא דאמר מותר: **לפי עכו.** כן שמה: **הא מני.** דקתני פרט למבריך ומרכיב ולאו סתמא היא אלא סיפא דמילתא דרבי אליעזר בן יעקב היא ואפי' הרכבת היתר לא הדר עלה: **פחותה מטפח.** שהיא שפל קומה ולא תגבה לעולם עד טפח: **כל שנותיה.** מדרבנן כל הימים עדלה נוהגת בה דמתחזיא כבת שתא והרואה שאוכלין פירותיה אומר שפירות ערלה מותרין: **קלא איה ליה.** הכל אומרים כרם יש לפלוני משונה מכל הכרמים ויודעין שהיא זקינה להכי נקט שתים כו' דסבר לה כמאן דאמר במסכת ברכות (דף לה.) כרם רבעי תנן שאין ערלה נוהגת בנטיעה אחת אלא בכרם שלם: **לקריאת שמע.** שאסור לקרות באחרבע אמותיו משום לועג לרש שזה קורא וזה אינו יכול לקרות: **חורגתא.** בת אשתו: **שגדלה בין האחין.** בני הבעל מאשה אחרת: **דמתחזיא כי אחתייהו.** מי שאינו מכיר בה ורואה אותה שגדלה אצלו כסבור שהיא אחותו ואומר שנושא אחותו: **לקט שכחה ופאה שעשאן.** העני גורן שכינס הרבה כאחד ועשה מהן כרי: **הוקבעו למעשר.** מדרבנן דמאן דחזי סבור שנתנו הקדקעו היא (שם מ:).

גמ' ולא היא קלא אית ליה. עיין יומא דף כא ע"א תד"ה ומותר:

מוסף רש"י

ילדה שסיבבה בזקינה. ילדה של ערלה שהרכיבה בתוך אילן זקן של היתר (נדרים נז:). **מת תופס ארבע אמות לק"ש.** שאסור לקרות בתוך ארבע אמות שלו משום לועג לרש (ברכות יח.). **לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן.** אע"פ שפטורים מן המעשר, לקנן עני ועשאן גורן הוקבעו למעשר מדרבנן, דתמן דחזי סבר שנתנו הקדקעו היא (שם מ:).

תום' שאנץ (המשך)

לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן הוקבעו. פ"ה עני שכנסם הרבה ביחד ועשה מהן כרי הוקבעו למעשר מדרבנן דמאן דחזי סבר שגדל בשדהו. וה"מ בשדה שכינסן בשדה ולא ידעו הכל שנתכנסם מעט מעט וסברוהו שגדל שם אבל בעיר כל שכניו ראו שכינס על יד על יד ויודעין שהם שלו לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן הוקבעו מן המעשר כדאמרי' בסיפרי ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך מי שאין לו חלק ונחלה הוא בא ונוטל מעשר ראשון שלו יצאו לקט שכחה ופאה שיש לו חלק ונחלה עמך שאף לעניי לוים הם מופקרין כלשאר עניי ישראל ל"ה:

מסורת הש"ס

יג א מיי' פ"ז מהל' מלכים הל"י:
יד ב מיי' פ"י מהל' מ"ש הל' טו סמג עשין קלז טוש"ע יו"ד סי' רלד סעי' כב:
טו ג מיי' שם הל"ב טוש"ע שם סעי' כג:
טז ד מיי' שם הל"ה טוש"ע שם סעי' ס:
יז ה מיי' פ"ז מהל' מלכים הל"י:
יח ו מיי' שם הל"ז:
יט ז מיי' פ"ל מהל' כלאים הל"ה סמג לאוין רפא טוש"ע יו"ד סי' רלה סעי' ל וסעי' ג:
כ ח ט מיי' פ"י מהל' מ"ש הל"ט סמג עשין קלז טוש"ע יו"ד סי' רלד סעי' כח:
כא י מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל"ב סמג עשין יח טוש"ע או"ח סי' עא סעי' ז וטוש"ע יו"ד סימן שמז סעיף ב ג ו:
כב כ טוש"ע אה"ע סי' טו סעי' יא וסעי' כג:
כג ל מ מיי' פ"ב מהל' תרומות הל"ט:
כד נ ס מיי' פ"ו מהל' כלאים הל"ד סמג לאוין רפ טוש"ע יו"ד סי' רלו סעי' כב:

תוספות שאנץ

זאת אומרת כרם של ב' שותפין לאו דוקא נקט זאת אומרת דאמתני' לא קאי אלא הני אמוראי דבי מדרשא דלא בעו לשנויי הכי סבירא להו הכי: וה"מ שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב כזה. ולהכי נקט שתים כנגד שתים דסבר' ליה כמ"ד בברכות כרם רבעי שאין ערלה נוהגת בנטיעה אחת אלא בכרם שלם: חורגתא הגדילה בין האחין אסורה להנשא לאחין פ"ה בת אשתו הגדילה בין בני הבעל שיש לו מאשה אחרת דאיתחזיא כי אחתיהו מי שאינו מכיר בה סבור שנשא אחותו. ולא היא דחורגתא קלא אית לה ומותרת. ותי' לר"י דאמר בירושלמי אשת (חורגו) [חמיו] אסורה מפני מראית העין וכמאן אתיא וצ"ל דאתיא כר' אליעזר בן יעקב. ור"י אומר דאפי' למסקנא דהכא אתי שפיר דהאי חורגתא כשהיא גדילה בין האחין יודעין העולם שאינה אחותם אבל אשת (חורגו) [חמיו] שאינה עומדת אצלו אין נותנין העולם לב להבחין א"כ (איכא לאו כיון) [אתו למימר] שאשתו של זה אמו של זו. אבל אמר' בירושלמי החורג והחורגת שגדלין זה עם זה אסורין לינשא ר' חנינא בן יודן או' יתנסבון באתרא דלא חכמין להון פי' ינשאו עצמן במקום שאין מכירים אותן וחולק על תלמוד שלנו שמתירן בלאו הכי:

תורה אור השלם

1. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ:
דברים כ ו
2. לוֹעֵג לָרָשׁ חֵרֶף עֹשֵׂהוּ שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה:
משלי יז ה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וה"מ וכו' הכל שכנסו מעט: (ב) ד"ה אבל כוליה כרם כרם גדול:

גליון הש"ם

גמ' ולא היא קלא אית ליה. עיין יומא דף כא ע"א תד"ה ומותר:

מת

בן יעקב [ו] מת תופס ארבע אמות לק"ש דכתיב [2] לועג לרש חרף עושהו אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב חורגתא הגדילה בין האחין אסורה לינשא לאחין דמתחזיא כי אחתייהו [ז] ולא היא קלא אית ליה למילתא ואמר [ח] רבי יצחק אמר ר' יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב [ט] לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן הוקבעו למעשר אמר עולא לא אמרן [י] אלא בשדה אבל בעיר קלא אית ליה למלתא ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב [יא] ילדה הפחותה מטפח אינה מקדשת את הזרעים [יב] והני מילי שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל כולי כרם מקדיש ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב

מת

מעבירות שבידו אפילו תימא רבי יוסי הגלילי כגון דעבד תשובה ויהב דמי אי הכי הוה ליה לוקח וליהדר כיון דמעיקרא בתורת גזילה אתא לידיה לא: [1] ומי האיש אשר נטע כרם כו': תנו רבנן אשר נטע אין לי אלא נטע לקח וירש וניתן לו במתנה מנין תלמוד לומר ומי האיש אשר נטע כרם אין לי אלא כרם מנין לרבות חמשה אילני מאכל ואפילו משאר מינין תלמוד לומר אשר נטע יכול שאני מרבה הנוטע ארבעה אילני מאכל וחמשה אילני סרק תלמוד לומר כרם רבי אליעזר בן יעקב אומר כרם כמשמעו לא חילל ולא חיללו פרט למבריך ולמרכיב והא אנן תנן אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב אמר רבי זירא אמר רב חסדא לא קשיא [א] כאן [ב] בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר האי הרכבת היתר היכי דמי אילימא ילדה בילדה תיפוק לי' דבעי מיהדר משום ילדה ראשונה אלא ילדה בזקינה [ג] והאמר רבי אבהו [ד] ילדה שסיבבה בזקינה [ה] בטלה ילדה בזקינה ואין בה דין ערלה אמר רבי ירמיה לעולם ילדה בילדה וכגון דנטע להך קמייתא לסייג ולקורות [ו] דתנן [ז] הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה ומאי שנא ילדה בזקינה דבטלה ומאי שנא ילדה בילדה דלא בטלה התם אי מימליך עלה לאו בת מיהדר היא הכא אי מימליך עלה בת מיהדר היא [ח] [דהא מעיקרא לפירי קיימא] מידי דהוה אעלו מאיליהן [ט] דתנן [י] עלו מאיליהן חייבין בערלה ולוקמה בכרם של שני שותפין דהאי הדר אדידיה והאי הדר אדידיה אמר רב פפא זאת אומרת [יא] כרם של שני שותפין אין חוזרין עליו מערכי המלחמה ומאי שנא [יב] מחמשה אחין ומת אחד מהן במלחמה [יג] דכולן חוזרין התם כל חד וחד קרינא ביה אשתו הכא כל חד וחד לא קרינא ביה כרמו רב נחמן בר יצחק אמר במבריך אילן בירק והאי תנא הוא [יד] דתניא המבריך אילן בירק רבן שמעון בן גמליאל מתיר משום רבי יהודה בן גמדא איש כפר עכו [יג] וחכמים אוסרין כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן הא מני רבי אליעזר בן יעקב היא לא אמר רבי אליעזר בן יעקב התם כרם כמשמעו הכא נמי נטע כמשמעו נוטע אין מבריך ומרכיב לא כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב [טו] ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותיה דמתחזיא כבת שתא [טז] והני מילי שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל כוליה כרם קלא אית ליה כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר

מת תופס ארבע אמות לטומאה. חכמים גזרו שיהא המת מטומא כל הנכנס בארבע אמותיו כדי שלא ירגילו אוכלי טהרות ליקרב לו ויהא סבור שלא האהיל ויש לחוש שמא יפשוט ידו ויאהיל ולא אדעתיה: **ותנא תונא.** וכן תני תנא דידן במסנה הנשנית בינינו בבית המדרש בסדר טהרות (אהלות פט"ו מ"ח): **חצר הקבר.** שלפני המערה כדאמר סדר בנין הקברות בגבא בתרא (דף ק:) שעושין מערות גדולות של [1] שש על שש וחופר בכותליה סביב כוכין ארוכות כמדת המת ותוחבו לתוכן והמערה מקורה בתקרה וכיסוי ועושה גומא רחבה בצד המערה ופותח פי המערה לתוך הגומא בכותל המערה כמין פתח ואותה גומא היא חצר הקבר: **העומד בתוכו טהור.** כל מקום שהוא עומד בה טהור דכיון דמערה חלוקה הימנה ומחיצותיה ניכרות לא גזור רבנן במתים שבתוכה שיתפסו ד' אמות סביבותיה לצד המערה דכי גזור רבנן ארבע אמות במת המוטל בחוץ וכגון למעלה אצל גג המערה כדי להרחיק את האדם מלהאהיל על הטומאה אבל כאן יש היכר: **והוא שיש בה ארבע אמות.** הוא דאשיבא מקום לעצמה אבל פחות מכאן בטלה אצל המערה ולא חשיבא למיהוי מקום לעצמה: **וכ"ש אומרים ארבעה טפחים.** הוי מקום חשוב בכל דוכתא: **נמה דברים אמורים.** ב"ה אמרו ליה: **כשפתחה של חצר למעלה.** שאין לה כניסת מדרון במעלות מן הצד אלא כשיורדין לה קופצין לה וכשעולין מתוכה מטפס ועולה. ולקמן פריך איפכא מיסתברא: **כלפי לייא.** כנגד איפוא הפכא דבריך. לייא איפוא כדאמר בברכות (דף נח.) כגני לייא כדיס שבורים להיכן הולכין. איפכא מסתברא מן הצד כשעשוי לחצר מדרון לצאת דרך לדיס איכא למימר כיון דלא גזור רבנן ארבע אמות במחיצות ניכרות סגי להאי חצר בארבעה טפחים והעומד בה הרי זה טהור שאין לנו במה לטמאו דאינו צריך לטפס ולעלות שיפשוט זרועותיו ויאהיל כנפיו על חצר הפתח דכי נפיק מידדי ונפיק נשמט ונמשך לו מן הפתח של מערה לצד פתח של חצר ויועל לו: **מלמעלה אי אפשר דלא מאהיל.** כיון דאינו אצל ארבעה טפחים אי אפשר לו לפרוש כנפיו ולטפס ולעלות אצל אם כן מאהיל על חצר הפתח: **והני מילי בו'.** השתא מהדר לפרושי סייעתיה מהכא. מדאינטריך למיתני העומד בתוכו טהור ש"מ הני מילי חצר הקבר דמסיימא מחיצתא דמערה לחודיה ודחצר לחודיה ויש היכר בדבר אבל מת בעלמא המוטל בחוץ מודו בית הלל דתפיס ארבע אמות מדאינטריך למיתני העומד בתוכו טהור דאי בעלמא לא גזור למה לי לאשמועינן הכא דטהור: ואפי' היא לו שומרת יבם שלא קדשה הוא אלא מכח אחיו באה לו: **נקחה.** מדלא כתיב לקח מיעוטא הוא למעוטי לקיחת איסור: **דרבה.** דאמר אין עבירה בקידושין עד שיבעול שיבא זרעו או את האשה לידי חילול וממזרת ונתינה אין עבירה בקידושין דלא כתיב ביה לא יקח אלא לא יבא[מ] ולא תתחתן[נ] אבל אלמנה כתיב בה לא יקח[ס] וקיחה היינו קידושין ואיצטריך דרבה דלא תימא מקידושין עבד ליה איסור: [ע] **ונתינה.** מן הגבעונים דכתיב בהו ויתנם יהושע לחוטבי עצים (יהושע ט) והן משבעה אומות: **ועשה בשדה לך.** ונצבה בשדה מלאכתך לך: **גמרא.** לתת סברא להבין בטעמי המשנה והלכה כדברי מי: **אם הוסיף בו דימום אחד.** שורה של אבנים או בגובה או בעובי תו לא הוי על מכונו וקיימא ביה חדש[פ]: **שמחדשין אותו.** שאינו מתקיים: **בשבוע.** בשמיטה: **אין לי אלא חדשה.** בתולה: **אלמנה וגרושה.** מאחר ונשאה זה: **יכול אף בנה בית.** חדש ולא חזכו יהא כזה שיהא נקי מן הכל: **מתני' ויספו השוטרים.** על דברי כהן: **בקשרי.** כשמתקשרים לעמוד לפופים שלא יפרידום אויבים: **לפיכך.** שהיא זהו הילא מעבירות תלה התורה בנה ונטע ואילם לחזור בגללן כדי שיתלה בכך החזרה ולא יתביש לומר מעבירות שבידו הוא ירא וחוזר: **ר' יוסי אומר בו'.** בגמרא [ע"ב] מפרש במאי פליג אדרבי יוסי הגלילי: **ובעקבו של עם.** בסופו של עם שעומדים שלא יחזרו אחרויים לאחריהם לנוס: **מעמידין זקיפין מלפניהם.** בראשם של צד המלחמה מעמידין בני אדם גבורים ממונים לכך שאם יפול אחד מן הנלחמים יעמידוהו ויזקיפוהו ויגבירו את אנשי הצבא בדבריהם: **[ואחריהם].** ואנשים אחרים מאחריהם: **וכשילין של ברזל בידיהם.** לשמור שלא ינוסו. וכשילין כעין חנין שקורין ווריי"ש:

[1] ג"כ קף. אהלות פט"ו מ"מ, [2] [לעיל מג:], [3] [קדושין עח. ע"ש], [4] [תוספתא פ"ז], [5] [סנהדרין נא: עא. זמיס מה.], [6] [לעיל מג.], [7] ל"ל ד', [8] [דברים כג], [9] [דברים ז], [10] [ויקרא כא], [11] [ל"ל לפני ד"ה כדרבה], [12] [דברים כ],

תורה אור השלם

1. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה: דברים כ ז
2. וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ: דברים כ ח
3. הָכֵן בְּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעִתַּדְתָּ בַּשָּׂדֶה לָךְ אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ:
משלי כד כז
4. כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר נְקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח: דברים כד ה
5. וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם: דברים כ ט

לעזי רש"י

ווריי"ש [ווירי"ש]. חיצים.

מוסף רש"י

לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו. לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על המחריים בשביל עבירות שבידם שלא יניחו שהם בעלי עבירה והרואה מחר אומר שמא בנה את הבית או נטע את הכרם או אשה אשה (דברים כ ח). מעמידין זקיפין לפניהם. בני אדם עומדין בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים שזו של המלחמה ולא מנוסו, שתחלת נפילה ניסה (שם כ ט). לקפח את שוקיו. לקצץ רגליו (קדושין יב:).

כה א מיי' פ"ג מהל' אבל הל"ג סמג לאוין רלה טוש"ע יו"ד סי' שעח סעי' ה:
כו ב מיי' פ"ו מהל' טומאת מת הל"ט וע"ש בכ"מ:
ג מיי' פ"ז מהל' מלכים דין ז:
ד מיי' שם הל' ח:
כז ה מיי' פט"ו מהל' איסורי ביאה הל"ב ופי"ז הל"ב:
כח ו מיי' פ"ה מהל' דעות הל"ו:
כט ז מיי' פ"ז מהל' מלכים הל' י"ח:
ל ח מיי' שם הל"ו:
לא ט מיי' שם הל"ד:

אמת תופס ארבע אמות לטומאה [6] ותנא תונא חצר הקבר העומד בתוכה טהור והוא שיהו בה ארבע אמות דברי בית שמאי ב"ה אומרים [7] ארבעה טפחים במה דברים אמורים שפתחה מלמעלה אבל פתחה מן הצד דברי הכל ארבע אמות כלפי לייא אדרבה מן הצד מידריד ונפיק מלמעלה אי אפשר דלא מאהיל אלא במה דברים אמורים שפתחה מן הצד אבל פתחה מלמעלה ארבע אמות והני מילי חצר הקבר דמסיימא מחיצתא אבל מת בעלמא תפיס: [1] מי האיש אשר ארש אשה כו': ת"ר אשר ארס [2] אחד המארס את הבתולה ואחד המארס את האלמנה ואחד שומרת יבם ואפילו [3] חמשה אחין ומת אחד מהם במלחמה כולן חוזרין לא לקח ולא לקחה [4] פרט לאלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין לימא דלא כרבי יוסי הגלילי דאי רבי יוסי הגלילי הא אמר [2] הירא ורך הלבב זה המתיירא מעבירות שבידו אפילו תימא ר' יוסי הגלילי כדרבה [5] דאמר רבה [6] לעולם אינו חייב עד שיבעול מה טעם לא יקח משום לא יחלל משום הכי אינו לוקה עד שיבעול תנו רבנן אשר בנה אשר נטע אשר ארש [7] לימדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה ואף שלמה אמר בחכמתו [3] הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדה בשדה לך זה כרם אחר ובנית ביתך זו אשה ד"א הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ועתדה בשדה לך זה משנה אחר ובנית ביתך זה גמ' ד"א הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ומשנה ועתדה בשדה לך זה גמרא אחר ובנית ביתך אלו מעשים טובים ר' אליעזר בנו של ר"י הגלילי אומר הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ומשנה וגמרא ועתדה בשדה לך אלו מעשים טובים אחר ובנית ביתך [8] דרוש וקבל שכר: ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער כו': תנא אם הוסיף בו דימום אחד חוזר: ר' אליעזר אומר אף הבונה בית לבנים בשרון לא היה חוזר:

תנא מפני שמחדשין אותו פעמים בשבוע: ואלו שאין זזין ממקומן בנה בית חדש וחנכו וכו': תנו רבנן [4] אשה חדשה אין לי אלא אשה חדשה אלמנה וגרושה מנין תלמוד לומר אשה מכל מקום אם כן מה ת"ל אשה חדשה מי שחדשה לו יצא מחזיר גרושתו שאין חדשה לו ת"ר לא יצא בצבא יכול בצבא הוא דלא יצא אבל יספיק מים ומזון ויתקן הדרכים תלמוד לומר ולא יעבור עליו לכל דבר יכול שאני מרבה אף הבונה בית ולא חנכו נטע כרם ולא חללו ארס אשה ולא לקחה ת"ל עליו עליו אי אתה מעביר אבל אתה מעביר על אחרים ומאחר דכתב לא יעבור לא יצא בצבא למה לי [7] לעבור עליו בשני לאוין: **מתני'** [2] ויספו השוטרים לדבר אל העם וגו' ר' עקיבא אומר הירא ורך הלבב [8] כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה [9] רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב זהו המתיירא מן העבירות שבידו לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן רבי יוסי אומר אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין הרי הוא הירא ורך הלבב [5] והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם ובעקיבו של עם [10] מעמידין זקיפין לפניהם ואחרים מאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהן וכל המבקש לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו

שתחילת

שתחילת ניסה נפילה שנאמר [1]גם ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם ולהלן הוא אומר [2]וינוסו [אנשי] ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים וגו' אבד"א במלחמות הרשות אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמות מצוה אבל במלחמות חובה הכל יוצאין אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה: **גמ'** מאי איכא בין רבי יוסי לר"י הגלילי איכא בינייהו עבירה דרבנן כמאן אזלא הא דתניא [6]שח בין תפילה לתפילה [3]עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה כמאן כר"י הגלילי מאן תנא להא דתנו רבנן שמע קול קרנות והרתיע הגפת תרסין והרתיע צחצוח חרבות ומים שותתין לו על ברכיו חוזר כמאן לימא רבי עקיבא היא ולא רבי יוסי הגלילי בהא אפי' ר' יוסי הגלילי מודה משום דכתיב [3]ולא ימס את לבב אחיו כלבבו: והיה ככלות השוטרים כו': האי מפני שתחילת ניסה נפילה מפני שתחילת נפילה ניסה מבעי ליה אימא מפני שתחילת נפילה ניסה: בד"א במלחמות הרשות כו': א"ר יוחנן רשות דרבנן זו היא מצוה דרבי יהודה מצוה דרבנן זו היא חובה דרבי יהודה אמר רבא [3]מלחמות יהושע לכבש דברי הכל חובה מלחמות בית דוד לרווחה דברי הכל רשות כי פליגי למעוטי עובדי כוכבים דלא ליתי עלייהו מר קרי לה מצוה ומר קרי רשות נפקא מינה [7]לעוסק במצוה שפטור מן המצוה:

הדרן עלך משוח מלחמה

עגלה ערופה [8]בלשון הקודש שנאמר [4]כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושופטיך שלשה מבית דין הגדול שבירושלים היו יוצאין רבי יהודה אומר [9]חמשה שנאמר [3]זקניך שנים ושופטיך שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד [10]נמצא טמון בגל או תלוי באילן או צף על פני המים לא היו עורפין שנאמר באדמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על פני המים [11]נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה עובדי כוכבים או לעיר שאין בה ב"ד לא היו [12] עורפין [13] אין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד: **גמ'** מאי קאמר אמר ר' אבהו ה"ק שנאמר וענו ואמרו ולהלן הוא אומר [5]וענו הלוים ואמרו וגו' מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש וסדר עגלה ערופה כיצד כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושופטיך שלשה מב"ד הגדול שבירושלים היו יוצאין: רבי יהודה אומר חמשה וכו': [7]ת"ר ויצאו זקניך ושופטיך זקניך שנים ושופטיך שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה דברי ר' יהודה ר' שמעון אומר זקניך שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה ור' שמעון נמי הא כתיב ושופטיך ההוא מיבעי ליה למיוחדין שבשופטיך ורבי יהודה מזקני זקניך נפקא ור' שמעון אי כתב רחמנא זקני הוה אמינא אפי' זקני השוק כתב רחמנא זקניך ואי כתב רחמנא זקניך הוה אמינא אפי' סנהדרי קטנה כתב רחמנא ושופטיך למיוחדין שבשופטיך ור' יהודה גמר זקני זקני [6]מזקני העדה מה להלן מיוחדין שבעדה אף כאן מיוחדין שבעדה אי גמר לגמרה לכולה מילתא מהתם זקניך ושופטיך למה לי אלא [3] וי"ו ושופטיך למנינא [9] ורבי שמעון

וי"ו

[8] מנחות לו., [3] [סוכה כה.], [9] סנהדרין יד., [7] סנהדרין יד. [8] [ענמ"ש תוס' סנהדרין יד. ד"ה וכדי שמעון], [10] [לקמן מה:], [11] [דף יד.],

תורה אור השלם

1. וַיַּעַן הַמְבַשֵּׂר וַיֹּאמַר גַּם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בָעָם וְגַם שְׁנֵי בָנֶיךָ מֵתוּ חָפְנִי וּפִינְחָס וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים נִלְקָחָה: שמואל א ד יז
2. וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּנוּסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ:

שמואל א לא א

3. וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת לֵבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ: דברים כ ח
4. כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ: וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחָלָל: דברים כא א-ב
5. וְעָנוּ הַלֵּוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם: דברים כז יד
6. וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְיָ וְשָׁחַט אֶת הַפָּר לִפְנֵי יְיָ: ויקרא ד טו

הגהות הב"ח

(א) במשנה לא היו (עורפין). מז"מ וי"ב ס"א מודדין: (ב) גמ' למה לי אלא ושופטיך כר' שמעון ר' למנייא כל"ל וכן בכ"י:

עין משפט נר מצוה

לב א מיי' פ"ז מהל' מלכים הל"ד:
לג ב מיי' פ"ד מהל' תפילין הל"ו וע"ש בכ"מ סמג עשין כב טוש"ע או"ח סי' כה סעי' ט:
לד ג מיי' פ"ה מהל' מלכים הל"א וע"ש בכ"מ סמג עשין קח:
ד [מיי' פ"ד מהל' ק"ש הל' ג טוש"ע יו"ד סי' לח סעי' ח]:
א ה מיי' פ"ט מהל' רוצח הל"ג סמג עשין עח:
ב ו מיי' שם הל"א:
ג ז מיי' שם הל"א:
ח מיי' שם הל"ה:
ה ט מיי' שם הל"ד:
ו י מיי' שם הל"א:

גליון הש"ס

מתני' אין מודדין. עיין מכות י ע"ב תד"ה חד אמר:

מוסף רש"י

שח בין תפילה לתפילה. ולא ניכר על ראש אלא סמוך על ברכה ראשונה (מנחות לו.) או: מדרבנן אסור לאשתעויי בין ברכת תפילה של יד לברכת תפילה של ראש, משום דהמתחיל בברכת מצוה אסור לדבר עד שגומרה, והני שתי ברכות כברכה אחת דמיין, כי שח בין תפילה לתפילה איכא איסורא דרבנן ועבירה הוא בידו (הובא בערוגת הבושם עמ' 66 בשם רש"י בפ' משוח מלחמה, ולפנינו אינו).

הדרן עלך משוח מלחמה

למיוחדין שבשופטיך. שיהו מזקני סנהדרי גדולה (סנהדרין יד.). לגמרה לכולה מילתא מהתם. ואפילו מעיינא דחמשה מהתם מיפוק להא תניא (סוס יג.) וסמכו שנים זקני שנים (שם יד.). אלא וי"ו ושופטיך למנייא. לעולם לא גמר גזירה שוה, ושופטיך למיוחדין איצטריך ומנייא מריבויא דוי"ו (שם).

תוספות שאנץ

סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו. פ"ה סח בין הנחת תפלין של יד להנחת תפלין של ראש עבירה היא בידו אם לא חזר וברך דהכי אמרי' במנחו' סח מברך שתים לא סח מברך אחת פ"ה במנחות בפ' הקומץ דמברכין להניח תפלין לשל יד [ועל של ראש] לא מברך כלל אם לא סח בנתים אבל אם סח מברך על של ראש על מצות תפלין. ול"נ לר"ת דבפ' הרואה דקא חשיב מאה ברכות דחייב אדם לברך בכל יום קא חשיב להניח תפלין ועל מצות תפלין וכי

ס"ד דלא נתקן אלא היכא דסח בנתים. ומיהו י"ל דמיירי בשני בני אדם אחד יש לו תפלין של יד ואחד יש לו תפלין של ראש. ור"ת אומר דמברכין להניח תפלין לשל יד ועל מצות תפלין לשל ראש היכא דלא סח ואם סח בנתים מברך לשל ראש להניח תפלין ועל מצות תפלין. ולפי זה היכא דאין לו תפלין של יד מברך על של ראש שתים דהא הוי כאילו סח בנתים: סליק

מסורת הש"ס

שתחילת ניסה נפילה. בגמ' פריך איפכא מצעי ליה שהניסה היא תחילת הנפילה: **בד"א.** דחוזרין מן המערכה ויש שאינן זזין ממקומן במלחמות הרשות: **אבל במלחמות מצוה.** כגון כיבוש ארץ ישראל בימי יהושע הכל יוצאין: **רבי יהודה אומר כו'.** מפרש בגמ':

גמ' עבירה דרבנן. לר"י הגלילי אפי' עבר על דברי סופרים חוזר ולרבי יוסי עד שיעבור על דבר תורה דומיא דאלמנה לכהן גדול וכגון שנשאה דאיכא איסור: **סח בין תפילה לתפילה.** בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש: **סח.** סיפר: **עבירה היא בידו.** אם לא חזר ובירך דהכי אמרי' (דף לו.) סח מברך שתים לא סח מברך אחת: **ומיס שופטין על ברליו.** מי רגלים מחמת ירלאה: **מפני שתחילת נפילה ניסה מבעי ליה.** תחילת משמע הגרמת הדבר והכי איבעי ליה למימר כשהן נסין זו היא תחילת הגרמת הנפילה ובניסה לא שייך למימר תחילה דהא ממש קא ערקי: **רשות דרבנן זו היא מצוה דר' יהודה.** ובאותה מלחמה שאמרו חכמים שהיא רשות ואין חתן יוצא לה אמר נמי ר' יהודה דאין חתן יוצא לה אלא שרבי יהודה קורא אותה מצוה ונפקא מינה לפוטרו משאר מצות בעודו עסוק בה כדמפרש רבא ואזיל: **מצוה דרבנן.** דאמרו בה הכל יוצאין אלא דקרי לה חובה ולאו מידי אשמעינן בהא אלא כולה משום מצוה ורשות נקטו פלוגתייהו אלא משום דקרו רבנן להא רשות די להם אם קראו את זו מצוה ואפילו היא חובה שהרי אין הדבר אלא להעלותם מעלה אחת ולומר אבל בזו הכל יוצאין וגבי רשות דייס לקרות את שלמעלה ממנה מצוה ורבי יהודה דקרי לקמייתא מצוה לאשמועי' דהעוסק בה פטור מן המצוה והולך להעלות את זו מעלה אחת לומר אבל בזו הכל יוצאין הילכך קרייה חובה כדאיתא: **אמר רבא כו'.** מילתיה דרבי יוחנן מפרש ואזיל וקאמר דהא דאמר רבי יוחנן דאיפליגו רבנן ורבי יהודה באחת המלחמות בקריאת

השם נפקא לן מיניה לענין עוסק במצוה דלמר חובה ולמר רשות ופריש לן נמי רבא בהי מיניייהו איפליגו: **מלחמות יהושע דלכבש.** בהא ליכא למאן דקרי רשות דאפילו חובה נמי איתא והעוסק בה פטור מן המצוה ורבנן הוא דלא איכפת להו לקרותה חובה דדייס לקרותה מצוה אלא הרשות שהרי אין אנו צריכין אלא למצות בה מעלה אחת ומצוה לגבי רשות מעלה היא: **ומלחמת בית דוד.** שנלחם בארם צובה להוסיפה על ארץ ישראל ובשאר סביבותיה להעלות לו מנחה ומס עובד: **דברי הכל רשות.** ואפילו רבי יהודה להא נאו מצוה קרי לה והעוסק בה אינו פטור מן המצוה: **כי פליגי.** ר' יהודה ורבנן במצוה ורשות דלמר פטור מן המצוה ולמר חייב במלחמה שהיא למעוטי עובדי כוכבים דלא ליתו עלייהו:

הדרן עלך משוח מלחמה

עגלה ערופה בלשון הקודש. גאמרת. מה שהזקנים אומרים ידינו לא שפכו והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל בלשון הקודש הוזקקו מן התורה לאמרה: **שנאמר כי ימצא חלל.** וגמרא פריך היכי ליף מהכא: **היו יוצאין.** ובאין שם ומודדין מן החלל לגד העיירות שסביבותיו לידע איזו קרובה: **בגל.** גל של אבנים: **נמצא סמוך לספר כו'.** מפרש טעמא בגמ'[1]: **גמ' מאי קאמר.** היכי ליף לשון הקודש מהכא: **ואין ב"ד שקול.** אין עושין ב"ד שיהא יכול ליחלק שוה בשוה אלא שיהא הרוב גד אחד לקייס אחרי רבים להטות (שמות כג): **למיוחדין.** הגך דלשכת הגזית: **מזקני זקניך.** מדמלי למיכתב זקני וכתב זקניך מיוחדין שבזקניך: **זקני השוק.** אע"פ שאינן סנהדרין: **שופטיך.** זקנים שהם שופטים את ישראל: **מזקני העדה.** דסמיכת פר העלם דבר ואייתר ליה שופטיך להביא עוד שנים: **לגמרה לכולה מילתא מהתם.** דהא רבי יהודה התם נמי חמשה קאמר וליף לה מקראי בפ"ק דסנהדרין[2]: **אלא [וי"ו] ושופטיך למנייא.** כלומר לא גמיר גז"ש ואיצטרי' שופטיך לסנהדרי גדולה כר"ש.

וי"ו

ויו"ו דושופטיך דריש ר' יהודה למיינא להבינא עוד שנים: **בעגל לעיר.** במגולה ופשוט שאין עיר קרובה כזו: **מאני'.** דלא קתני מלך וכהן גדול דלא כר' אליעזר בן יעקב: **אי ברבי יהודה.** חמשה לי ברבי שמעון שלשה ולא בעי כולה סנהדרין: **מלאן זקן ממרא.** לב"ד הגדול שאינו נעשה ממרא אלא בב"ד של שבעים ואחד כדיליף בפרק קמא **דסנהדרין** [6]: **אבי פגי.** כל שהוא בתוך היקף החילון של ירושלים קרוי בי פגי. ולי נראה שהוא לשון חביבה כמו שקורין ליגל"א של עיר כמו חמור ובית פגאי (ב"מ דף ט.) **בשטדידור"א** בית רחש של אפסר קורין כן: **והמרה עליהן.** כלומר על מה ששאל מהם שם ואמרו לו ההלכה הלך לעירו והורה לעשות כדרך שהיה מורה בתחילה דהוה ליה ממרא על פיהם: **המקום.** המיוחד למשפט והוא לשכת הגזית: **דנפיק מינייהו המה.** לבי פגאי דאילטרין לאשמועינן דפטור משום טעמא דחוץ לב"ד: **דלמא הנך דאיכא גוואי כוותיה סבירא ליה.** ומהיכא תיתי לן חיובא דאילטרין קרא למיפטריה: **שרך.** זה סנהדרין שיושבת בטיבורה של א"י: **לגן הספר.** שעשויין כחצי לבנה עגולה בשורת ישיבתן כדי שיהו כולן רואין זה את זה: **המוג.** כשיעור מזג שני חלקים מים ואחד יין ואף כאן צריך שישתייר שלש: **על עיר.** על ירושלים: **פניא לרב יוסף.** דאמר רבי אליעזר בן יעקב כולהו סנהדרי בעי: **מאני'.** דיליף פרט לטמון רבי יהודה היא: **בשדה.** ושכחת עומר בשדה לרבי יהודה משמע בשדה על פני השדה ולרבנן משמע בתוך השדה: **הפס מעייניה דקרא.** צריכין למידרשיה והכא מעייניה דקרא תדרוש ליה גבי חלב כתיב כי ימצא חלב כל היכא דמשתכח ואפי' טמון הלכך על כרחך כי אתא באדמה למעוטי טמון בא דתדרוש ליה על פני האדמה דאי לרבויי לא אילטרין: **אף שכחה בגלוי.** והוה ממעט טמון ממשמעותא אי לאו

דהדר רבייה: **בשכחה קמה.** שאם שכח זרע אחת לקצור קאי עלה בלא תשוב לקחתו [דברים כד] והכי משמע ושכחת עומר או ושכחת בשדה: **נפקא לה.** מבשדך ושכחת קרי ביה ששכח את קצת שדהו: **אלפו עומרין לתוך שדה חבירו.** שנשבה הרוח והרימה את העומרין מן האדם והליפתן לתוך שדה חבירו ושכחן כסבור שאינן שלו נפקא מבשדך ולא בשדה חבירך דלא הוו שכחה: **ורבנן.** מיעוטא דשדה חבירו נפקא להו מדהוה ליה למכתב כי תקצור קצירך בשדה ושכחת וכתיב בשדך: **לפו עומרין לתוך שדהו.** (ג) שהיו מוטלים על גבי אבן או עמוד או זו על זו: **פרט לשלפו.** וקא סלקא דעתך לפו ממש על גבי אבן או על גבי עמוד: **וליטעמיך לתוך שדה חבירו.** לפו על גבי אבן הוא דמעוט אבל מונחים לא מיעט והא בשדך כתיב אלא הא דקאמר לפו לאו דוקא לפו על שוס דבר קאמר דאפי' מונחים על גבי קרקע נמי קאמר אינו שכחה והאי דקאמר לפו דלא משכחת עומרין לתוך שדה חבירו אלא בלפו שהרוח מלפתן על האדם ומביאתן לשם: **שהחזיק בו להוליכו לעיר.** ס"ד השתא דאורחא דמילתא נקט ולאו דוקא: **וזה בזה.** ותו לא הוי שכחה דבעינן שכוח מעיקרו כדאמר בב"מ בפרק קמא (דף יא.): **מפני שהוא גלף.** שהוא פטור על שהחזיק בו כאילו היה עודנו גף מעל הקרקע ומונח בידו: **הריני כבן עזאי בשוקי טבריא.** יום אחד היה דעתו גלולה אמר הריני כאן בפומבדיתא מוכן להשיב דבר לשואל בעומק ובחריפות כבן עזאי שהיה חריף ודורש בשוקי טבריא: **שני חלליס זה על גב זה.** והאחד משוך להלן מחבירו מעט ואם תמדוד מזה יקרב לעיר אחת ואם תמדוד מחבירו יקרב לעיר אחרת: **ולא מזה מודד לו.** וה"ה דמיבעיא ליה נמי אי דלמא מין במינו לא הוי טמון מין במינו לא הוי גף ומשמיהם מודד אלא שהוא בכלל אלו:

תניתוה

ר' יהודה היא ולא רבנן דתניא [5] ושכחת עומר בשדה פרט לטמון דברי רבי יהודה וחכ"א בשדה [ו] לרבות את הטמון אמר רב אפי' תימא רבנן [ז] הכא מעייניה דקרא התם מעייניה דקרא (ח) דכתיב [6] כי ימצא חלל היכא דמשתכח באדמה פרט לטמון והתם מעייניה דקרא דכתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר שכחה דומיא דקציר מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי כתב רחמנא בשדה לרבות את הטמון לרבי יהודה נמי תיפוק ליה משכחה דומיא דקציר אין הכי נמי ואלא בשדה למה לי מיבעי ליה [ז] לרבות שכחת קמה ורבנן שכחת קמה מנא להו נפקא להו מכי תקצור קצירך בשדך (ט) ור' יהודה מיבעי ליה לכדרבי אבהו אמר ר' אלעזר דאמר רבי אבהו אמר ר"א [ח] פרט לשצפו עומרין לתוך שדה חבירו ורבנן מבשדה בשדך ור' יהודה בשדה בשדך לא משמע ליה בעי ר' ירמיה [ט] צפו עומרין לתוך שדהו מהו אויר שדה כשדה דמי או לאו כשדה דמי א"ל רב כהנא לרב פפי ואמרי לה רב כהנא לרב זביד תפשוט ליה מדרבי אבהו א"ר אלעזר דאמר פרט לשצפו עומרין לתוך שדה חבירו דחבירו אין [י] לתוך שדהו לא וליטעמיך לתוך שדה חבירו צפו אין מונחין לא והא בעינן בשדך וליכא אלא לתוך שדה חבירו ואפילו מונחין והאי דקאמר צפו דלא משכחת לה אלא בצפו תא שמע [1] עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גבי חבירו ושכחו התחתון שכחה והעליון אינו שכחה רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון שניהם אינן שכחה התחתון מפני שהוא טמון והעליון מפני שהוא צף עד כאן לא פליגי אלא בתחתון אבל בעליון דברי הכל לא הואי שכחה שאני התם כיון דאחזיק ביה זכה ביה אי הכי מאי אירא על גבי חבירו אפילו בשדה נמי אין הכי נמי והאי דקתני על גבי חבירו משום תחתון והא מפני שהוא צף קאמר אימא מפני שהוא כצף אמר אביי [1] הריני כבן עזאי בשוקי טבריא אמר ליה ההוא מדרבנן לאביי שני חללים זה על גבי זה מהיכן הוא מודד מין במינו הוי טמון ומין במינו לא הוי צף [2] ומעליון מודד או דלמא מין במינו הוי צף ומין במינו לא הוי טמון ומתחתון מודד או דלמא מין במינו הוי טמון ומין במינו הוי צף ולא מתחתון מודד ולא מעליון מודד א"ל

תניתוה

---

[6] [רש"ל] ס"פ ל"ג, [2] [סנהדרין יד: כל הענין], [3] שם, [4] שבועות יא. סנהדרין ב. יד:, [5] [נ"ר ערוך עפו וכ"ה בכ"מ הל' מ"ע פ"ה הל"ה], [1] [תוספתא פאה פ"ג ע"ש], [2] [עיבוקין כמו. קידושין כ. ערכין ל:], [3] [ע"ש דף מח.],

תורה אור השלם

1. מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יַהֲרְסֶנָּה: משלי כט ד
2. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: דברים יז ט
3. כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר לְמִשְׁפַּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: דברים יז ח
4. שָׁרְרָךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: שיר השירים ז ג
5. כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לְגֵר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ: דברים כד יט
6. כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ: דברים כא א

הגהות הב"ח

(א) גמ' הכא מעייניה דקרא דכתיב כי ימצא חלב כל היכא וכו' עומר בשדה שכתב דומיא דקציר: (ב) שם קצירך בשדך ושכחת וכ' יהודה: (ג) רש"י ד"ה לפו וכו' שלהו שמוטלין כל"ל ותיבת שהיו נמחק:

גליון הש"ס

גמ' ויצאו הן ולא שלוחיהן. עיין יומא דף קא ע"ב תד"ה וקרא"ו לו ובערכין דף ג ע"א תד"ה קרבנו שם הכא מעייני' דקרא. מכות דף ח ע"ב ערכין דף ל ע"ב:

לעזי רש"י

ציגל"א [צינגל"א]. חומה (המקיפה את העיר). בשטדידור"א [ייבישטרידור"א]. אפסר.

ז א ב מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה ח סמג עשין עח:

ח ג מיי' פ"ג מהלכות ממרים הלכה ה והל' ז סמג לאוין רסג:

ט ד מיי' פ"ג מהלכות סנהדרין הלכה ב:

י ה מיי' פ"ו מהל' בית הבחירה הלכה יח:

יא ו מיי' פ"ה מהלכות מתנות עניים הל' ח:

יב ז מיי' שם פ"ח הל' ו:

יג ח ט מיי' שם פ"ה הלכה ה:

יד י מיי' שם הלכה ד וע"ש:

טו כ מיי' פ"ט מהלכות רוצח הלכה י:

מוסף רש"י

בעליל לעיר. במפורסם לכל שקרוב הוא לעיר זו מכל עיירות (סנהדרין יד:). מצאן זקן ממורא. לסנהדרין חוץ לשכת הגזית שהיתה בהר הבית (שם). אבי פגי. מקום לפנים מן חומת העיר וגדון מיושלים לכל דבריו (שם). יכול תהא המראתו המראה. לידון בחנק (שם). אילימא דנפוק מקצתן. והוהו אותן שבחוץ והמרה על דבריהם, מאי אירא מקום גורם, מיפוק ליה דפטור משום דלמא הנך דבלישכה כוותיה סבירא להו (שם). שרך אגן הסהר. כתיב ודרשינן בחלב דיני ממונות (שם לז.) אל יחסר המזג, אם נלרך אחד מהן לנאת, אם יש שם עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יולא ואם לא אינו יולא (שם יד:). על העיר. על ירושלים, ולריך לקדש התוספת בשתי תורות וכשיר (שם). הריני כבן עזאי בשוקי טבריה. יומא בדיתא הוה ליה ואמר להו לתלמידיו השתא לילי דעתאי והריני מזומן להשיב בחריפות לכל מי שישאלני, כבן עזאי שהיה דורש בשוקי טבריה ולא היה בימיו עוקר הרים כמותו (ערובין כט. ושם: אמר רבא) כי הוה בדיתא דעתיה הוי רגיל למימר הכי הריני פתוח ומוכן להשיב לשואלי דבר תורה כבן עזאי שהיה דר בטבריה שהיה חריף ולרשן ומאר (בכורות כח.) כל חכמי ישראל לפני בקליפת השום מוץ מן הקרן הזה (קדושין ב.) אי: הריני משובח במקומי שאני דרשן ובקי, כבן עזאי שהיה משתבח בשוקי טבריה כדתניא בן עזאי אומר כל חכמי ישראל לפני בקליפת השום (ערכין ל:).

מניחוה. לחדא מינייהו דפלוגתא היא בטומון אבל לף לא פשט לה מינה דהא אוקימנא טעמא דעליון משום דאחזיק ביה הוא ולף לא ידעינן מאי הוי עלה: **סברוה.** רבנן דבי מדרשא דבעו למיפשט מינה דפלוגתא בטומון דמין במינו הוא דהני תנאי אפילו תנא קמא דאמר תחתון שכחה כר׳ יהודה סבירא ליה דאמר בשדה פרט לטומון וטעמא משום דמין במינו לא הוי טומון: **חלל.** לא מקרי אהל בכלי בזול כעין חרס: **בכולן.** ואפי׳ מפרפר לף וטומון ותלוי: **ומוטל באשפה.** דלא הוי לף ולא טומון ולא תלוי ואפי׳ הכי אין עורפין דחלל קבעי. אלמא קרא כדכתיב בעית: **חלל יחידא כתיב.** הקרובים אל החלל ועוד חלליס טובא למדרש חלל דוקא ולא חנוק: **פרט למלוי.** תדיר כגון ספר או עיר שרובה עובדי כוכבים: **קמ״ל דכתיבא כו׳.** והכי קאמר נמצא סמוך לעיר שאין בה ב״ד אין מודדין לה אלא לעיר שיש בה ב״ד מודדין איזו היא עיר שיש בה ב״ד קרובה לו ואי לא הדר תניא הוה אמינא אין מודדין כלל: **ס״ל ונקחו זקני העיר מכל מקום.** דהאי העיר קרא יתירא הוא דאלי למכתב (ב) והיתה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקניה עגלת בקר: **מתני׳ מכוון.** מלומלס שאין זו קרובה לו מזו אפי׳ כאלא חוט: **ואין ירושלים כו׳.** מפרש טעמא בגמ׳: **מוליכין הראש אלא הגוף.** בגמ׳ מפרש למאי הלכתא מוליכין: **גמ׳ אפשר לצמצם.** אפשר לכוין האמה ואמת מדדו שאין זו קרובה לו מזו כלל והוו להו שתיהן קרובות: **וקסבר.** נמי קרובה דכתיב בקרא אפילו קרובות במשמע ג כמו ובהמה רבה (יונה ד) דאמר מינייהו דפלוגתא היא בטומון אבל לף לא פשט לה מינה דהא אוקימנא טעמא דעליון משום דאחזיק ביה הוא ולף לא ידעינן מאי הוי עלה: **סברוה.** רבנן דבי מדרשא דבעו למיפשט מינה דפלוגתא בטומון דמין במינו הוא דהני תנאי אפילו תנא קמא דאמר תחתון שכחה כר׳ יהודה סבירא ליה דאמר בשדה פרט לטומון וטעמא משום דמין במינו לא הוי טומון: **חלל.** לא מקרי אהל בכלי בזול כעין חרס: **בכולן.** ואפי׳ מפרפר לף וטומון ותלוי: **ומוטל באשפה.** דלא הוי לף ולא טומון ולא תלוי ואפי׳ הכי אין עורפין דחלל קבעי. אלמא קרא כדכתיב בעית: **חלל יחידא כתיב.** הקרובים אל החלל ועוד חלליס טובא למדרש חלל דוקא ולא חנוק: **פרט למלוי.** תדיר כגון ספר או עיר שרובה עובדי כוכבים: **קמ״ל דכתיבא כו׳.** והכי קאמר נמצא סמוך לעיר שאין בה ב״ד אין מודדין לה אלא לעיר שיש בה ב״ד מודדין איזו היא עיר שיש בה ב״ד קרובה לו ואי לא הדר תניא הוה אמינא אין מודדין כלל: **ס״ל ונקחו זקני העיר מכל מקום.** דהאי העיר קרא יתירא הוא דאלי למכתב (ב) והיתה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקניה עגלת בקר: **מתני׳ מכוון.** מלומלס שאין זו קרובה לו מזו אפי׳ כאלא חוט: **ואין ירושלים כו׳.** מפרש טעמא בגמ׳: **מוליכין הראש אלא הגוף.** בגמ׳ מפרש למאי הלכתא מוליכין: **גמ׳ אפשר לצמצם.** אפשר לכוין האמה ואמת מדדו שאין זו קרובה לו מזו כלל והוו להו שתיהן קרובות: **וקסבר.** נמי קרובה דכתיב בקרא אפילו קרובות במשמע ד כמו ובהמה תניתוה עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גבי חבירו ושכחו התחתון שכחה והעליון אינו שכחה ר׳ שמעון בן יהודה אומר משום ר׳ שמעון שניהן אינן שכחה התחתון מפני שהוא טמון והעליון מפני שהוא צף סברוה דהני תנאי כר׳ יהודה סבירא להו דאמר בשדה פרט לטמון מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר מין במינו הוי טמון ומר סבר לא הוי טמון לא אי כר׳ יהודה סבירא להו דכ״ע מין במינו הוי טמון והכא בפלוגתא דרבי יהודה ורבנן קמיפלגי דרבנן כרבנן ור׳ שמעון בן יהודה כרבי יהודה אי הכי מאי איריא על גבי חבירו אפי׳ בעפר ובצרור נמי אין הכי נמי ולהודיעך כחו דר׳ יהודה דאמר אפי׳ מין במינו הוי טמון תנו רבנן אחלל ולא חנוק חלל ולא מפרפר באדמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על פני המים ר׳ אלעזר אומר בכולן אם היה חלל עורפין תניא אמר רבי יוסי בר יהודה אמרו לו לר״א אי אתה מודה שאם היה חנוק ומוטל באשפה שאין עורפין אלמא חלל ולא חנוק הכא נמי באדמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על גבי מים ור״א חלל יתירא כתיב: נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה עובדי כוכבים כו׳: ה דכתיב [1]כי ימצא [2] פרט למצוי: או לעיר שאין בה ב״ד: דבעינא זקני העיר וליכא: אין מודדין אלא לעיר כו׳: פשיטא

כיון דתנא לעיר שאין בה ב״ד אנא ידענא דאין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין הא קא משמע לן כדתניא [3]מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה ב״ד שמניחין אותה ה ומודדין לעיר שיש בה בית דין ת״ל [2]ולקחו זקני העיר ההיא מכל מקום: **מתני׳** [4]נמצא [5]מכוון בין שתי עיירות שתיהן מביאות שתי עגלות דברי רבי אליעזר [6]ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף דברי רבי אליעזר רבי עקיבא אומר [7]הגוף אצל הראש [8] מאין היו מודדין רבי אליעזר אומר מטיבורו רבי עקיבא אומר [9]מחוטמו רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו: **גמ׳** מאי טעמא דרבי אליעזר קסבר אפשר לצמצם וקרובה ואפילו קרובות: ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה: דאמר קרא [1]לרשתה וקסבר [2] [10]ירושלים לא נתחלקה לשבטים: נמצא ראשו במקום כו׳: במאי קמפלגי אילימא לענין מדידה קמיפלגי הא מדקתני סיפא מאין היו מודדין מכלל דרישא לא במדידה עסקינן אמר ר׳ יצחק [11]במת מצוה קנה מקומו קמיפלגי והכי קאמר לקוברו [12]קנה מקומו והיכא דנמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף דברי ר׳ אליעזר ר׳ עקיבא אומר [13]הגוף אצל הראש במאי קמיפלגי מר סבר גופיה בדוכתיה נפיל רישא דנאדי ונפיל ומר סבר רישא היכא דנפיל נפיל גופא הוא דרהיט אזיל: מאין היו מודדין: במאי קמיפלגי מר סבר עיקר חיותא באפיה ומר סבר עיקר חיותא בטיבוריה לימא כי הני תנאי [14]מהיכן הולד נוצר מראשו וכן הוא אומר [3]ממעי אמי אתה גוזי ואומר [4]גזי נזרך והשליכי וגו׳ ה אבא שאול אומר מטיבורו ומשלח שרשו אילך ואילך אפילו תימא אבא שאול ע״כ לא קאמר אבא שאול אלא לענין יצירה דכי מיתצר ולד ממציעותיה מיתצר אבל לענין חיותא דכולי עלמא באפיה הוא דכתיב [5]כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו׳: רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו: מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב כדכתיב [6]לתת אותך אל צוארי חללי רשעים: **מתני׳** [7]נפטרו זקני ירושלים והלכו להן ה זקני אותה העיר מביאין עגלת בקר אשר [8]לא משכה בעול [9]ואין המום פוסל בה [10]ומורידין אותה לנחל איתן כמשמעו קשה אע״פ שאינו איתן כשר [11]ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה [12]ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים [13]זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה ואומרים [7]ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו [14] וכי על דעתינו עלתה שזקני ב״ד שופכי דמים הן [15]אלא שלא בא (לא) על ידינו ופטרנוהו [16] (בלא מזון) ולא ראינוהו והנחנוהו (בלא לוייה) והכהנים

עין משפט נר מצוה

טז א מיי׳ פ״ט מהל׳ רוצח הלכה יא:
יז ב מיי׳ שם הלכה ה:
יח ג מיי׳ שם הלכה ח:
יט ד מיי׳ שם הלכה ד ה וס״ז מהל׳ בית הבחירה הלכה יד:
כ ה ו מיי׳ פ״ט מהל׳ רוצח הלכה ט:
כא ז מיי׳ שם הלכה ד וס״ד מהל׳ עבודת כוכבים הל׳ ד וס״ז מהל׳ בית הבחירה הל׳ יד וס״ד מהל׳ טומאת צרעת הלכה יא:
כב ח מיי׳ פ״ה מהל׳ מקוה מים הל׳ ג וס״ח מהל׳ טומאת מת הלכה ז טור מ״מ סימן רעד [וטוש״ע יו״ד סי׳ שסד סעי׳ ג]:
כג ט מיי׳ פ״ט מהל׳ רוצח הלכה טו י:
כד י מיי׳ שם הלכה ב
כה כ מיי׳ שם פ״י הל׳ ג:
כו ל מיי׳ שם הלכה ב:
כז מ נ מיי׳ שם פ״ט הלכה ב ג סמג שם:
כח ס מיי׳ שם פ״י הלכה ט:
כט ע פ מיי׳ שם פ״ט הלכה ג:

תורה אור השלם

1. כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכֵּהוּ: דברים כא א
2. וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעֹל: דברים כא ג
3. עָלֶיךָ נִסְמַכְתִּי מִבָّטֶן מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גּוֹזִי בְּךָ תְּהִלָּתִי תָמִיד: תהלים עא ו
4. גְּזִי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְיָ וְזִעַם אֶת דּוֹר עֶבְרָתוֹ: ירמיהו ז כט
5. כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ: בראשית ז כב
6. בְּחֲזוֹת לָךְ שָׁוְא בִּקְסָם לָךְ כְּזָב לָתֵת אוֹתָךְ אֶל צַוָּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים אֲשֶׁר בָּא יוֹמָם בְּעֵת עָוֹן קֵץ: יחזקאל כא לד
7. וְעֵנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: דברים כא ז

מסורת הש״ס

א) [סנהדרין פו. ועי׳ תוס׳ שם ד״ה מומלא ערכין ל:], ב) בכורות יח: תוספתא דנגעים פ״ז, ג) [יומא כג: ב״ק פב:], ד) סנהדרין פח. ובכמה דוכתי, ה) [יומא יב. מגילה כו.], ו) ב״ק פא. [עירובין יח. סנהדרין מז:], ז) [יומא פה.], ח) לעיל לא:, ט) [בירושלמי ופע״א לא ע״ב] גרסי׳ וכ״ה ברש״י כאן ועי׳ תוי״ט], י) [דברים כא], כ) בס״ג: מרא״מי, ל) [ירמיה ז], מ) [דברים כא], נ) [לקמן מו:], ס) [שם],

---

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ שלא בא לידינו כל״ל ותיבת על נמחק: (ב) רש״י ד״ה מ״ל וכו׳ למכתב והיה העיר: (ג) ד״ה וקסבר וכו׳ והוה (והוה) ליה למימר יבילו ג״ב הכי אתא בכ׳ שני דבכורות דף יח: (ד) ד״ה לא בא וכו׳ ועל ידי כך נהרג:

גליון הש״ם

גמ׳ דכתיב כי ימצא פרט למצוי. עיין סנהדרין דף פ״ו ע״א תד״ה מומלא: **שם** ומודדין לעיר שיש בה ב״ד. עיין ב״ב דף כג ע״ב תד״ה בלילכא: **שם אבא שאול אומר** מטבורו. עיין נדה דף כה ע״א תד״ה תחלת: **שם** זקני אותה העיר. עיין בא״ר שבא הוריות דף ג ע״ב ד״ה ס״ל מסתבר: רש״י ד״ה וקסבר כו׳ כמו ובהמה רבה. עיין קידושין דף יח ע״א ברש״י ד״ה טובא משמע ועיין תמוהה דף ט ע״א:

מוסף רש״י

נמצא מכוון בין שתי עיירות. שאין זו קרובה לו יותר מזו כלום (בכורות יז:). ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה. דכתיב כי ימצא חלל באדמה וגו׳ לרשתה, ואין ירושלים ירושה, דקסבר לא נתחלקה לשבטים (יומא כג:). מאין היו מודדין. לידע אי אין עיר קרובה אל החלל (סנהדרין פח.). מטיבורו. ואותה שקרובה לטבורו תביא את העגלה ולא הקרובה לחוטמו (שם). במת מצוה קנה מקומו. מקום שנפל שם בעת מותו קנאו לקבורה ואין בעל הבית מעכב עליו (ב״ק פא.). איתן כמשמעו קשה. שלא נעבד (דברים כא ד). ופטרנוהו בלא מזונות. כלומר למזונות הולך ולא היה לו ולא אחד נוטל מזונות וכל לחוטפם ממנו לאותם רעבון ועמד זה עליו והרגו (לעיל לח:). בלא לוייה. חבורה שילך עמהם (שם).

והכהנים אומרים. כדכתיב לעיל ונגשו הכהנים בני לוי ולא פירש על (א) מי הם נגשים: **ולא היו צריכים לומר ונכפר להם הדם.** כלומר ונכפר דכתיב בקרא לאו אוענו ואמרו קאי שיהא אף זה בכלל אמירה אלא מילתא באנפי נפשה היא שרוח הקודש בישר את ישראל ע"י משה רבינו לכשיעשו כן ונכפר להם הדם: **גמ'** עגלה בת שנתה היא ואם עברה שנתה פסולה דכל מקום שנאמר בתורה עגל סתם בן שנה הוא דיליף (ב) מועגל וכבש (ג) בן שנה: פרה אדומה אין שיעור לשנותיה: **מוס פוסל בה.** דכתיב בפרה אדומה אין בה מוס (במדבר יט): **בה.** מיעוט: **אלא מעתה.** דכל היכא דכתב בה מיעוטא הוא ולא גמרינן מייה בקל וחומר: **לא יהו שאר עבודות פוסלות.** בפרה דהא עול בלבד כתיב בה (ד) אלא דגמר לה בק"ו מעגלה דכתיב (דברים כא) אשר לא עובד בה כל עבודות במשמע ומי בה מיעוטא לא נגמר מייה: **אלמה אמר רב יהודה הניח.** על פרה עודה של שקין אגודה של שקין פסולה ואע"ג דלאו עול הוא ובעלייה לחודיה מיפסלא דכתיב בפרה במלאכת עול האמורה בה אשר לא עלה בעלייה לחודה ואפילו שלא משכה: **ובעגלה עד שתמשך.** שתטלטל המשא מעט דבעגלה כתיב אשר לא משכה (ה). ולקמן פריך כיון דשאר עבודות בפרה לא כתיבי ומעגלה ילפינן אמאי מיפסל בעלייה לחודה דשאר משאוי שאינו עול ממש. מ"מ שמע מינה דגמר פרה מעגלה בק"ו בשאר עבודות ואע"ג דכתיב בה מיעוטא: **שאני פרה דילפינן עול עול.** וכיון דגזירה שוה מופנה היא הוה ליה כמאן דכתיב בגופה ומיעוטא דבה דריש ליה לדרשא אחרינא כדלקמן: **עגלה נמי תיפי עול עול מפרה.** למוס: **למעוטי קדשים דלא פסלה בהו עבודה.** מהקרבה אבל פרה לא ממעטא דאתיא מג"ש: **מי ליכא דפסלי בהו שנים.** והרי פסח וחטאת דכתיב בהו בני שנתן וכי איצטריך בה למעטינהו מפסול עבודה להכי איצטריך דאי לא מעטינהו הוו גמרי בקל וחומר מעגלה: **שנעבדה בהן עבודה** גרסי': **עבודה איסור.** כגון בשבת או כלאים בשור וחמור: **עבודה איסור נמי מהאי קרא נפקא.** דכיון דתרי קראי כתיבי על כרחיך חד מייתיהו לעבודת איסור: **עול.** גבי פרה תניא: **שאר עבודות פוסלות בה.** דכתיב (ו) אשר לא עובד בה: **ואם נפשך לומר.** ואם יש לך להשיב על ק"ו זה לא ולמד בג"ש נאמר כאן עול כו': **מאי אם נפשך לומר.** מאי הוה לך למיפרך דשבקה תנא לאורמיה וליף בגזירה שוה: **נאמר כאן כו'.** והאי עול יתירא הוא דהא בכלל שאר עבודות הוא: **וממקום שנאת.** לאו תנא קתני לה אלא תיובתיה קא מפרש ואזיל גמרא דקא מותיב לרב יהודה דאמר לעיל שאר משאות פוסל בפרה בעלייה בעלמא והא כיון דשאר משאוי בפרה לא כתיב ומעגלה יליף לה בגזירה שוה וממקום שנאת משם יש לך ללמד נמי דמה עגלה עד שתמשוך אף פרה בשאר משאות דילפינן מעגלה עד שתמשוך: **פ"ל אשר לא עלה עליה עול מ"מ.** דריש ליה בלא עול מדלא כתיב אשר לא עלה עול עליה ותו הדר כתיב עול לדרשא כדדרשינא ואזיל: **א"כ כו' אלא בשעת עבודה.** ואפילו הניחו עליה להקל משא מידו ולא למשוך: **אלא בשעת עבודה.** כלומר שעבודה זו לצורך היא אבל אקראי בעלמא שהניח שק עליה ולא להוליכו אלא אקרי ואותיב לא פסלה: **משיכה עול.** לפסול בעגלה: **שאינו עושה פירות.** עגלה בת שנתה לא ילדה: **במקום שאין עושה פירות.** נחל איתן קשה: **שלא הניחוהו.** שהרגוהו: איתן

א והכהנים (ו) אומרים [1]כפר לעמך ישראל אשר פדית [ה'] ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל לא היו צריכין לומר ונכפר להם הדם [2]אלא רוח הקודש מבשרתן אימתי שתעשו ככה הדם מתכפר להם: **גמ'** ויהא מום פוסל בעגלה מקל וחומר ומה פרה [3]שאין השנים פוסלות בה [4]מום פוסל בה עגלה [5]ששנים פוסלות בה אינו דין שיהא מום פוסל בה שאני התם דאמר קרא אשר אין בה מום בה מום פוסל ואין מום פוסל בעגלה אלא מעתה לא יהו שאר עבודות פוסלות בה אלמה א"ר יהודה אמר רב (ז) הניח עליה עודה של שקין פסולה ובעגלה עד שתמשוך שאני פרה [1]דילפינן [2]עול [3]עול מעגלה עגלה נמי תיתי עול עול מפרה הא מיעט רחמנא בה בעגלה נמי כתיב בה ההוא מיבעי ליה למעוטי קדשים [6]דלא פסלה בהו עבודה סלקא דעתך אמינא ליתי בק"ו מעגלה ומה עגלה שאין מום פוסל בה עבודה פוסלת בה קדשים [7]שמום פוסלת בהן אינו דין שעבודה פוסלת בהן איכא למיפרך מה לעגלה שכן שנים פוסלות בה אטו קדשים מי ליכא דפסלי בהו שנים כי איצטריך קרא להנך קדשים דפסלה בהו שנים וקדשים דלא פסלה בהו עבודה מהכא נפקא מהתם נפקא [4]עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה' אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה איצטריך סד"א ה"מ היכא דעבד בהן עבודת היתר אבל עבודת איסור אימא ליתסרו צריכא והא נמי מהכא נפקא [5]ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה איצטריך ס"ד אמינא הני מילי היכא דעבד בהן כשהן חולין אבל עבד בהן כשהן קדשים אימא ליתסרו צריכא גופא אמר רב יהודה אמר רב הניח עליה עודה של שקין פסולה ובעגלה עד שתמשוך מיתיבי עול אין לי אלא עול שאר עבודות מנין אמרת ק"ו ומה עגלה שאין מום פוסל בה שאר עבודות פוסלות בה פרה שמום פוסל בה אינו דין ששאר עבודות פוסלין בה ואם נפשך לומר נאמר כאן עול ונאמר להלן עול מה להלן שאר עבודות פוסלות בה [8]אף כאן שאר עבודות פוסלות מאי אם נפשך לומר וכי תימא איכא למיפרך מה לעגלה שכן שנים פוסלות בה אי נמי קדשים יוכיחו שמום פוסל בהן ואין עבודה פוסלת בהן נאמר כאן עול ונאמר להלן עול מה להלן שאר עבודות אף כאן שאר עבודות וממקום שבאתה מה להלן עד שתמשוך אף כאן עד שתמשוך תנאי היא דאיכא דמייתי לה מעגלה איכא דמייתי לה מגופה דפרה דתניא עול אין לי אלא עול שאר עבודות מנין ת"ל אשר לא עלה עליה עול מכל מקום אם כן מה ת"ל עול [9]עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה ואימא אשר לא עלה עליה כלל עול פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט עול אין מידי אחרינא לא אשר רבויא הוא ותניא נמי גבי עגלה כי האי גוונא עול אין לי אלא עול שאר עבודות מנין ת"ל אשר לא עובד בה [10]מ"מ א"כ מה ת"ל עול [11]עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה ואימא אשר לא עובד בה כלל עול פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט עול אין מידי אחרינא לא אשר רבויא הוא א"ר אבהו בעי מיניה מר' יוחנן משיכת עול בכמה א"ל כמלא עול איבעיא להו לארכו או לרחבו אמר להו ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יוחנן [12]משיכת עול לרחבו טפח ולימא טפח הא קמ"ל שיעורא דעול טפח הוי למאי נפקא מינה למקח וממכר א"ר יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל אמר הקב"ה יבא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות מאי פירות אילימא פריה ורביה אלא מעתה אזקן ואסרים ה"נ דלא ערפינן אלא מצות: ומורידין אותה אל נחל איתן איתן כמשמעו קשה: תנו רבנן מגין [13]לאיתן שהוא קשה שנאמר איתן

מסורת הש"ס

(א) יומא לז., (ב) ע"ז כג., (ג) [ר"ה יא. וש"ינ], (ד) [ר"ה י.], (ה) [במדבר יט], (ו) [דברים כא], (ז) [דברים כא],

תורה אור השלם

1. כַּפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ יְיָ וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם: דברים כא ח
2. וְהָיְתָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעֹל: דברים כא ג
3. זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל: במדבר יט ב
4. עִוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיְיָ וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַיְיָ: ויקרא כב כב
5. וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא יֵרָצוּ לָכֶם: ויקרא כב כה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה והכהנים וכו' על מה הס: (ב) ד"ה עגלה וכו' וכבש בני שנה:

מוסף רש"י

עודה של שקין. שקין הרבה ליקנין קשורין ביחד, פסולה. דכתיב אשר לא עלה עליה, בהעלאה בעלמא, ובעגלה. עגלה ערופה אינה נפסלת בהעלאת עול, עד שתמשוך. דכתיב בעגלה אשר לא משכה בעול. לישנא אחרינא עודה, עץ שמוויין בו שקין (ע"ז כג.).

עין משפט נר מצוה

ל א ב מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה ג סמג עשין סח:
לא ג מיי' פ"ח מהל' פרה אדומה הלכה ח סמג עשין לב לגו:
לב ד מיי' שם הלכה ז:
לג ה מיי' פ"י מסלכות רוצח הלכה ב:
לד ו ז ח מיי' פ"ח מהל' פרה אדומה הלכה ז:
לה ט מיי' פ"ח מהל' איסורי מזבח הלכ' ח:
לו י כ מיי' פ"ח מהל' פרה אדומה הלכ' ז:
לז ל מ נ מיי' פ"י מהל' רוצח הלכה ג:

[1] איתן מושבך ושים בסלע קנך ואומר [2] שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ אחרים אומרים מנין לאיתן שהוא ישן שנאמר [3] גוי איתן הוא גוי מעולם הוא: ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה: מ"ט גמר עריפה עריפה מחטאת העוף: ומקומה אסור מלזרוע ומליעבד: ת"ר [4] אשר לא יעבד בו ולא יזרע לשעבר דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר להבא (ו) רבא אמר להבא דב"ע לא פליגי דכתיב ולא יזרע כי פליגי לשעבר רבי יאשיה סבר מי כתיב ולא (ו) יעובד ורבי יונתן מי כתיב אשר לא נעבד ורבי יאשיה אשר לשעבר משמע ור' יונתן אשר רבויא הוא: ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים: ת"ר אשר לא יעבד בו ולא יזרע אין לי אלא זריעה שאר עבודות מנין תלמוד לומר אשר לא יעבד בו מכל מקום אם כן מה ת"ל ולא יזרע לומר לך מה זריעה מיוחדת שהיא בגופה של קרקע אף כל שהיא בגופה של קרקע יצא סריקת פשתן וניקור אבנים שאינן בגופה של קרקע ואימא אשר לא יעבד בו כלל ולא יזרע פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט זריעה אין מידי אחרינא לא אשר רבויא הוא: זקני העיר רוחצין ידיהן כו': ת"ר [5] וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל שאין ת"ל הערופה ומה ת"ל הערופה על מקום עריפתה של עגלה ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו אלא מה שבפרט זריעה אין מידי אחרינא לא אשר רבויא הוא: זקני העיר רוחצין ידיהן כו': ת"ר [5] וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל שאין ת"ל הערופה ומה ת"ל הערופה על מקום עריפתה של עגלה ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על לבנו עלתה שב"ד שופכין דמים אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה תניא היה ר"מ אומר אכופין ללויה ששכר הלויה אין לה שיעור שנאמר [6] ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד וכתיב ויראם את מבוא העיר ומה חסד עשו עמו שכל אותה העיר הרגו לפי חרב ואותו האיש ומשפחתו שלחו [7] וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז היא שמה עד היום הזה תניא היא לוז שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה נבוכדנצר ולא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן יוצאין חוץ לחומה והן מתים והלא דברים ק"ו ומה כנעני זה שלא דיבר בפיו ולא הלך ברגליו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות מי שעושה לויה ברגליו על אחת כמה וכמה במה הראה להם חזקיה אמר בפיו עקם להם ר' יוחנן אמר באצבעו הראה להם תניא כוותיה דר' יוחנן בשביל שכנעני זה הראה באצבעו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות [8] אמר רבי יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנאמר [8] כי לויית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ואמר ר' יהושע בן לוי בשביל ארבעה פסיעות שלוה פרעה לאברהם שנאמר [9] ויצו עליו פרעה אנשים וגו' נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה שנאמר [10] ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה אמר רב יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו ארבע אמות בעיר אינו ניזוק רבינא אלויה לרבא בר יצחק ד' אמות בעיר מטא לידיה היזיקא ואיתציל ת"ר [2] הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר חבר לחבר עד תחום שבת תלמיד לרב אין לו שיעור וכמה א"ר ששת [3] עד פרסה ולא אמרן אלא רבו שאינו מובהק [7] אבל רבו מובהק [3] רב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל כי מטו התם אמר ליה ודאי דאמריתו הני ציניתא דבבל משני אדם הראשון איתנהו א"ל אדכרתן מלתא דאמר רבי יוסי בר' חנינא מאי דכתיב [11] בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם וכי מאחר שלא עבר היכן ישב [7] (ומאחר שלא ישב היכן עבר) אלא ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לא נתישבה [3] רב מרדכי אלויה לרב אשי מהגרוניא ועד בי כיפי ואמרי לה עד בי דורא אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר [7] כל שאינו מלוה ומתלוה כאילו שופך דמים שאילמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים לתינוקות שנאמר [12] ויעל משם בית אל והוא עלה בדרך ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח אמרו לו עלה שהקרחת עלינו את המקום מאי ונערים קטנים אמר ר' אלעזר [1] שמנוערים מן המצות קטנים שהיו מקטני אמנה תנא נערים היו ובזבזו עצמן כקטנים מתקיף לה רב יוסף [1] ודלמא על שם מקומן מי לא כתיב [13] וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה וקשיא לן נערה וקטנה ואמר ר' פדת קטנה דמן נעורן התם לא מפרש מקומה הכא מפורש מקומן [14] ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה' מה ראה אמר רב ראה ממש כדתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר [7] כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני ושמואל אמר ראה שכולן נתעברה בהן אמן ביום הכיפורים ורבי יצחק נפחא אמר בלורית ראה להן כאמוריים ורבי יוחנן אמר ראה שלא היתה בהן לחלוחית של מצוה ודלמא בזרעייהו ניהוה הוה אמר רבי אלעזר לא בם ולא בזרעם עד סוף כל הדורות: ותצאנה שתים דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים

[1] איתן מושבך ושים בסלע קנך. אלמא איתן הוא סלע: מוסדי ארץ. הם הרים וכל הר של אבנים הוא: שהוא ישן. ולא שהוא קרקעיתו מחדש מקרקע אחריתי: גוי מעולם הוא. היינו ישן: מחטאת עוף. דכתיב בה ממול ערפו (ויקרא ה): כולי עלמא לא פליגי. דהא כתיב ולא יזרע משמע להבא מדלא כתיב ואשר לא יזרע דלהוי משמע לשעבר: (ו) מי כתיב ולא יעבד. אי הוה כתיב אל נחל איתן ולא יעבד בו הוה משמע להבא אבל השתא דכתיב (ב) לא יעבד משמע לשעבר דאשר נאמר לא הוא: אשר לשעבר משמע. אע"ג דלא יעבד להבא משמע הני מילי בלא אשר אבל השתא דכתיב אשר על כרחין מוכח עלה דלשעבר הוא: רבויא הוא. לא בא אלא לרבות כל עבודות כלקמן דלא תדרשיה בכלל ופרט: כופין לנויה. כופין את מי שאינו רוצה לנוות את חבירו לדרך שילוהו: ויקרא שמה נוז. סיפיה דקרא היא שמה עד היום הזה ומייניה יליף דלא נתבלבלה ולא חרבה כדאמרינן (ו) כל מקום שנאמר עד היום הזה לעולם ולעולמי עולמים הוא: שלא דבר בפיו. דלא כתיב אלא וירא בשלבעו או בעקמימות שפתים כדלקמן: ולזרעו. כדאמרינן שאין מלאך המות שולט בהם: שליוהו פרעה. כדכתיב ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו: אינו ניזוק. אותו היולא לדרך: עד עיבורה של עיר. שהוא יולא ממנה והוא בבית החיצון שבתוך שבעים אמה ושירים לבתי העיר: בי ציניתא דבבל. מקום הוא וכו דקליס הרבה כמו ציני הר הברזל (סוכה דף כט.): לא נתייבש. והיינו לא יבש אדם שם לא גזר אדם הראשון ייבוש שם והיינו דאמרי אינשי איתנהו משני אדם הראשון שגזר עליו אדם הראשון ייבוש דקליס ולא ייבוש אחר: שהקרחת עלינו את המקום. שכשהיו המים הרעים היתה פרנסתינו להביא מים ומכור: מקטני אמנה. שהיו דואגים שפסקה פרנסתם בשביל שנתרפאו המים: ודלמא. קטנים ממש הוו ועל שם מקומם נקראו נערים שהיו מן נעורן: הכא מפרש מקומן. יריחו: ליהוו

[1] גמ' ר' יאשיה סבר מי כתיב ולא יעבד אשר לא יעבד כתיב ור' יונתן סבר מי כתיב אשר לא יעבד כתיב ור' יאשיה אשר לשעבר: (ב) רש"י ד"ה מי כתיב וכו' השתא דכתיב אשר לא יעבד:

מוסף רש"י

אלויה. ליוהו בדרך (ברכות לא.). בי ציניתא. דקליס (שם). ודאי דאמריתו. לשון שאלה הוא, אמת הוא ששמעתי אומריים דבר זה של תימה (כתובות פו.). אדכרתן מילתא כו'. וחז שאומריים מימות אדם הראשון הם, שהוא גזר על אותו מקום ליוהו דקליס (ברכות שם). רב מרדכי אלויה לרב אשי. דרב מרדכי תלמידו של רב אשי היה (גיטין נח.). שהקרחת עלינו את המקום. שעד עכשיו היינו משתכרין להביא מים מעוקים מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיקו אחדו פרנסתן (מ"ב ב כג). מי לא כתיב. שאדם נקרא על שם מקומו ואפילו יחיד ואע"פ שאין מדבר בכל אנשי המקום, כגון פלגתיים וגעווים אלא באים אחד, דכתיב נערה קטנה (חולין ה.). וקשיא לן נערה וקטנה. קרי לה נערה דהביאה ב' שערות וקרי לה קטנה דשמעע שלא הביאה ב' שערות (שם). קטנה דמן נעורן. אלי נערה לאו נערה ממש אלא על שם מקומה דמן נעורן (שם). כל מקום שנתנו חכמים עיניהם. לאדם שיגדו, או מיתה או עוני. או מת או נופל בעגיות (נדרים ז:).

הגהות הב"ח

(א) גמ' ר' יאשיה סבר מי כתיב ולא יעבד אשר לא יעבד כתיב ור' יונתן סבר מי כתיב אשר לא יעבד כתיב ור' יאשיה אשר לשעבר: (ב) רש"י ד"ה מי כתיב וכו' השתא דכתיב אשר לא יעבד:

הגהות הש"ס

(א) [ל"ל אמר רבא כ"א בילקוט], ב) עיהוכין נד., ג) ברכות לא., ד) כ"א ל"ג, ה) [ברכות לא. ע"ש], ו) [מגיגה יד.], ז) תוליו ה. מ"ב ה, ח) מגיגה ה: מ"ק יז: נדרים ז:, ט) ע' במהרש"א, י) [יומא נד. ע"ש ולע"ג],

לח א ב ג ד מיי' פי"ד מהל' אבל הלכה ג
סמג עשין ב:

לט ה מיי' שם הלכה ב:

תורה אור השלם

1. וַיָּרָא אֶת הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: במדבר כד כא
2. שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב יְיָ וְהָאֵתָנִים מוֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיְיָ עִם עַמּוֹ וְעִם יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: מיכה ו ב
3. הִנְנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם גּוֹי מִמֶּרְחָק בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם יְיָ גּוֹי אֵיתָן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא גּוֹי לֹא תֵדַע לְשֹׁנוֹ וְלֹא תִשְׁמַע מַה יְדַבֵּר: ירמיהו ה טו
4. וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵע וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל: דברים כא ד
5. וְכָל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל הַחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל: וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: דברים כא ו-ז
6. וַיֵּרָאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד: וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר וַיִּכּוּ אֶת הָעִיר לְפִי חָרֶב וְאֶת הָאִישׁ וְאֶת כָּל מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ: שופטים א כד-כה
7. וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: שופטים א כו
8. כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ: משלי א ט
9. וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ: בראשית יב כ
10. וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: בראשית טו יג
11. וְלֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְיָ הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַמּוֹלִיךְ אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת בְּאֶרֶץ לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם: ירמיהו ב ו
12. וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית אֵל וְהוּא עֹלֶה בַּדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קָרֵחַ עֲלֵה קָרֵחַ: מלכים ב ב כג
13. וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת נַעֲמָן: מלכים ב ה ב
14. וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיַּרְאֵם וַיְקַלְּלֵם בְּשֵׁם יְיָ וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן הַיָּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים: מלכים ב ב כד

ליהוו דוכיס ולא ליהוי יער. מאי עבד ליה יער דקרית ליה נס: **דבעיתי.** הדוכיס להתגרות בהם כשאין מקום קרוב להם לנוס ולהתחבאות וכשהן קרובים ליער יוצאין בהבטחה: **וכה וילפה ממנו רוש.** שילאו ממנה דוד ושלמה שהרבו להקריב קרבנות. אלמא זה היה שכרו: **נקללה הוה.** למעט את ישראל ואותה כוונה כאן נתקיימה: **ואלא מאי טיבותיה.** דמקום הואיל והמיס רעיס והארץ משכלת: **הן מקום על יושביו.** ואפילו הוא רע נראה להם טוב: **הן האשה.** תמיד על בעלה ואפי' היא מכוערת נושאת הן בעייניו: **אחד שגירה דוכיס.** בעון שגירה דוכיס בתינוקות: **חלה.** חד את חליו תרי וחד אשר ימות בו: **מי שקיל כולי האי.** בהאי קרא כתיב שמנה דברים כסף ובגדים ולאן ובקר ועבדים ושפחות וזיתים וכרמים: **כסף ובגדים הוא דשקל.** דכתיב[6] ויצר ככרים כסף בשני חרטים ושתי חליפות בגדים: **בשמנה שרצים.** בפרק שמנה שרצים (שבת קז.): **הגיע עת ליטול שכר.** תורתך בעולם הזה: **אכן שותפת.** שמגבהת את המתכת מן הארץ ומעמידתו בחוץ [וע"י אותו אבן העמיד העגלים של ירבעם בחוץ]: **רבנן דתה.** דוחה היה את התלמידים מפני אלישע כשהיה משמש לפניו דכתיב לאחר שפירש ממנו המקום אשר אנחנו יושבין בית המדרש של רבנן לר ממנו[7] שנתוספו התלמידים שהיה גחזי דוחה: ינאי מלא קטליה לרבנן דתלמרינן בקידושין בהאומר לשלוחו (דף סו.): **בעלי שרוי בטוכך.** נשיא היה דתלמרינן בחגיגה (דף טז:): **קס קמייהו שפיר.** כיבדתו: **אלסניא**

ז. יפה במעשיה: **טרוטות.** עגולות: **בכך אתה עוסק.** מסתכל באשת איש: **אחוי ליה בידיה.** שיקבלנו: **יצר.** של משמים תקרבנו בימינו אלא יקוץ בפריה ורביה וכן תינוק פן יברח ויאבד את עצמו[1] ואשה אף היא דעתה קלה ואם ילדפוה תצא לתרבות רעה: **מתני' אלא וארעה בעדר.** כשאר חולין. והאי תנא לית ליה הא דתלמרינן בכמה דוכתי עגלה ערופה נאשרה מחיים ויורידתה לנחל איתן אוסרתה ובמסכת כריתות מוקמינן לה למילתא בפלוגתא דתנאי בפרק בתרא (דף כה.): **ליפרה ספיקה.** היא עשתה את שלה ואם לא נמצא ההורג נתכפר הספק ולכשנמצא נעשה ודאי ויהרג ומיהו היא באיסור הנאה דידה קיימא דכפרה כתיב בה כקדשים: **שניס אומריס ראינו לא היו עורפין.** דהא נודע מי הכהו ואע"פ שאינו עכשיו בפנינו לדונו: **בעלה עגלה ערופה.** שהרי מכירין (הן) בהן מי הרגיל בהן להרוג: **לא אפקוד.** על ניאוף נשותיכם לבודקן ומפני מה על בנותיכם כי תזנינה ועוד כי הם עם הזונות יפרדו הם עצמן נוטפין כפרדים הללו: **האשכולות.** מפרש בגמרא[2] שהכל בהן. עד ימיהן לא היה מחלוקת בחכמי ישראל כולן היו אומרים דברים כתינתן למשה מסיני והן הראשונים שנחלקו בסמיכת קרבנות ביום טוב דתלמרינן בחגיגה (דף טז.) והוא היה מחלוקת ראשון שהיה בישראל בדברי תורה: **העביר הודיים המעשר.** שלא יהיו מתוודין בערתי הקדש כו' פ'. ובגמרא[3] מפרש טעמא: **עוברין ונוקפין.** בגמרא[4] מפרש טעמא:

רב ושמואל חד אמר נס וחד אמר נס בתוך נס מאן דאמר נס יער הוה דובים לא הוו מ"ד נס בתוך נס לא יער הוה ולא דובים הוו וליהוי דובים ולא ליהוי יער דבעיתי אמר רבי חנינא בשביל ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים איני והאמר רב יהודה אמר רב[5] לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב זכה ויצתה ממנו רות [6] שיצא ממנו שלמה שכתוב ביה [1] אלף עולות יעלה שלמה [2] ואמר רבי יוסי בן חוני רות בתו של עגלון בנו של בלק היתה תאותו מיהא לקללה הוי [3] ויאמרו אנשי העיר אל אלישע הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדוני רואה וגו' וכי מאחר דמים רעים וארץ משכלת אלא מה טובתה אמר רבי חנין חן מקום על יושביו אמר רבי [7] יוחנן שלשה חינות הן חן מקום על יושביו חן אשה על בעלה חן מקח על [8] מקחו [9] תנו רבנן שלשה חלאין חלה אלישע אחד שגירה דובים בתינוקות ואחד שדחפו לגחזי בשתי ידים ואחד שמת בו שנאמר [3] ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו תנו רבנן [10] לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידיו ולא כיהושע בן פרחיה שדחפו לאחד [11] מתלמידיו בשתי ידיו אלישע מאי היא דכתיב [4] ויאמר נעמן הואל קח ככרים וכתיב [5] ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ומי שקיל כולי האי כסף ובגדים הוא דשקיל אמר ר' יצחק באותה שעה היה אלישע עוסק בשמנה שרצים אמר לו רשע הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם [6] וארבעה אנשים היו מצורעים אמר רבי יוחנן זה גחזי ושלשת בניו [7] וילך אלישע דמשק למה הלך אמר ר' יוחנן שהלך להחזירו לגחזי בתשובה ולא חזר אמר לו חזור בך אמר לו כך מקובלני ממך [8] כל מי שחטא והחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה מאי עבד איכא דאמרי אבן שואבת תלה לו לחטאת ירבעם והעמידו בין שמים לארץ ואיכא דאמרי שם חקק לה אפומה והיתה אומרת אנכי ולא יהיה לך ואיכא דאמרי רבנן דחה מקמיה דכתיב [8] ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד האידנא לא הוה דחיק יהושע בן פרחיה מאי היא כדהוה קא קטיל ינאי מלכא לרבנן שמעון בן שטח אטמינהו אחתיה ר' יהושע בן פרחיה אזל ערק לאלכסנדריא של מצרים כי הוה שלמא שלח ליה שמעון בן שטח מני ירושלים עיר הקודש לך אלכסנדריא של מצרים אחותי בעלי שרוי בתוכך ואני יושבת שוממה אמר ש"מ הוה ליה שלמא כי אתא אקלע לההוא אושפיזא קם קמייהו ביקרא שפיר עבדי ליה יקרא טובא יתיב וקא משתבח כמה נאה אכסניא זו א"ל אחד מתלמידיו [9] רבי עיניה טרוטות א"ל רשע בכך אתה עוסק אפיק ארבע מאה שפורי ושמתיה כל יומא אתא לקמיה ולא קבליה יומא חד הוה קרי קרית שמע אתא לקמיה הוה בדעתיה לקבוליה אחוי ליה בידיה סבר מדהא דחי ליה אזל זקף לבינתא פלחא אמר ליה חזור בך א"ל כך מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה דאמר מר [10] כישף והסית והדיח והחטיא את ישראל [11] תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת: **מתני'** [2] נמצא ההורג עד שלא [3] נערפה העגלה תצא ותרעה בעדר [4] משנערפה העגלה תקבר במקומה שעל ספק באתה מתחילתה כיפרה ספיקה והלכה לה [5] נערפה העגלה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג [6] עד אחד אומר ראיתי את ההורג ועד אחד אומר לא ראית אשה אומרת ראיתי ואשה אומרת לא ראית היו עורפין [7] עד אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית היו עורפין [8] שנים אומרים ראינו ואחד אומר להן לא ראיתם לא היו עורפין [9] משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה משבא אליעזר בן דינאי ותחינה בן פרישה [10] היה נקרא חזרו לקרותו בן הרצחן [11] משרבו המנאפים פסקו המים המרים ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקן שנאמר [9] לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם וגו' משמת יוסי [12] בן יועזר איש צרידה ויוסי בן [13] יהודה איש ירושלים בטלו האשכלות שנאמר [10] אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי [14] יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר אף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפין

עד

עד

א) [מיי' פ"ד מהל' תשובה הל' ח]:
מ ב ג ד מיי' פ"י מהל' רוצח הלכה ח:
מא ה מיי' שם פ"ט הלכה יג:
מב ו ז מיי' שם הל' יד:
מג ח מיי' שם הל' יב:
מד ט מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה יט:

תורה אור השלם

1. וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גִּבְעֹנָה לִזְבֹּחַ שָׁם כִּי הִיא הַבָּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא: מלכים א ג ד
2. וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ מְשַׁכָּלֶת:
מלכים ב ב יט
3. וַאֲלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ וַיֵּרֶד אֵלָיו יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְךְּ עַל פָּנָיו וַיֹּאמַר אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו: מלכים ב יג יד
4. וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרַיִם וַיִּפְרָץ בּוֹ וַיֶּצַר בִּכְּרַיִם כֶּסֶף בִּשְׁנֵי חֲרָטִים וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים וַיִּתֵּן אֶל שְׁנֵי נְעָרָיו וַיִּשְׂאוּ לְפָנָיו: מלכים ב ה כג
5. וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הֲעֵת לָקֹחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלָקֹחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת:
מלכים ב ה כו
6. וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד מָתְנוּ: מלכים ב ז ג
7. וַיָּבֹא אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק וּבֶן הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם חֹלֶה וַיֻּגַּד לוֹ לֵאמֹר בָּא אִישׁ הָאֱלֹהִים עַד הֵנָּה:
מלכים ב ח ז
8. וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ: מלכים ב ו א
9. לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם עִם הַזֹּנוֹת יִפְרָדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ וְעַם לֹא יָבִין יִלָּבֵט: הושע ד יד
10. אֵלְלַי לִי כִּי הָיִיתִי כְּאָסְפֵי קַיִץ כְּבֹלֶלֹת בָּצִיר אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוָּתָה נַפְשִׁי:
מיכה ז א

מ) סנהדרין קה: פסחים נ: ערכין טז: לעיל כב: סוריות י: מיר כג.; **נ)** [הך מילתא שיצא ממנו וכו' יעלה שלמה ליתא בכל אותן מקומות הנרשמים בציוי לעיל כב: פסחים נ: וכו'], **ג)** [מיר כג: ע"ש סנהדרין קה: ע"ש סוריות י: ע"ש], **ד)** [גי' הערוך מיגיעא], **ה)** [ל"ל נוקמו ערוך ערך חגא א], **ו)** סנהדרין קז: [ב"מ פז.], **ז)** [סנהדרין קז: ע"ש], **ח)** בס"א: שהמפו שמו הנעלרי, **ט)** [ל"ל ויבא], **י)** [ויומא פז. וש"נ], **כ)** אחד מתלמידיו ליתא בס"א, **ל)** בס"א נוסף: יפו, **מ)** [סנהדרין מג.], **נ)** כריתות כה. חולין פב., **ס)** נ"א בן פרשה ע' בתו"ע, **ע)** תמורה טו: [ע"ש], **פ)** מעשר שני פ"ה מט"ו, **צ)** [מ"ב הל], **ק)** [מ"ב ון], **ר)** [עי' שמחות פ"ב ה"ג], **ש)** [ע"ב], **ת)** [דברים כו], **א)** [ע"ב], **ב)** [לקמן מח.],

הגהות הב"ח

(א) גמ' ויוסי בן (יהודה) מז"מ. וע"ב ס"א יוחנן:

מוסף רש"י

בשביל ארבעים ושנים קרבנות. בין פרים לאילים, ז' פרים וז' אילים ג' פעמים הרי מ"ב בין פרים ואילים (סנהדרין קה:) משבע מזבחות שערך בג' מקומות ועל כל אחד ואחד העלה פר ואיל שהם י"ד לכל מעמד ומעמד וג' פעמים י"ד עולין מ"ב, וקרבנותיו של בלק הוו שלא לשם מצוה (נדיר כב:). **הגיע עת ליטול שכר שמונה שרצים.** שעשקתי, ולהכי כתיב בהאי קרא שמנה דברים, כנגד אותו פרק, כלומר בכסף ובגדים שקבלת ממנו מנעמן סבור אתה לקנות דברים הללו לחיותם לך שכר שמונה שרצים (סנהדרין קז:). **יצר תינוק ואשה.** יצר, תאותו אם מרמיקה ממנו לגמרי ממעט ישיבת עולם ואם מקרבה לגמרי בא לידי איסור, שאינו יכול לכבוש יצרו מדבר עבירה, תינוק ואשה דעתן קלה ואם תדחה אותם מטרדן מן העולם (שם). **כיפרה ספיקה.** בשעת עריפה שהרי עדיין ספק היה, והלכה לה. הלכך אסורה בהנאה ומקבר כדין כל העגלות הערופות (כריתות כג:).

עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים. בבית הנפחים בחולו של מועד לעשות מלאכת דבר האבד שמותרת במועד ועמד הוא וגזר על הנפחים אפילו בדבר האבד מפני שקולן נשמע למרחוק ואין הכל יודעין שהוא לדבר האבד והכי אמרינן לה במועד קטן (יח.): **כל ימיו לא הולך אדם לשאול לחכירו על הדמאי.** אם מעושר אם לאו שהוא התקין שיהו כל הלוקחין מעם הארץ מעשרין: **גמ' אפילו אחד בסוף העולם.** הכיר בו: **והא אמר עולא כו'.** סוגיא זו כולה פירשתיה בפרק מי שקינא (לעיל לא:) ואינה חלוקה כאן כלום: **אלא על הספק.** ועכשיו יודעים את ההורגים מי הם: **מנוקה מעון.** ניאוף בשאם האשה לו בין מזו שנסתרה בין מאחרת: **עון דכניה ודבנתיה.** שהם נופלין: **לא.** אינו מונע את אשתו מלידבק: **הא שמע לא אפקוד.** לדבוק את הנשים ומה טעם על בנותיכם כי תזנינה: **נעשוהו דיינין.** דמתוך שהם בעלי הנאה אין מטריחין עצמן לעיין בדין ובאיסור והיתר להורות לציבור ומתוך כך נתקלקלו מעשיהם וכיון שכן אין להקב"ה נחת רוח בעולמו ואין עולמו נוח לו: **לוחשי לחישות.** עורכי הדיינין ומתלחשים עם הדיינין לפתות להם פתח בזכותו של זה ובחובתו של זה: **רבה חרון אף.** שעל הטיית המשפט חרון אף בא שנאמר (שמות כב) אם ענה תענה אותו וגו' והיה אפי': **נלב נעדם אל.** בזמן שבקרב אלהים ישפוט: **הולכי אחר בצעם.** להנאתם: **האומרים לרע טוב.** שמשבחין את הרשעים: **רבו הוי הוי.** דכתיב הוי הוי בההיא פרשתא טובא: **מושכי הרוק.** מאריכין הרוק ומדת גאוה הוא: **ונתמעטו התלמידים.** דכתי"ל (קידושין דף מט:) סימן לגסות הרוח עניות של תורה: **חוזרת על לומדיה.** מחזרת אולי תמצא לומדיה: **ונכשוף מפזיל עלייהו.** נמאס בעייניהם: **מטילי מלאי.** הדיינים מטילין מלאי פרקמטיא שלהם על בעלי בתים היודעים בטיב סחורה שיסתכלו הדיינין על ידו: **רבו איש הישר בעייניו יעשה.** שהרואה שהדיינין מסבירים לו פנים מפני טובה שעשה לו ואינו מתירא מהם: **שפניה הוגנה.** שאין אימת הגדולים על הקטנים ואין ניכר בין גבוה לשפל: **ומלכותא.** מלכותם של ישראל אזלא ונולא הולכת ומתגולגלת: **לרי עין.** מלהנות אחרים בממונם: **טורפי טרף.** גזלנים ומאמלי הלב מן העניים לרחם: **רבו מים המרים.** רבו המקנאים לנשותיהם והיה למים המרים להרבות: **אלא שפסקו.** מלהשקותם כדאמרינן שאין המים בודקין משרבו המנאפים: **זחוחי הלב.** שאין מטין את אזנם לשמוע יפה מפי רבם וסומכים על בינתם לדקדק שמועתם: **ישראל נפנים.** כינוי הוא: **שהכל בו.** תורה באמתה ואין דופי וחכמה ומחלוקת: ואנן

[6] עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים ובימיו א"צ לשאול על הדמאי: **גמ'** ת"ר מנין שאם [5] נערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג שאין פוטרת אותו ת"ל [1] ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכה: עד אחד אומר ראיתי את ההורג כו': טעמא דמכחיש ליה הא לא מכחיש ליה עד אחד מהימן מנהני מילי דת"ר [2] לא [6] נודע מי הכהו [א]הא נודע מי הכהו אפילו אחד בסוף העולם לא היו עורפין רבי עקיבא אומר מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש ואין מכירין אותו שלא היו עורפין ת"ל [3] ועינינו לא ראו והלא ראו השתא דאמרת עד אחד מהימן אידך חד היכי מצי מכחיש ליה והאמר עולא כל מקום [ד] שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים אמר לך עולא תני לא היו עורפין וכן א"ר יצחק תני לא היו עורפין ור' חייא אמר תני היו עורפין ולרבי חייא קשיא דעולא לא קשיא [ב]כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה תנן עד אחד אומר ראיתי את ההורג ושנים אומרים לא ראית היו עורפין הא חד וחד לא היו עורפין תיובתא דרבי חייא וליטעמיך אימא סיפא שנים אומרים ראינו ועד אחד אומר לא ראיתם לא היו עורפין הא חד וחד היו עורפין אלא מתני' כולה בפסולי עדות וכדרבי נחמיה דאמר [ד] כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו שתי נשים באיש אחד כשני אנשים באיש אחד ואיכא דאמרי [ג] כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא אפילו [ו] מאה נשים כי אחד דמיין והכא במאי עסקינן כגון דאתאי אשה מעיקרא ותרצה לדרבי נחמיה הכי רבי נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד אבל שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי ותרתי פסולי עדות למה לי מהו דתימא כי אזלינן בתר רוב דעות לחומרא אבל לקולא לא קמ"ל: משרבו הרוצחין כו': ת"ר [ז] משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה לפי שאינה באה אלא על הספק משרבו הרוצחנין בגלוי בטלה עגלה ערופה: משרבו הנואפין כו': [ח] ת"ר [4] ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו ואומר [5] לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה כו' מאי ואומר וכי תימא עון דידיה אין דבניה ודבנתיה לא תא שמע לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה וכי תימא עון אשת איש אין עון דפנויה לא ת"ש כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו וגו' מאי עם לא יבין [ט] ילבט אמר רבי אלעזר אמר להם נביא לישראל אם אתם מקפידין על עצמכם מים בודקין נשותיכם ואם לאו אין המים בודקין נשותיכם משרבו בעלי הנאה נתעותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם משרבו רואי פנים בדין בטל [6] לא תגורו ופסק לא תכירו ופרקו עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם משרבו לוחשי לחישות בדין רבה חרון אף בישראל ונסתלקה השכינה משום שנאמר [ז] בקרב אלהים ישפוט משרבו [8] אחרי בצעם לבם הולך רבו האומרים [9] לרע טוב ולטוב רע משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע רבו הוי הוי בעולם משרבו מושכי הרוק רבו היהירים ונתמעטו התלמידים והתורה חוזרת על לומדיה משרבו היהירים התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים שאין דורינו רואה אלא לפנים איני והאמר מר האי מאן דמיהר [ט] אפילו אאינשי ביתיה לא מיקבל שנאמר [10] גבר יהיר ולא ינוה לא ינוה אפי' בנוה שלו מעיקרא קפצה עליה לסוף מיתזיל עלייהו משרבו מטילי מלאי על בעלי בתים רבה השוחד והטיית משפט ופסקה טובה משרבו מקבלני טובתך ומחזקני טובותיך רבו [11] איש הישר בעיניו יעשה שפלים הוגבהו והגבוהים הושפלו ומלכותא אזלא ונולא משרבו צרי עין וטורפי טרף רבו מאמצי הלב וקופצי ידים מלהלוות ועברו על מה שכתוב בתורה [12] השמר לך פן וגו' משרבו [13] נטויות גרון ומשקרות עינים רבו מים המרים אלא שפסקו משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים ונתקצרו השנים דכתיב [14] ושונא מתנות יחיה [ט] משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקת בישראל [מ] משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. מתוך עול שעבוד מלכיות וגזרות סהיו גוחזין עליהן ומתוך כך לא היו יכולים לתת לב לברר דברי החולקים (ב"מ לג:). איש שהכל בו. תורה וילמת מטא וגמילות חסדים (תמורה טו:).

[ה] מ"ק יח., [ו] [תוספתא כריתות פ"ד] כתובות לו:, [ז] יומא כג:, [ח] יומא פח: קיז: כתובות כב: לעיל לא:, [ט] יומא פח: לעיל לא: [תוספתא יומא פ"ד ע"ש], [י] [לעיל לא: וש"נ], [כ] [תוס' פי"ד ע"ש כמה וכמה שיעויים נכונים], [מ] לעיל כא. שבועות ה. קדושין כז: יומא נח., [נ] [פי' לשון טורפת ולוקחת], [ס] מפרש"י נראה דל"ל ג"כ רשא דקרא דלקים נגב בעדת אל, [ע] ב"ב לח., [פ] [מולין ז.], [צ] [סנהדרין פח.], [ק] [תמורה טו: ע"ש],

מוסף רש"י

עד ימיו. של יומגן כ"ג, היה פטיש מכה בירושלים. בחולו של מועד והוא גוזר עליו ובטלו (מו"ק יא.). **ואח"כ נמצא ההורג שאין פוטרת אותו.** לומר כבר נתכפר בעודו בספק שהעגלה מכפרת על הספק (כתובות לז:). **הרי כאן שנים.** הרי הוא כשנים (לעיל לא:) הרי הוא חשוב כשנים כגון בעדות אשה לומר שמת בעלה ובעדות פוטה לומר נטמאה (יבמות פח:). **הלך אחר רוב דעות.** הוליאתו לעדות זו מכלל כל עדיות שבתורה לפיכך פסולין וכשיהין שוין בה והלך אחר רוב דעות המעידין בדבר (לעיל לא:) אין דין עדות בדבר, מדעד אחד נאמן בה, הלכך פסולים נאמנים ככשרים והלך אחר הרוב (יבמות פח:) אין שם תורת עדות, כי היכי דאחד חשיב, פסולי עדות נמי חשיבי, הלכך הלך אחר רוב דעות ואין עליך לבדוק אם כשרים אם פסולים (שם קיז: עי"ש). **בזמן שהאיש מנוקה מעון.** אלא בא עליה מאנאסרה עליו, האשה היא תשא עונה, שיבדקוה המים (לעיל כח.). אלא בא עליה לאחר שנאסרה שהתורה אסרה עליו דכתיב והיא נטמאה (יבמות נח. וכעי"ז קדושין כז:). **אין האיש מנוקה מעון.** שבא עליה אחר שנאסרה (שבועות ה.). **אפילו אאינשי ביתיה.** אשתו, לא מיקבל. שמבזה אותו (רשב"ם ב"ב צח.). **דחזרתי הלב.** לשון גבהי הלב אלא דקדק מפי רבו כל לרבו וסמכו על לבם (חולין ז.). **ונעשית תורה כשתי תורות.** מתוך עול שעבוד מלכיות וגזרות סהיו גוחזין עליהן ומתוך כך לא היו יכולים לתת לב לברר דברי החולקים (ב"מ לג.). **איש שהכל בו.** תורה וילמת מטא וגמילות חסדים (תמורה טו:).

תורה אור השלם

1. וְלֹא תַחֲנִיפוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי הַדָּם הוּא יְחַנִּיף אֶת הָאָרֶץ וְלָאָרֶץ לֹא יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֹׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ:
במדבר לה לג

2. כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ: דברים כא א

3. וְענוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ:
דברים כא ז

4. וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִוא תִּשָּׂא אֶת עֲוֹנָהּ: במדבר ה לא

5. לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם עִם הַזֹּנוֹת יִפְרֵדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יִזְבָּחוּ וְעָם לֹא יִבִין יִלְבָּט: הושע ד יד

6. לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו:
דברים א יז

7. מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט:
תהלים פב א

8. וְיָבוֹאוּ אֵלֶיךָ כְּמְבוֹא עָם וְיֵשְׁבוּ לְפָנֶיךָ עַמִּי וְשָׁמְעוּ אֶת דְּבָרֶיךָ וְאוֹתָם לֹא יַעֲשׂוּ כִּי עֲגָבִים בְּפִיהֶם הֵמָּה עֹשִׂים אַחֲרֵי בִצְעָם לִבָּם הֹלֵךְ:
יחזקאל לג לא

9. הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר:
ישעיהו ה כ

10. וְאַף כִּי הַיַּיִן בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה אֲשֶׁר הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַּמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו כָּל הָעַמִּים:
חבקוק ב ה

11. בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה:
שופטים יז ו

12. הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשֵּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל יְיָ וְהָיָה בְךָ חֵטְא:
דברים טו ט

13. וַיֹּאמֶר יֵין יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם הָלוֹךְ וְטָפוֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכְּסְנָה:
ישעיהו ג טז

14. עֹכֵר בֵּיתוֹ בּוֹצֵע בָּצַע וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה: משלי טו כז

ואנן יהבינן ליה לכהנים. דקנסינהו עזרא כדאמרי' ביבמות (דף פו:) וכיון דאינן נותנין כתקנן אין יכולין לומר וגם נתתיו ללוי ככל מלותך מ): **אחילה.** ונתת ללוי זה מעשר ראשון לגר זה מעשר עני בשעריך זה מעשר שני דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך (דברים יב):

ואנן א יהבינן לכהנים ולודי אשאר מעשרות אמר ריש לקיש ב כל בית שאין מתודה על מעשר ראשון שוב אין מתודה על שאר מעשרות מאי טעמא אמר אביי הואיל ופתח בו הכתוב תחילה מכלל דאפרושי הוו מפרשי והא תניא אף הוא ביטל ג) את הוידוי וגזר על הדמאי ד לפי ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד ומעשר ראשון ומעשר שני ה) מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין אמר להם בני בואו ואומר לכם כשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה כך תרומת מעשר וטבל יש בהן עון מיתה ו עמד והתקין להם הלוקח פירות מע"ה מפריש מהן מעשר ראשון ומעשר שני מעשר ראשון מפריש ממנה תרומת מעשר ז) ונותנה לכהן ומעשר שני עולה ואוכלו בירושלים מעשר ראשון ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה תרתי תקן ביטל וידוי דחבירים וגזר על דמאי של עמי הארץ: ואף הוא ביטל את המעוררים: מאי מעוררים אמר רחבה ד) בכל יום ויום שהיו עומדים לוים על דוכן ואומרים 1 עורה למה תישן ה' אמר להן וכי יש שינה לפני המקום והלא כבר נאמר 2 הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל אלא בזמן שישראל שרויין בצער ועובדי כוכבים בנחת ושלוה לכך נאמר עורה למה תישן ה': ואת הנוקפים: מאי נוקפים אמר רב יהודה אמר שמואל ט) שהיו מסרטין לעגל בין קרניו כדי שיפול דם בעיניו אתא איהו בטיל משום דמיחזי כי מומא במתניתא תנא שהיו חובטין אותו במקלות כדרך שעושין אין אדם מנקף אפי' אגבעו (חולין ז:) דס ניקוף מרלה כדס עולה (סס): **מגבעות.** להכניס לוחר בהמה לתוכו: **דלאמרינן.** שמיקן שיהו כל הלוקחין מפרישין ולא היה אדם צריך לישאל לחבירו חבר שלקח מעם הארץ הפרשת דמאי: **מתני' בשיר לא ישתו יין.** ובגמ' מפרש מנא לן דמשבטלה סנהדרין הוא: **נביאים הראשונים.** בגמרא [ע"ב] מפרש: **נופף לופים.** מפרש בגמ' [שם]: **אנשי אמנה.** בוטחים בהקב"ה וסומכין עליו לעשות טוב ואין דואגין לאחרון: **גמ' אמר רב יוסף.** הכי קאמר וכי בית המסובך בארזים עיר הוא שלא יהא נוח ליחרב: **מארועע.** לשון ערה כמו ערו ערו (תהלים קלז): **בסיפא מתחיל.** מאיסקופת הבית ופתחיו מתחיל: **ושאיה.** לשון בית השואה מאין יושב ומתוך כך שעיריס מרקדים שם ומנגחין וכותתין את שעריו: **זמרי דנגדי.** מושכי ספינות בחבל שרי שאינו אלא לזרוס במלאכתם: **ודנקרי.** שמזמרין בשעה שחורשין ואינו אלא לכוין את השוריס לתלמיהם שהולכין לקול השיר דערב עליהם: **דגרדאי.** אינו אלא לשחוק: **בטל זמרא.** גזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית משתאות: **ולא איבעי.** ולא היו רוצים לקנותם בכך: **ולוג בה.** ולא הקפיד למחות בידם: **לאש בנעורת.** לפי שהעורה מטה אזנו לשמוע את המזמר לנעות אחריו ונמלאו האנשים נותנים לבם לקול הנשים וקול באשה ערוה ט) כדכתיב השמיעני את קולך (שיר ב) ומבעיר את ילדו כאש בנעורת אבל זמרי גברי ועניין נשי קלת פריצות יש דקול באשה ערוה אבל אינו מבעיר ילדו כל כך שאין המזמרים מטים אזנם לקול העוים: **לבטולי האי מקמי האי.** אם אין שומעין לנו לבטל את שייסס נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנעורת: **לחה למא.** למא (שמות יז) מתרגם למותא: הרחיבה

אותו לפני עבודת כוכבים אמר להם עד מתי אתם מאכילין נבילות למזבח נבילות הא שחיט להו אלא טריפות שמא ניקב קרום של מוח עמד והתקין להם טבעות בקרקע: עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים: בחולו של מועד: כל ימיו לא היה אדם צריך לשאול על הדמאי: כדאמרן: **מתני'** משבטלה סנהדרין ה בטל השיר מבית המשתאות שנאמר 3 בשיר לא ישתו יין וגו' משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים משחרב בהמ"ק בטל השמיר ונופת צופים ופסקו אנשי אמנה מישראל שנאמר 4 הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו' רשב"ג אומר ו) העיד ר' יהושע מיום שחרב בהמ"ק אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות ר' יוסי אומר אף ניטל שומן הפירות ר' שמעון בן אלעזר אומר הטהרה נטלה את ז) (הטעם ואת) הריח המעשרות נטלו את שומן הדגן (ח) וחכמים אומרים הזנות והכשפים כילו את הכל: **גמ'** וממאי דמשבטלה סנהדרי כתיב אמר רב הונא בריה דרב יהושע דאמר קרא 5 זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם אמר רב ט אודנא דשמעא זמרא תעקר אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא שנאמר 6 קול ישורר בחלון חרב בסף כי ארזה ערה מאי כי ארזה ערה אמר ר' יצחק (ג) י) בית י) המסובך בארזים עיר הוא אלא אפי' בית י) המסובך בארזים מתרועע אמר רב אשי שמע מינה כי מתחיל חורבא בסיפא מתחיל שנאמר חרב בסף ואיבעית אימא מהכא 7 ושאיה יוכת שער אמר מר בר רב אשי לדידי י) חזי ליה ומנגח כי תורא אמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי כ) דגרדאי אסיר רב הונא בטיל זמרא קם מאה אווזי בזווזא ומאה סאה חיטי בזווזא ולא איבעי אתא רב חסדא זלזיל ביה איבעאי אווזא בזווזא ולא משתכח אמר רב יוסף זמרי גברי ועני נשי פריצותא זמרי נשי ועני גברי כאש בנעורת למאי נפקא מינה לבטולי הא מקמי הא אמר ר' יוחנן כל השותה בארבעה מיני זמר מביא חמש פורעניות לעולם שנאמר 8 הוי משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו מה כתיב אחריו 9 לכן גלה עמי מבלי דעת שגורמין גלות לעולם וכבודו מתי רעב שמביאין רעב לעולם והמונו צחה צמא שגורמין לתורה שתשתכח מלומדיה 10 וישח אדם וישפל איש שגורמין שפלות לשונאו של הקב"ה כ) ואין איש אלא הקדוש ב"ה שנאמר 11 ה' איש מלחמה ועיני גבוהים תשפלנה שגורמין שפלות של ישראל ומה כתיב אחריו לכן הרחיבה

ח) [תוספ' פי"ג] ב"מ ל. יומא ט., ב) [עי' תוס' שבת יג. ד"ה רבא], ג) [עי' תוס' יומא ט. ד"ה מעבר], ד) [תוספתא פי"ג], ה) [תוס' פי"ג ע"ב], ו) [במשנה שבמשניות איתא משום ר' יהושע וכ"ה לקמן בפיסקא], ז) [בירושלמי ל"ג], ח) [עי' הגר' בע"ר], ט) ל"ל המסובך וכ"ה ברש"ש], י) ב"ק כא., כ) [גיר' הערוך בערך בקר ג' דגלדאי שהן עבדנין מפני שיש בומר שלהן גדופין אסרן רב הונא], ל) [לעיל מד: סנהדרין לג. לו:], מ) [דברים כו], נ) [ברכות כד.].

הגהות הב"ח

(א) במשנה שומן הדגן (וחכמים אומרים) תא"מ וג"כ ס"א ל"ג ליה וכן בירושלמי ליתא]: (ב) גמ' אמר רב יצחק וכי בית:

גליון הש"ס

גמ' אודנא דשמעא. רי"ף פ"ה דברכות:

מוסף רש"י

ביטל את הוידוי. של מעשר, ואפילו של חברים, שאין לומר בערמי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי, לפי שלא היו נותנים מעשר ראשון ללוי כהלכתו, דרחמנא אמר ללוים וקנסינהו עזרא ולוה לתתו לכהנים (ב"מ צ.). וגזר על הדמאי. בלוקח מעם הארץ שיפרים הכל מספק מפני שבטל עון מיתה, חוץ מן התרומה שלא גזר להפרישה ולא גזר על הדמאי, לפי שאם בכל גבול ישראל ורואה שהיו עמי הארץ מזלזלין במעשרות ולא היו מפרישין אלא תרומה גדולה (שם). מפריש ממנה תרומת מעשר ונותנה לכהן. משום דסבר עם הארץ ללוי הוא דפקיד רחמנא למיתב תרומת מעשר ולא לדידי (בכורות יא: עי"ש שני שגורס כן בגמ').

מט א מיי' פ"ג מ' מהל' מעשר הלכה ד:
נ ב מיי' פי"א מ' מהלכות מעשר שני הלכה ז יב:
נא ג מיי' פ"ט מהלכ' מעשר הלכה ח סמג עשין קלח:
נב ד מיי' שם הלכה ב [טור יו"ד סוף סי' שלא]:
נג ה מיי' פ"ה מהלכות תענית הלכה יד סמג עשין מד"ס ג טור ש"ע א"ח סי' תקס סעיף ג:

תורה אור השלם

1. עוֹרָה לָמָּה תִישַׁן אֲדֹנָי הָקִיצָה אַל תִּזְנַח לָנֶצַח: תהלים מד כד
2. הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: תהלים קכא ד
3. בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן יֵמַר שֵׁכָר לְשֹׁתָיו: ישעיהו כד ט
4. הוֹשִׁיעָה יְיָ כִּי גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: תהלים יב ב
5. זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בְּחוּרִים מִנְּגִינָתָם: איכה ה יד
6. וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ עֲדָרִים כָּל חַיְתוֹ גוֹי גַּם קָאַת גַּם קִפֹּד בְּכַפְתֹּרֶיהָ יָלִינוּ קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן חֹרֶב בַּסַּף כִּי אַרְזָהּ עֲרָה: צפניה ב יד
7. נִשְׁאַר בָּעִיר שַׁמָּה וְשַׁאִיָּה יֻכַּת שָׁעַר: ישעיהו כד יב
8. הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנָּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם: ישעיהו ה יא
9. לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת וּכְבוֹדוֹ מֻתֵּי רָעָב וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה צָמָא: לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעְרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וְשַׁאֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ: ישעיהו ה יג-יד
10. וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפָּל אִישׁ וְעֵינֵי גְבֹהִים תִּשְׁפָּלְנָה: ישעיהו ה טו
11. יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה יְיָ שְׁמוֹ: שמות טו ג

הרחיבה שאול נפשה. לאחר שהביאו חמש פורעניות הללו לעולם סופן נופלין בגיהנם: **זימנין סליק.** פעמים (ג) עולים בידם שנעניים ופעמים שלא עלה בידם שהרי כשברח דוד מפני אבשלום יצא מירושלים שאל לדוק באורים ותומים ועלתה לו שהשיבוהו ושאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר שנסתלק מן הכהונה מפני שלא נענה באורים ותומים והכי תניא בסדר עולם גבי אהרן ובברחו מפני אבשלום יצא עמו עד שעלה במעלה הזיתים ונשאל באורים ותומים ונסתלק אביתר מן הכהונה גדולה נכנס לדוק תחתיו כדכתיב (שמואל ב טו) ויאמר המלך לצדוק השב את הארון וגו': **בימי זכריהו.** והוא בנו של יהוידע (ד) שהיה בימי יואש: **ערי מגרש.** ערי לוים שהטעינן הכתוב מגרשות: **עד עמוד הכהן וגו'.** אלמא הוו אוריס בבית שני: **אמור לו.** לא שהיו אוריס ותומים אלא כלדס שאומר לחבירו כו'. אלמא כל ימי המקדש ראשון הוו: **דמניא.** מגי זכריה ומלאכי נקראו אחרונים: **שמעון וישמעאל.** רבן שמעון שהיה נשיא ורבי ישמעאל בן אליעזר (ג) כהן גדול שהרגתם (ה) מלכות יון: **לחרבא.** שעתידין ליהרג בחרב: **לקטנא.** לשאר מיתות כגון רבי עקיבא שסרקו בשרו במסריקות פיפיות של ברזל כדאמר בברכות (דף סא:) (ו) ור' חנניה בן תרדיון שנשרף ורבי יהודה בן בבא בלוגביאות של ברזל כדאמר בסנהדרין (דף יד.): **שאין מספידין על הרוגי מלכות.** מאימת המלך לפיכך מיחו בידם: **דבריס לבתבן.** כמשמען אבן שלמה מסע כמה שהסיעה מן ההר ולא סיתתוה שום כלי ברזל: **והלא לבר נאמר מגוררות במגירה וגו': שמיר למאי אתא.** דאמרי' במס' גיטין (דף סא.) שהביאו שמיר ע"י משמדאי מלכא דשדאי: **אבנים הללו.** שבאפוד וחשן: **פתוחי חותם.** חקק משמע: **במלואותם.** שיהיו שלמות שלא יחסרו מהם כלום: **ומראה להם שמיר.** על פני הדיו (ז) כחרוץ החות: **איטני של אבר.** גובתא מש"א בלע"ז: **שירא פרגדא.** מין משי הוא: **סלא לפה על גבי נפה.** מרוב שומנה מדבקת בדופני נפה ודומים לעיסה חיה שגילושה ביין כו'. נופת דבק הנפה לופים שלפה: **שפי לכרות הנדבקות בו'.** שהיתה ברכה מצויה בעיסה וכשמדבקין ככרות בדופני התנור אחת בדופן זה ואחת בדופן זה שכנגדו והן תפוחות אלפליי"ר בלע"ז עד שמגעת פני זו לזו כלוף (ח) זה שגדל ומתפשט והולך ותולה באויר כן אלו לפות ותפוחות באויר: **מן הלופים.** ההריס הגבוהים שמשם לופה למרחוק: **מאי משמע.** מהיכא ילפת שדבש בא מן ההריס: **דדמתרגם רב יוסף.** כאשר תעשינה הדבוריס (ט): **כל הנלוח.** המערה מכלי טהור לכלי טמא אין הקילוח מצרפן להיות חיבור לטמא את מה שבתוך הכלי שהוא מערה ממנו: **חוץ מדבש זיפין.** שהוא עב מאד והרי הוא כמחובר שכשהקילוח פוסק הוא הולך מלמטה למעלה והכי אמריגן (ט) במדות: **הלפתח.** בדשק"א בלע"ז שהן עבות (י) ונכנסת השעוה עם הדבש: **שמזייפין בו.** מתוך שהוא טוב ועב מערבין בו מיס יין ואין נכרות בו: **שמזייפין.** שקרניס והולכי רכיל: **שמאמינים בהקדוש ברוך הוא.** לותר ממונם לגוי הדור מצוה ולגדקה ולהוצאת שבתות וימים טובים: **שיבנו שולחנם לעתיד לבא.** שאין מקבלין שכר שלם. והכי משמע כי מי בז ליום הבא את הלדיקים: **קטנות.** קטנות אמנה: **קטני רשעי בני ישראל.** שמתו כשהן קטנים: שמבזבזין

נד א מיי' פ"ג מהל' בית הבחירה הלכה ח סמג לאוין רלז:

נה ב [השמיט הרמב"ם ומצאתי שהמ"ל פ"ט מהל' כלי המקדש דין ז' תמה על זה]:

תורה אור השלם

1. וְהִנֵּה גַּם צָדוֹק וְכָל הַלְוִיִּם אִתּוֹ נֹשְׂאִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים וַיַּצִּיקוּ אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיַּעַל אֶבְיָתָר עַד תֹּם כָּל הָעָם לַעֲבוֹר מִן הָעִיר:
שמואל ב טו כד

2. וַיְהִי לְדָרֹשׁ אֱלֹהִים בִּימֵי זְכַרְיָהוּ הַמֵּבִין בְּרֹאת הָאֱלֹהִים וּבִימֵי דָרְשׁוֹ אֶת יְיָ הַצְלִיחוֹ הָאֱלֹהִים:
דברי הימים ב כו ה

3. וַיֹּאמֶר הַתְּרֻשָּׁתָא לָהֶם אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים עַד עֲמֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וּלְתֻמִּים:
עזרא ב סג

4. וְהַבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מִסָּע נִבְנָה וּמַסְּבוֹת וְהַגְּרֵזֶן כָּל כְּלִי בַרְזֶל לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ:
מלכים א ו ז

5. כֹּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרוֹת כְּמִדַּת גָּזִית מְגֹרָרוֹת בַּמַּגְּרָה מִבַּיִת וּמֵחוּץ וּמִמָּשְׁדָּ עַד הַטִּפָּחוֹת וּמֵחוּץ עַד הֶחָצֵר הַגְּדוֹלָה:
מלכים א ז ט

6. מַעֲשֵׂה חָרָשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חוֹתָם תְּפַתֵּחַ אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְסֻבֹּת מְשֻׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם:
שמות כח יא

7. וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה מְסֻבּוֹת מְשֻׁבְּצוֹת זָהָב בְּמִלּוּאֹתָם:
שמות לט יג

8. זִיף וְטֶלֶם וּבְעָלוֹת:
יהושע טו כד

9. בְּבוֹא הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ:
תהלים נד ב

10. כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי יְיָ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ:
זכריה ד י

לעזי רש"י

מש"א [יש"א]. תיבה קטנה.

אצפליי"ר [אינפלי"ר]. להתנפח.

ברשק"א [ברישק"א]. חלת-דבש.

הגהות הב"ח

(א) גמ' לדרוש אלהים בימי זכריהו המבין בראות האלהים כל"ל ותיבת כל נמחק: (ב) רש"י ד"ה זימנין סליק פעמים עולה בידם: (ג) ד"ה שמעון וכו' בן אליעזר שהיה כ"ג: (ד) ד"ה הלפתח וכו' עבות ונכתת השעוה:

גליון הש"ם

גמ' באבני מקדש. עי' במסכת תמיד פ"א ובדברי המפרש שם ד"ה אמר אביי דמתקנן ומייתי מעיקרא: שם משחרב מקדש ראשון וכו'. עי' שבת כ ע"ב תד"ה אמן מולין פד ע"ב ד"ה בזוגיתא: רש"י ד"ה (ד"ה) לקטלא ור"ח בן תרדיון וכו'. כדאיתא בע"ז דף יח ע"א:

מוסף רש"י

שהרי שאל צדוק. כשהיה דוד בוחש מפני אבשלום (יומא עג:). ויעל אביתר. ומצא בסדר עולם ושאל באורים ותומים ולא עלתה לו ונסתלק מן הכהונה שנאמר ויעל אביתר (שם). כל הנצוק טהור. כל משקין שמריקין מכלי אל כלי, אע"פ שטומא תחתון וקילוח יורד משפה לשפה, לא נעשה חיבור כדי לטמא העליון, חוץ מדבש דיפים. מאותו דבש שהוא עבה ויכולין לזייפו לערב בו משקין אחרים, והצפיחים. כמו כלפיחים בדבש, גריסקי"ש בלע"ז, והואיל והן עבין נעשה תחתון כמו תחובר לעליון, שהקילוח היורד למטה למשקין טמאין נעשה כולו טמא ואפילו העליון, אבל דבש שלנו שאינו עב הואיל ונלוח הוא נילוח שבו טהור ככל המשקין (נזיר נ).

הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה: משמתו נביאים הראשונים: מאן נביאים הראשונים אמר רב הונא זה (א) דוד ושמואל ושלמה רב נחמן אמר בימי דוד זימנין סליק וזימנין לא סליק (ב) שהרי שאל צדוק ועלתה לו שאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר [1] ויעל אביתר מתיב רבה בר שמואל [2] ויהי לדרוש אלהים (א) כל ימי זכריה המבין בראות אלהים מאי לאו באורים ותומים לא בנביאים ת"ש משחרב בהמ"ק ראשון בטלו ערי מגרש ופסקו אורים ותומים ופסק מלך מבית דוד ואם לחשך אדם לומר [3] ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ותומים [אמור לו] כאדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים ויבא משיח בן דוד אלא אמר רב נחמן בר יצחק מאן נביאים הראשונים לאפוקי מחגי זכריה ומלאכי דאחרונים נינהו דת"ר (ג) משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואע"פ כן היו משתמשים בבת קול שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך נתנו עיניהם בהלל הזקן וכשמת הספידוהו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא ושוב פעם אחרת היו מסובין בעלייה ביבנה נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן יש בכם אדם א' שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו זכאין לכך נתנו עיניהם בשמואל הקטן וכשמת הספידוהו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל ואף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאין עתידין למיתי על עמא ואף על ר' יהודה בן בבא בקשו לומר הי חסיד הי עניו אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות: משחרב בהמ"ק בטל השמיר כו': ת"ר (ד) שמיר שבו בנה שלמה את בהמ"ק שנא' [4] והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה הדברים ככתבן דברי ר' יהודה אמר לו ר' נחמיה וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר [5] כל אלה אבנים יקרות וגו' מגוררות במגרה אם כן מה ת"ל לא נשמע בבית בהבנותו (א) שהיה מתקין מבחוץ ומכנים מבפנים אמר רבי נראין דברי רבי יהודה (ב) באבני מקדש ודברי ר' נחמיה באבני ביתו ור' נחמיה שמיר למאי אתא מיבעי ליה לכדתניא (ג) אבנים הללו אין כותבין אותן בדיו משום שנאמר [6] פתוחי חותם ואין מסרטין עליהם באיזמל משום שנאמר [7] במלואותם אלא כותב עליהם בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן כתאינה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסירה כלום וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסירה כלום ת"ר (ד) שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו במה משמרין אותו כורכין אותו בספוגין של צמר ומניחין אותו (ה) באיטני של אבר מליאה סובי שעורין אמר רבי אמי (ו) משחרב מקדש ראשון בטלה שירא פרנדא וזכוכית לבנה נמי הכי משחרב מקדש ראשון (ז) בטלה שירא פרנדא וזכוכית לבנה ורכב ברזל וי"א אף יין קרוש הבא משניר הדומה כעיגולי דבילה: ונופת צופים: מאי נופת צופים אמר רב סולת שצפה על גבי נפה ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן ולוי אמר שתי ככרות הנדבקות בתנור ותופחות ובאות עד שמגיעות זו לזו ורבי יהושע בן לוי אמר זה דבש הבא מן (ח) הציפיא מאי משמע כדמתרגם (ט) רב ששת כמא דנתזן דבריאתה ושייטן ברומי עלמא ומתיין דובשא מעישבי טורא תנן התם (י) כל הנצוק טהור חוץ מדבש זיפים והצפיחים מאי זיפים אמר רבי יוחנן דבש שמזייפין בו וריש לקיש אמר על שם מקומו כדכתיב [8] זיף וטלם ובעלות כיוצא בדבר אתה אומר [9] בבא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד וגו' מאי זיפים אמר רבי יוחנן בני אדם המזייפין דבריהם ורבי אלעזר אומר על שם מקומן כדכתיב זיף וטלם ובעלות: ופסקו אנשי אמנה: אמר רבי יצחק אלו בני אדם שהן מאמינין בהקב"ה דתניא רבי אליעזר הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה (ג) והיינו דאמר ר' אלעזר מאי דכתיב [10] כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנן לעתיד לבא קטנות שהיה בהן שלא האמינו בהקב"ה רבא אמר אלו קטני בני רשעי ישראל

שמבזבזין

א) [ל"ל שמואל ודוד כ"א בע"ז], ב) [ויומא עג: עי' שם וע"ע], ג) סנהדרין יא. ויומא ט: [ומספתא פי"ג], ד) [ומספתא פט"ג], ה) [ומספתא פט"ו ע"ש], ו) [גיר' הערוך בטני פי' מן ומתא בטנא ערך טן ו'], ז) [עי' תוס' שבת כ: ד"ה אלו ותוס' ב"מ כט: ד"ה מכוכים ומולין פד: ד"ה מזוגיתא], ח) [ל"ל הלופיס וכ"מ בפרש"י וכ"א בתי"ט], ט) ס"א רב יוסף, י) מכשירין פ"ה מ"ט מזר כ, כ) [ל"ל שנאמר למען תנסו היל"ל בתורתי כך איתא בילקוט רמז רנ"ח], ל) [עי' יעב"ץ], מ) בדפו"ר: מלכות הרשעה, נ) [ברש"י שבש"י בתרין], ס) [כעוף רש"ן], פ) דבריס ף, ע) [ל"ל במכשירין פ"ה מ"ט],

שמבזבזין דין אביהם. קורעים דין אביהם שכשבאין לדונם אומרים לפניו וכו': **הקהיתה שיניהם.** למה האכלתם וגערתם עליו במותינו ונפרעת מהם בחייהם: **מוכרי רבב.** רבב הוא דבר מאוס כגון חלב ושומן ונדבק בבגדים ונמאסין ואין לך אדם מתעסק בהם אלא עני:

שיתה ה' מורה להם. לעיל מייה כתיב כי לא לנצח ישכח אביון תקות ענוים תאבד לעד. שיתה ה' מורה להם תן להם מרות לאותן עניים עושר שיהו הגויים נוהגין בהם כבוד וידעו הגויים שהן אנוש ואינם אלהות שאין כל הכבוד והגדולה שלהם: **מתכפין בעליה אחת.** משום עוני: **בקרב שנים.** אותה פעולה שלך דהיינו דבר תורה שהיא בקירוב שניים ששניים צריכין להתקרב יחד בכיסוי אחד: **חייהו.** רפאהו והרווח להם ותן להם חיותם: **המה הולכים הלוך ודבר.** בדברי תורה. בגליהו ובגלישע כתיב: **ראוין לישרף.** שעל מנת כן נא הרכב אש עליהם: **אחד מת.** ע"י תבירו שהרגו בשוגג וזה גולה לערי מקלט [1] ואם אין כאן מיתה סימן למיתה [2] וגלות סימן לגלות שאחד מת ואחד גולה: **בבני דעת.** על שלא היה להם דעת להיות מלמדין זה את זה ולמדין זה מזה: **נדמו עמי.** וסיפיה דקרא ותשכח תורת אלהיך: **כי עם בציון ישב.** אלו יושבי ישיבת תורה וסיפא דקרא חנון יחנך לקול זעקך: **נחם לו.** במי הכתוב מדבר במי שמזונותיו קשין עליו ואעפ"כ יושב ועוסק בתורה: **והיו עיניך וגו'.** וכן בתריה כתיב ולא יכנף: **פרגוד.** מחילה: **לא יכנף.** לא יתכסה ממך בכנף בגדו ומחילתו: **דלמחר.** מי יתן שיבא יום: **מי ידע.** אם ייטב מן הלילה: **אלא דחליף.** מי יתן והיה זה יום הבא כזה שעבר: **אלא עלמא אמאי מקיים.** מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה: **אקדושה דסידרא.** סדר קדושה שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרגומו והן כעוסקין בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד התורה תכיב הוא. וכן יהא שמיה רבה מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם: **סדרים.** סדרי פרשיות דתורה: **טהרה.** שפפקה מישראל: **ניטלה טעם.** הפירות וריחם שמתוך שהיו טהורים ונוהגין בטהרה אף הקב"ה מטהר פירותיהן מריח רע ומטעם רע: **מעשר ניטל שומן דגן.** בעון פיסוק מעשרות פסק שומן הדגן כשמו של מעשר דאיקרי חלב כדכתיב כל חלב יצהר וגו' (במדבר יח): **דחינוניתא.** שמינה ויש בה ריח טוב ומין תמרים הוא לעצמן: **טהרה יש בך.** לפיכך מריחה לך ולא בטל הריח מאצלך: **אתא בריה.** דרבה בר רב הונא: **א"ל.** רב הונא לבריה: **שמתא אם לבי.** בטהרתך: **והקהיתה אם שיני.** שהראיתי שאהבתך על בנך יותר מעלי שנטלת ממני ונתת לו: **רחמי.** אהבה: **איטפל ביה.** גידלו בביתו: **רבי רבי.** גדל גדל אותי ואע"פ כן איני בנך: **בר ברתך אנא.** ואין עלי לכבדך כבן: **מתני' בפולמוס.** חיל שהביא אספסיינוס על ירושלים: **עטרות חכמים ואירוס.** מפרש בגמרא: **בפולמוס של טיטוס.** שהביא הורקנוס אלריסתובלוס אחיו. וכין זה לזה היו חמשים ושתים שנה כדאמר בסדר עולם: **עטרות לוים.** מפרש בגמרא [ע"ב]: **בפולמוס האחרון.** הוא של חורבן הבית ושל טיטוס נמי הוה: **באפריון כתוב העיר.** שהיו מוליכין אותה מבית אביה לבית בעלה ואפריון של מעילים וטליתות מוחכמות מוקפות לה: **מושלי משלות.** לתת אות אמתלא וטעם לחכמה ליכנס בה בשערי ביה כגון ממשלות שועלים דאמר בסנהדרין (דף לח:) כי הוה דריש ר"מ בפירקא הוה דריש תילתא שמעתא ותילתא אגדתא ותילתא מתלי: **שקדנים.** שוקדין על דלתות בית המדרש לילה ויום כדאמר ביבמות (דף סג:) אבל מה אעשה שנפשי חשקה בתורה: **הדרשנים.** שהיה בקי בטעמי המקראות כדאמר לא זכיתי שתאמר ילילת מגריס בלילות עד שדרשה בן זומא (ברכות דף יב:): **בעל לבוד תורה.** שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות כגון בת ובת אני דורש (סנהדרין דף נא:) וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה: **אנשי מעשה.** בטוח בחסידותו ועושה מעשים מופלאים כדאמר בתענית (דף כה.) נמטי כשוריך יאמר לחומץ וילדוק ולעזיז להביא זאבים בקרניהם: **קטנותם של חסידים.** שהיו החסידים הולכים וכלים והוא היה מקטניהם וסופן: **זיו החכמה.** זה לא ידענא מאי היא: **משמה ר"ג הוקן בטל לבוד התורה.** במסכת מגילה (דף כא.) אמר שעד שמת הוא היה בריאות בעולם ולא היו למידין תורה אלא מעומד משמת הוא ירד חולי לעולם והולרכו ללמוד תורה מיושב: **בטל זיו הלהוגה.** שהיה חכם ועשיר והכניס רבים אוכלין על שולחנו: **וכני תורין.** מיוחסין: **חפו ראשם.** שגברה יד עזי פנים ממזרים שהם עשיריים ואלו עניים: **נדלדלו אנשי מעשה.** אין חס להם: **ואין דורש.** לישראל: **ואין מבקש.** עליהם רחמים: **שרו הכימיא.** התחילו החכמים: **ספריא.** מלמדי תינוקות שהם קטנים מן החכמים: **בעמא דארעא.** בעמי הארץ:

אזלא

שמבזבזין דין אביהם לעתיד לבוא אומרים לפניו רבונו של עולם מאחר שאתה עתיד ליפרע מהן למה הקהיתה שיניהם בם אמר ר' אילעא בר יברכיה אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב שנאמר [1] שיתה ה' מורה להם וא"ר אילעא בר יברכיה אלמלא תפלתו של חבקוק היו ב' תלמידי חכמים מתכסים בטלית אחת ועוסקין בתורה שנאמר [2] ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בקרב שנים חייהו אל תקרא בקרב שנים אלא בקרוב שנים ואמר ר' אילעא בר יברכיה [6] שני תלמידי חכמים המהלכין בדרך ואין ביניהן דברי תורה ראוין לישרף באש שנאמר [3] ויהי המה הולכים הלוך ודבר והנה רכב אש וגו' טעמא דאיכא דיבור הא ליכא דיבור ראוין לישרף וא"ר אילעא בר יברכיה שני ת"ח הדרין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה אחד מת ואחד גולה שנאמר [4] לנום שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת ואין דעת אלא תורה שנאמר [5] נדמו עמי מבלי הדעת אמר ר' יהודה בריה דר' חייא כל ת"ח העוסק בתורה מתוך הדחק תפלתו נשמעת שנאמר [6] כי עם בציון ישב בירושלים בכה לא תבכה חנון יחנך לקול זעקך כשמעתו ענך וכתיב בתריה [7] ונתן (ח) ה' לכם לחם צר ומים לחץ ר' אבהו אומר משביעין אותו מזיו שכינה שנאמר [7] והיו עיניך רואות את מוריך ר' אחא בר חנינא אמר אף אין הפרגוד נגעל בפניו שנאמר [7] ולא יכנף עוד מוריך: רשב"ג אומר משום ר' יהושע מיום שחרב בהמ"ק אין וכו': אמר רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו שנאמר [8] בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר הי בקר אילימא בקר דלמחר מי ידע מאי הוי אלא דחליף ואלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא שנא' [9] ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים הא יש סדרים תופיע מאופל: ולא ירד טל לברכה וניטל טעם פירות וכו': תניא (ט) ר"ש בן אלעזר אומר טהרה בטלה טעם וריח מעשר ביטל שומן דגן רב הונא אשכח תומרתא דחינוניתא שקלה כרכה בסודריה אתא רבה בריה א"ל מורחינא ריחא דחינוניתא א"ל בני טהרה יש בך יהבה ניהליה אדהכי אתא אבא בריה שקלה יהבה ניהליה א"ל בני שמחת את לבי והקהיתה את שיני היינו דאמרי אינשי רחמי דאבא אבני רחמי דבני אבני דהוו ליה רב אחא בר יעקב איטפל ביה ברב יעקב בר ברתיה כי גדל א"ל אשקיין מיא אמר לו לאו בריך אנא והיינו דאמרי אינשי רבי רבי בר ברתך אנא: **מתני'** (ט) בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ושלא ילמד אדם את בנו (ט) יוונית בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר ורבותינו התירו שתצא הכלה באפריון בתוך העיר משמת ר"מ בטלו מושלי משלים משמת בן עזאי בטלו השקדנים משמת בן זומא בטלו הדרשנים משמת ר"ע בטל כבוד התורה משמת ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת ר' יוסי קטנתא פסקו חסידים ולמה נקרא שמו קטנתא שהיה קטנתא של חסידים משמת רבי יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה משמת ר"ג הזקן (ט) בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות משמת רבי ישמעאל בן פאבי בטלה זיו הכהונה (ט) משמת רבי בטל ענוה ויראת חטא: (ט) [**גמ'** ת"ר] (ט) ר' פנחס בן יאיר אומר משחרב בהמ"ק בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון ואין דורש ואין מבקש ואין שואל על מי לנו להשען על אבינו שבשמים ר"א הגדול אומר מיום שחרב בית המקדש שרו חכימיא למהוי כספריא וספריא כחזניא וחזניא כעמא דארעא ועמא דארעא

אזלא

עין משפט
נר מצוה

נה א מיי' פ"ה מהל' תענית הלכה טו סמג עשין מד"ס טוש"ע ח"ח סימן תקס סעיף ד:

תורה אור השלם

1. שִׁיתָה יְיָ מוֹרָה לָהֶם יֵדְעוּ גוֹיִם אֱנוֹשׁ הֵמָּה סֶלָה: תהלים ט כא
2. יְיָ שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי יְיָ פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר: חבקוק ג ב
3. וַיְהִי הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיַּפְרִדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם:
מלכים ב ב יא
4. לָנֻם שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דָעַת וְהוּא לֹא שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם וָנָס אֶל אַחַת מִן הֶעָרִים הָאֵל וָחָי: דברים ד מב
5. נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הֹדְעַת כִּי אַתָּה הִדַּעְתָּ מָאֵסְתָּ וְאֲמַאֲסְךָ מִכַּהֵן לִי וְתִשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם אָנִי:
הושע ד ו
6. כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלִָם בָּכוֹ לֹא תִבְכֶּה חָנוֹן יְחָנֶךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ כְּשֶׁמְּעָתוֹ עָנָךְ:
ישעיהו ל יט
7. וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ:
ישעיהו ל כ
8. בְּבֹקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה:
דברים כח סז
9. אֶרֶץ עִיפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים וְתָפִיעַ כְּמוֹ אֹפֶל:
איוב י כב

הגהות הב"ח

(ח) גב' ונתן לכם אדני לחם צר: (ב) רש"י ד"ה אחד וכו' סימן למיתה איכא וגלות:

גליון הש"ס

מתני' יוונית. עיין תוספות מגמות דף סד ע"ב ד"ה אלוד וכו"ש פ"א מ"א דפאה: שם משמת רבי בטל ענוה. עיין תוספות כתובות דף קג ע"ב ד"ה אותו יום:

מוסף רש"י

הלוך ודבר. ואהכי כתיב לאשמעינן דאי לאו שהיו הולכין בעומקה של הלכה לא היו ילילון (תענית יב:). אלא דחליף. מי יתן בוקר של שחרית, שהלרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה (דברים כח סז). בפולמוס של אספסיינוס. מיל שהעלה אספסיינוס קודם שבא טיטוס עליהם (גיטין ז.). גזרו על עטרות כלות. משום לעג (שבת נח.).

אזלא ונוולא. הולכים ודלים ומתנוולים: **בעקבות המשיח.** בסוף הגלות לפני ביאת משיח: **והיין ביוקר.** שהכל עוסקין במשתאות: **מ) ואין תורחא.** אין לך אדם שיוכל להוכיח שכולם נכשלים בחטאות וכשמוכיחין אומר לו אתה כמוני: **וביה תוועד.** של חכמים יהיו לבית זונות שכלו החכמים ואין לומד תורה ויהא חרב מאין איש ובעלי זימה מתגודדים שם מפני שחוץ לעיר היו בתי מדרשות שלהם: **גמ' של מלח ושל גפרית.** עניין עטרה עושין מאבן של מלח שהוא גדול כאבן הבדולח וקורין שליימי"א ולובעין אותה כמין ליורין בגפרית כשם שעושין בכלי זהב וכסף וקורין נאול"א: **חילים.** ליסק"א כמין גומא הגדל במים: **טבלא דחד פומא.** זוג של עינבל אחד שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות: **טנבורא.** כך קורין אותו בלשון לע"ז טנבו"ר והוא עשוי דפנותיו עגולות כעין נפה וקושרין בדפנותיו חוטין של ברזל ושוטחין על פיו עור כשהוא לח ומותח והוא מתייבש שם מאליו וכשמכין עליו במקל דק הוא מוציא קול גדול ויש אומנין שיודעין להכות עליו מכה אחר מכה כסדר עד שנשמע כמין שיר: **מיחלף בטבלא דחד פומא.** זוג של עינבל שעושים בבית משתאות דומה לו בקול ואתי למעבד ההוא דגזור עליה: **קפיזא.** כלי מחזיק ג' לוגין: **עיר של זהב.** עטרה של זהב ועיר של זהב מצוירת עליה: **ליפה.** כמו כובע של למר לבן שקורין פילטר"א: **זהורית המוזהבות.** טלית צבועה שני ובו קבועין טסי זהב עד שמעמידין אותה כמין כיפה: **אבל עושה הוא פריפיה.** כמין כיפה של מעגלי עץ כמו שאנו עושין ותולין בה לימין ולדילי זהב כמו שאנו עושין: **חכמת יוונים.** לשון חכמה שמדברים בו בני פלטין ואין שאר העם מכירין בו: **מלכי בית חשמונאי.** שני אחים שהיו מתקוטטין על המלוכה הורקנוס וארסטובלוס: **היה הורקנוס מבחוץ.** לר על ירושלים והביא עמו חייל לרומיים: **משלשלים להם דינרי כסף בקופה.** מתרומת הלשכה לתמידים: **היה שם זקן אחד.** מבפנים: **נעו להם.** לאותן שבחוץ: **נעץ צפרניו גודעזעה.** מחמת המלך שבערה על חילול שמו: **ועל אותה שנה שנינו בו'.** שאותה שנה החריבו החיילות את הזרעים שבגיבות מדינת ירושלים והולכך להביא אותה שנה את העומר מגגות לריפים ובשאר השנים מלות העומר להביא מן הקרוב לירושלים כדכתיב (ויקרא כג) כרמל (ג) תקריבו שיהא הזרע לח והכר מלא ממנו וכשהוא בא מרחוק מתייבש ומתמעך ואין כר השבלת מלא מן הגרעין: **לשון סורסי.** קרוב הוא ללשון ארמי ואומר אני שזה לשון גמרת ירושלמי ואומות העולם קורין אותו ליגג"א שוריי"א: **או לשון יווני.** שהיו קרובין לארץ יון ולשון יון יפה מזה והיה לו לספר בו: **מאי דלפיב לא גרם אלא ר"ש** קרא מקרא זה על עצמו ואמר שעליו לעולל את עיניו בבכי יותר מן הכל: **עוללה.** מגוולת את (ד) עיני: **לנפשי.** על נפשי מפני קורותיי: **מספר קומי.** שערו שלפניו ומניח בלורית מאחוריו: **מדרכי האמורי.** שהן מניחין בלורית לשם עבודת כוכבים: **נגנו ספר תורה.** שהיה בעל הלכות מפי שמועה הרבה וסדורות בפיו כאילו כתוב בספר כדאמר בסנהדרין (דף סח.) הרבה תורה למדתי מרבותיי ולא אלא עוד אלא שאני שונה שלשת אלפים הלכות בנטיעות קישואין ושלש מאות בבהרת עזה: **עלה ומחשבה.** שהיה זהיר בדרשות ובקי בהלכות ובתשובת האפיקורסים ולהבין ברמזיהם כדאמרי' בפ"ק דחגיגה (דף ה:) כי נח נפשיה אמרו ליה רבנן מאי תהוי עלן מממיינים אמר להן אבדה עלה מבני ישראל נסרחה חכמה של עובדי כוכבים: **זרועי תורה.** עומק סברא ולסמוך טעמי תורה שבעל פה על מדרשי המקראות ואותיות היתרים ולשונות המשתנים במקרא: **רבי אלעזר בן עזריה.** עשיר הוה כדאמרי' (שבת דף נד:) תריסר אלפי עגלי הוה מעשר מעדריה כל שתא: **דאיכא אנא.** שאני ענותן:

הדרן עלך עגלה ערופה
וסליקא לה מסכת סוטה

גמ' אלא מ) ודלדלה ואין שואל ואין מבקש על מי יש להשען על אבינו שבשמים מ) בעקבות משיחא חוצפא יסגא מ) ויוקר יאמיר הגפן תתן פריה והיין ביוקר ומלכות תהפך למינות ואין תוכחת בית וועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמות סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת מ) נערים פני זקנים ילבינו מ) זקנים יעמדו מפני קטנים בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים: מ) (גמ') אמר רב לא שנו אלא של מלח וגפרית אבל של הדם ושל וורד מותר ושמואל אומר אף של הדם ושל וורד אסור של קנים ושל חילת מותר ולוי אמר א"אף של קנים ושל חילת אסור וכן תני לוי במתניתיה אף של קנים ושל חילת אסור: ועל האירום: מאי אירום א"ר אלעזר טבלא דחד פומא רבה בר רב הונא עבד ליה לבריה טנבורא אתא אבוה תבריה אמר ליה מיחלף בטבלא דחד פומא זיל עביד ליה אפומא דחצבא או אפומא דקפיזא: בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות וכו': מאי עטרות כלות אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עיר של זהב תניא נמי הכי ב איזהו עטרות כלות עיר של זהב אבל עושה אותה כיפה של מילת תנא אף על חופת חתנים גזרו מאי חופת חתנים זהורית המוזהבות תניא נמי הכי מ) אלו הן חופת חתנים זהורית המוזהבות אבל עושה פפירית ותולה בה כל מה שירצה: ושלא ילמד את בנו יוונית: מ) ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבחוץ וארסטובלוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים היה שם זקן אחד מכיר בחכמת יוונית לעז להם בחכמת יוונית אמר להן כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו (ל) נזדעזעה א"י ארבע מאות פרסה אותה שעה ג אמרו ארור אדם שיגדל חזירים וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית ועל אותה שנה שנינו מעשה ובא עומר מגגות צריפים ושתי הלחם מבקעת עין סוכר איני והאמר רבי בא"י לשון סורסי למה אלא אי לשון הקודש אי לשון יוונית ואמר ד רב יוסף בבבל לשון ארמי למה אלא או לשון הקודש או לשון פרסי לשון יוונית לחוד וחכמת יוונית לחוד וחכמת יוונית מי אסירא ו והאמר רב יהודה אמר שמואל משום ז רשב"ג מאי דכתיב ח עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי אלף ילדים היו בבית אבא חמש מאות למדו תורה וחמש מאות למדו חכמת יוונית ולא נשתייר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא בעסיא שאני של בית ר"ג דקרובין למלכות הוו דתניא ט מספר קומי הרי זה מדרכי האמורי אבטולום בן ראובן י התירו (ג) לספר קומי שהוא קרוב למלכות של בית רבן גמליאל התירו להן חכמת יוונית מפני שקרובין למלכות: בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה באפריון וכו': מ"ט משום צניעותא: משמת רבן יוחנן בטלה החכמה: ת"ר ו משמת רבי אליעזר נגנז ס"ת משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה משמת ר"ע בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה משמת רבי אלעזר בן עזריה בטלו עטרות חכמה 2 שעטרת חכמים עשרם משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת אבא יוסי בן קטונתא בטלו חסידים ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטונתא שהיה מקטני חסידים משמת בן עזאי בטלו השקדנין משמת בן זומא בטלו הדרשנין משמת רשב"ג עלה גובאי ורבו צרות משמת רבי הוכפלו צרות: משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא: אמר ליה רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא ס אמר ליה רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא:

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה

עין משפט נר מצוה

נו א ב מיי' פ"ה מהלכ' תעניות הלכה טו סמג עשין מד"ס ג טוש"ע ח"ח סימן תקס סעיף ד:
נז ג מיי' פ"ה מהל' נ"מ הלכה ט סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סי' תט סעיף ג:
נח ד מיי' פי"א מהל' ע"ז הלכה א סמג לאוין נ טוש"ע יו"ד סי' קעח סעיף א:
נט ה מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ב:

מוסף רש"י

בעקבות משיחא. סופי מלך המשיח (תהלים פט נב). **יוקר יאמיר.** ס"א: והיוקר יעוות, שלא יכבדו זה את זה, יקר כבוד, ל"א היוקר יעוות, מכובד שבהן יהא עוותן וזמלמי. מ"ל (סנהדרין צז.). **הגפן תתן פריה והיין ביוקר.** ואעפ"כ יהיה היין ביוקר, שלא יהיה בהכה בפרי עצמו, ל"א שיהיו כולן רודפין אחר היין ומשתכרין ומתייקר היין אע"פ שרוב יין בעולם (שם). **בית הועד.** מקום שתלמידי חכמים ממוועדין שם ללמוד תורה (שם). **והגבלן.** מקום שכך שמו, ישום ישתומם (שם). **ואנשי הגבול.** אנשי גבול ארץ ישראל, ל"א אנשי גזית, סנהדרין (שם). **נערים ילבינו פני זקנים.** כלומר יחפרו ויכייש אותם (שם). **זקנים יעמדו מפני קטנים.** לכבדם, והייט דאמרינן בעקבות המשיח חוצפא יסגא (שם). **בת קמה באמה.** לחרפה ולכייסה (שם). **פני הדור כפני הכלב.** דדמיין ממש לכלב, מ"ל, ל"א כפני הכלב שלא יתביישו זה מזה (שם). **טבלא דחד פומא.** והוא זוג המקשקש (גיטין ז. נדה סא:). **הורקנוס כו' וארסטובלוס.** אחים היו ומריבין על דבר המלוכה (ב"ק פב:). **היו משלשלין דינרין בקופה.** אותם שבפנים מורידין מעל החומה דינרין מתרומת הלשכה בקופה לאותן שבחוץ לקנות תמידין (שם). **היה שם זקן אחד.** מבפנים (מנחות סד:). **חכמת יונית.** רמיזות (שם). **נעץ צפרניו.** תקע, שכן דרך חזיר כשגוררין אותו (ב"ק פב:). **ועל אותה שעה שנינו.** במנחות (סד:) מעשה ובא עומר מגגות צריפים. שהיה רגיל לבא מן הקרוב לירושלים, אותה שעה בא מגגות צריפין רחוק מירושלים, לפי שהחריבו בני המלוך את תבואות השדה (ב"ק פב:) שאותן החיילות החריבו כל סביבות ירושלים (מנחות סד:). **מבקעת עין סוכר.** שם מקום (ב"ק פב:). **אי לשון יוונית.** הוא לשון לא. **וסורסי לשון נלעג הוא** (שם פג). **אי לשון פרסי.** לשון נאה מאדמי, בארץ ישראל הסמוכה ליון נקט יוני, ובבל הסמוכה לפרס נקט לשון פרסי (שם). **וחכמת יוונית.** בני פלטין הקרובים למלכות מספרין בה (שם). **עיני עוללה לנפשי.** לא גרסינן מאי דכתיב, כלומר כך אמר רבן שמעון, קורא אני על עצמי המקרא הזה שיש עלי לעולל עיני בבכי ודמעה מכל משפחות העיר (שם). **אלף ילדים.** בחוריה (שם). **מספר קומי.** לפנים בממלא (שם). **מדרכי האמורי.** שמספרים מלפניהם ומשיירין בלורית מאחריהן, ל"א דרך רומיים לגלח שער שלמעלה מן האוזן, בתשובת הגאונים (שם). **לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא.** רב נחמן בר יצחק מחסידי בבל (מגילה כח:).

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה

מסורת הש"ס

ל) [גי' ע"י ומנוולה וכ"ה בכת"י שלפנינו], **ב)** סנהדרין לז., **ג)** ס"א והיוקר יעוות [עי' סנהדרין לז. ובפרש"י שם], **ד)** [סנהדרין לז.], **ה)** [בע"י הגירסא גדולים], **ו)** רש"א מ"ז, **ז)** [תוס' פט"ו ע"ש], **ח)** ב"ק פב: מנחות סד:, **ט)** [ל"ל רבי יוסי], **י)** ב"ק פג. [גיטין נח. ע"ש ול"ע ולפי גירסת רש"י ניחא], **כ)** [עי' תוס' ע"ז לב. ד"ה אבבל], **ל)** [תוס' פט"ו], **מ)** (והמלכות השלטת על רוב העולם תהא למינות ממשכים אחר טעות שלו [יפו] ותלמידיו נקראו מינים. הענתק מדפוס אמשטרדם ישן), **נ)** בס"א: המינין,

תורה אור השלם

1. עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי:
איכה ג נא
2. עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם אִוֶּלֶת כְּסִילִים אִוֶּלֶת:
משלי יד כד

הגהות הב"ח

(ל) גמ' נעץ צפרניו בחומה נזדעזעה א"י ד' מאות פרסה אותה שעה כל"ל וכן בכש"י: **(מ)** שם המינו לו לספר קומי: **(נ)** רש"י ד"ה ועל אותה וכו' לירושלים כדכתיב כרמל תקריב נ"ב עיין במנחות דף ס"ד: **(ד)** ד"ה עוללה מגולה את עיני לנפשי:

גליון הש"ם

גמ' א"ל רב נחמן לתנא לא תיתני. עיין מגילה דף כח ע"ב רש"י ד"ה רנב"י:

לעזי רש"י

שליימי"א [שי"ל יימ"א]. מלח הסלע (כגון מלח סדומית).
ואול"א [ניאיל"א]. תצרים שחור.
לישק"א. כריך (צמח).
טנבו"ר. תוף.
פילטר"א [פילטרי"ן]. כובע לָבָד.
לינג"א שוריי"א [לינג"א שוריא"ה]. השפה הסורית.